This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

3 3433 06820411 8

THE

WORKS

OF

GEORGE BULL, D. D.

LORD BISHOP OF ST. DAVID'S,

COLLECTED AND REVISED

BY

THE REV. EDWARD BURTON, M. A.

LATE STUDENT OF CHRIST CHURCH.

TO WHICH IS PREFIXED

THE LIFE OF BISHOP BULL,

BY

ROBERT NELSON, ESQ.

NEW-YORK LIBRARY
NEW-YORK

VOL. IV.

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

OXFORD,

AT THE CLARENDON PRESS.

MDCCCXXVII.

ПРАЦЮВАВ
ЬЛВГІС
МЕАЛОВК

EXAMEN CENSURÆ:

SIVE

RESPONSIO

AD QUASDAM

ANIMADVERSIONES,

ANTEHAC INEDITAS,

IN LIBRUM, CUI TITULUS,

HARMONIA APOSTOLICA, &c.

PER GEORGIUM BULLUM,

ANGLICANÆ ECCLESIÆ PRESBYTERUM.

ACCESSIT

APOLOGIA PRO HARMONIA

EJUSQUE AUTHORE,

CONTRA DECLAMATIONEM THOMÆ TULLII S.T.P. IN LIBRO NUPER TYPIS EVULGATO, QUEM JUSTIFICATIO PAULINA, &c. INSCRIPSIT.

PER EUNDEM.

Imprimatur

Hic liber, cui titulus, *Examen*, &c.

Antonius Saunders, reverendissimo archiepiscopo Cant. a sacris domesticis.

Ex ædibus Lambethanis,
Octob. 16, 1675.

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

AD

LECTOREM.

JAM fere septennium est, lector humanissime, ex quo in lucem edidi Dissertationes duas, de conciliatione apostolorum Pauli et Jacobi super justificationis articulo, quibus *Harmonia Apostolica* titulum feceram. Circiter annum autem (si memini) postquam liber evulgatus est, venit ad manus meas exemplar ejus una cum Animadversionibus ad libri marginem, manu theologi cujusdam[a], mihi tum prorsus ignoti, scriptis, annexis etiam ad calcem libri schedis quibusdam, quæ Animadversiones itidem, ab eadem manu profectas, continerent. Cæterum ille theologus suas istas Animadversiones non ad me directe transmisit; sed prius ipsas reverendissimis quibusdam ecclesiæ nostræ præsulibus communicandas curavit: datis simul ad eosdem literis, quibus μάλα τραγῳδῶς (tanquam Hannibal esset ad portas) de no-

[a] Caroli Gataker. Vid. Vita, p. 91.

vis, nescio quibus, et perniciosissimis, adeoque decretis ecclesiæ Anglicanæ reformatarumque omnium contrariis dogmatibus, a me assertis, conquestus est; optimosque Patres porro vehementer hortatus est, ut tanto malo tamque ingenti scandalo mature obviam irent, suamque authoritatem opponerent. Ab eorum uno (is fuit reverendus admodum Pater ac Dominus Gulielmus Nicholsonus, nuper Gloucestriæ nostræ episcopus, jam ἐν τοῖς μακάρεσι· cujus nomini Dissertationes meas consecraveram) tandem missus est ad me liber, notis marginalibus onustus, una cum chartis illis annexis.

Perlectis Animadversionibus, post paucos menses (scil. horis subcesivis, utque per alia negotia liceret) ad eas Responsionem, quam nunc publici juris facio, conscripsi, præfato reverendo præsuli, et quibus ipse vellet, communicandam. Sed cum ista primum (pro more) festinante calamo, et characteribus vix postea a meipso absque memoriæ ope legendis exarassem, non potui statim a meipso impetrare, ut nitidius ea describendi pensum (quo laboris genere haud aliud mihi molestius esse solet) susciperem: præsertim cum non instaret mihi antistes reverendus, ut id facerem, (utpote qui sæpius professus est, se Animadversiones istas haud magni fecisse,) aliisque ipse

studiis tum intentus essem. Interea autem temporis vita cessit atque ad beatorum sedes migravit sanctus ille præsul, dulce decus et præsidium nostrum: quo mortuo, omnem deinceps schedas istas describendi, nedum in publicum emittendi, curam abjecimus.

Verum exeunte ante annum, et quod excurrit, reverendi viri Thomæ Tullii S. T. P. libro, *Justificatio Paulina* inscripto, et in me proprie directo, postquam diu me cessantem vehementer ursissent amici quidam pii et docti, ut responsum aliquod ad librum ederem, cœpi tandem de neglectis chartis describendis et expoliendis denuo cogitare. Nimirum videbam, in libro doctoris, si demas partem ejus declamatoriam, et Dissertatiunculam annexam, de sententia Pauli in cap. vii. ad Romanos, nihil fere reliquum fore, cui jam in Examine Animadversionum istarum non esset satisfactum. Quare visum est Examen illud præmittere; deinde ipsi subjungere Apologiam contra declamatoria ista viri reverendi, quæ et responsum ad annexam ejus Dissertatiunculam contineret. Quod autem Apologia nostra serius ac non nisi post mortem D. Tullii, cui opposita est, in lucem prodierit, id partim diutinæ hæsitationi nostræ, an responsum aliquod omnino reddendum esset, partim tædio describendi Examen,

quod præmittendum duxeram, partim denique (et præcipue) operarum moræ in eo ipso Examine imprimendo imputandum est. Equidem haud mihi volupe erat cum mortuis confligere, nedum eorum cineri insultare; imo alienissima est a moribus nostris ista barbaries. Hinc, quamprimum de morte viri reverendi inaudieram, ejus manibus parcere cupiens, e schedis Apologiæ nostræ nondum impressis non pauca in ipsum acrius dicta (cum vera essent, et nimis necessaria quibusdam amicis meis visa, tamen) delenda curavi; plura lubens deleturus, si absque gravissima (non mea dicam, sed) veritatis injuria id fieri potuisset. Sed illud M. Basilii in mentem veniebat Epist. 63. ad Neocæsarienses: Χρὴ πρὸς τὰς διαβολὰς μὴ ἀποσιωπᾶν, οὐχ ἵνα διὰ τῆς ἀντιλογίας ἡμᾶς αὐτοὺς ἐκδικῶμεν, ἀλλ' ἵνα μὴ συγχωρήσωμεν εὐοδωθῆναι τῷ ψεύδει, καὶ τοὺς ἠπατημένους μὴ ἐναφῶμεν τῇ βλάβῃ. i. e. "Ad calumnias tacendum non est, non ut contra-"dicendo nos ipsos ulciscamur, sed ne falso inoffen-"sum progressum permittamus, aut eos qui seducti "sunt, damno quo afficiuntur, inhærere sinamus."

Illud porro monendum, Appendicem ad Examen Animadversionis XVII. a me nuper scriptam, seu potiùs ex aliis chartis meis descriptam fuisse, atque eo consilio ibi additam, ut D. Trumanno occurre-

rem, qui Anglice edidit adversus me librum, *Conatus corrigendi invalescentes quasdam Opiniones, doctrinæ Ecclesiæ Anglicanæ contrarias*, inscriptum. Quisquis autem Appendicem illam Dissertationem una cum responsionibus nostris ad Animadversiones XVIII—XXIII. attente legere, et cum D. Trumanni libro conferre non gravabitur, is facile perspiciet (nisi me fallit conjectura) ipsa libri fundamenta a me jam eversa esse. Quod si tamen viros pios et eruditos refutationem ejus pleniorem a nobis requirere intellexerimus, ipsam, cum paratam jam habeamus, confestim dabimus.

Quod autem ad molem, quam vides, excreverit hæc Defensio nostra, doleo equidem; sed quo pacto tamen id incommodi effugerem, plane nesciebam. Cum enim multa ab adversariis contra veritatem, quam defendimus, vehementer objicerentur, aut silendum prorsus erat, aut multa itidem reponenda. Ex iis vero, ad quæ respondeo, si doctioribus quædam levioris esse momenti, adeoque refutatione vix digna videbuntur, integrum est ipsis ea præterire et negligere. Interim cogitent illi velim, ex lectoribus meis non paucos fortasse futuros, quibus vel minutiora ista non minimum injiciant scrupulum. Horum infirmitati volui, etiam cum existimationis

meæ jactura apud delicatioris fastidii legentes, consulere.

Cæterum dum hæc nostra sub prælo erant, prodiere Joannis Tombs Beudliensis Angli in Harmoniam nostram Animadversiones; opusculum, in quo authoris confidentia cum inscitia ita certare videtur, ut utra superior sit difficile dictu. Non est autem quod sibi metuat author ille a *Bulli cornibus et insultibus*, ([b] ipsius sunt facetiæ, quas exteri quidem vix intelligent, ridebunt vero nostrates,) siquidem Bullus animalia istiusmodi oblatrantia contemnere dudum didicit. Verum ut serio agam in re seria, viri illius vicem me miseret, qui, dum in alieno opere tam importune curiosus est, quæ ipse contra morem infantes Christianorum baptizandi, in ecclesia catholica ubique receptum, proterve nimis scripsit, post tot annos, a viris etiam doctis toties refutatus, recognoscere et retractare neglexerit. Ut sua tandem curet, ut, quantum apud nostrates anabaptisticæ factionis nefarium schisma et hæresim scriptis suis promoverit, serio secum cogitet, ac de gravissimo peccato tempestivam agat et condignam pœnitentiam, ex animo precor et exopto.

[b] Pag. 81. et p. 226.

Quod unum restat, te, lector benevole, rogatum velim, ut in hisce nostris legendis et dijudicandis, deposito præjudicio et partium studio, candorem, qui hominem Christianum decet, adhibeas. Vale.

INDEX

TITULORUM ET MATERIARUM

IN

EXAMINE.

PRÆFATIO Animadversoris cum Examine. P. 1.

RESPONS. AD ANIMADV. I.

Contra Animadversorem multis ostenditur, rationi longe convenientius esse, ut Paulum ex Jacobo, quam Jacobum ex Paulo interpretemur. - - - - P. 7.

RESPONS. AD ANIMADV. II.

Phrasis, *fides formata*, contra Animadversorem defenditur. Ex professo tractatur quæstio, An charitas forma fidei justificæ recte dicatur? - - - - P. 20.

RESPONS. AD ANIMADV. III.

Eventilatur quæstio, An notio justificationis evangelicæ necessario includat præmii imputationem, sive acceptationem hominis ad vitam ac salutem æternam? vel, An collatio juris ad regnum cœleste sit proprie actus justificationis evangelicæ? - - - - P. 30.

RESPONS. AD ANIMADV. IV.

Ostenditur, a Censore fidei *ἐνέργειαν* justitiæ causalem nove et periculose tribui. - - - - P. 40.

RESPONS. AD ANIMADV. V.

Paraphrasis nostra loci Act. x. 34, 35, contra Animadversorem defenditur. - - - - - P. 41.

RESPONS. AD ANIMADV. VI.

Interpretatio nostra loci 1 Pet. i. 2. authoritate Erasmi, Estii, adeoque Calvini adstruitur. - - P. 46.

RESPONS. AD ANIMADV. VII.

Controversia inter Harmoniæ authorem et Animadversorem ad hæc quatuor capita revocatur: 1°. An detur conditio aliqua, proprie sic dicta, fœderis evangelici, quæ non sit etiam justificationis evangelicæ conditio? 2°. An dato, fœderis et justificationis evangelicæ conditionem esse posse diversam, certum tamen non sit, fidem et pœnitentiam unius ejusdemque beneficii, puta justificationis evangelicæ, conditiones esse? 3°. An remissio peccatorum justificationis evangelicæ notionem ipsam, sive definitionem, ingrediatur? vel, An notio evangelicæ justificationis in se necessario includat remissionem peccatorum? 4°. An dato, remissionem peccatorum in justificationis evangelicæ notione non necessario includi, certum tamen non sit, utriusque beneficii, nempe tum remissionis tum justificationis evangelicæ, conditionem prorsus eandem esse? Quæstiones sigillatim et proposito ordine discutiuntur. - - - - P. 49.

RESPONS. AD ANIMADV. VIII.

Distinguuntur opera pœnitentiæ interna ab externis, et ostenditur contra Censorem, opera pœnitentiæ interna esse etiam ad justificationem primam absolute necessaria. - - - - - P. 77.

RESPONS. AD ANIMADV. IX.

De fidei instrumentalitate in justificationis negotio fuse agitur. - - - - - P. 79.

RESPONS. AD ANIMADV. X.

Hallucinatio Censoris, in verbis meis (Harm. Apost. Diss. Prior. III. 3.) *nostratium theologorum plerique* interpretandis, notatur. - - - P. 90.

RESPONS. AD ANIM. XI. CUM ANNOTAT.

Animadversoris sententia, de imputatione justitiæ Christi, quam absurda adeoque periculosa sit, ostenditur. Nimirum imputatio, quam defendit, 1°. consistere non potest cum remissione peccatorum ex parte Dei. 2°. Cum pœnitentiæ ex parte nostra necessaria postulatione est omnino ἀσύστατος. 3°. Omnem etiam ipsius fidei necessitatem, ad justificationem impetrandam, tollit funditus; eaque posita, prorsus necessario sequitur, justificationem hominis fide ipsius priorem esse. 4°. Denique catholicam doctrinam, de universali propitiatione pro totius mundi peccatis per Christi mortem facta, qua nititur evangelii præconium, penitus evertit. Ad loca Scripturæ, quæ pro ista imputatione afferri solent, respondetur. Probatur, justitiam inhærentem proprie dictam a Censore nullam agnosci. - - - P. 93.

RESPONS. AD ANIMADV. XII.

Argumentum nostrum contra Solifidianos, *Quisquis a Deo per Christum justificatur, per legem Christi absolvitur; at sola fide sine operibus nemo per legem Christi absolvitur*, &c. a Censoris exceptionibus et cavillis vindicatur. - - - - - - P. 120.

RESPONS. AD ANIMADV. XIII.

Sententia Animadversoris statuentis, fidei justificæ primarium actum, sive rationem formalem, esse fiduciam stricte sic dictam, abunde refellitur. Vera et catholica doctrina, de fide et fiducia Christiana, quatuor thesibus sive conclusionibus luculentis proponitur. - - P. 135.

RESPONS. AD ANIMADV. XIV.

Adstruitur contra Censorem argumentum nostrum, ab illo Dei processu, quo in hominibus judicandis usurus est in die ultimi judicii, quod sic habet: Quomodo quisque in futuro sæculo a Deo judicabitur, eodem plane modo in hac vita a Deo justificatur: atqui ex operibus (non fide sola) quisque in futuro sæculo a Deo judicabitur; ergo,

&c. Ostenditur, distinctionem Censoris inter jus ad rem et jus in re, prout huic quæstioni accommodatur, frivolam et inanem esse. - - - - P. 164.

RESPONS. AD ANIMADV. XV.

Placæi et Animadversoris apostolos Jacobum et Paulum conciliandi methodus accuratius examinatur, et cum nostra confertur. - - - P. 177.

RESPONS. AD ANIMADV. XVI.

Sententia nostra, nempe, Fidem, cui justificatio in Scripturis tribuitur, sensu complexo accipi, et spem, charitatem, bonaque opera complecti, contra Censorem defenditur. Illustris Huldrychi Zuinglii locus pro ista sententia adducitur. - - - - P. 190.

RESPONS. AD ANIMADV. XVII.

Ostenditur, quam absurda sit Censoris responsio ad ea, quæ (Harm. Apost. Diss. Post. VII.) de lege perfectæ obedientiæ disserui. - - - P. 202.

APPENDIX AD EXAMEN ANIM. XVII.

Fuse disceptatur hæc quæstio, An Deus Adami lapsi posteris legem absolutissimæ virtutis unquam imposuit? Explicatur status quæstionis. Vera et catholica sententia super hac quæstione septem thesibus proponitur. - - - - - P. 206.

RESPONS. AD ANIMADV. XVIII.

Dictum pseudo-Ambrosii, ab Harmoniæ authore citatum, veri Ambrosii et Augustini suffragiis contra Animadversorem defenditur. - - - P. 239.

RESPONS. AD ANIMADV. XIX.

Multis probatur, Apostolum, cum per legem Mosaicam justificari posse hominem peccatorem negat, non hoc argumento pugnare, quod lex ista perfectissimam atque absolutissimam virtutem, quæ a nemine, ne per eam

quidem Dei gratiam quæ in evangelio promittitur, præstari possit, tanquam conditionem justificationis postulet; sed alio prorsus fundamento niti, nempe, quod in eadem lege (sub σχέσει illa, qua ab ipso consideratur) nulla omnino vera justificatio, sive peccatorum remissio, quæ ultra hanc vitam spectat, sub quavis conditione concedatur. - - - - P. 241.

RESPONS. AD ANIMADV. XX.

Expenduntur Censoris ratiunculæ contra ea, quæ in altero apostoli argumento explicando (ab infirmitate legis Mosaicæ ad hominem a peccati dominio liberandum desumpto) ab Harmoniæ authore disseruntur. P. 263.

RESPONS. AD ANIMADV. XXI.

Dictum authoris Harmoniæ, Non potuisse legem Mosis, quæ nihil ultra hanc vitam boni promiserit, studium virtutis ardens, constans, indefessum in hominibus efficere, a Censoris cavillis vindicatur. Ostenditur, sententiam illam, quæ statuit, vitam æternam in Veteri Testamento promitti, in Pelagio olim a catholicis damnatum fuisse. - - - - P. 268.

RESPONS. AD ANIMADV. XXII.

Dictum authoris Harmoniæ, Legem Mosis, eo ipso quod promissa et minas tantum temporales contineret, ad ingenerandum hominibus genium atque ingenium humile ac sordidum, atque a vera ac genuina pietate plane alienum, aptam natam fuisse, explicatur, atque authoritate B. Augustini, adeoque Pauli apostoli defenditur. Objectioni occurritur. - - - P. 276.

RESPONS. AD ANIMADV. XXIII.

Evidentissimo argumento probatur, Harmoniæ authorem verum ac genuinum sensum ecclesiæ Anglicanæ in Art. XI. agnoscere. Sensus, quem Articulo affingit Animad-

versor, ut interpretationi ab ipsa ecclesia Anglicana traditæ, nec non S. Scripturæ et rectæ rationi e diametro repugnans, merito rejicitur. - - P. 282.

Epilogus. - - - - P. 290.

EXAMEN

EXAMEN CENSURÆ: 1

SIVE

RESPONSIO

AD QUASDAM

ANIMADVERSIONES, &c.

PRÆFATIO CENSORIS.

" SPECIOSUS titulus hujus libri desiderio me ac-
" cendit, ut acquirerem; veritatis studium et spes
" perpulit, ut acquisitum avide delibarem. Primo
" vero intuitu occurrit, quod displicuit: vix oculis
" meis credidi: certum mihi illico fuit, totum accu-
" rate perlustrare. Ipsa dogmatis novitas me per-
" culit; sed audax apostoli ἐναντίωσις, tanto cum mo-
" limine fabricata, me obstupefecit. Non potui, dum
" Dissertationes has a carceribus ad metam percur-
" rerem, meipsum cohibere, quin quod Scripturæ et
" rationi ejus lumine irradiatæ absonum visum esset
" animadverterem. Pace tua, vir eruditissime, li-
" ceat mihi, quod sentiam, libere eloqui. Has au-
" tem stricturas tibi, mi frater, animadvertendas ex-
" hibeo, et superiorum meorum judicio censendas
" humiliter subjicio."

RESPONSIO AD PRÆFATIONEM.

1. Non erat, mi censor, quod tu saltem speciosum libri titulum mihi exprobrares, qui scriptiunculam

de eadem materia, nuper typis evulgatam, (perpaucarum certe paginarum, iisque angustiis coarctatam, quibus vix tibi difficillimos controversiæ nodos omnes attingere, nedum pro rei merito explicare liceret,) eodem pene titulo exornaveris. Uter nostrum specioso titulo lectorem illuserit, ad æquum arbitrum, me lubente, censendum retuleris.

2. Miror autem, quid te moverit, ut in ipso limine Animadversionum tuarum de innocuo scripto tantas tragœdias excitares. Primo, inquis, intuitu occurrit tibi, quod displicuit: vix oculis tuis credidisti: libro accurate perlustrato, obstupuisti. Bone Deus! quid feci? quid docui? liber quid monstri secum portat? Hic scopus, hoc libri institutum, ut ostendatur, bona opera ex fide profecta, et cum fide conjuncta, conditionem esse (neque enim aliud aut altius quicquam de quacunque nostra virtute tecum, qui causalitatem efficacem in justificationis negotio fidei tribuis, ausim pronunciare) necessario præstandam, ut quis ex pacto evangelico, Christi Mediatoris sanguine impetrato ac sancito, justificetur. Hanc esse Jacobi doctrinam contendo; Paulum his nihil contrarium docuisse confirmo. Ubique autem merito omni omnium operum nostrorum ita palam abrenuntio, ut qui meritum proprie sic dictum propugnat, vix pro Christiano agnoscam. In justificationis ac salutis negotio meritoriæ Jesu Christi obedientiæ, cujus mors ejus complementum fuit, maxima quæque tribuo lubentissimus. Hæc sola justitiæ divinæ fecit satis: hæc sola Deum sanctissimum, justissimum, nobis peccatoribus propitium reddidit: hæc sola effecit, ut Deus nobis sub optima illa atque æquissima conditione salutem, eamque cœlestem atque æternam, (quam alias nulla ratione assequi po-

tuissemus,) polliceretur. Denique constanter doceo, sine gratia atque ope Spiritus divini, eaque efficacissima, (atque ex eodem Christi crucifixi latere profluente,) eam fœderis evangelici conditionem præstare posse neminem. Pelagii hæresim quovis anathemate dignissimam censeo. Quid, quod ex B. Pauli sermonibus ita gratiæ auxiliatricis divinæ laudes passim celebro, ut tibi eo nomine pene molestus sim? quis jam expectasset, ut qui talia docet, ab homine Christiano et catholico tam indignis modis vapularet? quis hominem ita sentientem, "impudentissimum, vesanum, impium, blasphemum," (quibus elogiis me passim exornas,) pronuntiet? certe nemo sobrius negaverit, me catholici dogmatis, in hac de justificatione controversia, saltem τὸ ὑπερέχον tenere. Quod si in consectariis et consentaneis, ut loquuntur, erraverim, (quod tamen tu nondum ostendisti,) æquum est, ut mihi ignoscat, quisquis seipsum hominem et humani nihil a se alienum esse senserit. 2

3. Cæterum, quod hic in ipso præfamine, ut et postea in Animadversionibus sæpius, doctrinæ novitatem mihi objicis, ad id respondeo. Τῶν φιλαρχαίων, qui soli, quæ vetus, quæ nova sit doctrina, rite judicare possunt, conscientiam intrepidus appello, utrum in libro, quem tuis convitiis dilacerandum tibimet proposuisti, quicquam reperiatur, quod a sententia abeat veteris ecclesiæ catholicæ: cujus judicium et consensum, in Scripturis interpretandis, dogmatisque ex iisdem colligendis, religiose nos sequi jubet expresso canone ecclesia nostra Anglicana[a]. Sed mirum et novum tibi videtur, quicquid cum arbitrariis definitionibus systematicorum tuorum (e quorum

[a] Collect. Canon. Can. Elizab. de Concionator. p. 19.

penu theologiam tuam omnem hausisse visus es) minus convenit. Hinc dogmata veterum salutifera, tanquam nova, rejicis et respuis; nova vero pro veteribus amplecteris et exoscularis. Utinam ex monito saperes pientissimi juxta ac eruditissimi doctoris Johannis Felli, viri inter præcipua academiæ Oxoniensis ornamenta numerandi; qui in fine Præfationis ad suam Clementis Romani editionem theologiæ studiosos serio hortatur, "Ut (siquidem ora-" culi fidem et dignationem meretur effatum illud, " *id verum, quod primum*) pigris turbidisque illo-" rum lacunis, qui se modernos theologos dici vo-" lunt, insuper habitis, fontes requirant perennes et " limpidos, atque ultra ethnicæ theologiæ fidem sa-" cros et Numine plenos." Pergit vir optimus: "Par " quidem est, ut nova sequantur novatores; eis vero, " quibus ecclesiæ primitivæ sincera placent dogmata, " non minoris ævi scriptores utique placebunt: sese " etiam genuinos ecclesiæ filios certissimo hoc indicio " et nota plane characteristica comprobabunt, quod " sanctissimos ejusdem Patres unice colant et revere-" antur." Sed quid de veteribus loquor? ad ipsos quoque recentiores provoco. Quot tibi recensere possum nomina, in orbe nostro Anglicano fulgentia sidera, qui ante nos eam, quam sugillas, doctrinam impune et sine ἑτεροδοξίας nota scriptis suis tradiderunt, adeoque ex professo propugnarunt, solis fere novatoribus et schismaticis oblatrantibus? Cave ne mihi eorum numerum ineundi onus (quod et tibi fore ingratissimum auguror) imponas; serioque tandem cogita tecum, quos quantosque viros per mea latera confodias.

4. Perridiculum autem certe est, quod me audacis adversus apostolum Paulum ἐναντιώσεως accusas; neque enim ego Paulo magis contradico, quam Jacobus

ipse, h. e. ne omnino quidem. Conciliationem ἐναντιοφανείας in scriptis apostolicis, ejusque maximi momenti, optimo consilio (Deus novit) molitus sum: quo conatu si viris doctis et piis omnino displicuerim, (quod tibi sæpius licet affirmanti ne credam multa prohibent,) scis, me non primum huic ausui excidisse. Gaudeo autem te, quicquid in Dissertationibus nostris Scripturæ aut rationi absonum visum esset, inter legendum animadvertisse. Nam hinc colligere mihi in promptu est, nihil in istis Dissertationibus reperiri, quod post Aristarchi judicium vel Scripturis vel rationi adversetur. Certe enim quæ in hac Censura tua mihi objicis, ea vel rem acu non tangere, vel rationibus aut nullis aut levissimis confirmata esse comperio. Quot etiam Dissertationum nostrarum paragraphos, adeoque capita integra, in quibus vis et robur causæ nostræ situm est, vel alto silentio præteris, vel leviter admodum perstringis? Quam hæc non arroganter sed vere a me dicta sint, norunt qui Dissertationes meas cum tuis ad easdem Animadversionibus contulere.

5. Utare vero per me licet, mi censor, παῤῥησίᾳ tua, et quod sentias, libere eloquare; sed ut liberum et ingenuum hominem decet, sine convitiis et calumniis: quibus si inter scribendum abstinuisses, fraternæ charitatis officio, quod obtendis, rectius, vel tua ipsius conscientia judice, defunctus fuisses. Ad stricturas autem tuas, quas mihi animadvertendas exhibuisti, serio animum adverti; nihilque tandem a te animadversum reperio, cujus me pœnituisse oporteat. Cæterum in hac responsione nolim ex- 3
pectes, me κατὰ πόδας te secuturum: hoc quippe nihil aliud esset, quam lectoris patientia abuti, et bonas horas male collocare. Quot enim Animad-

versiones tuæ meras calumnias spirant? quot assertiones tuas nudas sine ulla probatione continent? quot denique earundem rerum molesta repetitione lectorem obtundunt? Itaque quod in istis ad rem quovis modo pertinet, idque solum, sub examen nostrum semel revocandum censuimus. Quicquid autem vel hic vel alibi a me scriptum sit, judicio sanctæ matris ecclesiæ Anglicanæ lubentissimus et summa cum animi demissione subjicio; utpote cujus me filium hactenus obsequentissimum præstiterim, et quoad in vivis ero (Deo adjuvante) præstiturus sim.

ANIMADVERSIO I.

AD LIBRI PROŒMIUM.

IN Proœmio libri mei, rei, quam explicandam susceperam, tractandæ hanc methodum ut commodissimam mihi propono: 1. Ut conclusionis Jacobi cap. ii. tum sensum breviter exponam, tum veritatem argumentis aliquot adstruam. 2. Deinde ut Pauli Epistolas aggrediar, ejusque consensum cum Jacobo in justificationis capite liquido demonstrem. Hic tu ad oram libri hæc ad verbum notas: "Me-"thodi istius rationem non assequor. Iniquum enim "est, ut S. Jacobi locus unus sit mensura tot disser-"tationum prolixarum, quas B. Paulus instituit, ar-"gumentis variis, iisque nervosis usus, ut justifica-"tionem peccatoris assereret ex fide sine operibus, "fidem operibus opponens in justitiæ procuratione; "et idcirco textus iste præferatur, quasi lux aut "lampas, B. Pauli sermonibus, utpote obscurioribus "lumen illatura. Tertullian. adv. Prax. *Oportet ex* "*pluribus intelligi pauciora.*"

RESPONSIO AD ANIMADV. I.

1. Primo impetu satis ostendis, mi censor, quam in certaminis progressu iniquum mihi adversarium temet præstiturus sis; ipsa scil. methodus nostra tibi displicet. Quam malesana hæc carpendi libido! Fac enim, me utriusque apostoli doctrinam recte et bona fide exposuisse, quid est, quod de methodo conqueraris? quid refert a Jacobo, an a Paulo Dissertationum mearum initium capiam, modo neutri apostolo injuriam faciam? Verum, inquis, "Iniquum "est, ut S. Jacobi locus unus sit mensura tot disser- "tationum prolixarum, quas B. Paulus instituit." Esto. Quid hoc ad me, qui multis e Scriptura desumptis argumentis, iisque luculentissimis, stabilita prius Jacobi conclusione, Paulum aggredior, ejus consensum cum Jacobo firmis rationibus, ex ipsis Epistolarum ejus visceribus (ut ita dicam) petitis, demonstrans? Fateor quidem, me in ea esse sententia, ut putem, ex una Jacobi dissertatione in cap. ii. Paulini sensus interpretationem satis evidenter colligi posse. Hinc est quod alicubi[b] scripserim, rationi longe convenientius esse, ut in hac controversia Paulum ex Jacobo, quam ut Jacobum ex Paulo interpretemur. Video hoc dictum meum tibi valde displicuisse. Sed oportuit te rationes attendisse, quibus hanc meam sententiam confirmo. Eas hic in gratiam lectoris repetendas atque a cavillis tuis vindicandas esse censui.

2. Primum nostrum argumentum inde sumitur, quod sermo Jacobi clarus sit et perspicuus, verbaque ejus tam diserta, ut qui de eorum sensu dubitat, nodum plane in scirpo quæsivisse meritissimo jure di-

[b] Harmon. Apost. Diss. Post. IV. 2. [p. 92.] GRABE.

cendus sit: contra disputatio Pauli obscura, perplexa et intricata. In Scripturis vero interpretandis nota est regula, e clarioribus obscuriora loca exponenda esse. Hic quod de Jacobi perspicuitate dixi, inscite aut maligne vellicas, a me interrogans[c]: " Num omnes docti et pii, qui de Jacobi verborum " sensu dubitarunt, adeo male otiosi fuere, ut nodum " in scirpo quærerent?" Respondeo. Quod viri illi pii et docti de Jacobi verborum sensu dubitarunt, in causa fuit præconcepta opinio de justificatione ex fide sola, simplici virtute, quam ex B. Pauli verbis per-
4 peram intellectis (ut in tanta obscuritate, nisi scopus apostoli sedulo attendatur, facilis est lapsus) hauserant. Ut hanc tuerentur, simulque inter duos apostolos pacem componerent, nullum non lapidem movere: et Paulinæ disputationis sensum se assecutos fuisse pro certo habentes, suis σοφοῖς φαρμάκοις apparentem Jacobi ἐναντίωσιν amoliri studuerunt. Etenim invidiam, quæ ex magnis nominibus apertissimæ alioqui veritati solet oboriri, deprecatus, lectoris pii, docti, et a præjudiciis liberi cujusvis conscientiam appello, annon sermo Jacobi clarus, perspicuus ac disertus sit? Certe in conclusione apostoli, qua statuit, *Ex operibus justificari hominem, et non ex fide tantum*, nullum reperitur vocabulum, nullus (barbara scholasticorum dictione uti liceat) terminus, de cujus sensu ex ipso apostolici sermonis contextu non apertissime constet. Quæris, de qua justificatione loquatur Jacobus? Manifestum est eum non loqui de sola declaratione justitiæ apud homines, sed etiam de justificatione hominis ipsius in conspectu Dei. Loquitur enim diserte de ea justificatione, qua quis φίλος Θεοῦ, ipsius *Dei amicus* fiat, ver. 23,

[c] In notis ad p. 73. [p. 92.]

quaque ipsi a Deo justitia imputetur, (ibid.) qua denique jus ad salutem ipsi donetur, ver. 14. Vide Harm. Apost. Dissert. Poster. I. 6. et 7. [p. 74.] Dubiumne tibi est, quam fidem intelligat apostolus? veram vult, et in suo genere perfectam fidem, qualis Abrahami, ver. 21. 22. Hanc negat sine operibus ad justificationem illam ex evangelico fœdere obtinendam sufficere. De quibus operibus intelligendus sit Jacobus, quæstio nulla est: de operibus ex fide et gratia evangelii profectis, sive de operibus cum fide cooperantibus, eamque perficientibus, diserte loquitur ver. 22. Itaque sermonem Jacobi clarum et perspicuum esse merito affirmavi. Quod et fatentur illi ex adversariis nostris, qui Epistolam Jacobi e canone sacrarum Scripturarum (audaci quidem atque impio facinore) eliminarunt. Quare enim id fecerunt? Scil. ex B. Pauli dissertationibus, non ea qua par erat diligentia perpensis, in eam sententiam adducti fuerant, ut crederent sola fide, quatenus voce illa virtus fidei simplex a cæteris virtutibus evangelicis distincta intelligitur, hominem justificari. Huic suæ opinioni temere conceptæ Jacobi disputationem veluti ex diametro oppositam esse probe intelligentes, ac videntes doctrinam ejus cum ista sententia nulla arte, σοφῷ φαρμάκῳ nullo, conciliari posse, nodum hunc plane Gordianum iis visum, quem solvere non poterant, dissecare aggressi sunt, authoritatem ejus Epistolæ, cui Jacobi nomen inscribitur, vel in dubium vocando, vel aperte rejiciendo: quemadmodum in Proœmio libri nostri observavimus. Atque hactenus de Jacobi perspicuitate.

3. Quod de Paulini sermonis obscuritate affirmo, pene ad furorem usque te provocat. Nam ad paginam libri mei 74. [93.] sic scribis: "Impium est in-

" stitutum, Paulum obscuritatis arguere, et ne desint " nubes, fingere et offundere. Dissertatio ista est " nimis similis fumo, qui ex infernali puteo exortus " solem et aerem obtenebravit," Apocal. ix. 2. Quis autem te hic iræ atque indignationis tuæ fumum (ex quo puteo exortus sit, ipse videris) exhalantem non sentiat? sed heus tu! cave ne impietatis me falso arguens veræ impietatis crimen ipse incurras. Si impius sit, qui Pauli sermonem obscurum esse dixerit, tum impii fuere Origenes, Basilius M. Gregorius Nazianzenus, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, aliique plurimi in veteri ecclesia doctores celeberrimi, qui illud ipsum dicere non dubitarunt. Describitur Origenis locus Philocal. cap. 9[b]. in quo notat, " Videri quasdam Scripturas μὴ ἔχειν " σύνταξιν μηδὲ ἀκολουθίαν, *non satis apta compositione* " *et consecutione cohærere;* maxime vero propheti- " cas et apostolicas, et inter apostolicas Epistolam " præsertim ad Romanos; in qua," inquit, " τὰ περὶ " νόμου διαφόρως ὀνομάζεται, καὶ ἐπὶ διαφόρων πραγμάτων " κείμενα· ὥστε δοκεῖν ὅτι οὐκ ἔχεται ὁ Παῦλος ἐν τῇ γραφῇ " τῆς ἐπιστολῆς τοῦ προκειμένου αὐτῷ σκοποῦ· *quæ de lege* " *dicuntur, diversis modis dicuntur, et diversis rebus* " *imponuntur; ut videatur Paulus in illa Epistola* " *scopum sibi propositum non assequi.*" Hanc Origenis sententiam comprobarunt sancti Patres Basilius Magnus et Gregorius Nazianzenus, utpote a quibus collectio illa locorum Origenianorum, quæ Philocalia dicitur, facta fuerit, ἐκλογὰς ἔχων τῶν χρησίμων τοῖς φιλολόγοις, " excerpta habens studiosis utilia," ut loquitur ipse Gregorius in Epistola[c] ad Theodo-

[b] [Totus locus Græce exhibetur in Notis ad Com. in Ep. ad Rom. VI. 8. vol. IV. p. 581.]

[c] [Epist. 87.]

rum Tyanæum episcopum. Chrysostomus in vii. ad Romanos[d]: Ὁρᾷς ὅτι ἂν μὴ μετὰ τῆς προσηκούσης εὐλαβείας τὰς λέξεις ἐκλεξώμεθα, καὶ πρὸς τὸν ἀποστολικὸν ἴδωμεν σκοπὸν, μυρία ἕψεται ἄτοπα· "Vides, nisi, qua par est, "cura et circumspectione dicta accipiamus, et ad "scopum apostoli respiciamus, mille absurditates "consecuturas." Hieronymus ad quæstionem Algasiæ octavam[e], ex eodem capite ipsi propositam, respondens, rotunde loquitur: "Totus," inquit, "hic "apostoli locus et in superioribus et in consequenti-"bus, imo omnis Epistola ejus ad Romanos, nimiis "obscuritatibus involuta est: et si voluero cuncta "disserere, nequaquam mihi unus liber, sed magna "et multa erunt scribenda volumina." Quibus gemina in eadem responsione ad quæstiones Algasiæ passim reperias. Denique hæc obscuritas ipsum etiam Augustinum deterruit, ne cœptum opus expositionis Epistolæ ad Romanos ad umbilicum perduceret, ut ipse testatur lib. I. Retract. cap. 25.

4. Porro, si impium sit ejus institutum, qui Paulinis Epistolis obscuritatem tribuerit, tum (horreo blasphemiam referens) impium fuit Petri apostoli institutum, qui 2 Epist. iii. 16. in iisdem Epistolis δυσνόητά τινα reperiri disertis verbis affirmat. Ubi quoque Petrum apostoli Pauli disputationem de justificatione ex fide, opposita legis operibus, imprimis respexisse, viri longe doctissimi judicarunt: cujus judicii rationes satis probabiles ipse attuli Dissert. Poster. IV. 2. [p. 92.] Eis, quæ ibi dicta sunt, hæc adjicias. Epistolam, quæ Petri Secunda dicitur, scriptam fuisse adversus impios quosdam ejus ætatis hæreticos, e schola Simonis Magi prodeuntes, præstantissimi interpretes consentiunt; quod et ex notis

[d] [Hom. XIII. 1. p. 558.] [e] [Epist. 121. vol. I. p. 870.]

et indiciis non paucis in ipsa Epistola apparentibus satis manifestum videtur. Jam vero liquido constat, Simonianos inter alia dogmata sua, Christianis auribus horrenda, et hanc quoque hæresin propugnasse, nempe, Bona opera ad justificationem sive salutem hominis nequaquam esse necessaria. Duo hic Irenæi loca illustrissima in medium proferam. Alterum habes lib. I. c. 20[e]. ubi Simonis impias hæreses recensens ait, istum Diaboli *πρωτότοκον* docuisse, "hos, qui in eum et Helenam ejus spem "habeant, ut liberos agere quæ velint: secundum "enim ipsius gratiam salvari homines, sed non se- "cundum operas justas." Ubi obiter mecum observabis, thesin eorum, qui docerent salvari sive justificari (nam veteres saltem nullum inter hæc duo discrimen agnovisse constat) hominem aliter quam secundum opera justa, pro hæresi in primæva ecclesia habitam fuisse. Locus alter extat ejusdem libri c. 1. ubi Valentini[f], qui hæresin Simonianam tantum interpolavit, sententiam de justificatione hominis describit his verbis[g]: *Ἐπαιδεύθησαν τὰ ψυχικὰ οἱ ψυχικοὶ ἄνθρωποι, οἱ δι' ἔργων καὶ πίστεως ψιλῆς βεβαιουμένοι, καὶ μὴ τὴν τελείαν γνῶσιν ἔχοντες· εἶναι δὲ τούτους ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἡμᾶς λέγουσι. διὸ καὶ ἡμῖν μὲν ἀναγκαῖον εἶναι τὴν ἀγαθὴν πρᾶξιν ἀποφαίνονται· ἄλλως γὰρ ἀδύνατον σωθῆναι· αὐτοὺς δὲ μὴ διὰ πράξεως, ἀλλὰ διὰ τὸ φύσει πνευματικοὺς εἶναι, πάντῃ τε καὶ πάντως σωθήσεσθαι δογματίζουσιν.* "Animalibus disciplinis imbuti sunt ani- "males homines, qui per opera et nudam fidem con- "firmantur, nec perfecta cognitione præditi sunt:

[e] [c. 23, 3. p. 99.]

[f] Aut potius Ptolemæi, (qui discipulus fuit Valentini,) ac scholæ Valentinianæ. GRABE.

[g] Pag. 26. edit. Feuardent. [c. 6. p. 29.]

" quales nos, qui ecclesiæ fidem profitemur, esse " aiunt. Ex quo etiam nobis hoc necesse esse pro- " nunciant, ut probas actiones adhibeamus: neque " enim alioqui fieri posse, ut salutem consequamur. " At se non per actionem, sed quod natura spiritua- " les sint, omnino ac sine ulla dubitatione salvos fore " affirmant." In quo Irenæi loco plana sunt omnia, nisi vero quis in verbis illis διὰ πίστεως ψιλῆς hæreat. Sed nodus facili negotio expediendus; scilicet, πίστις ψιλὴ non operibus opponitur, (nam per hanc fidem operibus conjunctam se βεβαιοῦσθαι catholicos dicentes Valentiniani irriserunt,) sed γνώσει τελείᾳ, " per- " fectæ cognitioni," quam sibi impudentissimi hæretici arrogarunt. Quippe (ut ex verbis proxime præcedentibus apud Irenæum apparet) se jam consummatos, non fide mera, sed certa atque immediata cognitione mysteria omnia divina assecutos fuisse gloriabantur. Ex hoc autem loco apparet, Christianos ejus seculi, qui ecclesiasticæ doctrinæ adhæserunt, tenuisse, non fide sola, sed per opera et fidem simul hominem βεβαιοῦσθαι· (quibus verbis quid catholici intellexerint, prudenti lectori in proclivi erit conjicere:) ex adverso hæreticos docuisse, hominem, si non per meram fidem, certe per cognitionem perfectam absque bonis operibus justificari ac salvari posse. Nemini autem dubium esse potest, quin huic suæ hæresi ex B. Pauli sermonibus patrocinium quæsiverint; siquidem et alias, idque sine omni fere specie ac colore, Paulinis eos testimoniis ad deliria sua confirmanda abusos esse, ex Irenæo constat. Quæ cum ita sint, cui non admodum verisimile fit, Petrum huc imprimis respexisse, cum dixerit, quædam esse in Paulinis Epistolis δυσνόητα, quæ homines isti ἀμαθεῖς καὶ ἀστήρικτοι in suam ipsorum perniciem distorserunt?

5. Ex his autem omnibus manifestissimum fit, impium non esse institutum Paulo obscuritatem tribuere, in iis præsertim disputationibus, quas de justificatione instituit. Sed quid multis opus est? causas ipsas hujus obscuritatis assignarunt interpretes doctissimi. Prima est sermo Pauli sæpe abruptus, sæpe intercisus, nec tam fluens præmeditato ordine, quam divino quodam impetu ruens. Quod et ab Irenæo olim observatum fuit his verbis[h]: "Quoniam au-"tem hyperbatis frequenter utitur apostolus, propter "velocitatem sermonum suorum, et propter impe-"tum qui in ipso est Spiritus, ex multis est inve-"nire." Deinde, quod veterum ac novorum inter Hebræos magistrorum sententias obiter magis attingit apostolus, apud eos quibus notæ essent, quam explicat. Quibus et illud accedit, quod objectiones
6 Judæorum, ad quas respondet, non evolvit, sed ut illis quibus scribebat satis cognitas ictu transverberat. His quoque et alias obscuritatis causas in proclivi esset annumerare, si istis nunc vacaremus. Te vero, cui cæteris omnibus oculatiori tam perspicuæ visæ sunt Paulinæ dissertationes, Origenis ad Celsum verbis liceat affari[i]: Πρῶτον σαφήνισον Παύλου τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολήν· καὶ ἐνατενίσας τῷ βουλήματι ἑκάστης ἐν αὐτῇ λέξεως, δεῖξον ὅτι νενόηκας τοὺς Παύλου λόγους. Hoc si præstiteris, palmam tibi inter sacræ Scripturæ

[h] III. 7. [2. p. 182.]

[i] Lib. III. p. 122. edit. Cantab. [c. 20. p. 458. Paulo immutantur Origenis verba, quæ ita se habent. Πρῶτον σαφήνισον τοῦ ταῦτα λέγοντος τὰς ἐπιστολάς· καὶ ἐνατενίσας τῷ βουλήματι ἑκάστης ἐν αὐταῖς λέξεως, (φερ' εἰπεῖν τῇ πρὸς Ἐφεσίους, καὶ πρὸς Κολασσαεῖς, καὶ τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς, καὶ Φιλιππησίους, καὶ πρὸς Ῥωμαίους) ἀμφότερα δεῖξον, καὶ ὅτι νενόηκας τοὺς Παύλου λόγους, καὶ ὅτι παραστῆσαι [δύνασαι] εὐήθεις τινὰς ἢ ἠλιθίους.]

interpretes docti (opinor) omnes lubentissimi concesserint. Atque hactenus de primo nostro argumento, quo liquido probatur, rationi longe convenientius esse, ut Paulum ex Jacobo, quam ut Jacobum ex Paulo interpretemur.

6. Altera ratio, qua id ipsum confirmatum ivimus, a traditione atque opinione veterum petita est; qui senserint, Epistolam Jacobi (qua parte de justificatione agit) ex professo scriptam fuisse adversus eos, qui Paulinas Epistolas prave interpretantes fidem dicebant sine bonis operibus ad justificationem sive salutem hominis sufficere. Cujus traditionis veritatem rei ipsius evidentia, seposita ipsorum authoritate, satis demonstrat. Unde enim (obtestor te) oriri potuit error iste Christianorum, quibuscum disputat Jacobus, de justificatione ex fide unica ac simplici virtute sine operibus, nisi ex Paulinis dissertationibus perperam intellectis? causa ejus erroris alia probabilior ne fingi quidem potest. Quid autem æquius, quid satius, quam ut Pauli Epistolas interpretemur ex analogia sermonis, quem B. Jacobus eo consilio instituit, ut pravas earundem Epistolarum interpretationes averruncaret? Hic in ipso argumento nihil habes quod carpas. Tantum de verbis illis meis[k]: "Idem quoque probabile fit ex eo, "quod Jacobus ejusdem Abrahami exemplo utitur, "ut probet, *Opera ad justificationem requiri;* ex "cujus exemplo Paulus intulerat, *Justificari homi-* "*nem per fidem sine operibus*, Rom. iv." De his, inquam, verbis hunc in modum me compellas; "Quid "vis? num Jacobum Paulo contradicendi studio "scripsisse opinaris? quorsum hanc suspicionem "suscitas?" Verum tu, bone vir, quid vis, qui ani-

[k] [Diss. Post. IV. 2. p. 93.]

madversiones ad librum nostrum pollicitus has nugas et quisquilias meras lectori tuo propinas? dic, obsecro, serione suspicaris me verbis illis voluisse, Jacobum Paulo contradicendi studio scripsisse? me, inquam, id voluisse, qui Dissertationem libri mei Secundam satis prolixam huic consilio totam impenderim, ut monstrarem, nihil in controversia de justificatione vel Jacobum Paulo vel Paulum Jacobo contradixisse; quique hoc ipsum Abrahami exemplum ab utroque apostolo recte atque apposite usurpatum esse ostenderim? Recognosce verba mea Dissert. Post. XII. 27, [p. 231.] ubi eis, quæ in expositione Paulini sermonis de Abrahamo ad Rom. iv. prolixe disseruissem, inter alia hanc conclusionem subjicio: "Accedit, quod hinc clare eluceat concordia in-
" ter Jacobum et Paulum, cum ex eodem Abrahami
" exemplo hic *hominem justificari sine operibus*,
" ille *justificari hominem ex operibus* concludat.
" Nempe considerat Abrahamum Paulus κατὰ σάρκα,
" qualis erat ante vocationem; Jacobus vero ut gra-
" tia et vocatione divina jam donatum. Justifica-
" tionem ejus operibus ante fidem factis ille detrahit;
" tribuit hic operibus ex fide profectis. Nulla hic in-
" ter apostolos contradictio." Hæc, inquam, verba recognosce, et pudeat te animadversionem, tam futilem dicam an malitiosam? calamo tuo excidisse. Quin et illud adjiciam, observationem istam meam, quam carpis, ab ipso Augustino mutuo esse acceptam. Sic enim ille lib. de 83. Quæstionibus, qu. 76 [k].
" Quoniam Paulus apostolus prædicans justificari
" hominem per fidem sine operibus non bene in-
" tellectus est ab eis, qui sic acceperunt dictum, ut
" putarent, cum semel in Christum credidissent,

[k] [Vol. VI. p. 67.]

" etiamsi male operarentur et facinorose flagitiose-
" que viverent, salvos se esse posse per fidem; locus
" iste hujus Epistolæ" (sentit de loco Epistolæ Jacobi cap. ii.) " eundem sensum Pauli apostoli, quomodo
" sit intelligendus, exponit. Ideoque magis Abrahæ
" utitur exemplo, *vacuam esse fidem, si non bene*
" *operetur;* quoniam Abrahæ exemplo etiam Paulus
" apostolus usus est, ut probaret, *justificari hominem*
" *per fidem sine operibus legis.*" Cætera apud Augustinum lectu dignissima sunt.

7. Atque ea fuerunt argumenta, quibus satis probatum existimaverim, rationi longe convenientius esse, ut Paulum ex Jacobo, quam Jacobum ex Paulo interpretemur. Verum his omnibus tu demum Tertulliani regulam satis celebrem opponis: " Oportet
" ex pluribus intelligi pauciora:" ejusdemque regulæ iterum me mones in Animadvers. ad cap. IV. Dissert. secundæ p. 73. [p. 92.] Huic vero regulæ subsumere videris, At Jacobi locus unus, isque paucorum versiculorum spatio conclusus; Pauli vero de eodem argumento disputationes et multæ et prolixæ. Atque hinc conclusionem tuam nostræ oppositam inferre voluisti, Ergo rationi longe convenientius est, ut Jacobum ex Paulo, quam Paulum ex Jacobo interpretemur. Verum spissa hic fallacia et tibiipsi et lectori tuo imponis, et calculos tuos haud recte 7
ponis. Nam locus iste Jacobi, quem unum vocas, stat integro Scripturarum (ut ita dicam) exercitu stipatus. Scilicet, non fide sola, sed et pœnitentia (quæ integrum hominis peccatoris ad Deum redeuntis officium in evangelio præscriptum complectitur) opus esse, ut peccator a Deo propter Mediatoris sacrificium pro justo habeatur atque ut justus tractetur, remissis ipsi peccatis omnibus, atque ad salu-

tem vitamque æternam jure ipsi donato, (quæ sola est Jacobi doctrina) Scripturæ tam Veteris quam Novi Testamenti palam et passim prædicant. Hoc ipsum notaveram in Harmonia sub initium argumenti, quo ex aliis Scripturæ testimoniis Jacobi hypothesin stabilire conatus sum. Verba hæc sunt[k]: " Neque enim putandum est, S. Jacobum parodoxum " aliquod aut sibi peculiare dogma venditare. Ni- " hil minus. Quod loquitur, vox est Spiritus S. " ubique idem personantis. Idem testantur pro- " phetæ, idem apostoli, idem Christus ipse. Hæc " doctrina sacrarum Scripturarum utramque fere pa- " ginam complet: ut ausim dicere, aliam ullam vix " dari posse, quæ in sacris libris tam clare asseritur, " aut toties inculcatur." Quid quod eandem doctrinam Paulus ipse, idque in iis ipsis dissertationibus, ex quibus tu cum aliis multis contrariam hypothesin astruere conamini, sæpius atque aperte asserit defenditque, prout Harmon. Apost. Dissert. Poster. IV. 5—10. fuse et luculenter ostendi? Quod vero de Pauli dissertationibus in contrarium tot et tam prolixis gloriaris, vanum prorsus est. Ut hoc lectori sobrio ac φιλαληθεῖ pateat, velim ut hæc duo mecum attento animo expendat; 1. Justificari hominem ex fide sine operibus, a nemine scriptore θεοπνεύστῳ in terminis, præterquam ab uno Paulo, doceri. Verissimam esse hanc observationem, ex libris, quos Concordantias vocant, lector suis ipse oculis certior fieri potest. 2. Justificari hominem ex fide sine operibus, nusquam ab ipso Paulo doceri, nisi ἀγωνιστικῶς et in certamine, quod iniit cum evangelii hostibus, qui *alia ratione* quam ex fœdere evangelico, vel *non ex hoc solo* justificari hominem contende-

[k] Pag. 11. [Diss. Prior. II. 2. p. 17.]

rent; nempe, in Epistolis ad ecclesias Romanam et Galatensem, et Act. xiii. 38, 39. ubi ad Judæos quoque loquitur, eosque a fiducia fœderis Mosaici arcere nititur. Certissimam esse et hanc observationem, ratione, quam modo indicavimus, demonstrari potest. Huic autem observationi illud velut consectarium adjungi potest, Paulum opponere fidem non aliis virtutibus evangelicis, (illud quippe a scopo ipsius alienissimum foret,) sed voce fidei integram fœderis evangelici conditionem designare, iis rationibus conditionibusque oppositam, quibus vel sine fœderis evangelici præstatione, vel cum ea conjunctis, justificari hominem adversarii docerent. Sed illud hic ὡς ἐν παρόδῳ· quippe quod jam in Harmonia fuse explicavimus, atque iterum in hoc Examine commodiori loco retractabimus. Interim ex his duabus observationibus cum iis, quæ diximus de perpetuo Scripturarum tenore, collatis, manifestissimum fit, Tertulliani regulam statuentis, "Oportere "ex pluribus Scripturæ locis intelligi pauciora," pro nobis militare; indeque (si alia argumenta deessent) necessario sequi, rationi longe convenientius esse, ut Paulum ex Jacobo, quam ut Jacobum ex Paulo interpretemur: ὅπερ ἔδει δεῖξαι.

ANIMADVERSIO II. 8

AD DISSERT. PRIOR. I. 4. p. 7.

HIC me sugillas, quod obiter in expositione loci illustris Act. xiii. 38, 39. *in Christum credentes* per *fide formata præditos* exponam. Verba tua hæc sunt: "Lubentissime amplector hanc Paulini "sensus expositionem. Sed phrasis, *fides formata*,

" non placet. Postea cum scholasticis, qui justifica-
" tionis negotium perplexe tractarunt, et doctrinam
" evangelii putide corruperunt, loquens, fidem cha-
" ritate formatam esse asseris. Parum logice, aut
" theologice. Fides est, apostolo judice, a charitate
" distincta. Charitas non est magis forma fidei,
" quam spei, aut timoris Dei, aut pœnitentiæ."

RESPONSIO AD ANIMADV. II.

1. Quo pede cœpisti, pergis. Carpendi κακοήθειαν hic iterum prodis, dum locutionem innocentissimam importune et non suo loco vellicas. Verum phrasis, *fides formata*, quæ tuo palato non arridet, optimo Bucero, inter primos reformatores theologo primario, placuit satis. Is enim et hanc loquendi formulam, *fide formata justificamur*, aliis commendavit ut veritati consonam et paci accommodatissimam; et reprehendit illos protestantes, qui in hac quæstione veris offenderentur, quemadmodum Dissert. Post. II. 8. [p. 87.] observavimus; ubi et hanc phrasin ex ipsis D. Jacobi verbis firmiter astruxi. Hæc repeto, quia tu, pro more tuo, silentio præteris; satis te fecisse existimans, si contra authoritatem tantam et rationem tam manifestam solenne tuum, "non placet," nobis occinas. Sed heus tu! Si tantum displicet locutio, *fides formata*, cur ipse in Animadversionibus tuis phrasin, *fides viva*, toties usurpas? certe enim inter has phrases discrimen vel exiguum est vel plane nullum. Puerile autem est, (ne quid pejus dicam,) locutionem ab altero usurpatam aversari, dum ipse passim phrasi haud dissimili atque in idem prorsus recidente libere utaris.

2. Sed illud tibi imprimis displicuisse videtur, quod postea *fidem charitate formatam esse* assero.

Itaque missis velitationibus istis, liceat quæstionem hanc ex professo et libere discutiendam proponere: "An charitas forma fidei justificæ recte dicatur?" Ego affirmo, tu negas. Ad statum autem quæstionis intelligendum apprime observandum est, charitatem fidei *formam* non dici, quasi ad *essentiam* fidei pertineret, aut fidem proprie informaret, cum unus habitus non sit subjectum alterius; sed quia per charitatem actus fidei hactenus perficitur et formatur, ut ex fœdere evangelico Deo acceptus fiat, atque ad justificationem ac salutem hominis proficiat. Illud monueram Dissert. Prior. IV. 5. [p. 51.] his verbis; "Nullus dubito, quin charitas recte dici possit fidei "justificantis forma; fidei, inquam, justificantis; "quia fidem per se propriam suam habere formam "in confesso est: at fides, quæ et quatenus justifi- "cat, vera charitate informetur omnino est necesse:" Frustra itaque mones, fidem virtutem esse, apostolo judice, a charitate distinctam; neque enim quisquam sanus illud negaverit. Ad me vero quod attinet, nosti quod sentiam, fidem et charitatem virtutes esse etiam subjecto distinctas, ita ut fides, eaque in genere fidei perfecta, in homine reperiri possit cui desit charitas. Qui autem hoc sensu diceret, "cha- "ritatem fidei formam," vel, "fidem charitate forma- "tam esse," et logice et theologice satis loqueretur; logice, quia ut forma est causa per quam res est id quod est, ita per charitatem fides justifica fit justifica, nempe ex fœdere evangelico, alioquin hominem ex fœdere illo nequaquam justificatura. Nec minus theologice et S. Scripturis convenienter loqueretur; quid enim aliud dicit Paulus in loco illo celebri, Gal. v. 6. *In Christo Jesu neque circum-*

cisio quicquam valet neque præputium, ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη.

9 3. Locum in Dissertationibus sæpius allegavi, quem tamen hic nova et ampliori luce donare liceat. Participium ἐνεργουμένη, cum sit vocis mediæ, passive hic sumendum dixi[1]; proinde πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη exponendum, *Fides per charitatem perfecta*, sive ad effectum producta. Ac profecto verbum Græcum ἐνεργεῖσθαι vix usquam alibi legitur activa significatione, ne apud authores profanos quidem; sed fere semper id significat, quod Latine dicimus, *agi, agitari, exerceri, effici, perfici*, aut quid simile passivum. Unde dicti ἐνεργούμενοι a dæmone possessi, acti, agitati, ac velut informati. Hujus autem passivæ significationis exempla passim occurrunt in Paulinis Epistolis; sic Rom. vii. 5. *Passiones peccatorum, quæ per legem erant*, ἐνηργεῖτο, *efficiebantur* (vel *perficiebantur*) *in membris nostris*. Ita locum reddidit Tertullianus, de Resurrectione Carnis. Et sensus manifestus est: Passiones peccatorum, i. e. motus appetitus ac desideria peccandi, quæ sunt et excitantur per legem, exercebantur atque ipso opere complebantur in membris nostris. Sic 2 Cor. i. 6. *Pro vestra consolatione ac salute, quæ efficitur in tolerantia:* ubi activa significatio consistere non potest. Hinc Chrysostomus expresse notat, Paulum non dixisse ἐνεργούσης, h. e. "quæ efficit," sed ἐνεργουμένης, i. e. "quæ efficitur." Similiter 2 Cor. iv. 12. *Mors in nobis* ἐνεργεῖται, *in vobis vero vita*. Ubi miror interpretes nostros reddidisse (*death worketh in us.*) Nam qualis hic sensus verborum? Ex contextu patet, germanam apostoli sententiam hanc

[1] [Diss. Prior. IV. 5. p. 51.]

esse: Ex evangelii prædicatione in nobis efficitur mors; (nempe, pro evangelio quotidie morimur;) ex eadem autem evangelii prædicatione in vobis, qui nulla ob id incommoda sentitis, vita efficitur spiritualis et æterna. In his locis manifestum est, verbum ἐνεργεῖσθαι alio quam passivo sensu commode accipi non posse. Cæteris autem, in quibus activam significationem prorsus necessariam esse putarunt nonnulli, passiva optime convenit. Sic Eph. iii. 20. κατὰ τὴν δύναμιν τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἡμῖν, *secundum virtutem quæ in nobis effecta*, vel *perfecta est:* nam de virtute divina jam experta fidelibus loquitur, eamque tanquam argumentum adducit, quo innixi fideles de potentia divina in posterum securi essent. Sic Coloss. i. ult. Κατὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἐμοὶ ἐν δυνάμει· *secundum efficaciam, quæ agitur* (vel *exercetur*, vel *perficitur*) *in me in virtute.* Sic 1 Thess. ii. 13. Λόγον Θεοῦ, ὃς ἐνεργεῖται ἐν ὑμῖν τοῖς πιστεύουσι· *Verbum Dei, quod perficitur in vobis qui credidistis;* scilicet tum demum in homine Dei verbum ἐνεργεῖσθαι, sive *perfici*, dicitur, cum finem obtinet et effectum sibi destinatum, quæ est fidei obedientia. Similiter 2 Thess. ii. 7. *Mysterium iniquitatis* ἤδη ἐνεργεῖται, *jam agitur*, vel *agi incipit;* ut nulla hic sit activæ significationis necessitas. Denique Jac. v. 16. *Multum valet precatio justi* ἐνεργουμένη, *fervore atque impetu quodam divino acta et incitata.*

4. Itaque, ut ad propositum locum revertar, πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη, est *fides per charitatem acta, incitata, animata, perfecta.* Neque nova est hæc interpretatio; siquidem Tertullianus contra Marc. V. 4. ita locum citat: "Fides quæ per dilectionem "perficitur." Tertulliano consonat interpres Syrus, cujus apud eruditos magna semper fuit authoritas.

His autem positis, rogo te, qua ratione differat phrasis Paulina, πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη, a phrasi, quam tantopere aversaris, *fides charitate formata*? Certe discrimen tam exiguum est, ut altera pro alterius versione satis commoda haberi possit. Nec tamen hac phrasi sola innitimur; scopus et sententia loci id evincit quod contendimus, nempe, fidem hactenus per charitatem perfici et formari, ut sine charitate ad justificationem et salutem hominis nihil valeat aut proficiat: quod solum velle nos, cum fidem *charitate formatam* esse dicimus, te jam monui. Hoc autem ex verbis Pauli quam manifestum fit? Quippe veteres interpretes, tam Græci quam Latini, ad locum hunc notarunt, (et observatio satis obvia est,) cum fidem in Christo Jesu aliquid valentem restringit apostolus, addendo, *quæ per charitatem perficitur*, apertissime eum innuere, nullam esse fidem, quæ sine charitate in Christo Jesu, hoc est, ex fœdere evangelico, quicquam valeat ad justificationem et salutem hominis; fidem vero charitate perfectam esse (ut loquitur vir summus) in Christianismo τὸ πᾶν, sive illud totum quod Christi evangelium postulat. Commentarii vicem in hæc apostoli verba (si opus esset) supplere potuisset locus illustrissimus B. Ignatii, apostolorum discipuli, adeoque συμμύστου, quem in fronte Harmoniæ meæ præfixi: οὐδὲν λανθάνει ὑμᾶς, ἐὰν τελείως εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν ἔχητε τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην, ἥτις ἐστὶν ἀρχὴ ζωῆς καὶ τέλος· ἀρχὴ μὲν πίστις, τέλος δὲ ἀγάπη· τὰ δὲ δύο ἐν ἑνότητι γενόμενα Θεοῦ ἐστίν· τὰ δὲ ἄλλα πάντα εἰς καλοκἀγαθίαν ἀκόλουθά ἐστιν[m]. Quorum verborum (summam doctrinæ, quam defendo, succincte ac dilucide exprimentium) hic sensus manifestus est: Initium justitiæ evan-

[m] [Ad Eph. 14. p. 15.]

gelicæ est fides; complementum vero charitas: hæc autem duo conjuncta hominem in Jesu Christo, sive juxta fœdus evangelicum, τέλειον, *perfectum*, hoc est, acceptum Deo ad salutem æternam reddunt. Cætera vero omnia, quæ ad sanctam vitam ac bonorum operum exercitium quovis modo spectant, hæc necessario consequuntur, atque ex his pendent profluuntque. Hoc et alibi clarissime docet idem apostolus Paulus, 1 Cor. xiii. 2. *Si habuero* πᾶσαν τὴν πίστιν, *omnem fidem, charitatem autem non habeo, nihil sum*; scilicet ut forma in naturalibus dat *esse*, ita charitas fidei dat *esse* in acceptatione divina; proinde homo, quacunque fide præditus, sine charitate, quod ad justificationem ac salutem attinet, nullus est. Locum a frivolis quorundam exceptionibus prolixe vindicavimus, Diss. Post. IV. 6. [p. 95.] 10

5. Quod ultimo in loco ais, Charitatem esse non magis formam *fidei* quam *spei* aut *timoris divini* aut *pœnitentiæ*, illud demum a te verissime dictum fuit. Certe enim charitas est forma cæterarum omnium virtutum eodem modo quo fidei; quippe nulla est virtus, quæ non per charitatem perficitur ac formatur hactenus, ut Deo sit accepta, atque ad salutem hominis prosit. Hinc in Dissertationibus meis alicubi [n]dixi, Charitatem, sive amorem Dei, esse "virtutem universalem, quæ cæteras omnes boni-"tate quasi perfundit, iisque dignitatem ac gratiam "conciliat: ex quo quicquid proficiscitur, illud de-"mum fit Deo gratum acceptumque." Alibi quoque, nempe Diss. Post. II. 7. [p. 86.] affirmo, "Chari-"tatem esse virtutem illam, quam in salutis negotio "Deus inprimis respiciat, quæque sola ex gratioso "Dei fœdere necessario secum nexu salutem trahat."

[n] Harm. Apost. Diss. Prior. VI. 8. [p. 66.]

Ibi quidem tu miras tragœdias excitas; quippe ais, " horruisse animum tuum, novum illud dogma le- " gentem." Sed jam observavi, *novum* tibi videri quicquid in systematicis tuis nondum legisti. Sane dogma quod *novum* appellas, ac tantopere exhorrescis, est ipsissima B. Augustini et Prosperi sententia[m]. Nam in libro Sententiarum ex Augustini operibus excerptarum a Prospero, numero septima hæc est[n]: " Dilectio Dei atque proximi propria et specialis " virtus est piorum atque sanctorum, cum cæteræ " virtutes et bonis et malis possint esse communes." Si nulla est virtus præterquam charitas, quæ sanctis cum impiis non sit communis, consequentia manifesta est, charitatem esse virtutem illam, quam Deus in salutis negotio inprimis respicit, &c. Ac sane, si ipsa fides ex se imperfecta sit, atque ad salutem hominis, nisi δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη, nihil valeat, (quod jam liquido probavimus,) quis non videt, idem de cæteris virtutibus multo magis dici posse? Itaque quod de fide dicit Paulus, *eam sine charitate nihil proficere*, ad alias quoque virtutes ab ipso extenditur; nempe, non modo ad cognitionem et prophetiam, sed ad ἐλεημοσύνην, adeoque ad ipsum martyrium, 1 Cor. xiii. 3. Huc respexisse apostolum, cum variis virtutibus enumeratis Colossenses hortatur *super omnia induere charitatem*, σύνδεσμον τῆς τελειότητος, Col. iii. 14. merito existimavit Isidorus Clarius, ad locum ita scribens: " Charitas," inquit, " nihil " est aliud quam res quædam bona omnia in unum " colligens; nam ea est, quæ cætera efficit ut sint

[m] Idem dixit Clem. Rom. Ep. ad Cor. p. 110, 112. edit. Oxon. 1669. [§. 49. p. 176.] Ἀγάπη κολλᾷ ἡμᾶς τῷ Θεῷ. Et mox: δίχα ἀγάπης οὐδὲν εὐάρεστόν ἐστι τῷ Θεῷ.

[n] [Inter Op. August. vol. X. Append. p. 223.]

" bona." Quam manifeste autem hoc dicit apostolus Rom. xiii. 10. et Gal. v. 14. ubi charitatem πλήρωμα τοῦ νόμου appellat? Hinc enim apertissime constat, charitatem esse (uti diximus) virtutem universalem, quæ omni præcepto divino respondet, ac sine qua nullum Dei præceptum rite servari possit. Loquitur quidem directe in locis illis apostolus de charitate erga proximum; sed dilectio Dei in dilectione proximi includitur, ut causa in effectu. Præterea, sicut dilectio proximi omnia præcepta implet quæ ad proximum pertinent; ita dilectio Dei præcepta complet omnia, quæcunque ipsum Deum respiciunt. Denique, controversiam hanc totam clarissime definivit Christus ipse, (atque utinam tandem per misellos homunciones liceret nobis Dei ac Domini nostri vocem audire, ipsiusque decisioni stare!) qui disertis verbis pronuntiaverit, *universam legem ac prophetas ex his duobus mandatis pendere;* nempe, *Diliges Deum tuum ex toto corde tuo,* &c. et, *Diliges proximum sicut teipsum,* Matt. xxii. 35. ad 40. inclus.

6. Si quis autem hac de re post rationes tam manifestas adhuc dubitat, seria consideratione mecum percurrat velim singulas virtutes a te commemoratas, nempe, *spem, timorem divinum* et *pœnitentiam;* ac videbit nullam ex his esse, cui *charitate* non sit opus, qua ita perficiatur ac formetur, ut Deo ad salutem accepta fiat. A *spe* exordiamur. Hæc virtus, prout a fide distinguitur, ipsa notione sua charitatem involvit; siquidem in hoc a fide differt, quod desiderio fertur in objectum suum, quod fides nudo assensu apprehendit: desiderium autem illud charitas sive amor est. Res ita plenius demonstrari potest; sicut nihil speratur nisi cognitum ac creditum, unde opor-

tet cognitio et fides spem præcedat; ita nihil spera-
11 tur nisi amatum, teste Augustino Enchir. c. 8.[m] et ratione ipsa confirmante. Ex quo similiter consequitur, quod amor spem præcedat, et quidem talis amor, quo Deus cæteris omnibus anteponitur. Nam ut spes non est sine amore, ita spes summi boni, ut summi, (quæ sola ad salutem valet, et de qua sola loquimur,) non potest esse sine amore summi boni, ut summi, hoc est, super omnia, quæ est charitas Christiana. Ad *timorem divinum* quod attinet, res manifesta est; timor Dei sine charitate est timor *mancipii*, non *filii*; timor autem filialis, qui solus ad salutem prodest, quique aliis nominibus *sanctus*, *castus*, *ingenuus*, *amicalis* et *reverentialis* a scholasticis vocatur, is dicitur, quo quis Deum metuit offendere et per offensam ab eo tanquam summo bono separari. Hic timor hominem a peccato abstinere facit, non solo gehennæ metu, sed etiam virtutis ac justitiæ amore; hic timor non modo manum cohibet, sed et cordi imperat. Contra servilis timor manum quidem coercet a perpetratione peccati, sed voluntatem peccandi nulla ex parte corrigit. Denique de tertia virtute a te commemorata, *pœnitentia* scilicet, res æque manifesta est. Pœnitentia stricte, ut hic, sumpta, atque a cæteris virtutibus distincta, est dolor de peccatis commissis. Dolor autem iste sine charitate est tantum *attritio*, (ut scholastici loquuntur,) non *contritio*, adeoque ad salutem non valet. *Contritio* vero sive verus dolor de peccatis is est, quo quis de peccato suo dolet, non modo qua pœna ipsi ob id debetur, sed etiam qua Dei (Dei, inquam, optimi) offensa est. Itaque hujus doloris comes est sincerum peccati odium, verusque Dei ac justitiæ amor;

[m] [Vol. VI. p. 198.]

unde Augustinus ait, (Serm. 7. de Tempore[n],) "Pœ-
"nitentiam certam non facit nisi odium peccati et
"amor Dei."

7. Ex his jam omnibus ipse, uti spero, tandem intelliges, quam non sine justissimis rationibus phrasi, *fides formata*, usus fuerim, et *fidem charitate formatam esse* dixerim. Si tamen locutiones istæ etiamnum tibi displicent, tecum agentes in posterum Paulina phrasi, πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη, vel Jacobi, πίστις ἐξ ἔργων τελειωθεῖσα, contenti erimus; neque enim inanibus λογομαχίαις delectamur.

ANIMADVERSIO III.

AD DISSERT. PRIOR. I. 5. p. 7.

HIC veram notionem vocabuli δικαιοῦν, prout in hac controversia in Scripturis usurpatur, contra Grotii sententiam adserens hoc argumento utor: "Vox "δικαιοῦν tam apud Paulum quam apud Jacobum "idem plane valet quod μισθὸν λογίζεσθαι, δικαιοσύνην "λογίζεσθαι, εἰς δικαιοσύνην λογίζεσθαι· *mercedem impu-*
"*tare, justitiam imputare, ad justitiam imputare.*
"Jam imputationem notare actum Dei hominem
"justum æstimantis, non justum facientis, nimis
"manifestum est; neque id Grotius ipse negare aut
"voluit aut potuit." Ad quæ tu hæc ad verbum notas: "Vir eruditus satis commode statuit, et so-
"lide probavit, justificationem esse æstimationem
"hominis justi, qui justus sit [o] alia ratione quam

[n] [Hunc Sermonem recentiores critici Augustino abjudicarunt. v. Append. ad vol. V. p. 212.]

[o] Forte legendum, *non alia ratione*. GRABE. [Inepte hic negativam particulam inserit Annotator. Alia nempe ratio est *participatio Christi justitiæ*.]

" mera judicis sententia: Deus justificat τὸν ἀσεβῆ,
" sed Christi justitiæ participem per fidem, Rom.
" iv. 5. Cæterum mire hallucinatur, cum justifica-
" tionem cum præmio confundit; et S. Pauli verba
" non exacte perpendit, cum μισθὸν λογίζεσθαι et δικαιο-
" σύνην λογίζεσθαι idem valere in apostolo affirmat.
" S. Paulus enim operanti mercedem non ex gratia,
" sed debito imputari dicit; *sed credenti, et non ope-*
" *ranti, imputari fidem in justitiam*, Rom. iv. 4, 5.
" Attende diligenter et perpende, utrum apostolus
" usquam mercedem imputari credenti dixerit; et
" an locus Davidis ferre possit mercedis imputa-
" tionem factam illi, cui fides imputatur ad justi-
" tiam absque operibus, ver. 6."

12 RESPONSIO AD ANIMADV. III.

1. Quid in primo Animadversionis tuæ membro tibi velis, vix satis intelligo, nec multum mea refert, intelligam necne. Nam quicquid sit, quod ibi dicis, consensum tuum et approbationem eorum, quæ a me dicta sunt, exprimit. Itaque illud solum expendendum duxi, quod sequitur, ubi dicis, " Mire halluci-
" natum me esse, cum justificationem cum præmio
" confundo." Certe hic ipse aperte hallucinaris. Neque enim justificationem *cum præmio*, sed *cum præmii imputatione* sive *adjudicatione*, confundo, apostoli Pauli authoritate satis manifesta fretus. Sed et hoc te male habet; ideoque alibi in Animadversionibus plus decies id in me reprehendis, quod imputationem præmii, sive acceptationem hominis ad salutem ac vitam æternam a justificatione haud satis accurate distinxerim. Nam ad pag. 9. Dissertationis primæ, ubi cum reformatis theologis pene omnibus justificationem peccatoris ex fœdere evan-

gelico hunc in modum describo, " Est actio Dei " more judicis ex lege Christi gratiosa absolventis " accusatum, justum pronunciantis, atque ad præ- " mium justitiæ, h. e. vitam æternam, acceptantis," hæc notas: " Hæc de præmio interpolatio est in- " tempestiva, et nullo Scripturæ loco nixa justifica- " tionis explicatio. Vita æterna justitiam sequitur. " Sed in absolutione ab omni peccati culpa et merito " mortis nullus est præmio locus," &c. Et alibi ad pag. 8. quod affirmo, *justificari*, et *Deo ad salutem gratum esse*, idem valere, id dicis, πρῶτον esse ψεῦδος, " quod præsumo, non probo; et hoc infirmo tibicine " totam molem ædificii mei fultam nutare et cito " labascere." Atque iterum ais, " Me ad hanc pe- " tram sæpe pedem collidere." Itaque plurimum mea interest hanc sententiam meam solidis argumentis probare, atque a tuis exceptionibus hic illic in Censura sparsis semel vindicare. Quod ut commodius faciam, hanc quæstionem ex professo discutiendam propono: " An notio justificationis evange- " licæ necessario includat præmii imputationem, sive " acceptationem hominis ad vitam ac salutem æter- " nam?" vel, " An collatio juris ad regnum cœleste " sit proprie actus justificationis evangelicæ?" Ego affirmo; tu negas, qui inter justificationem et præmii imputationem discrimen tam latum statuis, ut " in " absolutione ab omni peccati culpa" (quæ sola, te judice, justificatio est) " nullum esse præmio locum," et " præmii adjudicationem a justificatione longe " distare" fidenter affirmes ad p. 37. [p. 56.] adeoque " actum justificationi extraneum" appelles in notis ad pag. 18.

2. Ad statum autem quæstionis recte intelligendum illud adprime observandum, non affirmare nos,

vocabulum ipsum justificationis per se præmii imputationem implicare. Non sumus tam fungi aut stupidi, ut non probe intelligamus, justificationem ibi reperiri posse, ubi præmio nullus locus est. Qui in *foro humano* furti, homicidii, vel alius criminis incusatur, si innocens sit, judicis sententia absolvitur, i. e. justificatur; cui tamen, quod fur vel homicida non sit, nullum præmium statuitur. Itaque frustra es, cum ad paginam libri mei 31. [p. 51.] a me interrogas: "Num idem sit judicis actus, reum a crimine "liberare, et gratum habere, sive præmio dignum "censere?" Quis enim sanus illud affirmaverit? cæterum in hac quæstione loquimur (uti satis nosti) de vocabulo justificationis ad *forum divinum*, et legem sive fœdus evangelicum, traducto. Justificationem autem divinam, quæque ad normam fœderis evangelici exigitur, non tantum absolutionem a peccatis, sed et præmii imputationem continere, nulli dubitamus. *Justificare* per se significat *justum aliquem pronuntiare*, atque *ut talem tractare*. Quem autem Deus justum pronuntiat, et ut justum tractat, ei non modo remittit peccati debitum, sed et eum laudat, amat, et præmio dignum censet, ut recte hic statuit Grotius[p]. Rem totam paucis complectar. Justificationis (ut ita dicam) *latitudo* ex lege censenda est, ad cujus normam peragitur. Hinc qui in foro humano judicis sententia a crimine absolvitur, hoc est, justificatur, ei præmium non adjudicatur; quia lex tale præmium insonti nullum statuit. At cum in foro divino homo peccati quidem reus, sed fide præditus, δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη, ex fœdere evangelico justificatur, ei non tantum peccata remittun-

[p] Discuss. p. 39.

tur, sed et jus ad præmium cœleste adjudicatur. Quare? Quia lex evangelica credenti tale præmium ipsa decernit. Itaque in hoc foro, etiamsi non idem plane sit reum a crimine liberare et præmio dignum censere, tamen utrumque actum sub eodem justificationis evangelicæ beneficio contineri certum est; id quod solum affirmavimus. Statu quæstionis ita posito, sententiæ nostræ veritas jam satis elucet, ut vix opus sit in hac controversia diutius immorari. Verum, quia hæc animadversio tuæ in librum meum Censuræ fere prora et puppis est, quam ubique pene ad nauseam repetis, quaque veluti machina quadam adhibita totam ædificii nostri molem corruere gloriaris; ideo visum est rem hanc fusius demonstrare, 13
tum Scripturæ testimoniis, tum rationibus atque argumentis Scriptura innixis; expensis quoque, prout suis locis occurrunt, objectionibus quæ a te in contrariam partem afferuntur.

3. Scripturæ testimonia, quæ sententiam meam confirmant, primo in loco adducam. Initium faciam a loco quem in Dissertationibus jam attuli [q], nempe Rom. iv. 3. coll. cum ver. 4. ubi notavi, apostolum de justificatione disputantem, quod prius dixerat, ἐλογίσθη εἰς δικαιοσύνην, postea hac phrasi exprimere, μισθὸς λογίζεται. Hinc infero, *Imputare aliquid alicui in justitiam*, et *imputare alicui ob aliquid præmium*, ἰσοδυναμοῦντα esse. Hic ais, "Me in apostolo "exponendo hallucinari, cum ille præmii imputa- "tionem neget, quando fidei imputationem asserit, "ver. 5." Itidem in Animadversione, quam præ manibus habemus, notas, Paulum dicere, *Operanti mercedem non ex gratia, sed ex debito imputari,*

[q] Harm. Apost. Diss. Prior. V. 3. p. 37. [p. 57.]

sed credenti, et non operanti, imputari fidem in justitiam. Verum egregie hic ipse hallucinaris: neque enim simpliciter negat Paulus, credenti mercedem imputari, sed credenti mercedem imputari κατ' ὀφείλημα. Utrique scilicet, tam credenti quam operanti, mercedem imputari agnoscit, sed diversa ratione; alteri ex debito, ex gratia vero alteri. Hic est Pauli sensus manifestus: nam aperte distinguit apostolus inter imputationem mercedis ex gratia, et ex debito. At quorsum hæc distinctio, si nullam statueret (quemadmodum tu sentis) mercedis imputationem, nisi quæ operanti, hoc est, ex debito, fiat? Cur igitur, inquies, apostolus id quod ver. 4. de operante negatum erat, ipsi scilicet mercedem imputari κατὰ χάριν, non repetit in sequenti oppositione, ac de credente affirmat hoc modo, "At credenti merces "imputatur secundum gratiam;" sed plane aliter loquitur, *Credenti fides ejus imputatur in justitiam?* Respondeo, quia eo ipso, quod credenti fides ipsius imputatur in justitiam, satis apparet, mercedem ei non ex debito sed ex gratia imputari; ac proinde justificationem ejus esse mere gratuitam; cum *fides* per se gratiam sonet, et debitum meritumque prorsus omne excludat. Vide quæ de hoc loco fuse disseruimus Diss. Post. XII. 22, 23, &c. [p. 225.] ubi tu, loco licet exigente, ne γρὺ quidem dicis, quod ad hanc rem pertinet. Præterea ibi dicit apostolus, *mercedem credenti imputari*, ubi dicit, *fidem credenti ad justitiam imputari.* Nam cum res aut factum quippiam in Scripturis dicitur alicui imputari ad justitiam, certum est, phrasi ista notari divinam approbationem, vel Deum factum illud pro laudabili habere, sive pro tali, cui ex immensa sua bonitate mercedem tribuendam esse statuit. Sic

ultio illa, quam zelo Dei accensus de idololatris sumpsit Phinees, dicitur *ei in justitiam reputata,* (vel *imputata,*) Psal. cvi. 31. hoc est, a Deo habita pro facto laudabili ac remuneratione digno. Illud ex ipsa historia liquet, Num. xxv. 12. ubi diserte legimus, Deum propter zelum Phineæ mercedem ingentem et ipsi et posteris ipsius adjudicasse. Vide doctissimum Hammondum in locum Psalmistæ. Hinc autem obiter novum et validissimum sententiæ nostræ confirmandæ argumentum colligimus. Certum est, *Hominem justificari ex fide,* et *fidem homini ad justitiam imputari,* pro eodem in Scripturis poni. Illud multis Scripturæ testimoniis inter se collatis adversus Grotium ostendi Diss. Prior. I. 5. p. 8. Sed tu hic cum Grotio, quem alioqui cane pejus et angue oderis, sentire maluisti, (idque contra theologos reformatos pene omnes,) quam apertissimæ veritati manus dare. Ideoque duo ista dicis (et dicis tantum) sensu inter se revera discrepare. Verum ex Scripturis discrepantiam ostende, et ad loca omnia a me indicata, seque inter collata, responde, si poteris. Interim progredior. Æque certum est, phrasi, qua cui quid ad justitiam imputari dicitur, præmii adjudicationem vel imprimis significari. Quid vero ex his sequitur? scilicet, justificationem, de qua in Scripturis Novi Testamenti agitur, suo ambitu comprehendere præmii imputationem, sive acceptationem hominis ad salutem vitamque æternam; ὅπερ ἔδει δεῖξαι. Sed ad alia jam loca progredior.

4. Locus illustrissimus, quemque nullo artificio possis eludere, occurrit Rom. v. 18. *Nempe igitur, sicut per unius offensam reatus venit in omnes homines ad condemnationem; ita per unius justi-*

tiam beneficium redundavit in omnes homines εἰς δικαίωσιν ζωῆς, i. e. *ad justificationem vitæ.* Hic justificatio, quæ fidelibus per Christum contingit, non simpliciter dicitur δικαίωσις, *justificatio,* vel δικαίωσις ἀπὸ θανάτου, *justificatio a morte,* seu pœna peccati; sed δικαίωσις ζωῆς, *justificatio vitæ,* hoc est, justificatio vitalis seu vivifica; quippe quæ non tantum a morte liberet, sed et vitam cœlestem atque æternam beatitudinem afferat. Apprime quoque notandum est, apostolum versu præcedente ex professo celebrare voluisse τὴν περισσείαν τῆς χάριτος καὶ τῆς δωρεᾶς τῆς δικαιοσύνης, *exundantiam gratiæ et doni justitiæ,* sive justificationis per Christum; nempe, quod donum illud justificationis non consistit vel subsistit in sola liberatione a morte, quam peccato
14 meriti sumus, sed ulterius progreditur, et nobis dat ut ἐν ζωῇ βασιλεύωμεν, *in vita regnemus* per Jesum Christum. Quid clarius dici potuit?

5. Firmum quoque pro nostra sententia argumentum peti potest ab iis Scripturæ locis, ubi *hæredem fieri,* nempe regni cœlestis, et *justificari,* pro eodem ponuntur, ut Rom. iv. 13, 14. Gal. iii. 18. coll. ver. 21. Col. iii. 24. Istis vero addi possunt textus omnes, in quibus *justificatio, vita,* et *salus* promiscue usurpantur[s]. Quæ enim alia ratio hujus promiscui usus assignari potest præter hanc, quod in justificatione jus ad salutem vitamque æternam nobis conferatur? Unicum locum adferam, nempe Gal. iii. 11. *Neminem autem per legem justificari apud Deum, manifestum est; quoniam justus ex fide vivet.* Ubi probat apostolus justificari hominem non ex lege,

[s] Vide Rom. x. 5. Gal. iii. 8, 9, 21.

sed ex fide, hoc testimonio, quod homo *ex fide vivit.* Argumentum autem apostoli scopæ essent dissolutæ, nisi vera esset hypothesis nostra, nempe, *justificari,* et *jus ad vitam,* nempe æternam, *habere,* ἰσοδυναμοῦντα esse. Atque hactenus de Scripturæ testimoniis.

6. His autem expressis Scripturæ testimoniis duo argumenta adjungam, quæ etiam fundamentis in Scriptura positis nituntur, atque ex eadem per manifestam consequentiam deducuntur. 1. Qui ex fœdere evangelico justificatur, is hoc ipso jus habet ad beneficia omnia, quæ in illo fœdere continentur; atqui inter beneficia in evangelico fœdere contenta primarium et cæterorum omnium complementum est salus et vita æterna; ergo qui ex fœdere evangelico justificatur, eo ipso jus habet ad salutem et vitam æternam. Minor hic propositio extra controversiam est. Ad majorem quod attinet, his rationibus confirmatur. Primo, si ex justificatione evangelica jus non habemus ad beneficia omnia quæ in evangelico fœdere continentur, tum justificatio evangelica est quiddam imperfectum; quod Christianis auribus absonum videbitur. Deinde, quisquis ex fœdere evangelico justificatur, eum integram fœderis evangelici conditionem, pro statu in quo est, præstitisse oportet. At qui integram fœderis evangelici conditionem præstitit, is jus habeat necesse est ad beneficia omnia in illo fœdere contenta; quippe quæ a conditione illa pendeant. Hic dico, (quod notandum est,) quemvis justificatum præstitisse integram fœderis evangelici conditionem, *pro statu in quo est.* Quibus verbis hoc volo; quisquis fide in Christum δι' ἀγάπης ἐνεργουμένῃ præditus est, is eo momento præstitit integram fœderis evangelici conditionem,

quæ in statu, in quo est, ab ipso requiritur, etiamsi jugis et pia operatio adhuc desit; proinde ex fœdere illo justificatur, atque ad omnia fœderis ejusdem beneficia jus habet. Ab eodem vero, si tempus conceditur, jugis et pia operatio, sive tractus et series factorum conspicuorum, quam Græci Patres πολιτείαν vocant, requiritur; quod in Dissertationibus meis alicubi notavi. Itaque hæc conditio jugis operationis in evangelico fœdere non absolute requiritur, sed ex hypothesi; nempe, si Deus vitam largitus fuerit. Denique, Paulus ipse Rom. iv. 6, 7, &c. ex Davide asserit μακαρισμὸν, sive perfectam *beatitudinem hominis, cui Deus justitiam imputat*, hoc est, quem Deus justificat. Atqui perfecte beatus non esset homo a Deo justificatus, si quo fœderis evangelici beneficio destitueretur; multo minus si ad primarium evangelii beneficium, vitam nempe æternam, in qua unica beatitudo hominis consistit, jus adhuc haberet nullum.

7. Altera ratio, quæ priorem confirmat, hæc est; apud omnes in confesso est, hominem justificatum, qui eo ipso temporis momento, quo justificatur, moreretur, proculdubio salvum, hoc est, æternæ vitæ participem fore. Atqui omnes vident, hanc hypothesin certam non fore, nisi certa esset nostra, nempe, in justificatione jus homini ad salutem ac vitam æternam conferri.

8. His omnibus satis me demonstrasse puto, justificationem hominis peccatoris, quæ in evangelio promittitur, suo ambitu comprehendere non modo absolutionem a peccatis, sed et præmii imputationem, sive acceptationem hominis ad salutem ac vitam æternam. Illud mantissæ loco addam; ex sententia tua, si vera esset, (prout est falsissima,) nempe, justi-

ficationem in Scripturis Novi Testamenti ab acceptatione ad salutem distingui, nihil detrimenti causæ, quam in libro nostro agimus, accessurum; modo illud concedatur, (quod tu ultro fateris,) duo ista res esse ita inter se connexas atque inseparabiles, ut qui justificatur jus etiam ad salutem semper habeat. Nam hoc concesso, inconcussa manent argumenta illa omnia, quibus probo fidem simplicem virtutem ad justificationem non sufficere, ex eo quod fides ad id non sufficit, ut quis Deo ad salutem gratus sit. Nam rerum ita inter se connexarum diversas conditiones statuere, perquam absurdum foret. Itaque tota hæc disputatio tua tandem in inutilem λογομαχίαν recidat, necesse est.

ANIMADVERSIO IV. 15

AD DISSERT. PRIOR. I. 8. p. 10.

DICO, cum Jacobus affirmat hominem ἐξ ἔργων δικαιοῦσθαι, particula ἐκ notari tantum "*conditionem* "*præcedaneam*, quæ vulgo *causa sine qua non* dici- "tur, licet revera vix causæ nomen mereatur." Tum addo, "Cum dicitur homo ἐκ πίστεως δικαιοῦσθαι, par- "ticula ἐκ manifeste hoc sensu sumitur. Quippe ne "ipsa quidem fide, tanquam causa principali, imo non "ut causa omnino, nisi improprie dicta, justificari "aliquis dici potest." Tu vero hic notas, "Justifi- "cari fide, ἐκ πίστεως, διὰ πίστεως, cum dicimur, fidei "ἐνέργειαν causalem[t] justitiæ, quam per Christum "adipiscimur, ἐναργῶς exprimitur."

[t] Lege, ἐνέργεια causalis. GRABE.

RESPONSIO AD ANIMADV. IV.

Si ego de quacunque alia nostra virtute hæc scripsissem, quam cito pro more tuo exclamaturus fuisses, " horret animus, novum illud dogma le- " gens." Fidei hic ἐνέργειαν tribuis justitiæ causalem ab ea distinctam, quæ ipsi ut conditioni fœderis evangelici convenit; nam et hanc ipse agnosco. Sed, ut dixi, conditio est tantum *causa sine qua non*, quæ vix causæ nomen mereatur. Tu vero altius assurgis, et præter istam, aliam ἐνέργειαν justitiæ vere causalem fidei adscribis. Certe dogma hoc tuum vere novum est. Quæ enim confessio reformatarum ecclesiarum fidei ἐνέργειαν justitiæ causalem (ut loqueris) tribuit? saltem ecclesia nostra ab hoc tuo dogmate longissime abhorret, quemadmodum Diss. Post. cap. ult. liquido ostendi. Imo systematici illi tui, qui instrumentalitatem nescio quam in negotio justificationis fidei tribuerunt, hic tamen a te dissentiunt. Quippe illi quidem fidem justificationis instrumentum esse docent; sed *passivum* tantum, seu *receptivum*, ut loqui amant: ἐνέργειαν vero justitiæ causalem tecum fidei adscribere ausi non sunt, adeoque ab ea locutione abhorruerunt. Quam sibimet consentanee hac in re locuti sint isti, non laboro; siquidem mihi istic nec seritur nec metitur. Sufficit monuisse, hanc loquendi formulam ne apud tuos quidem satis probatam esse. De *instrumentalitate* autem fidei, quam asseris, postea suo loco fusius agemus. Interim memineris, te in justificationis negotio plus humano operi tribuere, quam ego ausim ascribere.

ANIMADVERSIO V. 16

AD DISSERT. PRIOR. II. 5. p. 14. [p. 19.]

INTER alia Scripturæ testimonia, ad probandam Jacobi hypothesin, verba allego Petri apostolorum principis Act. x. 34, 35. οὐκ ἔστι προσωπολήπτης ὁ Θεὸς, ἀλλὰ ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος αὐτὸν, καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἐστι. Quæ verba ita παραφραστικῶς expono: "Deus nullius personam respicit; is "omnis et solus ei ad salutem δεκτὸς acceptus est, "qui ipsum timet, et justitiam operatur." Subjicio: "Quid clarius?" Animadversio vero tua ad hunc locum his verbis concepta est: "Revera quod Pe- "trus, cui par est Paulus, dixit, est satis clarum; "sed nihil ad rem. Qui operatur justitiam, Deo "δεκτός. Tu de tuo addis, *ad salutem;* quod Petrus "non dixit. Certe Cornelius, qui ob justitiam suam "fuit Deo gratus, nondum fuit ad salutem satis in- "structus, donec fide in Christum esset imbutus. "Sed neque pius centurio, neque alius justitiæ ope- "rarius est eo nomine justus in conspectu Dei, et "omni culpa purus ob suam justitiam inhærentem. "Cave ne Spiritui Sancto oggannias."

RESPONSIO AD ANIMADV. V.

1. Quod Petrum apostolorum principem obiter dixerim, tibi displicuisse videtur; quanquam cum antiquissimis et probatissimis in ecclesia doctoribus hic locutus fuerim. Verum, ut illi, ita egomet contra pontificios lubentissimus agnosco Paulum, aut quemvis alium apostolum, quod vel apostolicum munus vel regimen ecclesiæ attinet, Petro fuisse parem. Sed illud tecum leviter perstrinxisse sufficiat. Ais autem, quod Petrus dixit, satis clarum esse, sed

nihil ad rem. Imo, inquam ego, ad rem meam quammaxime pertinet. Si enim nemo Deo ad salutem δεκτὸς est, nisi qui ipsum timet et justitiam operatur, tum nemo, nisi qui talis est, justificatur; siquidem *Deo ad salutem acceptum haberi*, atque *a Deo justificari*, ἰσοδυναμοῦντα sunt; quod et modo perspicue et fuse ostendi. Verum ais, illud, *ad salutem*, de meo additum esse: fateor, sed additum a me est textu et re ipsa suadente. Etenim hominem, qui Deum vere timet et justitiam operatur, etiam ad salutem ipsi acceptum haberi, quis dubitat?

2. Cæterum quod dicis, Cornelium (cujus scilicet occasione Petrus verba ista protulit) nondum fuisse ad salutem satis instructum, donec fide in Christum imbutus esset, illud quidem considerationem meretur. Centurionem illum fuisse Judaicæ religionis proselytum, ex eorum classe, qui *proselytæ portæ* dicebantur, hoc est, qui relicta quidem idololatria vero Israelitarum Deo sese dederant, nondum tamen circumcisioni cæterisque legis Mosaicæ ritibus ac ceremoniis se subjecerant, (quanquam video esse nunc dierum viros doctos, qui illud in dubium vocant,) mihi extra controversiam videtur. Nam præterquam quod centurio a Luca dicitur εὐσεβὴς καὶ φοβούμενος τὸν Θεὸν, Act. x. 2. et μαρτυρούμενος ὑπὸ ὅλου τοῦ ἔθνους τῶν Ἰουδαίων, ibid. ver. 22. (quæ verba religione Judaica illum insigniter imbutum fuisse non obscure indicant;) illud quoque vel imprimis observationem nostram meretur, Petrum in concione, quam habuit ad Cornelium ejusque familiam, probasse Jesum esse Messiam, ex libris prophetarum, ver. 43.; quod certe non fecisset, nisi centurioni, eisque qui cum ipso erant, scripta prophetica satis et nota atque approbata fuissent.

3. Erat ergo Cornelius προσήλυτος ad religionem Judaicam, sed inferioris ordinis, hoc est, גר שער *proselytus portæ*, non proprie dictus proselytus, גר צדק sive גרות *proselytus justitiæ*, vel *fœderis*; quippe qui circumcisus non fuerit, uti diserte legitur Act. xi. 3. De salute autem proselytarum hujus ordinis non eadem fuit Judæorum sententia. Quidam eos a spe salutis omnino arcebant, ut apparet ex Act. xv. 1. Plerique vero mitiorem sententiam secuti pios hosce ex gentibus partem in futuro sæculo habituros, lubentissimi crediderunt. Cujus 17
sententiæ suæ hanc firmissimam rationem adduxerunt, quod ipsa circumcisio non erat imperata nisi Abrahami posteris, Gen. xvii. 10, 11, 12. nec lex Mosis nisi Israelitis. Hinc in celebri historia de Izate, Adiabenorum rege, quæ apud Josephum extat Antiq. XX. 2.[u] legimus, Izatem jam a cultu idolorum ad unum et solum verum Israelitarum Deum conversum, hoc non contentum, ulterius progredi voluisse, atque ipsam circumcisionem pati; νομίζοντα μὴ ἂν εἶναι βεβαίως Ἰουδαῖον, εἰ μὴ περιτέμοιτο, "existi-
"mantem se non esse perfectum Judæum, nisi cir-
"cumcideretur;" hoc vero consilium doctori ipsius Ananiæ displicuisse, qui regem monuerit, δυνάμενον αὐτὸν καὶ χωρὶς περιτομῆς τὸ θεῖον σέβειν, "licuisse ei
"etiam absque circumcisione Deum pie colere."
Sed quid hac de quæstione senserint Judæi, non multum refert; cum apud Christianos omnes in confesso sit, pios ex gentibus, qui vere pii erant, absque circumcisione Deo ad salutem placuisse. Talem autem fuisse Cornelium, ipsius Spiritus Sancti testimonio liquet, qui hoc ipsum (uti jam monui) elogio

[u] [§. 5. Vol. I. p. 959.]

ornaverit, quod fuerit εὐσεβὴς καὶ φοβούμενος τὸν Θεόν. Quin et preces et eleemosynæ ejus dicuntur cœlum ascendisse εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, Act. x. 4. In quibus verbis (ut notarunt interpretes eruditi) similitudo est sumpta a suffitu legali, qui proprie vocatur אזכרה, Græce μνημόσυνον. Lev. ii. et alibi. Certe verba significant, Cornelii preces et eleemosynas Deo summe gratas et acceptas fuisse; quod de operibus hominis extra statum gratiæ et salutis positi dici non potuit. In hoc itaque statu si mortuus esset Cornelius, procul dubio vitam ac salutem æternam consecutus fuisset. Nondum quidem explicita Christi fide imbutus erat, quia nondum audiverat evangelium Christi plene ac dilucide explicatum. Id vero postea simulatque a Petro factum fuit, pia anima Jesu Christi fidem avidissime atque ambabus (quod aiunt) ulnis amplexa est.

4. Cum post hæc dicis, neque pium centurionem, neque alium justitiæ (ut loqueris) operarium fuisse justum in conspectu Dei, atque ab omni culpa purum, ob suam justitiam inhærentem, si per verba illa, "ob suam justitiam inhærentem," intelligis, "propter "meritum justitiæ inhærentis," ἄερα δέρεις· quis enim te hic oppugnat? certe non ego, qui ubique merito omni justitiæ omnis humanæ abrenuntio, atque in Jesu Christi charissimi Servatoris mei sacrificio, ut unica justificationis ac salutis meæ causa meritoria me confidere, palam omnibus denuntio. Si professioni meæ toties repetitæ non credis, Deum testor καρδιογνώστην me ista ex animo scripsisse. Post hæc tamen in Animadversionibus tuis id mihi vitio vertis passim, quod ob suam inhærentem justitiam, sive propter opera sua, (hoc est, propter meritum operum suorum,) justificari hominem in Dei conspectu do-

ceam. Hoc ad ravim usque ingeminas, cum nihil præterea dicendum habes. Certe hæc Christianum non decent, nedum theologum. Si in animo mihi esset tibi vicem rependere, quam facile potuissem hanc calumniam in caput tuum retorquere! quanta verisimilitudine, quam specioso colore id potuissem! Quippe "justificari hominem ob," vel "propter, "fidem suam, fidei ἐνέργειαν justitiæ causalem" tribui debere, "justificationem nostram in fide nostra fun- "dari," passim doces. An hinc concludam, te meritum fidei tribuere in justificationis negotio? Absit! credo te aliud voluisse, etsi quid illud sit plane nesciam.

5. Postremo in loco mones, "ut caveam, ne Spiritui "Sancto ogganniam." Sed, bone vir, quid vis? An cui tua placita non arrident, statim is Spiritui Sancto oggannit? cave, ne Spiritum Sanctum ut somniorum tuorum patronum adeoque authorem appellando, summæ ipsius majestati summam injuriam facias. Quod unum hic restat, Spiritum illum Sanctissimum, Παράκλητον, unicum veritatis Doctorem supplex veneror, ut mihi tibique ad omnem veritatem necessariam nobisque utilem lumine suo cœlesti viam monstrare dignetur.

ANIMADVERSIO VI. 18

AD DISSERT. PRIOR. II. 5. p. 14, 15. [p. 20, 21.]

OBITER Petri locum adducens (1 Epist. i. 2.) noto, pulchre humanæ salutis ordinem ibidem de-

scribi; præcedente scilicet ἁγιασμῷ πνεύματος εἰς ὑπακοὴν, *Sanctificatione Spiritus ad obedientiam*; deinde sequente ῥαντισμῷ αἵματος Ἰησοῦ Χριστοῦ *aspersione sanguinis Jesu Christi*, scilicet ad justificationem. Hic tu: "Quam inepte Petrum exponis, "ut hypothesi tuæ inserviat! quæro, Annon sancti- "ficatio nostra, perinde atque justificatio, aspersioni "sanguinis Christi accepta est referenda? Vid. "Tit. ii. 14. Heb. ix. 14. Apoc. i. 5."

RESPONSIO AD ANIMADV. VI.

Quam vero tu hic inepte meam expositionem vellicas, ut malesanæ isti carpendi libidini indulgeas! Scio, sanctificationem perinde ac justificationem nostram Christi sanguini deberi; quippe Christus sanguine, hoc est, morte sua nobis impetravit non modo justificationis, sed et sanctificationis gratiam. Nihilominus qui sanctificationem nostram Spiritui Christi, remissionem vero peccatorum nostrorum, (quæ justificationis nostræ pars non minima est,) Christi sanguini ejusque aspersioni in Scripturis appropriate tribui non animadvertit, næ is sacros libros nunquam ea, qua par erat, cura ac diligentia lectitavit. Hujus phraseologiæ sacræ causas investigare nunc non vacat. Si vero ineptus sit, qui hic in verbis *per aspersionem sanguinis Jesu Christi*, justificationem, sive remissionem peccatorum proprie intelligit, tum inepti fuere maximi interpretes Erasmus et Estius; imo (quod nefas dicere) ipse Calvinus tuus ineptiit. Erasmus in locum; "Sentit illos hoc ipsum "debere Deo, quod delecti sint ad fidei gratiam, "quam hic obedientiam vocat, ut per hanc purgaren- "tur a peccatis aspersione sanguinis Jesu." Simi-

liter Estius; " Vocatur autem remissio peccatorum " *aspersio sanguinis Christi*, quia per Christi san- " guinem nemo mundatur a peccatis, nisi fuerit eo " aspersus; i. e. nisi applicatum ei fuerit Christi pa- " tientis meritum. Quæ quidem aspersio sive ap- " plicatio fit per obedientiam fidei." Ubi habes (ni fallor) ipsissimam loci sententiam. Denique Calvinus; " Videtur *obedientiæ* nomine intelligere vitæ " novitatem, per *aspersionem* vero *sanguinis Christi* " remissionem peccatorum designare."

ANNOTATA J. E. GRABE

AD RESPONS. AD ANIMADV. VI.

NON possum non ad confirmandum atque illustrandum sensum loci apostolici, a cl. authore traditum, annotare, quod S. Petrus in inscriptione hujus ad Judæos nuper conversos Epistolæ, præmittens *obedientiam* illorum *aspersioni sanguinis Jesu Christi*, respexerit ad id quod Moses cum patribus eorum recens ex Ægypto eductis egit; nimirum *scripsit Moses universos sermones Domini, et mane consurgens ædificavit altare Domino ad radices montis, et duodecim titulos per duodecim tribus Israel. Misitque juvenes de filiis Israel, et obtulerunt holocausta, immolaveruntque victimas pacificas Domino boves. Tulit itaque* 19 *Moses dimidiam partem sanguinis, et misit in crateras; partem autem residuam fudit super altare. Assumensque volumen fœderis legit audiente populo, qui dixerunt: Omnia, quæ locutus est Dominus, faciemus, et erimus obedientes. Ille vero sumtum sanguinem respersit in populum, et ait; Hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiscum super cunctis sermonibus his*, Exod. xxiv. 4—8. Quemadmodum igitur Moses sanguinem fœderis per sacrificium ieti non respersit in populum ad emun-

dationem carnis, nisi postquam is obedientiam pollicitus erat; ita et nos non possumus esse ἐῤῥαντισμένοι τὰς καρδίας ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς, *adspersi corda a conscientia mala*, Heb. x. 22. nec *sanguis Christi, qui per Spiritum æternum semetipsum obtulit Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis*, Hebr. ix. 14. nisi prius firmiter in corde proponamus, et ore promittamus obedientiam legibus a Christo latis præstandam. Igitur S. Joannes quoque cap. i. 1. Epistolæ suæ ver. 7. ait: *Si in luce ambulamus, sicut ipse est in luce, societatem habemus ad invicem, et sanguis Jesu Christi Filii ejus emundat nos ab omni peccato.* Atque hinc factum est, ut jam inde a primis ecclesiæ primordiis nemo sanguine Christi per baptismum aspersus fuerit, nisi obedientiam divinorum mandatorum prius pollicitus: quod est ipsum συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς θεὸν, 1 Pet. iii. 21. atque *sponsio salutis*, ut a Tertulliano lib. de Baptismo[t] appellatur. Neque sanguinem Novi Fœderis in sacrificio eucharistico bibere datum fuit, nisi οὕτως βιοῦντι, ὡς ὁ Χριστὸς παρέδωκεν, "ita ut Chris-"tus tradidit, viventi," teste Justino M. Apol. I. p. 128. nostræ edit.[u] Sic ubique *obedientia aspersionem sanguinis Christi* merito præcedit.

ANIMADVERSIO VII.

AD DISSERT. PRIOR. II. 6. p. 15. [p. 21.]

HIC testimonia Scripturæ profero, "in quibus opera "quædam specialia tanquam ad justificationem omni-"no necessaria præscribuntur." Atque iis præsertim locis insisto, "quæ *pœnitentiam*, sive *resipiscentiam*

[t] [c. 6. p. 226.]

[u] [c. 66. p. 83.]

" exigunt, ut conditionem præcedaneam, sine qua ne-
" mo peccatorum veniam a Deo obtineat." In tam uberi testimoniorum segete duobus locis contentus sum, nempe, Act. ii. 38. et iii. 19. Dico his in locis præter fidem etiam resipiscentiam a peccatis, et conversionem ad Deum ad remissionem peccatorum sive justificationem necessario requiri. Tu ad hæc: " Marc. i. 15. Resipiscentiam cum fide tanquam con-
" ditiones evangelii geminas Christus conjunxit, et
" male sit illi, quicunque separet. Sed produc lo-
" cum, si poteris, qui justificationem pœnitentiæ at-
" tribuit. Justificatio non est idem, quod remissio
" peccati. Sapientia justificatur, Deus justificatur,
" Christus justificatus fuit; sed nullus est hic locus
" remissioni. Job justificatus fuit a calumnia Dia-
" boli et censura iniqua amicorum; neque tamen
" per peccati remissionem, sed per integritatis pro-
" bationem. Israelitis Deus ignovit, quos non justi-
" ficavit, Psal. lxxviii. 38."

REPONSIO AD ANIMADV. VII.

1. Mirabitur, nullus dubito, cordatus lector, qui te tuaque nondum intelligit, quid in hac Animadversione tibi velis. Sed ego te jam intus et in cute novi. Hic causæ tuæ fortuna pene omnis sita est. Hic si viceris, erit quod de cætero triumphum tibi decernas. Sin etiam hæ tuæ copiæ facile (quod auguror) in fugam vertuntur et dissipantur, aciem redintegrandi nulla tibi spes restat. Itaque lectorem obtestor, ut quæ hic utrinque dicenda sunt, acriori judicio perpendat. Pœnitentiam conditionem esse in fœdere evangelico necessario requisitam fateris; justificationis vero conditionem esse negas. Non negas pœnitentiam ad remissionem peccatorum neces-

sario requiri; sed ad justificationem requiri negas: quippe remissionem peccatorum a justificatione rem plane diversam esse asseris. Itaque omnis hic con-
20 troversia ad quatuor capita revocari potest; 1. An detur conditio aliqua proprie sic dicta fœderis evangelici, quæ non sit etiam justificationis evangelicæ conditio? 2. An dato, fœderis et justificationis evangelicæ conditionem esse posse diversam, certum tamen non sit, fidem et pœnitentiam unius ejusdemque beneficii, puta justificationis evangelicæ, conditiones esse? 3. An remissio peccatorum justificationis evangelicæ notionem ipsam sive definitionem ingrediatur? vel, An notio evangelicæ justificationis in se necessario includat peccatorum remissionem? 4. An dato, remissionem peccatorum in justificationis evangelicæ notione non necessario includi, certum tamen non sit, utriusque beneficii, nempe, tum remissionis tum justificationis evangelicæ conditionem prorsus eandem esse? Has quæstiones sigillatim et proposito ordine discutiemus.

2. Quæstio prima est, An detur conditio aliqua proprie sic dicta fœderis evangelici, quæ non sit etiam justificationis evangelicæ conditio? Illud tu affirmas, dum pœnitentiam evangelii conditionem esse fateris a Christo cum fide conjunctam, Marc. i. 15. et tamen me impugnas, qui pœnitentiam justificationis conditionem esse dixerim. Sed et alibi te plenius explicas, nempe in notis ad libri mei p. 25. [p. 41.] ubi hæc verba tua lego: "Sæpe cogor repetere, " distinguendam esse fœderis conditionem a justifi- " cationis fundamento. Multæ sunt fœderis evan- " gelici conditiones; unicum est ex parte nostra " fundamentum justificationis; scilicet, authore Pau- " lo, fides." Hic, per " justificationis fundamentum

" ex parte nostra," (si proprie loqueris,) conditionem ex parte nostra ad justificationem requisitam intelligis; quippe omne *jus* fundatur in titulo, et titulus est *fundamentum juris*. Hunc juris titulum, sive fundamentum, theologi in hac questione *conditionem* appellant: quod vocabulum a jurisconsultis quoque usurpatur, atque ita ab ipsis definitur: " Con-" ditio est dispositionis suspensio ex eventu incerto " futuro, ei apposito." Ais itaque, cum multæ sint fœderis evangelici conditiones, unicam tamen justificationis esse conditionem, nempe fidem. Huic tuæ thesi veluti antithesin hanc assertionem oppono: " Una eademque est conditio proprie dicta fœderis " et justificationis evangelicæ."

3. Hic autem quædam præmittenda, ad statum quæstionis definiendum necessaria. Primo observandum, per *conditionem* evangelii intelligi hic, non quicquid in evangelio præcipitur, sed id solum, quod sub periculo animæ requiritur; hoc est, ex quo vita hominis et salus æterna ita suspenditur, ut eo præstito salutem homo assecuturus sit, alias nequaquam. Scilicet id proprie jurisconsultis conditio dicitur, (uti modo notavi,) ex quo *dispositio* suspenditur. Præcipitur in evangelio, ut ab omni peccato, ὅση δύναμις, quantum fieri potest, abstineamus; atqui hoc non requiritur sub periculo animæ, sive sub pœna mortis (ut loquuntur scholastici) irrevocabili; tum enim vel pauci admodum, vel revera nulli salutem assequerentur. De tali conditione quæstionem intelligi debere, hinc apparet, quod controversia movetur de *fide* et *pœnitentia*; quorum utrumque *sub periculo animæ requiri* omnes fatentur. 2. Notandum est, aliquid requiri posse ut necessarium ad salutem duplici ratione, nempe, vel *absolute*, vel *ex hypothesi*.

Absolute requiruntur fides et pœnitentia, et quæcunque ad harum essentiam necessario pertinent, hoc est, virtutes Christianæ omnes, in quibus ἡ θεία φύσις, sive cœlestis nativitas sita est, quæque sub istis duobus nominibus in S. Scriptura comprehenduntur. Quippe sine his nemo unquam salutem assecutus est, nemo in æternum assecuturus. Fidei vero et pœnitentiæ fructus digni (qui omnes *bonæ vitæ*, sive *sanctæ conversationis* nomine significari solent) requiruntur ex hypothesi; nempe, si Deus vitam atque opportunitatem concesserit. His præmissis, duas theses (quæ totidem argumenta pro sententia nostra continent, eaque validissima) demonstrandas propono.

4. Thesis prima: Nihil in fœdere evangelico sub periculo animæ absolute requiritur, quod non ad justificationem requiritur. Propositionem hanc certissimæ veritatis esse hac ratione evidenter demonstro: Si quid in fœdere evangelico sub periculo animæ absolute requireretur, quod non in eodem fœdere ad justificationem quoque requisitum sit, tum fieri posset, ut quis omnia ad justificationem requisita præstiterit, adeoque justificatus fuerit, qui nondum omnia præstiterit quæ in fœdere evangelico sub periculo animæ absolute requiruntur. Hinc vero sequeretur, hominem justificatum, dum justificatus est, æterna salute posse destitui, adeoque in sempiternum damnari. Hanc autem conclusionem quis Christianus non toto animo aversatur? Res certe clara et manifesta est, neque ulteriori explicatione indiget.

5. Thesis secunda: Nihil in fœdere evangelico sub periculo animæ ex hypothesi requiritur, quod non eatenus ad justificationem etiam requiritur. Bono-

rum operum tractus ille et πολιτεία (de qua sæpius dixi) sub periculo animæ requiritur ex hypothesi, 21
nempe, si Deus vitam atque opportunitatem concesserit; atque ex eadem hypothesi ad justificationem etiam requiritur. Qui, gratia Dei in Christo per fidem ac pœnitentiam adepta, non deinceps in continuo bene operandi cursu progreditur, sed peccatis conscientiam vastantibus se polluit, is a jure suo ad salutem excidit, et proinde a justificatione sua; nisi vero statueris, hominem in statu justificationis adhuc manentem a jure salutis posse excidere, quod absurdissimum esse modo ostendi, et per se liquet. Vide quæ diximus Diss. Post. XII. 29. [p. 234.] et quæ ex doctissimo Davenantio citavimus ejusdem Dissert. XVIII. 10. [p. 306, &c.] Fundamentum autem harum duarum thesium in hac tertia situm est; In justificatione hominis Deus ipsi jus ad salutem confert; quam propositionem fuse demonstravi in Respons. ad Animadvers. 3^tm. Hinc enim consequentia est radiis solaribus descripta, nihil in evangelio requiri posse ad jus regni cœlestis sive acquirendum, sive retinendum, quod non etiam ad justificationem sive adipiscendam, sive conservandam, pariter requiratur. Atque hactenus de prima quæstione.

6. Quæstio secunda est; An dato, fœderis et justificationis evangelicæ conditionem esse posse diversam, certum tamen non sit, fidem et pœnitentiam unius ejusdemque beneficii, puta justificationis evangelicæ, conditiones esse? Hic paucis agam. Fidem ad hominis justificationem necessario requiri fateris. Quin etiam agnoscis, pœnitentiam in evangelico fœdere necessario requiri; sed ad justificationem requiri negas. Ego vero pœnitentiam quoque in evangelico fœdere, idque ad justificationem hominis, ne-

cessario requiri, his argumentis probo. Primo, Præceptum pœnitentiæ in lege evangelica homini peccatori a statu gratiæ ac salutis adhuc alieno imponitur, ut officium imprimis ab eo præstandum; ut Deum, sibi ob peccata iratum atque infensum, propitium habeat, sive ut Deo (quemadmodum tu loqueris) reconcilietur. Hæc est constans et perpetua sacrarum literarum doctrina, cujus operosa probatio apud Christianos, qui in Scripturis plane hospites non sunt, supervacanea foret; ideoque ipse in notis ad p. 7. libri mei diserte fateris, "Pœnitentiam ad reconcili-" ationem a Deo requisitam esse." Hinc vero ita argumentor; quicquid ad reconciliationem hominis cum Deo requiritur, ad justificationem hominis requiritur: At pœnitentia ad reconciliationem hominis cum Deo requiritur: Ergo, &c. Minoris veritatem in terminis ipse agnoscis; major propositio ita facile probatur; si quicquid ad reconciliationem hominis cum Deo requiritur ad justificationem hominis non requireretur, tum fieri posset, ut qui omnia quæ ad justificationem requiruntur præstitit, adeoque revera justificatus sit, nondum tamen ea præstiterit quæ ad reconciliationem cum Deo requiruntur, proinde nondum cum Deo reconciliatus sit. Sed falsissimum est consequens; ergo et antecedens. Hominem justificatum, eo ipso quod justificatur, Deo reconciliatum esse, vix sanæ mentis est qui negaverit. Hinc ipse, quanquam satis absurde, negas hominem justificatum, eo ipso quod justificatur, Deo ad salutem acceptum haberi; agnoscis tamen hominem justificatum, idque eo ipso quod justificetur, a reatu omnium peccatorum absolvi, justumque a Deo pronuntiari; proinde iræ divinæ peccatis debitæ non amplius obnoxium esse.

7. Alterum nostrum argumentum priori vicinum atque affine hujusmodi est; Pœnitentia aut ad justificationem hominis requiritur, aut non omnino requiritur. Requiri fateris. Si autem requiritur, vel ab homine justificando requiritur, vel ab homine jam justificato. Non requiri pœnitentiam ab homine jam justificato, evincunt verba Domini nostri de justis hominibus dicentis, (Luc. xv. 7.) ὅτι χρείαν οὐκ ἔχουσι μετανοίας, *quod non indigeant pœnitentia*, nempe universali illa, qua totum vitæ genus mutatur, atque a statu peccati ac mortis in statum gratiæ et salutis fit migratio; de qua sola hic loquimur. Itaque requiritur hæc pœnitentia ab homine justificando, atque in ordine ad justificationem; justificationem antecedit, et disponit hominem ad justificationis gratiam accipiendam. "Divina enim misericordia" (ut loquitur Davenantius noster) "non justificat stipites, "hoc est, nihil agentes, neque equos et mulos, hoc est, "recalcitrantes, et libidinibus suis obstinate adhære- "scentes; sed homines, eosdemque compunctos et "contritos, ac Verbi Spiritusque Divini ductum se- "quentes." Certe prodigii instar habendum est, viros doctos et cordatos in tanta luce cæcutire posse. Transeo ad tertiam quæstionem.

8. Quæstio tertia est: An remissio peccatorum justificationis evangelicæ notionem ipsam sive definitionem ingrediatur? sive, An notio justificationis evangelicæ in se includat peccatorum remissionem? Ego affirmo, tu negas; in qua tua sententia patrem doctissimum T. G.[x] (cujus laudes, te etiam tacente, lubens prædicassem) secutum te esse, cognovi ex opere ejus posthumo et imperfecto[y], quod haud ita

[x] [Thomam Gatakerum.]

[y] [Vid. Vita Bulli a Nelsono scripta et huic edit. præfixa, p. 135.]

22 pridem (paternæ existimationi male consulens) typis evulgasti. Sed liceat hic mihi (mutato nomine) verbis uti, quæ tu de Hammondo nostro, viro summo, certe patri tuo ad minimum pari, scripsisti in notis ad libri mei p. 6. "Doctissimus et pientissimus T. G. "cujus memoriam cum honore recolo, non fuit in- "fallibilis, et in hoc argumento sæpe cespitavit." Vidi ego forte fortuna codicem MS. in quo amicum certamen de justificationis controversia ineunt theologorum par non ignobile. Ibi reperio schema justificationis, patris tui nomen præferens, valde ingeniosum quidem (hoc est, authoris sui simile) et non exiguo labore delineatum; sed tale tamen, quod, si rem ipsam spectes, utrique viro docto displicuisse comperio. Quod vero in præsenti controversia sensit vir doctissimus, et tu defendendum suscepisti, certe mirum et novum est, atque a sententia theologorum reformatorum pene omnium nimis alienum. Sed ad rem ipsam. In hac quæstione eventilanda, primum sententiam meam adstruere, deinde tui et patris opinionem refellere conabor. Pensum illud prius hac methodo absolvam; primo, statum quæstionis explicabo; tum sententiæ meæ argumenta proferam: denique, ad objectiones tuas patrisque respondebo.

9. Primo ad statum quæstionis quod attinet, 1°. notandum est, non affirmare nos, remissionem peccatorum omne illud esse, quod est justificatio, vel universam, quaquaversus patet, justificationis evangelicæ notionem complere. *Justificare* (prout in hac quæstione vocabulum usurpatur in Scripturis N. T.) plus est quam *peccata remittere*; nimirum justificatio evangelica præmii quoque imputationem continet, ut supra pluribus ostendi. Itaque illud solum affirmamus, remissionem peccatorum notione

evangelicæ justificationis includi et contineri, sive actum aliquem esse justificationis evangelicæ; tu vero ex adverso diserte affirmas, (in notis ad libri mei p. 18. [p. 24.]) "Remissionem peccatorum actum esse "justificationi prorsus extraneum." 2°. Observandum, non affirmare nos, vocabulum justificationis per se peccatorum remissionem implicare; scimus et fatemur, justificationem ibi reperiri posse, ubi remissioni locus sit nullus. In foro humano, si homo culpæ insons in jus vocatur, per justi judicis sententiam ex lege absolvitur, hoc est, justificatur; cui tamen, utpote criminis experti, nihil remittitur: itaque frustra sudas probando id, quod nemo sanæ mentis unquam negavit. Memineris, bone vir, controversiam moveri de justificatione evangelica, sive de justificatione hominis peccatoris ex lege evangelica. Hic autem fidenter et absque hæsitatione ulla pronuntiamus, justificationem evangelicam necessario peccatorum remissionem in se includere, adeoque hominem peccatorem ex fœdere evangelico justificari alia ratione non posse, quam per peccati remissionem. Grotius, pro more suo, paucis omnia complectitur [z], "Justificatio," inquit, "ut notum est, "passim in S. Literis, sed maxime in Epistolis Pau- "linis absolutionem significat, quæ præsupposito "peccato consistit in remissione peccatorum, ipso "Paulo semet clare explicante, præsertim Rom. iv. "2. et 6." Atque utinam vir summus ab hac maxime genuina justificationis notione non postea ad alienam deflexisset. 3°. Apprime notandum est, nos, cum remissionem peccatorum justificationis notione includi et contineri affirmamus, *nudam* et simplicem

[z] Lib. de Satisfact. Christi, cap. 1. p. 38.

peccatorum remissionem non intelligere; sed ejusmodi remissionem, quæ interveniente satisfactione, et ex pacto, sive lege aliqua, et sub certis conditionibus conceditur. Nimirum de justificatione evangelica (quod sæpe cogor repetere) controversia est, proinde de ea peccatorum remissione, quæ ex fœdere evangelico sanguine Christi sancito, et sub certis conditionibus in eodem fœdere præscriptis et requisitis conceditur. Qui ad hæc tria attendit, is facile sententiæ nostræ veritatem perspiciet, atque objectiones omnes tuas patrisque in contrariam partem allatas sine aliis adminiculis diluere per se potis erit. Nihilominus tamen in eventilatione quæstionis secundum methodum propositam progrediar.

10. Itaque secundo in loco argumenta sententiæ meæ proferenda sunt. Hic autem solis Scripturæ testimoniis pugnabo. Quippe justificatio evangelica quid sit, optima et certissima ratione colligitur ex eis N. T. locis, in quibus ipsa describitur ac veluti ex professo explicatur. Agmen ducet locus illustrissimus, quem in Harmonia[z] allegavi, nempe Act. xiii. 38, 39. *Notum igitur sit vobis, fratres, annuntiari vobis remissionem peccatorum per istum,* (*Christum* scilicet;) *et ab omnibus, a quibus non potuistis per legem Mosis justificari, per hunc credentem quemvis justificari,* πᾶς ὁ πιστεύων δικαιοῦται. Dixi Hammondum nostrum merito censuisse, ex hoc loco veram notionem vocabuli δικαιοῦν in Paulinis Epistolis commodissime posse colligi. Hæc vero Hammondi sententia tibi non placet; ideoque a me interrogas[a]; "Quare, quæso, notio vocabuli ex textu "illo potius colligi debet, quam ex ipsius Pauli sermone

[z] [Pag. 6.] [a] In notis ad p. libri mei 6am.

" prolixo, et ex instituto habito, ad evangelii sum- 23
" mam, in justitia ex fide plurimum constantem, eluci-
" dandam?" Verum enimvero, sive Hammondum impugnandi, quo jure quaque injuria, sive hypothesin tuam temere præconceptam defendendi nimio studio abreptus, non attendisti, te hic magni etiam Calvini tui (ut alios minorum gentium theologos taceam, Calvinum secutos) sententiam rejecisse. Verba ejus ad locum hæc sunt: " Locus hic facile demon-
" strat, quid valeat alibi passim *justificandi* verbum." Ac sane res manifesta est; vix alius locus occurrit, in quo notio justificationis evangelicæ luculentius explicetur. Interrogatio autem tua vana est, cum notio justificationis in loco illo tradita et ipsius Pauli sit, et optime conveniat cum ejusdem Pauli sermone prolixo, de quo loqueris. Sed locum ipsum (remotis arbitris, seu Calvino sive Hammondo) libero examine perpendamus. Dico, "ex loco illo luce clarius ap-
" parere, justificationem illam, quæ in evangelio pro-
" mulgata est, gratuitum Dei actum esse, quo propter
" Christum vere credentes, hoc est, fide formata præ-
" ditos, absolvit ac liberat a reatu et pœna omnium
" peccatorum, etiam gravissimorum," &c. Ac sane ecquid hoc clarius esse potest? Dices fortasse, (quod et postea dicis, neque aliud dicendum habes,) *justificationem a peccatis* hoc in loco significare absolutionem non modo a reatu et pœna, sed et ab ipsa noxa et culpa peccati, adeoque a remissione peccatorum longe distare. Verum hac responsione (præterquam quod manifestam absurditatem defendis, nempe hominem, qui peccato semel implicitus est, ab ipsa peccati culpa posse liberari, de quo postea fusius) textui ipsi apertissime contradicis, in quo δικαίωσις illa ver. 39. diserte exponitur per ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, hoc

est, *remissionem peccatorum*, ver. 38. Nam consentiunt interpretes, (si unum forte Grotium demas,) et per se liquet, apostolum idem remissionis beneficium, quod ver. 38. breviter tantum expresserat, latius explicare ver. 39. ostendendo tum conditionem ejus, nempe fidem in Christum, tum præstantiam supra eam, quam lex Mosis indulsit, remissionem: quod et in Harmonia jam observavi. [p. 7.]

11. Ab hoc loco ad alterum transeo haud minus illustrem, Rom. iv. 6, 7, 8. *Sicut etiam David declarat beatum eum hominem, cui Deus imputat justitiam absque operibus, dicens, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum obtecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputarit Dominus peccatum.* Quibus verbis probat Paulus, *justitiam imputari homini*, sive justificari hominem, *absque operibus*, ex Davidis testimonio asserentis beatitudinem hominis, cui Deus remittit peccata. Quæ autem vis apostolici argumenti, nisi statuas, justificationem hominis in remissione peccatorum aliqua saltem ex parte consistere? Si *justificatio* et *remissio peccatorum* res essent tam longe a se invicem dissitæ et remotæ, ut tu sentis, tum certe apostolus in loco illo a baculo (quod aiunt) ad angulum argumentatus fuisset. Cujus adeo ἀλογιστίας si a te arguor, præsto est, quod mihi solamen adferat: Mallem cum B. apostolo errare, quam tecum recte sentire. Cæterum vide, quam in expositione hujus loci a summis (inter reformatos) interpretibus longius abeas et discedas. Calvin. in loc. "His verbis docemur, *justitiam* Paulo nihil esse "quam *remissionem peccatorum*." Ubi quod Calvinus dicit, justitiam nihil esse quam remissionem peccatorum, ex aliis ejusdem Calvini locis exponendum est, in quibus aperte fatetur, præter remissionem

peccatorum, *justitiæ* etiam *imputationem* in justificationis notione contineri. Musculus in loc. " Ter-
" tium argumentum est declaratio et confirmatio
" secundi: justificatio est remissio peccatorum; ergo
" justificatio non fit propter nostram dignitatem et
" meritum." Denique Paræus in explicatione capitis, Dub. 5. " Quod apostolus justificationem in sola re-
" missione peccatorum constituat, palam est ex
" ver. 6. nam *pronuntiare beatum, imputare justi-*
" *tiam, remittere peccata, tegere iniquitates, non*
" *imputare peccata*, apostolo idem valent." Ubi, si cui offendiculo sit vox *sola*, sciat eandem medelam hic præsto esse, quam modo Calvini verbis adhibuimus.

12. Tertius locus clarus et manifestus occurrit Luc. xviii. 13, 14. ubi pro æquipollentibus usurpantur ista duo, *esse propitium peccatori*, (quod nihil aliud est quam *peccata remittere peccatori*,) et *justificare peccatorem*. Quum enim Christus commemorasset verba publicani precantis Deum, nempe, *Propitius esto mihi peccatori*, continenter admonet, quid illa prece effecerit, inquiens: *Dico vobis, descendit ille justificatus*, &c. Audi quid ad hunc locum Calvinus scribat; " Hic locus," inquit, " per-
" spicue docet, quid proprie sit *justificari*, nempe
" stare coram Deo ac si justi essemus. Neque enim
" publicanus ideo justificatus dicitur, quod novam
" qualitatem sibi acquisiverit, sed quia inducto reatu
" et abolitis peccatis gratiam adeptus est." Unde sequitur, *Justitiam in remissione peccatorum esse positam*.

13. Illustris quoque est locus Act. xxvi. 17, 18. 24
ubi Paulus dicitur a Christo ad gentes missus, *ut aperiret oculos eorum, et converteret eos a tenebris*

ad lucem, et a potestate Satanæ ad Deum; ut remissionem peccatorum et sortem inter sanctificatos acciperent, per fidem quæ est in eum. Quis enim dubitat, quin *accipere remissionem peccatorum et sortem inter sanctos per fidem in Christum* hic idem significent quod alibi dicitur, *justificari per fidem in Christum?* Itaque qui justificatur, eo ipso quod justificatur, a Deo per Christum duo hæc beneficia accipit, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, *remissionem peccatorum*, et κλῆρον ἐν τοῖς ἡγιασμένοις, hoc est, *jus ad hæreditatem cœlestem cum cæteris sanctis*; quemadmodum supra multis argumentis ostendi. Hæc duo beneficia totam justificationis evangelicæ, quaqua patet, naturam ac notionem complent.

14. Quintum argumentum peti potest a locis quibusdam parallelis; nempe, Eph. i. 7. *In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, secundum divitias gratiæ ejus.* Col. i. 14. *In quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius, remissionem peccatorum.* Rom. iii. 23, 24. *Omnes enim peccarunt*, &c. *Justificati gratis ex gratia ipsius per redemptionem quæ est in Christo Jesu.* Rom. v. 9. *Justificati per sanguinem ejus servabimur ab ira.* Quod in locis duobus posterioribus dicitur, *justificari per redemptionem, quæ est in Jesu Christo*, et *justificari per sanguinem Christi*, id in prioribus dicitur, *habere redemptionem per sanguinem Christi.* Illud vero iisdem in locis diserte exponit Paulus per ἔχειν ἄφεσιν παραπτωμάτων, sive ἁμαρτιῶν, *habere remissionem peccatorum.* Nam verba, *remissionem peccatorum*, per appositionem connectenda sunt cum prioribus ad hunc modum: *In quo habemus redemptionem*, i. e. *remissionem peccatorum.* Atque in hoc omnes interpretes con-

sentiunt. Jam ex his locis ita inter se collatis omni luce clarius patet, *habere redemptionem in Christo Jesu*, sive *justificari per redemptionem quæ est in Christo Jesu*, et *habere remissionem in Christo Jesu*, *ἰσοδυναμοῦντα* esse.

15. Denique sententiam nostram confirmant loca illa, in quibus summa evangelii his duobus comprehenditur, nempe, *pœnitentia*, et *remissione peccatorum*. Luc. xxiv. 47, Christus dicit, oportuisse prædicari ipsius nomine *resipiscentiam et remissionem peccatorum apud omnes gentes*. Act. v. 31, *Hunc* (Christum) *Principem et Servatorem Deus exaltavit dextra sua, ad dandum pœnitentiam Israeli et remissionem peccatorum*. In his locis annuntiatio evangelii duas habet partes, *postulationem* et *promissionem*. Postulatur pœnitentia, cujus nomine tota obedientia comprehenditur; promittitur remissio peccatorum, in qua continetur justificatio et acceptatio hominis ad salutem æternam. Atqui non contineretur, si, quemadmodum tu sentis, remissio peccatorum actus esset justificationi plane extraneus. Verum ut in nomine pœnitentiæ obedientia comprehenditur, quia pœnitentia obedientiæ ejus pars sit præcipua; ita nomine remissionis tota justificatio intelligitur, quia remissio peccatorum justificationis nostræ pars sit non minima. Hinc quoque fit, quod in loco illo celebri Heb. viii. 12. omne illud, quod a Deo in Novo Fœdere *pure* promittitur, (scilicet, promittitur quidem ibidem et sanctificatio, sive inscriptio divinæ legis in corde nostro; verum illa non *pure* promittitur, sed etiam ut officium nostrum aliqua ex parte exigitur, et ad conditionem ex parte nostra requisitam pertinet,) his verbis continetur: *Propitius ero injustitiis illorum et peccatis illorum, et iniqui-*

tatum illorum non recordabor amplius. Cui Deus remissionem peccatorum concedit, eo ipso dat illi omnia. His omnibus satis me demonstrasse existimo, justificationem evangelicam notione sua includere peccatorum remissionem; quod mihi demonstrandum erat.

16. Jam tertio in loco ad objectiones a te et patre tuo doctissimo in contrariam partem allatas respondebo. Hic vero patris tui vestigia κατὰ πόδας sequar, quæ ab eo in scripto illo posthumo adversus communem reformatorum theologorum sententiam disputantur, accurato examine perpendens. Quod pace tua mihi liceat facere; præsertim cum nihil a te objiciatur, quod a patre non mutuatus sis, et quædam a patre tuo afferantur, quæ tu prætermisisti.

17. *Object.* 1. Primum doctissimi viri argumentum petitur a stricta et maxime propria vocabuli *justificationis* notione, prout in Scripturis vel V. vel N. Testamenti accipitur. Nunquam, inquit, in libris illis *justificationis* vocabulum eo sensu usurpatur, quo *remissionem peccatorum* significet. Quod probat inductione quadam locorum, in quibus vocabulum justificationis aut ejus conjugata reperiuntur. In iis omnibus, inquit, substituas loco τοῦ *justificare*, τὸ *peccata remittere*; loco vocabuli *justificatio*, *remissio peccatorum*; loco τοῦ *justificatus*, *is cui peccata remittuntur*; et videas an sensus satis aptus et idoneus loco, in quo vocabulum occurrit, tandem exurgat; annon potius sensus non modo incommodus, sed et absurdus plane emergat. Pro exemplis adfert non pauca Scripturæ loca. Lege, inquit, verba Judæ ad Josephum, Gen. xliv. 16. *Quomodo peccata nostra nobismet condonabimus?* lege Mosis verba de judicibus, Deut. xxv. 1. *Peccata remittent justo, et con-*

demnabunt improbum. Lege Davidis verba ad Deum, Psal. li. 4. *Ut peccata tibi remittantur, cum loqueris;* Jobi ad amicos, xxvii. 5. *Absit ut vobis peccata remittam;* Christi de filiis sapientiæ, Matt. xi. 19. *Sapientiæ peccata remittuntur a filiis suis;* verba apostoli de seipso, 1 Cor. iv. 4. *Nullius rei mihi conscius sum, sed non per hoc mihi peccata remittuntur;* vel de Servatore, 1 Tim. iii. 16. *In Spiritu remissione peccatorum donatus.* Lege, inquit, ad hunc modum loca illa (ut cætera omittam) et sensum verbis affinxeris omnino incongruum, imo alicubi plane repugnantem sententiæ eorum, a quibus verba prolata sunt. *Resp.* Speciosa satis objectio; sed quæ ex eis, quæ in statu quæstionis definiendo jam posuimus, facile diluitur. Nam 1. concessimus vocabulum justificationis non necessario aut per se remissionem peccatorum significare; sed dicimus, vocabuli illius, cum ad legem et forum evangelicum applicatur, eum esse usum, ut remissionem peccatorum notione sua includat; scilicet, *justificare* est *justum pronuntiare.* Hoc proprie de eo dicitur, qui revera justus est et culpæ plane expers. Hoc modo homo peccator justificari omnino non potest. Fieri enim non potest sine manifesta contradictione, ut revera justus et culpæ expers, hoc est, talis qui nihil unquam commisit, a Deo pronuntietur is, qui culpæ semel implicitus sit. Itaque ut vocabulum justificationis, ad forum et legem evangelicam traductum, et de absolutione peccatoris usurpatum improprie sumatur, necesse est. Is in hoc foro et ex hac lege justificatur, qui a Deo talis pronuntiatur, quem ob justissimas rationes, inducto reatu et abolitis peccatis, tanquam justum tractare, sapientiæ, justitiæ et bonitati ipsius visum sit.

2. Nullum adfert locum vir doctissimus, in quo de universali agitur peccatoris justificatione ex fœdere evangelico, (de qua sola controversia est,) cui regula ipsius commodissime, et salvo loci sensu genuino, non possit adhiberi. Itaque inductio est manca et imperfecta. In iis omnibus locis, ubi de universali agitur peccatoris justificatione ex lege evangelica, si loco vocabuli *justificatio*, aut ejus conjugatorum, substituas *remissio peccatorum*, aut ejus vocis conjugatum aliquod, sensus optimus et convenientissimus exurget. Sic loca omnia, in quibus homo dicitur ex fide justificari, commodissima ratione exponi possunt, adeoque exponi debent in hunc sensum: per fidem remittuntur homini peccata, et jus ipsi ad vitam et salutem æternam conceditur ex fœdere evangelico; quam plenam justificationis evangelicæ notionem esse, jam sat multis argumentis demonstravi. Imo non pauca attuli Scripturæ loca, in quibus justificatio evangelica diserte exponitur per remissionem peccatorum: quibus omnibus haud æquum est ut ex grammatica viri licet doctissimi argutia præjudicium fiat.

18. *Object.* 2. Remissionem peccatorum et justificationem res esse diversas apparet. Quippe indubitatum est axioma: Quæ subjecto differunt, inter se differunt. Remissionem autem peccatorum et justificationem subjecto differre, æque manifestum est. Nam justificatio ibi reperiri potest, ubi remissioni peccatorum non est locus; et vice versa, ibi esse potest remissio peccatorum, ubi justificatio nulla est. Utrumque probat vir eruditus exemplis ex ipsa Scriptura desumptis. Si quis, inquit, me injuria affecerit, possum ipsi culpam condonare, quem tamen judicio et sententia mea non justifico, 2 Sam. xix.

23. Col. iii. 13. 1 Reg. ii. 8, 9; vice versa, qui injuriæ alteri factæ falso accusatur, justificari potest; cui tamen nihil remittitur, utpote criminis experti, Deut. xxv. 1, &c.

Resp. 1. Fatemur ultro, non pauca exempla occurrere, quæ ostendunt remissionem ibi reperiri posse, ubi justificationi non est locus, et vice versa. Verum semper memoria tenendum, de sola remissione et justificatione evangelica quæstionem moveri; certe autem hæc duo subjecto non differunt. Nemini Deus juxta evangelium peccata remittit, quem non justificat; et retrovicissim, neminem justificat, cui peccata non remittit. Exemplum, quod postea adducit vir doctissimus, Israelitarum nempe rebellium, quibus Deus dicitur condonasse peccata, quos tamen a Deo justificatos non fuisse certum est, Psal. lxxviii. 37, 38. a candore et judicio ipsius vix expectassem: quippe manifestum est, ibi plenam remissionem non intelligi, de qua sola loquimur. Ideoque ipse se corrigit, ac diserte fatetur, quod universalem hominis statum (ut loquitur) et conditionem attinet, Deum nemini peccata remittere, quem non justificat; ut hoc argumentum (vel ipso judice) a proposito alienum sit. 2. Cum de remissione evangelica controversia sit, manifestum est intelligi non *nudam* et *simplicem* remissionem, (qualis ea est, cum quis alteri, a quo injuria affectus sit, simpliciter offensam condonat,) sed remissionem (ut ita dicam) 26
legitimam, hoc est, quæ ex lege aliqua et sub certis conditionibus conceditur. Nuda remissio non modo non semper, sed ne unquam quidem idem est quod justificatio. Cui peccata simpliciter remittuntur, is justificatus nullo modo dici potest; siquidem justificationem juris vocabulum esse constat. Contra, re

missio legitima, sive quæ ex lege aliqua et sub certis conditionibus conceditur, justificatio recte dicitur, semperque idem est quod justificatio personæ, cui remissio ex lege conceditur. Luculentum hujus rei exemplum etiam in rebus humanis occurrit. Rex subditis rebellibus et majestatis læsæ reis edicto publico pollicetur commissorum veniam sub certis conditionibus, puta si intra diem præfinitum arma deponant, regi se dedant, seque ipsi juramento fidelitatis in posterum obstringant. Hic subditus rebellis, præstita conditione, delictorum veniam ex lege principis consequitur, sive a crimine perduellionis per eandem legem absolvitur, hoc est, justificatur. Talis est justificatio peccatoris ex lege gratiæ per evangelium promulgatæ. Vide imprimis Act. xiii. 38, 39.

19. *Object.* 3. et ultima. Remissio per se simpliciter et nude considerata est actus puræ putæ gratiæ et misericordiæ; justificatio vero proprie loquendo est actus justitiæ, Deut. xxv. 1. Psal. lxxxii. 3: Ergo, &c. Prius antecedentis membrum merito pro confesso sumit vir eruditus; posterius autem multis argumentis evincit, fuseque ostendit justificationem actum justitiæ esse, et non puræ putæ gratiæ et misericordiæ, ex ipsa proprietate vocabuli *justificare*, quod in omni lingua, et communi ac perpetuo hominum usu, justitiæ notione accipitur.

Resp. 1. Concedo utrumque antecedentis membrum, nempe, remissionem nude consideratam puræ putæ misericordiæ et gratiæ actum esse; justificationem vero procul omni dubio esse etiam actum justitiæ. Quid vero hinc sequitur? Illud solum legitime; nempe, justificationem hominis in nuda et simplici remissione non consistere. Et hoc concedo; utpote qui jam ostenderim, ubi nuda et simplex re-

missio est, ibi justificationi nullum esse locum. Neque unquam certe illud negarunt theologi reformati, qui justificationem hominis in remissione peccatorum consistere docuerunt; ut vir doctissimus cum umbra hic sua dimicet. Quæstio est, non utrum justificatio hominis ex fœdere evangelico consistat in mera et nuda remissione, (quæstio talis contradictionem implicaret,) sed an justificatio hominis ex fœdere evangelico consistat in ea remissione, quæ ex eodem fœdere conceditur? Quæstionem hanc constanter affirmamus; neque in hoc suo argumento, tam prolixe explicato, quicquam adfert in contrarium vir doctissimus. Nam 2. remissionis evangelicæ, et justificationis evangelicæ idem est status, conditio eadem. Quatenus justificatio evangelica est actus justitiæ, eatenus actus justitiæ est remissio evangelica. Rursus: quatenus justificatio evangelica est actus gratiæ et misericordiæ, eatenus actus gratiæ et misericordiæ est remissio evangelica. Ad prius illud quod attinet, justificationem evangelicam esse actum justitiæ, duobus omnino argumentis probari potest: 1. quod in satisfactione Christi fundatur; 2. quod ex lege et secundum legem transigitur. At quis non videt iisdem argumentis constare, remissionem evangelicam esse etiam justitiæ actum? Nam, quæso te, annon remissio evangelica in satisfactione Christi fundatur æque ac justificatio evangelica? vide Rom. v. 9. coll. Matth. xxvi. 28. Eph. i. 7. Coloss. i. 14. Annon remissio evangelica ex lege et secundum legem transigitur? Certe; quippe ideo dicitur remissio evangelica, quod ex lege evangelica conceditur, et sub certis conditionibus in eadem lege præscriptis. Hinc Deus, in danda homini pœnitenti remissione peccatorum, *justus* ac *fidelis* dicitur,

1 Joh. i. 9. Rursus, justificationem evangelicam esse quoque, idque imprimis, actum gratiæ et misericordiæ (quanquam vir doctissimus periculose admodum hic disputet, atque omnem gratiæ et misericordiæ conceptum a justificationis notione secludere videatur; qua de re mox plura) S. Scripturæ apertissime testantur. Dicimur δικαιοῦσθαι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι, *justificari gratis per gratiam ejus*, nempe, Dei, Rom. iii. 24. Ubi insigni pleonasmo utitur apostolus, ut ostendat, justificationem hominis peccatoris Dei gratiæ et misericordiæ tribuendam esse. Confer Tit. iii. 7. De remissione peccatorum similiter S. Scriptura loquitur Eph. i. 7. *In quo* (*Christo* scil.) *habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum*, κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ, *secundum divitias gratiæ ipsius*. Itaque in omnem partem se vertat vir doctissimus, nihil reperiet, quod de justificatione et remissione evangelica non pariter dici ac pronuntiari possit.

20. Ita tandem sententiam nostram de hac quæstione adstruxi. Restat ut tui et patris tui opinionem refellam. Quanquam enim, asserta communi doctrina, vestra sententia per se corruit; e re tamen
27 lectoris futurum existimavi, si eam seorsim paucis explicarem et convellerem. Itaque sententia vestra (si vos capio) hujusmodi est. Statuitis, hominem per satisfactionem Christi prius justum constitui, et non modo a peccati pœna, sed et a culpa, hoc est, pœnæ merito immunem præstari; dein consequenter peccata ipsi omnia remitti. Verba tua in schedis ad calcem libri mei annexis (p. 6.) hæc sunt: " Deus " in justificatione peccatoris ex fide agit ut justus " judex, quando fidelem, quem Christus justum præ- " stitit per suam obedientiam, (Rom. v. 19.) a pecca-

" torum omnium reatu absolvit. Quoniam vera re-
" missio peccati est justificationis comes individua,
" ideo apostolus Paulus ex Psalmo probat, hominem
" justificari fide sine operibus, quia homini peccata
" remittuntur absque operibus, Rom. iv. 6, 7, 8.
" Deus enim idcirco non imputat Christiano pecca-
" tum, quia Christo imputaverat peccata mundi sibi
" conciliati, et fideli imputat Christi justitiam, ut
" apostolus diserte docet, 2 Cor. v. 19, 21." Postea in iisdem schedis pagina eadem affirmas, " Justifi-
" care esse a pœnæ ipso merito absolvere, et a culpa
" omni immunem præstare." Atque iterum in iisdem schedis (pag. 7.) dicis: " Qui justus et insons
" ob Christi propitiationem et peccati expiationem
" censetur, eidem peccata omnia condonari necessum
" est vi consequentiæ naturalis."

21. Dici vix potest, quot quantisque absurditatibus hæc vestra sententia laboret. Sed tria tantum notasse sufficiat. 1°. Hæc sententia necessario talem justitiæ Christi imputationem statuit, quæ nulla ratione defendi potest; imo quæ Scripturæ et rectæ rationi veluti ex diametro repugnat. Fatentur catholici omnes, solam Christi justitiam, sive obedientiam a Christo præstitam, illud effecisse, ut Deus homini peccatori et pœnitentiam agenti peccata condonare voluerit, ipsumque inducto reatu tamquam justum tractare, jus ipsi ad salutem vitamque æternam donando. Sed vos hoc non contenti affirmatis, justitiam Christi ita nobis peccatoribus imputari, ut per ipsam revera justi ipsi, insontes, et ab omni non modo pœna, sed et culpa immunes a Deo censeamur. Verum judicium Dei est κατ' ἀλήθειαν. Neque igitur a Deo revera justus, insons et peccati immunis unquam censeri potest, qui peccato semel

implicitus est. De imputatione vero justitiæ Christi postea (Deo volente) commodiori loco fusius agemus.

22. 2°. Hæc sententia manifesta contradictione laborat: quippe statuit, homini, qui justus jam constituitur, et ab omni culpa immunis præstatur, peccata postea remitti et condonari. Contradictionem tam crassam quis non utraque manu palpet? Certe ubi nulla est culpa, ibi culpæ remissioni nullum locum esse posse manifestum est. Itaque,

23. 3°. Hæc sententia omnem peccatorum remissionem in ea Dei οἰκονομίᾳ, qua hominem justificat, funditus tollit et evertit. Illud ex argumento proxime præcedente consequitur. Si ullam peccati remissionem agnoscitis, statuatis necesse est, remissionem istam vel ante justificationem, vel in ipsa justificatione, vel denique post justificationem concedi. At nullum horum ex sententia vestra statui potest; ante justificationem peccata homini remitti, nemo (opinor) sanæ mentis dixerit: in ipsa justificatione remitti, aperte negatis: post justificationem remitti non posse, jam ostendi. Itaque sententia vestra omnem peccatorum remissionem omnino tollit. Sed non opus est, ut consequentiis hic agam. Quanquam enim de remissione peccatorum passim loqueris, constat tamen te veri nominis remissionem non intelligere. Verba tua in schedis ad calcem libri mei subjectis (pag. 6.) diserta sunt; "Qui a "crimine justificatur, ei nihil remittitur. Remis- "sioni peccati cum justificatione non convenit." Vere dico, horret animus dogma hoc novum ac periculosum legens. Hic ipsa doctrinæ evangelicæ fundamenta convellis, quæ gratuitum illud Dei beneficium, quod ἄφεσις ἁμαρτιῶν, *remissio peccatorum*,

dicitur, ubique prædicat, et miris laudibus effert atque extollit. Habent jam impii e Socini schola hæretici, quo ex ore theologi, qui ὀρθοδοξίας titulo gloriatur, nefandam suam thesin comprobent; nempe, "posita Christi satisfactione, remissionem peccato-"rum non esse gratuitam;" quippe statuis, posita Christi satisfactione, remissionem peccatorum non modo gratuitam non esse, sed plane nullam esse. Sentio tandem, quam non temere dudum pronuntiaverit vir longe doctissimus; "Satisfecisse Christum "pro hominum peccatis, doctrinam esse veram et "catholicam; sed mire a Calvini discipulis depra-"vatam; ita ut eorum error errore Socini in hac re "sit periculosior." Qui autem venenatæ huic doctrinæ præsentissimum antidotum cupit, adeat Grotii librum (ab eruditis omnibus et catholicis approbatum, ac veluti pro clypeo quodam adversus ictus Socini et tela omnia merito habitum) *de Satisfactione Christi*, cap. 6.[a] ubi multis et perspicue ostendit vir maximus, tantum abesse ut remissio cum antecedente satisfactione pugnet, ut contra "omnis satis-"factio" (hoc est, solutio recusabilis) "ideo admittatur 28
"ut remissioni sit locus." Idem in eodem capite[b] contra Socinum demonstrat, "τὸ χαρίζεσθαι non pug-"nare omnino cum satisfactione quavis; neque enim "pugnare cum ea, quæ et libere admittitur, cum "posset repudiari, et ad quam is, qui beneficio affi-"citur, nihil ipse contribuit; quorum utrumque "accidit in Christi pro nobis satisfactione" *Et paulo post*[c]; "Condonari, quemadmodum et remitti "aliquid recte dicitur, etiam ubi solutio accedit, sed "talis, quæ sine actu voluntatis vim non habeat

[a] Pag. 118—124. ed. Oxon. 1636.
[b] Pag. 128. [vol. III. p. 320.] [c] Pag. 129. [p. 321.]

" pariendæ liberationis. Nam et principes, cum " capitalium criminum reis veniam concedunt, solent " et mulctæ aliquid, et publicam quandam culpæ " deprecationem illis indicere. Neque tamen eo " minus condonare dicuntur crimina. Quanto ergo " justius ea vox hic usurpari poterit, ubi requisita " satisfactio a nobis non procedit, sed liberatio con- " tingit plane gratis quoad nos, etsi non gratis abso- " lute? quod Scriptura indicat, cum justificatos nos " dicit gratis, et confestim addit διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως " τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, Rom. iii. 24."

24. His pro sigillo addam illustrissimum testimonium Clementis Romani [d], viri apostolici, et tantum non Θεοπνεύστου, in Epistola ad Corinthios, quæ ab eruditis omnibus pro genuina habetur; Ἀτενίζωμεν εἰς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἴδωμεν ὡς ἔστι τίμιον τῷ Θεῷ αἷμα αὐτοῦ, ὅ, τι διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκχυθὲν παντὶ τῷ κόσμῳ μετανοίας χάριν ὑπήνεγκεν· i. e. " Sanguinem " Christi intentis oculis intueamur, et quam pretio- " sus Deo sit ejus sanguis consideremus, qui propter " nostram salutem effusus toti mundo pœnitentiæ " gratiam obtulit." Digna mihi semper visa sunt hæc verba, quæ aureis literis exarentur, atque a veræ theologiæ studiosis æternæ memoriæ mandentur; utpote quæ maxime genuinam satisfactionis Christi notionem ab apostolorum συμμύστῃ explicatam contineant. In præsenti non vacat mihi ostendere, quam hoc viri apostolici testimonium omnem controversiam paucis verbis dirimat de satisfactione Christi, adversus tum impios Sociuistas, tum alios, qui Socini Charybdim vitantes in Scyllam haud certe minus periculosam inciderunt. Prudens lector illud per se intelligere potis erit. Duo tantum inde col-

[d] [c. 7. p. 152.]

ligo, quæ ad propositum nostrum quam maxime spectant; 1. Satisfactionem Christi neminem ipso facto liberare, sed illud tantum efficere, ut quivis sub conditione et lege pœnitentiæ a peccati reatu liberari possit. 2. Non obstante satisfactione Christi, gratiæ et misericordiæ Dei deputandum esse, quod homini peccatori pœnitentiæ copiam largiatur, vel (ut mox se explicat Clemens) μετανοίας τόπον concedat, hoc est, credentem, et de peccatis pœnitentiam agentem remissione peccatorum beare velit. Ideo scil. μετανοίας χάριν dixit, ut gratuitum Dei actum in hoc negotio exprimeret. Hoc vero illud ipsum est, quod dicimus, posita satisfactione Christi, remissionem peccatorum esse gratuitam.

Atque hactenus de tertia quæstione, An notio justificationis evangelicæ in se includat remissionem peccatorum? cujus explicationi ideo diutius immorati sumus, cum quod per se quæstio magni momenti sit, tum imprimis quod passim in Animadversionibus tuis mihi exprobres perperam intellectam justificationis evangelicæ notionem, idque mihi πρῶτον ψεῦδος, et variorum errorum fontem ac scaturiginem fuisse affirmes. Sed uter nostrum justificationis evangelicæ notionem rectius acceperit, jam penes æquum lectorem esto arbitrium.

25. Restat quæstio quarta atque ultima, nempe, An dato, remissionem peccatorum in justificationis evangelicæ notione non necessario includi, certum tamen non sit, utriusque beneficii, nempe, tum remissionis tum justificationis evangelicæ, conditionem prorsus eandem esse? Hanc quæstionem uno verbo expediam. Fateris ipse, remissionem peccatorum ex justificatione vi naturalis consequentiæ (ut loqueris) procedere. Quicquid autem ad illud re-

quiritur, quod justificationem necessario consequitur, idem ad ipsam justificationem requiratur necesse est. Te obtestor, an serio existimas, aliquid ad remissionem peccatorum necessarium esse, quod non sit etiam ad justificationem necessarium? Ipse notas, (ut modo vidimus,) quod remissio peccatorum sit justificationis comes individua; ideo apostolum Paulum ex Psalmo recte probasse, hominem justificari fide sine operibus, quia peccata homini remittuntur absque operibus, Rom. iv. 6, &c. Annon igitur licuit mihi, apostoli authoritate freto, ita argumentari; Homini absque pœnitentia peccata non remittuntur; ergo homo absque pœnitentia non justificatur? quippe rationem consequentiæ ipse adfers; Remissio peccati est justificationis comes individua. Itaque si hoc tibi concederem, Remissionem peccatorum in ipsa justificationis evangelicæ notione non contineri, (quod falsissimum esse jam demonstravi,) nihil illud aut emolumenti causæ tuæ aut detrimenti meæ importaret; ut manifestum sit frustra te hic operam tuam omnem impendisse.

29 ANIMADVERSIO VIII.

AD DISSERT. PRIOR. II. 8. p. 18. [p. 24.]

HIC eos, qui fidem unicum esse justificationis instrumentum docent, dilemmate quodam urgeo; cujus prius membrum elucidans, ipsos interrogo: "Quo-
" modo etiam pœnitentiæ opera necessaria statuuntur
" ei, qui fide sola jam ante justificatus fuerit?" Tu ad hæc: "Age monstra unum locum, si possis, ubi
" Spiritus Sanctus statuit pœnitentiæ opera ad jus-
" tificationem requiri. Scio hoc fieri non posse, imo

" contrarium posse. Interim novi et fateor, pœni-
" tentiæ opera nomine alio et multiplici Deum exi-
" gere a nobis. Fieri potest, ut homo fidei justitiam
" apiscatur, qui pœnitentiæ fructus ferendi opportu-
" nitate destituitur, morte præreptus."

RESPONSIO AD ANIMADV. VIII.

Loca quædam ibidem monstravi satis diserta, in quibus Spiritus Sanctus statuit, pœnitentiæ opera ad remissionem peccatorum necessario requiri: quibus infinita alia in proclivi fuisset adjecisse. Remissionem vero peccatorum et justificationem ἰσοδυναμοῦντα esse, modo apertissimum feci. Quando dicis fieri posse, ut homo fidei justitiam apiscatur, qui pœnitentiæ fructus ferendi opportunitate destituitur, morte præreptus, egregie sophistam agis. Pœnitentiæ opera duplicia sunt, vel interna, quæ interius, sive intra ipsa animi penetralia peraguntur, qualia sunt, dolere de peccato, detestari peccatum, humiliter se Deo subjicere, ad Dei misericordiam confugere, Deum in Christo super omnia amare et expetere, novæ vitæ propositum inire, et similia; vel externa, hoc est, quæ externo etiam opere complentur; cujusmodi restitutio, eleemosyna, &c. Opera pœnitentiæ prioris generis sola ad justificationis primæ adeptionem absolute necessaria sunt; cætera vero ad justificationis adeptæ continuationem, si Deus homini ea exercendi opportunitatem dederit. Et hæc tamen voto saltem ab homine justificando præstari debent; quod votum sub novæ vitæ proposito comprehenditur. Hæc quidem in loco, quem carpis, non dico, de utriusque generis operibus promiscue disserens; sed tibi si vel mica candoris fuisset, facile agnovisses, me illud alibi in Dissertatio-

nibus meis disertis verbis monuisse. Sub finem Dissertationis Secundæ (cap. XVIII.) quædam ex professo lectorem moneo, quæ animo ipsius penitus infigenda velim, ne vel nostras Dissertationes minus recte intelligeret, vel in hac maximi momenti quæstione salutis suæ periculo a vero aberraret. Ibidem vero (§. 8. [p. 299.]) hæc verba mea legas; "Statuendum "omnino est, ad primam justificationem opera tan- "tum interna fidei, pœnitentiæ, spei, charitatis, &c. "esse absolute necessaria; cætera vero externa opera, "quæ in factis externis, sive in actuali singularum "virtutum, quas modo enumeravimus, exercitio con- "spiciuntur, signa tantum esse fructusque pietatis "internæ, et justificatione posteriora, eaque demum "lege præstanda, si non desit opportunitas." Vide et Diss. Post. II. 8. [p. 86.] Qui autem dicit fieri posse, ut homo fidei justitiam apiscatur, qui hæc interna pœnitentiæ opera non præstiterit, morte præreptus, is in os contradicit Domino nostro, omnibus pœnitentiam non agentibus sempiternum et ineluctabilem interitum palam denuntianti, Luc. xiii. 3, 5.

ANIMADVERSIO IX.

AD DISSERT. PRIOR. II. 9. p. 19. [p. 25.]

HIC dico, "quod jactant nonnulli de instrumen- "talitate fidei in justificationis negotio, nihil quam "meram et inanem subtilitatem redolere, &c." Ad hæc in margine notas; "Absque jactantia cum Spi- "ritu Sancto in Scriptura sacra sentimus et loquimur, "peccatorem per meram in Christo misericordiam "a Deo Christi obedientiam pro nobis præstitam in- "tuente justificari fide, ex fide, et per fidem, et

" fidem in Christi sanguinem officium peculiare præ-
" stare ad justitiam Dei apiscendam; quod bonis
" operibus non modo nullibi tribuit, sed diserte de-
" trahit Scriptura. Utrum hæc influentia ad justi-
" tiam apiscendam ex Dei instituto vocanda sit in-
" strumentalitas litigatio [e], est mera λογομαχία. Res,
" de qua quæritur, est, utrum bona opera in eodem
" loco et pari honore sint ac potestate, ut per et
" propter ea, perinde ac per et propter fidem, Deus
" nos justificet? hoc ego nego cum apostolo, et
" apostolus probat; tu ais, et non probas."

RESPONSIO AD ANIMADV. IX.

1. Qui jactant fidei peculiarem instrumentalitatem in justificationis negotio, cum Spiritu Sancto in Scripturis non loquuntur. Te enim obtestor, ut locum monstres, (si poteris,) ubi Spiritus Sanctus dicit, fidem esse unicum justificationis instrumentum; qui modus loquendi solus hic a me rejicitur. Atqui, inquis, etsi non idem dicit Spiritus Sanctus, tantundem tamen dicit, cum justificari hominem fide, ex fide et per fidem, ubique pronuntiet; contra, nullibi justificationem operibus tribuat, sed diserte detrahat. Hinc enim satis liquet, fidem peculiare officium præstare ad justitiam Dei assequendam; quod solum voluerunt, qui fidem unicum justificationis instrumentum dixerunt. Hic Achillem tuum videre videor; sed propius accedens, merum μορμολύκειον esse sentio. Falsum illud omne est quod præsumis, nempe, justificationem in sacris Scripturis

[e] Vox *litigatio* superflua, ac proinde delenda videtur. GRABE. [Sed ex interpunctione, quam post primam editionem hic adhibuimus, palam est verba ita construenda esse, Litigatio, utrum hæc, &c. est mera λογομαχία.]

ubique fidei tribui, nullibi operibus. Contra affirmo, justificationem non fidei soli, sed et aliis virtutibus tribui; imo aliis virtutibus tribui sæpius quam fidei.

2. Ut hoc manifestum fiat, (simulque os tuum in posterum obturetur eandem ubique cantilenam mihi occinentis,) velim, ut lector sequentes observationes mecum accuratius expendat. I°. Meminerit supra a me hæc duo ostensa esse: 1. Justificari hominem ex fide sine operibus, a nemine scriptore Θεοπνεύστῳ in terminis, præterquam ab uno Paulo, doceri; 2. Justificari hominem ex fide sine operibus, nusquam ab ipso Paulo in terminis doceri, nisi ἀγωνιστικῶς, et in certamine quod iniit cum Judæis aliisque Evangelii hostibus. II°. Observet lector studiosus, apud alios N. Testamenti scriptores justificationem peccatoris ipso nomine, seu vocabulo justificationis admodum raro exprimi; nempe, in tribus tantum (nisi me fallit memoria) locis, Luc. xviii. 13, 14. Matt. xii. 37. et apud Jacobum Epistolæ ipsius cap. ii. ubi contra Pauli doctrinam perperam intelligentes ex professo disputat[c]. III°. Notandum est, quod Paulus *justificationem* appellat, ab aliis sacris scriptoribus plerumque *remissionem peccatorum* indigitari. Hoc satis liquet ex iis quæ in Respons. ad septimam Animadversionem (sect. 8, 9, 10, &c.) disseruimus, et abunde patebit SS. Scripturas perscrutanti. IV°. Observandum est, ubicunque in Scripturis, extra Paulinas Epistolas et dictum illud Pauli, Act. xiii. 39, justificatio peccatoris ipso justificationis nomine expressa occurrit, ipsam non fidei, vel non fidei soli, sed et aliis virtutibus tribui. Sic Luc. xviii. 13, 14. humili peccatoris pœnitentis et supplicantis confessioni tribuitur; sic Matt. xii. 37. verbis

[c] [Addas Act. xiii. 39.]

hominum tribuitur, nempe, ut internæ pietatis et puritatis ipsorum indiciis. A Jacobo vero constanter non fidei soli, sed operibus ex fide profectis, et cum 31
fide conjunctis, adscribitur. Cujus testimonium instar omnium esse debet, cum is eo consilio Epistolam scripserit, ut Dissertationibus Paulinis abutentibus occurreret; quod jam sæpius monui: ut mirari satis nequeam confidentiam tuam adserentis, Nullibi in Scripturis justificationem operibus tribui. V°. Denique apprime notandum est, in iis Scripturæ locis, ubi justificatio hominis per *remissionem peccatorum* exprimitur, (quæ prope infinita sunt tam in V. quam in N. Testamento,) ipsam fere constanter pœnitentiæ tribui, vel ῥητῶς, vel περιφράσει, et circumlocutione aliqua pœnitentiam describente. Pœnitentia et remissio peccatorum συζυγία est in Scripturis notissima et perquam familiaris. Imo his duobus nominibus summa evangelii, sive eorum quæ Deus in evangelio vel nobis pollicetur, vel a nobis postulat, comprehenditur, ut ex Luc. iii. 3. xxiv. 47. et Act. v. 31. apparet. Cœcitatis tuæ (liceat tua tibi verba regerere) spontaneæ me miseret, qui hæc tam manifesta videre nolis.

3. Ex his autem observationibus in proclivi est colligere, peculiarem fuisse Paulo rationem, tum quare absolutionem hominis in disputationibus suis nomine *justificationis* tam pene constanter indigitaverit, quam cæteri sacri scriptorēs per *remissionem peccatorum* fere solent exprimere; tum quare conditionem ejusdem absolutionis vocabulo *fidei* significare maluerit, quam alii scriptores Θεόπνευστοι nomine *pœnitentiæ* plenius expresserunt. De posteriori, cur Paulus integram evangelii conditionem vocabulo *fidei* soleat exprimere, rationes luculentissimas jam attuli

Harm. Apost. Diss. Post. V. per totum. Istis et hanc rationem adjicias; Paulus evangelii hostes oppugnat, Judæos imprimis, qui legi Mosaicæ pertinaciter adhærescentes fidem evangelicæ doctrinæ abnuerunt. His itaque fidem ubique inculcat, ut ἔργον ab ipsis necessario atque imprimis præstandum, (vide Joh. vi. 29.) quodque adeo præstitum cætera omnia, quæ evangelium postulat, facile per Dei gratiam consecutura essent. Sic Rom. iv. 24. dicit, *Justitiam iri imputatum credentibus in eum, qui Jesum a mortuis suscitavit;* hoc est, iis qui evangelicæ doctrinæ, resurrectione Christi a mortuis confirmatæ, fidem habent: non quod hæc fides per se sufficiat ad justitiam, (quippe veram esse Christi doctrinam credunt et ipsi diaboli, et contremiscunt,) sed quia hac fide imprimis opus habuerunt ii, quibuscum Paulus disputavit, et ex hac fide posita cætera omnia (ut diximus) per Dei gratiam consecutura essent. Confer Act. viii. 37. Ab hac ratione non multum abludit observatio illa Clementis Alexandrini, de solenni Servatoris nostri dicto ad Judæos quos sanaret, *Fides tua te salvum fecit*, Strom. VI. [p. 762.] Τοῖς μὲν γὰρ κατὰ νόμον δικαίοις ἔλειπεν ἡ πίστις· διὸ καὶ τούτους ἰωμένος ὁ Κύριος ἔλεγεν, Ἡ πίστις σου σέσωκέν σε. Τοῖς δὲ κατὰ φιλοσοφίαν δικαίοις, οὐχ ἡ πίστις μόνον ἡ εἰς τὸν Κύριον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀποστῆναι τῆς εἰδωλολατρείας ἔδει. Αὐτίκα ἀποκαλυφθείσης τῆς ἀληθείας καὶ αὐτοὶ ἐπὶ τοῖς προπεπραγμένοις μεταμέλονται· i. e. "Nam iis quidem, qui "erant justi ex lege, fides deerat: et ideo cum eos "curaret Dominus, dicebat, *Fides tua te salvum fe-* "*cit.* Iis autem qui erant justi ex philosophia, non "solum opus erat fide in Dominum, sed etiam ut "discederent a cultu simulachrorum. Jam vero re- "velata eis veritate, ipsi quoque pœnitentia ducti

" sunt propter ea, quæ prius fecerunt." Et postea in eodem libro[e]: ὥστε ὅταν ἀκούσωμεν, Ἡ πίστις σου σέσωκέν σε, οὐχ ἁπλῶς τοὺς ὁποσοῦν πιστεύσαντας σωθήσεσθαι λέγειν αὐτὸν ἐκδεχόμεθα, ἐὰν μὴ καὶ τὰ ἔργα ἐπακολουθήσῃ. Αὐτίκα Ἰουδαίοις μόνοις ταύτην ἔλεγε τὴν φωνὴν, τοῖς νομικοῖς[f] καὶ ἀνεπιλήπτως βεβιωκόσιν, οἷς μόνον ἡ εἰς τὸν Κύριον ὑπελείπετο πίστις· i. e. " Quare quando audierimus, *Fides tua te* " *salvum fecit*, non accipimus eum dicere absolute, " eos salvos futuros qui quomodocunque crediderint, " nisi opera quoque fuerint consecuta. Jam vero " Judæis solis hanc dicebat vocem, qui legem tene- " bant et vixerant absque reprehensione, quibus sola " fides restabat in Dominum." Ad prius illud ζήτημα quod attinet, nempe, cur Paulus in disputationibus suis absolutionem hominis peccatoris nomine *justificationis* tam constanter indigitare soleat, id quoque ex scopo apostoli colligendum esse censeo. Quippe cum adversarii, quibuscum Paulo lis intercessit, justificationem, nescio quam, magis proprie sic dictam (hoc est, ut arbitror, quæ ex accurata legis Mosaicæ juxta literam spectatæ[g], sacrificiorum vero et rituum in eadem lege præscriptorum imprimis observatione penderet) defenderent; ideo necesse habuit vocabulo *justificationis* inter disputandum uti, idemque adeo ἀπὸ κοινοῦ identidem repetere, et quod legali justitiæ detraxerat, sub eodem nomine fidei tribuere: cum alioqui vocabulum *remissionis*, (quo cæteri sacri scriptores fere delectantur,) de absolutione hominis peccatoris usurpatum, aptius inserviisset divinæ gratiæ et misericordiæ in hoc negotio exprimendæ.

4. Quod proximo in loco mones, quæstionem, " An

[e] Pag. 668. [p. 794.] [f] [Lege forsan νομικῶς. Potter.]
[g] Vid. Matt. xix. 20. et Phil. iii. 4, 5, 6.

" fidei influentia ad justitiam apiscendam ex Dei in-
" stituto vocanda sit instrumentalitas," meram esse λογομαχίαν, mea non refert. Viderint illi, qui instru-
32 mentalitatem illam defendendam susceperunt, (qui sint, probe nosti,) atque eam loquendi formam, qua homo dicitur ex fide sola justificari, ut unico justificationis instrumento, aliis obtruserunt, quos in loco, quem hac censura perstringis, solus oppugno. Sed quid audio? annon ipse λογομαχίαν istam defendis? annon formulæ illi loquendi ipsius Spiritus S. authoritatem obtendis? vix credidissem tam cito tibi memoria excidere potuisse verba tua in notis ad paginam libri mei proxime præcedentem, quibus serio me hortaris, ut caveam, " ne ludibrio habeam Scri-
" pturam sacrosanctam, quæ fidem prædicat esse
" unicum instrumentum, quod Christi sanguinem
" pretiosum, unicum animæ λύτρον, amplectitur." Quid quod mox pagina sequenti istam phraseologiam iterum propugnas? verba tua sunt, " Ego vero tam
" hebes sum, ut nullam rationem videam, quare fides
" instrumentalis causa non mereatur dici." Quo teneam nodo mutantem Protea vultum? Hæc inconstantia desperatæ causæ, et hominis misere laborantis atque ad incitas plane redacti certum indicium est. Obtestor te, ut tandem alicubi consistas et pedem figas, ut habeam, ubi te inveniam. Estne fides unicum ex parte nostra justificationis instrumentum? Si negas, habeo quod in loco illo Dissertationum mearum contendi; sin affirmas, iterum te rogo, quale instrumentum intelligas? an physicum, hoc est, proprie dictam causam instrumentalem? at fidei efficientiam physicam, in negotio justificationis, argumento tam evidenti (in ipsa pagina Dissertationum mearum, quam hæc Animadversio tua respicit) con-

vello, ut tandem tam insulsi commenti te quoque pudeat. Recognosce verba tua, " Revera non sumus " tam fungi, ut dicamus, actum creaturæ physicam " habere efficientiam ad Dei actionem producendam." Num igitur id tantum voluisti, fidem esse unicam justificationis conditionem in fœdere evangelico præscriptam, quæ instrumentum morale dici solet? Necesse est ut hoc dicas, aut nihil; cum in hoc negotio, præter instrumentum physicum et morale, aliud ne fingi quidem possit: itaque hic tandem consistis. Verba tua in notis ad libri mei p. 19. [p. 25.] hæc sunt: " Asserimus fidem, quæ est donum Dei, habere ex " ordinatione divina efficaciam realem ad justitiam " Christi impetrandam, ut justi Dei sententia æsti- " memur, et ab omni crimine absolvamur. Hoc ad " instrumentalitatem sufficit." Quibus gemina sunt, quæ mox in notis ad pag. 20. scribis: " In re morali " non aliud requiritur instrumentum, quam rei ὁμο- " γενές." Idem quoque dicis in hac ipsa Animadversione, cum fidei instrumentalitatem exponis per " in- " fluentiam ad justitiam apiscendam ex Dei insti- " tuto." Ais igitur, fidem esse unicum justificationis instrumentum morale, sive unicam conditionem, ex instituto atque ordinatione divina in evangelico fœdere stabilita, ad hoc necessario requisitam, ut quis justificetur. Atqui pœnitentiam, sive conversionem hominis a peccatis ad Deum ex vero Dei amore et charitate, conditionem quoque esse, eamque primariam, juxta ordinationem divinam in evangelio promulgatam, ad absolutionem hominis peccatoris necessario requisitam, si nondum vel in Dissertationibus meis, vel in hoc saltem Examine liquido demonstravi, certe in posterum prorsus desperaverim me quicquam demonstrare posse.

5. Sed tandem ad verum et genuinum scilicet controversiæ statum, te duce, pervenimus. Ita enim censuram tuam claudis: " Res, de qua quæritur, est, " Utrum bona opera in eodem loco et pari honore " sint ac potestate, ut per et propter ea, perinde at- " que per et propter fidem, Deus nos justificet? Hoc " ego nego cum apostolo, et apostolus probat: tu " ais, et non probas." Credo vel neminem prorsus, vel paucos admodum ex iis, quorum causam tam prolixe defendendam suscepisti, huic tuæ quæstionis explicationi stare velle. Solent illi ex professo negare, propositionem illam, " ex fide, sive per fidem, " justificamur," ita intelligendam esse, quasi propter fidem, vel propter ipsius virtutis dignitatem, Deus hominem justificaret. Similiter et nos omnino negamus, hominem propter opera, sive propter operum dignitatem justificari. Potest tamen sensu satis sano dici, justificari hominem propter fidem, vel propter opera, respectu nimirum habito ad gratiosum evangelii fœdus, Christi sanguine stabilitum, in quo justificatio et salus vel fidei vel cæteris operibus gratis promittitur. Item recte dicitur quævis nostra virtus in honore ac potestate apud Deum esse, si candidiorem (ut ita dicam) Dei æstimationem et judicium juxta idem fœdus gratiosissimum respiciamus. Sic animus lenis ac modestus dicitur a Petro apostolo ἐνώπιον τοῦ θεοῦ πολυτελὴς, i. e. *in pretio apud Deum esse*, 1 Pet. iii. 4. Quin hoc volueris, nullus dubito; verbis autem tuis ita explicatis, nego te verum quæstionis statum exposuisse. Neque enim hic controvertitur, fideine an charitatis major sit æstimatio apud Deum, major efficacia in justificationis negotio? (quanquam et controversia ista facile dirimi potest, uti mox videbimus;) sed quæstio est: An fides

sola ad justificationem hominis sufficiat? an non etiam pœnitentia sive conversio a peccatis ad Deum, ex sincero Dei amore profecta, ad hominis justificationem requiratur? Qui primas partes in hoc negotio fidei simplici virtuti tribuit, quin turpiter ipsum fallat judicium suum, non est dubium. Nemo tamen sobrius pacisque amans ipsi hoc nomine magnopere repugnandum, aut serram contentionis cum ipso reciprocandam censuerit, modo pœnitentiæ quoque necessitatem omnimodam ad justificationem hominis agnoscat. Ubi de hoc convenit, de cæteris citra vel suæ vel aliorum salutis periculum bonis non eadem sentire licet. Elegantissima similitudine rem hanc illustravit eximius e nostratibus theologus; " Fingas," inquit, " medicos complures, ad consilium " advocatos de ægri cujusdam sanitate procuranda, " consensisse tandem omnes, tria omnino medica- " menta prorsus necessaria esse ad sanitatem ægri " restituendam; hoc sufficere ægroto deberet, quan- " quam de propria et specifica horum medicamento- " rum efficacia medicis inter se pessime conveniret, " adeoque tot sententiæ essent quot homines: ita " prorsus, ubi in confesso est, fidem, spem, et chari- " tatem ad hominis justificationem atque æternam " salutem sic plane necessaria esse, ut sine horum al- " terutro ipsi omnino pereundum sit; qui vero hæc " tria habeat, dum habeat, ejus æterna salus extra " periculum posita sit: hoc sufficit," &c. 33

6. Verum, quia ita tibi visum est, quæstionem discutiemus, prout a te (imprudenter admodum et tuorum ingratiis) exponitur. Certe quæcunque nostra virtus in maximo pretio atque honore apud Deum est, ei justificatio nostra (si cuiquam nostræ virtuti) imprimis tribuenda est. Quippe certiori in-

dicio, sive signo manifestiori demonstrari non potest, virtutem aliquam nostram maximo in pretio apud Deum esse, quam hoc, quod virtuti illi maximum beneficium, nempe justificationem, summæ ipsius bonitati conferre visum fuerit. Itaque huc tandem per me licet quæstionem deducas; Utra virtus majori in pretio atque honore apud Deum sit, fides, an charitas, quæ cætera bona opera omnia profert? Audi hic apostolum Paulum 1 Cor. xiii. 2. *Si habeam omnem fidem, charitatem autem non habeam, nihil sum;* et ejusdem capitis commate ultimo: *Manet fides, spes, charitas, tria hæc: maxima autem harum charitas.* Itaque frustra es, cum postea ad pag. libri mei 21. [p. 27.] hæc notas: "De fidei præ-"stantia, quam charitate inferiorem esse fatemur, "non contendimus; sed de usu et efficacia fidei in "ordine ad justificationem agimus." Nam 1. tibi ipsi contradicis: Dixisti modo, nullum opus bonum pari in honore ac potestate apud Deum esse cum fide; jam fidem charitate inferiorem esse fateris. Rursus: Dixisti modo, quæstionem esse, An bona opera pari in honore ac potestate sint, ut propter ipsa, perinde atque propter fidem, Deus hominem justificet? jam contra asseris, de fidei præstantia quæstionem non moveri. 2. Perabsurdum illud est, et contradictione itidem laborat, quod fidem virtutem præstantissimam esse negas, et tamen peculiarem ipsi usum atque efficaciam in ordine ad justificationem concedis. Certe enim præstantissima virtus (ut modo diximus) merito censetur, quæ peculiarem usum et efficaciam habet ad præstantissimum Dei beneficium, justificationem scil. obtinendum. Et quæ demum est præstantia illa, quam charitati concedis, cui omnem usum et efficaciam in ordine ad justifi-

cationem adimis? 3. Denique apostolo Paulo veluti in os contradicis. Docet ille satis manifeste, fidem per se et sine charitate nihil apud Deum valere; tu vero affirmas, fidem per se omnia apud Deum posse, hoc est, peculiarem efficaciam habere ad beneficium illud Dei obtinendum, quod cætera omnia complectitur. Vide quæ diximus in examine Animadversionis secundæ. Sed jam me, atque (ut puto) sobrium lectorem satis tædet harum subtilitatum.

ANIMADVERSIO X. 34

AD DISSERT. PRIOR. III. 3. p. 24. [p. 40.]

DIXERAM *νόμον Βασιλικὸν, legem Christi Regis*, aliud non esse quam ipsissimam legem moralem, prout ipsam Christus exposuit, perfecit, suisque discipulis ut legem suam imposuit necessario observandam. Quibus hæc verba subjungo: " Hoc ideo " curiosius observandum, ne errorem erremus, quem " Lutherus, et post eum nostratium theologorum " plerique, in disputationibus suis de justificatione " contra pontificios, nimio contradicendi æstu abre- " pti, in ecclesias reformatas, maximo earum malo, " invexerunt: scil. evangelium ex puris putis pro- " missis constare; Christum dedisse mundo legem " nullam, id tantum egisse, ut legem prius latam " exponeret, atque a pessimis Scribarum ac Phari- " sæorum commentis assereret; legis moralis usum " eum nunc esse unicum, ut per ipsam homines ad " fidem Christi adducantur, vel saltem ut sit arbi- " traria quædam vivendi regula, a Christo quidem " nobis commendata, cui obtemperare ex gratitudine

" teneamur, nequaquam vero sub periculo animæ, " aut tanquam conditio Novi Fœderis ad salutem " observatu necessaria nobis imposita. Ex his prin- " cipiis incautius ab iis positis, atque a theologorum " vulgo avide arreptis, per necessariam consequen- " tiam deducta fluxerunt execrabilia Antinomorum, " Libertinorum, Familistarum atque ejusdem farinæ " aliorum dogmata; de quibus fortasse boni illi viri " ne per somnium quidem cogitarunt." Tu ad hæc: " Theologis nostratibus meram calumniam impingis. " Ubi enim Whitakerus, Perkinsus, Prideaux, Ab- " bot, Davenant, White, &c. evangelium ex puris " putis promissis constare, Christum unicum Legis- " latorem nostrum nullam legem dedisse docent? ubi " hanc farraginem dogmatum ineptorum prædicant? " tu certe eximius et theologorum vulgo excelsior " vir incaute admodum loqueris."

RESPONSIO AD ANIMADV. X.

1. Non hic cuipiam calumniam impegi, neque incaute admodum locutus sum, sed consulto; tu vero mea verba perperam omnino accepisti. Per *nostrates theologos* nequaquam volui theologos proprie contribules nostros, sive Anglos, sed generalius theologos nostrarum partium, hoc est, protestantes a pontificiis discriminatos, quos theologos illos nostrates in disputationibus suis præpostero zelo oppugnasse, mox disertim dico. Hic satis Latine locutus sum, cum Cicero ipse dixerit *nostrates philosophos*, pro nostræ sectæ philosophis, et *nostratia verba*, pro verbis, quæ ab iis, qui nostræ facultatis sunt, usurpantur. Quod a Laurentio Valla observatum, Elegant. II. 3. his verbis: " *Nostras, vestras*, " et *cujas*, non tantum patriam nationemque innu-

" unt, sed etiam partes et quasi sectam: ut, *Vestrates* " *philosophi non sunt ita populares et favorabiles ut* " *nostrates, qui ab Epicuri schola prodierunt.* Et, " *Cujates philosophi vos estis? Stoicine? an Acade-* " *mici? an Peripatetici? an nostrates Epicurei?* " Cicer. *Putaresne unquam accidere posse, ut mihi* " *verba deessent, non solum illa vestratia oratoria,* " *sed hæc etiam levia nostratia?*" Multos autem ex reformatis theologis, qui contra pontificios de justificationis controversia scripserunt, istam farraginem dogmatum ineptorum (ut loqueris, cum dicere debuisses, perniciosissimorum) in scriptis suis tradidisse, utinam vanus sit, qui pronunciaverit. Ast (proh dolor!) nimis multa ex eorum scriptis, istis (si id fieri potest) magis horrenda, dudum Christiano orbi palam exposuerunt communes nostri adversarii pontificii; ut frustra plane esset, qui hoc ulcus operire vellet. Sane autem monet pietas, divinæ gloriæ zelus postulat, ut talia, licet nostratium, dogmata cum pontificiis etiam ipsi, quoties occasio se offert, palam ac libere damnemus; tum ne isti (ut eorum est ingenium) id reformatæ ipsi religioni vitio vertisse merito videantur, in quo a privatis tantum doctoribus nostris peccatum sit; tum imprimis, ne sacri ministerii candidati nostri tam pestiferam theologiam (quæ passim in libris quibusdam, in scholis nostris nimium obtinentibus, velut anguis in herba, 35
latet) ingenti suo gregisque suæ curæ in posterum committendi periculo incauti amplexentur. Equidem non sum mihi conscius, alio me consilio sterquilinium istud movisse.

2. Ad theologos autem ecclesiæ Anglicanæ quod attinet, vere tales non essent, si istam dogmatum farraginem defenderent; siquidem septimus noster

articulus in posteriori ejus parte illa dogmata velut ex professo damnet. Præterea fuere semper theologi nostri, maximam partem, in veterum et catholicorum doctorum scriptis ita versati, (utpote in ecclesia innutriti, quæ post sacra oracula Patrum monumenta summe veneratur,) ut dogmata tam acatholica (si ita loqui fas sit) non potuerint non aversari. Alioquin et exteri theologi, qui dogmata illa periculosa in scriptis suis tradidere, fere contra ecclesiarum suarum confessiones graviter peccarunt, quæ in hoc articulo pleræque omnes sanæ atque orthodoxæ sunt.

3. Sed heus tu! Quid si luculenter ostendam, a teipso talia in his notis tuis doceri, ex quibus omnis ista dogmatum ineptorum farrago per necessariam consequentiam deducatur? Certe id præstatu haud difficile est; age videamus. Loquor per totum hoc caput de lege morali a Christo tradita, gratia evangelica attemperata, et auxilio Spiritus divini comitata. Audiat jam lector quid tu de hac ipsa lege cum asterisco mihi, tanquam apprime observandum et notatu dignissimum, commendes, in censura proxime præcedente: "Nota bene," inquis, "legem "moralem esse legem operum; sed memineris, lege "operum non excludi gloriationem, sed lege fidei; "et ideo nos justificari fide absque operibus, ut glo-"riatio excludatur, Rom. iii. 27, 28." Dici haud facile potest, quot absurditatibus scateat hæc brevis Animadversio; sed illud tantum noto, quod ad propositum spectat. Si lex moralis, quatenus a nobis hoc capite consideratur, sit revera lex operum talis, qualis ab apostolo in loco a te allegato intelligitur, quaque gloriatio non excluditur, necessaria est consequentia, neminem Christianum, fidelem nullum,

sub legis moralis, quatenus a nobis spectatur, obligatione esse: siquidem nemini fidelium cum lege operum, quæ gloriandi ansam præbet, quicquam sit commune. Ista vero conclusio omnem illam dogmatum ineptorum farraginem complectitur. Quin et dogmata illa ex sententia tua de justitia imputata, et ex eo quoque, quod legem moralem a Christo proponi ut justificationis nostræ normam disertim negas, consequuntur; id quod in examine Animadversionum ἀμέσως sequentium liquido ostendemus.

ANIMADVERSIO XI.

AD IDEM CAPUT ET NUMERUM, p. 25. [p. 41.]

DICO hic, "illud pro certo statuendum esse, Chris-
" tum in concione, a Matthæo capitibus v. vi. vii. tra-
" dita, legem moralem non tantum exposuisse, sed
" etiam ut legem suam posuisse, ejusque observatio-
" nem, gratia evangelica temperatam, ab omnibus
" Christianis tanquam conditionem fœderis sui omnino
" necessariam postulare." Ad hæc (post alia, quæ superius sub examen nostrum revocavimus) tu notas:
" Nemo negat, Christiano duplicem esse justitiam
" necessariam: unam Christi, fideli imputatam; alte-
" ram a se præstitam: illa fide obtinetur; hæc ope-
" ribus exercetur et ostenditur. Matt. v. 16."

RESPONSIO AD ANIMADV. XI.

1. Quis non videt, hanc Animadversionem, si locus spectetur quem respicit, plane ἀπροσδιόνυσον esse? Verum, quia hanc distinctionem duplicis justitiæ ubique mihi in censura tua, veluti Gorgonis caput, objicias, eaque uti soleas, ad vim pene omnium argu-

mentorum meorum eludendam, visum est, hic semel (præsertim cum in tam confusa Animadversionum tuarum mole locum alium, quo id facerem, commodiorem non potui reperire) de ista distinctione paulo fusius disserere, atque ostendere, te et justitiam imputatam non veram statuere, atque omnem justitiam
36 inhærentem prorsus tollere.

2. De justitia Christi nobis imputata primo in loco agendum est. Atque primum de phrasi ipsa, qua *justitia Christi* nobis imputari dicitur, inquirendum. 1. Certum est, locutionem illam in Scripturis nusquam occurrere. 2. Æque manifestum est, ipsam in plerisque, iisque nobilissimis ecclesiarum reformatarum confessionibus omnino desiderari. De imputatione justitiæ Christi ne γρὺ quidem reperias vel in nostra Confessione, vel in Augustana, Argentinensi, Wirtembergica, Bohemica, Belgica, &c. Qui itaque in alterutra harum ecclesiarum vivit, is vi subscriptionis suæ non tenetur istiusmodi locutionem amplecti; sed liberum ei est disquirere, quatenus phrasis illa Scripturis et rectæ rationi congruat aut disconveniat. 3. Observandum est, phrasin illam pessime congruere cum locutione Scripturæ notissima, qua *fides* dicitur homini in justitiam imputari, Rom. iv. 3, 5, 9, 22, 23, 24. Nam locūtio illa sensu alio accipi non potest, quam hoc, quod Deus in evangelio fidem nostram (nempe δι' ἀγάπης ἐνεργουμένην, ut Paulus ipse se explicat) pro justitia nostra reputat, et præmio remunerandam censet. Non itaque justitia Christi, sed fides nostra, nobis imputatur in justitiam. Quare? an propter rei ipsius dignitatem? Absit: sed propter solam Jesu Christi satisfactionem meritoriam, qua a Deo impetravit, ut sub hac conditione justitiæ ac salutis fieremus partici-

pes. Itaque juxta Scripturas justitia Christi proprie id non est (N. B.) quod imputatur, sed id propter quod imputatur nobis fides nostra in justitiam. 4. Denique apprime notandum, (quod dudum observavit vir doctissimus,) phrasin, qua Christi justitia nobis imputari dicitur, si rigide accipiatur, consistere non posse cum illa, quæ propriam et genuinam ecclesiarum reformatarum sententiam exprimit, qua nempe justitia nobis imputari dicitur propter Christi meritum et obedientiam. Nam si utrumque in rigore velimus verum esse, necesse est dicamus, *justitiam Christi nobis imputari propter justitiam Christi*; quæ locutio manifestam in se habet ἀκυρολογίαν. Sed de phrasi satis; de re ipsa jam videbimus.

3. Catholica doctrina est, fidem, pœnitentiam, spem, dilectionem, cæterasque virtutes et bona opera nostra nequaquam per se aut merito suo ad id valere ut quis justificetur, hoc est, a peccatis suis prius commissis absolvatur, a Deo tanquam justus tractetur, ipsique ad salutem vitamque æternam gratus et acceptus habeatur; sed illud totum unice deberi meritoriæ Jesu Christi satisfactioni, utpote qua sola gratiosum fœdus (quod evangelium vocatur) impetratum ac sancitum fuerit, juxta quod sub æquissimis illis conditionibus justificationis ac salutis participes fieri possimus. Ita ecclesia nostra art. 11. "Justi coram Deo reputamur, non propter opera "aut merita nostra; sed tantum propter merita Do- "mini ac Salvatoris nostri Jesu Christi," &c. Ita Confessiones omnes a nobis paulo ante commemoratæ. Neque aliud voluerunt Confessiones (quæ paucissimæ sunt) in quibus phrasis illa, "justitia "Christi nobis imputatur," κατὰ λέξιν reperitur. Audi Gallicanæ Confessionis verba, art. 18. "Credimus

" totam nostram justitiam positam esse in peccato-
" rum nostrorum remissione, quæ sit etiam, ut tes-
" tatur David, unica nostra felicitas. Itaque cæte-
" ras omnes rationes, quibus homines existimant se
" coram Deo posse justificari, plane repudiamus:
" omnique virtutum et meritorum opinione abjecta,
" in sola Jesu Christi obedientia prorsus acquiesci-
" mus; quæ quidem nobis imputatur, tum ut te-
" gantur omnia nostra peccata, tum etiam ut gra-
" tiam coram Deo nanciscamur." Ubi eatenus tantum justitiam Christi nobis imputari dicunt, ut propter ipsam nos peccatorum remissionem consequamur, Deoque ad salutem grati et accepti habeamur. Quisquis autem per imputationem justitiæ Christi hoc tantum se voluisse professus fuerit; liceat ipsi per me suo loquendi modo libere uti, modo ne aliis eam phraseologiam obtrudat.

4. Sed palam est, te locutione illa, qua Christi justitiam nobis imputari dicis, longe aliud voluisse. Quippe statuis justitiam Christi ita nobis imputari, ut revera nostra fiat, nosque ipsam in Christo præstitisse a Deo censeamur; unde fit, ut ex illa justitia ipsi perfecte justi, hoc est, ab omni peccati non modo pœna, sed et culpa, immunes proprie denominari possimus. Hanc esse genuinam tuam sententiam jam luculenter ostendi ex ipsissimis tuis verbis citatis in Examine Animadversionis septimæ, §. 20, 23. [p. 70, 72.] Quin et aliis præterea in locis in eandem sententiam loqueris. Sic in Animadversione satis prolixa, ad calcem Dissertationis nostræ Prioris subjecta, dicis, " Deum Christi obedientiam fidelibus con-
" tulisse, ut hujus participes et Sponsoris sui divitiis
" locupletati justificarentur." Similiter in notis ad pag. libri mei 279 [p. 240.] ita ad verbum scribis:

" Justitia Christi, quam per Christi satisfactionem
" impetramus, nobis a Deo collatam et imputatam 37
" et acceptatam, quasi nostra esset legis impletio, ita
" nobis communicatur, ut nos simus *Dei justitia in*
" *Christo*, 2 Cor. v. 21. Itaque et hoc δικαίωμα in
" nobis esse non minus vere dicitur, quam ipsa
" sanctitas in nobis esse dicitur. Sed diversi sunt
" inessendi modi; aliter inest qualitas, aliter relatio."
Nescio autem, an hac tua sententia dari possit alia magis noxia et periculosa. Certe hic ipsissima fundamenta jacis pestilentissimæ hæreseως Antinomorum: hoc est illud πρῶτον ψεῦδος, ex quo pessimi Libertini horrenda sua dogmata per necessariam consequentiam deducunt. Legas scripta eorum, qui in nupera ecclesiæ nostræ ἀκαταστασίᾳ, (nunquam sine lachrymis cogitanda,) Antinomismum γυμνῇ κεφαλῇ propugnarunt; imprimis Conciones Tobiæ Crispi[g], theologiæ doctoratu, in opprobrium sacrosanctæ facultatis, insigniti. Pudet me coram exteris dicere, quot Crispus ille Christianis auribus abominandas consequentias ex hac assertione tua eliciat, idque collectione tam evidenti, ut fatear, me non posse scripta ejus ex hypothesi tua refellere; quid tu possis, nescio. Sed missis his hominum monstris, probatu haud difficile est, istam justitiæ Christi imputationem, quam defendis, consequenter ipsissima evangelii fundamenta convellere, atque universam Dei οἰκονομίαν, quæ in Novo Fœdere revelata est, penitus evertere. Nam,

5. Primo, imputatio illa consistere non potest cum remissione peccatorum ex parte Dei. Illud supra satis luculenter ostendi (de alia quæstione agens) in examine Animadversionis septimæ, §. 22, 23. Ni-

[g] [v. Vita Bulli, p. 222.]

hilominus operæ fortasse pretium erit, quæ ibi diximus, recolere, atque ad præsentem quæstionem speciatim accommodare. Si ullam peccatorum remissionem agnoscis, statuas necesse est, remissionem illam vel ante imputationem justitiæ Christi, vel in ipsa imputatione, vel denique post ipsam concedi: sed neutrum horum congruenter sententiæ tuæ statui potest. Ante imputationem justitiæ Christi peccata homini remitti, vix sanæ mentis est qui affirmaverit; cum apud omnes orthodoxos in confesso sit, peccata non remitti nisi propter justitiam et satisfactionem Jesu Christi meritoriam. In ipsa imputatione peccata non remitti juxta sententiam tuam, manifestum quoque est; siquidem imputatio, quam statuis, cum remissione peccatorum omnino est ἀσύστατος. Qui justitia omnibus numeris perfecta et absoluta præditus, adeoque culpæ plane expers a Deo censetur, ei hoc ipso Dei actu nihil remitti, omni luce clarius est. Denique, post istam justitiæ Christi imputationem peccata homini remitti, dici non potest sine manifesta contradictione. Qui enim jam perfecte justus et culpæ expers a Deo censetur, is neque peccatorum remissione indiget, neque ejus capax est; cum remissio omnis culpam præsupponat. Itaque imputatio illa justitiæ Christi, quam defendis, peccatorum remissionem (quæ est evangelii pars maxima) tollit funditus, adeoque a piis omnibus merito rejicienda est.

6. Secundo, imputatio illa cum pœnitentiæ ex parte nostra necessaria postulatione est omnino ἀσύστατος. Illud ex priore sequitur. Nam imputatio justitiæ Christi, quam statuis, eo ipso quod remissionem tollat, pœnitentiæ quoque mandatum plane irritum facit; cum inter pœnitentiam et remissio-

nem peccatorum connexio talis sit, ut altero sublato necessario tollatur alterum. Præterea, quid illi opus est pœnitentia de peccatis, qui jam Dei sententia justus atque omnis peccati expers censetur? quid ei opus erit justitia illa imperfecta, qui per fidem, nescio quam, idque ante omnem veram pœnitentiam, justitiam legalem, hoc est, perfectissimam atque omnibus numeris absolutam jam nactus sit? Hinc theologorum illud portentum Crispus, quem modo commemoravi, non erubuit, non veritus est palam aperteque asserere, (scil. principiis suis, utinam et non tuis, consentanee satis,) nullam pœnitentiam ab homine requiri ad remissionem peccatorum impetrandam; (illud scil. cogitatu nefas, et satisfactioni Christi atrociter injurium;) pœnitentiam in evangelio commendatam nihil aliud esse quam generosum quendam et sponte conceptum dolorem, quo homo electus impense dolet, se Deum tam immense bonum, qui omnia ipsius peccata in Christum jam impegerit, offendisse; imo non licere cuipiam, Orationis Dominicæ petitione, *Remitte nobis debita nostra*, uti ea intentione, ut remissionem peccatorum obtineat[h]; (hoc nimirum non esset ex fide orare, quin et oratio talis abominatio esset Domino;) sed tantum ut sensum et notitiam absolutionis suæ per Christi mortem jam factæ atque impetratæ animo percipiat. Horum scil. paradoxorum (ad quorum sane auditum veteris ecclesiæ sanctissimi doctores, si virbii essent, plane exhorrescerent, exclamarentque, ut olim eorum unus: "Deus bone! in quæ nos "tempora reservasti, ut ista patiamur!") omnium fundamentum est tuum, nempe, Christum in electorum persona justitiæ divinæ satisfecisse, ut Sponso-

[h] Vide Crispi Conc. vol. II. p. 282, 283, &c.

38 rem, debita nostra omnia jam solvisse; verbo, justitiam Christi revera nostram esse, idque ante omnem pœnitentiam nostram. Si causeris, me sententiam tuam diris istis consequentiis immerito atque invidiose onerasse, abs te id unum efflagito, ut intelligibiliter mihi explices, quomodo pœnitentia juxta hypothesin tuam ad remissionem peccatorum impetrandam sit revera necessaria; quod si feceris, illico me habebis confitentem reum, atque pedibus tuis demississime advolutum videbis, culpæ veniam abs te obnixe imploraturum.

7. Tertio, imputatio illa omnem etiam ipsius fidei necessitatem ad justificationem impetrandam tollit funditus; eaque posita, prorsus necessario sequitur, justificationem hominis fide ipsius priorem esse; quæ assertio est ipsissima Antinomismi fæx. Scio te consequentiam abominaturum; sed et scio, te ipsam non posse effugere, si tibi constare velis. Rem sic explico. Absurde statuitur, justitiam Christi revera nostram fieri per fidem. Nam si nostra revera sit, omnino necesse est, ut nostra fuerit antequam crederemus; fides ad hanc rem nihil conferre potest. Qui justitiam Christi revera nostram esse docent, necesse est illi cum Antinomis statuant, nos ipsos Dei judicio atque æstimatione justitiam perfectissimam in Christo præstitisse, justitiæque divinæ haud minus vere satisfecisse, quam si in propriis personis illud fecissemus: neque enim justitia illa alia ratione revera nostra fieri potest. Hinc autem prorsus necessario sequitur, posita Christi satisfactione, eos omnes, ad quos satisfactio illa pertinet, ipso facto (ante omnem ipsorum fidem) a peccatorum reatu liberari ac justos constitui. Itaque quæro abs te, An justitia Christi ideo revera nostra sit, quod Dei judi-

cio atque æstimatione nos ipsi justitiam illam in Christo præstiterimus? Si affirmaveris, tum sequetur, justitiam Christi revera nostram fuisse antequam crederemus, nempe, statim post consummatum Christi sacrificium; sin aliter statueris, tum manifestum est, justitiam Christi postea revera nostram fieri non posse. Potest quidem salutaris justitiæ et satisfactionis Christi fructus atque effectus ex fide nostra suspendi, (adeoque revera suspenditur,) ita ut eum non percipiamus antequam Christum vera et viva fide amplectamur; sed ut ipsa justitia Christi nostra revera fiat per fidem, quæ nostra non fuerit antequam crederemus, fieri omnino non potest. Hoc satis perspexerunt doctiores quidam inter exteros theologos, qui eam justitiæ Christi imputationem docuerunt, quam tu defendis; proptereaque, ut sibi ipsis consentanei essent, palam et aperte asseruerunt, imputationem justitiæ Christi omnem nostram fidem antecedere. Sic Piscator in Resp. ad duplicat. part. III. 7. p. 102, 103. " Homines re-
" ipsa sunt reconciliati Deo, antequam credant." Sic Bernhard. Textor. Disput. de Justif. Thes. V. 55. p. 130. " Remissio illa peccatorum, seu justificatio,
" in mente Dei fidem nostram (quæ est nostra cum
" Christo conjunctio) præcedit. Quapropter dicimus,
" electos fideles certo statuere, a Deo Patre sibi im-
" putatam esse satisfactionem Christi in remissionem
" peccatorum; hoc est, Deum Patrem iis omnia pec-
" cata remisisse, scilicet antequam crederent." Sic denique Smoutius in suo Pater noster, quem inscripsit synodo nationali, p. 5. " Doctrinam de æterna
" electione et remissione peccatorum tutamur contra
" eos, qui isti contradicunt, et statuunt, peccata tum
" demum nobis remitti et tegi, cum jam credimus et

" suo tempore per fidem justificamur; idque eo ma-
" gis, quia peccata nostra tegi et remitti oportet,
" antequam credere possimus." Idem in sua Scriptu-
rali Assertione, pag. 46. " Remissio et non-imputatio
" peccatorum Dei cognitionem, fidem, conversionem,
" regenerationem, et cordis renovationem antece-
" dunt et efficiunt, quando adhuc mundani sumus,
" in peccatis jacemus, et sanctum Dei nomen pro-
" fanamus." Annon hæc doctrina est vehementer evangelica? Et eandem tamen haud ita pridem Johannes Maccovius, SS. theologiæ professor in Academia Franckerana, editis scriptis (proh pudor!) strenue propugnavit. Quin etiam ante paucos annos vir doctus apud Belgas serio conquestus est, pestilentissimum illud dogma in ecclesiis ibidem reformatis valde crevisse.

8. Quarto denique, imputatio illa catholicam doctrinam de universali propitiatione, pro totius mundi peccatis per Christi mortem facta, penitus evertit. Si enim Christus, pro quibus mortuus est, in eorum persona satisfactionem præstitit, proptereaque illi revera justi et peccati expertes a Deo censeantur, necessario sequitur, satisfactionem illam ad reprobos, quos vocant, nunquam pertinuisse. Itaque observabis, qui hanc satisfactionis Christi imputationem defendunt, eos omnes satisfactionem illam pro universo genere humano factam atque oblatam fuisse constanter negare. Atqui restrictio et limitatio satisfactionis Jesu Christi ad certas quasdam personas repugnat tum innumeris sacræ Scripturæ testimoniis, iisque luculentissimis, (neque enim pro ullo fidei nostræ articulo allegari possunt loca clariora iis, quæ pro universali Ser-
39 vatoris nostri propitiatione afferuntur,) tum unanimi veterum catholicorum doctorum consensui, tum deni-

que constanti et ubique sibi consentienti ecclesiæ nostræ doctrinæ. Quid multis? si Christus non est pro omnibus mortuus, tum vanum est evangelii præconium, vana quoque est fides, quæ in evangelio omnibus præscribitur, quibus illud patefactum est. Munus enim prædicandi evangelium apostolis a Christo mandatum fuit his verbis; *Ite et prædicate evangelium omni creaturæ.* Cujus mandati ea est vis eaque latitudo, ut si quis unus prædicator posset totum orbem obire, atque omnes ac singulos mortales convenire, liceret illi cuivis homini Christum offerre et sub conditione fidei salutem per Christum obtinendam annuntiare et promittere. Vocatio autem seria ad credendum præsupponit objectum paratum, in quod credatur. Si enim ille vocaretur ad fidem in Christum, pro quo Christus non est mortuus, fides in falsum objectum, imo nullum plane quod talem vocatum attinet, postularetur. Perinde enim se res haberet, atque si evangelicus prædicator dæmonem aliquem humana specie indutum et inter homines versantem vocaret ad fidem in Christum, et promitteret illi, si crederet, vitam æternam. Talis vocatio erronea esset ex parte vocantis, et inanis ex parte vocati; quia is vocatur ad credendum in Christum, cui Christus ex ordinatione Dei non est applicabilis; et illi promittitur salus sub conditione, cui, etiamsi credere supponeretur, salus tamen denegatur ob defectum hostiæ et pacti ad illum pertinentis. Porro, si Christus non est pro omnibus mortuus, tum omnes, simulatque illis innotescit doctrina evangelii de Christo Redemptore mortem ob peccata hominum sustinente, non tenerentur eo nomine ad gratitudinem et obsequium Christo præstandum. Nulla enim est causa, cur dicamus,

illos teneri ad gratitudinem, aut quævis obsequia præstanda, ratione mortis Christi, qui ab illo beneficio sunt omnibus modis exclusissimi. Neque igitur quibusvis, post patefactum illis mysterium mortis Christi, vere dici potest, quod habetur 1 Cor. vi. 20. *Empti estis pretio; glorificate Deum in corpore vestro et spiritu vestro:* neque illud 2 Cor. v. 15. *Pro omnibus mortuus est, ut qui vivunt, post hæc non sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est et resurrexit.* Nisi enim Christus pro omnibus mortuus intelligatur, semper erit incertum et sæpissime falsum illud fundamentum, cui ministri evangelii hujusmodi hortationes superstruunt. Semper incertum; quia hominibus constare non potest, quinam sint electi: sæpissime falsum; quoties nimirum adhibetur non electis, qui ex hoc titulo redemptionis non tenerentur vivere Christo, nisi præsupponatur Christum illos vere redemisse. Denique, ipse Christus jure mortis suæ non posset (quod posse ipsum diserte testatur apostolus, Rom. xiv. 9.) in omnes et singulos sibi vendicare supremam dominationem, nisi pro omnibus et singulis revera mortuus esset. Hic verbis fere usus sum scriptoris e nostratibus doctissimi; qui utinam effecisse potuisset, ut ista cum alia ipsius hypothesi concordarent. Itaque summa est; sublata universali propitiatione per Christi mortem facta, simul tollitur universalis evangelii prædicatio; tollitur universalis hominum, quibus innotuit evangelium, obligatio ad fidem in Christum, et gratum obsequium ipsi, ut Redemptori suo, præstandum; denique, tollitur universale Christi redemptionis jure in omnes homines dominium atque imperium; hoc est, totius evangelii ima fundamenta convelluntur. Unde sententiam eorum, qui Christi

propitiationem ad omnes homines pertinere negant, merito ut hæreticam plane in Prædestinatianis (qui vocati fuere) olim damnavit concilium Arelatense: " Anathema illi, qui dixerit, quod Christus non pro " omnibus mortuus sit, nec omnes homines salvos " esse velit." Cui Arelatensis concilii anathematismo paulo post secuta synodus Lugdunensis clare consensit. Iterum autem dico, universalem Christi satisfactionem consistere non posse cum ea imputatione, quam defendis; siquidem tali satisfactione tantum jus omnibus commune ad remissionem peccatorum vitamque æternam impetratur sub certa conditione; qua conditione ab aliquo nostrum per gratiam Dei præstita, non ipsa satisfactio, sed jus illud satisfactione acquisitum revera nostrum fit. Quod optime expressit vir longe doctissimus verbis illis: " Per Christi mortem et actiones impetratum " est jus omnibus uti volentibus. Id jus suum facit, " qui vult, prævia et comitante Christi ope, &c. Sa- " tisfactionem imputari qui dicunt, extra Scripturam " loquuntur, et obscure, et improprie; remque im- " plicant magis quam explicant. Quid ergo fit? id " quod impetratum erat omnibus, nobis aptamus. " De fonte in publicum emisso bibimus; implemus " conditionem, sub qua indulgentia principalis offer- " tur." Vel, ut verbis iterum [h] utar viri apostolici Clementis, " Sanguis Christi pro nostra salute effu- " sus ita Deo pretiosus fuit, ut propterea toti mundo " pœnitentiæ gratiam concesserit;" hoc est, Christus per obedientiam suam usque ad mortem a Deo impetravit, ut quivis homo sub conditione pœnitentiæ delictorum veniam vitamque adeo ac salutem æternam consequatur; itaque conditione illa præstita, 40

[h] [v. p. 74.]

non ipsa Christi obedientia, sed remissio et salus, per obedientiam Christi parta et acquisita, a Deo nobis donatur. Hic facilia et plana sunt omnia, quia vera.

9. Ex his autem omnibus ipse tandem (uti spero) videbis, quot quantisque absurditatibus prematur sententia tua de imputatione justitiæ Christi. Nihilominus ut omnis tibi scrupulus (si fieri id potest) eximatur, proximo in loco ad testimonia Scripturæ præcipua, sive a te, sive ab aliis pro illa justitiæ Christi imputatione adducta, paulo fusius respondebo. Primus locus est Rom. v. 19. ***Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi; ita per unius obedientiam justi constituentur multi.*** ***Resp.*** De imputatione justitiæ Christi omnino ne γρὺ quidem hic dicitur; nedum de ea imputatione, quam tu defendis. Tantum hic dicitur, nos per unius, scil. Christi, obedientiam justos constitui, hoc est, propter meritum obedientiæ Christi justificari; quod qui negaverit, per me licet, anathema fiat. Regeres fortasse, dici hic nos justos constitui per Christi obedientiam, plane quemadmodum peccatores constituimur per Adami inobedientiam; atqui per Adami inobedientiam peccatores formaliter constituimur; ergo, &c. ***Resp.*** 1°. Plerique interpretes doctissimi in priori membro μετωνυμίαν statuunt. Ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν, hoc est, (inquiunt illi,) ita tractati sunt, quasi peccassent actu, nempe, quia addicti sunt morti; sic vox *peccatoris* sumitur 1 Reg. i. 21. Ita quoque accipitur vox *peccatum*, Christo attributa 2 Cor. v. ult. uti mox videbimus. Hac interpretatione admissa, vim hujus argumenti plane nullam esse evidentissime liquet. Verum 2°. frustra esset, qui ubique comparationes et ἀντιθέσεις

sacræ Scripturæ rigide urgeret, ut sexcentis exemplis demonstrare facile potuissem. Sufficit, si in summa rei, de qua agitur, sive comparatio sive oppositio apta sit et conveniens, ut hic se res habet; ut per inobedientiam Adami morti addicimur, ita per Christi obedientiam a morte liberamur, atque ad spem vitæ immortalis restituimur. Quod si comparationem apostoli ad amussim exactam esse velis, videris ipse, quid ad argumentum Bellarmini ex hoc loco respondendum sit; "Habemus," inquit ille[1], "justificari per Christum, non esse haberi aut pro-"nuntiari justos, sed vere fieri atque constitui justos, "per adeptionem inhærentis justitiæ, et justitiæ non "imperfectæ, sed absolutæ et perfectæ. Nam *justi-*"*ficare* hoc loco esse *justum facere*, non *justum pro-*"*nunciare* perspicuum est, tum ex illis verbis, *justi* "*constituentur multi*; ubi declarat apostolus ipse, "quid sit *justificari*, ac dicit esse *justum constitui*: "*justum* autem *constitui*, et *justum fieri*, idem sunt: "tum ex antithesi Adami ad Christum. Scribit "enim apostolus, sic nos constitui justos per obedi-"entiam Christi, quomodo constituti sumus injusti "per inobedientiam Adami; constat autem per inobe-"dientiam Adami nos injustos esse constitutos in-"justitia in nobis vere ac re ipsa inhærente, non in-"justitia Adami nobis imputata." Jam vero quid ad Huberianos respondeas, qui ex hac collatione inter Adæ inobedientiam et obedientiam Christi inferunt, omnes omnino homines per Christi obedientiam in statu salutis actu constitui; plane quemadmodum omnes per Adami inobedientiam in statu mortis actu revera constituuntur? Quomodo Antinomos refellas, ex eadem comparatione colligentes,

[1] De Justif. II. 3. [vol. IV. p. 1033.]

omnes, ad quos Christi obedientia pertinet, hoc est, electos, per eandem obedientiam immediate, absolute, et citra ullum eorum actum sive fidei, sive pœnitentiæ justos constitui; plane quemadmodum omnes, quos inobedientia Adami involvit, morti addicuntur absolute et sine ullo respectu ad proprium aliquod ipsorum peccatum? Denique comparatio ista si ad vivum resecanda sit, quis finis erit istiusmodi argutiarum? Res est; hoc in loco nequaquam distincte explicatur sive ratio, sive modus, quo per Christi obedientiam justificamur; (ut neque quicquam hic dicitur de conditione justificationis ex parte nostra requisita;) sed ex aliis locis quamplurimis satis constat, hominem per Christi obedientiam hac ratione justificari, quod Christum viva fide amplectens remissionem accipiat peccatorum et jus ad vitam æternam in sanguine ipsius. Vide quæ diximus in examine Animadversionis septimæ, §. 10, 11, 12, &c. Idem quoque non obscure colligitur ex hujus ipsius capitis[k] ver. 9. collat. ver. 16, 20, 21. 3°. Denique quod apostolus in hoc capite ne cogitaverit quidem de ea justitiæ Christi imputatione, quam tu defendis, hinc apertissimum est, quod de communicatione justitiæ Christi loquitur, quæ prorsus universalis sit, atque ad omnes omnino homines extendatur, ad quos condemnatio et mors per primum Adamum descenderat. Verba apostoli, locum controversum immediate præcedentia, diserta sunt ver. 18. *Igitur sicut per unius delictum in homines omnes condemnatio; sic et per unius justitiam in omnes homines justificatio vitæ.* Unde palam est, nihil aliud hoc in loco voluisse apostolum, quam quod per Christi secundi Adami obedientiam ac mortem universale pactum impetratum

[k] [i. e. Rom. v.]

ac sancitum fuerit, juxta quod et sub conditionibus in eo præscriptis omnes primi Adami filii universim a morte et condemnatione liberari possint.

10. Alter locus isque palmarius est, 2 Cor. v. ver. ult. *Eum enim, qui non noverat peccatum, propter nos peccatum fecit, ut nos essemus in eo justitia Dei.* *Resp.* Neque hic dicitur, justitiam Christi nobis imputari, nedum ita imputari, ut revera nostra fiat. Si existimas, rem ipsam, quæ phrasi illa significatur, hoc in loco doceri, multum falsus es. Quod ut manifestum fiat, locus breviter explicandus. 1°. Certum est, (quod notant plerique interpretes doctissimi,) in utroque membro hujus ἀντιθέσεως abstractum poni pro concreto, more Hebræo, *peccatum* pro *peccatore*, *justitia* pro *justo*. 2°. Æque certum est, in priori membro subaudiendam esse particulam ὡς, aut aliquid simile: *fecit peccatorem*, i. e. tanquam peccatorem; hoc est, voluit Deus Pater Christum tractari tanquam peccatorem eumque sceleratissimum, subeundo nempe mortem crucis ignominiosissimam. Sic Chrysostomus, Theophylactus, Œcumenius, &c. Certe res ipsa omnino postulat, ut ellipsis, aut alia figura in loco statuatur; nam horrenda esset blasphemia dicere, Christum innocentissimum et peccati omnis expertem, adeoque sanctissimum, judicio atque æstimatione Patris pro peccatore et scelerato revera habitum fuisse. Sic alibi dicitur Christus pro nobis κατάρα, *execratio*, factus, Gal. iii. 13; ubi itidem duplex figura; nam et κατάρα pro κατάρατος, et subauditur ὡς: ut sensus sit, Christus ita tractatus est, quasi esset Deo κατάρατος· nihil homini pessimo in hac vita pejus evenire poterat. Execrationem autem omnem mereretur, qui ἀεὶ εὐλόγητον, *semper benedictum* Dei Filium, in conspectu Patris sui re- 41

vera κατάρατον, *maledictum*, unquam fuisse doceret. 3°. Apprime notandum, *justitiam Dei* non hic significare *justitiam Christi*. Nam vox *Dei* hoc in loco, ut alibi sæpe, κατ' ἐξοχὴν accipitur pro Deo Patre, et a Christo manifeste distinguitur. Itaque cum, ut diximus, *justitia* hic ponatur pro *justo*, verba, *ut essemus justitia Dei in eo*, nempe, Christo, omnino exponenda ad hunc modum: Ut essemus justi coram Deo, vel, Ut a Deo justi haberemur propter Christum. His positis, manifestum est, locum ita explicandum esse: Ut Christus propter nos peccatum sive peccator factus fuit, ita nos justitia Dei sive justi coram Deo facti sumus propter Christum: hoc est, ut propter nostra peccata Christus tanquam peccator a Deo tractatus fuit, cum revera peccati expers fuerit; ita nos propter ejus justitiam et satisfactionem tanquam justi a Deo tractamur, cum revera perfecte justi non simus, scil. propter Christi sacrificium remissis nobis pœnitentibus peccatis nostris, concessoque jure ad vitam æternam; ut locus hic apostoli catholicam quidem doctrinam de satisfactione Christi egregie confirmet, cum tua vero imputatione nulla ratione possit consistere. Illud coronidis loco adjiciam, tuam hujus commatis expositionem omnino repugnare verbis apostoli præcedentibus, ver. 19. Ibi enim Paulus clare loquitur de reconciliatione per Christi mortem facta, et de non-imputatione peccati, quæ ad mundum sine restrictione pertinet; unde secutum est universale pactum gratiæ ac salutis, quod τὸν λόγον τῆς καταλλαγῆς, *verbum reconciliationis* vocat, idemque sibi cæterisque apostolis mundo annuntiandum a Deo mandatum sive commissum fuisse diserte ait. Verba sunt: *Nempe, quia Deus erat in Christo, mundum re-*

concilians sibi, non imputando eis offensas eorum, posuitque in nobis sermonem illum reconciliationis. Interpretatio enim eorum, qui κόσμον hic de *electis* exponunt, est (ne quid gravius dicam) audax ac temeraria, quæ exemplo plane careat, nulloque Scripturæ loco, ubi constat eo sensu vocem accipi, confirmari possit. Hic fons erroris, quod bonis viris durum videatur, de toto mundo dici, quod Deus cum ipso reconciliatus fuerit, nedum quod peccata ipsi non imputaverit. Sed ratio nullius plane est momenti. Nam reconciliatio, per Christi mortem facta, apud hunc apostolum alibi etiam impiis et a statu gratiæ ac salutis adhuc alienis diserte tribuitur, nempe Rom. v. 10. Quippe *reconciliatio illa* nihil aliud denotat, quam quod per Christi mortem eatenus divinæ sit justitiæ satisfactum, ut Deus jam non modo pronus ac paratus sit, sed et sancito cum hominibus gratioso fœdere se obligaverit ad remissionem omnibus indulgendam, et pacem cum ipsis ineundam, qui per fidem ac sinceram pœnitentiam ad ipsum redire velint; proinde ex parte Dei nihil jam obstet, quo minus homines cum ipso actu reconcilientur. Actualem enim reconciliationem hoc in loco non significari, inde manifestum est, quod de ejusmodi mundi reconciliatione per Christi mortem diserte loquitur apostolus, quæ ipsam evangelii, sive verbi reconciliationis annuntiationem mundo per apostolos factam, nedum fidem et conversionem mundi ad Deum antecessit. Neminem autem ante fidem et conversionem suam Deo actu reconciliatum sive justificatum esse, tot locis ac tam disertis pronuntiat Scriptura, ut intolerabilis cujusdam sive inscitiæ sive pertinaciæ sit, illud in dubium vocare. Idem de phrasi altera dicendum. Cum enim Deus

42 in Christo *non imputasse mundo peccata* dicitur, sensus est: Quod Deus, cum jure potuisset toti mundo peccatis involuto parcere nolle, (quemadmodum maximæ angelorum peccantium multitudini parcere omnino noluit,) adeoque universum genus humanum æterna morte punire ac perdere funditus; (hoc scil. est, sensu maxime proprio et summo gradu peccata imputare;) parcere tamen voluit, adeoque, per Christi mortem propitius factus, pactum gratiæ cum hominibus inire, quo credentibus vereque pœnitentibus peccatorum remissio atque æterna salus promitteretur; ut, quod hic apostolus dicit, Deum propter Christi propitiationem non imputasse mundo peccata, idem plane sit, quod apostoli *symmysta* Clemens (cujus verba placebunt etiam decies repetita) dixit, "Deum propter effusum Christi sanguinem toti mundo "μετανοίας χάριν, *pœnitentiæ gratiam* obtulisse."

11. Tertius locus est 1 Cor. i. 30. *Sed ex ipso vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia a Deo, justitiaque, et sanctificatio, et redemptio. Resp.* Acumen tuum aliorumque mirari satis nequeo, qui ex hoc loco justitiam illam imputatam elicere potueritis. Argumentum vestrum hujusmodi est: Christus factus est nobis a Deo justitia; ergo justitia Christi ita nobis imputatur, ut revera fiat nostra, ipsique per ipsam perfecte justi a Deo censeamur. Hanc vestram argumentandi rationem imitati, progrediamur ad verba apostoli proxime sequentia: *Christus factus est nobis a Deo sanctificatio;* ergo Christi sanctitas ita nobis imputata est, ut revera nostra fiat, perque ipsam sancti ipsi denominemur. Sed quis unquam vel fando inaudivit, quis unquam nisi Antinomus aut Libertinus somniavit de sanctificatione imputata? Respiciamus

ad verba antecedentia: *Christus factus est nobis a Deo sapientia;* ergo sapientia Christi ita nobis imputatur, ut revera nostra fiat, perque ipsam sapientes ipsi denominemur. Λῆροι. Sensus loci satis manifestus est; quippe in verbis apostoli perpetua est metonymia effecti positi pro causa; *Christus est nobis sapientia,* hoc est, per Christum solum vera et cœlesti sapientia imbuimur: *Christus est nobis justitia,* hoc est, per Christum solum justificamur: *Christus est nobis sanctificatio,* hoc est, per Christum solum uberiori Spiritus Sancti mensura donamur: *Christus est nobis redemptio,* hoc est, per Christum solum a morte quondam vindicandi sumus, quod ἀπολύτρωσις dicitur Rom. viii. 23. Eph. iv. 30. Nimirum ἀπολύτρωσιν hic minus commode interpreteris de satisfactione Christi; siquidem ea in verbis apostoli præcedentibus, *Christus factus est nobis justitia,* satis intellecta fuerit. Ita locum recte explicavit Theophylactus: " *Christus est nobis sapientia, justitia, sanc-*
" *tificatio et redemptio,* hoc est, sapientes nos, et
" justos, et sanctos, et liberos fecit." Et mox: " Pri-
" mum sapientes fecit, liberans ab errore, Deique
" cognitionem docens: deinde justos, peccatorum
" dimissione data: post sanctificavit per Spiritum
" Sanctum; atque hac ratione perfectam libera-
" tionem ab omnibus malis nobis impertiit." De loco ad Philippenses iii. 8, 9, 10. dixi, quantum sufficit, Harm. Apost. Diss. Post. XII. 6. [p. 212.] Ex his autem, quæ de imputatione justitiæ Christi fusius disserui, tandem (ut puto) abunde liquet, te justitiam imputatam non veram statuere.

12. Restat ut alterum illud paucis ostendam; nempe, te justitiam omnem inhærentem prorsus tollere. Id quoque satis constat ex sententia tua de

justitia imputata: quippe talem justitiæ Christi imputationem statuis, quæ cum necessitate inhærentis justitiæ sit omnino ἀσύστατος, ut jam supra ostensum est. Sed et alia ratione idem evinci potest. Dicis, te justitiam inhærentem agnoscere: verum id tibi, centies licet affirmanti, vix credam. Si dixisses, te sanctitatem sive bonam qualitatem inhærentem in omnibus justificatis agnovisse, non repugnarem: at justitiam inhærentem, si consentanee loqui velis, non poteris agnoscere. Me explico. Justitia inhærens justitia nostra dici non potest alia ratione, quam quod per eam justi efficiamur, hoc est, quod conditio sit justificationis nostræ in evangelico fœdere requisita. Sed hoc tu negas, ac proinde justitiam omnem inhærentem tollis. Justitia omnis legem, normam, sive regulam aliquam respicit, ad quam exigitur; isque justus est, qui ea præstitit quæ lex requirit, ad cujus normam judicandus sit. Restat igitur unum illud inquirendum, per quam legem ex justitia inhærente illa justi denominemur? Certe per legem gratiæ sive evangelium. Lex gratiæ dicit, Qui credit et pœnitentiam agit, hoc est, de peccatis suis ex animo dolet, ea detestatur ac deserit, atque ad Deum in Christo ex vero amore et sincero obedientiæ proposito convertitur, veniam accipiet peccatorum et jus ad vitam æternam in Christi sanguine: quique deinceps, si vixerit, dignos pœnitentiæ fructus ediderit, atque in justitia et sanctitate creverit, gratiam justificationis adeptam retinebit, quamdiu talis manet; adeoque, si in hoc statu moriatur, æternum salvus erit. Hæc conditio præstita est justitia nostra secundum legem evangelicam, quæ ipsam requirit; atque ex ea justi constituimur per
43 eandem legem, hoc est, non rei non præstitæ con-

ditionis in ea lege requisitæ. Interim cœcus est, qui non videt hanc justitiam nostram subordinari (ut ita dicam) justitiæ Christi, atque ex ea unicè pendere. Quippe lex, seu fœdus evangelicum, in Christi sanguine fundatum ac stabilitum fuit. Christus a Patre impetravit, ut ex fœdere tam gratioso judicaremur; et justitia atque obedientia sua perfectissima apud Deum effecit, ut illa nostra, manca licet et imperfecta, tanquam revera justitia esset omnibus numeris absoluta, ad salutem accepta haberetur. Hæc plana sunt atque intellectu facilia; quæ vero tu de justitia tam imputata quam inhærente passim in notis tuis disseris, ita intricata et perplexa sunt, ut lector in iis versatus veluti in labyrinthum quendam incidisse sibi videatur, unde extricare sese haud facile poterit.

ANNOTATA J. E. GRABE

AD RESPONS. AD ANIMADV. XI.

AD SECT. 2. [p. 94.]

Certum est, locutionem illam in Scripturis nusquam occurrere.] Omnino nusquam ait Scriptura, *Christi justitiam nobis imputari;* sanus tamen hujus propositionis sensus, a reverendo authore in fine §. 3. indicatus, in ea intimatur. Ast " Christi justitiam nobis imputari ad justi- " tiam, ita ut ex illa vere denominemur justi," (qui est genuinus controversiæ status,) in S. Scripturis neque verbo dicitur neque reapse docetur. Imo contrarium in illis adstruitur, ut non modo ex iis, quæ num. 3. hujus periodi allata sunt, sed et inde patet, quod ubicunque in Scriptura *justi* dicimur, ad inhærentem nobis justitiam, atque ad ea quæ ipsi præstitimus vel præstare debuimus, semper habeatur respectus; (vide Annotata ad cap. II. Dissert. Prior. Harmoniæ Apostolicæ [p. 30.];) nunquam autem justitiæ Christi imputatæ ullum occurrat vestigium. Quod enim at-

tinet verba apostoli Rom. iv. 6. *David dicit beatitudinem hominis, cui Deus imputat justitiam sine operibus;* ibi *justitiam imputatam* quidem audio, non tamen Christi Servatoris, sed impii peccatoris, non quam reapse præstitit, sed quam præstitisse gratis censetur, omnibus ejus prioribus flagitiis nova vitæ integritate obtectis, ut quasi justus appareat, qui reapse injustus fuit, sed jam conversus justitiam didicit. Ita enim apostoli locum explanant ipsa Davidis, quæ allegat, verba: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata; beatus vir, cui non imputabit Dominus peccatum.* Ex quibus sole clarius elucet, *imputare justitiam* ibi non significare *justitiam Christi peccatori imputare,* quasi ipse eam operatus fuisset, sed *non imputare peccatum impio,* quasi hic illud non commisisset; neque enim ulla præteritorum criminum memoria post seriam atque perfectam conversionem amplius apud Deum habetur. Atque hæc *justitiæ imputatio,* sive potius *peccatorum non-imputatio,* (ut ita dicam,) fit quidem propter justitiam Christi, tanquam causam meritoriam; sed non hæc ipsa justitia ita nobis imputatur, ut ex ea vere et proprie justi denominemur et simus; sicut ex iis, quæ jamjam annotabo, ulterius patebit.

De phrasi satis.] Placet tamen absurditatem phraseos, qua nos *ex justitia Christi imputata justi esse* dicimur, uno atque altero argumento amplius ostendere. 1. Modo intimavi, justitiam Christi esse causam meritoriam nostræ justificationis, ut ab omnibus orthodoxis conceditur. Atqui causa meritoria spectat ad causam efficientem externam, quæ essentiam effecti non ingreditur; denominatio autem rei fit a forma, quæ est causa interna, et de essentia rei. Justos itaque nos appellare ex justitia Christi, est diversas causæ efficientis et formalis species, imo distincta internarum et externarum causarum genera inter se confundere. 2. Si per justitiam Christi nobis imputatam justi formaliter dicimur et sumus, tum quoque per ejus erga Deum amorem nos Dei amantes per ejus mansuetudinem mansueti &c. formaliter dicimur et sumus. Quicquid enim de genere affirmatur, de omni specie quoque recte prædicatur.

Atqui absonum est posterius; ergo et prius. 3. Si per activam Christi justitiam nobis imputatam justi vere denominamur, et per passionem mortemque ejusdem nobis imputatam nos patientes vel passi perque mortem ejus mortui vere dicimur. Atqui hoc est absurdum; ergo et illud. 4. Quomodo nobis justitia Christi, ita Christo nostra peccata a DEO imputata sunt; ut ipsi imputatæ nostræ justitiæ patroni crebro affirmant. Si itaque ex imputata Christi justitia proprie dicimur et sumus justi, qualis ex imputatis peccatis nostris proprie diceretur et esset Christus? horret animus execrabilem blasphemiam proferre. Ecce quam periculosum est καινοφωνίαις indulgere, et terminos, quos divini atque ecclesiastici scriptores nobis posuerunt, movere! 44

AD SECT. 9. [p. 106.]

Videbis, quot quantisque absurditatibus prematur sententia tua de imputatione justitiæ Christi.] Istis et alia quædam incommoda, quæ dictam sententiam consequuntur, addere libet verbis viri judicio et pietate præcellentis, Guilielmi Forbesii, in Considerationibus pacificis ac modestis, lib. II. de Justificatione, cap. III. §. 8. "Si per justi-
" tiam Christi imputatam justi haberemur et essemus, per-
" inde ac si propria sit nostra intrinseca et formalis justi-
" tia, hæc incommoda inde sequi viderentur. Primo, ut
" urgent Romanenses, non minus justi censeri deberemus
" coram DEO, quam ipse Christus. Hoc quidem discri-
" minis intercedit, quod Christus a se, et in se, seu *inhæ-*
" *renter* justus sit; nos tantum precario et *imputative* i. e.
" ab illo et in illo. Nihilominus tamen per Christi justi-
" tiam nobis sic imputatam verissima Dei æstimatione
" æque justi censemur, et sumus, quam ipse Christus; quod
" Christianæ aures vix ferre possunt. Certe nec Scriptura
" nec Patres unquam aut usquam ita loquuntur. Se-
" cundo, omnes qui justificantur, æque justificantur; quia
" non diversa participatione justitiæ a Christo transfusæ
" justi sunt, sed sola imputatione unius et ejusdem justitiæ
" Christi, quæ tota singulis æque imputatur. Distinctio
" hic adhiberi solita ab iis qui huic sententiæ favent, ad

" hoc incommodum vitandum, inter *justitiam justificationis* " et *sanctificationis*, non est satis solida; ut cap. sequenti " monstrabitur. Denique hinc sequitur, justos in hoc se- " culo justiores esse, quam in vita æterna futuri sint; quum " hic omnes per ipsam Christi justitiam, omnium longe " perfectissimam, sibi imputatam, vere coram DEO justi ha- " beantur et sint; illic singuli suam tantum habituri sint, " quum nihil amplius loci ejusmodi Christi justitiæ impu- " tationi futurum sit propter perfectionem justitiæ inhæ- " rentis, quæ tamen ipsa Christi justitia multo erit in- " ferior."

ANIMADVERSIO XII.

AD IDEM CAPUT, SECT. 4. pag. 25, 26. [p. 41, 42.]

POSTQUAM fuse egissem de lege Christi, ad cujus normam judicandi sunt Christiani omnes, ac probassem legem illam haud aliam esse quam legem moralem, cujus observatio, cum fide Christi conjuncta, ex fide profecta, et gratia illa Dei et summa indulgentia attemperata, quæ in evangelio revelatur, ab omnibus ut conditio ad justificationem ac salutem obtinendam necessaria requiritur; tandem argumentum meum inde formo contra Antinomos. Verba mea sunt; " Ex his jam præmissis exurgit tandem " contra Antinomos ac Solifidianos argumentum (meo " quidem judicio) invictissimum. Quisquis a Deo " per Christum justificatur, per legem Christi ab- " solvitur; At sola fide sine operibus nemo per legem " Christi absolvitur; Ergo, &c. Minor sola hujus " syllogismi probatione indiget; ea vero ita facile " confirmatur: Quicunque per legem Christi absolvi- " tur, eam legem impleat necesse est; At fide sola " sine operibus nemo legem Christi implet; Ergo

" fide sola sine operibus nemo per legem Christi ab-
" solvitur." His tu ita occurris; " In hoc argu-
" mento, quod invictissimum esse crepas, est amphi-
" bologia insignis, theologo indigna. Latet dolus in
" his verbis, *lex Christi*. Lex Christi duo signifi-
" cat: 1. Legem Dei moralem, quæ a Christo non
" solvitur, sed firmatur, et conscientiis ut obedientiæ
" regula præscribitur, cum obligatione ad obsequium.
" Sed hæc non proponitur ut nostræ justificationis 45
" norma, ut Paulus verbis disertissimis asserit Gal.
" ii. 16. 21. 2. Legem fidei, ut apostolus vocat ra-
" tionem illam peccatorem justificandi, quam Deus
" in evangelio per Christum manifestavit, Rom.
" iii. 27. Tu vero hæc duo confundis; et quia
" minor prioris syllogismi Pauli verbis e diametro
" adversatur, Rom. iii. 28. eam probare niteris lu-
" dendo in ambiguo: Quicunque per legem Christi
" (puta de justitia fidei) absolvitur, eam legem im-
" pleat necesse est; At fide sola sine operibus nemo
" legem Christi (scil. moralem) implet; Ergo nemo
" fide sola sine operibus per legem Christi evange-
" licam absolvitur. Quis non videt homonymiam et
" fallaciam? etsi fide sola sine operibus nemo legem
" moralem impleat, imo etsi nemo legem moralem
" absolute impleat, et nemo igitur ex lege morali
" justitiam assequi possit, quicunque tamen credit
" in Deum per Christum, legem Christi evangelicam
" de justificatione per fidem in Christi sanguine im-
" plet, et a peccatorum reatu eo nomine absolvitur.
" Fides vera et viva est conditio justificationis unica
" secundum legem Christi evangelicam. Qui post
" Pauli dissertationem serio perlectam hoc negat, est
" impius perinde atque vesanus."

RESPONSIO AD ANIMADV. XII.

1. Animadversio hæc tua mera est atque insignis calumnia. Candorem in disputationibus, præsertim theologicis, amavi semper et secutus sum, ab *amphibologiis* illis, dolis, et malis artibus, tum ubique, tum imprimis in iis, in quibus salus animarum vertitur, quam longissime abhorrens. Istiusmodi artificiis causa tua contra veritatem manifestissimam suscepta indigere quidem potest; at veritas, quam defendimus, istis angulis ac latibulis opus non habet. In hoc capite illud primum fundamenti loco suppono, (quod apud reformatos omnes in confesso est,) vocabulum justificationis esse forense, sive juridicum, adeoque prima sua notione juris processum connotare; unde infero, in justificatione nostra, sicut in omni juris processu, præter alia legem imprimis aliquam statuendam esse, ad cujus normam judicium sit peragendum; adeoque neminem proprie justificari sive absolvi, nisi qui legem, ad cujus normam judicatur, impleverit. His positis, pergo inquirere, quænam sit illa lex, cujus judicio nobis Christianis standum sit? Disertissimo testimonio Jacobi apostoli ostendo, legem, per quam judicandi sumus, esse *νόμον ἐλευθερίας*, *legem libertatis*, sive *νόμον βασιλικὸν*, *legem regiam*, hoc est, Christi Regis nostri, hæc inter alia jubentem, *Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν*. Tandem concludo, legem regiam, de qua loquitur Jacobus, et per quam nos judicatum iri affirmat, esse ipsissimam legem moralem, prout scil. eam exposuit ac perfecit Christus ipse, atque a monte (Sinai succedaneo) ut legem suam discipulis tradidit. Dico et probo, hujus legis observantiam,

gratia evangelica temperatam, ab omnibus Christianis, ut conditionem fœderis sui omnino necessariam, a Christo postulari. His omnibus præmissis ac stabilitis, demum contra Antinomos (quorum causam ecclesiæ Anglicanæ theologum suscepisse nollem) ita argumentor; Quisquis a Deo per Christum justificatur, &c. ut supra. In utraque utriusque syllogismi propositione eandem Christi legem (sine omni ἀμφιβολογίᾳ) intelligendam volui. Tu vero, quia fundamenta argumenti mei evertere non poteras, amphibologiam finxisti pro libitu tuo, ut hoc saltem κρησφυγέτῳ ictum teli nostri effugeres.

2. Sed crimen, mi censor, in caput tuum recidit. Tu dolo malo, eoque multiplici, lectorem tuum fallis ac decipis, aut certe ipse falsus ac deceptus es. Nam, 1°. duplicem Christi legem statuis in evangelio propositam nobisque Christianis impositam. Atqui hactenus putarim (densam theologorum turbam secutus) Christianis unicam esse legem, quemadmodum et unicum Legislatorem. Equidem quis sanus theologus unquam somniavit de ista distinctione inter legem Christi moralem, et legem Christi evangelicam? annon lex moralis, quatenus est lex Christi, hoc est, a Christo exposita, suisque imposita evangelio, (sub qua σχέσει sola ipsam in hoc capite consideravimus,) est lex evangelica?

3. 2°. Dicis legem moralem a Christo non solvi, sed firmari, et conscientiis ut obedientiæ regulam præscribi, cum obligatione ad obsequium; sed qualis sit obligatio illa, non explicas. Dic sodes, dic aperte, utrum ad obsequium legis moralis, a Christo firmatæ, sub periculo animæ obligemur, an solo gratitudinis vinculo? Si hoc affirmaveris, pestiferam Antinomorum hæresin amplecteris, et redeunt absurda illa

dogmata omnia, a quibus tantopere abhorrere te modo professus es. Sin illud statueris, fatearis necesse est, legem illam a Christo proponi ut nostræ justificationis normam; hoc est, legis illius sinceram ob-
46 servationem conditionem esse in evangelio ad justificationem necessario requisitam. Ratio consequentiæ est, quia quatenus quid sub periculo animæ et ut necessarium ad salutem requiritur, eatenus idem ut necessarium quoque ad justificationem requiritur; quod supra liquido demonstravi in examine Animadversionis septimæ, sect. 2—5. [p. 50, &c.] Ut vero lector quæ ibidem disseruimus, quomodo ad præsentem quæstionem accommodanda sint, rectius dijudicet, notandum est, legis moralis a Christo traditæ duplicem quasi observationem statui posse; alteram, quæ voto et firmo animi proposito concipitur, atque interno saltem affectu perficitur; alteram, quæ ipso opere, sive sancta πολιτείᾳ completur. Prioris generis observatio ad salutem absolute necessaria est; proinde ad id requiritur, ut quis primæ justificationis gratiam obtineat. Deus enim neminem ad salutem acceptum habet, proinde neminem justificat, qui nondum ad eam Dei et proximi dilectionem pervenit, quæ est τέλος τῆς παραγγελίας, *finis præcepti*, 1 Tim. i. 5. (hoc est, finis, quem in lege sua Deus intendit, quoque utcunque consecuto acquiescit,) vel, ut B. Pauli verbis iterum utar, qui nondum præditus est *fide per charitatem perfecta*. Altera vero illa legis observatio ad salutem requiritur ex hypothesi, si Deus vitam dederit, proinde ad justificationis gratiam retinendam et conservandam requiritur. Verbo dicam: qui Christo Regi se devovet, et νόμῳ βασιλικῷ obedientiam per gratiam Christi præstandam firmo animi proposito spondet, is ex fœdere evangelico jus

habet ad salutem; sed jus pendens, datum sub conditione præstandi actu obedientiam quam voto suscepit, si modo Deus vitam prorogaverit. Unde manifestum fit, observationem legis moralis a Christo traditæ, quatenus ad salutem requiritur, eatenus etiam ad justificationem requiri. Requiritur prima illa legis observatio, ut quis per gratiam Dei in Christo jus ad salutem acquirat, hoc est, justificetur; altera vero requiritur, ne quis jure suo ad salutem excidat, hoc est, justificationis gratiam jam adeptam amittat. Itaque in omnem partem te vertas necesse est, ut hic vel argumento meo cedas, vel in castra Antinomorum (quod absit) secedas.

4. 3°. Pessima fide a te adducitur hypothesi tuæ probandæ locus apostoli, Gal. ii. 16, 21. Nam apostolus ibi non agit de lege morali a Christo firmata, cujus sincera observatio cum fide Christi conjuncta et ex fide profecta, ut conditio salutis obtinendæ necessaria, in evangelio requiritur; sed vel de lege rituali, cujus observationem Judaizantes pseudo-apostoli docuerunt cum fide Christi necessario conjungendam fuisse, si quis salvus esse vellet, vel de Mosaico fœdere integro, a Christo Mediatore et fide in ipsum divulso. Piget me hæc tam clara et manifesta jamque tam fuse probata toties repetere.

5. 4°. Periculose admodum legem operum, de qua loquitur apostolus, quamque legi fidei opponit, Rom. iii. 27. de lege morali a Christo discipulis tradita interpretaris. Imo nescio sane, an quicquam a profligatissimo inter Libertinos hac interpretatione tua magis absurdum, magis noxium ac periculosum dictum aut prolatum unquam fuerit. Vide quæ diximus in examine Animadversionis X. sect. 3. [p. 92.] unde et hæc interpretatio tua plane singularis est,

neque cujusquam probati scriptoris, ne inter Neotericos quidem theologos, authoritate defendi potest. Nam illi, cum legem moralem operum legem vocant, legem moralem intelligunt non quatenus a Christo discipulis suis, in concione a Matthæo recitata, exposita impositaque fuit; (nunquam ita desipuerunt;) sed quatenus extra Christum spectata, nescio quam absolutissimæ virtutis atque obedientiæ impossibilis ἀκρίβειαν sub periculo animæ ab homine exigit postulatque. Verum et illi ab apostoli mente (quod pace eorum dixerim) aberrasse mihi videntur. Νόμος ἔργων, *Lex operum* sive *factorum* (ut optime vetus interpres) apostolo est revera nihil aliud quam lex Mosaica, carnaliter et juxta literam spectata, quæ multiplicia opera externa et ritualia (ἔργα magis proprie dicta) requirit; quæque, ad ipsa moralia quod attinet, justitia illa, quæ in externis factis consistit, contenta est; utpote quæ tantum exterius perpetratis homicidii, adulterii, &c. actibus mortem denuntiet, non ipsis peccatorum internis affectibus. Verum esse quod dico, nempe legem operum apostolo esse legem Mosaicam, carnaliter et juxta literam spectatam, apparet ex integro loci contextu, qui continetur ver. 27—30. Verba sunt: *Ubi est ergo gloriatio? Exclusa est. Per quam legem? factorum? Non; sed per legem fidei. Arbitramur enim justificari hominem per fidem absque operibus legis. An Judæorum Deus tantum? nonne et gentium? Imo et gentium. Quoniam quidem unus est Deus, qui justificat circumcisionem ex fide, et præputium per fidem.* Ubi hac ratione probat apostolus non justificari hominem ex lege operum, quod Deus non sit tantum Judæorum sed et gentilium Deus. Quæ ratio manifeste osten-

dit, cogitasse imprimis hoc in loco Paulum legem illam factorum, sive rituum, quæ ad Judæos tantum 47
pertineret, ac veluti *intergerinus paries* (Eph. ii. 14.) ipsos a gentibus divideret. Neque nova est hæc interpretatio; siquidem locum ita exposuit (ut alios veteres omittam) antiquus author Commentariorum[1], qui Ambrosio tribuuntur, tum ubi in ipsum locum scribit, tum alibi. Clara sunt imprimis verba ejus in ipso initio Proœmii in Epistolam ad Galatas; [p. 209.] "Omnis," inquit, "credens in Christum, et observ-" ans legem factorum, male intelligit Christum. Sic-" ut et Symmachiani, qui ex Pharisæis originem " trahunt, qui servata omni lege Christianos se di-" cunt, &c. Si enim Deum intelligerent Christum, " nihil de lege factorum sperarent, id est, de Neo-" meniis, Sabbato, Circumcisione, et discretione Es-" carum," &c. Cui gemina sunt, quæ idem author scribit in Epist. ad Gal. iii. 19. [p. 221.] "Lex fac-" torum," inquit, "id est, Moysi posita est in medio in-" ter cœptam promissionem, et semen, cui facta pro-" missio est, hoc est, inter Abraham et Salvatorem. " Ideo longe data post factam promissionem, ut ipsa " distinctione aliud lex et aliud promissio videretur; " ut populum Dei a gentibus segregatum erudiret " sub Dei timore, ut dignus fieret ad excipiendam " promissionem, quæ est Christus. Lex tamen fac-" torum ideo dicitur, quia docet quæ Deo jubente " corporaliter fiant de sacrificiis, de primogenitis, de " decimis, et de cæteris talibus." Hæc autem *lex factorum* gloriationem non excludebat, ob duplicem rationem. Primum, quidam erant ex Judæis, qui hujus externæ legis accuratam observationem, tam moralia quam ceremonialia quod attinet, non falso

[1] [De hoc Com. v. Ambros. Op. vol. II. Append. p. 21.]

prætenderent. Talis erat Paulus, qui dicit se, quod justitiam illam legis externam attinet, plane ἄμεμπτον, *irreprehensum*, fuisse. Talis juvenis ille, qui, moralia quod spectat, totum Decalogum ab ipsis fere incunabulis se observasse gloriatus est, Matt. xix. 20. Si itaque ista legis factorum observatio, si externa illa justitia ad salutem suffecisset, fuissent, qui remissione peccatorum ac Redemptoris sacrificio non indiguissent[1]. Deinde, ad hanc externam justitiam sufficiebat fere humanum arbitrium, neque tam necessaria erat specialis illa Spiritus Sancti gratia, quæ in evangelio spiritualem justitiam exigente promittitur. Illud obiter monuisse visum est, quod observatio haud parvi momenti sit. Pergamus.

6. 5°. In eo certe graviter erras, quod existimas *legem fidei* ideo hoc nomine ab apostolo appellatam esse, quod nihil requirat præter fidem, sive quod per meram fidem, simplicem virtutem, impleatur. Lex fidei non solam fidem requirit, sed fidem δι' ἀγάπης ἐνεργουμένην, ipso apostolo teste, Gal. v. 6. *In Christo Jesu neque circumcisio quicquam valet, neque præputium, sed fides per charitatem perfecta.* Quid vero sit fides illa per charitatem perfecta, idem apostolus alibi liquido explicat, nempe 1 Cor. vii. 19. *Circumcisio nihil est, et præputium nihil est, sed observatio mandatorum Dei.* Ex quibus locis inter se collatis manifestum est, τήρησιν ἐντολῶν Θεοῦ, hoc est, sinceram observationem præceptorum Dei, (eorum scil. quæ universalis ac perpetui juris sunt,) ab apostolo sub lege fidei comprehendi. Hinc in ecclesia Christi, quæ apostolicam ætatem proxime secuta est, pro catholico atque orthodoxo habebatur, qui doceret, hominem per moralia legis præcepta

[1] Vide Gal. ii. ult.

justificari, perinde atque is qui diceret, hominem per fidem justificari; et duæ istæ locutiones neutiquam secum pugnare judicabantur. Testis locupletissimus est Irenæus, Polycarpi viri apostolici discipulus, qui l. IV. c. 27.[m] in ipso initio sic scribit; "Dominus "naturalia legis, per quæ homo justificatur, (quæ "etiam ante legisdationem custodiebant, qui fide "justificabantur et placebant Deo,) non dissolvit, "sed extendit et implevit." Totum caput lectu dignissimum est. Quid igitur? lex evangelica ideo *lex fidei* appellatur, quod obedientia illa omnis, quam requirit, tum ex fide in Christum proficiscitur, et tanquam ex radice sua germinat; (unde et *obedientia fidei* diserte dicitur, Rom. xvi. 26. et alibi;) tum gratia Spiritus Sancti, quam fides impetrat, perficitur; tum denique sola vi promissionis in Christi sanguine factæ ac stabilitæ, quam fides amplectitur, non suo merito, ad salutem valet; unde ad salutem valet quanquam imperfecta sit. Vide Harm. Apost. Diss. Post. V. per totum.

7. 6°. Quod dicis, a nemine legem moralem impleri, si de perfecta et omnibus numeris absoluta legis impletione loqueris, (de qua loqui te palam est,) ut verum illud sit, certe ad rem non est. Argumentum meum aliis fundamentis nititur, nempe his duobus. 1. Esse aliquam legis observationem a nobis requisitam sub periculo animæ, atque ut conditionem salutis obtinendæ omnino necessariam[n]. 2. Quæ legis observatio ad salutem requiritur, ipsam quoque ad justificationem pariter requiri. Posterius illud 48

[m] [c. 13. p. 242.]

[n] Quæ legis observatio sit possibilis, quæque absolute necessaria ad salutem, fuse ostenditur in Appendice ad Exam. Animadv. XVII. Thes. 5, 6, et 7.

fundamentum quam firmum sit, jam sæpius ostendi. Priorem propositionem nemo, nisi qui sit ex fæce Libertinorum, negare ausit; et qui negaverit, disertissimis ipsius Domini nostri verbis refellitur, Matt. v. 19, 20. et vii. 21, 24—27. Summa legis ab ipso Christo his duobus comprehenditur, nempe, *Ut diligamus Deum super omnia, et proximum ut nosmetipsos.* Hæc autem duo præstari non modo posse, sed et debere, ab omnibus qui salvi esse velint, certum est. Insignis est Irenæi locus, (qui licet Marcionitas imprimis feriat, nimis apte tamen Antinomis quoque nostris accommodari potest,) l. IV. c. 26.° in ipso initio: " In lege igitur et in evangelio cum sit " primum et maximum præceptum, *Diligere Domi-* " *num Deum ex toto corde;* dehinc simile illi, *Dili-* " *gere proximum sicut teipsum;* unus et idem os- " tenditur legis et evangelii Conditor. Consummatæ " enim vitæ præcepta in utroque testamento cum " sint eadem, eundem ostenderunt Deum, qui par- " ticularia quidem præcepta apta utrisque præcepit; " sed eminentiora et summa, sine quibus salvari non " est, in utroque eadem suasit."

8. 7°. Quod dicis, " Fidem veram et vivam con- " ditionem esse justificationis unicam secundum le- " gem Christi evangelicam," verissimum esse agnosco, modo fides viva (ut par est) definiatur juxta apostolum, *Fides per charitatem perfecta.* Nam talis fides (ut dixi) universam Christi legem, de qua loquor, implet. Postremo, convitia quæ mihi facis, impium me et vesanum appellitans, non moror. Ad istiusmodi maledicta, toties iisdem exercitatus, jam pene occallui; optima nimirum conscientia fretus,

° [c. 12, 3. p. 241.]

quæ mihi ahenei instar muri est ad calumnias omnes inimicorum meorum facile propellendas. Sistendi sunt olim mecum ferocientes adversarii coram Christi Judicis tribunali, ad quod tribunal ego (alioquin peccatorum maximus) in hac certe causa (de summa rei loquor) lubens et lætus appello. Interim tu, mi censor, dicti memor esto Domini nostri, Matt. xii. 37. *Verbis tuis justificaberis, et verbis tuis condemnaberis.*

ANIMADVERSIO XIII.

AD DISSERT. PRIOR. IV. 4. p. 29. [p. 49.]

IN hoc capite tres fidei actus a theologis vulgo assignatos (notitiam scil. assensum et fiduciam) expendens, luculenter ostendo, nullum ex iis esse, cui, per se spectato, justificatio necessario nexu conjuncta sit. Duos priores fidei actus (utpote quibus vel pauci admodum, vel nulli prorsus vim justificatricem tribuant) leviter perstringere contentus sum. Tertium vero fidei actum, quam *fiduciam* appellant, fusiori atque accuratiori examine perpendo. Cui examini hæc præfatus sum; " Restat itaque tertius at-
" que ultimus fidei actus, quam *fiduciam* vocant; et
" in eo maximam ponunt fiduciam Solifidiani. In
" iis igitur, quæ hic dicunt, expendendis diutius im-
" morabimur. Ac primo quidem operæ pretium esset
" inquirere, quid per fiduciam istam velint. Res
" enim hæc miris verborum involucris ab iis tegitur,
" ut pene Œdipo opus sit interprete. Ingens acu-
" men et plane *ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς ἀγχινοίας* ei lu-
" bens detulerim, qui eorum hac de re locutiones in-
" telligibiliter explicare atque inter se conciliare

" valeat. Experiatur qui dubitat, ac verum esse
" quod dicimus vel invitus fatebitur." Ad hæc tu
in margine scribis; " Etsi opus sit arduum, rei cu-
" juslibet definitionem accuratam edere, et gratiæ
" spiritualis, quæ sensus fugit et intellectum anima-
" lem superat, definitio sit longe difficillima; non
" tamen impossibile est, fidei salvificæ naturam, (ut
" ita loquar,) sive rationem formalem, et actum fidei
" justificantem intelligibiliter explicare. Quid non
" sit, facilius quidem est eloqui, quam quid sit. Sed
" et hoc non est ἄρρητον. Fidem in assensu mentis
" evangelio præbito, eoque firmissimo, non constare,
" probatur; quia diabolus incarnatus potest hac fide
" imbui, perinde atque diaboli ipsi tum Deum esse,
" tum Iesum esse Christum credunt. Simon Magus,
" convictus de evangelici verbi veritate, ob operum
" apostolicorum virtutes credidit. Hæc vero πληρο-
" φορία πίστεως, sive assensus intellectus, licet prævia
" sit ad fidem salvificam animi dispositio, est tamen
" fide vivaci citerior. Idem sentiendum est de fiducia
" conditionata, quæ sæpe inefficax est, præpollente
" carnis a Christi jugo aversione." Quibus et ista
49 addis pagina proxime sequenti: " Sine me pro nostra
" ingenii tenuitate describere, quod intus experiri
" plus erit solatii, quam extra proloqui. Fides elec-
" torum salvifica est voluntatis, ab intellectu irra-
" diato jam lumine evangelii directæ, et Spiritu
" Sancto motæ, inclinatio vivax ad fidendum in Deo
" per Christum, 1 Pet. i. 21. sive in Christo Media-
" tore, de salute æterna, sive de venia et vita per
" misericordiam Dei et merita Christi apiscenda.
" Actus formalis fidei vivæ est, post abjectam spem
" omnem salutis in mundo et sese, fiduciam corde
" integro reponere in Deo et Christo de promissio-

" num in evangelio oblatarum assecutione, propter " et per Dei bonitatem, veritatem ac potentiam. " Hac fide sive fiducia Abraham Deo gloriam dedit." Neque his contentus jubes me respicere ad paginam vacivam (ut loqueris) libri fronti præfixam, ubi sententiam tuam de fiducia justificatrice prolixe explicas his verbis: " Agimus de fidei salvificæ notione " propria, et actu illo peculiari, quem Scriptura ex- " primit per τὸ πιστεύειν εἰς, vel ἐπὶ τὸν Θεὸν, sive " Χριστὸν, et ἐπὶ, sive εἰς ὄνομα, et ἐν ὀνόματι Κυρίου. " Interpretes Græci V. T. sæpissime utuntur voca- " bulo ἐλπίζειν εἰς τὸν Θεὸν pro eodem, quod scriptores " Novi Testamenti dicunt, πιστεύειν εἰς Θεὸν, et εἰς " Χριστόν. Fidei autem actum primarium, et ratio- " nem (ut ita loquar) formalem esse concipio confi- " dentiam in Deo sive Christo de salute omnimoda, " quam Deus per Christum nobis spondet. Et hæc " fiducia, qua homo in Deo recumbit, acquiescit, et " onus omne curamque omnem in Deum revolvit, " in Deo unico suam spem repositam statuens, et " tanquam ad rupem ad Deum refugiens, et super " illo tanquam super rupe seipsum ædificans, est " distincta a credendo, item ab agendo; et longius, " scil. duobus gradibus, dissita a persuasione illa de " favore Dei in peccatorum remissione; quam πληρο- " φορίαν esse fidem justificantem, quidam perperam " volunt, et tu, vir clarissime, solide refellis. Homi- " nem justum esse oportet, priusquam justificari se " norit. At homo est ex fide justus, ideoque fides, " per et propter quam quivis justificatur, præcedit " suam justificationis suæ certitudinem. Hæc per- " suasio præsupponit ipsius fidei nostræ notitiam, et " resultat per modum syllogismi ex propositione " evangelii generali, et assumptione, sive reflexiva

" status nostri in fide apprehensione; unde Christia-
" nus, se conditionem evangelii implesse gnarus, de
" sua venia et cum Deo conciliatione statuit. Hæc
" memoro, ut scias, tecum me lubenter sentire, ne-
" que nisi veritatis vi victum a te dissentire. Fidei
" vero justificantis actum proprium, medium esse
" statuo inter fiduciam illam conditionatam, qua ho-
" mini persuasum est, se salvum fore, si Dei condi-
" tioni se submiserit, &c. et fidei fructum, scil. obe-
" dientiam. Τὰ ἐναντία παράλληλα μᾶλλον γνώριμα, vere
" dixit philosophus. Caro corrupta est non modo
" incredulitatis rea, quia verbum Dei non fide et firmo
" assensu excipit, sed aspernatur; sed etiam infide-
" litate sive potius diffidentia laborat, et peccator non
" audet in Dei bonitate ac potentia securus inniti, et
" Dei promissis fidere. Hæc vero cordis infidelis pra-
" vitas est ἀπειθείας mater. Non est opus prolixe re-
" ferre Israelitarum in eremo rebellionem, et magna-
" tis Samaritani tibi nota exempla. Perpendenti rem
" liquebit, vitium diffidentiæ incredulitati esse ma-
" lum superadditum. Ex parte jam altera constat,
" animam gratia divina tactam, et Spiritus Sancti vi
" suavi flexam, ad Deum conversam esse, et pro-
" pensione voluntaria Deum respicere; et non modo
" veritati promissionum assentiri, et quasi velis ple-
" nis ad earum amplexum ferri, sed etiam in Deo
" fiduciam ponere, et Deo arctissime adhærere, ut
" sanctus Job xiii. 15. profitetur, se fisurum in Deo,
" etsi ipsum occiderit. Hæc vero fiducia parit obe-
" dientiæ promptitudinem. Viator, qui in duce gnaro
" et fido confidit, in via sibi ignota ducem secure se-
" quitur. Abraham Dei providentiæ gratiosæ in-
" nixus Deum in terram incognitam cœca cum obe-
" dientia, sed prudentissima, secutus est. Æger qui

" medici peritiam et benevolentiam novit, si fidere
" ausit, (nam hæc fiducia creditionem sequitur con-
" tingenter,) medici præscriptis parebit. Sic peccato
" laborans, si in misericordia Dei et Christi meritis
" salutem omnem suam sitam crediderit, et in Deum
" Christumque crediderit, i. e. fiducia recubuerit,
" Christo lubentissime obsequetur. Interim radix,
" etsi fructuum ferax, si opportunitas exigat et fe-
" rat, distinguenda est ab ipso germine. Vi promissi,
" *Qui crediderit in ipso, qui ædificaverit super lapide*
" *illo pretioso electo, salvus erit,* Rom. x. 11. Esai.
" xxviii. 16. *justus ex fide vivet,* etsi proximo mo-
" mento moriatur, ut latro fidelis. Fides igitur justi-
" ficans est fiducia. Nam liquido constat hæc dis-
" tinctio: verbum veritatis credimus; rem promissam
" speramus; et in promissore fideli ac potente confi-
" dimus. Hujus confidentiæ præcepta passim occur-
" runt, Psal. xxxvii. 3, 5. Esai. xxvi. 4. Huic an-
" nexa habemus promissione divina beneficia plu-
" rima, Psal. ii. 12. et xxxii. 10. et xxxvii. 40. Hu- 50
" jus exempla splendida nobis proponuntur, Psal.
" xxii. 4. 2 Chron. xiii. 18. Ejusdem est qualitatis
" actus, quo in Deo fidimus de protectione externa
" in hoc seculo, et de salute æterna in altero. Est
" enim ratio fidei communis, qua servus Dei in di-
" vina misericordia, veritate ac potentia fiduciam
" ponit, de quovis beneficio promisso apiscendo cer-
" tissime securus. Ejusdem igitur est generis fides
" illa, qua David de victoria et de venia confisus
" est in Deo; imo qua Christus ipse, venia non
" indigus, confidit in Deo; (Matt. xxvii. 43.) illa,
" inquam, fiducia, πεποίθησις, est ejusdem generis cum
" fiducia Christiani, qua confidit in Deo et Christo
" de liberatione a peccatis. Unicum adjiciam argu-

" mentum, cujus robur expendas velim. Petam a
" lege oppositorum. Quando virtuti opponitur vi-
" tium, in quo peccatur, eo quod affectus male collo-
" catur, tunc actus utrobique est idem in genere suo.
" Quando homini interdicitur, aut vitio vertitur, in
" sese, ac suo vel ingenio vel robore fidere, Prov.
" iii. 5. in divitiis et Mammona incerto niti, ut Psal.
" lii. 7. 1 Tim. vi. 17. in principibus mortalibus,
" Psal. cxviii. 8, 9. et cxlvi. 3. in brachio carneo,
" Jer. xvii. 5, 7. denique, in ipsa iniquitate et rapina
" fidere, Psal. lxii. 10. Esai. xlvii. 10. id quod in vi-
" tio notatur est nihil aliud præter fiduciam. Neque
" enim quisquam dicitur credere auro, sed confidere
" in divitiis, quando opes suas securitatis turrim, et
" felicitatis statumen reputat, et rebus externis in-
" nititur. Pari ratione fides in Deum et Christum
" est proprie fiducia, (vide Jer. xvii. 7.) qua in Dei
" ac Christi misericordia ac meritis confidimus. Et
" quamvis varia sint fidei exercitia, per quam Chris-
" tianus vivit et ambulat, ratio tamen est communis
" omnium actuum fidei, licet objecta sint varia. Sic-
" ut ejusdem generis visu Israelita et arenam vidit
" nihil profuturam, et serpentem æneum in palo
" erectum, cujus intuitu salutem obtinuit: sic Chris-
" tianus pari oculo fidei Christum respicit redempto-
" rem, et Deum protectorem; et eadem confidentia
" innititur in Dei benignis pollicitis de provisione ac
" viatico sufficienti, et de venia ac vita æterna. Et
" hanc fidem in hoc sensu sumptam Christus et
" apostoli esse justificationis conditionem apertissime
" docent. Ecce jam quam non inextricabilis sit diffi-
" cultas, recumbentiæ, sive fiduciæ in Deo notionem
" concipere et explicare, si animum adverterimus ad
" phrases Spiritus Sancti varias," &c.

RESPONSIO AD ANIMADV. XIII.

1. In hac Animadversione verba mea, quæ refutare voluisti, illustri sane specimine verissima esse comprobasti. Dixi, ab iis, qui fiduciam justificæ fidei formalem actum statuunt, cum ad explicationem sententiæ suæ ventum est, rem miris verborum involucris tegi, ut pene Œdipo opus sit interprete. Sane autem hoc sermone tuo quid unquam perplexius? Conabor ad ea omnia, quæ intelligam, candide, et qua fieri potest perspicuitate respondere; de cæteris vero quasi divinasse sufficiat.

2. Primum, permirum mihi videtur, quod aperte fatearis, opus esse tam arduum et longe difficillimum, notionem illam fidei justificæ, quam amplecteris, intelligibiliter explicare. Sane hoc certissimo argumento est, notionem illam tuam genuinam non esse, sed spuriam ac falsam prorsus. Etenim cui sano persuaseris, unicum hominis officium, quo ipsius justificatio æternaque salus divina voluntate suspenditur, explicatu esse tam difficile? Semper quidem existimavi, esse quædam doctrinæ evangelicæ mysteria, fide credenda, quæ ad captum imbecillis nostri intellectus plene explicari vix, ac ne vix quidem, possunt; at ipsam fidem, quæ nobis ut officium nostrum præscribitur, tantum esse mysterium, antehac nunquam somniaverim. Curator es animarum, et gregem Christianum pascis; miror autem, quid cum plebe tua agas. Habes dubio procul (aut cæteris fratribus tuis longe es felicior) inter auditores tuos quosdam, qui tardioris sint ingenii. Quomodo homunciones intelligere potes erunt, quod ipsi doctori suo non inerudito intelligibiliter vel doctis explicare tam sit difficile? Patere, quæso, ut quod res est dicam. A plana veritatis semita in avia et abrupta deflexisti, senti-

cetis et dumetis implicitus: itaque viam rectam comiter monstranti ne irascaris. Respice Scripturæ loca, in quibus ea fides, quæ ad justificationem ac salutem valeat, quasi ex professo explicatur, imprimis textus jam sæpius allegatos, Gal. v. 6. et vi. 15. coll. 1 Cor. vii. 19. Videbis (nisi videre nolis) fidem, cui ex evangelico fœdere justificatio ac salus conceditur, nequaquam esse simplicem virtutem, sed vocem omnino accipi sensu complexo; fidemque adeo justificam nihil aliud esse, quam firmum evangelio assensum in intellectu per verum Dei et proximi
51 amorem in voluntate efficacem; sive ejusmodi evangelio assensum, quem comitatur totius hominis renovatio, animi scil. et actionum, vel eorum, quæ in evangelio præcipiuntur, sincera observatio.

3. Observandum est, definitionem tuam fidei justificæ, ubi propriis verbis traditur, valde mancam atque imperfectam esse; ideoque te mox in pleniorem ejus explicationem multis uti verbis, sed metaphoricis quidem istis, quæ, de rei definitione cum agitur, imperite adhibentur. Ais, fidei salvificæ rationem formalem esse "confidentiam in Deo, sive "Christo, de salute omnimoda, quam Deus per "Christum nobis spondet." At quis non videt, hanc definitionem nullam exprimere essentialem differentiam, qua fides salvifica a fide hypocritarum discernatur? Quippe certissimum est, nimium multos in animo suo concipere confidentiam de salute per Christum obtinenda, qui a statu justificationis ac salutis absunt quam longissime. Hujus rei ipse, ut videtur, gnarus in umbra locutionum metaphoricarum perfugium quæris. "Hæc fiducia," inquis, "qua "homo in Deum recumbit, acquiescit, et onus omne "curamque omnem in Deum revolvit, tanquam ad

" rupem ad Deum refugiens," &c. Scio ex metaphoris istis quasdam etiam in Scripturis reperiri; sed et scio easdem ad rem, de qua quæritur, illustrandam non adhiberi: siquidem in locis, ubi occurrunt, non agitur *de fiducia justificante*, sed *de fiducia hominis justi*, uti mox patebit. Præterea cum illud, quod ex parte nostra ad justificationem requiritur, passim in sacris oraculis verbis maxime propriis exprimatur, cur, iis relictis, figuratis locutionibus imprimis gaudeas? Ratio in promptu est. Definitio illa tua (utpote macra, jejuna et squallida nimis) primo aspectu lectori displiceret, si nativis tantum coloribus exhiberetur; ideoque cerussa metaphorarum dealbanda erat, ut fucum ipsi faceret.

4. Notatu dignum est, inter metaphoras, quibus uteris ad explicandam fidei salvificæ formalem rationem, quasdam esse, quæ in proprium sensum resolutæ ipsam illam charitatem, sive sincerum obedientiæ propositum aperte significant, quod fidei vere justificæ complementum ac perfectionem esse ipse lubentissimus agnosco. Ita confidentiam tuam justificatricem descripturus ais, " Animam gratia divina " tactam, et Spiritus Sancti vi suavi flexam, ad Deum " conversam esse, et propensione voluntaria Deum " respicere, quin et Deo arctissime adhærere." Certe conversio animæ ad Deum in Scripturis denotat resipiscentiam, quæ integram salutis conditionem ex parte nostra in Novo Fœdere requisitam complectitur, ut satis notum est. Jam vero illa animæ arctissima Deo adhæsio quid aliud significare potest, quam divinam charitatis virtutem, qua quis super omnia Dei favorem desiderat, ejusque ambit amicitiam, certus, ut amicitiam illam acquirat et conservet, contra omnes mundi, carnis, et Diaboli tentationes, divi-

nis obsequi præceptis, atque in eo obsequio per Dei gratiam ad mortem usque perseverare? Si istis metaphoris dum uteris hoc non vis, dic, obsecro, aperte, quid velis. Ita plane impossibile est, fiduciam aliquam in Deo, salutarem justificationis effectum secum trahentem, intelligibiliter explicare, quæ non ita explicata verum Dei amorem ac sincerum obedientiæ propositum notione sua includat.

5. Fiduciam, quam primarium fidei justificantis actum esse statuis, " Longius, scil. duobus gradibus, " dissitam esse affirmas a πληροφορίᾳ, seu persuasione, " de favore Dei in peccatorum remissione." Atqui fiduciam illam ita describis, ut ne uno quidem gradu a πληροφορίᾳ illa distare videatur. Nam primo fiduciam illam *confidentiam* appellas. Sed vox illa (præterquam quod a probatis scriptoribus plerumque in malam partem accipiatur) persuasionem de re aliqua certam atque indubitatam designat. Deinde metaphoræ, quibus uteris, eandem πληροφορίαν innuunt. Nam " hominem in Deo recumbere et acquiescere, " omnem curam" (salutis nempe æternæ obtinendæ) " in Deum revolvere, tanquam ad rupem ad Deum " refugere, et super illo tanquam super rupe ædifi- " care seipsum," hæ, inquam, locutiones tuæ quandam animi securitatem de salute obtinenda omnino significant. Quid, quod ejusmodi securitatem disertis verbis defendis? quippe ais postea, " rationem " fidei communem esse, qua servus Dei in divina mi- " sericordia, veritate ac potentia fiduciam ponit, de " quovis promisso beneficio apiscendo certissime se- " curus." Dic mihi, quid differat hæc certissima securitas, quam defendis, a πληροφορίᾳ illa, quam rejicis? Si dixeris, certissimam illam securitatem respicere tantum veritatem ac potentiam Dei in pro-

missis præstandis, qua nempe persuasum habemus, Deum promissis suis constiturum, si modo nos conditionem eorundem præstiterimus, manifeste tergiversaris. Nam conditionatam istam fiduciam ipse distinguis a confidentia illa, cui justificatio tribuenda sit: et manifestum quoque est, fiduciam istam per se ad justificationem non sufficere. Obiter autem noto, te in verbis proxime a me citatis loqui de fiducia *servi Dei* de beneficio promisso apiscendo. Sed 52
meminisse te oportet, mi censor, quæstionem moveri non de fiducia hominis, qui servus Dei jam factus sit; (quippe ejusmodi hominem magnam confidentiam de promissis Dei apiscendis jure posse in animo suo concipere, non negamus;) sed de fiducia peccatoris e servitio peccati sese nitentis extricare, atque ad Dei liberam servitutem aspirantis. Imo tu diserte loqueris de fiducia, quæ omnem hominis obedientiam, adeoque obedientiæ promptitudinem antecedit, eique fiduciæ justificationem tribuis. At qualis, quæso, est servus ille Dei qui nondum Deo servivit, imo qui nondum ad obsequium Dei se voto obstrinxit? Jam vero quam fiduciam potest homo ejusmodi in animo suo concipere de promissis Dei apiscendis, præter conditionatam illam, qua persuasum habet, se promissa beneficia assecuturum, si conditionem præstiterit, hoc est, modo *servus Dei* revera fiat?

6. In Dissertationibus meis distinctione usus sum de duplici fiducia: altera absoluta, qua quis nulla conditione suspensus credit peccata sibi actu remissa esse, seque Deo ad salutem acceptum haberi; conditionata altera, qua quis confidit in promisso evangelico, se remissionem peccatorum, adeoque salutem æternam per Christum consecuturum, si modo con-

ditionem obtinendæ remissionis in evangelio præscriptam præstiterit. Harum utram fiduciam maluerit accipere, cui justificationem hominis tribueret, adversario permisi; certus, neutri justificationem tribui posse sine manifesta absurditate. Tu vero utramque istam fiduciam a justificatione rejicis, et fiduciam tamen esse quandam, quæ sit fidei justificantis actus primarius, et veluti formalis ratio, pertinaciter defendis. Quippe fateris, me solide refutasse sententiam eorum, qui fidem justificantem esse absolutam fiduciam de remissione peccatorum jam obtenta statuunt; et nihilominus justificationem attribuis fiduciæ, quæ a conditionata diversa sit. Miror acumen tuum, qui primus philosophorum inter duo contradictoria medium aliquod inveneris. Estne (quæso te) fiducia aliqua, quæ neque conditione suspenditur, neque non suspenditur? Si effugium quæsiveris dicendo, fiduciam justificatricem, quam defendis, esse quidem conditionatam, sed tamen aliam plane a conditionata illa, quam ipse descripserim, frustra omnino eris. Nam 1. in æternum non poteris explicatam nobis dare fiduciam aliquam conditionatam, quæ nempe mera sit fiducia, quæ non eadem plane sit cum fiducia illa conditionata, quam ipse descripserim. Quicquid descriptioni isti adjeceris, apparebit tandem illud non fidei aut fiduciæ, sed charitatis actum esse. Illud ipsum in hoc Dissertationum mearum capite monueram his verbis[o]: "Certum est, con- "ditionatam hanc fiduciam ad justificationem ac sa- "lutem hominis nihil quicquam valere posse; nisi "statuas, eam in voluntatem atque affectus agere, "actum aliquem charitatis ex animo eliciendo, at- "que adeo totum hominem fortiter extimulando ad

[o] [§. 5. p. 51.]

" quærenda bona illa evangelii, quæ et esse credit, " et se consecuturum confidit." Æquum est quod postulo: proferas tandem aliquando istiusmodi fiduciæ justificatricis descriptionem, (non metaphoricis, pro more tuo, sed propriis vocabulis conceptam,) atque herbam tibi me illico porrecturum spondeo. 2. Affirmari non potest, conditionatam illam fiduciam, qualiscunque demum ea sit, aut quaviscunque ratione eam descripseris, ad justificationem ac salutem hominis per se sufficere, sine apertissima contradictione. Nam eo ipso, quod fiducia illa conditione suspenditur, manifestum fit, nihil ipsam valere quicquam ad justificationem ac salutem hominis, nisi conditione præstita; alioquin ipsi illi fiduciæ falsum subesset. E. g. Confido, promisso evangelii innixus, me remissionem peccatorum adeoque salutem æternam consecuturum, si modo a peccatis ex animo resipuerim, meque Christo Domino, sanctæque vitæ juxta evangelium ejus instituendæ dicaverim, neque me aliter veniam ac salutem posse consequi. Si jam hæc fiducia per se, nondum præstita resipiscentiæ conditione, justificationis effectum contingeret, tum falsa plane esset ipsa illa fiducia, qua nempe persuasum habuerim, me remissionem peccatorum sub conditione pœnitentiæ, neque aliter, consecuturum; proinde per falsam persuasionem homo justificationem ac salutem adipisceretur.

7. Sed fortasse effugium hic quæsiveris in eorum sententia, qui tenent, fiduciam, qua justificamur, esse fiduciam (ut loquuntur) " specialis misericordiæ; " qua nempe quis credit, atque apud se statuit, Sal- " vatorem nostrum Jesum Christum pro peccatis ip- " sius plenissime satisfecisse, et per consequens non " solum aliis, sed et sibi quoque remissionem pecca-

" torum, justitiam et vitam æternam oblatam esse,
" idque gratis ex Dei misericordia propter unius
" Christi meritum." Ita disertis verbis statuunt ex reformatis scriptoribus nonnulli, viri cæteroquin doctissimi; qui etiam docent, hanc fiduciam plane aliam esse a conditionata illa quam ego descripsi; neque tamen eandem esse cum fiducia absoluta, qua nempe quis credit, peccata sibi actu remissa esse. Nam iidem illi doctores expresse definiunt,
53 " actum fidei salvificæ, qui est causa instrumen-
" talis justificationis, non esse fiduciam veniæ aut
" remissionis peccatorum impetratæ, sed fiduciam
" veniæ impetrandæ [p]." Si de mente tua ex tam confusa et perplexa disputatione judicium fieri posset, existimarem, doctores illos tuam plane et plene sententiam expressisse. Sed ut ex hoc quoque labyrintho facilem lectori exitum ostendam, accurate observandum est, fiduciam illam, qua quis statuit, non solum aliis, sed et sibi remissionem, justitiam ac salutem in Christo oblatam esse, niti vel 1. fide promissi generalis in evangelio facti; vel 2. persuasione de particulari et absoluta sua electione ad salutem, in abscondito pectoris ac decreti divini facta, sibique per immediatam quandam revelationem patefacta. Si prius velint doctores illi, ultro fatemur, quemvis hominem, cui innotuit evangelium, non modo posse, sed et debere credere, sibi in particulari remissionem, justitiam, adeoque vitam æternam in Christo serio oblatam esse, seque remissionem, justitiam, salutem certo consecuturum, si viam in evangelio ostensam insistit; siquidem pro-

[p] Vide Baronium nostrum Philos. Theolog. ancill. Exercit. 3. de Fide, &c. Art. 19. n. 2. et Art. 20. n. 1, 2, 3, 5. Vide et Paræum lib. I. de Justificatione, 5, 13. [Verba, quæ citat, Baronii sunt.]

missio universalis est. Sed, 1. hæc fiducia perperam dicitur *specialis misericordiæ*, nisi per specialem misericordiam cum Augustana Confessione intelligas " misericordiam istam, quæ specialis purus pu-" tus indebitusque favor est, et opponitur dignitati " contritionis, aut aliorum operum seu præceden-" tium seu sequentium." 2. Hæc fiducia alia esse non potest a conditionata illa fiducia, qua quis confidit se remissionem, justitiam atque æternam salutem per et propter Christum consecuturum, si a peccatis ex animo resipuerit, atque in posterum Christi præceptis obsecutus fuerit. Nam promissio universalis sub hac lege facta est; neque igitur potest homo peccator, nondum justificatus, vi promissi in animo suo concipere fiduciam de remissione ac salute obtinenda aliam a conditionata illa, quam ipse descripserim. Res manifesta est. Sin posterius illud velint, nempe, fiduciam specialis misericordiæ, qua quis credit sibi in particulari remissionem ac salutem in Christo oblatam esse, niti persuasione de particulari et absoluta sua electione, sibi immediate per Spiritum revelata, tum in absurditates crassissimas impingant necesse est. Nam (ut cætera taceam) primo hæc sententia fidem Christianam in merum enthusiasmum convertit, quo nihil periculosius. Deinde hæc sententia rectum ordinem, a sanioribus theologis omnibus agnitum receptumque, plane invertit. Nolo hic de prædestinatione disputationem ingredi, quam æternum sopitam esse ex animo optaverim; quanquam non desunt theologi longe doctissimi, qui acriter contendant per dogma electionis, quale a multis docetur, omnem hominis in foro divino justificationem, quæ in tempore fit, everti funditus. Sed argumentabor ex utrinque concessis.

Fatentur theologi omnes saniores, (tum qui decretum electionis absolutum et irrespectivum esse docent, tum qui decretum illud in Christo fundari, proinde homines in Christo per vivam et perseverantem fidem insitos respicere contendunt,) notitiam et quasi sensum electionis nostræ, (qui in hac mortali vita haberi potest,) fidem, charitatem, pœnitentiam, adeoque diutinam mortificationem nostram consequi, neque aliter percipi posse quam ex his τεκμηρίοις. Contra, juxta hanc sententiam, fiducia et persuasio de electione nostra quasi primus gradus in scala salutis statuitur, docenturque homines nondum justificati, ante omnem obedientiam suam, hanc fiduciam concipere. Sententia tam inepta et absurda, ut refutatione prorsus indigna sit; tam vero impia et periculosa, ut omni odio et quovis anathemate sit dignissima. Neque igitur audiendi sunt, qui hanc esse ecclesiarum omnium reformatarum sententiam, veluti in earundem contumeliam, non dubitarunt asserere. Falsum hoc esse liquet. Nam 1. certum est, ecclesias plerasque omnes, quæ Augustanam Confessionem sequuntur, hoc est, Lutheranas, (quæ numerosissimæ sunt,) dogma de absoluta et irrespectiva electione non tantum non admittere, sed ut plane fictitium respuere. Itaque fieri non potest, ut ex harum ecclesiarum sententia objectum fiduciæ justificatricis statuatur specialis illa misericordia, quæ in absoluta electione fundetur. 2. Augustana ipsa Confessio, quæ inter reformatas confessiones omnium prima et nobilissima est, specialem istam prædestinationis misericordiam saltem ad objectum fidei non pertinere aperte docet in capite de *fide*. Ibi enim Augustani *fidei* objectum faciunt "promissionem misericordiæ, quæ nobis propter

"Christum Liberatorem contingit;" quam et universalem esse diserte docent. Verba eorum sunt; "Sicut universalis est pœnitentiæ prædicatio, ita et "promissio gratiæ est universalis, et omnes credere "jubet et accipere beneficium Christi." Imo, ut specialem istam electionis misericordiam a se non intelligi ostendant, expresse addunt; "Non est hic "opus disputationibus de prædestinatione; nam pro-"missio est universalis." 3. Denique, ecclesia nostra Anglicana art. 17. expresse docet, considerationem et perceptionem æternæ electionis (quam et in Chri- 54
sto fieri diserte statuit) competere solummodo "vere "piis, et eis, qui sentiunt in se vim Spiritus Christi "facta carnis et membra, quæ adhuc sunt super "terram, mortificantem, animumque ad cœlestia et "superna rapientem." Atque in fine articuli homines a curiosis istis speculationibus de prædestinatione revocat, et (cum Confessionis Augustanæ conditoribus) ad promissionem evangelii universalem amandat his verbis; "Deinde promissiones divinas "sic amplecti oportet, ut nobis in sacris literis gene-"raliter propositæ sunt; et Dei voluntas in actioni-"bus nostris ea sequenda est, quam in verbo Dei "habemus diserte revelatam." Atque hæc (ὡς ἐν παρόδῳ) de fiducia specialis misericordiæ, ut tibi effugium omne præcluderem, dicenda existimavi. Jam pergo in examine eorum, quæ in hac Animadversione sequuntur.

8. "Fidei justificantis actum proprium, medium "esse," statuis "inter fiduciam illam conditionatam, "qua homini persuasum est se salvum fore si Dei "conditioni se submiserit, &c. et fidei fructum, scil. "obedientiam[p]." Si hic per *obedientiam* intelligis

[p] [p. 132.]

tractum seriemque obedientiæ conspicuæ, fatemur illud, per quod primam justificationem adipiscimur, (quocunque nomine id ipsum appellaveris,) medium quiddam esse inter conditionatam fiduciam et ejusmodi obedientiam. Sed palam est, te per *obedientiam* voluisse ipsam obedientiæ promptitudinem, sive sincerum obediendi propositum. Ita enim mox loqueris; " Hæc fiducia parit obedientiæ promptitu-
" dinem, &c. Interim radix, etsi fructuum ferax,
" si opportunitas exigat et ferat, distinguenda est
" ab ipso germine. Vi promissi, *qui crediderit in*
" *ipso, qui ædificaverit super lapide illo pretioso*
" *electo, salvus erit, &c. justus ex fide vivet,* etsi
" proximo momento moriatur, ut latro fidelis; fides
" igitur justifica est fiducia." Itaque statuis, fiduciam esse quandam justificatricem, quæ conditionata illa fiducia sit posterior, et omnem tamen obedientiam, quin et obedientiæ promptitudinem antecedat. Sed hoc, quod statuis, est tum valde absurdum, tum periculosissimum. Argumenta autem et exempla, sive similia, quibus miram hanc assertionem probare atque explicare niteris, futilia sunt et frivola; imo, si accuratius expendantur, contra teipsum aperte militant.

9. Ita argumentaris; " τὰ ἐναντία παράλληλα μᾶλλον
" γνώριμα, ut vere dixit philosophus. Caro corrupta est
" non modo incredulitatis rea, &c. sed etiam infideli-
" tate, sive potius diffidentia laborat, &c. Perpendenti
" rem liquebit, vitium diffidentiæ esse incredulitati
" malum superadditum. Ex parte jam altera con-
" stat," &c. Respondeo, 1. Demus, diffidentiam esse incredulitati malum superadditum, quid inde ex regula oppositorum sequetur? nempe hoc solum legitime, fiduciam esse credulitati, sive assensui, virtutem superadditam. Sed quid tum? an inde effi-

citur, (quod tibi probandum incumbebat,) esse aliquam fiduciam justificatricem, quæ media sit inter fiduciam conditionatam et obedientiam, sive obedientiæ promptitudinem? Nugæ! 2. Sed et falsum est, diffidentiam (si ipsam a cordis ἀπειθείᾳ, ut par est, distinxeris) esse malum incredulitati superadditum. Diffidentia et incredulitas idem sunt, si modo ad idem objectum, scil. promissum divinum, referantur. Non crèdit, sive assensum non præbet aliquis promissioni divinæ de beneficio aliquo apiscendo? hoc ipso quod promissioni divinæ non credit, ipsi diffidit; neque hic inter incredulitatem et diffidentiam discrimen aliquod, nisi frustra, quæsiveris. Satis hoc patet e notissimis, quæ in transcursu commemoras, Israelitarum, scil. in eremo rebellium, et magnatis Samaritani exemplis. Non crediderunt, sive assensum non præbuerunt isti, hoc est, non confisi sunt promissis divinis sibi factis; ut eadem plane fuerit incredulitas et diffidentia ipsorum. Ex hac vero mentis incredulitate secuta est in ipsis cordis *ἀπείθεια*, sive *inobedientia*, verbis factisque consentaneis se prodens. Ita prorsus ex altera parte, *credulitas*, sive assensus, et *fiducia* idem sunt, si idem objectum, nempe promissum divinum, respiciatur. Credo, sive assensum præbeo, promissioni divinæ de salute æterna, mihi per et propter Christum sub certis quibusdam conditionibus donanda; hoc est, confido Deo, mihi sub istis conditionibus salutem promittenti. Quis hic non videt, fidem, sive assensum meum, et fiduciam res esse plane easdem, nulla ratione distinguendas? Ex hoc autem mentis assensu sive fiducia, (si per Dei gratiam efficax fiat,) sequitur cordis (ut ita dicam) *εὐπείθεια*, sive *prona obedientia*, et firmum animi decretum, quo quis sta-

tuit, se Dei conditioni (ut ipse loqueris) submissurum, ut promissi beneficii fiat particeps. Hæc cordis εὐπείθεια est (si proprie loquimur) fiduciæ effectus, non ipsa fiducia; quemadmodum contra cordis ἀπείθεια est effectus diffidentiæ, non ipsa proprie dicta diffidentia. Hinc vero liquet, inter diffidentiam, qua quis non credit sive non confidit promisso Dei in evangelio de salute ipsi sub certis conditionibus per ac propter Christum donanda, et illam cordis ἀπείθειαν, qua quis statuit se conditionibus evangelii non submissurum, sed in peccatis suis perrecturum, nul-
55 lam esse mediam diffidentiam: atque ex altera parte, inter fiduciam conditionatam, qua quis eidem promisso divino credit sive confidit, et cordis εὐπείθειαν qua quis serio animum applicat ad conditionem promissi præstandam, mediam fiduciam esse nullam.

10. Similia, de ægri in medico, et viatoris in ὁδηγῷ suo fiducia, quibus sententiam tuam probare atque explicare voluisti, a proposito tuo plane aliena sunt; quin et nostræ sententiæ elucidandæ aptissime inserviunt. Viator homini fido et viæ gnaro, se ipsi in ὁδηγὸν offerenti, credit, hoc est, confidit; proinde, si metam itineris serio velit attingere, ducem in via sibi ignota secure sequitur. Hic manifestum est, 1. *Credere* et *confidere* ὁδηγῷ plane idem esse; 2. Nullam esse mediam fiduciam inter fiduciam illam, qua viator credit et confidit se ad metam itineris perventurum, si viam ab ὁδηγῷ monstratam acceperit, atque illud animi decretum, quo statuit se ejusdem vestigia persecuturum. Quomodo hæc ad propositum accommodanda sint, nemo est qui non videat. Itidem æger medico, quem artis suæ peritum et probum esse novit, sanitatem ipsi pollicenti credit, hoc est, confidit; atque hinc (si nihil contrarium

suadeat) medici præscriptis paret. Hic rursus creditio (ut loqueris) et fiducia idem sunt: tantum a vero abest quod dicis, fiduciam sequi creditionem
b contingenter. Satis quoque hic liquet, inter fiduciam illam conditionatam, qua æger credit et confidit se sanitatem suam recuperaturum, si præscriptis a medico remediis utatur, et illud animi decretum, quo statuit se medici præscriptis obsecuturum, mediam fiduciam esse nullam. Falsissimum vero est quod absolute affirmas, ægrotum, qui medico confidit, præscriptis ejus parere. Non semper paret, qui confidit. Fieri enim potest, ut medicus abstinentiam in cibo et potu necessariam judicet, adeoque præscribat, quam ægrotus contrariæ consuetudini inveteratæ mancipatus ferre non possit, vel certe non velit. Vel fieri potest, ut ægri stomachus male affectus præscriptum remedium (quod alioquin validum fore non dubitat) nauseet. Denique fieri potest, ut tam acre sit remedium, tantoque cum cruciatu conjunctum, (e. g. si membrum amputandum sit, ne pars sincera trahatur,) ut æger delicatus, licet medici consilio nequaquam diffidat, mortem tamen mallet quam remedium. Nescio an in rebus humanis exemplum aliud dari possit, quod proposito nostro sit magis accommodum. Lethali peccati morbo laboramus omnes. En Medicum cœlitus missum, Jesum Christum Servatorem nostrum. Is nobis salutem eamque æternam gratis pollicetur, si modo ipsius saluberrimo consilio obtemperare, ac præscriptis in evangelio remediis uti non abnuerimus. Qui Christo pollicenti credit, sive assensum præbet, is eo ipso Christo confidit; ut discrimen hic inter assensum ac fiduciam, vel mediam aliquam fiduciam inter hanc ipsam et firmum illud propositum, quo quis apud

animum suum statuit, se viam salutis obtinendæ a Christo monstratam ingressurum, inque ea ad finem vitæ progressurum, frustra quæsiveris. Fieri autem potest, et sæpissime (proh dolor) fit, ut qui Christo salutem pollicenti credit et confidit, nondum tamen animum suum eo induxerit, ut viam salutis obtinendæ a Christo ostensam insistere velit. Hoc nimis verum esse clamat tristis experientia, et clare testatur sacra Scriptura, quæ expresse narrat, fuisse multos, qui Christo ejusque evangelio credidere, proinde promissis ejus, promulgati ab ipso evangelii parti non minimæ, confisi fuerunt; quos tamen metus periculi aut infamiæ inter homines a Christi confessione, proinde a salute, abstinuit, Joh. ii. 23, 24. et xii. 42. Paulus quoque apostolus apertissime docet, fieri posse ut quis habeat πᾶσαν πίστιν, i. e. *omnem fidem*, (quæ proculdubio firmissimum toti evangelio assensum, adeoque certissimam in promissis evangelicis fiduciam complectitur,) et a charitate tamen, proinde a salute, plane alienus sit, 1 Cor. xiii. 2. Confer Matt. vii. 21, 22, 23. Ut tuo ipsius exemplo, ægri in medico fiduciam ponentis, adhuc insistam, sæpe fit, ut qui Medico animarum Christo confidit, præscriptam spiritualis medicinæ rationem, ut carni ingratissimam, aversetur. Postulat Christus, si salvi esse velimus, ut ab inolita peccati consuetudine desistamus, quod ægre a nobis impetramus. Vitiatum est animi palatum, neque sapit spiritualia magis quam ægrotus pilulam amarissimam. Denique, (quod est omnium difficillimum,) dextræ hic manus amputandæ, oculi eruendi, ne totus homo æternum pereat, Matt. v. 29, 30.

11. Exemplum fidelis latronis quomodo ad propositum tuum pertineat, non video. Censesne latronem istum justificationem ac salutem adeptum fuisse per

meram fiduciam sine omni obedientia, sive externa, sive interna, imo sine omni obedientiæ promptitudine? Erras graviter. Audi Davenantium nostrum, qui (de Justit. Act. cap. 30.) postquam necessitatem bonorum operum ad justificationem fuse probasset, argumentis suis hoc ipsum fidelis latronis exemplum 56
subjungit his verbis: "Ad extremum, argumenta "hæc nostra exemplo notissimo illustremus et mu- "niamus. Si quis unquam justificatus caruisset pror- "sus omnibus operibus bonis, hoc potissimum eve- "nisset in illo latrone, qui in ultimo vitæ suæ actu "conversus est. At si evangelistam Lucam consula- "mus, inveniemus illum multis et magnis operibus "bonis floruisse. Ad externa opera quod attinet, "peccatum suum humiliter confitetur, socium suum "ad Dei timorem et pœnitentiam provocat, Christum "in cruce pendentem, desertum a suis, derisum ab "hostibus, regni cœlestis Donatorem agnoscit. Hæc "erant externa opera, quæ ab illo tum fieri potue- "runt, optima et pulcherrima. Si vero ad interna "opera respiciamus, procul dubio de anteactæ vitæ "flagitiis vere et ex animo doluit et pœnituit, socio "etiam suo (quod specimen fuit charitatis) resi- "piscentiam et salutem optavit, in Christum Re- "demptorem firmiter credidit, timorem denique ac "amorem suum erga Deum testatus est."

12. Dicis[q], "Liquido constare hanc distinctionem. "Verbum veritatis credimus; rem promissam spera- "mus; et in Promissore fideli ac potenti confidimus." Quid tum? an inde sequitur, esse aliquam fiduciam, quæ neque absoluta sit, neque conditionata illa quam ipse descripserim? Hanc conclusionem ex distinctione illa ne per decimam quidem consequentiam

[q] [p. 133.]

deduxeris. Sed et in hac liquida distinctione quædam sunt, quæ obelum et veru merentur. Primo, male postremo in loco collocatur fiducia in Promissore fideli ac potente, quæ primo in loco poni debuit. Nam omnis assensus noster, sive fiducia quam promisso alicui habemus, est fiducia illa, qua in Promissore fideli ac potente confidimus, posterior, eique innititur. Ideo scil. promissis Dei confido, hoc est, persuasum habeo, Deum promissorum suorum fidem liberaturum, sive promissa sua præstiturum, quia in ipso Deo fideli ac potenti confido, sive de fidelitate ac potentia Dei mihi persuasissimum est. Hoc manifestum est ab exemplis a te adductis. Ideo ægrotus medici promisso de sanitate ipsi reddenda, si præscriptis utatur remediis, confidit, quia in ipso medico, ut probo atque artis suæ perito, fiduciam ponit, &c. In re perspicua pluribus non est opus. Itaque cum fiduciam in Deo, sive Christo, Promissore fideli ac potente, tanquam fidei justificantis τελειότητα, ultimo in loco collocas, mirum in modum ineptis. Nam hanc fiduciam in Deo, sive Christo, Promissore fideli ac potenti, habet, quicunque verbo Dei, sive Christi, assensum præbet, cum hic assensus sine fiducia ista consistere non possit. At hunc assensum habere posse hominem improbum, atque a statu justificationis adhuc alienum, et ipse fateris, et supra liquido probavimus. Deinde, pessime et periculosissime spem rei promissæ refers ad fiduciam justificatricem, sive ad fiduciam illam, quæ justificationem hominis antecedit. Spes enim nihil aliud est quam expectatio futuri boni: et spes theologica, expectatio futuri boni, hoc est, salutis æternæ, a Deo aut Christo obtinendæ. Hæc expectatio nititur persuasione animi, qua quis persuasum habet, se vel æternam salu-

tem consecuturum, vel certe consequi posse. Te per *spem* hic non intellexisse ejusmodi salutis expectationem, quæ ea animi persuasione nititur, qua quis tantummodo credit se æternam salutem consequi posse, hinc manifestum est, quod hæc persuasio idem plane sit quod fiducia illa conditionata, quam tanquam ad justificationem hominis non sufficientem ipse rejicis. Itaque necesse est, ut per *spem* hic volueris ejusmodi salutis æternæ expectationem, quæ inde oritur, quod quis persuasum habet se æternam salutem consecuturum; quæ quidem expectatio (ut in Dissertationibus meis observavi) *spes* magis proprie dicitur in sacris literis. Atqui hæc spes sive expectatio præstationem nostram conditionis ad justificationem requisitæ, adeoque ipsam justificationem nostram consequitur. Quo enim jure expectet aliquis æternam salutem, qui ea omnia, quæ ad justificationem (sine qua nulla salus esse potest) requiruntur, nondum præstiterit? Vides jam (uti spero) errores atque hallucinationes tuas in distinctione hac, quam *liquidam* appellas. Nihilominus ut res adhuc clarius elucescat, veram ac liquidissimam distinctionem variorum actuum fidei, fiduciæ, ac spei Christianæ hic ponam. Ordo talis est: Primum credimus, Jesum nostrum esse Christum, Deique Filium veracissimum ac potentissimum, Joh. ix. 35. et xx. 31. Act. viii. 37. 1 Joh. iv. 15. et v. 5. Hinc toti ejus evangelio credimus, ac promissis ejus imprimis confidimus. Tum (si fides et fiducia ista in nobis fiat per Dei gratiam efficax) animum serio applicamus ad conditionem earundem promissionum præstandam, agendo scil. pœnitentiam de peccatis nostris, concipiendo firmum obedientiæ propositum, Christoque ut Regi nostro nosmet ipsos devovendo. Denique,

præstando conditionem rem promissam speramus; quæ spes perfectior aut imperfectior fit pro ratione ac modo obedientiæ nostræ, sive prout nobis magis minusve liquido constiterit nos conditionem præstitisse. Hic clara sunt omnia. Vin' autem me hæc exemplo quoque a te adducto illustrare et confirm-
57 are? Ægro persuasum est, medicum suum probum esse atque artis peritum. Hinc pollicitationi ejus de salute ipsi reddenda, si paruerit præscriptis, confidit. Tum (si, ut prudentem decet, propriæ saluti consulit) se medici consiliis regendum tradit, statuens omnia remedia, etiam ingratissima, tentaturum sese, ut morbo liberetur. Denique, præscriptis parendo, de sanitate recuperanda bene sperat. Stultus autem atque insanus esset (proinde non nisi ad Anticyras relegandus) æger, qui a medico sanitatem speraret, ipsius consiliis obtemperare ac præscriptis remediis uti nolens. Nimirum hoc tibi πρῶτον ψεῦδος, hic fons errorum fuit, quod spem boni promissi, quæ Christiani hominis officium consequitur, a fiducia promissionis, quæ justificationem quidem antecedit sed ad ipsam sola non sufficit, haud satis accurate distinxeris.

13. Fiduciæ passim in Scripturis occurrentia præcepta, præceptis annexa maxima promissa, denique ejusdem splendida exempla, quæ adducis, nihil quicquam vel tuam causam juvant, vel nostræ officiunt. Nam loca, in quibus præcepta, promissa, exempla ista occurrunt, præterquam quod bona ad hanc vitam spectantia fere respiciant, loquuntur etiam apertissime de fiducia hominis justi, idque in via justitiæ divina bonitate ac potentia nitentis. Hominis autem justi privilegium esse ut possit, officium ut debeat in rebus afflictissimis Deo optimo maximo secure confidere, ipsique τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀγαθοποιΐᾳ παρατι-

θέναι, 1 Pet. iv. 19. (cui conferendus est locus Ps. xxxvii. 3. qui citationum tuarum agmen ducit;) huic quoque hominis justi fiduciæ maxima promissa in Scripturis annexa esse, denique, ejusdem fiduciæ splendida exempla in Scripturis occurrere, quis dubitat? Sed hæc ἀλογιστία, sæpius in censura tua se prodens, cogit me repetere meum illud, *quid tum?* Nullam enim hic video consequentiam, quæ absurdæ tuæ hypothesi quicquam faveat. Iterum memineris, bone vir, horum alterutrum tibi probandum incumbere; vel 1°. Hominem peccatorem, ac nondum justificatum, jure posse in animo suo concipere fiduciam de æterna salute per Christum obtinenda, aliam a conditionata illa fiducia quam ipse toties descripserim; vel 2°. Conditionatam illam fiduciam per se ad justificationem peccatoris sufficere. Posterius illud ipse negas; prius nunquam probaveris. Certe præcepta, promissa, exempla illa Scripturæ, prout a te allegantur, οὐδὲν πρὸς Διόνυσον.

14. Ad Achilleum tuum argumentum jam venio: "Unicum," inquis[r], "adjiciam argumentum, cujus "robur expendas velim. Petam a lege oppositorum. "Quando homini interdicitur, aut vitio vertitur," &c. Sed hoc quoque argumentum, de cujus robore tantopere gloriaris, quisquis expenderit, plane ficulneum esse vere pronuntiaverit. Nam 1°. magno conatu nihil agis, cum multis Scripturæ locis probare niteris, quoties homini interdicitur aliis rebus præterquam Deo fidere, id, quod vitio vertitur, fiduciam esse. Quis enim, cui sinciput satis sanum, negaverit, *fidere* significare *fiduciam*? 2°. Quod ais, haud recte dici aliquem *auro*, &c. *credere*, satis ineptum est. Nam *credere* aliquando idem significat quod *confi-*

[r] [p. 133, 4.]

dere. Sic Virgil. *Nimium ne crede colori.* Et Ovid. *Moribus et vitæ credidit ille meæ.* Et exempla hujusmodi apud bonos authores passim occurrunt. 3°. Cum dicis, " Pari ratione fides in Deum est pro-" prie fiducia," paritatem rationis male instituis; quæ ita potius instituenda erat: quando homini interdicitur in sese, &c. fidere, id, quod vitio vertitur, est fiducia; pari ratione, cum præcipitur homini in Deo sive Christo fidere, id, quod sub præcepto est, itidem est fiducia. Non omnis fides in Deum sive Christum est fiducia; sed ea tantum fides, quæ Deum sive Christum respicit ut Promissorem. Quid vero hinc elicias, quod vel speciem habeat argumenti ad hypothesin tuam probandam, ne divinatione quidem assequi possum.

15. Nisi vero volueris, phrasi illa, *credere in Deum* sive *Christum*, peculiarem aliquam fiduciam in Scripturis denotari, quæ non competat nisi ad justificationem ac salutem credentibus. Ita quidem statuis sub initium prolixioris tuæ Animadversionis supra recitatæ; ubi disertis verbis affirmas[s], " Fidei " salvificæ notionem propriam, et actum illum pecu-" liarem, Scripturam exprimere per τὸ πιστεύειν εἰς, " vel ἐπὶ τὸν Θεὸν sive Χριστὸν, et ἐπὶ sive εἰς ὄνομα, " et ἐν ὀνόματι Κυρίου." Sed hic criticismus tuus inanis est et falsus; cum certum sit πιστεύειν εἰς Χριστὸν de iis in Scripturis dici, qui ad justificationem ac salutem nondum crediderant. Vide loca disertissima, Joh. ii. 23, 24. et xii. 42, 43. Phrasis πιστεύειν εἰς τινὰ apud Græcos scriptores profanos nusquam (quod sciam) occurrit, sed est idiotismus linguæ Hebraeæ; quem imitati sunt sacri scriptores Novi Testamenti. Observandum autem est, apud He-

[s] [p. 131.]

bræos duplicem esse phrasin, *credere alicui* et *credere in aliquem;* in quibus verborum potius discrimen est, quam rerum. Sic Genes. xlv. 26. לא־האמין להם, *Non credidit eis.* Exod. iv. 8. 58
אם לא יאמינו לך והאמינו לקל האת האחרן, *Si non crediderint tibi, at credent voci signi posterioris.* Deut. ix. 23. ולא האמנתם לו, *Et non credidistis ipsi.* Exod. xiv. 31. ויאמינו ביהוה ובמשה עבדו, *Et crediderunt in Dominum, et in Mosen ejus servum.* Et xix. 9. וגם־בך יאמינו, *Etiam in te credent.* His exemplis constat, Hebraice phrases *credere alicui*, et *credere in aliquem*, promiscue usurpari tam de Deo quam de creaturis. Imo, tantum abest ut phrasis, *Credere in Deum*, fiduciam justificatricem per se significet, ut aliquando fiduciam ne omnino quidem significet. Sic de Ninivitis, Jonæ credentibus urbis excidium Dei nomine ipsis denuntianti, dicitur ויאמינו אנשי נינוה באלהים, *Et crediderunt viri Ninive in Deum*, Jon. iii. 5. Ubi manifestum est, per τὸ *credere in Deum* fiduciam non significari. Nam fiducia promissum aliquod semper respicit; cum hoc in loco assensus exprimatur, quem comminationi divinæ, de urbis interitu per Jonam promulgatæ, Ninivitæ præbuerunt. Haud me fugit, Augustinum alicubi subtiliter (pro more suo) distinxisse hæc tria, *credere Deo*, *credere Deum*, et *credere in Deum*. Sed huic distinctioni Pater optimus sensum catholicum et sanum adhibet; quem si tu admitteres, nulla mihi tecum de cætero lis aut controversia intercederet. Nam Augustino, *credere in Deum*, nihil aliud est quam *amare Deum*. Ait enim Tractat. 29. in Johan[q]. " Non continuo qui " credit Deo, credit in Deum: nam et dæmones cre-

[q] [Vol. III. p. 515.]

" debant ei, et non credebant in eum. Rursus etiam " de apostolis ipsius possumus dicere: Credimus Pau- " lo; sed non, Credimus in Paulum." Et subjungit: " Quid est ergo *credere in Deum?* Credendo amare, " credendo diligere, credendo in eum ire, et ejus " membris incorporari." Denique fidem, qua in Deum creditur, exponens dicit: " Eam non qualemcunque " esse, sed quæ per dilectionem operatur." Similia sunt apud Augustinum in Exposit. Psalm. lxxvii. et Serm. 6. de verbis Domini; et Psalm. cxxx. " Hoc " est *credere in Christum*, diligere Christum."

16. Ita tandem Animadversionem tuam satis prolixam responsione quoque prolixa refutavi. Ex quibus omnibus cordati facile judicare possunt, quam falso concluseris[r], " Fidem in hoc sensu sumptam," (nempe pro simplici fiducia,) " Christum et aposto- " los esse justificationis conditionem" (unicam scil.) " apertissime docere." Ex his quoque abunde liquet, quam vanus sis, cum veluti ovans ac triumphum agens disputationem tuam his verbis claudis: " Ecce jam, quam non inextricabilis sit difficultas, " recumbentiæ, sive fiduciæ in Deo" (quæ scil. per se atque ante omnem obedientiam nostram justificet) " notionem concipere atque explicare!" Dixerim egomet verius: Ecce jam, quam plane irritus sit eorum conatus, qui fiduciam aliquam proprie sic dictam nobis explicatam dare voluerunt, quæ necessario nexu salutarem justificationis effectum secum trahat!

17. Coronidis loco conclusiones aliquot lectori proponam, quæ (meo quidem judicio) veram doctrinam de fide et fiducia Christiana dilucide ac succincte complectantur.

[r] [p. 134.]

Conclusio prima: Fides et fiducia Christiana, proprie loquendo, differunt tantum ut generale et particulare: ut fides sit assensus toti evangelio, quaquaversum patet; fiducia vero appelletur assensus ille, quatenus promissa in evangelio facta respicit. Conclusionem hanc supra probavi, (sect. 9, 10.) quæ et per se satis manifesta est. Fiducia non ad omnia refertur, quæ in evangelio traduntur, (neque enim vel minis, vel narrationibus rerum præteritarum, &c. proprie dicimur confidere,) sed ad bona tantum illa, quæ a Deo in evangelio promittuntur. At fides evangelii etiam in minis et aliis quibuscunque assertionibus, sive de rebus futuris, sive de præsentibus, aut præteritis, atque ad nos etiam nihil pertinentibus, non minus quam in promissis, versatur.

18. Conclusio secunda: Cum fiducia Christiana promissiones Dei in evangelio respiciat, promissiones vero illæ bona maxima et summe desiderabilia, ab homine sub certis quibusdam conditionibus obtinenda, proponant; fierique adeo non possit, ut quis promissis evangelicis assensum præbeat, hoc est, confidat, nisi qui desiderium inde aliquale rerum promissarum in animo suo concipiat: hinc fiducia Christiana aliquando (voce fiduciæ latius sumpta) definitur: Assensus evangelicis promissionibus cum bonorum promissorum desiderio conjunctus. Hæc *fiduciæ* definitio in scriptis theologorum, qui res theologicas accuratius tractare solent, passim occurrit. Inter alios consule Robertum Baronium, Philos. Theol. Ancill. Exercit. 3. de Fide, &c. artic. 19. n. 3. ubi vir doctus, de quæstione, "An fiducia sit actus "intellectus," &c. agens, ita loquitur: "Uterque "actus" (nempe tam assensus intellectus, quam desiderium voluntatis) "ad fiduciam requiritur. Nemo

" enim dici potest confidere, seu fiduciam habere, de
" bono obtinendo, nisi et firmam habeat persuasio-
" nem in intellectu, et desiderium vel amorem istius
" boni in voluntate." Quod egregie explicat Tile-
59 nus Syntagm. Part. I. Disp. 37. Thes. 18. dicens:
" Objectum fidei esse veritatem divinam, non solum
" qua aliquid narrat, sed cumprimis qua aliquid pro-
" mittit. Ubi non satis est assentiri narrationi, ut
" veræ; sed necesse est rem oblatam vel amplecti,
" vel repudiare, quod utique ad voluntatem pertinet."
Nihilominus idem vir doctus [r] fiduciam in intellectu formaliter sitam esse statuit. Nam continuo subjicit: " Prior actus est ipsa essentia seu formalis ra-
" tio fiduciæ; posterior vero est tantum actus ei an-
" nexus et concomitans: et proinde fiducia formali-
" ter est in intellectu, licet annexum habeat deside-
" rium voluntatis. Probatur hæc assertio: primo,
" quia oppositum fiduciæ, videlicet diffidentia, est in
" intellectu: ergo ipsa fiducia est in intellectu. Ra-
" tio antecedentis est, quia diffidentia, qua aliquis
" dicitur diffidere sibi aut suis rebus, non significat
" odium aut aversationem voluntatis, sed aut du-
" bitationem de viribus suis, aut persuasionem de
" imbecillitate sua, quæ proculdubio ad intellectum
" pertinent. Secundo, quia si fiducia formaliter esset
" actus voluntatis, nihil aliud esset quam desiderium
" aut amor objecti. Sed hoc est quotidianæ expe-
" rientiæ contrarium; multi enim ardenter expe-
" tunt et desiderant objectum aliquod, qui non ha-
" bent fiduciam de eo obtinendo." Hæc nobis largitur vir doctus, qui alioquin tuæ hypothesi nimis favet. Verum his utrinque concessis, ad alia atque ulteriora progrediamur.

[r] [i. e. R. Baronius.]

19. Conclusio tertia: Uterque actus fiduciæ latius sumptæ, nempe, tum assensus promissionibus evangelicis, tum desiderium bonorum promissorum, potest in hominem cadere sive competere, qui ad statum gratiæ ac salutis nondum pervenit. Probatur hæc conclusio ex prioribus. Quicunque assensum suum præbet toti evangelio (quod fieri posse ab homine adhuc carnali et irregenito supra demonstravi, et ipse quoque fateris) assentitur eo ipso sive confidit promissionibus in evangelio contentis. Ex assensu autem, sive fiducia illa, necessario fluit desiderium aliquale rerum promissarum; id quod in explicatione conclusionis secundæ demonstravi. Sed quid opus est ratiunculis nostris? Ipsa veritas docet, multos esse qui quærunt portam salutis intrare, neque tamen poterunt, Luc. xiii. 24. Ubi τὸ ζητεῖν, sive *quærere*, saltem hæc duo complectitur: 1. Fiduciam, sive persuasionem de salute æterna per Christum impetrata, et in Christo nobis serio oblata: 2. Desiderium felicitatis obtinendæ: quin et conatum aliqualem vox denotat. Hi tamen ζητοῦντες desiderata felicitate tandem excident, quia non ἀγωνίζονται· quæ vox magnam et constantem animi contentionem designat. Quærunt regnum Dei, sed non πρῶτον, Matt. vi. 33; immortalitatis cupiditate tenentur; sed ea non est ipsis tanti, ut propterea carere velint hujus ævi commodis.

20. Conclusio quarta: Itaque illa tantum fiducia in promissis evangelicis, sive in Christo Promissore, hominem juxta fœdus evangelicum in statu gratiæ ac salutis ponit, quæ annexum et conjunctum sibi habeat maximorum bonorum a Christo in evangelio promissorum desiderium, non qualecunque, sed vehemens et ardens, quodque omnia alia ipsius deside-

ria vincat superetque, atque in animo bene meditatum, rebus omnibus expensis, propositum gignat quidvis agendi patiendive, ut bona promissa tandem assequatur. Veritas hujus conclusionis ex prioribus liquido constat; et confirmatur amplius ex locis Scripturæ illustrissimis atque omni consideratione dignis, Matt. x. 37, 38. Luc. xiv. a ver. 25. ad ver. 33. inclusive. Hæc vero fiducia, quæ nempe annexum sibi habeat vehemens atque ardens illud desiderium, est dubio procul πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη, cui justificationem Paulus Gal. v. 6. tribuit, et nemo Christianus detraxerit. Habes veram sententiam de fiducia Christiana liquidissime explicatam.

60 ANIMADVERSIO XIV.

AD DISSERT. PRIOR. V. p. 35. [p. 55.]

IN hujus capitis initio argumentum ordine quartum occurrit, quo hypothesin Jacobi de necessitate bonorum operum ad justificationem stabilire conatus sum. Caput sic incipit: "Argumentum quartum "esto sumptum ab illo Dei processu, quo in homi- "nibus judicandis usurus est in die ultimi judicii. "Quomodo quisque in futuro sæculo a Deo judica- "bitur, eodem plane modo in hac vita a Deo justi- "ficatur: Atqui ex operibus (non fide sola) quisque "in futuro sæculo a Deo judicabitur; Ergo ex ope- "ribus (non fide sola) quisque in hac vita a Deo "justificatur. Aut ego egregie fallor, aut hoc argu- "mentum insolubile est." Huic argumento meo tripliciter occurris. 1. "Miror," inquis, "hoc inso-

" lubile tibi videri argumentum, quod tibicen malæ " causæ est invalidus. Certo certius est, Christianos " in hoc sæculo fide a Deo justificari, et in justitiæ " statu secundum Dei institutum constitui, quia " Christi satisfactionis participes fiunt, 1 Cor. i. 30. " &c. et fidem solam sine operibus Abrahæ ejusque " filiis ad justitiam imputari, Rom. iv. 3. &c. At " non tam liquido constat e Christi parabolicis ser- " monibus de judicio extremo, quis futurus sit " Christi processus in examine et sententia ferenda. " Sed dabimus, Christum nobis secundum cujusque " opera redditurum; hinc minime sequitur, Deum " fidelem in conspectu suo a reatu peccati absolvere " ob sua opera. Deus sibi non contradicit." 2. Post- hæc ita cavillaris de verbis meis, *eodem plane modo*, " Si *eodem plane modo*," inquis, " tum in minore, " itemque in conclusione verba parenthesi inclusa de- " buerant esse, (*absque fide*,) et non ut hic per falla- " ciam substituuntur, (*non fide sola*,) unde sequere- " tur, quod hic ex operibus solis absque fide justifica- " mur; quod falsissimum esse author ipse non nega- " bit. Inane itaque et non insolubile est hoc argu- " mentum." 3. Denique paginam claudis his verbis: " Justificatio est varia, pro quæstionis varietate. Si " in jus vocetur homo de sua innocentia, sons an in- " sons fuerit, totus mundus est peccati reus, et ex " operibus nemo justificatur; qui negat, Deum " mendacem facit. Si homo de conditionibus evan- " gelii præstandis in quæstionem veniat, ex operibus " probandus est. Annon perspicis majoris proposi- " tionis jam nutantem statum ratione verborum am- " biguitatis?"

RESPONSIO AD ANIMADV. XIV.

1. Argumentum hoc quartum insolubile esse, non obstat hæc tua Animadversio, quin etiamnum fidenter pronuntiem. Major propositio (si per verba, *quomodo*, et *eodem modo*, intelligas hominem in hac vita justificari et in futuro sæculo judicari sive justum pronuntiari ex iisdem conditionibus, quod solum me voluisse prudens et candidus lector facile per se agnoscet) manifestæ est veritatis. Minor vero, si de adultis accipiatur, (ad quos solos hanc controversiam spectare sani omnes vident) tam certa est propositio, ut quæ in universa theologia certissima. Interim utriusque propositionis demonstrationem petat lector, qui de alterutra dubitat, ex capite illo V. Dissertationis Prioris. Quæ vero contra a te hic afferuntur, ea farfari foliis sunt leviora.

2. Ad primum membrum hujus Animadversionis tuæ respondeo; 1°. Quomodo satisfactionis et justitiæ Christi fiamus participes, et sub qua lege et conditione, supra fuse et luculenter ostendi. Quo vero sensu Paulus dixerit, fidem Abrahami imputatam ipsi fuisse in justitiam sine operibus, prolixe explicavi Diss. Post. XII. 14—27. [p. 218, &c.] Quæ omnia, cum ad caput illud ventum est, tu silentio præteris, vacuum pene et paucissimis lituris tuis deturpatum libri marginem relinquens. Et tamen (qui tuus est in disputando candor et sinceritas) hanc de Abrahamo cantilenam perpetuo mihi occinis. 2°. Quanta sit hujus argumenti mei vis (utcunque in speciem id ipsum despicere et contemnere, ut ficulneum, videaris) ipse indicio es, qui, ut ejus ictum effugeres, articulum fidei Christianæ maximi momenti in dubium vocare necessum habueris. " Non," inquis, 61

" tam liquido constat ex Christi parabolico sermone " de judicio extremo, quis sit futurus Christi proces- " sus in examine et sententia ferenda." Itane vero? annon liquido constat ex sermone Christi, Matt. XXV. ipsum secundum opera unumquemque judicaturum? quid ergo est, quod speremus tibi liquido constare posse? Sermo, inquis, est parabolicus; fateor, ideoque non omnia in sermone illo esse (ut loquuntur) argumentativa, consentio. Atqui a scopo parabolæ manifesto solidum argumentum deduci posse nemo theologus unquam negavit. Quid quod homines omnes in extremo judicio secundum opera ipsorum judicatum iri, non solum in hoc Christi parabolico sermone, sed et alibi in Scripturis passim sermone proprio, claro ac diserto adseritur? 3°. Sed tibi multum debemus, quod tandem per te liceat nobis cum Scripturis et regula fidei sentire, ac dicere, Christum in futuro sæculo homines secundum opera ipsorum judicaturum. " Dabimus," inquis, " Chris- " tum nobis secundum opera cujusque redditurum." Bene. Quid vero tandem illud est, mi censor, quod nobis dare non vis? " Sed hinc," inquis, " minime " sequitur, Deum fidelem in conspectu suo a reatu " peccati absolvere ob sua opera." Si in verbis *ob sua opera* causam meritoriam, imo causam omnino ullam proprie sic dictam intelligis, tum alius hyperaspistes quærendus est, qui consequentiam istam defensurus sit: ego certe ab illa longissime abhorreo, et (Deo laus sit) abhorrui semper. Quod contendo, illud est, Christum in futuro sæculo neminem per sententiam suam misericordem a peccati reatu absoluturum, ac regno cœlesti donaturum, aliter quam sub conditione bonorum operum; atque hinc infero, neminem etiam in hac vita ex lege

Christi gratiosa jus ad veniam peccatorum ac salutem æternam acquirere, aliter quam sub eadem conditione. Huic consequentiæ evertendæ omnes licet ingenii tui arietes et machinas adhibeas, frustra eris.

3. Pergo ad secundum membrum Animadversionis tuæ. " Si *eodem plane modo*," inquis, " tum in mi- " nore itemque in conclusione verba parenthesi in- " clusa debuerant esse, (*absque fide*,) et non, ut hic " per fallaciam substituuntur, (*non fide sola*,) unde " sequeretur, quod hic ex operibus solis absque fide " justificamur." Quis hic Aristarchi nostri acumen non miretur? seu potius, (ut rem seriam serio agam,) quis censoris hujus non censura dignam censeat ἑτεροδοξίαν crassissimam? Ita argumentatur: Si eodem plane modo in hac vita justificamur, quo in futuro sæculo judicabimur, tum in hac vita justificamur solis operibus absque fide. Ratio consequentiæ est, quia (juxta censoris nostri sententiam) in futuro sæculo ex solis operibus absque fide judicabimur. Sed quis sanus aut catholicus ante ipsum ita docuit? Certe nemo. Sunt quidem inter pontificios scriptores, qui non verentur asserere, " in ex- " tremo judicio retributionem datum iri secundum " opera, non secundum fidem;" sed hos operose refellit magnus Jacksonus noster Comment. in Symbol. Apostol. II. 30. p. 3588. &c. Sane fides et opera in hoc negotio non sunt disjungenda; sed potius statuendum, in ultimo judicio finalem absolutionem et præmium adjudicatum iri (ex lege Christi gratiosa, ac propter Christum) et fidei et operibus nostris, sive fidei nostræ operatrici; hoc est, (ut cum Paulo loquar,) fidei δι' ἀγάπης ἐνεργουμένῃ, sive (ut Paulina rursus locutione utar, 2 Thess. i. 8.) *obedientiæ nostræ evangelio præstitæ*, quæ simul et fidem

evangelii et ea omnia, quæ fidem sequi solent ac debent, complectitur. Sed fortasse hac assertione tua voluisti, extremo in judicio illud tantum agi, ut ostendatur et toti mundo manifestum fiat, quinam vera fide Christum ejusque justitiam amplexi sint, qui secus; quod solis operibus (cum fides sit ipsum τὸ κρινόμενον) declarari potest; proinde recte dici, homines in futuro sæculo ex solis operibus judicatum iri. Si hæc mens ac sententia tua sit, (quod facile crediderim,) tum in eorum vesaniam incidis, qui asserunt bona opera in salutis negotio spectari tantummodo ut fidei signa. Istam vero sententiam in hoc ipso capite Harmoniæ, quo de agitur, duobus argumentis sane validissimis jam refutavi: primum argumentum mutuatus sum a viro clarissimo Gerardo Vossio, (quem nemo sanus aut orthodoxus ἑτεροδοξίας in hoc articulo suspectum unquam habuit,) qui ex locis illustrissimis, Matth. xxv. 21, 23, 34, 35. Apoc. vii. 14, 15. 2 Cor. iv. 17. Gal. vi. 8. Phil. ii. 12. concludit, "non satis dicere, qui bonis operi-
"bus, tantummodo ut fidei signis, promissionem fac-
"tam esse arbitrantur:" siquidem iisdem ex locis (quibus et alia multa in proclivi est adjicere) planum fiat,
"opera nostra in salutis negotio spectari ut causam
"sine qua non, sive ut conditionem præcedaneam,
"quæ promissum vitæ æternæ individuo secum nexu
"trahat." Telum alterum arripui ex armamentario Hugonis Grotii, qui bona opera non ut mera fidei signa in salutis negotio spectari hac invicta ratione probat: "Quæ ut signa spectantur, ea in se minus sunt
"quam res significatæ; at dilectio, quæ ista præstat
"opera, ac per figuram quandam in ipsis operibus
"intelligitur, plus est fide, 1 Cor. xiii. 13." Ad hæc argumenta tu (pro more tuo) ἀφωνότερος τῶν ἰχθύων 62

et quis erit disputandi finis, si adversario liceat ex hypothesi jam refutata et explosa thesin adhuc suam tueri ac defendere?

4. Restat tertium Animadversionis tuæ membrum: "Justificatio est varia, pro quæstionis varie-" tate. Si in jus vocetur homo de sua innocentia, " &c." Φεῦ τῆς φλυαρίας· quam ad propositum hæc prorsus nihil faciunt! Fac justificationem esse variam; quid tum? certe justificatio, de qua quæstio instituitur, una eademque est, nempe justificatio evangelica, sive quæ ad normam legis et fœderis evangelici exigitur. Hic constanter affirmamus, hominem juxta legem evangelicam justum in hac vita constitui, et in futuro sæculo justum declarari, ex iisdem conditionibus, nempe, tum fidei, tum bonorum operum, sive charitatis, quæ per figuram quandam, ut dixi, in ipsis operibus intelligitur. Ad quæstiones autem tuas quod attinet, si quæstio instituatur de hominis innocentia, sons an insons fuerit, hic debemus esse omnes confitentes rei. Nemo ab ea accusatione, qua ut peccator coram Deo arguitur, vel fide, vel operibus, vel utrisque simul, vel alia quaviscunque ratione, sive in hac vita sive in sæculo futuro, liberari potest. Sed Christus hoc meruit, ut nemo peccator, ob hoc ipsum solum quod peccator sit, et qui cæteris peccatis non etiam infidelitatis aut impœnitentiæ crimen adjecerit, æternum periret. Atque hæc gratia in evangelio, quod *novum fœdus* appellatur, declarata est et sancita. Hoc ipsum voluit Paulus apostolus, cum multis probat, homines omnes peccatores esse, atque iræ divinæ ac morti æternæ obnoxios; proinde neminem a condemnatione liberari posse aliter, quam per ac propter Christum, et juxta fœdus gratiosum in Christo stabi-

litum. Hoc apostoli argumentum late executus sum Dissert. Post. VIII: et toties alibi in Harmonia rem ipsam, quæ argumento isto confirmatur, aperte professus sum, ut tuam vel inverecundam frontem, vel certe crassissimam in legendo libro meo negligentiam mirari satis nequeam, qui passim in censura tua mihi objicias, quod istis contraria docuerim. Atque hæc de prima tua quæstione. Jam vero, si homo in quæstionem veniat de conditionibus evangelio præstandis, hic justus tum in hac vita constituitur, tum in futuro sæculo declaratur, non ex sola fide, sed etiam ex operibus, sive πίστει δι' ἀγάπης ἐνεργουμένῃ, quippe quæ integra conditio sit in evangelico fœdere requisita. Atque hoc illud ipsum est quod contendimus, et multis argumentis probavimus. Tu vero perpetuo τὸ ἐν ἀρχῇ λαμβάνων oggeris, hominem ex operibus tantummodo probari, an conditionem justificationis in evangelio requisitam, quæ est sola fides, simplex virtus, præstiterit.

5. Ita nondum effecerunt, quæ hactenus ad argumentum meum reposuisti, quin illud ipsum insolubile esse etiamnum jure merito pronuntiem. Sunt, fateor, quædam aliæ exceptiones tuæ, ad hoc caput allatæ, contra meam ejusdem argumenti elucidationem: sed eæ vel extra oleas vagantur, vel cramben bis coctam lectori reponunt. Harum tamen unam et alteram sub examen nostrum revocabimus. Dicis, "Aliam esse rationem declarationis justitiæ fidelium "in extremo judicio, quam constitutionis justitiæ in "hac vita; quæ fieri potest, et revera fit, per fidem "solam; quam veram et vivam esse, ante fructus ab "illa productos Deus cordium Scrutator probe novit." *Resp.* Hominem per solam veram et vivam fidem justificari, ante fructus ab illa productos, hac lege

concedo, si de justificatione prima loqueris, et *vivam fidem* intelligis (ut par est) πίστιν δι' ἀγάπης ἐνεργουμένην et *fructus*, seriem et tractum operum conspicuorum, sive sanctam illam πολιτείαν, de qua sæpius diximus; scil. illa fides virtutes internas pœnitentiæ, charitatis, &c. comprehendit; quin et dicta, et facta aliqua pia eodem momento, quo concipitur, producit. Quid vero hinc intuleris? certe hoc solum legitime; nempe, hominem credentem, pœnitentiam de peccatis agentem, Deum amantem et in Deo ac propter Deum proximum quoque, atque hanc demum internam suam pietatem dictis et factis piis, prout præsens occasio tulerit, exprimentem, ad primam justificationis gratiam pervenire posse, adeoque revera pervenire, etiam ante tractum illum factorum conspicuorum. Illud vero in Dissertationibus non modo aperte confessus sum, sed et sæpius lectori meo inculcavi. Sed quid hoc ad majorem argumenti mei propositionem enervandam? vide quam nihil. Fac enim hominem illum ita credentem et pœnitentem mox ante fructus illos sanctæ πολιτείας productos ex hac mortali vita abreptum; quæro, an is in extremo judicio secundum opera ipsius judicandus sit? sane nemo cordatus illud inficias iverit, cum de homine omni adulto, sive qui ad bonum et malum morale operandum capax est, universalis sit sacræ Scripturæ enuntiatio, Deum scil. redditurum unicuique secundum opera ipsius, Psal. lxii. 12. Matth. xvi. 27. Rom. ii. 6. Apoc. xxii. 12. At secundum quæ opera judicabitur homo ejusmodi? certe secun-
63 dum interna illa fidei, pœnitentiæ, charitatis, &c. opera, quæ dictis et factis, pro data occasione, consentaneis expresserat. Secundum hanc imperfectiorem pietatem Deus pro summa sua in Christo Jesu misericordia dabit ipsi ἐν καιροῖς ἀναψύξεως ἄφεσιν ἁμαρ-

τιῶν καὶ κλῆρον ἐν τοῖς ἡγιασμένοις, i. e. *in temporibus refrigerii remissionem peccatorum et sortem inter sanctificatos*, Act. iii. 19. et xxvi. 18. at sortem illa inferiorem, quæ jugi bonorum operum exercitatione perfectiorem Christianæ pietatis habitum assecutis assignabitur. Itaque de hoc etiam homine vera erit major argumenti nostri propositio: quod scil. judicabitur a Deo in futuro sæculo modo eodem, h. e. sub eadem conditione, qua in hac vita a Deo justificatur.

6. Dixeram, (sect. 3.) cum in hac vita justificamur, nobis ex lege Christi jus ad vitam æternam primum conferri; cum vero in futuro sæculo judicamur, idem jus per solennem judicis sententiam definiri ac decidi; quod tanquam fundamentum majoris argumenti mei propositionis posueram. Ad hæc tu (post alia multa, quæ jam prolixe refutavimus) ita respondes: " Sciendum est, distingui debere jus " ad rem, et jus in re. Jus ad hæreditatem cœles- " tem (de qua Petrus 1 Epist. i. 4.) immediate pen- " det a nostra per Christum adoptione, Rom. viii. 17. " cujus fides ante obedientiam, quam omnis filius " Dei præstat, est πρόξενος, Gal. iii. 26. Joh. i. 12; " jus autem in hæreditate capessenda adjudicatur " ex bonis operibus, sive ex charitatis (quæ δικαιο- " σύνης nomine venit, Phil. i. 11.) fructibus." *Resp.* 1. Distinctio inter jus ad rem et jus in re, prout huic quæstioni accommodatur, frivola est nulloque subnixa fundamento. Quisquis per fidem δι' ἀγάπης ἐνεργουμένην jus habet ex promisso evangelii ad regnum cœleste, is, si proximo momento moriatur, jus etiam habeat in regno necesse est, nulla alia conditione ex parte hominis ipsius interveniente. Haud satis sanus est, qui illud in dubium vocare ausus fuerit. Atqui

(inquies) si Deus tali homini vitam prorogaverit, requiritur ab eo jugis et pia operatio, et profectus in sanctitate. Recte. At quare istud requiritur? an ad jus aliquod novum acquirendum? Nugæ! requiritur ad jus adeptum retinendum et conservandum[s]. Quippe jus ad regnum, quod in prima justificatione homini conceditur, est (ut sæpe diximus) *jus pendens* a conditione in futurum, si Deus vitam concesserit, præstanda; proinde *revocabile*. Hæc est manifesta doctrina S. Scripturæ, ecclesiæ catholicæ, adeoque nostræ. Cujus rei luculentam rationem adjiciam. Nemo ad primæ justificationis gratiam admittitur, qui non voto saltem ac sincero proposito ad obsequium Deo in posterum secundum præscriptum evangelii præstandum se obstrinxerit. Jam quis non videt, obedientiam, quæ voto necessario suscipienda erat ad gratiam justificationis obtinendam, non minus necessario ad acceptum beneficium retinendum, si Deus opportunitatem dederit, opere ipso præstandam esse? 2. Prodis inconstantiam tuam, cum hic affirmes, soli fidei adoptionem filiorum et jus ad cœlestem hæreditatem concedi. Nam supra mihi, ex multis Scripturæ disertissimis testimoniis probanti, neminem per fidem solam, simplicem virtutem, absque cæteris virtutibus Deo ad salutem acceptum haberi, indeque inferenti, neminem per solam fidem, simplicem virtutem, justificari, ita respondisti, ut non negares antecedens, neque loca ista Scripturæ tanquam perperam a me allegata rejiceres, consequentiam solam respuere contentus. Hic autem audacior factus, atque in pejus proficiens, rotunde negas, quicquam præter fidem necessarium

[s] Profectus in sanctitate præterea requiritur ad abundantiorem introitum in Christi regnum, de quo Petrus 2 Epist. i. 8, 11.

esse, ut quis jus ad regnum cœleste acquirat, sive Deo ad salutem acceptus habeatur. 3. Quod tam fidenter affirmas, fidei soli ante omnem obedientiam nostram jus ad regnum cœleste concedi, falsissimum est et periculosissimum. Te obtestor, ut dicta Scripturæ loca respicias, ac tandem aliquando justa responsione aliqua digneris. Quod si laboris istius tædium animum tuum subeat, saltem ad ea Scripturæ loca respondeas velim, quæ resipiscentiæ (universum hominis Christiani officium in fœdere evangelico præscriptum suo ambitu complectentis) necessitatem urgent, ad remissionem peccatorum consequendam. Nam ex istis locis ita δεικτικῶς argumentamur: Nemo ex promisso evangelii per fidem solam absque resipiscentia jus habet ad veniam sive remissionem peccatorum; ergo nemo ex fœdere evangelico per fidem solam absque resipiscentia jus habet ad regnum cœleste. Consequentia est manifestissima. Nam majus quiddam est jus habere ad regnum cœleste, quam jus habere ad veniam sive remissionem peccatorum; et si duo ista distinguenda sunt, jus ad veniam ordine naturæ præcedat jus ad regnum necesse est. Antecedens tot ac tam luculentis Scripturæ testimoniis confirmatur, ut nemo, cui cordi sunt oracula sacra, illud in dubium vocaverit. Sed 64
quid multis? Tute ipse (ut supra vidimus) diserte fateris, "Pœnitentiam ad reconciliationem a Deo "requisitam esse." Jam hoc unum abs te quæro: an quis jus ad salutem habeat, antequam Deo reconciliatur? Si affirmaveris, mirabor quomodo *tam ineptum quidquam*, ut verbis utar Terentianis, *potuerit tibi venire in mentem.*

7. Ita tandem Dissertationem nostram priorem diligenter retractatam a tuis objectionibus vindica-

vimus. Quæ enim ad caput sextum notasti, tam frivola sunt, et nullius plane momenti, (sancte profiteor, me vere et ex animo hæc scribere,) ut pigeat istis lectorem morari. Veritus sum quoque, ne hoc Examen nostrum ad nimiam et non necessariam molem excresceret. Censura tua Dissertationis posterioris faciliori negotio expedienda erit. Nam ita Animadversiones tuas instituisti, (nescio quo casu aut consilio,) ut prolixior fueris in iis censendis, quæ in parte priori Harmoniæ disseruimus; quin et pleraque ibi tractaveris, quæ ad posteriorem Dissertationem magis proprie pertineant. Religio autem mihi erit, quicquam a te animadversum (necdum a me refutatum) præterire, quod meam apostolos conciliandi methodum cum aliqua rationis specie impugnare videatur.

ANIMADVERSIO XV.

AD DISSERT. POST. III. 4. p. 71, 72. [p. 90.]

HIC post tres alias Jacobum cum Paulo conciliandi rationes merito rejectas, ultimo in loco viri doctissimi, Josuæ Placæi, de ἐναντιοφανείᾳ ista optima methodo concilianda, sententiam expendo. Verba mea sunt: " Restat quarta atque ultima sententia, " quam viro docto, Josuæ Placæo, video mirifice pla- " cuisse; nec satis scio, annon sit ei propria ac pe- " culiaris. Eam sic explicat: *Opponitur justificatio* " *accusationi. A duabus autem accusationibus pre-* " *mimur in foro divino. Primum objicitur, nos esse* " *peccatores, hoc est, reos violatæ conditionis, quæ* " *fœdere legali lata est. Deinde objicitur, nos esse*

" *infideles, h. e. non præstitisse conditionem fœderis*
" *gratiæ, videlicet fidem. Ab accusatione priore sola*
" *fide justificamur, qua Christi gratiam ac justitiam*
" *amplectimur; a posteriore justificamur etiam ope-*
" *ribus, quatenus iis fides ostenditur. Ad posterio-*
" *rem accusationem respiciens Jacobus affirmavit*
" *merito,* ex operibus justificari hominem, et non ex
" fide tantum. *Paulus vero respiciens ad priorem,*
" *sola* fide hominem sine operibus justificari contendit.
" Sic ille. Sed (ut alia taceam non pauca in hac sen-
" tentia merito culpanda) fallitur tum in thesi, tum in
" hypothesi sua vir eruditus. In thesi quidem, quod
" statuat, fidem esse totam atque integram fœderis
" evangelici conditionem; opera autem considerari
" solummodo ut fidei signa atque argumenta: quod
" falsissimum esse, jam ante liquido probavimus. In
" hypothesi vero, quod sentiat, opera a Jacobo tan-
" quam ad justificationem posteriorem necessaria,
" fidem a Paulo ut ad justificationem priorem suf-
" ficientem admitti; quod utrumque a vero alienum
" esse modo ostendimus, ac de Paulo mox plenissime
" demonstraturi sumus." Ad hæc tu ita prolixe re-
spondes: " Quod vir clarissimus (cujus theses nondum
" obviam habui) proponit ad apostolorum concilia-
" tionem, probe convenit sententiæ parentis mei
" B. M. de quo pauca me referre sinas oro. T. G.[t]
" Londinas (cujus nomen me tacente satis est cele-
" bre) A. D. 1617. aggressus est in concionibus B.
" Jacobi Epistolam explicare, quod Dei ope methodo
" accuratissima peregit. Demum A. D. 1640. fer-
" ventibus circa id temporis de justificatione in tem-
" plis urbanis contentionibus importunis, vir pacis

[t] [Thomas Gataker.]

" ac veritatis æque studiosus veritatem altercation-
" ibus pene amissam, certe passionum nube obscura-
" tam, animo tranquillo ac sedato, sed ratione acri
" exponere annisus est et lites componere. Textum
" suæ Dissertationis multiplicis fundum elegit locum
" Pauli, Rom. iii. 28. Harum concionum rudimenta,
" sive lineamenta imperfecta et impolita, penes me
" extant. Utinam illis ultimam manum adhibendi
" suppetisset illi copia. Paulisper ante obitum char-
" tas sparsas recolligit, et sermones ad incudem re-
" vocare cœpit. Sed morbo præpeditus, et morte
" mox præreptus, opus et vitam (paucis septimanis
" demptis octogenarius) deposuit. In utriusque apo-
" stoli expositione unam viam institit. Post varia
65 " variorum excogitata parum solida, vel parum ap-
" posita, repudiata, (sed ratione reddita repudii,)
" adhæsit illi sententiæ, quam Placæo placuisse vi-
" deo. Hanc ex ipsius Commentario breviter recen-
" sebo. Neque mihi dedecori erit ex ejus sapere
" Commentario. Fatetur, apostolum utrumque in
" Abrahæ justificatione proponenda eandem voluisse
" fidem, veram scil. vivam et salvificam. Justifica-
" tionem etiam ejusdem generis intelligendam esse.
" Hanc vero esse a crimine intento, vel a culpæ in-
" simulatione liberationem sive absolutionem. Cu-
" riam etiam variam, in qua Deus cum Christianis
" agit, non necessum duxit fabricari. De iisdem
" operibus utrumque apostolum loqui, probavit ex
" Abrahæ exemplo, quem Paulus producit ad opera
" ejus ab justificatione secludenda, et Jacobus indu-
" cit ad opera ejus ad justificationem facientia osten-
" denda. Tandem vero τὸ κρινόμενον distinxit, et sta-
" tum controversiæ esse in duobus apostolis diversum
" observavit. In B. Paulo status controversiæ, aut

" causa de qua quæritur, est generalis de personæ " (pone Abrahamum patrem et exemplar fidelium) " reatu peccati: 1. Utrum lege Dei divinæ justitiæ " sit obnoxius? et quandoquidem *nulla caro sit co-* " *ram Deo justa*, 2. an et quomodo justificari pos- " sit? Respondet Paulus, hominem manifesto son- " tem non posse aliter a crimine ipsi intento liberari, " ab aspersione culpæ purgari, h. e. justificari, nisi " per obedientiam et sanguinem Christi, et fidem in " Christi sanguinem, quæ Sponsoris nostri justitiam " nostram facit: opera vero optima non posse alle- " gari ad justitiam assequendam, neque ad peccati " noxam diluendam valere. At alter est status con- " troversiæ de homine qui peccati cujuspiam accu- " satur particularis, sive ea sit perfidia adversus ho- " minem, sive hypocrisis coram Deo. Homini jam " suam integritatem defendere fas est, et etiam co- " ram Deo tutari, (si male conscius non sit fraudis,) et " operibus suis suam probare ac tueri innocentiam: " et ex operibus justificabitur. Sic in Jacobo res se " habet cum Abrahamo, cujus virtutum sinceritas " ita Deo probata fuit." Post explicatam patris tui sententiam, fiduciæ plenus ita satis fastuose loqueris: " Optimam conciliandi methodum despicatui habes, " quia parum intelligis."

RESPONSIO AD ANIMADV. XV.

1. Sententiam Placæi, quam video jam ipsi non fuisse peculiarem, sed cum patre tuo communem, putavi me paucis verbis satis refutasse in loco quem hæc censura tua respicit. Dico sententiam istam falsam esse tam in thesi quam in hypothesi. Quod ad thesin attinet, vir doctus manifeste statuit, fidem esse totam atque integram fœderis evangelici condi-

tionem, opera autem considerari solummodo ut fidei signa atque argumenta; quod falsissimum esse, tum in Harmonia, tum in hoc Examine multis iisque invictis rationibus atque argumentis ostendi. Hypothesin quod attinet, statuit Placæus, opera a Paulo tanquam ad justificationem, (per quam ab accusatione illa liberamur, qua objicitur nos infideles esse et non præstitisse conditionem fœderis gratiæ,) necessaria; fidem a Jacobo, ut ad justificationem ab accusatione illa, qua objicitur nos reos esse violatæ conditionis in fœdere legali latæ, sufficientem admitti: quod utrumque a vero alienum est. Nam opera, de quibus agit Paulus, ab omni justificatione nostra ab ipso excluduntur. Quippe non agit Paulus de operibus ex fide profectis, et quibus tanquam argumentis atque indiciis fides nostra probari possit; sed de *operibus legis*, hoc est, de operibus sive ritualibus, sive aliis quibuscunque a fide et gratia evangelii sejunctis. Hinc legem, contra quam disputat, diserte opponit legi fidei, Rom. iii. 27. Dico quoque, fidem, de qua agit Jacobus, tanquam ad justificationem priorem (per quam nempe liberamur ab accusatione illa, qua objicitur nos reos esse violatæ conditionis in fœdere legali latæ) sufficientem, ab ipso non admitti. Nam fidem per se, ut rem vanam ac prorsus inutilem, rejicit ille penitus. Vana autem atque inutilis non esset fides illa, si ad justificationem illam priorem sufficeret. His rationibus innixus merito jure pronuntiavi, neque Placæi sententiam quicquam conferre ad nodi solutionem. Sed tu, his non obstantibus, (pro more quo conclusioni tuæ contra omnia argumenta pertinaciter adhærere soles,) affirmas, me optimam conciliandi methodum despicatui habuisse, quia parum intellexerim.

2. Age itaque, optimam illam conciliandi methodum, a Placæo quidem succincte et paucis, a te vero ex patris tui commentario fusius, (at nihilo certe clarius,) explicatam, accuratiori examine perpendamus. Atque hic rursus sententiam vestram, de duplici accusatione atque ei opposita justificatione hominis in conspectu Dei, considerabimus, primo in thesi ac seorsim a præsenti controversia, deinde in hypothesi, et quatenus a vobis Jacobo et Paulo inter se conciliandis adhibetur. Ad thesin quod attinet, primo notandum est, causas et quæstiones in negotio justificationis humanæ varias (de quibus loquimini) 66
haud satis accurate ac distincte a vobis explicari. Rectum est index sui et obliqui. Itaque ipsissimam rei veritatem lectori paucis exponam; qua cognita atque intellecta, facillimum ipsi erit errorem et fallaciam vestræ explicationis discernere. Cum de justificatione aut accusatione hominis in conspectu Dei agitur, triplex quæstio institui potest. 1. Quæritur, An homo sit peccator, atque ob peccata morti æternæ obnoxius? Hic nemo se, coram Deo, ut *non reum* potest defendere, quod passim docet apostolus Paulus. 2. Quæri potest, An homo peccator *necessario* condemnandus et morte æterna plectendus sit? respondetur, Nequaquam. Hic satisfactio Domini nostri Jesu Christi succurrit, qua effectum est, ut Deus non modo salva justitia sua possit, sed et velit hominem peccatorem a morte liberare, vitaque ac salute æterna donare, sub certis conditionibus ab homine per gratiam Dei præstandis. 3. Denique tertia quæstio potest institui, nempe, An homo peccator conditiones præstiterit, a quibus salutaris satisfactionis Christi fructus et effectus, tum Dei Patris, tum Christi ipsius voluntate suspenditur; ac proinde juxta pactum ini-

tum inter Filium satisfacientem et Patrem satisfactionem acceptantem, (cujus ἀνώγραφον habemus in fœdere evangelico,) a morte liberandus, vitaque æterna donandus, h. e. justificandus sit? In tenebris plusquam Cimmeriis versatur, qui hic non videt, salutarem satisfactionis Christi fructum ex sola fide, simplici virtute, non suspendi. Quippe ex innumeris Scripturæ testimoniis (quod supra a nobis semel atque iterum iterumque ostensum est) liquido constat, remissionem peccatorum (quæ primarius satisfactionis Christi fructus et effectus est, quæque cætera omnia secum trahit) suspendi a conditione non modo fidei, sed etiam (idque imprimis) pœnitentiæ. Quid multis? Spiritus Sanctus diserte docet, quod Filius Dei διὰ παθημάτων τελειωθεὶς, *perpessionibus consummatus*, ἐγένετο τοῖς ὑπακούουσιν αὐτῷ πᾶσιν αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου, i. e. *factus est Author æternæ salutis iis omnibus qui ipsi obediunt*, Heb. v. 8, 9.[a] hoc est, iis omnibus, iisque solis, justificationem ac salutem morte sua impetravit. Itaque si homo accusatur non præstitæ conditionis, ex qua salutaris satisfactionis Christi fructus et effectus Dei et Christi voluntate in evangelio revelata suspenditur, palam est, non posse ipsum ab hac accusatione liberari per solam fidem. Est aliud præterea ab ipso afferendum ad suam δικαίωσιν.

3. Qui hæc tenet, is facile videbit, 1. falso a vobis doceri, hominem a priori accusatione, qua scil. objicitur ipsum peccatorem esse et reum violatæ conditionis in fœdere legali latæ, justificari. Nam ab hac accusatione justificari homo neutiquam potest. In æternum manebit verum, peccasse hominem, et fœderis legalis conditionem violasse. Satisfactio Christi non est ejusdem, quod in debito erat, solutio; illud

[a] [Verba διὰ παθημάτων τελειωθεὶς potius ex Heb. ii. 10. citantur.]

quippe erat personalis (ut loquuntur) pœna delinquentis: neque igitur per satisfactionem Christi fit legis executio. 2. Fidem a vobis non suo loco atque ordine collocari. Ipsam scil. quasi consociatis cum justitia et satisfactione Jesu Christi ad id, ut homo a priori illa accusatione, qua nempe objicitur ipsum peccatorem esse et reum violatæ conditionis in fœdere legali latæ, justificetur. Sic Placæus, " Ab ac- " cusatione priore sola fide justificamur, qua Christi " gratiam ac justitiam amplectimur." Similiter et tu affirmas, " Hominem a crimine intento liberari " per obedientiam sive sanguinem Christi, et fidem " in Christi sanguinem, quæ Sponsoris nostri justi- " tiam nostram facit." N. B. *Per obedientiam Christi et fidem nostram.* Ita justificationem quandam legalem fidei ascribitis. Sed rei mysterium hic latet. Existimatis per fidem, ut per instrumentum, nostram revera fieri justitiam ac satisfactionem Christi, qua ex rigore legis et perfecte justi ipsi constituamur. Verum hic tergemino errore implicamini. Nam 1. neque justitia Christi fit revera nostra; 2. neque si nostra fieret, per fidem nostra fieri potuisset; 3. nedum fides per modum instrumenti potest efficere, ut justitia Christi nostra revera fiat: quorum singula supra a nobis demonstrata sunt. Quid igitur? Tum demum fides proprium suum locum obtinet, quando adducitur in justificationem nostram a postrema illa accusatione, qua nempe objicitur, nos non præstitisse conditionem fœderis gratiæ. Ab hac autem accusatione fides hominem ex parte tantum justificat; hoc est, fides est pars quidem conditionis, sed non tota atque integra conditio, a qua juxta pactum evangelicum justificatio nostra, sive remissio

peccatorum nostrorum in Christi sanguine suspenditur.

4. Alterum, quod lectori observandum propono, illud est: juxta sententiam vestram statui justificationem quandam hominis, idque *in conspectu Dei*, ab hypocrisi, sive ab accusatione non præstitæ conditionis in fœdere evangelico requisitæ, nempe fidei, per indicia atque argumenta ejus, scil. bona opera. Dico, hanc justificationem a vobis non modo absque
67 necessitate ulla, sed etiam absurde statui. Nimirum Deus immediata (ut ita dicam) intuitione videt, et penitus perspectam habet fidem nostram ejusque sinceritatem; neque opus habet signis, argumentis, aut indiciis ullis, ut de ea certo judicare possit. A thesi jam ad hypothesin transeo.

5. Sane sententia, quæ in thesi tam falsa atque absurda est, vera non erit in hypothesi, neque conciliandis inter se apostolis, nisi ut σοφὸν φάρμακον, adhiberi potest. Nihilominus ut veritas clarius elucescat, paucis ostendam, hanc conciliandi methodum, quam optimam vocas, prorsus inanem esse. De quali justificatione loquatur Paulus, quæstio non movetur; lis et controversia tota est, cujusmodi justificatio in sermone B. Jacobi cap. ii. intelligenda sit. Atque hic fatemini vos ipsi, de justificatione apud Jacobum agi, quæ coram Dei tribunali peragatur; sed justificationem istam haud aliam esse vultis, quam qua sinceritas fidei nostræ ex operibus coram Deo approbetur, sive qua ab accusatione non præstitæ conditionis evangelicæ, nempe fidei, ad Dei tribunal liberemur. Dico hanc vestram interpretationem in sermonem Jacobi nullo modo quadrare. Nam 1°. apostolus ejusdem generis justificationem et operibus et

fidei satis aperte tribuit, et quasi bigas fidem et opera conjungit ad eandem justificationem secum trahendam. Verba diserta sunt, Jac. ii. 24. *Videtis ex operibus hominem justificari, et non ex fide tantum;* unde liquet, etsi non ex fide tantum, tamen ex fide etiam et non ex solis operibus hominem justificari ea justificatione, de qua apostolus loquitur. Atqui fidei alia justificatio tribui non potest, quam qua homo propter Christum a condemnatione æterna liberatur, atque ad salutem habetur acceptus; ergo de hac justificatione sola in utroque membro propositionis Jacobus intelligendus est. In quamcunque partem te vertas, ictum hujus argumenti evitare nunquam poteris. 2°. Hæc interpretatio sermonem apostoli crassissimo solœcismo conspurcat. Si enim Jacobus de ea justificatione agit, qua fidei nostræ sinceritas coram Deo probatur, tum conclusio ejus, *Videtis ex operibus hominem justificari, et non ex fide tantum*, sic exponenda esset: *Videtis ex operibus fidei hominis sinceritatem coram Deo probari, et non ex fide tantum.* Quis vero sanus non indignetur, sapientissimo apostolo sermonem tam insulsum affingi? 3°. Huic etiam interpretationi manifeste repugnant verba, ver. 14. *Quid proderit, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? nunquid poterit fides salvare eum?* Nam hinc certe luce clarius est, de ea justificatione apostolum agere, non qua a crimine hypocrisis liberamur, (ut tu loqueris et sentis,) sed qua liberamur ab æterna condemnatione, et jus ad salutem acquirimus; et juxta apostolum fidem egere operibus, (hoc est, charitate, quæ opera omnia bona profert,) non modo ut ipsius sinceritas coram Deo probetur, sed etiam ut prosit ipsa ad salutem hominis. His

argumentis usus fueram Diss. Post. I. 7. [p. 75.] ad destruendam eorum hypothesin, qui justificationem apud Jacobum justitiæ declarationem coram hominibus intelligunt. Vides quam æque inserviant tuæ conciliandi methodo (quam tantum non deperiisti) funditus evertendæ, quemadmodum et cætera, quæ ibidem sequuntur.

6. Jam conferatur hæc vestra optima conciliandi methodus cum nostra, quam in Dissertatione posteriori latius deductam hic summatim proponam, liberum lectori arbitrium relinquens, utra sit præferenda. Juxta vobiscum fatemur, statum controversiæ in duobus apostolis plane diversum esse; sed diversitatem istam longe aliter, quam a vobis fit, explicandam esse contendimus. Paulus in suis disputationibus litem habuit cum adversariis, qui non omnes ejusdem generis fuere. Aliquando enim disputat adversus professos evangelii hostes, nempe, tum gentiles, tum imprimis Judæos, a fide Christi alienos, quorum illi legi naturæ, hi pædagogiæ Mosaicæ confisi sunt, spreto Christi evangelio. Adversus hos pluribus ostendit apostolus, neutram illam legem sufficere ad hominem peccatorem justificandum atque ad salutem perducendum; solum id posse evangelium Christi. Cujus suæ assertionis duo imprimis argumenta adfert. 1. Quod, cum homines omnes peccatores sint, atque ob peccata iræ divinæ obnoxii, per neutram illam legem certa aliqua ratio obtinendæ remissionis ostendatur. De lege naturæ res manifesta est, quippe quæ promisso omni divino careat; unde gentiles ab apostolo dicti ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας, ἐλπίδα μὴ ἔχοντες, Eph. ii. 12. Ad legem Mosaicam in monte Sinai traditam quod attinet, ostendit apostolus, per legem illam, si carnaliter

et secundum literam spectetur, (sub qua sola consideratione justificationem ipsi detrahit; siquidem spiritualiter intellecta nihil aliud erat quam ipsissimum evangelium typis adumbratum,) remissionem quidem promitti quandam, sed eam neque plenam nec perfectam; hoc est, neque remissionem omnium peccatorum, neque ullius peccati remissionem, quæ ab interno reatu hominem liberet, et cum æternæ vitæ donatione conjuncta sit: contra in evangelio verum et unicum ἱλαστήριον palam a Deo hominibus ostendi ac proponi, nempe, Filium ipsius Jesum Christum, qui effusione sanguinis sui apud Deum pretiosissimi omnibus vere pœnitentibus veram remissionem peccatorum impetravit; adeoque in evangelio non temporalem tantum, sed αἰώνιον[b] λύτρωσιν καὶ σωτηρίαν, (Heb. v. 9. et ix. 12.) plenissimam ac perfectissimam omnium peccatorum, etiam gravissimorum, remissionem cum vitæ æternæ donatione conjunctam promitti omnibus, qui ex fide in Christum a peccatis istis ex animo resipuerint, seque in posterum Deo et sanctæ vitæ dicaverint. 2. Alterum apostoli argumentum hujusmodi est: quod, cum homines omnes natura sint imbecilli ac plane impotentes, neque viribus nativis possint dominium peccati frangere, nedum veram sanctimoniam Deoque ad salutem gratam justitiam præstare; cumque justitiæ et sanctitati divinæ repugnet, cuiquam peccata remittere et vitam æternam donare, qui non a vitiis purgetur, quin et θείας φύσεως κοινωνὸς quodammodo fiat; efficacis- 68

[b] [In omnibus N. T. editionibus, quas contuli, αἰωνίαν in Heb. ix. 12. legimus: sed in omnibus aliis locis, sc. Matt. xix. 16. xxv. 46. Rom. ii. 7. 2 Pet. i. 11. αἰώνιον pro accusativo feminino ponitur. Bullus in h. l. αἰωνίαν dederat, sed αἰώνιον reponendum esse in corrigendorum tabula monet.]

sima Dei gratia in hoc negotio opus sit, quæ per solum Christi evangelium, διακονίαν πνεύματος, νόμον πνεύματος ζωῆς, δύναμιν Θεοῦ εἰς σωτηρίαν, subministratur. Hæc fuse explicavi in Dissertatione posteriori. Jam hic status controversiæ verus et genuinus clare elucet; nempe, " An homo peccator, (erga Deum ἐχθρὸς " καὶ ἀσθενὴς, Rom. v. 6, 10.) justificari, atque ad sa- " lutem perduci possit alia ratione præter eam, quæ " in evangelio Christi ostensa ac præscripta est?" Nimirum apostolus non agit præcise de hoc vel illo particulari beneficio, quod ad salutem nostram spectat, (ut plerique autumarunt,) sed de tota atque integra salutis humanæ οἰκονομίᾳ, quam procuràri alia ratione posse, præterquam ea quæ in evangelio revelata est, omnino negat. Hanc rationem *fidem* appellat, ob rationes gravissimas jam sæpius a nobis commemoratas. Qui autem sibi persuadere potest, Paulum in tam operosa disputatione id agere, ut ostendat per solam fidem, simplicem virtutem, atque a cæteris virtutibus evangelicis distinctam, neque tamen per quemvis fidei actum, sed per actum illum peculiarem, quæ *recumbentia* vocatur; per fidem *quæ* viva, non *qua* viva est; denique per fidem, tanquam per instrumentum apprehendens justitiam Christi, eamque revera nostram faciens, hominem justificari; quid non ille tandem somniabit? Certe inanes hæ subtilitates et λεπτολογίαι, ut cum genio sapientissimi et θεοπνεύστου apostoli neutiquam conveniebant, ita a scopo ac proposito ipsius longe erant remotissimæ. Ista messis argutiarum nec serebatur nec metebatur adversariis, quibuscum Paulus disputavit; utpote qui universam salutis obtinendæ rationem in evangelio præscriptam repudiaverint.

7. Præter hos fuerunt et alii adversarii, quos Paulus (idque imprimis) oppugnavit, nempe Judaizantes Christiani, qui legis Mosaicæ ceremonias, tanquam ad salutem observatu necessarias, cum fide Christi sive evangelio conjungerent. In hoc apostolus invehitur tum in Epistola ad Romanos, tum imprimis in ea, quam ad Galatas scripsit, Epistola. Adversus hos hanc conclusionem adstruit: *In Christo Jesu neque circumcisio quicquam valet, neque præputium, sed fides per charitatem perfecta*, Gal. v. 6. Cui conferendus alter locus, Gal. vi. 15. *In Christo Jesu neque circumcisio quicquam valet, neque præputium, sed nova creatura.* In Christo Jesu, h. e. juxta legem Christi, sive evangelium, ad justificationem ac salutem nihil conducit circumcisio, et cæteri ritus Mosaici; integra atque unica conditio ad justificationem ac salutem hominis in fœdere evangelico requisita est *fides per charitatem perfecta*, sive *nova creatura*. Ubi apostolus conditionem evangelici fœderis plene exprimit. Hic quoque status controversiæ satis perspicuus est; nempe, " An " ratio salutis obtinendæ, in evangelio præscripta, " sit per se et absque rituum Mosaicorum observa- " tione sufficiens?" Quoties itaque Paulus, hosce adversarios impugnans, (quod plerumque fit,) affirmat hominem justificari per fidem absque legis operibus, manifestissimum est, ab ipso fidem opponi non cæteris virtutibus evangelicis, sed ritibus Mosaicis; proinde μετωνυμικῶς sive συνεκδοχικῶς poni pro justitia illa spirituali universa, in evangelio præscripta, et carnalibus veteris legis ceremoniis opposita. Quod si metonymia aut synecdoche hic necessario admittenda sit, quæ ratio nos eo inducat, ut credere nolimus apostolum eodem tropo alibi quoque usum fuisse?

Habes statum controversiæ apud Paulum (nisi vehementer fallor) clare explicatum.

8. Ad Jacobum quod attinet, adversarii, quibuscum ille congreditur, (quod sæpius notavi,) sunt immanes illi Antinomi, Simonis asseclæ, qui Pauli doctrinam prave interpretantes atque ad suam aliorumque perniciem στρεβλῶντες docebant, solam fidem ad justificationem hominis sufficere, absque charitate illa, quæ opera bona profert. Horum pestiferæ doc-
69 trinæ apostolus suam veluti ἀντίθεσιν opponit; nempe, *Ex operibus hominem justificari, et non ex fide tantum.* Loquitur autem manifeste de operibus, non (ut Paulus) fidei oppositis, sed ex fide profectis, cum fide cooperantibus, ipsamque perficientibus, ii. 22. Itaque hic status controversiæ extra controversiam hujusmodi est: "An juxta fœdus evan-"gelicum sola fides, simplex virtus, sine cæteris vir-"tutibus ac bonis operibus ad justificationem ho-"minis sufficiat?" Affirmabant Simoniani, Pauli authoritate abutentes ad hypothesin suam confirmandam. Sed partem quæstionis negantem (quæ nostra est) ex professo adstruit Jacobus, qui et evangelii veritatem et Pauli sensum optime calluit.

ANIMADVERSIO XVI.

AD DISSERT. POST. IV. 4. p. 75. [p. 93.]

HIC fundamenta jacturus methodi illius, juxta quam conciliationem apostolorum Pauli et Jacobi fieri debere existimaverim, sententiam meam explicavi his verbis: "Primo igitur, quid per *fidem* in-"telligat Paulus, quæri potest ac debet. Ad cujus "quæstionis solutionem, quod superius strictim no-"tavimus, hic fusius a nobis explicandum ac de-

" monstrandum est: scil. fidem, cui justificatio a
" Paulo tribuitur, pro unica ac simplici virtute ne-
" quaquam sumendam esse, sed integram fœderis
" evangelici conditionem denotare, h. e. suo ambiu
" omnia Christianæ pietatis opera complecti. Recte
" enim Zegerus[a]: *Absoluta et perfecta fides, cujus*
" *frequentior est in Scripturis mentio, ea est, qua*
" *non modo Deo et Deum credimus, verum etiam in*
" *Deum, h. e. credendo pio affectu pariter et effectu*
" *in Deum tendimus, et ab illo pendemus. Atque*
" *hæc simul spem, charitatem, et bona opera com-*
" *plectitur.* Et paulo post: *Hic igitur memineris*
" *oportet, quod ubicunque Paulus, vel alia Scrip-*
" *tura sacra fidei tribuit justificationem, salutem,*
" *vitam, aut aliquid hujusmodi, de fide loquatur*
" *viva et perfecta,* h. e. quæ spem, charitatem, bona
" opera complectitur." His tu ita occurris: " Ineptis-
" sime Zegerus. Et fundamentum hoc, quod sternis,
" est falsissimum. Unico utar argumento. Paulus
" justificationis nostræ fundamentum ponit ex parte
" nostra unicum, fidem in Christi sanguine sine ope-
" ribus. Num sanus quisquam, quando Paulus dix-
" it, *hominem justificari fide sine operibus,* opina-
" bitur illum voluisse, *fide cum operibus?* De ope-
" ribus autem loquitur, quæ lex moralis ab evange-
" lio firmata flagitat, et cujusmodi Abraham præsti-
" tit, Dei tum amore, tum metu. Hæc, hæc ipsa
" sunt opera, quæ Paulus verbis solem claritudine
" superantibus amovet a peccatoris per gratiam Dei
" et justitiam Christi justificatione. Et hæc *fides*
" *in Christi sanguine,* (Rom. iii. 25.) ex qua justi-
" ficatio nostra in conspectu Dei pendet, est, non
" (ut ille in Plutarcho dixit) σμῆνος ἀρετῶν, sed sim-

[a] In præf. ad annot. ad Epist. Pauli.

" plex virtus, quæ ad objectum unum modo pecu-
" liari fertur, ut apostolus disertissime disserit. Nosti
" habitus ex objectis suis suam sortiri unitatem.
" Fidei justificantis objectum est Christi sanguis;
" non verbi veritas, quæ est credendi objectum, sed
" Christi obedientia, quæ est fiduciæ objectum."

RESPONSIO AD ANIMADV. XVI.

1. Antiquum hic obtines. Ineptissime loquuntur omnes, quicunque quicquam loquuntur quod tuis ineptiis minus conveniat. Verum quod tu a Zegero ineptissime dictum fuisse ais, ego luculentissimis argumentis probavi. Cur ad argumenta illa non respondes? Certe quia non poteras, ut neque in æternum poteris. Sunt enim ita plane ἀποδεικτικὰ, ut ex eorum valore controversiam omnem, quæ mihi tecum intercessit, æstimandam adeoque dirimendam cuivis lectori, judicio pollenti atque invicto præjudicio non laboranti, lubentissimus permittam. Ad hanc autem censuram tuam, (nullius sane judicii, summæ vero temeritatis tuæ indicium,) probandam, unico te argumento usurum ais. Atqui unicum illud argumentum aut multiplex est, aut certe nullum. Age vero, tua verba membratim expendamus, ubinam tandem argumentum illud unicum lateat, visuri.

70 2. Primo, " Paulus," inquis, " justificationis nostræ
" fundamentum ponit ex parte nostra unicum, fidem
" in Christi sanguinem sine operibus." Verum hoc argumentum non est, sed mera petitio principii, solenne tuum argumentandi genus; qui mihi multis probanti, fidem, simplicem virtutem, non esse unicum justificationis fundamentum ex parte nostra, passim respondes, negando conclusionem, præmissis susque deque habitis, utpote tua strenuissimi disputatoris consideratione indignis. Imo, inquis, fun-

damentum justificationis ex parte nostra unicum ponit apostolus, nempe fidem. Hoc ubique inculcas, hoc centies repetis; quasi adversarium, quem argumentis refutare non possis, ταυτολογίαις saltem obtundere in animo tibi fuisset. Huic hypothesi tuæ plane affixus videris, veluti saxo suo Prometheus. Hinc non puduit te (in notis tuis alicubi) palam profiteri, hypothesin meam, nempe, *fidem a Paulo in hac disputatione* μετωνυμικῶς *sive* συνεκδοχικῶς *sumi*, te ad mortem usque pernegaturum. Tibi vero, mi censor, si in stultitia tua consenescere, adeoque emori certum sit, quis erit remedii locus? "Invitum " qui servat, idem facit occidenti."

3. Sed tua adhuc sequar vestigia. Fortasse unicum illud tuum argumentum latet in verbis sequentibus: "Num sanus quisquam, quando Paulus dixit, " *hominem justificari fide sine operibus*, opinabitur, " illum voluisse, *fide cum operibus*?" Argumentum scil. ab absurdo. Sed absurditatem illam mihi pro libitu tuo affinxisti, sententiam meam crude nimis explicando. Quod contendo, illud est: Paulum, cum dicit, *justificari hominem fide sine operibus*, voluisse, hominem justificari fide evangelii cum obedientia ex eadem profecta absque operibus legis, quod et ipse Paulus satis frequenter exprimit. Itidem affirmo, huic Pauli doctrinæ neutiquam contradicere Jacobum, docentem, *justificari hominem ex operibus, et non ex fide tantum*; quia scil. Jacobus opera ex fide profecta, sive opera a Paulo in fidei vocabulo inclusa intelligit, non opera legis, quæ Paulus excludit. In his omnibus quid absurdi est? Imo omnes ingenii tui nervos intendas licet, commodiorem hujus ἐναντιοφανείας explicandæ rationem nunquam inveneris.

4. Instas: "De operibus autem loquitur Paulus, "quæ lex moralis ab evangelio firmata flagitat." *Resp.* A Paulo ipsa legis moralis opera κατά τι a justificatione excludi, nunquam negavi; quin et illud ipsum ex professo, et luculentis aliquot Pauli locis adstruxi Diss. Post. VII. 2. [p. 120.] Ut hinc constet, quam tu minus attento, aut (quod pejus est) malevolo plane animo librum meum lectitaveris, qui mihi toties contrariam sententiam tam fidenter impingas. Interim ibidem illud addendum duxi, (n. 3.) "Opera legis moralis a Paulo non simpliciter ex- "cludi, sed eatenus tantum, quatenus in fœdere "Mosaico præscripta erant, ac pars conditionis isti "fœderi annexæ fierent, sive quatenus a gratia evan- "gelii sejuncta considerari poterant." Hoc in eadem Dissertatione sic explico. 1°. Paulus omnino atque simpliciter excludit opera legis moralis ejusmodi, quæ quis præstat sola lege adjutus, h. e. suis viribus absque gratia Christi efficacissima, quam lex (quatenus a Paulo spectatur) nullam exhibuit. Quippe ejusmodi opera, qualiacunque ea sint, ad veram justitiam nihil conducunt, neque bonitatem in se ullam supernaturalem habent. 2°. Opera omnino omnia, etiam legis moralis, etiamsi recte facta, et quaviscunque bonitate supernaturali prædita, hactenus excludit Paulus, ut neget prorsus per ea ad veram justificationem posse quenquam pervenire per fœdus Mosaicum; quippe quod veram justificationem, h. e. cum vitæ æternæ donatione conjunctam, nullam præstet. Addo, ingens illud beneficium ex solo gratiæ fœdere, sanguine Mediatoris sancito, proficisci. Quibus verbis hoc volo, præstantissima nostra opera nihil a Deo mereri, ad justificationem ac salutem nihil quicquam per se efficere, sine interve-

niente Servatoris nostri sacrificio propitiatorio. Idem dixi in recapitulatione disputationis apostolicæ Diss. Post. XVIII. 2. [p. 279.] his verbis: "Rejicit a justi-
" ficatione apostolus Paulus opera, 1. Ritualia, quæ
" lex ceremonialis præscripsit; 2. Moralia, quæ na-
" tivis hominum viribus in statu sive legis sive meræ
" naturæ fiant ante et citra gratiam evangelii; 3. Ju-
" daica, sive futilem illam justitiam, quam docuerunt
" Judæorum magistri; 4. denique, universa a Christo
" Mediatore divulsa, quæque sua vi, vel citra respec-
" tum ad fœdus gratiæ Christi sanguine stabilitum,
" salutem sempiternam assequerentur." Quis sanus negaverit, plenam hic enumerationem contineri operum, quæ Paulus a justificatione excludit? Nihilominus (te urgente) rem totam clarius adhuc (si fieri id potest) explicare conabor. Paulus de causis justificationis nostræ disserens agit, (ut de causa προηγουμένῃ nihil dicam, quam omnes in summa Dei φιλανθρωπίᾳ sitam esse agnoscunt,) vel 1. de causa ejusdem προκαταρκτικῇ et meritoria; vel 2. de causa sine qua non, sive conditione ex parte nostra requisita. Ad causam meritoriam respiciens Paulus excludit omnia hominum opera cujuscunque 71
generis, ipsamque adeo fidem, ejusmodi causalitatem in negotio justificationis soli tribuens Domini nostri Jesu Christi sacrificio propitiatorio. Hinc dicimur a Paulo Rom. iii. 24. δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ Θεοῦ χάριτι, διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· et Rom. v. 9. δικαιωθέντες ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ· et ibid. ver. 19. διὰ τῆς ὑπακοῆς αὐτοῦ δίκαιοι. Hæc lubentissimus atque ex animo (Deus mihi testis est) profiteor contra Socinum ejusque asseclas; quorum dogmatibus plane hæreticis, longiusque ab ecclesiæ catholicæ consensu abhorrentibus, (pudeat pœniteatque te ali-

osque tui similes Socinismi mihi aspersisse labem, toto oceano nunquam diluendam,) nemo hodie mortalium vivit qui sit magis infensus. Idem eadem sinceritate testor contra pontificios illos (quorum partibus quoque me alicubi adjungis) qui, cum fateantur Jesum Christum obedientia sua meruisse pro nobis omnia, meritum tamen proprie dictum, sive (ut loquuntur) "meritum ex condigno," operibus nostris per se et citra respectum ad fœdus evangelii gratiosissimum spectatis, (nescio qua vecordia abrepti,) tribuere non sunt veriti; a quo dogmate ipsi etiam Socinistæ abhorrent. Ad causam sine qua non, sive conditionem ex parte nostra requisitam quod attinet, statuit Paulus justificari hominem ἐκ πίστεως, vel διὰ πίστεως, χωρὶς ἔργων νόμου. Hic fidenter affirmo, (quod et argumentis omni exceptione majoribus probavi,) Paulum fidem non opponere cæteris virtutibus evangelicis, quæ ex ipsa proficiscuntur, eamque sequi solent, sed tantum (quod ab ipso exprimitur) *operibus legis*. Apostolum enim per *opera legis* intellexisse opera evangelica, h. e. quæ ex fide et gratia evangelii profluunt, et juxta præscriptum ejus fiunt, quis sanus existimaverit? præsertim cum satis manifestum sit, a Paulo in hac disputatione legem ubique contradistingui adeoque opponi evangelio. Quam de Abrahami operibus objectionem subjungis, iterum lectorem moneo, me ex professo et prolixe refutasse Diss. Post. XII. [p. 218, &c.]

5. Sed unicum illud tuum argumentum adhuc fortasse quærendum est, nempe in loco illo celebri ad Romanos iii. 25. ubi mentio fit *fidei in Christi sanguinem*. Quippe sensisse videris, in loco illo fidem quandam specialem a Paulo indicari, quæ vim habet per se justificatricem, sive quæ justificationem

necessario secum nexu trahat. Inanem prorsus non esse hanc conjecturam meam hinc patet, quod tum ipse mox ex hoc loco collígis speciale objectum fidei justificantis, qua talis, esse Christi sanguinem; tum pater quoque tuus (cujus scrinia compilas) idem quoque facit. Nam in Epistola secunda ad Baxterum hæc ejus verba lego; " Illa loquendi formula, πίστις " ἐν τῷ αἵματι, *fides* (sive *fiducia*) *in sanguine*, innu- " ere videtur, virtutem hanc præ aliis relationem " quandam magis specialem habere ad satisfactio- " nem pro peccatis nostris divinæ justitiæ præsti- " tam per Christi perpessiones, quæ sola a nobis al- " legari potest ad nostram ab iisdem (peccatis) abso- " lutionem coram Dei tribunali." Vere hic verbis tuis utar; " Multa oculis suffusis videntur, quæ non " sunt." Locum omnino (quod pace vestra dixerim) perperam accepistis, tuque paterque tuus. Locus sic habet; ὃν προέθετο ὁ Θεὸς ἱλαστήριον διὰ τῆς πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι. Ubi verba accuratius expendenti patebit, illud ἐν τῷ αἵματι referendum esse non ad πίστεως sed ἱλαστήριον, ita ut non speciale fidei objectum, sed modum propitiationis a Christo factæ declaret, hoc modo; *Quem proposuit Deus placamentum in sanguine suo per fidem.* Rationes hæ sunt; 1°. Ipsa verborum constructio interpretationi vestræ repugnat. Si illud voluisset apostolus, quod vos somniastis, ita locutus fuisset; διὰ τῆς πίστεως τῆς εἰς τὸ αὐτοῦ αἷμα. Jam vero primum deest articulus τῆς ante præpositionem; deinde præpositio non est εἰς, sed ἐν. Denique (quod ex Beza observavit Paræus) in omnibus MSS. αὐτοῦ legitur cum spiritu denso, non tenui, ut sit reciprocum pro ἑαυτοῦ, proinde verba ἐν αἵματι αὐτοῦ necessario cum ἱλαστήριον connectenda sint. Quis enim solœcismum non pal-

pat in his verbis, *per fidem in sanguine suo?* Hisce incommodis vestram premi interpretationem viderat Piscator, utpote Græcæ linguæ peritissimus, atque interim (quod merito quis miretur) ipsam calculo suo approbavit. Sic enim ille in scholiis ad locum; " διὰ τῆς πίστεως ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ omnino existimo " pro αὐτοῦ, cum spiritu denso, legendum αὐτοῦ, cum " spiritu tenui; et ἐλλείπειν articulum τῆς ante præ- " positionem ἐν repetendum ex præcedentibus, ac " proinde ἐν positum pro εἰς: denique post nomen " *fidem* delendum incisi signum. Clarior erit versio, " si dicas; *per fidem in sanguine ipsius.*" Sed quid hoc est aliud quam sacrum textum στρεβλῶσαι ad præconceptas nostras hypotheses stabiliendum? 2°. Phrasis πίστις ἐν τῷ αἵματι (si sensum quoque spectas) dura est et insolens. Nusquam alibi apud Paulum, vel aliam Scripturam, sanguis Christi connectitur cum fide nostra, tanquam speciale ejusdem objectum, sed ubique cum verbis, quæ propitiationem, reconciliationem, redemptionem Christi pro nobis factam
72 significant; idque ita, ut modum propitiationis, reconciliationis, redemptionis ejusdem semper declaret; quod nemini latere potest, qui S. Scripturas cum cura aliqua unquam lectitaverit. Consule loca, Eph. i. 7. Col. i. 14. Heb. ix. 12, 13, 14, 18—22. 3°. Denique, verba διὰ τῆς πίστεως omnino desunt in optimo codice Alexandrino; neque ea legit Chrysostomus. Sed quid multis opus est in re perspicua? si Socinista essem, tuam hujus loci versionem lubentissimus atque ambabus (quod aiunt) ulnis amplexarer; quippe quæ cum Socini placitis optime conveniat. Is enim ad loca illa Scripturæ, in quibus connexio sanguinis, sive mortis Christi cum remissione peccatorum nobis facta exprimitur, multas explicationes affert, mirum

quam alienas a vocibus et scopo Scripturæ. Præ aliis una ipsi maxime placuit, ita ut ipsam plurimis locis, velut causæ suæ statumen, inculcet. Est autem hæc, quod mors Christi nobis id ipsum persuadeat, quod ad remissionem peccatorum obtinendam requiritur, fidem scil. sive, ut Socinus ipse explicat, spem consequendæ vitæ æternæ. Jam huic explicationi confirmandæ quid accommodatius esse possit, quam tua illa Paulini loci versio, quæ verba ἐν αἵματι αὐτοῦ non ad Christi propitiationem, sed ad fidem nostram refert? Vide quam hic non falsus sim. Grotius in posthumis suis annotatis, (in quibus nimium, proh dolor! ubique Socinianis interpretationibus se delectat,) ita locum apostoli interpretatur; " Ἱλαστήριον, כפרת, in V. Test. dicebatur tegmen arcæ, " cui insidens nubes quædam a Deo immissa certum " faciebat populum de suo adversus eum favore, " Lev. xvi. 2. Num. vii. 89. Sic et Deus Christi pre- " ces illas ratas habendo, et propter eas mittendo " Spiritum in apostolos, Joh. xiv. 16. ostendit se bene " velle humano generi. Cum autem addit, διὰ τῆς " πίστεως, ostendit, quomodo quisque effectum illius " bonitatis, i. e. justitiam veram, posset assequi, " nempe *fidem habendo sanguini Christi*, i. e. doc- " trinæ per sanguinem Christi sancitæ, sicut fœdera " sanciri sanguine solebant." Hæc ideo prolixius disserui, non quod objectio tua tanti sit, sed quia locum apostoli satis decantatum vera sua interpretatione illustrasse operæ pretium existimaverim. Alioquin enim, si daremus apostolum phrasi duriuscula, et nusquam alibi in S. Scripturis usurpata, dixisse πίστις ἐν τῷ αἵματι, quid inde causæ tuæ accederet? ne hilum quidem. Tum enim πίστις ἐν τῷ αἵματι nihil aliud foret, quam fides illa, qua credimus,

Christum pro peccatis nostris expiandis sanguinem suum effudisse, simulque confidimus, Deum Patrem propter effusum sanguinem Filii sui nobis resipiscentibus fore propitium. Hanc autem fidem justificationis effectum non attingere, nisi pœnitentiam veram et fructuosam pariat, per se nimis manifestum est.

6. Quod porro dicis, fidem non esse σμῆνος ἀρετῶν, sed simplicem virtutem, concedo. Scilicet fides (uti observavi Diss. Prior. IV. 5. [p. 49.]) tam in Paulinis Epistolis quam in Scripturis Novi Testamenti aliis, ubi per se spectatur, nihil aliud est quam assensus ejusmodi, quo Christum credimus passum, mortuum, atque excitatum a mortuis; proinde vera esse, quæ ille Dei nomine sive præcipiendo, sive promittendo, nobis attulit; quod et multis testimoniis probavi, imprimis vero ex Rom. iv. 20, 21, 24. Heb. xi. 1. 1 Joh. v. 4, 5. Joh. viii. 24. Sed dico nihilominus (quod et validissimis rationibus astruxi) fidem a Paulo, quando justificationem ipsi tribuit, spectari non ut simplicem virtutem, sed ut σμῆνος ἀρετῶν, ac toto virtutum evangelicarum examine, ac veluti choro stipatam, h. e. δι' ἀγάπης, quæ cæterarum omnium virtutum mater est, ἐνεργουμένην. Illud liquet vel ex iis ipsis Scripturæ locis, in quibus apostolus simplicem virtutem fidei describit. Quippe in iisdem fidem ille explicat per assensum; atqui nudo assensui justificationem ac salutem non competere, apud omnes in confesso est. Si librum meum non prorsus oscitanter legisses, facile vidisses, me hanc objectionem tuam anticipasse, idque in hoc ipso capite Dissert. Post. IV. 10. [p. 101.] Subtilem, quam postremo in loco proponis, distinctionem inter credendi et fiduciæ sive fidei justificantis objectum, vanissimam esse ostendi in examine Animadversionis XIII.

7. Coronidis loco poteram hic congerere ingentem testimoniorum acervum e scriptis theologorum reformatorum, qui fidem, cui justificatio in Paulinis Epistolis tribuitur, acceperint sensu complexo, quatenus nempe notione sua charitatem illam involvit, quæ omnium bonorum operum mater est. Res tam nota est, ut Estius [b] pontificius, scriptor summi et judicii et candoris, nostratium plerisque objiciat, quod dicant, *fidem et charitatem esse rem eandem.* Sed nolim tot authorum loca describendo et lectori et mihi ipsi tædium afferre; nequeo tamen mihi temperare, quo minus unum testimonium illustre adferam viri inter primos reformatores illustris, Huldrychi Zuinglii, Commentar. de Vera et Falsa Religione, cap. de Merito [c]. Hujus ibidem hæc sunt verba ipsissima: " Omnia opera pietatis aut carnis fructus
" sunt. Nam si pius es, ex fide iis rebus studes 73
" quas fides dictat. Qui enim fidem habet, Deus
" in eo est, et ipse in Deo. At ne quisquam dicat,
" hoc charitatis est quod tu fidei tribuis. Consider-
" andum est, quod *fides* in Scripturis sacris varie
" accipitur: primum, pro credulitate; deinde, pro
" firmitudine; mox, pro fiducia in Deum; et de
" ista sola debet intelligi, quod fides salvum faciat.
" Qui vero jam non intelligunt, fidem, spem, et cha-
" ritatem eandem rem esse, nempe hanc in Deum
" fiduciam, multos nodos in Scriptura cogentur in-
" explicitos præterire. Id autem Scripturis mani-
" festum fiet; *Spe salvi facti sumus*, Rom. viii. 24.
" et Rom. iv. 5. *Fides credenti reputatur ad justi-*
" *tiam;* si ergo spes salvum facit, et fides salvum fa-
" cit, erunt eadem res spes et fides. Nec quenquam

[b] In lib. III. dist. 23. sect. 7. in ipso initio.

[c] Pag. 341, 342. edit. Tigur. [p. 224. ed. 1581. vol. II.]

" moveat, si quando aliter de spe quam fide dicatur. " Illic enim fides non accipitur pro fiducia in Deum, " sed aut pro qualibet credulitate, aut pro firmitu- " dine, aut veritate. *Charitas* vero *Deus ipse est*, " 1 Joh. iv. 16. *et qui manet in charitate in Deo ma-* " *net, et Deus in eo.* Joh. autem vi. 56: *Qui man-* " *ducat carnem meam, et bibit sanguinem meum,* " *in me manet, et ego in illo.* Hoc est, qui Christo " fidit pro nobis passo, in Christo manet, et ipse in " eo. Ergo fidem et charitatem eandem rem esse " oportet. Neque hic quisquam miretur vereatur- " que, a nobis confundi tres istas virtutes theolo- " gicas. Nos sane hoc ex sacris literis didicimus, " quod nisi quælibet harum virtutum sit altera, " plane nihil sit, nedum virtus. Fidem si de Christo " habeas, nec in eum speres, nec redames, ad nihilum " valet, Jacob. ii. Spem si te habere dicas in Deum, " nec ames, mendacem teipsum facis. Nam si de " Deo sic doctus es, ut merito videas in eum esse " sperandum, fieri nequit ut summum esse bonum " non agnoscas: si summum esse bonum agnoveris, " fieri nequit ut non ames. Si ames, nec speres, jam " verba das: nequit enim amare Deum qui illi non " fidit. Habet ergo humanum pectus Deo conjunc- " tum, hoc est pietas, alia atque alia nomina ab in- " cremento. Fidem aliquando accipimus pro credu- " litate; hanc intelligendi ordine sequitur spes; " istam vero charitas; porro deinde tota ista humani " cordis in Deum fiducia, fides interim, interim au- " tem spes et charitas appellatur: nec quicquam " aliud est quam in Deum pietas, sive ames, speres, " aut fidas. Hinc fit, ut quandoquidem tria hæc " complectitur una pietas, fides pro charitate, et spes " pro fide accipiantur." Hæc ille. Qui autem non

videt hoc testimonium ad Zegeri, h. e. nostram, sententiam confirmandam (quam tu ineptissimam vocas) appositissimum esse, cum tua vero veluti directa acie pugnare, sane is nihil videt. Nam 1°. clare hic docet Zuinglius, fidem, cui justificatio et salus in Scripturis tribuitur, (et speciatim fidem illam, de qua Paulus dicit, quod imputetur homini in justitiam, Rom. iv.) ejusmodi esse fiduciam, quæ tres virtutes theologicas, fidem, spem, et charitatem complectatur, quæque idem plane sit, quod universa pietas Christiana, sive *pectus Deo conjunctum*. 2°. Diserte affirmat, nisi hoc teneatur, futurum ut multi in Scripturis nodi inexpliciti maneant. Cogitavit dubio procul imprimis ἐναντιοφάνειαν inter Paulum et Jacobum. Imo nominatim citat locum Pauli, Rom. iv. ubi fides homini imputari dicitur ad justitiam; affirmans, nisi fides ibi sensu illo complexo accipiatur, non posse locum illum cum aliis conciliari, in quibus justificatio et salus aliis virtutibus tribuitur. Quin et diserte citat caput secundum Epistolæ Jacobi, ut probet fidem, simplicem virtutem, ad justificationem hominis nequaquam sufficere. Vides, mi censor, methodum nostram conciliandi apostolos Jacobum et Paulum novam non esse, etiam si ad reformatos theologos respicias; ut de veteribus (quos sat scio apud te nullo esse in pretio) nihil dicam.

ANIMADVERSIO XVII. 74

AD DISSERT. POST. VII.

IN hoc capite obiter quæstionem eventilo, An lex Mosis fuerit sub ulla σχέσει lex absolutissimæ adeoque impossibilis virtutis ac justitiæ; atque an argumentatio apostoli in cap. iii. ad Rom. et Gal. iii. 10.

contra justificationem ex illa lege hoc fundamento nitatur? partem quæstionis negantem multis argumentis adstruo. Sed tota hæc Dissertatio mea, ut plane ἀπροσδιόνυσος, a te rejicitur; ita enim scribis ad oram p. 106. [p. 126.] "Proposito malesano et opera "infausta legi Mosaicæ perfectionem detrahis pror- "sus ἀπροσδιονύσως. Paulus enim agit de lege illa, quæ "judicii extremi erit norma; quam qui perfectæ "obedientiæ regulam esse negat, desipit; vide ca- "put ad Roman. secundum. Ex hujus legis operi- "bus quenquam justificari negat, c. iii."

RESPONSIO AD ANIMADV. XVII.

1. Non memini, me tot σφάλματα gravissima in tam paucis verbis congesta unquam vidisse. Nam 1°. non hic legi Mosaicæ, ut tu somnias, perfectionem detraho magis quam evangelio. Quanquam enim legem Mosaicam evangelio collatam imperfectiorem esse obedientiæ regulam verissimum sit; tamen hoc in loco res ista non agitur. Nego legem Mosaicam legem fuisse perfectissimæ obedientiæ eodem sensu quo et evangelium esse perfectæ obedientiæ legem nego; scil. ex scopo totius hujus disputationis liquet, me per legem perfectæ obedientiæ nihil aliud voluisse, quam ejusmodi legem, quæ ab homine perfectissimam atque omnibus numeris et gradibus absolutissimam virtutem exigit, ut conditionem salutis obtinendæ omnino necessariam, quæque homini ob minimum talis justitiæ defectum mortem æternam dirosque gehennæ cruciatus denuntiat. Itaque frustra omnino es, qui contra apertum quæstionis statum in ipso capitis initio positum, contra manifestum argumentorum, quibus pugno, scopum tibi persuaseris, (ut soles non raro in clarissima luce cœcutire,) me

hoc in loco in id incumbere, ut probem, "Legem "Mosaicam esse, evangelio collatam, imperfectam "obedientiæ regulam, et minus valere ad sanctita-"tem pariendam." Ipsissima verba tua agnosce in notis ad hanc ipsam paginam.

2. Mirari satis nequeo, quod dicis, me hic disputationem instituisse de lege Mosaica prorsus ἀπροσδιονύσως· idque ob hanc rationem, quod Paulus de alia lege agat. Nam ex professo argumentationem apostoli explico, quæ in cap. iii. ad Roman. et Gal. iii. 10. continetur; quibus utrisque in locis Paulum agere de lege Mosis nimis manifestum est. De loco ad Gal. iii. 10. nemo sanus dubitaverit; siquidem ibidem ipsissima verba legis Mosaicæ citantur. An eundem in scopum collimet apostolus in disputatione illa, quæ cap. iii. ad Roman. agitatur, restat inquirendum. Affirmo ibi etiam apostolum de lege Mosis disserere; quod et his rationibus probo. Primo, a viris longe doctissimis dudum observatum fuit, (cave ne observationem contemnas,) in Paulinis Epistolis τὸν νόμον, quotiescunque absolute ponitur, ut in loco controverso, sine alia adjectione, constanter legem Mosis significare: cujus ratio manifesta est; cum enim triplex omnino lex sit, (de legibus loquimur quæ ad hominem lapsum pertinent,) naturæ, Mosis, et evangelica, constat evangelium nusquam a Paulo absolute νόμον, nedum τὸν νόμον appellari; ut neque naturæ legem, siquidem qui ista sola fruuntur, dicuntur ab ipso esse χωρὶς νόμου [d], Rom. ii. 12. et νόμον μὴ ἔχοντες, ibid. ver. 14. Deinde contextus capitis, de quo disceptatur, plane demonstrat, sermonem apostoli ibidem ad legem Mosaicam pertinere. Quippe in capitis initio Judæos peccati arguit Paulus (de gen-

[d] [ἀνόμως.]

tibus egerat cap. ii.) ex multis veteris instrumenti testimoniis. Quæ testimonia ne Judæi ad se neutiquam pertinere causarentur, addit Paulus ver. 19. *οἴδαμεν δὲ, ὅτι ὅσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ* ubi *τοὺς ἐν τῷ νόμῳ* intelligit Judæos et proselytas, qui integram Judæorum legem susceperant. Hi enim dicuntur esse *ἐν νόμῳ* loco modo citato, Rom. ii. 12. et *ὑπὸ νόμου*, Rom. vi. 15[e]. vel *ὑπὸ νόμον*, 1 Cor. ix. 20. Ἀμέσως autem ver. 20. subjungit apostolus: *Διότι ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα σάρξ*. Quis jam, nisi qui dedita opera cœcutiat, non statim videt, loqui hic apostolum de ea lege, cui subjecti erant Judæi, nempe Mosaica? Itidem apostolum ver. 20. *Διότι ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα σάρξ*· et ver. 28. *Λογιζόμεθα πίστει δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον χωρὶς ἔργων νόμου*, de eadem lege locutum fuisse, quis neget? atqui in posteriori loco de lege Judæis data loqui apostolum, apertissimum est ex verbis immediate consequentibus, ver. 29. *An Judæorum Deus solus? annon et gentium? Certe et gentium;* ubi habes, ut Beza notavit, argumentum ab absurdo: "Si a lege Mosis penderet justificatio, "Deus solis Judæis esset Servator. Item, si alia "ratione Judæos, alia gentes servaret, non esset sui "similis; utrosque igitur una et eadem ratione jus-"tificabit, nempe per fidem evangelii."

3. Ita loqueris, quasi una aliqua lex esset, quæ judicii norma futura sit omnibus in ultimo illo die, idque liqueret ex cap. ii. ad Roman. quod utrumque falsissimum est. Non omnes ad ejusdem legis normam exigentur in ultimo judicio; sed unusquisque ad normam legis, sive *οἰκονομίας*, sub qua vixit; quod

[e] [Imo cum Rom. vi. 15. tum 1 Cor. ix. 20. *ὑπὸ νόμον* legitur: *ὑπὸ νόμου* nusquam a Paulo usurpatur, neque in hoc sensu Græcum foret.]

apertissime docet apostolus capitis citati ver. 12. *Qui sine lege peccaverunt, sine lege etiam peribunt: et qui in lege peccaverunt, ex lege judicabuntur;* h. e. gentes, quæ lege scripta caruerunt, ex lege naturæ judicabuntur: Judæi vero ex lege scripta Mosis, scil. quæ ipsis lata fuerit.

4. Qui legem, quæ judicii extremi norma erit, perfectæ obedientiæ legem esse (quo sensu lex perfectæ obedientiæ in disputatione nostra accipitur) affirmat, is non modo desipit, sed et plane insanit. Ex ista quippe affirmatione sequeretur, universum hominum genus in extremo judicio funditus periturum.

5. Si juxta sensum tuum accipiatur lex perfectæ obedientiæ, nempe pro lege ejusmodi, quæ absolutissimam virtutem, cum non exigat sive postulet sub periculo animæ, proponit tamen ostenditque; ne sic quidem verum erit, homines omnes ad normam legis, quæ sit perfectæ obedientiæ regula, judicatum iri. Nam omnes illi, qui lege positiva caruerunt, (qui longe maxima semper pars hominum fuere,) ad normam legis naturalis judicabuntur, apertissime illud docente apostolo in loco modo laudato, nempe Rom. ii. 12. Atqui legem mere naturalem perfectæ virtutis regulam esse, per omnia evangelio parem, qui dixerit, ad Anticyras relegandus est.

6. Denique illud omnem dementiam superat quod postremo in loco affirmas, nempe Paulum ad Rom. iii. negare, quenquam ex lege, quæ judicii extremi erit norma, justificari. Hoc scil. tantundem est directe ac si dixisses, Paulum docere, neminem hominem in extremo judicio salvum fore. Cum enim judicii divini duo sint tantum actus oppositi, justificatio et condemnatio, si nemo ex lege, quæ extremi judicii norma erit, justificabitur, omnino sequitur,

omnes homines in extremo judicio condemnatum iri. Pudet me pigetque tam spissas absurditates serio et operose insectari; et tamen has tu *Animadversiones* in librum appellas. Desines profecto, mi censor, in posterum, si sapis, criticam profiteri, qui toties in hoc artis tuæ specimine adeo turpiter temet dederis.

76 APPENDIX

AD EXAMEN ANIMADVERSIONIS XVII.

1. Quanquam censor ille inscite admodum vellicavit quæ in hoc capite de lege perfectæ obedientiæ disputavi; ingenue tamen fateor, hanc παρέκβασιν nostram viris quibusdam doctis ac piis aliis de causis a veris non absimilibus displicuisse. His ut faciam satis pro virili conabor. Qui conatus noster si forte irritus sit futurus, illud saltem cogitabunt æqui rerum æstimatores, me in isto Harmoniæ capitulo tantum sententiam meam modeste et salvo meliori judicio proposuisse: quin et totum illum sermonem παρέκβασιν esse, ut dixi; quæ si prætermissa fuerit, nihil de instituto nostro principali, quod conciliationem D. Pauli cum Jacobo attinet, decessurum.

2. Hic autem ut omnem λογομαχίαν evitemus, primo ostendendum paucis, quid per *legem perfectæ obedientiæ* intelligamus. Per legem perfectæ obedientiæ nolumus aliud intelligi, quam legem ab evangelio distinctam eoque priorem, quæ virtutem, sive æternæ legi conformationem absolutissimam, h. e. non modo quod ad partes, sed quod ad gradus etiam attinet, idque juxta omnes (ut loquuntur) particulas et circumstantias perfectam, qualis a primo homine in statu integritatis posito, atque auxiliis Spiritus Divini adjuto præstari potuit, ab homine lapso exi-

git, cum promisso vitæ cœlestis atque æternæ, si talem justitiam præstiterit; cum sempiternæ vero mortis comminatione, si ab ea vel minimum deflexerit. Hoc illud est, quod *lex*, sive *fœdus operum*, a theologis vulgo (sed perperam, ut supra observatum est) appellatur. Dico autem 1°. Nullam talem legem post lapsum primi hominis extare. 2°. Apostoli argumentationem, cum negat quenquam per legem Mosaicam justificari posse, neutiquam ex hac hypothesi procedere, quod lex Mosis istiusmodi lex operum fuerit; sed plane alio fundamento niti: nempe, quod lex ista, sub ea σχέσει, qua ab apostolo consideratur, nullam prorsus veram justificationem, h. e. cum æternæ vitæ donatione conjunctam, sub quavis conditione concesserit. Hanc posteriorem assertionem posthæc suo loco contra censorem evidentissimis argumentis adstruemus. Hic in prioris assertionis demonstrationem incumbendum.

3. Mirum est, quales hic nonnulli tragœdias excitent. Clamant, hac assertione mea theologiæ orthodoxæ systema universum concuti, discerpi, dilacerari; legis pariter atque evangelii ipsa fundamenta convelli. Sed hæc in thesin ipsorum (nisi vehementer fallor) aptius quadrant. Namque existimo, sententiam illam, quæ statuit, lapsi Adami posteros, qua tales, sub lege sive fœdere vitæ æternæ, quale descripsimus, constitui, cum primis ac notissimis Christianismi sive catholicæ fidei principiis, quasi directa acie, pugnare. Quod ut luculentius appareat, doctrinam catholicam de hac quæstione quibusdam thesibus, iisque perspicuis, explicabimus.

4. Thesis prima: Fœdus vitæ cum Adamo initum in statu integro per ipsius peccatum irritum

fuit non modo ipsi, sed et posteris ipsius; ut jam omnes Adæ filii, qua tales, sint filii mortis, h. e. a promisso omni vitæ immortalis penitus exclusi, ac moriendi necessitati, absque spe resurrectionis, subjecti. Nulla est in universa theologia hac propositione certior. Passim enim in Scripturis Novi Testamenti apertissime ac verbis disertissimis traditur; præsertim in Epist. ad Rom. cap. v. fere per totum. Unde et probati ecclesiæ veteris doctores universi, tum
77 qui ante tum qui post Pelagium vixere, in ea consenserunt; neque unquam a quoquam impune et sine hæreseos nota negata fuit. Jure autem potuisse Deum ob solum Adami peccatum posteros ipsius omnes a vita immortali excludere, nimis manifestum est. Nam (ut optime clarissimus Gerardus Vossius [e]) "licet Adam "non peccasset, poterat tamen Deus, qui liberrimus "est donorum suorum Dispensator, creare hominem "ad finem naturalem, eoque et gratiæ in hac vita "et post hanc vitam gloriæ expertem. Evidentis- "simum autem est, quod poterat Deus absolute, "idem potuisse relate, hoc est, cum respectu ad "primum primorum parentum delictum: quo simul "ostendat, se justi judicis officio perfungi." Jam thesis adversariorum cum hac catholica veritate nullo modo potest consistere. Nam a promisso omni vitæ immortalis penitus excludi, et esse sub fœdere, h. e. promisso vitæ æternæ quavis conditione adipiscendæ, sunt plane contradictoria, quæ simul de eodem homine affirmari nequeunt. Hinc autem sequitur, homini in statu lapso spectato, si per impossibile justitiam supponeretur absolutissimam præstitisse, qualis ab homine integro et perfecto præstari potuit ac

[e] Hist. Pelag. lib. II. part. 1. thes. 1.

debuit, nullum inde jus accessurum ad vitam cœlestem atque æternam. Nam quo titulo jus illud niteretur? an pacto ac promissione divina? at homo iste jam supponitur ab omni promisso vitæ immortalis plane exclusus: an justitiæ ipsius merito? atqui sani omnes theologi fatentur, vitam cœlestem atque æternam gratuitum esse Dei donum, adeoque immensæ liberalitatis, quod ne primo quidem homini in statu integro perfectissime operanti ex stricto jure deberi potuit.

5. Thesis secunda: Omnes illi ex lapsi Adami posteris, qui revelatione divina prorsus destituuntur, quibusque nondum innotuit novum vitæ fœdus, sola naturæ lege obstricti tenentur. Tales fuerunt gentiles illi, quos apostolus describit Epistolæ ad Ephes. ii. quosque pronuntiat *extraneos, quod ad pactorum promissiones attinet,* ibid. ver. 12. De his in hac propositione duo affirmamus: 1. Eos naturæ lege adhuc obstrictos teneri; 2. Eos obstrictos teneri sola lege naturali. Quod ad prius attinet, notandum est, humanum genus, etiamsi per peccatum primi hominis ab intimiore Dei gratia ac favore exciderit, dominio tamen divino neque exemptum fuisse, neque eximi potuisse. Desiit quidem homo lapsus Dei esse amicus, saltem interioris admissionis; sed mansit tamen Domini supremi subditus. Itaque lex naturæ, ut omne fœdus divinum antecessit, ita cessante per peccatum gratioso Dei fœdere, vim suam ac vigorem adhuc retinuit. Juxta hanc legem tenetur homo lapsus pro viribus sibi relictis omne illud facere, quod ad officium suum Deo debitum pertinere ratio in consilium adhibita dictaverit. Posterius illud probatione vix indiget. Nam seposita

omni revelatione ac pactione divina, manifestum est, nihil homini restare præter legem naturæ, quæ aboleri nequit. Quin et idem ab apostolo satis perspicue docetur Rom. ii. 12.

6. Thesis tertia: Lex naturæ (h. e. dictamen rationis) quatenus in homine lapso spectatur, ut Spiritu ac revelatione divina destituta, nequaquam absolutissimam virtutem præscribit, neque ejusdem legis observationi vita immortalis ac cœlestis debetur. Duo sunt hujus theseos membra: 1. Legem naturæ, per se spectatam, nequaquam virtutem absolutissimam præscribere: 2. Ejusdem legis observationi vitam immortalem ac cœlestem neutiquam deberi. Quod ad prius illud attinet, latus hic aperitur campus disserendi de lege naturali, quæ præcepta contineat, quousque se extendat, &c. ubi multa observatu non indigna proferre potuissem; sed instituti nostri ratio non patitur, ut ad ista divertamur. Legem vero naturalem ψιλὴν absolutissimam virtutem non præscribere, hac una ratione facile probatur. Lex naturæ contenta est virtute ei, quæ in evangelio præscribitur, longe inferiore; ergo virtutem absolutissimam nequaquam præscribit. Ratio consequentiæ manifesta est. Nam absolutissima virtute nihil majus, nihil superius aut perfectius ab homine potest exigi. Antecedens quoque puto neminem, cui sinciput satis sanum, in dubium vocaturum. Nimirum lex evangelica ideo dicitur a theologis lex *supernaturalis*, quod virtutis perfectionem naturæ modulum longe excedentem præscribit. Nec quicquam certius est, quam nos Christianos, quibus cœlestis evangelii lux affulsit, lege teneri ad virtutis gradum assequendum illo multo sublimiorem, ad quem ethnici

obligantur, qui tenui ac subobscuro naturæ lumine solo fruuntur. Quippe illud Justini Martyris[f] omnium veterum (ni fallor) theologorum consensu comprobatur: Τὸ μὲν γὰρ ἔτι κατὰ φύσιν βιοῦν, οὐδέπω πεπιστευκότος ἐστί· i. e. "Secundum naturam adhuc vivere, nondum credentis est." Posterius membrum propositionis quod attinet, quisquis legem naturæ violaverit supplicio obnoxius est, quale ipsi irrogare, justitiæ, sapientiæ atque æquitati divinæ visum fuerit; sed ejusdem legis observationi vitam immortalem ac cœlestem ullatenus deberi, nemo, opinor, ca- 78
tholicus affirmaverit. Namque immortalitas primi hominis, dum in statu integro maneret, non naturæ lege (quæ tamen in ipso perfectissima fuit) nitebatur, sed gratia ac promisso Dei. Imo legis mere naturalis observationi vita illa æterna atque cœlestis, quæ nobis Christianis promittitur, adeo non debetur, ut religio naturalis sola ne aptum quidem sive idoneum reddat hominem ad talem vitam ex promisso Dei obtinendam. Nam medium naturale nullam habet ordinationem (ut loquuntur scholastici) ad finem supernaturalem. Neque hic sive mea sive scholasticorum somnia lectori obtrudo. Concors constansque est catholicorum omnium doctorum, cum qui ante tum qui post Pelagium vixere, sententia, (consentientibus antiquissimis Hebræorum magistris,) primum hominem non modo cum integritate naturæ conditum, sed et divino insuper spiritu donatum fuisse; quo, tanquam principio quodam τῆς θείας φύσεως, naturales ipsius facultates (alioquin ad id nequa-

[f] Epist. ad Diognetum, p. 504. edit. Paris. 1636. [Lapsus hic est memoria Bullus, et verba tanquam ex Epist. ad Diognet. citavit, quæ in spurio opere leguntur, cui titulus *Epistola ad Zenam et Serenum*. v. Justini Op. p. 409.]

quam suffecturæ) attollerentur ad beatitudinem cœlestem (quam ipsi in consilio Dei destinatam, cujusque veluti typum fuisse terrestris paradisi felicitatem merito credidere) consequendam. Nihil hic affirmo, quod non facile præstare possum, imo (ne quid dissimulem) quod non jamdudum abunde præstiti in chartis quibusdam Anglice exaratis, quibus respondeo ad domini Trumanni librum, adversus me Latine disserentem, Anglicano idiomate (perabsurde) conscriptum; quas ideo, quia Anglice exaratæ sunt (utpote veritus, ne rudis plebecula tractatione profundiorum quarundam quæstionum, ad quas me adegit viri illius nimia subtilitas, offenderetur) hactenus inter adversaria volui delitescere, contentus cum paucis amicis meis (quos hujus rei testes habeo) easdem communicasse[g]. Quippe si vera sit hæc catholicorum Patrum unanimis sententia, concidit distinctio *de naturali et morali impotentia*, quam (ex Amyraldi scriptis haustam, ac Baxteri suffragio munitam) author ille novæ suæ theologiæ tanquam fundamentum substernit. Scilicet huc redit ejus hypothesis: absque morali esset impotentia, h. e. (ut ipse se explicat) voluntatis malitia (quam interim a nativitate sua omnes trahere affirmat, ut moralis illa impotentia tandem in naturalem recidat) posse unumquemque Adæ lapsi filium, cui satis sanum cerebellum, omnem Dei legem sibi sufficienter revelatam sine ullius gratiæ interioris adminiculo perfecte præstare. Ex hac absurda hypothesi multa alia absurda deducit; v. g. Deum jure posse ab homine lapso absolutissimam virtutem exigere, etiamsi nullam gratiam det aut dare paratus sit, qua virtus

[g] [Editæ sunt a Nelsono inter Bulli opera. Vid. vol. II. h. ed. Disc. V.]

illa præstetur; legem naturæ ipsam observantibus vitam æternam dare posse: evangelicam legem secum non afferre gratiam ad præstandam obedientiam quam requirit, sed gratiam illam ex mero Dei beneplacito dari paucis quibusdam, qui *electi* vocantur: cæteros mortales juste damnari, quia bona agere possent si vellent, cum velle non possint. Sed fundamentum horum dogmatum (quæ certe anathemate dignissima censuisset vetus ecclesia) est Pelagianum prorsus et falsissimum; nisi vero egregie falsi fuerint catholici Patres universi. Quippe credidere illi (ut modo dictum est) primos homines, etiam in statu innocentiæ, cum nulla ipsis adhæresceret *moralis impotentia*, nulla vel minima voluntatis pravitas, cum naturæ facultates, tam corporis quam animi, in ipsis essent integræ ac perfectæ, prætereaque mira externa gratia, multisque, quæ paradisi felix constitutio ministrabat, adminiculis adjutæ, nequaquam tamen potuisse nativis suis viribus, sine auxilio Spiritus divini easdem elevante, ad ejusmodi virtutem assurgere, quæ ipsos idoneos redderet ad beatitudinem cœlestem percipiendam. Itaque liceat hic cum Patribus concilii Arausicani secundi ita argumentari[s]: "Natura humana, etiam-"si in illa integritate, in qua est condita, permane-"ret, nullo modo seipsam, Creatore suo non adju-"vante, servaret. Unde cum sine gratia Dei salu-"tem non possit custodire quam accepit, quomodo "sine Dei gratia poterit reparare quod perdidit?" Ex his autem omnibus sequitur, neminem, sub lege naturæ sola constitutum, posse ad beatitudinem illam cœlestem, quæ nobis Christianis promittitur, sola vi ejusdem legis pervenire; proinde, si qui ex

[s] Concil. Arausican. Can. 19.

ethnicis, quibus nunquam affulsit evangelii lux, regnum cœleste acquirant, istam beatitudinem illos assequi virtute novi fœderis in Christi sanguine stabiliti, atque adminiculo gratiæ alicujus supernaturalis atque extraordinariæ per Christum illis subministratæ: quod etiam Dominus ipse docuit Joh. iii. 3. *Si quis non sit natus denuo, non potest videre regnum Dei*; addita ratione ver. 6. *Quod natum est ex carne, caro est; et quod natum est ex Spiritu, Spiritus est.*

7. Thesis quarta: Nullum unquam æternæ vitæ fœdus cum lapsi Adami posteris inivit Deus, quod non in Christo Servatore nostro, altero illo Adamo, confirmatum ac sancitum fuerit; proinde ipsissimum fuerit evangelium, juxta illud apostoli Rom. vi. ver.
79 ult. *Donum Dei est vita æterna in Christo Jesu Domino nostro.* Existimamus hanc thesin inter Christianos pro indubitato axiomate haberi; proinde operosa ejusdem probatione supersedebimus, ne soli lucem fœnerari videamur. Hinc autem consectarium non inutile lectori proponimus: nempe, duo omnino æternæ vitæ fœdera cum humano genere inivisse Deum; prius cum homine mox ab ipsius creatione, alterum cum homine lapso sancitum, quod evangelium dicitur. Mentio quidem fit in Scripturis duplicis fœderis divini post lapsum hominis, nempe Mosaici et evangelici: quorum illud *vetus*, hoc *novum*; illud *primum*, hoc *secundum* dicitur, Jer. xxxi. 31. &c. Heb. viii. 7, 8, 13. Atqui manifestum est, in ista distinctione fœdus Mosaicum, ut evangelio oppositum, carnaliter et juxta literam intelligi; qua acceptione fœdus æternæ vitæ nequaquam fuit, neque cum humano genere, sed cum solis Judæis initum. Legimus quoque de fœdere Abrahamitico;

verum illud fuit ipsissimum evangelium, pro eorum temporum ratione ἀμυδρῶς et obscurius revelatum, teste apostolo Gal. iii. 8, 16, 17. Neque pugnat apostolus Paulus in Epistola ad Galatas cum authore Epistolæ ad Hebræos: quanquam hic fœdus Mosaicum *primum ac vetus*, evangelium *secundum ac novum;* ille vero contra evangelicum fœdus *primum*, Mosaicum *posterius* appellet. Nam Paulus loquitur de evangelio, ut diximus, obscurius revelato; quo sensu non modo ante legem Mosaicam Abrahamo utcunque patefactum fuit, sed et ante Abrahamum, adeoque statim a lapsu primi hominis obtinuit, Tit. i. 1, 2. Author vero Epistolæ ad Hebræos fœdus respicit evangelicum, quatenus per ac post adventum Christi plenissime revelatum, atque consummato Redemptoris nostri sacrificio sancitum fuit; qua acceptione abolito fœderi Mosaico successit. Ex his autem quatuor thesibus jam positis (quarum prima, tertia et quarta vix sine hæresi negantur, secunda quoque manifestæ veritatis est) confectum est negotium nostrum. Nam si fœdus vitæ cum Adamo initum per ipsius peccatum irritum fuit, non modo ipsi, sed et posteris ipsius; si omnes illi ex Adami posteris, quibus nondum innotuit novum vitæ fœdus, quique revelatione divina destituuntur, sola naturæ lege, quæ neque absolutissimam dictat virtutem, neque ipsam observantibus vitam æternam dare possit, obstricti tenentur; si denique novum æternæ vitæ fœdus cum lapsi Adami posteris nullum inivit Deus, præter evangelicum; tum certo certius est, nullam esse legem sive fœdus ab evangelio distinctum, eoque prius, quod absolutissimam virtutem ab homine lapso exigit, sub promisso vitæ æternæ, si ejusmodi justitiam præstiterit; sub æternæ vero damnationis com-

minatione si eadem caruerit, ὅπερ ἔδει δεῖξαι· ut non necesse sit in hac disquisitione ulterius progredi. Verum quia e re lectoris id futurum arbitramur, etiam secundi, sive evangelici fœderis naturam ac rationem thesibus quibusdam explicare conabimur.

8. Thesis quinta: Evangelium, sive lex Christi, quanquam eximiam quandam religionem præscribit, (præsertim qua in scriptis Novi Instrumenti plenissime revelatur,) nihil tamen homini lapso præcipit, quod per gratiam, quam promittit, non possit impleri. Hæc thesis facile probatur tum ex Scripturis tum veterum testimoniis, tum denique ratione manifesta. Primum, ut par est, sacra oracula audiamus. Clara sunt imprimis loca, quæ in Harmonia [h] ex D. Paulo jam citavimus; in quibus lex evangelica appellatur δύναμις Θεοῦ, *potentia Dei*, Rom. i. 16. νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, *lex Spiritus vitæ in Christo Jesu*, Rom. viii. 2. Πνεῦμα, *Spiritus*, 2 Cor. iii. 9. διακονία τοῦ Πνεύματος, *ministerium Spiritus*, ibid. ver. 8. Quippe ex his locis manifestum est, Spiritum Christi cum lege ipsius individuo nexu conjunctum esse, ac pari passu procedere; ita ut nihil in lege evangelica præcipiatur, ad quod præstandum non sufficiat gratia quam subministrat; scil. evangelium, quatenus est lex, eatenus est lex Spiritus. Vide et Rom. viii. 2, 3, 4. Heb. viii. 10. 1 Joh. v. 3.

9. Ad Patres quod attinet, communis fuit catholicorum doctorum, qui ante Pelagium vixere, sententia, posse hominem per gratiam Christi omnia ipsius mandata implere; ut id satis clare jam ostendi Harm. Apost. Diss. Post. VII. 14. [p. 132.] Imo Patres illi, a potentia ad actum progressi, aperte docuerunt, reperiri

[h] Dissert. Poster. XI. 2. [p. 194.] Confer Annotata ad Dissert. Prioris III. 4. [p. 43.] GRABE.

quosdam qui ad perfectam virtutem perveniant. Sic Clemens Alexandr. Strom. VI.[i] Πάντες μὲν οὖν πρὸς ἀρετῆς κτῆσιν πεφύκασιν· ἀλλ' ὁ μὲν μᾶλλον, ὁ δ' ἧττον πρόσεισι τῇ τε μαθήσει τῇ τε ἀσκήσει· διὸ καί οἱ μὲν ἐξήρκεσαν μέχρι τῆς τελείας ἀρετῆς· οἱ δὲ μέχρι τινὸς ἔφθασαν· i. e. "Itaque "omnes quidem apti sunt ad acquirendam virtutem; "sed alius quidem magis, alius vero minus accedit "ad disciplinam et exercitationem: quocirca alii "quidem usque ad perfectam pervenere virtutem; "alii vero usque ad aliquam." Plenius Origenes contra Cels. lib. III.[k] ubi Celsi effatum recitat refutat- 80
que his verbis: Ἐξῆς δέ φησιν, ὅτι οἱ ἀναμάρτητοι βελτίους κοινωνοὶ βίου· μὴ σαφηνίσας, τίνας φησὶ τοὺς ἀναμαρτήτους, πότερον τοὺς ἀρχῆθεν, ἢ τοὺς ἐκ μεταβολῆς. οἱ μὲν οὖν ἀρχῆθεν, ἀδύνατοι· οἱ δὲ ἐκ μεταβολῆς, σπανίως εἰσὶν εὑρισκόμενοι, οἵτινες ἐκ τοῦ προσεληλυθέναι λόγῳ σώζοντι τοιοῦτοι γίγνονται, οὐχὶ δὲ τοιοῦτοι ὄντες τῷ λόγῳ προσέρχονται· χωρὶς γὰρ λόγου, καὶ ταῦτα τελείου, ἀμήχανον ἀναμάρτητον γενέσθαι ἄνθρωπον· i. e. "Deinceps ait, *qui nihil peccant, me-* "*lioris vitæ sunt participes;* non explicans, de "quibusnam non peccantibus loquatur; de iis qui "tales sunt ab initio, an de iis qui tales facti sunt "post resipiscentiam. Itaque ut sint qui ab initio "quidem non peccarunt, est impossibile: qui autem "post resipiscentiam nihil peccant, raro inveniuntur, "ex auditu verbi salvifici tales redditi, non quod "tales fuerint priusquam ad illud accederent: abs- "que enim verbo, *eoque perfecto,* impossibile est "hominem sine peccato esse." Ubi tria docet Origenes; 1. Prorsus impossibile esse, ut quis, antequam ad gratiam evangelicam accedat, absque peccato sit; 2. Esse quosdam, qui post acceptam evangelii gra-

[i] Pag. 662. [c. 12. p. 788.]

[k] Pag. 153. editionis Cantabr. [c. 69. p. 493.]

tiam ad istud virtutis fastigium perveniunt; sed 3. Eos quidem paucissimos esse, atque raro admodum inveniri. Scilicet juxta Origenem illa virtutis perfectio possibilis est; proinde reperiuntur quidam, qui ipsam assecuti sunt; sed ardua tamen res est, ac perquam difficilis, ideoque in paucissimis invenitur. Rem supra, pauculis lineis interjectis, pulcherrime atque addita elegantissima similitudine explicaverat his verbis: *μέγα γὰρ δύναται καὶ πρὸς τὰ δοκοῦντα εἶναι χαλεπώτατα*, &c. i. e. "Maximum momentum "est in voluntate, in quantumvis arduo negotio, at- "que etiam impossibili, ut loquar hyperbolice, præ- "sertim si accedat exercitatio. Incedere per exten- "sum funem sublimem in medio theatro non sine "gravibus gestaminibus potest, qui usu studioque "improbo hanc facultatem sibi paravit; et virtutis "studium erit irritum, aut impossibile videri debet "homini utcunque depravato ingenio?"

10. Ad Patres venio, qui post exortam Pelagii hæresin hanc quæstionem tractarunt. B. Augustinus eorum princeps quanquam bono zelo oppugnandi pestiferum hæresiarcham abreptus in aliquibus modum excesserit, atque novam hæresim ex fundamentis novis, utpote ecclesiæ Patribus, qui ipsi Patres fuere, plane incognitis, neque catholicis ætatis suæ satis probatis, (quod dudum observarunt viri doctissimi, cæteroquin optimi Patris summi admiratores,) refutare aggressus fuerit; hic tamen antecessorum suorum doctrinam mordicus tenuit, eatenus saltem ut constanter docuerit, (neque enim hanc unquam sententiam mutavit, aut in Retractationum suarum libros rejecit,) posse hominem per Dei gratiam legem perfecte implere, atque absque peccato esse, etiamsi de actu diversum senserit. Testimonia

huc spectantia, ex ipsius scriptis a summo viro Ger. Vossio aliisque allata, clara ac diserta sunt. Sic lib. de Grat. et liber. Arb.[l] cap. 6. et 7. "Aliud est "quærere, An lex possit observari in hac vita in ea "parte, quæ est sub præcepto; aliud, an de facto "illa a quoquam observetur integre et sine ulla un- "quam prævaricatione: primum asserimus, aliud "negamus." Item cap. 16. "Magnum aliquid Pe- "lagiani se scire putant, quando dicunt, *Non jube-* "*ret Deus, quod sciret non posse ab homine fieri;* "quis hoc nesciat?" Idem lib. II. de Peccat. Merit. et Remis. cap. 6.[m] "His atque similibus testimoniis "dubitare non possum, nec Deum aliquid homini "impossibile præstitisse, nec Deo ad opitulandum "et adjuvandum, quo fiat quod jubet, impossibile "aliquid esse: ac per hoc potest homo, si velit, esse "sine peccato, adjutus a Deo." Et cap. 43. "Non "igitur Deus impossibilia jubet; sed jubendo admo- "net et facere quod possis, et petere quod non pos- "sis." Et cap. 69. "Eo ipso quo *firmissime cre-* "*ditur*, Deum justum et bonum impossibilia non "potuisse præcipere, hinc admonemur et in facili- "bus quid agamus, et in difficilibus quid petamus. "Omnia quippe facilia sunt charitati, cui uni Christi "sarcina levis est."

11. Hieronymus fundamentum Augustinianæ sententiæ fixum et ratum judicavit. Nam pene initio lib. III. adv. Pelagianos ait: "Deus possibilia man- "davit; hoc nulli dubium est." Nihilominus idem constanter negavit, posse hominem per Dei gratiam sine peccato vivere. Mirum quo σοφῷ φαρμάκῳ tam repugnantes sententias conciliare potuerit! scil. Dei præcepta toti ecclesiæ possibilia sunt, non item sin-

[l] [Vol. X. p. 718.] [m] [Ib. p. 44.]

gulis. En ipsius verba lib. I. adv. Pelag.[n] " Vides," inquit, " quod Deus possibile jusserit: et tamen id " quod possibile est, per naturam nullum posse com- " plere. Dedit itaque præcepta diversa virtutesque " varias, quas omnes simul habere non possumus. " Atque ita fit, ut quod in alio aut primum aut " totum sit, in alio ex parte versetur: et tamen non " sit in crimine qui non habet omnia; nec condem- " netur ex eo quod non habet, sed justificetur ex eo " quod possidet." Ibidem, aliquibus interjectis[o], ait: " Possibilia præcepit Deus, et ego fateor; sed hæc " possibilia cuncta singuli habere non possumus, non
81 " imbecillitate naturæ, ne calumniam facias Deo, " sed animi lassitudine, qui cunctas simul et semper " non potest habere virtutes." Verum istud Hieronymi commentum haud veritus est Augustinus execrandæ blasphemiæ aperte damnare, in celebri loco quem in Harmonia[p] citavimus e Sermone CXCI. de Tempore: " Execramur etiam blasphemiam eorum, " qui dicunt, impossibile aliquid homini a Deo esse " præceptum, et mandata Dei non a singulis, sed ab " omnibus in commune posse servari." Porro Augustinus a potentia ad actum progressus nec periculose credidit errari, si statuamus, aliquos a conversione per gratiam Dei sine peccato vixisse, uti legere est lib. de Spir. et Lit. cap. 2.

12. Canones concilii Milevitani[q], qui hanc quæstionem spectant, omnes non de *posse*, sed de *esse* loquuntur. Fuere autem omnino tres: " 1. Unum- " quemque debere dicere, ***Dimitte nobis debita nos-*** " ***tra***; 2. neque id pro aliis solum, sed etiam pro se;

[n] [§. 21. vol. II. p. 703.] [o] [§. 23. p. 706.]

[p] Diss. Post. VII. 14. [p. 133.] GRABE. [v. quæ ibi annotavimus.]

[q] [Anno 416 habiti.]

" 3. neque id ex humilitate duntaxat, sed etiam " vere." Tantum vero abest, ut Patres decreverint expresso aliquo canone legem Dei per gratiam Christi impleri non posse, ut contra diserte contrarium decreverint. Nimirum (ut habetur in codice canonum Africanorum Græce versorum) anathema iis denuntiant[r], qui dicunt, gratiam Dei per Jesum Christum *πρὸς μόνην ἄφεσιν ἁμαρτιῶν ἰσχύειν τῶν ἤδη πεπλημμεληκότων, καὶ μὴ παρέχειν ἔτι μὴν βοήθειαν πρὸς τὸ μὴ ἕτερα πλημμελεῖσθαι·* i. e. " Valere ad solam jam commisso- " rum peccatorum remissionem, et non præbere præ- " terea auxilium ne deinceps peccetur[s]." Quin et eos anathemate feriunt, qui de gratia Christi docent, *Οὐ δι' αὐτῆς ἡμῖν παρέχεσθαι, ἵνα ὅπερ γνῶμεν ποιητέον καὶ ποιῆσαι ἔτι μὴν ἀγαπήσωμεν καὶ ἰσχύσωμεν·* i. e. " Per " eam nobis non præstari, ut quod faciendum cogno- " vimus, etiam facere diligamus et valeamus." Hinc ducentis et amplius post denatum Augustinum annis ejus sententia pro catholica veritate habita fuit. Testis ejus rei locupletissimus est venerabilis Beda noster, doctorum ecclesiæ sui temporis facile princeps, hostisque Pelagianæ hæreseos accerrimus, qui lib. I. in Cant. adversus Julianum sic scribit[t]: " Quod " dicit, Dominum non impossibile aliquid præcepisse, " qui justus est, verum profecto dicit, si ad ejus re- " spicit auxilium, cui catholica vox supplicat; *De-* " *duc me in semita mandatorum tuorum:* si vero " viribus animi sui fidit, refellit eum veridica ejus-

[r] Can. CXIII. [al. CXI.]

[s] Ita synodus quoque Diospolitana expresse definivit: " Recte " dici, hominem cum adjutorio Dei et gratia posse esse sine pec- " cato;" apud August. de Gestis Pel. cap. 6. [Vol. X. p. 200.] Vide et Concil. Arausic. II. Can. ult.

[t] [Vol. IV. p. 994. ed. 1563.]

" dem justi Conditoris sententia, qua dicit, *Sine me* " *nihil potestis facere.*"

13. Cæterum Patres illi, qui negarunt hominem per gratiam Christi, quæ in evangelio promittitur, posse legem perfecte implere, ac sine peccato esse, videntur mihi legem intellexisse κατ' ἀκρίβειαν, nempe originalem illam, quæ primum hominem in statu integro obligavit, perfectissimumque fuit exemplar legis æternæ; ac *peccati* vocem minus proprie accepisse pro qualicunque nævo sive defectu, qui licet jam humano generi in pœnam primi peccati naturalis factus sit, neque ullo modo in hac vita penitus exui possit, adeoque non sit proprie ac formaliter peccatum, sed potius, ut dixi, peccati primi pœna, tamen est quædam a lege æterna, sive a creationis lege deflexio. In hunc peccati censum venit illa concupiscentiæ sollicitatio, quæ optimos in hac mortali vita plus minusve perpetuo exercet, etiamsi nullum omnino voluntatis assensum extorqueat; item defectus illi omnes atque infirmitates, quæ *prorsus necessario* profluunt a vitioso humani corporis temperamento primum peccatum consecuto, sive ab amissione exquisitissimæ illius εὐκρασίας, qua in creatione sua dotatus fuit protoplastes, quamque, nisi peccasset, conservare potuisset per esum ligni vitæ ipsi a Deo concessum. His malis a primo Adamo derivatis, noluit Deus, ut gratia Christi secundi Adami pleno esset remedio in hac mortali vita; sed, ex parte saltem aliqua, eadem remanere voluit etiam in optimis, quamdiu adhuc in via sunt, tanquam stigmata naturæ humanæ inusta, ac perpetua primi peccati monumenta, quibus homo admoneretur, debere se originalis sui status, unde exciderit, semper esse memorem, modestiam conservare, atque ad pa-

triæ cœlestis sanctimoniam perfectissimam ardentibus votis adspirare. Hos autem inevitabiles nævos ac defectus quod attinet, ex veterum mente statuit doctissimus Spalatensis[t]: "Eas conditiones, "particulas et circumstantias perfectæ obedientiæ, "quæ humanæ imbecillitati gratia adjutæ impossi- "biles sunt, nunc non esse sub præcepto." Nimi- 82
rum caute quæstionem instituerat Augustinus in loco, quem primum ad hanc thesin citavimus, his verbis: "An lex possit observari in hac vita in ea "parte, quæ est sub præcepto?" Unde patet, pientissimum doctorem sensisse, eas æternæ legis conditiones, eosque omnimodæ perfectionis gradus et circumstantias, quæ homini lapso per gratiam Christi in evangelio promissam non sunt possibiles, in nova lege non esse præceptas; quod solum affirmavit Spalatensis. Audivimus Patrum testimonia.

14. Denique thesis nostra evidentissima ratione confirmari potest. Nam, præterquam quod omnium gentium consensu comprobetur, adeoque inter κοινὰς ἐννοίας numerandum sit, ad impossibile neminem juste obligari posse; (quod etiam non in hominibus solum, sed vel imprimis in Deo habet locum;) illud quoque apprime observandum, legem evangelicam esse legem gratiæ, a Deo benevolo in Christo latam. Ut daretur autem, justitiæ adeoque sapientiæ divinæ non repugnare, gratiæ tamen certe ex diametro repugnat, homini legem ferre præstatu impossibilem.

15. Thesis sexta: Quanquam juxta evangelium sive legem Christi omnes illi virtutis gradus, qui nobis per gratiam ejusdem evangelii sunt possibiles, sub præcepto sint; tamen sub præcepto non sunt omnes obligante stricte et præcise sub pœna æternæ

[t] Lib. VII. de Rep. Eccles. cap. 11. sect. 135, 136, 139, et 149.

damnationis. Neque enim ob quemviscunque defectum, etiam per gratiam evitabilem, exclusionem a regno cœlorum, nedum gehennæ cruciatus homini denuntiat lex evangelica; sed ob certa quædam peccata duntaxat, quæ fini legis, charitati sive amori Dei super omnia, adeoque amicitiæ divinæ repugnant.

Duo sunt hujus theseos membra: 1. In lege evangelica omnes quidem virtutis gradus, per gratiam ejusdem evangelii homini possibiles, sub præcepto esse. 2. Nequaquam tamen ejusmodi virtutis perfectionem sub præcepto esse obligante stricte sub pœna mortis æternæ. Prius illud probatur ex iis evangelii locis, in quibus universa justitiæ perfectio possibilis nobis diserte præscribitur, ut Matth. v. 48. et alibi passim. Illud vero imprimis mandatum 2 Pet. iii. 18. *Crescite in gratia*, &c. nullas habet metas aut fines citra summam illam virtutis perfectionem, quæ a nobis per gratiam Christi acquiri possit; h. e. tenemur semper in gratia ac virtute crescere atque augeri, usque dum εἰς μέτρον ἡλικίας τελείας, *ad mensuram adultæ ætatis* (ut loquitur Clem. Alexand.[u]) perveniamus. Unde (ut obiter id notem) clare patet, in lege Christi supererogationis, quæ vocantur, operibus locum esse nullum.

16. Pars altera thesis nostræ facile evincitur ex eis N. T. locis, in quibus pœna exclusionis a regno cœlorum atque æternæ mortis certis quibusdam peccatis proprie adscribitur. Duo sunt imprimis hujus generis loca nobilissima, 1 Cor. vi. 9, 10. *An nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare: neque fornicarii, neque idolis servien-*

[u] Strom. VI. p. 663. [p. 788.]

tes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Et Gal. v. 19, 20, 21. *Porro manifesta sunt opera carnis, quæ sunt adulterium, scortatio, impuritas, lascivia, idololatria, veneficium, inimicitiæ, lites, æmulationes, excandescentiæ, riæ, dissidia, hæreses, invidiæ, cædes, ebrietates, commessationes, et his similia. Et illi qui talia agunt, sicut ante dixi vobis, etiam nunc dico, quod regni Dei non erunt hæredes.* In quo posteriori loco, cum post enumerationem quorundam peccatorum mortalium addit Paulus, *καὶ τὰ ὅμοια τούτοις, atque his similia*, manifestum est, ipsum voluisse ad catalogum peccatorum mortalium, a se nominatim recensitorum, etiam peccata illa omnia referri, quæ istis sunt analoga, h. e. quæ a simili voluntatis malitia proficiscuntur. Cum vero ibidem dicit apostolus de iis, qui a commemoratis ab ipso peccatis eorumque consimilibus abstinent, virtuteaque contrarias exercent, *κατὰ τῶν τοιούτων οὐκ ἔστι νόμος, adversus hos non est lex*, satis clare ostendit, nullam esse legem, quæ ejusmodi hominibus mortem æternam denuntiat. His conferenda sunt loca, quæ de peccatis quibusdam loquuntur, quibus justi homines sunt obnoxii, etiam dum ipsis legis observatio tribuitur, vitaque ac salus æterna promittitur, ut Jacob. iii. 2. et alibi. Ex his autem Scripturæ testimoniis ita inter se collatis sequitur, esse peccata quædam, quæ justitiam et Dei amicitiam non tollunt, neque mortem æternam inferunt.

17. Objiciunt hic nonnulli, evangelium, quatenus repetitionem continet et renovationem legis originalis, omni peccato, etiam levissimo, et cuivisetunque

defectui vel minimo æternam mortem denuntiare; sed, quatenus est proprie lex gratiæ atque indulgentiæ, quædam peccata resipiscentibus condonare:
83 proinde quod peccata quædam mortalia non sint, hinc nequaquam esse, quod ipsis lex Christi mortem non comminetur, sed causam esse, quod eadem lex sub alia consideratione eorundem peccatorum remissionem largiatur resipiscentibus. Sed frustra prorsus illi sunt. Nam 1°. nullum locum ex evangelio proferre possunt, quo istam assertionem suam confirment, nempe, evangelium minimo etiam defectui æternam mortem denuntiare. Verba enim D. Jacobi, quæ sententiæ isti imprimis favere videntur, Epistolæ ejus ii. 10, 11. a proposito plane aliena esse, fuse et luculenter ostendi Harm. Apost. Diss. Post. VII. 11. [p.128.] Nec magis ad rem faciunt loca illa Scripturæ, quæ generatim peccato tribuunt hos et hujusmodi effectus, nempe, inimicitiam Dei, perditionem et mortem æternam; ut Rom. vi. 23. *Stipendium peccati mors*, 1 Joh. iii. 8. *Qui facit peccatum, ex Diabolo est*, Psal. v. 5. *Odisti omnes qui operantur iniquitatem*, Ezek. xviii. 20. *Anima, quæ peccaverit, ipsa morietur*; nam cuivis loca ipsa expendenti facile patebit, ea non de quovis peccato, sed de eo tantum, quod perfectam peccati rationem habet, id est, de peccato, quod *mortale* dicitur, intelligi debere. 2. Quod dicunt, quædam peccata ideo tantum mortalia non esse, quod per evangelium, quatenus est lex gratiæ, ea condonentur resipiscentibus, nemini rem pressius consideranti faciet satis. Nam juxta legem Christi, sub ista σχέσει spectatam, nullum est omnino peccatum tam grave, quod serio pœnitentiam agenti non sit veniale; ut in sequenti thesi ostendetur.

18. Ex his facile determinari potest quæstio inter theologos tantopere agitata; An detur peccatum aliquod natura sua veniale, sive non mortale? nam quæstio non est, An Deus jure possit, secluso omni divino fœdere, hominem ob levissimum quodvis peccatum, sive ob minimum justitiæ defectum, a regno cœlesti excludere? Certe enim jure potuit Deus (quod sæpius monui) homini, etiam in statu integro perfectissime operanti, nulloque peccati nævo, nullo defectu maculato, vitam illam cœlestem (utpote immensum liberalitatis suæ donum) denegare. Neque quisquam theologus sanus illud in dubium vocaverit. Nam sophistæ isti inter pontificios, qui hominis, etiam lapsi et imperfecti, bona opera quæcunque ex condigno (seposita consideratione pacti divini) mereri posse beatitudinem cœlestem affirmare ausi sunt, plane ad Anticyras relegandi sunt. Imo neque per me hic controvertitur, An Deus jure possit hominem, alioquin justum, ipsiusque mandatorum omnium observationi serio studentem, ob levissimum quendam defectum, puta ob risum immodicum, ob verbum temere prolatum, vel ob aliquam concupiscentiæ titillationem cum levi assensu, mox reverentia divinæ legis repressam atque in partu suffocatam, diris gehennæ cruciatibus addicere? Si cui illud affirmatu durum, atque cum ἐπιεικείᾳ divina ἀσύστατον non videbitur, nolim cum ipso contentionis serram reciprocare. Neque sane ausim ego misellus homuncio de jure Dei optimi maximi, licet in re, ut videtur, satis manifesta, quicquam certo statuere aut temere definire. Verum quæstiones istæ (meo judicio) inutiliter et frustra prorsus disputantur: status controversiæ hic situs est; An *de facto* Deus legem homini lapso posuit, qua peccatum quodvis,

etiam levissimum minimumque justitiæ defectum evitabilem prohibuit sub pœna æternæ damnationis, h. e. tum perpetuæ exclusionis a regno cœlorum, tum cruciatuum Tartareorum post hanc vitam manentium? Nimirum, (ut nonnemo bene, licet barbare, h. e. verbis scholasticis rem expressit,) " ratio " peccati derivatur a lege Dei, non ex natura actus " præcise et totaliter. Nam si nulla fuisset lex, " nullum fuisset proprie peccatum. Sicut igitur " ratio peccati, ut sic, habetur in ordine ad legem " Dei; sic etiam ratio mortalis vel venialis peccati " inde derivanda est." Quæstionis autem ita institutæ pars negans hac ratione adstrui potest; lex evangelica est legum homini lapso positarum omnium perfectissima, in eaque plenissime *revelatur ira Dei adversus omnem impietatem atque injustitiam hominum*, Rom. i. 18. Scilicet nullibi clarius (imo nullibi tam clare) quam in evangelio ostenditur peccati natura et reatus, et quæ quodque peccatum pœna in futuro sæculo maneat. Præmia cœlestia et pœnas infernales, virtutem et vitium, (quæ omnia per retro acta secula obscurius cognita fuerant,) a promulgata Christi lege Deus in luce meridiano sole clariori posuit. Jam in evangelio nusquam talis Dei voluntas revelatur, qua nempe pœna æternæ damnationis cuivis vel minimo justitiæ defectui evitabili statuatur. Affirmanti incumbit probatio. Si quis textum protulerit, quo illud evincatur, cognitæ veritati facile cedemus, victasque manus confestim dabimus. Verum loca satis clara jam adduximus, quibus contrarium evincitur.

19. Scholastici quidam, iique authores non contemnendi, ulterius progressi statuerunt, hanc Dei ἐπιείκειαν, qua nempe non omni peccato æternæ mor-

tis supplicium decernit, fœderi omni divino cum evangelio esse communem. Nam, inquiunt, cum 84
Deus opt. max. hominibus ita se demittit, ut cum ipsis fœdus ineat, amici σχέσιν induit; inter amicos autem non solet quævis offensa amicitiam dissolvere. Hinc Scotus, Altisiodorensis, Franciscus Maironis, Gabriel, Alimaynus, et alii asserere non dubitarunt, hominem etiam sub primo fœdere peccare potuisse venialiter, uti loqui amarunt; quanquam illi quidem assertionem suam restringere videntur ad illud genus peccati venialis, quod ex suo genere veniale dicitur ob levitatem materiæ, etiamsi plena deliberatione committatur; cujus restrictionis ego sane rationem non intelligo. Nam fingamus animo, primam matrem nostram Evam a Diabolo tentatam, levi quadam inclinatione voluntatis in esum fructus prohibiti propendisse quidem; sed mox reverentia divinæ legis et grata recordatione maximorum beneficiorum, quibus ipsam sibi devinxerat Dominus, retractam, diabolicæ tentationi nuntium remisisse, atque ab arbore scientiæ boni et mali mentem manumque abstinuisse. Certe in hac suppositione nihil est, quod fieri non potuit, aut constitutioni primorum parentum repugnet. Quod enim dicunt quidam, primos homines ita natura comparatos fuisse, ut nullum peccatum potuerint committere, quod non esset completum ac plene deliberatum, id ab iis nulla ratione affirmatur; quin et refellitur ex historia primi peccati, quæ Evam non nisi per gradus quosdam ad perfectam perpetrationem horrendi facinoris processisse manifeste ostendit. Jam quæritur, An Eva propter solam propensionem illam, quæ dubio procul peccatum fuisset, gratia et fœdere divino penitus excidisset? qui affirmaverit, gratis id fecerit, cum in

Scripturis ne γρὺ quidem reperiatur, quo assertionem suam confirmet. Contra comminatio divina his verbis concepta erat; *Quo die comederis, morte morieris;* quæ verba profecto de completo et perpetrato peccato loquuntur; cui æquivaluisset plenum animi decretum de fructu prohibito comedendo, quod, nisi exterius impeditum, in actum exiisset. Pro sententia autem ista, quæ statuit, hominem sub primo fœdere peccare potuisse venialiter, loca quædam afferuntur ex B. Augustino, ut mihi videtur, satis apposita; quæ cum responsionibus ad eadem legas apud Thomam 1, 2ae. q. 89. art. 3. et Estium in lib. III. dist. 21. §. 7. Verum nolo hanc litem meam facere; sed quæstionem potius non admodum necessariam in medio relinquam.

20. E re lectoris magis futurum arbitror, si doctrinæ superius traditæ abusui occurramus, monitum quoddam utile hac de re ipsi suggerendo. Itaque memoria semper tenendum est illud sancti Bernardi[t]. "Venialia non criminalia reputantur, ex-"cepto cum per contemptum vertuntur in usum et "consuetudinem." Et postea; "Elatio quippe con-"temnentis, atque impœnitentis obstinatio, in mini-"mis quoque mandatis culpam facit non minimam, "et convertit in crimen gravis rebellionis nævum "satis levem simplicis transgressionis." Quare detestanda est pontificiorum quorundam doctrina, qui posse hominem absque gravis offensæ reatu peccata venialia ex contemptu committere intrepide affirmant[u]; contra statuendum potius, illi omne peccatum mortale esse, qui serio operam non dat ut omne peccatum effugiat.

[t] De Præcept. et Dispens. cap. 14. [p. 1213. Op. ed. 1586.]

[u] Vide Alphons. Curiel. in 1am. 2ae. qu. 88. art. 3. §. 2.

21. Thesis septima; In hoc elucet summa evangelii indulgentia, quod omnium, etiam gravissimorum peccatorum, sive ante sive post acceptam ejus gratiam commissorum, veniam promittit sub conditione pœnitentiæ; sed pœnitentia illa, graviora quod attinet peccata, quæ *mortalia* vocantur, debet esse accurata et perfecte practica. Hanc thesin, quanquam ad institutum nostrum non prorsus necessaria videatur, adjiciendam tamen putavimus, quia ea addita plenam tandem evangelici fœderis explicationem (saltem quantum per hujus dissertatiunculæ angustias licet) lectori exhibebimus. Comminatio igitur legis Christi, qua certis quibusdam peccatis æterna mors denuntiatur, non est peremptoria et absoluta de *eventu*, sed de *debito* tantum: h. e. quanquam qui aliquo istorum peccatorum semel implicitus est per legem Christi æternæ morti necessario sit obnoxius, non tamen illi necessario moriendum; quippe succurrit hic gratia evangelica, qua pœnitentia porrigitur, veluti secunda tabula post naufragium. Tria autem in hac ultima thesi proponuntur; 1. In evangelio promitti vere resipiscentibus omnium peccatorum, etiam gravissimorum, remissionem; 2. Remissionem hanc se extendere usque ad ea etiam peccata graviora, quæ post acceptam evangelii gratiam committuntur; 3. In pœnitentia de peccatis mortalibus requiri has conditiones, ut sit accurata et perfecte practica. De prima autem propositione non est quod anxie laboremus, cum apud omnes Christianos in confesso sit: secundam negarunt olim Novatiani; hodieque de ipsa nimis frequenter dubitare solent lapsi Christiani; ut operæ pretium sit hanc paucis confirmare.

22. Spem veniæ superesse adhuc iis, qui post pri- 85

mam conversionem relabuntur in peccata gravia et grandia, et per pœnitentiam aut resipiscentiam restaurari posse eosdem denuo, multis evinci potest. Primo, in Veteri Testamento illustris est locus Jeremiæ prophetæ sub lege evangelizantis, Jerem. iii. 1, 2, 7, 12, 13, 14, 22. ubi Deus per prophetam populum suum, quocum gratiosum fœdus iniverat, quemque sibi maximis beneficiis devinxerat, in gravis sæpiusque iteratæ idololatriæ crimen prolapsum multis argumentis mirisque modis ad pœnitentiam hortatur, sive allicit potius, certam ipsis veniæ spem faciens, et omnimodam curationem aversionum ipsorum promittens. 2°. In N. T. clara et universalis est Johannis apostoli enuntiatio de peccatis Christianorum post fidem et baptismum commissis, 1 Joh. ii. 1, 2. *Filioli mei, hæc scribo vobis, ut ne peccetis. Quod si quis peccarit, advocatum apud Patrem habemus Jesum Christum justum: et ipse est propitiatio pro peccatis nostris*, &c. ubi satis perspicuum est, loqui apostolum de gravioribus et magis proprie sic dictis peccatis; idque vel ex conditionali et incerta locutione, ἐάν τις ἁμάρτῃ. Certe enim aliter locutus fuisset, si peccata voluisset, quibus optimi in hac vita sunt obnoxii, de quibus Jacobus, *In multis offendimus omnes*, Jac. iii. 2. ut sensus apostoli clarus sit, Hortor vos filiolos meos, jam pœnitentiæ baptismo mundatos, ut sedulo operam navetis, ne in pristina peccata relabamini: quod si quis vestrum in tale aliquod gravius peccatum inciderit, nolo ut spem omnem abjiciat; habemus enim advocatum, &c.

23. 3°. Idem evincunt expressa mandata pœnitentiæ in N. T. Christianis graviter lapsis facta; quæ certe frustranea forent, si ipsis resipiscentibus spes

veniæ non superesset. Hujusmodi est illud Domini nostri Apoc. ii. 5. *Memor esto itaque unde excideris, et resipisce, et priora opera facito; sin minus, veniam adversum te cito, et movebo candelabrum tuum a loco suo, nisi resipueris.* Sed notatu imprimis digna sunt verba Servatoris in eodem capite ad Thyatirensis ecclesiæ angelum, ver. 20, 21, 22. *Sed habeo adversus te pauca, quod permittis mulierem Jezabelem, quæ se dicit prophetissam, docere et seducere servos meos, ut scortentur, et edant ex iis quæ simulachris immolantur. Et dedi illi tempus, ut resipisceret a fornicatione sua; sed non resipuit. Ecce ego abjiciam eam in lectum, et eos qui adulterium committunt cum ipsa, in afflictionem magnam, nisi resipuerint ab operibus suis.* Ubi veteres nonnulli accipiunt hanc Jezabelem fuisse mulierem quandam, episcopi uxorem, quæ in ecclesia Thyatirensi scortatione sua et perversa doctrina multos ad impietatem pertraxerit. Alii (et rectius meo quidem judicio) Jezabelem mystice intelligunt Gnosticam factionem, illa hominum monstra, qui horrenda sua doctrina de fornicatione licite perpetranda, et de comedendis idolothytis, contra expressum apostolorum decretum Act. xv. eorundemque flagitiorum detestabili praxi, virgineam Christi ecclesiam, recens ab apostolis ipsi desponsatam, stupraverant. Sed hoc perinde est, quod ad propositum nostrum attinet. Nam 1°. constat hanc Jezabelem post acceptam Christi fidem ista facinora perpetrasse; quippe quæ dicatur adhuc in ecclesia Thyatirensi docendi et prophetandi munus usurpasse. 2°. Immania fuere flagitia, in quæ istud Christianismi portentum se proruerat, nempe fornicatio, adulterium, idololatria. 3°. Hæc gravissima peccata non modo ipsa

perpetravit, sed aliis, ut perpetrarent, auctrix fuit; ea scil. tanquam licita, et nullo Christi præcepto ipsis prohibita defendendo; quod culmen fuit impietatis. 4°. Huic tamen Jezabeli cum sociis suis clementissimus Dominus tempus dedit a peccatis istis resipiscendi; proinde dubio procul non denegaturus fuisset ipsis criminum indulgentiam si resipuissent. 5°. Postquam divina longanimitate diu abusi fuerant, atque in peccatis suis contra Christi monita per ministros suos se obfirmaverant, (O nunquam satis celebrandam Servatoris misericordiam!) ipsis exitium denuntiat Dominus, non peremptorio edicto, sed cum hac exceptione, *nisi resipuerint ab operibus suis.* Nescio, an ex Scripturis quicquam contra Novatianam hæresim, hoc loco magis appositum, proferri possit. Vide tamen 2 Cor. xii. ult. et Gal. vi. 1.

24. 4°. Illud ipsum confirmatur exemplis Davidis, Petri, et Christiani incestuosi, 1 Cor. v. 1, &c. coll. 2 Cor. ii. 6. Postremo, hanc veritatem, quam promissis et exemplis nos docuit, sacramento etiam obsignavit Dominus. Quippe duo instituit Christus sacramenta in ecclesia, Baptismum et Cœnam suam sacrosanctam, et utrumque ad obsignandam peccatorum remissionem. De baptismo, quin instituatur in remissionem peccatorum, nemo ambigit: de poculo quoque in cœna Domini ipse Dominus dixit, quod sit *sanguis novi testamenti ipsius in remissionem peccatorum effusus*, Matt. xxvi. 27, 28. Hinc orat ecclesia catholica in precibus suis ad altare pro remissione peccatorum propter meritum
86 sacrificii Christi in eucharistia commemorati. Sic antiquissima Liturgia in Constitut. Apost. VIII. 12. *Καὶ καταπέμψῃς τὸ Ἅγιόν σου Πνεῦμα, ἐπὶ τὴν θυσίαν ταύτην, τὸν μαρτύρα τῶν παθημάτων τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ὅπως ἀποφήνῃ*

τὸν ἄρτον τοῦτον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου· ἵνα οἱ μεταλαβόντες αὐτοῦ βεβαιωθῶσι πρὸς εὐσέβειαν, ἀφέσεως ἁμαρτημάτων τύχωσι, &c. i. e. "Et mittas super hoc sacrificium Sanctum tuum "Spiritum, testem passionis Domini Jesu; ut osten- "dat panem hunc corpus Christi tui, et calicem hunc "sanguinem Christi tui; ut qui eum participaverint, "ad pietatem firmentur, remissionem peccatorum "consequantur," &c. Ad eundem modum Liturgiæ omnes. Quorsum vero, inquies, hæc? Scil. ut per baptismum omnia peccata ante acceptam evangelii gratiam commissa abluuntur, ita in cœna Domini, peccatorum omnium, quæ post baptismum ac regenerationem perpetrantur, vere resipiscentibus remissio obsignatur.

25. Contra hanc tamen tam manifestam veritatem Novatiani olim duo loca attulerunt, nempe Heb. vi. 4, 5, 6. et x. 26, 27, &c. Sed nihil ipsos juvant loca ista. Nam 1°. manifeste loquuntur non de quibuscunque peccatis post baptismum commissis, alioqui gravissimis; sed de totali a Christianismo apostasia, sive defectione. Hinc in priori loco dicuntur apostatæ isti *Christum iterum crucifigere et infamare*, h. e. ipsum, ut impostorem, cruce dignum pronuntiare, et proinde universam ipsius religionem pro mera impostura habere. Et in posteriori loco dicuntur *proculcare Filium Dei; sanguinem testamenti, quo sanctificati fuere, pro profano habere; Spiritum gratiæ contumelia afficere.* 2°. Ad hos quoque horrendos apostatas quod attinet, certum est, si resipiscant, veniam ipsos commissorum impetratum iri. Quare priori loco ait author, impossibile esse istos Christianismi transfugas *ad resipiscentiam renovare;* manifeste innuens, si pœnitentiam iterare

potuissent, in gratiam quoque cum Deo eosdem redituros. 3°. Denique, sentiunt interpretes doctissimi, impossibilitatem resipiscendi, quæ istiusmodi apostatis a divino authore tribuitur, nequaquam esse absolutam. Quippe in Scripturis non raro *impossibile* id dicitur, quod est difficillimum, ut Matt. xix. 23—26. Gal. iv. 15, et alibi. Nimirum, quo gravius peccatur, eo difficilius bene agitur; et ubi tantarum gratiarum contemptus est, ut refrænare illæ voluntatem hominis et in arctum cogere non valeant, ibi difficillima et fere impossibilis revocatio. Per rationes enim fiat necesse est; at illæ, quas contemnit istiusmodi apostata, nobilissimæ sunt. Quid enim in hac vita nobilius et excellentius cogitari potest, quam illuminatio, gustatio verbi boni, &c. Interim hæc omnia non obstant, quo minus etiam talis apostata per extraordinariam Dei gratiam restaurari possit. Hæc autem omnia, cum solatio sint graviter lapsis, de reditione ad Deum serio cogitantibus, neutiquam tamen eorum Christianorum impietati patrocinantur, qui maximam Dei gratiam in lasciviam vertentes peccatis gravioribus fræna laxant, hac præsumptione freti, se olim de iisdem pœnitentiam acturos, eorundemque veniam consecuturos. Extrema est istorum hominum dementia; quanquam enim in evangelio lapsis resipiscentibus venia promittitur, nuspiam tamen aut gratia aut tempus condignam pœnitentiam agendi iisdem promittitur. Eis vero imprimis gratiam illam denegare solet Dominus, qui ipsam maxime animo suo præsumunt.

26. Restat tertia propositio a nobis paucis expedienda. Pœnitentia, quæ de peccatis mortalibus in evangelio requiritur, has conditiones habeat oportet,

nempe, ut sit accurata et perfecte practica. Primo, sicut ipsa peccata mortalia sunt gravia, et in vitæ Christianæ cursu rariora et extraordinaria; ita pœnitentia, quæ ad ea expurganda necessario requiritur, singularis, magis accurata, atque extraordinaria esse debet; Psal. li. Matt. xxvi. 75. Luc. vii. 38. 2 Cor. vii. 11. Deinde pœnitentia, ad peccatorum mortalium remissionem, et ad salutem eorum qui ea committunt, necessaria, debet esse perfecte practica, h. e. exire debet in realem et actualem ab omnibus hujus generis peccatis cessationem, Prov. xxviii. 13. scil. mortale peccatum non esset, in quo quis hærere potuisset absque salutis dispendio. Pœnitentia vero ad venialium peccatorum remissionem requisita, non necesse est ut sit perfecte practica. Nam etiam optimi cum istiusmodi peccatis vivere, adeoque emori possunt. Addo, hanc cessationem esse debere non modo ab actu, sed et affectu omnis peccati mortalis; adeoque ipsum peccati habitum movendum ac discutiendum. Quod utinam serio (et non sero nimis) cogitent, qui clinica (ut ita dicam) pœnitentia confidunt, persuasum habentes, posse se fatali lecto procumbentes, atque in ipso pene mortis articulo constitutos, condignam de peccatis mortalibus pœnitentiam peragere. Non ita multum desiperent homines isti, si (ut vulgus somniat) inclamatio illa, *Miserere mei Deus!* vel millies repetita, sive etiam 87
lachrymularum quarundam distillatio, mortis jam appropinquantis terrore expressarum, seu denique indulgentis nimium et miseræ animulæ adblandientis sacerdotis absolutio, pro more petita, ad pœnitentiam, de peccato mortali, adeoque ad ejusdem remissionem sufficeret. Atqui longe alia res est salutaris pœnitentia. Clamant sacra oracula, exuendum, mortifi-

candum veterem hominem, carnem crucifigendam cum affectibus suis; hic labor, hoc opus; opus sane, quod intra paucularum horarum spatium, ab homine infirmo et languescente, atque ad omnia etiam communis vitæ officia inepto, vix ac ne vix quidem (nisi adsit divinæ gratiæ miraculum, ab istiusmodi gratiæ contemptore minime expectandum) præstari possit. Itaque summa rei huc tandem redit. Minimum quod sic, (ut loquuntur,) sive infimus justitiæ gradus, qui a nobis in evangelio absolute requiritur ad salutem, est, ut serius aut citius, saltem antequam ex hac vita migremus, ab omni peccato, cui mortem æternam denuntiat evangelium, ab omnibus carnis operibus a Paulo enumeratis loco supra laudato, Gal. v. 19, 20, 21. nosmet expediamus; et contrarios Spiritus Sancti fructus, ibidem ver. 22, 23. commemoratos, proferamus. Quisquis in hoc justitiæ statu non moritur, moritur æternum. Durus ut hic sermo videatur dissoluto, quo vivimus, sæculo, est tamen verissimus, nisi ipsa nos fallat veritas. Det Deus, ut quod tanti est ad salutem nostram momenti mature pensitemus omnes.

ANIMADVERSIO XVIII.

AD DISSERT. POST. VIII. 14. [p. 144.]

HIC dico, in conclusione apostoli, Rom. iii. 20. verba ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ signanter et emphatice addita esse; "quia concedenda erat legi sua quædam δικαίω-
" σις, sed apud homines, et quæ ad temporalem tan-
" tum felicitatem proderat, non ad regnum cœlorum
" obtinendum." Tum ad confirmandam hanc observa-

tionem nostram cito, ut optime dicta, authoris Commentariorum, qui Ambrosio tribuuntur, hæc verba: " Verum est, quia nemo per legem justifica-
" tur, sed apud Deum; justificatur autem apud
" mundum, ut securus sit in vita præsenti. Si au-
" tem apud Deum justificari vult, sequatur fidem;
" alioquin hic securus, reus erit in futurum." Ad hæc tu scribis nota interlineari: " Istud optime dic-
" tum est κενὸς ψθλος."

RESPONS. AD ANIMADV. XVIII.

Usquequaque tui similis es, et eandem arrogantiam ubique prodis. Κενὸς ψθλος et meræ nugæ sunt, quæcunque a quocunque authore, etiamsi veteri, et magnæ alioquin in ecclesia authoritatis dicta, tuarum nugarum ad amussim exacta non sint. Verum, egregie nugator, dictum illud antiqui authoris, quod ego optimum, tu κενὸν ψθλον censuisti, communi fere veterum suffragio comprobatur. Sic enim et verus Ambrosius in Ps. cxviii. octon. 12.[x] " Lex secun-
" dum apostolum pædagogus est parvulorum, donec
" ad perfectæ fidei maturiorem quandam veniamus
" ætatem. In lege autem mandata sunt, justifica-
" tiones, testimonia, justitiæ præcepta. Unde ait
" apostolus, *Lex autem non est ex fide, sed qui facit*
" *illam, vivet in ea.* Sed quia idem supra ait, *Quo-*
" *niam in lege nemo justificatur*, intelligis utique,
" quia justificatio legis species est et imago, non ve-
" ritas. Secundum veritatem ergo ad perfectionem
" nemo justificatur in lege; secundum speciem justi-
" ficatur." Imo ipse Augustinus (qui solus ex Patribus tibi in pretio esse videtur) idem quod author

[x] Tom. II. p. 464. Colon. Agrip. 1616. [vol. I. p. 1124-5.]

noster disertis verbis docet, tom. IV. Expos. Epist. ad Gal. iii.[y] " *Lex non est ex fide, sed qui fecerit ea,* " *vivet in illis.* Non ait, *qui fecerit eam*, vivet in " ea; ut intelligas, legem in hoc loco pro ipsis ope- " ribus positam. Qui autem vivebant in his operi- " bus, timebant utique, ne si non ea fecissent, lapi- " dationem, vel crucem, vel aliquid hujusmodi pate- 88 " rentur. Ergo *qui fecerit ea*, inquit, *vivet in illis:* " i. e. habebit præmium, ne ista morte puniatur." Et post aliqua: " Qui omnino non justificatur, nec " illa servat, quæ temporale habent præmium, nec " illa, quæ æternum. Qui autem in operibus legis " justificatur, *non apud Deum justificatur*, quia " temporalem inde exspectat visibilemque merce- " dem. Sed tamen est etiam ista, ut dixi, quædam, " ut sic dicam, terrena carnalisque justitia. Nam " et ipse apostolus eam justitiam vocat, cum alibi " dicit, *Secundum justitiam quæ in lege est, con-* " *versatus qui fuerim sine querela.*" Sed hac de re mox plura.

ANIMADVERSIO XIX.

AD DISSERT. POST. VIII. 15. [p. 144.]

HIC primum argumentum, quo apostolus legi Mosaicæ justificationem detrahit, a defectu scil. veræ atque æternæ remissionis, quo lex ista laboraret, ductum, postquam per partes et fuse tractaveram, tandem argumenti summam hoc syllogismo comprehendi posse statuo: " Nemo per legem Moxis in foro " Dei justificari potest, qui eorum peccatorum reus sit,

[y] [Vol. III. p. 953.]

" quorum nulla in foro Dei remissio per legem istam " conceditur: atqui omnes (tam Judæi quam Græci) " eorum peccatorum rei sunt, quorum nulla in foro " Dei remissio per legem Mosis conceditur; ergo " nemo (neque Judæus neque Græcus) per legem " Mosis in foro Dei justificari potest." In quæ tu satis fastuose et vehementer nimis, pro more tuo, ita inveheris: " Apage cum syllogismo, cerebri tui fœtu " monstroso, cujus neque major propositio, neque as- " sumptio, neque conclusio in apostolo uspiam appa- " ret. Ego usque ad ravim repeto, concludere " Paulum, quod ex operibus legis nemo justificatur, " quia lex peccati reum quemque convincit, a quo " reatu obedientiæ opera insequentia neminem libe- " rant; sed ex fide seorsim ab operibus justificatur " per redemptionem Jesu Christi. Aperi oculos, et " differentiam vide inter Pauli conclusionem et tuum " commentum."

RESPONSIO AD ANIMADV. XIX.

1. Syllogismum, quem cerebri mei fœtum monstrosum vocas, veteres, interque eos Augustinum ipsum, Paulo tribuisse, modo luculentis testimoniis ostendi. Sed quia video te veterum authoritatem, ubi placitis tuis repugnat, ne flocci quidem facere, hoc telo (scil. quod soli catholici et sobrii reformidant) deposito, pertinaciam tuam expugnare conabor argumentis ex ipsa re petitis. Argumenta vero illa in Dissertationibus meis jam breviter et strictim attuli; quæ proinde hic retractanda tantum, nova luce donanda, atque a tuis incursibus munienda et vindicanda propono. Quod mihi probandum incumbit, illud est: Apostolum, cum per legem Mosaicam justificari posse hominem peccatorem negat, non

hoc argumento pugnare, quod lex ista perfectissimam atque absolutissimam justitiam, quæ a nemine, ne per eam quidem Dei gratiam quæ in evangelio exhibetur, præstari possit, tanquam conditionem justificationis postulet, sed alio prorsus fundamento niti; nempe, quod in eadem lege (sub σχέσει illa qua ab ipso consideratur) nulla omnino vera justificatio, sive peccatorum remissio, quæ ultra hanc vitam spectat, sub quavis conditione concedatur. Hanc argumentationem plane genuinum apostoli fœtum esse, non cerebri mei monstrum, his rationibus evinco.

2. Primo, hoc argumento manifeste et ex confesso pugnat apostolus in celebri ad Judæos concione, sæpius a nobis commemorata, Act. xiii. 38, 39. *Notum igitur sit vobis, fratres, annuntiari vobis remissionem peccatorum per istum,* (*Christum* scil.) *et ab omnibus, a quibus non potuistis per legem Mosis justificari, per hunc credentem quemvis justificari.* Ubi notavi, duo ab apostolo doceri; nempe, non tantum per Jesum remissionem peccatorum, spiritualem scil. (quam lex omnino non concessit) annuntiari; sed et credentem justificari in
89 ipso ab omnibus, a quibus nemo per legem Mosis (ne carnaliter quidem) justificari poterat; indeque inferre apostolum, non quærendam in lege Mosaica justificationem, sed confugiendum ad aliud plenioris misericordiæ fœdus, nempe fœdus illud in Christi Jesu sanguine stabilitum, &c. quod utrumque ex loco illo hac ratione facile colligitur. Cum enim dicit apostolus, credentem quemvis Christi evangelio per Christum ab *omnibus* peccatis justificari, negatque universalem ejusmodi peccatorum remissionem ex lege Mosis obtineri posse, satis manifestum est,

legem Mosis ab apostolo hic spectari *carnaliter*, et secundum literam, quatenus evangelio opponitur. Certum autem est, legem Mosis sub ista σχέσει consideratam non modo omnium peccatorum remissionem non indulsisse, (quippe quæ gravissima quædam peccata, puta idololatriam, homicidium, adulterium, &c. morte citra misericordiam aut veniam mulctaret,) sed neque veram ullam cujusvis peccati remissionem, h. e. quæ ad forum Dei et futuram vitam pertineret, concessisse. Hanc interpretationem nostram verissimam esse, neque ipse diffiteri poteras; sed videat lector, quomodo interim ictum argumenti nostri evaseris. Sic scribis in notis ad hoc ipsum caput; " Paulus in concione ad Judæos habita, " quantum illis in legis cortice nimis hærentibus, et " in umbra legis sese oblectantibus, opus esset extra " legem justitiam quærere, et ad Christum legis " finem ac perfectionem etiam confugere, ostendit; " et ex hoc ipso, quod lex nulla præscripsit sacrificia " ob lustrationem quorundam criminum quæ capite " essent luenda, probat populum indigere potiori " propitiationis medio, ni in peccatis pereundum sit. " Ex Mosaicæ legis institutis probat indigentiam " Christi Servatoris. Optime. In Epistola vero ad " Romanos aliud agit; neminem ex operibus justifi- " cari contendit, sed ex fide in Christum. Qui Pau- " lum idem utrinque urgere dicit, de eo quid dicam? " quid sentiam, scio; quid dixerim, nescio. Mo- " destiæ ergo me reprimo." Respondeo: Quid tu homo modestissimus (scil. qui nuspiam sis in hac Censura tua convitiorum parcus) de me sive senseris sive dixeris, non multum laboro; neque enim (ut quod res est, dicam) tanti facio judicium tuum. Paulum vero utrinque (nempe tum in concione ad

Judæos habita et Act. xiii. a Luca recitata, tum in Epistola ad Romanos et Galatas quoque) idem urgere, qui dixerit, næ is non sine maximorum virorum authoritate, neque absque evidentissimis rationibus illud dixerit. Nam primo, consentiunt fere doctissimi interpretes, locum illum Act. xiii. aptissimam esse clavem ad sensum totius Paulinæ disputationis de justificatione in Epistolis ad Roman. et Galat. aperiendum. Hinc non modo Hammondus noster, sed et ipse Calvinus, ex loco illo collegit, (quod supra observavimus,) *justificationis* vocabulum in Paulinis Epistolis sensu forensi accipi; atque *a peccatis absolutionem*, sive *peccatorum remissionem* significare. Hinc dicere non dubitarunt, locum illum summam evangelii a Paulo annuntiati, atque contra Judæos asserti, paucissimis verbis comprehendere. Deinde, satis conspicua est hujus loci cum disputatione Paulina in Epistolis suis convenientia, sive verba ipsa sive scopum apostoli respexeris. Utrobique affirmatur, hominem credentem, sive hominem per fidem justificari; utrobique negatur, per legem justificari quenquam; utrobique eosdem adversarios oppugnat Paulus, Judæos scil. et Judaizantes Christianos; utrobique denique eundem sibi scopum propositum habet; nempe, ut Judæos nondum credentes a quærenda in lege Mosis justificatione arceret, atque ad amplexandam evangelii gratiam accenderet; Judaizantibus vero Christianis persuaderet, in accepta evangelii gratia, tanquam ad salutem suam sufficiente absque legis Mosaicæ additamento, acquiescerent. Quidni igitur Paulum idem utrobique urgere, sive eodem argumento pugnare, statuamus?

3. Eidem etiam argumento (omnium interpretum, tam veterum quam recentiorum, consensu) insistit

divinus author Epistolæ ad Hebræos, docens, sacrificia in lege præscripta non potuisse τελειῶσαι κατὰ συνείδησιν τὸν λατρεύοντα· h. e. ab interno atque æterno peccati reatu in Dei conspectu hominem liberare, ix. 9. sed profuisse tantum πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα, *ad carnis purgationem;* i. e. ut homo exterius a pœna ac morte corporea liberaretur, ibid. ver. 13. Quo etiam referenda sunt, quæ alibi pluribus edisserit scriptor Θεόπνευστος· nempe, perfectionem a sacerdotio Aaronico, h. e. a sacrificiis ab istis sacerdotibus oblatis nullam esse sperandam, vii. 11; legem nihil perfectum reddidisse, ibid. ver. 19; legem non potuisse ad eam accedentes, h. e. cultum in ea præscriptum observantes, perfectos ac consummatos reddere, x. 1. Nam in locis illis omnibus constat, intelligi plenam ac perfectam a peccatis omnibus, etiam gravissimis, absolutionem. Hæc dum perpendo, mirari satis nequeo censoris ἀνθάδειαν, qui tam præfracte neget hoc argumento uspiam usum fuisse Paulum in suis de justificatione disputationibus. Nam plerique theologi existimant, authorem Epi- 90
stolæ ad Hebræos fuisse ipsum Paulum; deinde, qui aliter sentiunt, fatentur omnes, Epistolæ authorem (quisquis fuerit, sive Lucas, sive Clemens, sive Barnabas, sive alius quisquam) Pauli fuisse σύγχρονον et familiarem, adeoque ipsius sensum optime calluisse. Denique, manifestissimum est, authorem illum in eundem scopum collimare, quem et Paulus in Epistolis ad Rom. et Gal. propositum sibi habet; quemque modo diximus fuisse, tum ut Judæos infideles ad amplexandam evangelii gratiam, ut ipsis prorsus necessariam, accenderet; tum imprimis ut Judaizantibus Christianis persuaderet, in accepta evangelii gratia, tanquam ad salutem suam suffici-

ente, acquiescerent. Quid autem a vero absimilius, quam Paulum in Epistolis ad Romanos et Galatas, contra justificationem ex lege disputantem, eo argumento nusquam usum fuisse, quo in Epistola ad Hebræos, sive ipse Paulus, sive Pauli saltem symmysta quispiam, eandem quæstionem tractans, fere solo pugnavit?

4. Verum ut res extra omnem controversiæ aleam ponatur, loca quædam adferam ex Epistolis ad Romanos et Galatas, eaque ex ipsa sede argumentorum Paulinorum petita, quæ manifestissime hac nituntur hypothesi, nullam in lege Mosaica veram justificationem, quæ cum æternæ vitæ donatione conjuncta sit, dari aut promitti. In capite quarto Epistolæ ad Rom. ver. 13, 14, 16. apostolus contra justificationem ex lege argumentatur hunc in modum; *Nequaquam enim ex lege facta fuit promissio Abrahæ et semini ejus, quod futurus esset hæres mundi, sed per justitiam fidei. Si enim qui ex lege sunt, hæredes sunt, inanis facta est fides, et irrita facta est promissio.———Propterea ex fide est hæreditas, ut sit per gratiam, ut firma sit promissio toti semini, id est, non solum ei, quod est ex lege, verum etiam ei, quod est ex fide Abrahami, qui est pater omnium nostrum.* Hic diserte docet apostolus, promissionem hæreditatis, nempe cœlestis, Abrahamo et ejus semini factam non fuisse per legem, sed per justitiam fidei; idque ob hanc rationem, quia si ex lege hæreditas illa penderet, tum promissa multo ante legem Mosis facta Abrahamo irrita fuissent. Hoc quoque argumento probat, τὴν ἐπαγγελίαν, *promissionem*, factam non fuisse per legem, sed per fidem, sive evangelium; (quod et ante legem Abrahamo prædicatum fuit, et sub lege ratum

mansit, adeoque per ipsam legem adumbratum fuit;) quia alioqui promissio illa firma non fuisset toti Abrahæ semini, tam Judæis scil. quam gentibus, sed Judæis tantum; quippe quibus solis lex Mosis data fuerit. Unde manifestissimum est, apostolum disputationem suam non instituisse de fœdere, sive lege quadam operum (quam vocant) quæ ad omnes Adæ posteros, tam Judæos quam gentes, pertineret, quæque ipsos ad absolutissimam, (nescio quam,) adeoque impossibilem justitiam sub promisso æternæ vitæ, et comminatione mortis æternæ, obligaret; (quemadmodum tu cum plerisque Neotericis theologis somniastis;) sed de sola lege Mosis, quatenus Judæis solis data erat; eidemque legi justificationem detraxisse non qualemcunque, sed plenam tantummodo ac perfectam, quæ nempe cum donatione cœlestis hæreditatis conjuncta esset; ὅπερ ἔδει δεῖξαι.

5. Fusius autem, adeoque clarius hanc rem explicat idem apostolus in Epist. ad Gal. iii. ubi ver. 18. docet, hæreditatem, nempe æternæ vitæ et cœlestis felicitatis, neutiquam ex lege esse, sed ex veteri promisso de Christo, ante legem Abrahæ facto, h. e. ex evangelio; ut sensus manifestus sit, legem Mosis, juxta literam spectatam, pro lege sive fœdere vitæ æternæ nequaquam a Deo propositam fuisse. Quod postquam dixerat apostolus, objectioni occurrit ver. 19. τί οὖν ὁ νόμος; *Quorsum ergo lex?* i. e. si non ut fœdus vitæ ac salutis æternæ data fuit, cui usui fuit? Respondet, τῶν παραβάσεων χάριν προσετέθη· i. e. promissioni addita fuit propter transgressiones, nempe populi Judaici, cui data fuit; h. e. quia Abrahæ posteritas ex Ægypto (ubi cum impiis atque idololatris consuetudinem habuerat) recens educta, indeque paganicis tum vitiis tum ritibus ac superstitionibus

vehementer addicta tali lege indigeret, ut in officio contineretur, atque imprimis, ut ab ethnicorum idololatrico cultu arceretur. Hæc est sententia apostoli satis manifesta; neque quæ hic philosophantur moderni plerique interpretes quicquam sunt πρὸς Διόνυσον. Proinde hunc finem datæ legis Mosaicæ agnoverunt vetustissimi scriptores Christiani, qui in prima apostolorum διαδοχῇ, sive *successione*, floruerunt, adeoque ab ipsis apostolorum discipulis theologiam suam hauserant. Sic Justinus Martyr in Dialog. cum Tryph[z]. Διὰ τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ ὑμῶν, καὶ διὰ τὰς εἰδωλολατρίας, ἀλλ' οὐ διὰ τὸ ἐνδεὴς εἶναι τῶν τοιούτων προσφορῶν, ἐνετείλατο ταῦτα γίνεσθαι· i. e. "Propter pec-"cata populi vestri et simulachrorum cultus, nequa-"quam autem quod istiusmodi oblationibus ei sit "opus, hæc fieri sanxit." Et rursus in eodem Dialogo[a]: Διὰ τὸ σκληροκάρδιον τοῦ λαοῦ ὑμῶν πάντα τὰ τοι-
91 αῦτα ἐντάλματα νοεῖτε τὸν Θεὸν διὰ Μωσέως ἐντειλάμενον ὑμῖν, ἵνα διὰ πολλῶν τούτων ἐν πάσῃ πράξει πρὸ ὀφθαλμῶν ἀεὶ ἔχητε τὸν Θεὸν, καὶ μήτε ἀδικεῖν μήτε ἀσεβεῖν ἄρχησθε· i. e. "Propter duritiem cordis populi vestri cunctas "hujusmodi sanctiones Deum per Mosem tulisse in-"telligitis; ut per complura ista instituta in actione "omni ob oculos vobis esset Deus; ac neque injuste "facere neque impie agere occiperetis." Similiter Irenæus[b]: "Si igitur et in Novo Testamento quæ-"dam præcepta secundum ignoscentiam apostoli con-"cedentes inveniuntur, &c. non oportet mirari, si et "in Veteri Testamento idem Deus tale aliquid voluit "fieri pro utilitate populi, illiciens eos per prædictas "observationes, ut per eas salutem Decalogi obser-

[z] Pag. 238. [c. 22. p. 120.]
[a] Pag. 265. [c. 46. p. 142.]
[b] Lib. IV. advers. Hæres. cap. 29. [c. 15. p. 245.]

" vantes sint, et detenti ab eo non reverterentur ad " idololatriam, nec apostatæ fierent a Deo." Hos secutum esse Tertullianum jam in Harmonia ostendimus, celebri loco ex ipsius lib. II. advers. Marcion. [c. 18. p. 391.] allato, quem et hic repetendum censuimus: " Sacrificiorum onera et operationum et ob- " lationum negotiosas scrupulositates nemo reprehen- " dat, quasi Deus talia sibi proprie desideraverit, qui " tam manifeste exclamat, *Quo mihi multitudinem* " *sacrificiorum vestrorum?* et *Quis exquisivit ista* " *de manibus vestris?* sed illam Dei industriam sen- " tiat, qua populum pronum in idololatriam et trans- " gressionem ejusmodi officiis religioni suæ voluit ad- " stringere, quibus superstitio[c] seculi agebatur, ut " ab ea avocaret illos, sibi jubens fieri quasi deside- " ranti, ne simulachris faciendis delinquerent." Quo etiam spectat quod Justinus, Irenæus, et veterum alii observarunt, nempe, legem ritualem datam non fuisse populo Israelitico, antequam vituli aurei cultu se polluissent, adeoque illustre specimen dedissent ingenii sui, et quantum ipsis opus fuisset ejusmodi legis sepimento, ne identidem in idololatriam prorumperent, tandemque a vero et unico Deo prorsus deficerent. Sic Justinus dicto Dialog. cum Tryph[d]. *Καὶ γὰρ μὴ σαββατίσαντες οἱ προωνομασμένοι πάντες δίκαιοι τῷ Θεῷ εὐηρέστησαν, καὶ μετ' αὐτοὺς Ἀβραὰμ καὶ οἱ τούτου υἱοὶ ἅπαντες μέχρι Μωσέως· ἐφ' οἷς ἄδικος καὶ ἀχάριστος εἰς τὸν Θεὸν ὁ λαὸς ἡμῶν ἐφάνη ἐν τῇ ἐρήμῳ μοσχοποιήσας. ὅθεν ὁ Θεὸς ἁρμοσάμενος πρὸς τὸν λαὸν ἐκεῖνον καὶ θυσίας φέρειν, ὡς πρὸς ὄνομα αὐτοῦ, ἐνετείλατο, ἵνα μὴ εἰδωλολατρῆτε·* i. e.

[c] Scil. ideo ab apostolo Gal. iv. 3. Col. ii. 8, 20. ritus Mosaici dicuntur *τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου*, quia Judæis cum mundo erant communes.

[d] Pag. 236, 237. [c. 19. p. 119.]

" Nam sine observatione sabbati qui nominati modo " sunt justi omnes Deo complacuerunt: et post illos " Abraham et ejus filii cuncti ad Mosen usque: sub " quo injustus et erga Deum ingratus populus vester " apparuit, vitulo in solitudine fabrefacto. Unde " Deus ad populum illum se accommodans hostias " quoque offerre, tanquam nomini suo, præcepit, ut " ne simulachra coleretis." Eadem habet Irenæus[e]: " Nam Deus primo quidem per naturalia præcepta, " quæ ab initio infixa dedit hominibus, admonens " eos, id est, per Decalogum, (quæ si quis non fece- " rit, non habet salutem,) nihil plus ab eis exquisivit. " Quemadmodum Moyses in Deuteronomio ait: *Hi* " *sermones omnes, quos locutus est Dominus ad* " *omnem synagogam filiorum Israel in monte, et* " *nihil adjecit: et scripsit ea in duabus tabulis la-* " *pideis, et dedit mihi,* propter hoc, ut custodirent " præcepta hi qui velint sequi eum. At ubi con- " versi sunt in vituli factionem, et reversi sunt ani- " mis suis in Ægyptum, servi pro liberis concupis- " centes esse, aptam concupiscentiæ suæ acceperunt " reliquam servitutem, a Deo quidem non abscin- " dentem, in servitutis autem jugo dominantem eis," &c. Quæ sane observatio de facto est verissima; nam Moses antequam montem ascenderet, (per quadraginta dies ibidem commoraturus,) tantum Decalogum et leges quasdam politicas, quæ *Judicia* vocantur, populo tradiderat, ut videre est Exod. xxiv. 3. coll. ver. 9.[f] prius autem quam a monte descendisset Moses, vitulum fecerant Israelitæ. Mys-

[e] Lib. IV. advers. Hæres. in fine cap. 28. et initio 29. [c. 15. p. 244.]

[f] Vide Rupert. Tuit. in Malach. p. 225, 226. edit. Norimberg. 1524. [p. 1063. ed. 1602.]

terium vero in facto latuisse, facile credendum est viris sanctis ab auditoribus apostolorum edoctis [8].

6. Sed cum apostolo nostro jam progrediamur; qui, postquam ostendisset finem datæ legis Mosaicæ, pergit ibidem declarare modum legislationis, fini isti apprime respondentem: *Lex*, inquit, *disposita fuit per angelos*; id est, angelo uno, cui adfuerit ὁ Λόγος, Dei nomine eam pronuntiante, ac terræ motu, procella, tonitru, fulmine terrorem populo incutiente, cæteris eum stipantibus, (confer Act. vii. 38. cum Deut. xxxiii. 2. Heb. ii. 2.) idque *per mediatorem*, nempe Mosen, medium se interponentem inter Deum et populum. Addit Paulus ver. 20. ὁ δὲ μεσίτης ἑνὸς οὐκ ἔστιν, ubi optime monet Grotius "ἑνὸς sumendum "a neutro ἕν," ut sensus sit: "Non solet sequester "se interponere inter eos qui unum sunt, i. e. bene "conveniunt; Deus vero unus est, i. e. semper sibi "similis; non mutatur nisi homine mutato. Quare, "nisi multa ac gravia intervenissent delicta, Deus 92
"tam placidum se atque amicum exhibiturus fuerat "Israelitis, quam se exhibuerat olim eorum majori-"bus; neque nunc, magis quam tunc, opus fuisset "medio aliquo, qui se interponeret." Ad eundem fere modum explicavit locum Jacobus Capellus, ad ipsum hæc annotans: "*Mediator autem non est* "*unius* partis, sed duarum, earumque dissidentium. "Cum igitur Moses mediatorem ageret inter Deum "et populum, hoc ipso testatur, esse dissidium inter "duas illas partes. *Deus autem unus est*, isque "semper idem, semper sibi constans. Dissidium

[8] [De hoc legis Mosaicæ duplici fine v. Coteler. Not. ad Constit. Apost. I. 6. p. 207. Eadem habent Const. Apost. II. 5. VI. 20. cf. quoque Jer. vii. 21, &c. v. Shuckford lib. XI. vol. 3. p. 150, &c. Spencer de Leg. Heb. I. 4. 4.]

" igitur illud non Dei, sed hominis mutationi depu-
" tandum est." Ac sane hæc interpretatio plana est ac perfacilis, et scopo apostoli conveniens; cæteræ vero omnes duræ, coactæ, violentæ, atque a proposito prorsus alienæ sunt; ut cuivis conferenti statim liquebit. Pergit autem apostolus ver. 21. novæ objectioni occurrendo his verbis: *Lex ergo adversus promissa Dei?* quæstio ex præcedente responsione emergit ad hunc modum: Si lex propter transgressiones populi Israelitici a Deo, illis propter peccata ipsorum irato, posita fuerit, num ergo fatebimur, legem adversari promissionibus divinis, antèa populo isti, ut Abrahæ semini, factis; h. e. Deum offensum mutasse benevolum consilium, ac ferendo legem gratiosa illa promissa rescidisse? primum apostolus abominatur objectionem: μὴ γένοιτο, *absit*, inquit; deinde responsionem adfert his verbis: *Si lex data fuisset, quæ posset vitam dare, vere ex lege esset justitia*, sive justificatio. Responsio est manifeste elliptica, ad hunc modum supplenda: " et
" tum revera lex fuisset promissioni contraria;"
(quippe quæ statuisset rationem vitæ sive justificationis adipiscendæ, longe aliam atque diversam ab ea, quæ promissione sancita fuisset;) " sed longe
" aliter se res habet: lex vitam dare non potest,
" proinde neque veram justificationem." Ubi manifestum est, εἰ γὰρ ἐδόθη νόμος ὁ δυνάμενος ζωοποιῆσαι, idem esse, quod εἰ γὰρ ἐκ νόμου ἡ κληρονομία, supra ver. 18. proinde ζωοποιῆσαι, *vivificare*, sive *vitam dare*, esse *dare* κληρονομίαν, *hæreditatem* vitæ cœlestis atque æternæ. Lex autem id *facere*, sive *dare*, dicitur, quod promittit; ut sensus sit: Si lex promisisset hæreditatem vitæ cœlestis atque æternæ. In verbis sequentibus, ὄντως ἂν ἐκ νόμου ἦν ἡ δικαιοσύνη, apprime

notanda est emphasis egregia in adverbio ὄντως, *vere*. Quippe concedit quidem legi apostolus (hoc illud ipsum est quod contendimus) suam quandam δικαίωσιν, *justificationem*, ejusmodi scil. quæ temporalem impunitatem, adeoque felicitatem secum ferat; sed ὄντως ἐκ νόμου εἶναι δικαιοσύνην, i. e. veram justificationem (quæ cum donatione cœlestis hæreditatis conjuncta sit) per legem obtineri posse districte negat. Subjungit apostolus ver. 22. Ἀλλὰ συνέκλεισεν ἡ γραφὴ τὰ πάντα ὑπὸ ἁμαρτίαν, *Scriptura omnes sub peccato conclusit*, sive peccatis involvit; h. e. conclusos sive involutos declaravit. *Concludi sub peccato*, sive peccatis involvi is dicitur, qui peccati reatu adhuc obstrictus tenetur; ita sub peccato conclusi in conspectu Dei erant omnes ante Christum, si legem Mosaicam per se respicias; quippe quæ (ut modo dixit apostolus) nullam veram justificationem, quæ cum vitæ sive hæreditatis cœlestis donatione conjuncta esset, præstiterit. Hoc beneficium ex promisso, credentibus dato in Jesum Christum, promanavit, ibid. Illa vero promissio ante legem obscurius facta, et sub lege velata, tandem in evangelio apertissime revelata fuit, ver. 23. Summa est: vere justificabantur pii etiam *sub lege*, sed non *per legem*, sed *per gratiam Domini nostri Jesu Christi*, Act. xv. 11. Qui jam ex his omnibus non clare perspiciat, apostolum contra justificationem ex lege argumentari ex hac hypothesi, quod in lege illa nulla omnino vera justificatio, sive peccatorum remissio, quæ nempe ultra hanc vitam spectat, concedatur, næ is vel judicio plane destitutus, vel insanabili præjudicio præpeditus sit, necesse est.

7. Sed audiamus tamen, quid contra tam luculen-

tam hujus loci explicationem adferat censor noster[h]: "Sensum alienum," inquit, "apostolo affigis, quem "verba sua sponte non præbent. Lex, quatenus "fœdus operum notat, non potuit dare vitam, quia "nemo pacti conditionem implevit." Sane hic sensus Aristarchi nostri tantum abest ex ipsis apostoli verbis sponte fluat, ut iisdem vim faciat apertissimam; quin et non modo apostoli verbis, sed etiam totius contextus scopo ac proposito satis manifesto veluti ex diametro repugnet. Nam primo, ipsa phrasis, (uti modo notavimus,) *dare hæreditatem*, sive *vitam*, quoties legi accommodatur, aliud significare non potest, quam hæreditatem sive vitam promittere; cum ergo negat apostolus, legem Mosaicam dare vitam, negat in lege ista vitam promitti. Deinde quid coactius hac interpretatione: lex potis, δυναμένη, non erat vitam dare hominibus, h. e. lex potis erat vitam dare hominibus, sed ipsi homines non poterant illam accipere? Præterea diserte loquitur apostolus de lege quatenus ab ipso Deo data, non quatenus ab homine sive præstita, sive non præstita fuit; *Si*, in-
93 quit, *lex data fuisset, quæ vivificare*, seu *vitam dare potuisset*. Imo, inquit censor, lex revera a Deo data erat, quæ impleta vitam dare potuisset. Annon hoc est apostolo in os contradicere? Denique, quod ad scopum loci attinet, inde probat apostolus, legem non fuisse promissioni contrariam, quod lex ista non fuerit a Deo proposita ac lata ut lex, sive fœdus, vitæ ac salutis æternæ; proinde Deus ferendo legem neutiquam aliam statuerit aut diversam salutis obtinendæ rationem ab ea, quam in promisso Abrahæ facto,

[h] In notis ad p. 213. [p. 180.]

h. e. in evangelio, prius sancivisset. Loquitur igitur manifeste apostolus de ipsa natura, sive constitutione legis, non de eventu ejus ab homine pendente.

8. Quod autem tam fidenter affirmat censor, legem, de qua hoc loco disserit apostolus, *fœdus operum* notare; si *fœdus operum* ex communi sententia intelligatur, (prout ab ipso intelligi constat,) nescio an quicquam ab eo hoc magis absurdum adfirmari potuerit. *Fœdus operum* theologi vulgo dicunt primævam illam sive originalem legem, quæ primis hominibus in statu integritatis lata fuit, quæque perfectissimam atque absolutissimam virtutem, sive æternæ legi conformitatem, quæ per summas vires humanæ naturæ integræ, donisque supernaturalibus instructæ, præstari potuit, ab illis exegit, cum promisso immortalitatis si talem justitiam adimplerent, cum sempiternæ vero mortis comminatione, si vel minimum ab ea deflecterent. Hanc legem docent etiam post lapsum ratam manere, adeoque adusque mundi consummationem ratam mansuram; omnesque Adæ posteros universim obligare, usque dum per fidem in Christum Redemptorem ab istius obligationis vinculo liberentur. De hac quæstione sententiam meam, seu potius catholicam, supra[1] satis luculenter explicavi. Apostolum vero, in capite isto Epistolæ ad Galatas, de ejusmodi lege sive fœdere nequaquam disputare, hisce argumentis apertissimum fiet. Primo loquitur apostolus de lege, quæ solis Judæis ex monte Sinai per angelos, mediatore Mose, lata erat, ver. 19. non igitur de lege aliqua, quæ totum genus humanum obligaret. Deinde diserte disserit de lege quadam temporaria, quæ, ut non ante quadringentos

[1] In Append. Responsionis ad Animadvers. XVII. 4. [p. 208.] GRABE.

demum et triginta annos post factam Abrahæ promissionem lata, ita vim suam diutius habitura non erat, quam usque dum *Semen promissum*, h. e. Christus, veniret, ver. 17, 19, 25. neque igitur cogitavit legem perpetuam, humano generi coævam, et semper ad finem usque mundi duraturam. Denique, manifestissime in hoc capite disputat apostolus de lege quadam imperfectiori, quæ a Deo pro infinita sua sapientia Judæis, ut pueris ac minorennibus, adinstar pædagogi, data atque accommodata fuit, ver. 23, 24, 25. coll. iv. 1, 2, 3. Itaque certum est, ipsum non agere de lege absolutissimam virtutem exigente, qualem modo descripsimus. Scilicet populo rudi et carnali, atque ex Ægyptiaca ignorantia recens emerso, mire convenisset lex, cui nihil citra paradisi justitiam satisfecisset!

9. Atqui, inquies, annon Scripturæ N. T. summam legis Mosaicæ severitatem atque rigorem in exigenda obedientia passim deprædicant? annon hinc lex illa *jugum importabile* expresse dicitur Act. xv. 10? Imo certe. Sed palam est, iis in locis legem ritualem imprimis respici, quæ plurima, eaque fere gravissima præcepta Judæis præscripsit, ita religiosissime observanda, ut vel minimum eorum violasse pene piaculum fuerit. Certe Judæis, in moralibus exigendis, indulgentiorem fuisse legem constat. Hinc polygamiam, et divortii potestatem, aliis de causis quam ob adulterium, concessit; neque peccasse quisquam videtur sub lege, qui eo jure usus fuerit, nisi modum in re excesserit. Saltem de polygamia res manifesta est; nisi vero (ut alia argumenta taceam) viros sub lege sanctissimos sapientissimosque, aut divinæ voluntatis in re tanti momenti prorsus ignaros fuisse, aut in peccato contra

conscientiam per multos annos vixisse, adeoque ad mortem usque absque pœnitentia perseverasse statuendum sit. In his autem et aliis legem Christi fuisse ἐπίτασιν καὶ προσθήκην ἐντολῶν, i. e. *præceptorum* (Mosaicorum) *et intensionem et adjectionem*, (ut loquitur Chrysostomus,) tam unanimis est constansque catholicorum doctorum sententia, ut extremæ foret sive inscitiæ sive inverecundiæ illud in dubium vocare. Itaque in eo eluxit iste legis Mosaicæ rigor et severitas, quod tot tamque gravium ceremoniarum observationem tam stricte exegerit. Sane per *jugum* illud *importabile*, cujus mentio fit loco citato Act. xv. 10. legem Mosis ritualem significari inde manifestum est, quod non nisi de circumcisione et cæteris legis Mosaicæ ceremoniis, gentibus quæ Christi fidem amplexæ fuerant imponendis, quæstio in Hierosolymitano illo concilio mota fuerit. Eodem etiam pertinere mihi videtur locus celebris Rom. iv. 15. *Nam lex iram operatur; ubi enim non est lex,* 94
ibi neque transgressio. Quanquam enim verissimum sit, per legem Mosis naturæ legem in multis elucidatam fuisse; proinde a data lege illa, multa peccata, quæ in moralibus committerentur, clarius innotuisse, indeque majus pœnæ meritum peccatis istis accrevisse; tamen putarim, apostolum ibi respexisse imprimis multiplicia illa legis Mosaicæ præcepta mere positiva de ritibus et ceremoniis, Judæis summo rigore impositis. De his enim tantummodo ad amussim vera est illa apostoli enuntiatio, *ubi non est lex, ibi neque transgressio.* Apprime autem conveniebat illa legis Mosaicæ ritualis ἀκρίβεια puerili Judæorum statui. Nam pueri quidem cum fuerint Judæi, pueri tamen erant lascivi, immorigeri, atque proni in ritus idololatricos, quibus in Ægypto assueve-

rant: proinde *negotiosæ* istæ multiplicium ceremoniarum *scrupulositates* (quemadmodum Tertullianum audivimus loquentem) rigide ipsis injungendæ erant, quo, in iis occupati ac detenti, a gentium idololatria, quæ istiusmodi fere ritibus constabat, retraherentur.

10. Puto me jam abunde demonstrasse, argumentationem apostoli in Epistolis ad Rom. et Gal. contra justificationem ex lege Mosaica nequaquam hac hypothesi niti, quod lex ista absolutissimam adeoque impossibilem virtutem ut conditionem justificationis exegerit, sed fundamento plane contrario inniti: nempe, quod in lege Mosis, juxta literam accepta, nulla omnino vera justificatio, sive remissio peccatorum, quæ ultra hanc vitam spectet, exhibita fuerit. Restat ut objectioni non contemnendæ, alicubi a te allatæ, satisfaciam. Objectio hujusmodi est: Constat ex multis Pauli locis, in Epistola præsertim ad Romanos, legem Mosaicam aliquoties ab ipso accipi sensu spirituali, quatenus et justitiam spiritualem præscripsit, et justificationem veram cum æternæ vitæ donatione conjunctam promisit. Ita lex dicitur a Paulo *spiritualis, sancta et bona*, Rom. vii. 12, 14. *vitæ mandatum*, ibid. ver. 10. item dicit apostolus, *legem per fidem stabiliri*, Rom. iii. ver. ult. quæ de lege carnaliter et juxta literam accepta affirmari nequeunt, &c. Respondeo verbis celeberrimi Episcopi Dionysii Alexandrini apud Athanasium[k]: Ὁ μακάριος ἀπόστολος Ῥωμαίοις μὲν ἐπιστέλλων ἔλεγεν, ὁ νόμος πνευματικός ἐστι· καὶ, ὁ νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία, καὶ δικαία, καὶ ἀγαθή. καὶ μετ' ὀλίγον, τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει. Ἑβραίοις δὲ ἔγραφεν, ὁ νόμος οὐδένα τετε-

[k] Inter opera Athan. tom. I. p. 919. Paris. 1627. [De Syn. 45. vol. I. p. 758. Verba non sunt Dionysii, sed ipsius Athanasii.]

λείωκε. καὶ Γαλάταις μὲν, ἐν νόμῳ οὐδεὶς δικαιοῦται. Τιμοθέῳ δὲ, ὅτι καλὸς ὁ νόμος, ἐάν τις αὐτῷ νομίμως χρῆται. Καὶ οὐκ ἄν τις αἰτιάσαιτο τὸν ἅγιον, ὡς ἐναντία καὶ μαχόμενα γράφοντα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον θαυμάσειεν ἁρμοζόντως πρὸς ἑκάστους ἐπιστέλλοντα· ἵνα οἱ μὲν Ῥωμαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι μάθωσιν ἀπὸ τοῦ γράμματος ἐπιστρέφειν εἰς τὸ πνεῦμα· οἱ δὲ Ἑβραῖοι καὶ Γαλάται παιδευθῶσι, μὴ εἰς τὸν νόμον, ἀλλ' εἰς τὸν Κύριον τὸν δεδωκότα τὸν νόμον ἔχειν τὰς ἐλπίδας, i. e. "Beatus apo-
" stolus in Epistola ad Romanos dixit, *Lex spiritua-*
" *lis est*; et, *Lex sancta est, et præceptum sanc-*
" *tum, justum et bonum*; et paulo post, *Nam quod*
" *impossibile erat legi, in quo infirmabatur:* ad
" Hebræos vero scripsit, *Lex neminem perfecit*; iti-
" dem ad Galatas, *In lege nemo justificatur:* ad
" Timotheum vero *legem bonam esse* dixit, *si quis*
" *ea legitime utatur*. Neque tamen quis ob id sanc-
" tum virum reprehenderit, quasi qui contraria scrip-
" serit, sed potius eum admiratione prosequatur,
" quod tam congruentia pro re nata ad singulos
" scripta miserit: ut Romani et alii condiscerent a
" litera ad Spiritum converti; Hebræi vero et Ga-
" latæ instituerentur, non in legem, sed in Domi-
" num, Datorem legis, spem suam habere." Ex hoc testimonio apparet veteres sensisse, 1°. Vocabulum ὁ νόμος apud Paulum ὁμωνύμως, sive alia atque alia significatione, usurpari. 2°. Bifariam omnino legem accipi in Paulinis Epistolis; nempe, juxta literam et juxta Spiritum; hoc est, quatenus ipsum erat evangelium sub veteribus figuris delitescens, et ceremoniarum velis obtectum, ab ipso quidem Mose (imprimis in Deuteronomio) aliquatenus et pro temporum ratione explicatum, a prophetis vero succedentibus (ut visum est divinæ sapientiæ) dilucidius ostensum, demum a Christo et apostolis plenissime et luce

ipso sole clariori patefactum: (tertiam illam legis σχέσιν, qua scil. fœdus operum ab evangelio distinctum, quale supra descripsimus, denotet, penitus ignorarunt Patres optimi; solis illud seris eorum nepotibus, nimium oculatis, phantasma videre licuit.) 3°. Elogia illa omnia, quæ legi tribuuntur, nempe quod sit *spiritualis, sancta,* &c. ipsi competere, quatenus juxta Spiritum sive pro ipso evangelio accipitur. 4°. Quoties Paulus legi justificationem detrahit, legem intelligi juxta literam. Nam Dionysius loca illa, *per legem nemo justificatur;* et, *quod impossibile erat legi quod infirmabatur;* et, *lex neminem perfecit,* ut parallela et gemina adducit. 5°. Apostolum ista homonymia uti, h. e. legem modo spiritualiter, modo carnaliter et juxta literam, accipere ἁρμοζόντως, *apte* et *congruenter* eorum hypothesibus,
95 ad quos, vel quorum gratia, Epistolas scripsit. Quod sane verissimum est. Nimirum legem nonnunquam spiritualiter accipit Paulus, præsertim in Epistola ad Romanos, ut Judæi et Judaizantes Christiani, Romæ degentes, condiscerent a litera ad Spiritum converti. Quanquam enim Judæi in externa illa justitia, quæ litera legis præscripta erat, fere acquiescerent, tamen dedita hic opera cœcutierunt: cum ipsis primum per Mosem ipsum, (ut modo diximus,) deinde clarius per prophetas, spiritualis illa justitia, quæ sola ad salutem valeat, ostensa fuerit. Itaque eos omnes merito peccati mortalis in conspectu Dei reos agit apostolus, qui externa, quæ in lege erat, justitia superbirent; cum interim spiritualem illam justitiam, in lege quidem velatam, sed ipsis aliunde sufficienter revelatam, prorsus negligerent. Cum vero legi justificationem detrahit apostolus, legem juxta literam intelligit, idque rursus ἁρμοζόντως. Nam hic fuit præcipuus

et capitalis Judæorum error, quod veram et cum æternæ vitæ donatione conjunctam justificationem, sive remissionem, in litera legis, h. e. in ceremoniis et sacrificiis lege præscriptis, quæsiverint. Imo qui ex Judæis spiritualem justitiam lege adumbratam non ignorabant, aut existimarunt (ut alibi[1] a nobis observatum est) spiritualia illa præcepta consilia potius quam præcepta fuisse, aut certe putarunt, suas istiusmodi præceptorum transgressiones, partim quotidianis victimis, partim annuo sacro piaculari ita expurgatas fuisse, ut nulla earum memoria apud Deum restaret. Multis itaque (neque id frustra) ostendit apostolus, per legem illam ritualem neminem justificari ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, *in conspectu Dei; ἐκ νόμου οὐκ ὄντως εἶναι δικαιοσύνην, veram justificationem ex lege nemini contingere;* externa illa sacrificia per se misera fuisse peccatoribus refugia; quippe quæ profuerint tantum *ad carnis purgationem*, i. e. ut homo exterius a pœna ac morte corporea liberaretur, Heb. ix. 13.

ANIMADVERSIO XX.

AD DISSERT. POST. IX, &c.

IN hoc capite et sequentibus, secundum apostoli argumentum, quo legi Mosaicæ justificationem detrahit, ab infirmitate ejusdem legis ad hominem a peccati dominio liberandum desumptum, fuse explico. Huic autem universæ disputationi meæ tu (in notis ad finem capitis undecimi Dissertationis

[1] Harmon. Apost. Diss. Post. XVI. 5. p. 309. [p. 267.]

posterioris, quas methodi commodioris gratia hic examinandas censui) sequentia opponis: " Tu vero " jam post excursiones ad rem redis, et quæris ra- " tionem, ob quam Paulus opera, et quæ opera, se- " cluserit a justificatione. Statuis, ob defectum legis " ad sanctificationem invalidæ, Paulum opera, in " statu naturæ sine gratia evangelii, legis sive Mo- " saicæ sive naturalis ope debili, et naturalium vi- " rium præsumptione peracta, excludere. Hæc est " summa Dissertationis tuæ. His hæc oppono con- " sideranda. 1. Phantasma tuum de legis defectu " in Paulo ad Romanos nusquam apparet. 2. Im- " potentia sanctificandi aliud est ab impotentia jus- " tificandi peccatorem in conspectu Dei. 3. Paulus " non palum erigit, cum quo ad ingenii lacertos ex- " ercendos confligat; sed cum adversariis justitiæ " Dei manus conserit. Judæi vero pharisaico tu- " more inflati justitiam quærebant ex legis obser- " vantia, in qua præstanda se Dei gratiâ fuisse adju- " tos autumabant, uti Pharisæus, qui Deo gratias " egit ob suam virtutem et bona opera, Luc. xviii. " 11, 12. Nemo contendit, se justificari posse ex " operibus absque gratia Dei præstitis. Ethnici sa- " puere, qui dixere: χωρὶς δαίμονος οὐδεὶς ἀγαθός. 4. " Paulus loquitur de Abrahamo, Davide, et servis " Dei omnibus, qui Dei misericordia per Christum " justificantur, quibusque Deus justitiam imputat " absque operibus, Rom. iv. 6. Certe apostolus illa " opera, etiam bona, excludit, quæ fideles præstant. " Neque enim in quæstionem potuit adduci, utrum " homo ex operibus malis aut indifferentibus justi- " ficetur."

RESPONSIO AD ANIMADV. XX. 96

1. Priusquam ad ratiunculas tuas sigillatim respondeam, iterum monendus est lector, me in Harmonia satis aperte distinxisse inter opera, quæ Paulus *κατά τι* et *secundum quid*, et quæ *ἁπλῶς* et *simpliciter* excludit a justificatione[m]. *Κατά τι* excludit opera bona omnia universim; nempe hactenus, ut neget quenquam optimis suis operibus justificari posse per aliam legem, quam per eam, quæ in sanguine et sacrificio Christi meritorio fundetur. Hoc in explicatione primi argumenti apostolici satis luculenter ostendi. *Ἁπλῶς* vero a justificatione ejusmodi tantum opera rejicit Paulus, quæ vel ritualia sunt, vel etiam moralia, sola vi legis Mosaicæ (nedum naturalis) præstita: h. e. externam et carnalem illam justitiam, quæ legis et fœderis Sinaitici literam non excederet, omnino repudiavit apostolus; utpote quæ ad justificationem, sive acceptationem hominis ad salutem, apud Deum nequaquam sufficeret. Illud in elucidatione secundi argumenti apostoli fusius demonstravi. Breviter; Quæritur de causa justificationis nostræ meritoria. Hanc in *ἀπολυτρώσει*, et satisfactione Christi Servatoris nostri sola statuit apostolus, exclusis quibusviscunque nostris operibus. Atque hic scopus est argumenti apostolici prioris. Quæritur de causa justificationis nostræ sine qua non, sive de conditione ex parte nostra requisita. Hic Paulus non omnia universim opera a justificatione secludit, sed vel opera legis ritualia, vel etiam moralia externa, quæ sine speciali gratia evangelii et Spiritu Christi præstari poterant. Atque ad hanc

[m] Vid. Harmon. Apost. Diss. Post. VII. 2, 3. [p. 120.] et XII. 2. [p. 208.]

lineam dirigitur argumentum apostoli alterum, quod in hoc capite nono Dissertationis posterioris et sequentibus explicavi. Ista visum est hic repetere, quia abundans cautela (ut ipse alicubi monuisti) non nocet, imo plane necessaria est ad propositum meum, cui cum adversario tam iniquo, atque a candore Christiano prorsus alieno, (omnia mea in pejus distorquente,) lis intercesserit.

2. His vero præmissis, ad argumenta venio, quibus disputationem nostram in capitibus IX.—XIII. Dissertationis Posterioris oppugnas. In aciem prodeat primum argumentum: "Phantasma tuum," inquis, "de legis defectu in Paulo ad Romanos "nusquam apparet." Respondeo: Si quæ in capitibus quinque integris de legis Mosaicæ juxta literam spectatæ impotentia ad salutiferam pietatem hominibus ingenerandam fuse disserui, et luculentissimis Pauli testimoniis adstruxi, si, inquam, ista omnia mera sint somniantis cerebelli mei phantasmata, quæ apud Paulum ne appareant quidem usquam, tum desperabo in posterum, me quicquam explorati proferre in medium posse: statuerim (si Pyrrhonis schola quicquam ratum, statutum, aut fixum admitteret) scepticos omnium mortalium fuisse sapientissimos, atque in rebus humanis nihil certi reperiri. Legat æquus quivis arbiter capita ista quinque serio, attente, et sine partium studio, et judicet tandem, an ego phantasmate illudar, an censor potius noster impudentiæ litet.

3. Succedit altera tua ratio: "Impotentia," inquis, "sanctificandi aliud est ab impotentia justifi-"candi peccatorem in conspectu Dei." Fateor. Verumtamen ista duo ita inter se connexa sunt, ut alterum ab altero divelli nequeat: ideoque lex ista,

quæ ad sanctificationem, h. e. liberationem hominis a peccati dominio, non valet, neque ad justificationem valebit: ut frustra sis, qui toties in hac Censura mihi objicias, quod justificationem cum sanctificatione confundam. Nunquam id feci, aut facturus sum. Nihilominus constanter affirmo, justificationem ex ordinatione divina præsupponere sanctificationem, saltem primam et imperfectiorem. Quippe Deus, etiamsi propter Christum justificet impium, (Rom. iv. 5.) h. e. qui cum talis aliquando fuerit, tamen per fidem et veram resipiscentiam talis esse desiit, nihilominus nunquam justificare poterit impium, (Exod. xxxiv. 7.) h. e. in impietate sua adhuc manentem. Breviter; justitiæ et sanctitati divinæ repugnat (ut jam alicubi diximus) cuiquam peccata remittere, adeoque jus ad vitam cœlestem donare, qui non a vitiis purgetur, quin et θείας φύσεως κοινωνὸς quodammodo fiat. Recte igitur et sapientissime apostolus, de lege Mosis disputans, ab impotentia sanctificandi ad justificandi impotentiam concludit. Miror hæc a quopiam in dubium vocari, qui observaverit, Paulum in ipso contextu disputationis, qua ex lege Mosis neminem justificari contendit, tam multa de ista impotentia ejusdem legis inseruisse. Quid? An gravissimus et Θεόπνευστος apostolus sermonem ἀπροσδιόνυσον instituit, aut nescivit quid ad causam suam pertineret?

4. Ad tertium argumentum tuum venio. "Paulus," 97
inquis, "non palum erigit," &c. Cum hoc argumentum legerem, prorsus obstupui. Nunquam credidissem (nisi tu prodigioso exemplo fidem ejus rei fecisses) tantum potuisse studium partium. Scil. ut ego heterodoxus videar, totus mundus in quæstione de

necessitate gratiæ orthodoxus fiet. Pharisæi, Judæorum superbissimi, de gratiæ necessitate rectissime senserunt; imo ipsi ethnici, quod ad quæstionem istam attinet, satis sapuere: ideoque frustra fuisset Paulus, et cum umbra sua dimicasset, si opera ex naturæ viribus sine gratia Dei præstita oppugnasset. An fidem tibi ipsi habuisti, cum lepidam hanc fabulam narrares? equidem vix credo. Nescire non poteras, me capite XV. Dissertationis Posterioris ex Scripturis, Josepho, et rabbinis, clare et prolixe demonstrasse, universos Judæorum magistros profunda et crassissima gratiæ ignorantia laborasse: Sadducæis statuentibus absolutam arbitrii αὐτεξουσίαν· Pharisæis fato et astris divinæ gratiæ honorem deferentibus. Nescire non poteras me ejusdem capitis §. 19. ad objectionem tuam de Pharisaica gratiarum actione ex professo respondisse. Hinc ad calcem capitis istius ita ipse scribis: "Paulus fuit strenuus gratiæ "divinæ adversus tumidas de naturæ viribus, et "operibus in regeneratione quicquam valentibus, opi-"niones vindex. Sed in lite, quam de justificatione "in Epistola ad Romanos instituit et componit, de "gratiæ sanctificantis efficacia ex professo non agit. "Dissertatio igitur hæc, eruditionis licet eximiæ "prægnans, nihil tamen lucis confert ad controver-"siæ statum et determinationem." Ubi non obscure fateris, vera esse quæ in capite isto disserui, sed tamen ἀπροσδιόνυσα. Præterea, si Paulus fuit strenuus gratiæ divinæ adversus tumidas de naturæ viribus opiniones vindex, tum fuere, qui tumidas istas opiniones animo conceperant, aut apostolus palum sibi erexit quocum confligeret. Quinam vero isti? An Judæi? negas; Ethnici? neque id quidem fate-

beris. Verum ad istum modum variare solent (ut vere dixit olim vir magnus) qui non ex vero sermonem depromunt, sed ex arte loquuntur omnia.

5. Ad quartum atque ultimum tuum argumentum, de Abrahamo et Davide, sæpius lectorem cogor monere, me prolixam responsionem reddidisse Harm. Apost. Diss. Post. XII. 14, 15. et seq. [p. 218.] Itidem appendicem hujus argumenti, nempe, in quæstionem adduci non potuisse, utrum homo ex operibus malis aut indifferentibus justificetur, ineptum esse cavillum clare ostendi ejusdem capitis §. 13.

ANIMADVERSIO XXI.

AD DISSERT. POST. X. 3. p. 209. [p. 175.]

IN hoc capite argumentum apostoli ab infirmitate legis ductum enucleatius expositurus observo, legem veterem duplicis gratiæ auxiliaris defectu laborasse, nempe tum externæ, sive promissi vitæ æternæ, tum internæ, sive doni Spiritus Sancti. Ad prius quod attinet, affirmo, non exiguum fuisse impotentiæ legis indicium, quod promissiones ejus et comminationes, in quibus vis legis cujuscunque sita est, non erant nisi temporales ac terrenæ. Quod postquam paucis explicaveram, in hæc verba periodum concludo: "Non "potuit igitur lex Mosis, quæ nihil ultra hanc vitam "boni promiserit, studium virtutis sincerum, ardens, "constans, indefessum in hominibus efficere." Ad hæc tu: "Quam prope abest a blasphemia hæc legis "Mosaicæ derogatio, quæ Christi verbis in parabola "de epulone diserte adversatur Luc. xvi. 29. et alibi "expressis; vide Joh. v. 39. Hoc ex Socini lacu- "nis hauris. Mosen non magis quam Sadducæi,

" quos Scripturæ imperitos Christus redarguit, intel-
" ligis. Lex Mosis multo plus quam fœdus de Ca-
" naanis possessione in pace complexa fuit et do-
" cuit."

98 RESPONSIO AD ANIMADV. XXI.

1. Optarim tui causa, ut bilis hic tibi mitius efferbuisset; certe enim ultra omnes veritatis, candoris, et modestiæ Christianæ limites te abripuit sive zelus tuus οὐ κατ' ἐπίγνωσιν, sive hypothesin tuam temere conceptam defendendi studium immoderatum. Ais, dogma hoc meum e Socini (impurissimi hæresiarchæ) lacunis haustum; me Veteris Scripturæ haud magis peritum esse, quam fuere ipsi Sadducæi; denique, sententiam hanc meam ad blasphemiam proxime accedere. Grave profecto crimen meum, si hæc vera sint; sed et gravis calumnia tua, si falsa. Utinam vero tu tam facile a λοιδορίας crimine temet liberare potueris, quam ego hypothesin meam ab invidia, qua ipsam onerasti, vindicare possum.

2. Ut res tota clarius elucescat, moneo lectorem, me in hoc ipso libri mei capite caute et sollicite explicasse [n]; quo sensu affirmem vitam æternam in V. T. non promitti. Primum diserte profiteor, me Vetus Testamentum intelligere cum apostolo (Gal. iv. 24.) proprie fœdus in monte Sinai, mediatore Mose, cum Israelitis sancitum, ut distinguitur a V. T. latius sumpto, quatenus omnia comprehendit, quæ in Mose, hagiographis ac prophetis continentur. Imo hanc legis distinctionem, quam ab Augustino edidici, lectori ut apprime observandam expresse

[n] Harm. Apost. Diss. Post. X. 8. p. 216. [p. 182.]

propono. Deinde dico, pactum Sinaiticum bifariam spectari posse, carnaliter et spiritualiter: carnaliter quidem, qua instrumentum erat carnali populo ordinatum ad temporale bonum; spiritualiter autem, quatenus Spiritu Dei præditis, sub carnalium rerum typis, cœlestia promittebat. Hinc verum esse agnosco, tum terrena illa promissa, data legi operum, signa fuisse eorum bonorum, quæ legem spiritus sequebantur, atque hæc sub illis Dei ipsius intentione fuisse comprehensa; tum extare quædam in ipsa lege promissa generalia, seu generalibus terminis facta, in quibus vitam æternam non tantum contineri posse, sed et intentione divina contentam fuisse, manifestum sit. Hæc colligo ex interpretatione ipsius Christi ejusque apostolorum, Matt. xxii. 31, 32. Heb. xi. 16, &c. Summam rei ita paucis complector: "Verbo dicam; lex carnaliter et secundum li-"teram spectata nec spiritualem justitiam exegit, "nec vitam æternam promisit; spiritualiter vero "considerata erat ipsissimum evangelium: nec de "ea, hoc modo sumpta, controversiam hic ullam "movet apostolus." Denique non diffiteor, quin meliores et perspicaciores in populo Judaico multis rationibus (quas hujus capitis §. 9. enumero) adducti crediderint, Deum, præter specialia illa bona ad hanc vitam pertinentia, et legibus Mosaicis expresse promissa, etiam alia post mortem cultoribus suis fidis largiri velle. Imo illud omnino statuendum esse dico, ne viros sanctos eximiosque in populo Dei suum instar tum vixisse tum devixisse credatur. Addo, (§. 10.) prophetas, qui singulis sæculis in populo Dei floruerunt, obtecta futuræ vitæ in lege mysteria etiam plebi, pro captu ipsorum, evolvisse.

3. Ut hinc appareat, te vel oscitanter prorsus legisse librum meum, vel spreta conscientia Animadversiones in ipsum scripsisse, qui aliquoties contrariam mihi sententiam affingas. Sic in notis ad libri mei p. 213. [p. 179.] mecum, seu potius cum umbra tua dimicaturus, ita disputas: "Lex vero Mosaica evan- "gelium in lege ceremoniali velatum gessit. Popu- "lum suum Deus etiam in V. T. spiritualem docuit "et poposcit justitiam; et promissa patriarchis facta "lex Mosaica non abrogavit. Fides igitur illa, qua "Noachus et Abraham et cæteri Dei servi promis- "sorum hæredes fuere, etiam sub lege viguit." Concedo totum, et in libro, quem hac Censura tua sollicitasti, totum illud me concessisse disertis verbis sæpius professus sum. Itidem in notis ad p. 215. mihi ex loco celebri Epistolæ ad Heb. vii. 19. ostendenti, spem melioris vitæ, qua Deo appropinquamus, fœdere Sinaitico, nempe secundum literam accepto, non niti, sed evangelio, antea quidem obscurius revelato, postea vero plenius introducto, sic occurris: "Cui sobrio lectori persuaseris, neminem ad "Deum sub V. T. appropinquasse et Deum per "Christum invenisse propitium?" Rogo a te vicissim, Quis sobrius existimaverit, me illud cuiquam persuasum voluisse?

4. Ut itaque ad propositum redeam, cum affirmo, vitam æternam in V. T. non esse promissam, hoc volo: promissum ejusdem vitæ in pacto Sinaitico juxta literam non contineri, neque externæ illi atque ad literam legis exactæ justitiæ factum esse: quicquid vero boni spiritualis atque æterni in verbis istius fœderis, Dei intentione, occulto ac secrete comprehensum fuerit, illud totum ad Novum Testamentum, sive evangelium pertinuisse, sub veteri isto

velatum atque adumbratum. Jam si hoc sit Socinismus, Sadducæismus, aut blasphemia, tum (horreo blasphemiam referens) Socinismum, Sadducæismum, blasphemiam nobis propinarunt multis in locis ipsi scriptores Θεόπνευστοι N. T. ut in examine Animadv. XIX. jam fuse ostendi: tum quoque Socinistæ, Sadducæi, blasphemi fuere veteres scriptores in ecclesia probatissimi, qui nobis in hac sententia, veluti facta caterva, præiverunt. Vide Gerardi Vossii Resp. ad judicium Ravenspergeri cap. 23. per totum. Ibi vir clarissimus ingentem testimoniorum acervum congessit ex veteribus, imprimis ex Augustino, quæ hanc sententiam nostram et confirment et egregie explicent. 99

5. Imo apparet, sententiam istam, quam tu tam indignis modis infamasti, fuisse catholicorum omnium, ætate qua floruit Augustinus, commune placitum. Sic enim ille tom. VI. l. 4. contra Faustum Manichæum, cap. 11.[o] "Temporalium quidem rerum promissiones "Testamento Veteri contineri, et ideo Vetus Testa-"mentum appellari, nemo nostrum ambigit, et quod "æternæ vitæ promissio regnumque cœlorum ad No-"vum pertinet Testamentum." Quid quod hypothesis tua nostræ contraria, nempe, vitam æternam in Veteri Testamento, qua tali, repromitti, a catholicis ætate Augustini, ut erronea, si non hæretica, in Pelagio damnata fuit? Hoc tibi (nullus dubito) permirum videbitur; sed crede tuis oculis. Augustinus[p] narrat, a catholicis in synodo Diospolitana objectum fuisse Pelagio, quod scriptis docuerit, "Regnum cœlorum "etiam in V. T. promissum;" Pelagium vero se purgasse coram synodo haud bona fide: scil. testimonia

[o] [Lib. IV. c. 2. vol. 8. p. 193.]

[p] Tom. VII. de Gestis Pelagii cap. 5. [vol. X. p. 198.]

protulisse non quidem ex Veteri Testamento proprie et stricte sic dicto, nempe, ex verbis fœderis Sinaitici desumpta, sed quæ in Veteris Testamenti, laxiori sensu accepti, scriptis habebantur. Hanc fraudem detexit Augustinus ibidem his verbis: " Recitatum est aliud, quod in suo libello scripsit: *Regnum cœlorum etiam in Veteri Testamento promissum.* Ad quod Pelagius: Hoc et per Scripturas probari possibile est; hæretici autem in injuriam Veteris Testamenti hoc negant. Ego vero Scripturarum auctoritatem secutus dixi, quoniam in propheta Daniele scriptum est: *Et accipient sancti regnum Altissimi.* Qua ejus accepta responsione, synodus dixit: *Neque hoc alienum est a fide ecclesiastica.* Numquidnam ergo fratres nostros, ut etiam hoc inter cætera objicerent, sine causa verba ista moverunt? Non utique; sed Veteris Testamenti nomen modis duobus dici solet: uno modo secundum divinarum Scripturarum auctoritatem; alio secundum loquendi vulgatissimam consuetudinem. Paulus namque apostolus dicit ad Galatas: *Dicite mihi,* inquit, *sub lege volentes esse, legem non audistis? Scriptum est enim, quod Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, alterum de libera; quæ sunt in allegoria. Hæc enim sunt duo testamenta, unum quidem in servitutem generans, quod est Agar: Sina, mons est in Arabia, quæ conjuncta est ei, quæ nunc est Jerusalem; servit enim cum filiis suis: quæ autem sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra.* Cum ergo Vetus Testamentum ad servitutem pertineat; unde etiam dictum est, *Ejice ancillam et filium ejus, non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac;* regnum autem cœ-

" lorum ad libertatem, quomodo etiam regnum cœlo-
" rum ad Vetus pertinet Testamentum? Sed quo-
" niam, ut dixi, etiam sic solemus loqui, ut Scriptu-
" ras omnes legis et prophetarum, quæ ante incarna-
" tionem Domini ministratæ auctoritate canonica
" continentur, nomine Testamenti Veteris nuncupe-
" mus; quis ecclesiasticis literis vel mediocriter eru-
" ditus ignorat, ita Scripturis illis promitti potuisse
" regnum cœlorum, sicut etiam illud Testamentum
" Novum, ad quod pertinet regnum cœlorum?" Refert quoque idem Augustinus ejusdem libri cap. 11. Pelagium coactum fuisse a synodi patribus inter cætera hoc quoque dogma suum in terminis damnare, ne ipse scil. damnaretur. En ipsa verba Augustini: " Videmus igitur et tenemus, non solum a
" Pelagio, verum etiam a S. Episcopis, qui illi judi-
" cio præsidebant, mala perniciosissima hujusmodi
" hæresis esse damnata, *Adam mortalem factum;*
" quod ut plenius exponeretur quomodo dictum sit,
" additum est, *Qui sive peccaret, sive non pecca-*
" *ret, moriturus esset: quod peccatum ejus ipsum*
" *solum læserit, et non genus humanum: quod lex*
" *sic mittat ad regnum, quemadmodum et evan-*
" *gelium.*"

6. Neque mirum videri cuiquam debet, catholicos doctores illud Pelagii placitum, scil. " In veteri lege,
" quatenus ab evangelio distinguitur, vitam æter-
" nam promitti [o]," acrius impugnasse, cum id dogma apertum bellum indicat duobus Christianæ fidei notissimis principiis, (supra a nobis in examine Animadversionis XVII. thes. prima et quarta expositis:)

[o] Viderit itaque D. Trumannus, quomodo de eo se purgaturus sit, quod hoc ipsum Pelagii dogma γυμνῇ κεφαλῇ defendere ausus fuerit.

nempe, 1. Fœdus vitæ cum Adamo initum in statu integro per ipsius peccatum irritum fuisse non modo
100 ipsi, sed et posteris ipsius; ut jam omnes Adæ filii, qua tales, sint filii mortis, h. e. a promisso omni vitæ immortalis penitus exclusi. 2. Nullum unquam æternæ vitæ fœdus cum lapsi Adami posteris inivisse Deum, quod non in Christo Servatore nostro confirmatum ac sancitum fuerit, proinde ipsissimum fuerit evangelium. Inde etiam inferebat Pelagius, posse hominem ex quacunque lege, etiam naturæ, vitam assequi cœlestem atque æternam. Sed e diverticulo in viam.

7. Istis Augustini lucem non exiguam afferet locus Hieronymi lib. I. advers. Pelag.° ubi Critobulum (qui Pelagii personam ubique in istis dialogis sustinet) sic affatur: "Addis præterea, *Regnum cœlorum etiam in* " *Testamento Veteri repromitti*; ponisque testimonia " de Apocryphis: cum perspicuum sit, regnum cœlo- " rum primum in evangelio prædicari per Johannem " Baptistam, et Dominum Salvatorem, et apostolos. " Lege evangelia, &c. Tu autem nos Manichæos vocas, " quia legi evangelium præferentes in illa umbram, " in hoc veritatem esse dicamus; et non intelligis " stultitiam tuam impudentiæ copulatam. Aliud est " damnare legem, quod Manichæus facit; aliud legi " præferre evangelium, quæ *apostolica* doctrina est, " &c." In hoc illustri testimonio, præterquam quod ex eo apertissime constat, sententiam nostræ contrariam olim a catholicis in Pelagio damnatam fuisse, duo alia apprime notanda: 1°. Pelagium assertionis suæ probationem non aliunde fere petiisse, quam ex scriptis V. T. Apocryphis: quæ cum exarata fuerint diu post exilium Babylonicum, quo tempore doctrina de

° [§. 31. vol. II. p. 714.]

futura vita (uti alicubi [p] in Harmonia observavimus) clarius innotuit, nihil mirum, si in iis ea doctrina disertissimis verbis consignata reperiatur. 2°. Hæresiarcham catholicis suæ ætatis, propterea quod docerent regnum cœlorum in V. T. non promitti, Manichæismum exprobrasse; quasi scil. cum blasphemo illo doctore legem Dei per Mosen datam indignissime infamassent. Tu igitur videris, mi censor, annon Pelagianæ culpæ affinis sis, qui mihi, hanc ipsissimam catholicorum doctrinam adserenti, hæresis adeoque blasphemiæ notam inurere non sis veritus.

8. Discat vero tuo exemplo lector cordatus, quam male sibi consulant, qui Systematicorum et Neotericorum scriptis operam suam studiumque pene omne impendunt, vel prorsus neglectis vel perfunctorie tantum lectis veterum monumentis. Nimirum præter alia satis gravia incommoda, illud ipsis plerumque accidit, ut catholica subinde dogmata pro hæreticis repudient, explosa vero hæreticorum deliria tanquam oracula divina suspiciant atque exosculentur. Itaque, juvenes, si a theologastris istis decipi non vultis, post sacro-sanctas Scripturas

——— Vos exemplaria Patrum
Nocturna versate manu, versate diurna.

ANIMADVERSIO XXII.

AD DISSERT. POST. X. 4. p. 210. [p. 176.]

HIC dico, " Legem Mosis, eo ipso quod promissa
" et minas tantum temporales contineret, ad ingene-
" randum hominibus genium atque ingenium humile

[p] Dissert. Poster. X. 11, 12. [p. 186.]

" ac sordidum, atque a vera ac genuina pietate plane
" alienum, aptam natam fuisse," &c. Quæ tu hac
acri nimis Censura perstringis; " Cohibe, obsecro,
" linguæ petulantiam, adversus Dei sapientem œco-
" nomiam blaterantis. Annon Moses per totum
" pene Deuteronomium hisce argumentis populum
" excitat et flectit ad fidem, metum, amorem, et ob-
" sequium Dei? num beneficia divina non apta sunt
" animum ad Deum erigere? annon Moses, sive
" Dominus ipse in Mosis lege, prospexit religioni,
" et cavit adversus hanc ingratitudinem? Sed Deum
" convitiis petis, quando legem, a Deo ad pietatem
" pariendum institutam, id efficere non potuisse, te-
" mere asseris. Legem puram et sanctam calumniis
" oneras, quasi ipsa esset avaritiæ et intemperantiæ
" nutrix. Putidus certe est fons, unde hæc scaturiit
101 " corrupta et insalubris communicatio. Ex Davidis
" de lege Dei, per Mosen data, judicio meliori, quod
" legendum prostat Psal. xix. 7, 8. corrige tuum."

RESPONSIO AD ANIMADV. XXII.

1. Bona quæso verba, O nove Aristarche! Cohibe iram, seu potius furorem tuum, et judicio tranquillo ac sedato perpende, annon hoc convitiorum plaustrum, quod in me jam satis afflictum et contritum homuncionem exonerasti, tandem in sanctissimos ecclesiæ patres, adeoque in ipsos scriptores Θεοπνεύστους, recidat. Loquor de lege sive pacto Sinaitico carnaliter et juxta literam accepto, et quatenus nihil ultra hæc carnalia ac terrena bona promisit. Dico, legem istam, eo modo spectatam, ad ingenerandum hominibus ingenium humile ac sordidum, atque a vera ac genuina pietate plane alienum, aptam natam fuisse. Quis sanus illud in dubium vocaverit? quip-

pe rei ipsius evidentia verum esse, quod dico, clamat. Te enim appello, cum apud te sis, cum vera et genuina pietas in abnegatione nostri, in hujus vitæ contemptu, in animo ad futuram ac meliorem vitam anhelante, imprimis consistat, fierine potuit, ut pietatem illam in homine efficeret lex Mosis, carnaliter et juxta literam spectata, quatenus nihil boni ultra hanc vitam promisit?

2. Si vero qui hoc dixerit, lingua petulanti adversus Dei sapientem œconomiam blaterasse, Deum ipsum convitiis petiisse, &c. censendus sit, quid tandem (ut cæteros patres non commemorem) de Augustino ipso fiet? Sic enim ille tom. VI. Contra adversarium legis et prophetarum I. 17.[q] "Quamvis "in Vetere Testamento propter temporalium bono- "rum promissionem, malorumque comminationem, "servos pariat temporalis Jerusalem; in novo au- "tem, ubi fides impetrat charitatem, qua lex possit "impleri non magis timore pœnæ quam dilectione "justitiæ, liberos pariat æterna Jerusalem; tamen "et illis temporibus fuerunt justi spirituales, quos "non occidebat litera jubens, sed vivificabat spiritus "juvans." Idem tom. VII. Contra Donatistas I. 15.[r] "Ex ipso animali sensu, quia homo animalis non "percipit quæ sunt spiritus Dei, omnes dissensiones "et schismata generantur. In quo sensu perseve- "rantes Apostolus dicit ad Vetus Testamentum "pertinere, id est, ad terrenorum promissorum cu- "piditatem; in quibus quidem spiritualia figuran- "tur, sed animalis homo non percipit quæ sunt Spi- "ritus Dei," &c. Idem rursus tom. IV. Expos. ad

[q] [Vol. VIII. p. 566. §. 35.]

[r] [De Baptismo cont. Donat. I. 23. Vol. IX. p. 92.]

Gal. vi.[q] "Manifestum est, etiam illam Scripturam, "quæ priori populo data est, legem Christi esse, "quam venit implere charitate, quæ non implebatur "timore. Eadem igitur Scriptura, cum bonis ter- "renis inhiantes premit servos, Testamentum Vetus, "cum in bona æterna flagrantes erigit liberos, Tes- "tamentum Novum vocatur."

3. Sed quid de patribus loquor? Ipse Paulus apostolus (cujus authoritate ad somnia tua confirmanda ubique abuteris) idem nobiscum aperte dicit. Is enim (Gal. iv. 24.) de pacto Sinaitico, ut evangelio opponitur, locutus, ait, fœdus illud *γενᾶν εἰς δουλείαν, generare in servitutem.* Quid autem est servitus illa? Audi interpretem doctissimum; "Servitus au- "tem, ad quam filios suos generabat V. T. posita "erat partim in importabili jugo præceptorum cere- "monialium, cervicibus filiorum ejus imposito; par- "tim in affectu et timore servili, quo iidem illi rege- "bantur; quem apostolus vocat (Rom. viii. 15.) *spi- "ritum servitutis in timore.*" Servitus itaque illa est imprimis servile ingenium, quo homines sub V. T. constituti, et literæ ejusdem inhærentes, non ex amore justitiæ, tanquam filii, sed ex spe boni et metu mali impendentis, tanquam servi et mercenarii, Deo obsequium præstiterunt. Utcunque vero *spiritum servitutis* interpreteris, illud certum est, spiritum illum ab apostolo *spiritui adoptionis*, sive liberali illi Deo serviendi rationi, quæ nobis Christianis præscribitur, opponi, ideoque in humile ac sordidum illud ingenium (de quo diximus) a vera ac genuina pietate plane alienum tandem recidere. Dicitur autem a Paulo fœdus Sinaiticum ad ejus-

[q] [§. 58. vol. III. p. 976.]

modi *servitutem generare*, quia aptum natum erat per se, vi promissionum et comminationum suarum, tale hominibus ingenium indere.

4. Davidis judicium in Psal. xix. quod appellas, ad hanc causam non pertinet. Nam lex Dei, quam vir sanctus tot elogiis ibi et passim alibi exornat, nequaquam ad legem sive pactum Sinaiticum (de quo solo loquor) restringenda est; sed (notante Vatablo ad Psal. i. 2.) tum legem, tum omnes Veteris Scripturæ sua ætate scriptis consignatæ libros, qui sunt legis expositio, comprehendit. Ad hæc David (si quisquam alius) mysteria in carnali lege obtecta 102
penitius intellexit, atque inter primos fuit spiritualium, "qui," ut Augustinum modo dicentem audivimus, "in sacramentis V. T. viventes, ad N. T. quod "tum occultabatur, occulte pertinerent." Ut verba, quibus olim antiquissimus pater et Martyr Justinus[r] Judæorum in Scripturis veteris instrumenti interpretandis imperitiam perstrinxit, apte hic in te tuosque quadrent: Ὑμεῖς δὲ ἀπὸ τῶν ὁμωνύμων λέξεων ἑαυτοὺς ἐξαπατᾶτε. ὅπου γὰρ νόμος τοῦ Κυρίου ἄμωμος εἴρηται, οὐχὶ τὸν μετ' ἐκεῖνον μέλλοντα, ἀλλὰ τὸν διὰ Μωυσέως ἐξηγεῖσθε· τοῦ Θεοῦ βοῶντος, καινὸν νόμον καὶ καινὴν διαθήκην διαθήσεσθαι. i. e. "Vos autem æquivocis dictionibus in erro-"rem vosmetipsos inducitis. Nam ubi lex Domini "irreprehensibilis dicitur, non eam quæ post illam "futura erat, sed per Mosen latam legem ipsam "exponitis; Deo vociferante, novam se legem et "novum testamentum conditurum."

5. Objici hic potest; Si lex Sinaitica ad servile illud ingenium hominibus ingenerandum apta nata fuit, annon Deo legis istius auctori imputandum

[r] Dialog. cum Tryphone. p. 251. [c. 34. p. 131.]

erat, quod Judæorum pars maxima ultra ingenium illud servile non assurgerent? Respondeo, absit. Nam divina providentia satis cautum fuit, ut ne in litera Sinaiticæ legis Judæi hærerent. Curavit enim Deus, ut traditio de vita futura a patriarchis (sive immediate ab ipso, sive aliis rationibus, ut imprimis Enochi tum prophetia, Judæ 14. tum exemplo, Gen. v. 24. edoctis) derivata etiam sub lege vigeret, et prophetarum concionibus, quos singulis ætatibus in populo suo suscitavit, tum exponeretur, tum confirmaretur. Unde constat, animæ post interitum corporis subsistentiam ab antiquissimis Judæorum, qui post latam legem Mosaicam vixere, creditam fuisse. Constat illud, inquam, (ut alia argumenta taceam,) ex historia Saulis Pythonissam consulentis ac petentis, ut colloquii cum Samuele jam emortuo ipsa copiam sibi faceret; quod neutiquam fecisset, nisi credidisset, defuncti prophetæ animam tum superstitem fuisse. Certe νεκυία, omnium divinationum antiquissima, signum erat (uti recte observavit vir maximus) creditæ τῶν ψυχῶν διαμονῆς [1]. Quorsum vero maneret anima post mortem corporis, nisi vita ipsi, sive misera, sive beata, pro ratione eorum quæ gesserit in corpore restaret? Justitiam quoque illam spiritualem, cui soli (non justitiæ externæ et carnali, in litera legis Sinaiticæ præscriptæ) promissio vitæ immortalis facta fuit, Judæis pro eorum temporum ratione sufficienter revelavit Dominus, tum per Mosen ipsum, tum imprimis per succedentes prophetas. Ipse Moses in concione Moabitica, sive Deuteronomio, (quod Mosis evangelium jure nuncu-

[1] Vid. Justini. M. Apolog. I. p. 34. seq. nostræ edit. aut p. 65. edit. Paris. [c. 18. p. 54.] GRABE.

paveris [t],) sæpius Israelitas quasi revocat ab externis prius datæ ab ipso legis ceremoniis ad internam pietatem, a circumcisione carnis ad cordis circumcisionem; ac disertim monet, cardinem salutis ipsorum in hoc uno præcepto verti, ut diligant Deum ex toto corde, &c. ad quod præceptum præstandum etiam gratiam atque auxilium ipsis Dei nomine promittit. Vide imprimis Deut. x. 12—16. et xxx. 6. Idem fecere, et verbis clarioribus, qui Mosem secuti sunt prophetæ, ut videre est 1 Sam. xv. 22. Psal. l. a ver. 7. ad ver. 16. inclus. li. 16, 17. Esai. i. a ver. 10. ad ver. 20. inclus. Jerem. vii. 21, 22, 23. Ose. vi. 6. Mich. vi. 6, 7, 8. et alibi passim. Itaque ἀναπολόγητοι erant Judæi, qui Pauli ætate in litera Sinaiticæ legis hæserunt; sive Pharisæi ii fuerint, qui mysterium quidem in litera promissi agnoscentes non ultra tamen literam præcepti sapuerunt; sive Sadducæi, qui tum promissa, tum præcepta legis Mosaicæ juxta literam accepere. Sed hæc hactenus.

6. Quæ in Dissertatione nostra posteriori sequuntur, de argumentis apostoli ad legem Mosis ritualem pertinentibus, (cap. xiv.) de Judaicis dogmatibus, (cap. xv. xvi. xvii.) quæque in operis epilogo continentur, de quadruplici errore in hac de justificatione controversia sedulo cavendo, ea fere tam plana ac facilia sunt, (quanquam censor noster quædam etiam ex istis atro dente, sed frustra, arroserit,) ut nulla egeant defensione. Unica tantum censoris Animadversio, quæ ad ecclesiæ Anglicanæ de hac controversia judicium spectat, a nobis restat paucis expedienda.

[t] Vide Harm. Apost. Diss. Post. XI. 3. [p. 197.]

103 ANIMADVERSIO XXIII.

AD DISSERT. POST. XVIII. 6. [p. 282.]

HIC in epilogo operis lectorem serio monens, ut a quadruplici errore, in hac de justificatione maximi momenti controversia, sedulo sibi caveat, primo errorem impugno eorum, qui bonis hominum operibus meritum ex condigno attribuunt. Huic autem errori, sive hæresi potius, veluti præsens antidotum oppono ecclesiæ nostræ definitionem his verbis: "Ab "hoc potissimum errore, de merito bonorum operum "in justificationis negotio, cavere voluit filios suos "sancta mater ecclesia Anglicana in articulo suo "undecimo, &c." Quæ tu verbis hisce asperioribus perstringis: "Miror equidem, qua fronte tu ecclesiæ "nostratis articulum laudaveris. Cui enim non con- "spicua est tua tum ἀβλεψία tum ἀναίδεια; illa, quod "ad solifidianismum (ut tu probrose sententiam nos- "tram indigitas) expressum sponte cœcutias; ista, "quod almæ matris judicium, partim sophismatis "male consarcinatis, partim convitiis indecoris, lace- "rare ausis." Postea (nempe in margine p. 340.) [p. 294.] me appellas "impudentissimum Scripturæ "sacræ et doctrinæ ecclesiasticæ interpolatorem."

RESPONSIO AD ANIMADV. XXIII.

1. Agnosco te hic (ut alibi passim) solifidianismo tuo, (non qualem sancta mater ecclesia Anglicana docet, absit! sed,) tuo, inquam, dignos fructus protulisse. Fiducia enim illa tua justificatrici confisus, perinde ac si nulla tibi olim ad tribunal Christi actionum aut verborum tuorum ratio reddenda esset, ac si tremendam illam Spiritus sancti jam latam sen-

tentiam, τοὺς λοιδόρους, juxta cum atrioris notæ peccatoribus, a regno cœlorum prorsus alienos esse pronuntiantis, parum curares, imo plane contemneres, fratrem tuum (quem vocas) ubique convitiis atrocissimis inverecunde proscindis et laceras, iræ tuæ, a me nunquam vel verbo lacessitæ, et calumniandi libidini fræna laxans, ipsamque adeo χολὴν πικρίας in hominem innoxium effundens. Sed Deum serio venerans, ut tibi det mentem saniorem, rem ipsam aggredior.

2. Ad judices in hac causa competentes appello, quorum clementiam neque expeto, neque expecto: non jus, sed injuriam deprecor: neque ita male mihi conscius sum, ut exquisitissimum doctrinæ meæ examen, modo iniquum non sit, vel refugiam, vel reformidem. Si vera sint quæ dicis, si uspiam in Dissertationibus meis ex ἀναιδείᾳ de ecclesiæ Anglicanæ judicio aliter quam honorifice locutus sum, nedum si illud convitiis lacerare ausus fuerim; si vel S. Scripturæ, vel doctrinæ ecclesiasticæ interpolatorem (tuo sensu) omnino, nedum impudentissimum, me præstiterim; liceat tibi (quod in epilogo tuarum Dissertationum facis) ad venerandos ecclesiæ nostræ antistites provocare, atque obtestari ipsos, ut in me animadvertant. Eat in flammas, quas meruit, infelix liber; auctor officio suo (quo jam per quatuor fere annorum lustra, Deo adjuvante, haud prorsus ignaviter functus est) exauctoretur; adeoque e gremio charissimæ matris (cui in afflictissima ipsius fortuna constantissime adhæsit) ut nothus ac spurius ejiciatur, atque anathema fiat. Vides, lector, quanta sit mihi innocentiæ meæ fiducia; quam vero non temere concepta sit, modo cognosces.

3. Accusat id me censor, quod judicium ecclesiæ

Anglicanæ, in articulo undecimo traditum, male consarcinatis sophismatis et indecoris convitiis lacerare, atque ecclesiasticam doctrinam interpolare, h. e. (si sensum ipsius, non vocabuli proprietatem respicias) additamentis meis corrumpere ac depravare ausus fuerim. Unico utar argumento ad defensionem meam, eo vero tam claro, tam evidente, ut instar multorum esse possit, atque censori, ejusdem-
104 que farinæ cæteris mei delatoribus, os in æternum obstruere sufficiat.

Quisquis aperte, candide ac sincere illum articuli undecimi ecclesiæ Anglicanæ sensum amplectitur ac profitetur, semperque amplexus ac professus est, quem ipsa ecclesia Anglicana ut unicum, genuinum ac germanum ejusdem articuli sensum ex professo ac disertis verbis tradidit, is judicium Anglicanæ ecclesiæ eo in articulo male consarcinatis sophismatis aut indecoris convitiis lacerasse, &c. injuria, immerito, imo immeritissimo arguitur: atqui author libri, cui titulus Harmonia Apostolica, &c. aperte, candide ac sincere illum articuli undecimi ecclesiæ Anglicanæ sensum amplectitur ac profitetur, semperque amplexus ac professus est, quem ipsa ecclesia Anglicana, ut unicum, genuinum ac germanum ejusdem articuli sensum ex professo ac disertis verbis tradidit: ergo, &c.

4. Propositio manifestissimæ veritatis est. Ad assumptionem vero quod attinet, recolenda hic sunt nonnulla, quæ ad calcem Dissertationum mearum jam attuli. Verba articuli undecimi hæc sunt: "Tantum propter meritum Domini et Salvatoris "nostri per fidem, non propter opera et merita nos- "tra, justi coram Deo reputamur. Quare sola fide

" nos justificari, doctrina est saluberrima et conso-
" lationis plenissima, ut in Homilia de Justificatione
" hominis fusius explicatur." Hic autem observavi, [p. 297.] e triginta novem articulis ecclesiæ Anglicanæ, triginta et octo nude et sine explicatione ulla proponi; hunc vero unum, de justificatione ex sola fide, traditum esse non sine hac cautione expressa, ut fusior ac plenior ejusdem explicatio ex Homilia de Justificatione Hominis petenda sit. Quanquam igitur viri docti et graves permulti in ecclesia nostra non immerito fortasse judicarunt, Homiliarum librum non esse per omnia paris authoritatis cum articulis nostris, ita ut contra sententiam aliquam, aut Scripturæ interpretationem in iis traditam, ne hiscere quidem aut mutire liceat; (quia scil. a privatis doctoribus seorsim singulæ primum confectæ, atque ad populi ejusce ætatis genium accommodatæ fuerint; et in articulo 35. nihil aliud de eis decernitur, quam quod generatim " contineant piam et salutarem doc-
" trinam, temporibus, quibus natæ sunt, necessa-
" riam") tamen quin sensus articuli undecimi ad lineam et perpendiculum explicationis, in Homilia de Salute Hominis traditæ, exigendus sit, nemini dubium esse potest, nisi cui dedita opera et contra articuli ipsius verba clara ac diserta cœcutire lubeat. Quin et hoc ipsum in Articulis Edvardi Sexti clarius adhuc (si quid clarius dici poterit) exprimitur. Namque in ea confessionis nostræ editione (quæ prima fuit) articulus de Justificatione Hominis his paucissimis verbis totus continetur: " Justificatio ex sola
" fide Jesu Christi, eo sensu (N. B) quo in Homilia
" de Justificatione explicatur, est certissima et salu-
" berrima Christianorum doctrina."

5. Itaque illud unum restat inquirendum, quo sensu doctrina undecimi articuli in Homilia de Justificatione sive Salute Hominis explicetur. Explicatio illa, a nobis in Epilogo Dissertationum jam citata, [p. 285.] et hic denuo (ob censoris pertinaciam) recensenda, hisce verbis clarissimis concipitur[u]: "Vera "intelligentia hujus doctrinæ, *justificari nos gratis* "*ex fide absque operibus*, vel, *justificari nos ex sola* "*fide in Christum*, non est, hunc actum nostrum, "quo in Christum credimus, sive hanc fidem in "Christum, quæ in nobis est, nos justificare, nobisve "justificationem nostram mereri: (id nimirum idem "esset, ac si affirmaremus, justificari nos actu ali- "quo, seu virtute, quæ in nobis ipsis est:) verum "recta intelligentia ac sensus hujus doctrinæ hic "est: quod, etiamsi verbum divinum auscultemus, "eique fidem habeamus, quanquam præsto in nobis "sint fides, spes, charitas, reverentia ac timor Dei, "iisque adjiciamus opera quantacunque, merito ta- "men omnium harum virtutum, fidei, spei, &c. om- "niumque bonorum operum, quæ vel fecimus, vel "in posterum faciemus, vel facere possimus, renun- "tiandum nobis sit, ut quæ longe imbecilliora atque "imperfectiora sint, quam ut remissionem peccato- "rum nostrorum sive justificationem nostram mere- "antur: ideoque fidendum nobis sit soli Dei mise- "ricordiæ ac sacrificio illi, quod semel pro nobis in "cruce obtulit summus sacerdos noster ac Servator "Jesus Christus Dei Filius, ut eo ipso (sacrificio) "obtineamus gratiam Dei ac remissionem peccati "nostri, tum originalis in baptismo, tum omnium "actualium peccatorum, a nobis post baptismum

[u] Homil. tom. I. Homilia de Salute, part. II. p. 17.

" commissorum, si modo per veram ac non fictam
" pœnitentiam ad ipsum revertamur."

6. In hac explicatione duo se ultro offerunt nobis observanda. 1. Ecclesiam, doctrina illa sua, *Justificari nos sola in Christum fide,* nihil aliud voluisse, quam, meritoriam justificationis nostræ causam quod attinet, oportere nos quibuscunque virtutibus, sive bonis operibus nostris, nuntium remittere, ac soli divinæ misericordiæ ac meritis Servatoris nostri confidere. 2. Ecclesiam ita bonorum operum meritum in justificationis negotio rejicere, ut interea eorundem necessitatem ad justificationem impetrandam satis aperte adserat; dum agnoscat, veram ac non fictam pœnitentiam (quæ certe non modo bonum opus ipsa est, sed et multas virtutes et bona opera complectitur) obtinendæ remissionis peccatorum (quam auctor homiliæ in hac ipsa ἐκθέσει, et alibi passim, justificationi ἰσοδυναμοῦσαν esse statuit) conditionem esse prorsus necessariam. Jam vero de hac ἐκθέσει bis dicitur, hanc esse veram, hanc esse rectam intelligentiam hujus articuli, *Sola fide in Christum justificamur.* 105

7. Sed et apprime notandum, quomodo huic ἐκθέσει præfetur homiliæ auctor: " Quanquam," inquit [x], " hæc doctrina, *justificari nos gratis, absque omni* " *merito bonorum operum nostrorum,* (ut S. Paulus " rem exprimit,) et *justificari nos gratis ex fide hac* " *viva et perfecta in Jesum Christum sola,* (ut vete- " res authores loqui soliti sunt,) tam vera sit, ut " quod verissimum; tamen vera hæc doctrina etiam " vere intelligatur, ac planissime declaretur oportet: " ne homines carnales inde vivendi carnaliter, h. e. " secundum appetitus et desideria mundi, carnis, et

[x] Ubi supra.

" diaboli, ansam injuria arripiant. Itaque ne quis " hanc doctrinam perperam intelligendo erret, ge- " nuinum ejus sensum ita perspicue et breviter ex- " plicabo, ut nemo sibi justam inde occasionem dari " arbitretur," &c. Mox sequitur totidem verbis explicatio jam recitata. In tertia vero parte homiliæ prope initium eorum, quæ in præcedentibus dicta fuerant in explicationem articuli, hanc ἀνακεφαλαίωσιν habemus: " Audivistis, quid senserint veteres au- " thores de hoc effato, *Fides in Christum sola* " *hominem justificat*, ita perspicue declaratum, ut " jam perspiciatis ipsissimum ac genuinum hujus " propositionis, *Justificamur ex fide in Christum* " *sola*, sensum (juxta veteres istos) hunc omnino " esse; Christo confidimus, justificari nos per ipsum " solum, justificari nos ex mera Dei misericordia, et " per merita tantum Christi Servatoris nostri; nulla " vero nostra virtute, sive bono opere, quod nobis " inest, quodve habere vel præstare possumus, quo " id ipsum, (*nempe justificationem nostram*) prome- " reamur: siquidem ejusdem *causa meritoria* Chris- " tus ipse solus est. Videtis hic multa verba adhi- " beri, tum ut contentio de verbis evitetur cum iis " qui λογομαχίαις delectantur, tum ut vera sententia " exposita pravis interpretationibus occurratur," &c. Itaque talpa cœcior est, qui non videt, ἔκθεσιν istam pro genuina, perfecta, clara ac perspicua hujus articuli, *sola in Christum fide justificamur*, sententia ab ecclesia nostra proponi; ita ut quisquis illam amplectitur, satisfecisse ipsius hac ex parte judicio atque expectationi censendus sit. Quin et illud in verbis homiliæ, ultimo in loco a nobis citatis, apprime notandum est, authorem ejus expresse statuere, quæstiones et controversias omnes, quæ de hujus articuli

voculis et phrasibus moventur, aut moveri possunt, modo de sensu in ista ejus ἐκθέσει tradito conveniat, tanquam inutiles adeoque noxias λογομαχίας omnino evitandas esse.

8. Jam quoties, quam aperte consensum meum, de hac articuli explicatione, tum in Dissertationibus meis, tum in hoc Examine professus sum? Equidem non vereor invidiam tuam odiumque plusquam Vatinianum provocare, ut excussis, quæcunque uspiam scripsi, tandem sententiolam aliquam sive dictum meum proferas, quod a doctrina, in hac ἐκθέσει tradita, vel latum, ut aiunt, digitum recedat. Si vero de candore et sinceritate mea adhuc dubitas, etiam juramento (re exigente) meipsum purgare non refugiam. Itaque coram Deo judice meo, cujus iram non deprecabor, si quid sciens fefellero, volo hoc omnibus esse testatum, me undecimo ecclesiæ nostræ articulo, juxta hanc explicationem ab ipsa traditam (cujus verba accipio in significatione hodie usitata, absque omni æquivocatione, sive mentali reservatione) vere, sincere, atque ex animo consentire ac subscribere.

9. Quid amplius a me requiras? An postules, ut quæcunque postea de suo addiderunt in explicationem articuli privati quidam doctores, ea omnia ob magna ipsorum nomina, tanquam oracula venerer atque exosculer? Nunquam in istud me pistrinum compinges, mi censor. Tuam vero hujus articuli, *Sola in Christum fide justificamur*, expositionem, nempe justificari nos per solam fidem, simplicem virtutem, idque ante omnem veram contritionem, ante omnem obedientiam nostram, quin et obedientiæ promptitudinem; neque tamen per quemvis fidei actum, sed per illum tantummodo, quem *confiden-*

tiam appellas; per illum vero fidei actum, non qua actus aut virtus est, aut conditio in fœdere evangelico requisita; sed ut instrumentum apprehendendi Christi justitiam eamque nostram faciens; nostram quoque faciens justitiam illam non modo effective, h. e. quod salutares ejusdem fructus atque effectus at-
106 tinet, nempe remissionis peccatorum, atque acceptationis ad salutem vitamque æternam; sed formaliter, ita ut justitia illa nostra revera fiat, nosque præstitisse ipsam a Deo censeamur, indeque perfecte justi atque ab omni prorsus peccati non modo pœna, sed et culpa, liberi efficiamur; ita ut in hac justificatione nostra nullus peccatorum remissioni proprie dictæ locus remaneat: hanc, inquam, tuam expositionem, utpote quæ interpretationi articuli ab ipsa ecclesia traditæ nec non S. Scripturis et rectæ rationi e diametro repugnet, ingenue ac rotunde profiteor, me nequaquam admittere, neque unquam admissurum. Atque ausim spondere, si doctiorum in ecclesia nostra theologorum suffragia viritim captanda essent, vix, ac ne vix quidem centesimum quemque repertum iri, qui has nænias tuas non prolixe rideat, seu defleat potius; adeoque indignetur, tam crassum Antinomismum pro ecclesiæ Anglicanæ doctrina filiis ejus obtrudi.

EPILOGUS.

ITA tandem, σὺν Θεῷ, Animadversiones censoris nostri ad præcipua capita Dissertationum nostrarum expedivimus. Ubique egi fide bona; et quanquam plurima ejus me prætermisisse non diffitear, tamen sancte profiteri possum, id a me factum esse, quod serio judicarem talia fuisse ista, ut responsionem vel

non requirerent, vel jam accepissent ex iis, quæ sive in Harmonia sive in hac Responsione nostra fusius explicavi. Illud autem me tenui hac opella effecisse spero, ut in posterum liber iste, quem tanta invidia oneravit censor malevolus, in iis saltem quæ caput controversiæ spectant, sanus, catholicus, atque orthodoxus æquo cuivis arbitro appareat. Quod si in quæstionibus intercurrentibus, et difficilioribus quibusdam Pauli locis explicandis cespitaverim, (quod licet nondum a censore monstratum memini, tamen ingenii mei hebetudinem, simul et materiæ ipsius abstrusiorem naturam pensitans facile suspicer,) Deum misericordiarum Patrem in Jesu propitiatore supplex veneror, ut mea ista imbecillitas nec mihi in peccatum statuatur, neque aliis fraudi sit. Claudam hanc disputationem verbis viri sancti atque eruditi, quæ in tenuitatem meam multo aptius quadrent: " In " Epistolis Pauli habet elephas, ubi submergatur; " quanto magis pulex, ut sum ego? Unde in simili- " bus locis comedam quantum possum; quod autem " residuum fuerit, comburam igne, sanctorum et " catholicorum doctorum expositionem sequens, et " ea contentus. Non enim quisquam mortalium " penetrare valeat profunditatem Epistolarum D. " Pauli apostoli."

APOLOGIA PRO HARMONIA,

EJUSQUE

AUTHORE,

CONTRA

DECLAMATIONEM THOMÆ TULLII, S. T. P.

IN LIBRO NUPER TYPIS EVULGATO,

QUEM

JUSTIFICATIO PAULINA

INSCRIPSIT.

PER GEORGIUM BULLUM,

ANGLICANÆ ECCLESIÆ PRESBYTERUM.

INDEX

TITULORUM ET MATERIARUM

IN

APOLOGIA, &c.

PRÆFATIO. - - - - - - - P. 301.

Sectio I. *Ad libri titulum.*

Novatæ religionis invidia, qua in libri inscriptione adversarios suos gravare voluit D. Tullius, amovetur. Popularia convitia, de Papismo et Socinismo, quibus novatores, quos vocat, passim in libri corpore proscindit, clare refelluntur. - - - - - - P. 305.

Sectio II. *Ad libri præfationem.*

D. Tullii rhetoricatio, in ipso libri initio, ἀπροσδιόνυσος. Immerito D. T. illos reprehendit theologos, qui a lite, quam ipse contra Harmoniæ authorem tanto fervore intendit, abstinendum censuere. Divinæ veritatis magnalia, pro quibus D. T. tantopere digladiandum censuit, partim meræ sunt λεπτολογίαι, partim dogmata pernicioſa, a quibus Christianorum aures abhorrent. Tragicus D. T. sermo, quem in Harmonistam alioſque suos adversarios intonat, refellitur. Frustra prætendit D. T. se in hujus controversiæ arenam perinvitum descendisse. Legem, quam adversariis suis statuit, ipse non servat. P. 324.

Sectio III. ad cap. 1. *De statu quæstionis.*

Male a doctore τὸ κρινόμενον controversiæ definitur. Status quæstiti genuinus luculenter explicatur. - P. 332.

Sectio IV. ad cap. 2. *De patrum sententia.*

Falso a D. T. tribuitur Harmoniæ authori, quod scripserit,

patres plerosque omnes ante Augustinum pro justitia operum ad ipsius castra transire. Ad patrum tamen tribunal lubens appellat Harmoniæ author. Illud generatim de patribus statuendum, in locis illis omnibus, ubi justificari hominem ex sola fide docent, loqui ipsos non de fide, simplici virtute, sed de fide sensu complexo accepta, sive de fide formata, ut opponitur vel 1. operibus externis, sive actuali operum justitiæ; vel 2. operibus legis naturalis, ante et citra cognitionem, fidem et gratiam evangelii præstitis; vel 3. operibus legis Mosaicæ; vel denique operibus quoviscunque nomine meritoriis. Ad testimonia Irenæi, Origenis, Cypriani, Hilarii, M. Basilii, Ambrosii, Chrysostomi, Augustini particulatim respondetur. - - - - - - P. 350.

Annotata ad Sectionem IV. - - - - P. 366.

Sectio V. ad cap. 3. *De ecclesiæ Anglicanæ judicio.*

Triplex D. Tullii fraus notatur; nempe, quod decretum ecclesiæ anglicanæ in art. 11. non integrum recitet; deinde quod de fusiori illa articuli explicatione, in Homilia de Salute Hominis tradita, ad quam filios suos amandat ecclesia in ipso articulo, quamque pro se allegaverat Harmoniæ author, totus sileat; denique quod ad homiliæ quasdam lacinias, easque haud bona fide ab ipso versas, suisque adeo interpretamentis misere depravatas, lectorem remittat. Ad loca ex Homilia de Salute Hominis ab ipso adducta respondetur. Nostra articuli explicatio illustri testimonio theologi perillustris Richardi Fieldi confirmatur. - - - P. 372.

Sectio VI. ad cap. 4. *De ecclesiarum exterarum, quæ reformatæ audiunt, judicio.*

Dictum authoris Harmoniæ, reformatarum ecclesiarum confessiones omnes, vel certe earum primas ac nobilissimas, a suis partibus stare, contra D. Tullium defenditur. Frustra reprehendit D. T. Harmoniæ authorem, quod Confessionem Augustanam omnium reformatarum nobilissimam appellaverit, quodque dixerit, primos refor-

mationis nostræ authores confessionem illam secutos, sive imitatos fuisse. Probatur contra D. T. ab Augustanis doceri, veram pœnitentiam omnino necessariam esse ad hominis justificationem. Locus e Confessione Wurtenbergica, ab Harmoniæ authore citatus, illustratur. Verba nobilis Confessionis Argentinensis a D. T. interpretamento alieno vindicantur. - - - P. 392.

Sectio VII. *Epilogum continens ad sectiones præcedentes.*

Accusatio ἑτεροδοξίας in doctorem retorquetur. Ostenditur D. T. in nonnullis Christianæ doctrinæ capitibus, maximi momenti, claris ecclesiæ Anglicanæ, aliarumque reformatarum nobiliorum, adeoque catholicæ definitionibus omnino repugnare. Quatuor præcipue acatholica ipsius dogmata notantur; nempe, 1. pœnitentiam, seu veram de peccatis contritionem, nullatenus ad primam justificationem obtinendum esse necessariam. 2. Continuationem sive conservationem justificationis nostræ, jam per solam fidem adeptæ, neutiquam pendere ex conditione operum bonorum, in posterum a nobis faciendorum. 3. Non posse hominem, qui fide justifica semel imbutus est, ab eadem penitus deficere, atque æternum perire. 4. Christum satisfecisse, seque in cruce obtulisse pro solis electorum peccatis. - - P. 406.

Sectio VIII. *Ad reliqua capita.*

Notantur mira quædam doctoris sophismata. Falso objicitur a D. T. Harmonistæ sociisque ejus, quod ipsis Solifidiani sint patres, Anglicana ecclesia, et reformatæ omnes. Solifidianismi tamen merito arguitur D. Tullius. Convitium, quod facit Harmonistæ, nempe, scenæ ipsum servire contra veritatem, clare refellitur. Contra D. T. defenditur argumentum quoddam authoris Harmoniæ, quod sic habet; Quatenus Paulus opera ritualia et externa ut non necessaria rejicit, eatenus opera spiritualia et interna ut necessaria admittit; sed opera ritualia rejicit ut non necessaria ad justificationem, &c. Ingenua Harmonistæ confessio, nempe, Harmoniam a se ad-

modum juvene conscriptam fuisse, parum ingenue a D. T. exagitatur. Loca quædem ex Harmonia, mala fide a D. T. citata, notantur. Ad totum institutum capitis undecimi Justif. Paul. in quo probare nititur D. T. nostram de justificatione doctrinam cum pontificia peramice conspirare, paucis respondetur. Criminatio in doctorem rejicitur, atque ostenditur, D. Tullii de justificatione sententiam cum pontificiorum, in eo quod maxime pontificium est, peramice conspirare. Vindicatur Harmonistæ argumentum, quo probaverat, Jacobum non tantum fucatæ sed et veræ fidei solitarium justificandi officium detrahere, quod sic habet; Fides ea, quæ in Abrahamo erat, procul dubio vera erat fides, non fidei larva; at fides ipsa Abrahami sine operibus ipsum justificare non valuit, &c. Falso Harmonistæ ἀντιλογία objicitur. Egregia doctoris calumnia, cum insigni fraude conjuncta, notatur. Bellarmini sententia de merito bonorum operum cum Harmonistæ confertur. P. 463.

Sectio IX. *Ad dissertatiunculam de sententia Paulina* Rom. vii. *a comm.* 14.

Frustra prætendit D. T. 1. Harmoniæ authorem in hujus capitis interpretatione non admodum multos ex veteribus sibi suffragantes habere. 2. Harmonistæ adversari pene, si non plane, omnes patres post Pelagium. 3. Unum tantum et alterum theologum Neotericum eximium sententiæ nostræ favere. Quam liquido falsa sint hæc omnia, ostenditur. Præter Irenæum, Tertullianum, Cyprianum, Macarium, Basilium, Maximum, Cyrillum, Origenem, Chrysostomum, Theodoretum, Pseudo-Ambrosium, Theophylactum, Œcumenium, Paulinum, Damascenum, Sedulium, ab aliis pro nostra sententia citatos, afferuntur illustria testimonia, nondum ab aliis observata, sex veterum doctorum, nempe, Justini Martyris, Clementis Alexand. Marci Eremitæ, Beati Dorothei, Sancti Paciani et Ennodii. Ostenditur, interpretationem hodiernorum theologorum, quibuscum D. T. sentit, a sensu et mente ipsius Augustini longissime distare.

Græci doctores, etiam post Augustinum, constanter adhæsere primitus receptæ atque approbatæ in ecclesia catholica interpretationi. Neque patres omnes Latini, post Augustinum, ipsius expositionem amplexi sunt. Nostræ interpretationi favent inter pontificios Faber Stapulensis, Erasmus, Isidorus Clarius, Zegerus, Toletus; inter nostros Castellio, Musculus, Bucerus, Grotius, Vossius, Amyraldus; inter nostrates Jacksonus, Hammondus, Tailerus, Farindonus, et alii. Frustra objicitur a D. Tullio, nostram interpretationem sententiæ ecclesiæ Anglicanæ adversari. Rationes pro nostra expositione, ex ipso capite desumptæ, et solutiones ad partis adversæ argumenta vindicantur. - P. 484.

APOLOGIA PRO HARMONIA, 3

EJUSQUE

AUTHORE, &c.

PRÆFATIO.

1. PERLECTO reverendi viri, Thomæ Tullii, S. Theologiæ Professoris libro, quem *Justificatio Paulina* inscripsit, fateor me admiratione plane obstupefactum esse. Fere quinquennium est, quod a fide dignis accepimus, responsionem ad tractatum, cui titulus, Harmonia Apostolica, &c. ab ipso institutam atque inceptam fuisse. Expectabamus itaque omnes, qui de eruditione hominis honestam in animo opinionem conceperamus, ut a tanto authore, post tantum temporis intervallum, tandem eximium quoddam in lucem prodiret opus; vel (si minus illud pateretur sterilis et infructuosa causa, quam suscepit defendendam) certe aliquid, quod justæ ac plenæ responsionis speciem præ se ferret. Scil. illud poetæ nobis in mentem venerat:

——— Si Pergama dextra
Defendi possent, etiam hac defensa fuissent.

Expectabamus saltem a celebrata viri humanitate pietateque responsum civile et candidum, quodque adeo sinceritatem ubique charitatemque Christianam spiraret.

2. Sed præter expectationem prorsus evenere omnia. Nam libri, cujus exquisitissimum examen ag-

gredi videri voluit vir reverendus, (unde et lectorem suum diserte monet [a], se nihil in ipso, quod alicujus momenti sit, consulto præteriisse,) ne unum quidem caput aut paragraphum integrum persecutus est. In disputatione tantum de sensu Paulino in cap. vii. ad Roman. quo ad caput nonum Dissertationis nostræ posterioris respondet, tale aliquid præstitisse visus est. Quam vero etiam in ea quæstione revera nihil præstiterit, ubi ad loci illius tractationem pervenimus, liquido apparebit. Argumentorum meorum longe maximam partem, quæque ponderis sunt maximi, prudenter admodum dissimulat; quæque paucissima leviter attingit, ad ea adfert responsa a me jam abunde refutata; eademque tamen, sine ullo fere novo munimento, iterum in scenam producit. Argumentis pugnat ipse, quibus jam cumulate satisfecerim, solutiones meas haud bona fide lectorem celans. Operis mei tantum diverticula rimatur, et quasi per ramorum apices saltillans hinc inde paucula carpit admordenda. Denique, (quod omnium gravissimum,) verba et sententias mihi pro libitu affingit, quæ nuspiam in libro meo reperiuntur, adeoque de quibus ne per somnium quidem unquam cogitaverim, et cum his larvis strenue luctatur. Verba quoque mea, quæ, si integre producerentur, suæ purgationi sufficerent, misere detruncat mutilatque, in-
4 deque miras excitat tragœdias, nescio quas absurditates atque hæreses in me impingens. Si talibus strophis non undique scatet doctoris liber, sim ego Cretensi vanior. Scil. hoc ipsi est Harmonistam, quem vocat, solide refellere: hisce artibus (quæ sane virum gravem, nedum S. theologiæ professorem, pe-

[a] Just. Paul. p. 167.

rum decent) præclarum sibi ex adversariis triumphum adornat.

3. Quid autem libro facias, phaleratis verbis, vacuis rhetoricationibus, tragicis extra causam dictis, sophismatis, sarcasmis, adeoque (vera loquor) manifestis calumniis conflato? Equidem diu hæsi dubius, annon satius foret absque responso librum transmittere, donec tandem me amici quidam pii et docti, quorum judicio plurimum tribuo, monuerunt, responsione aliqua opus fuisse, ne optimæ causæ ulla ex parte deesse viderer, neve liber simplicioribus parumque eruditis laqueum strueret, ac sophismatum fuco verborumque lenociniis fraudem faceret. Addiderunt iidem, prospiciendum omnino honori atque existimationi clarissimorum apud nos theologorum, adeoque venerandorum ecclesiæ nostræ antistitum, quos per mea infimi homuncionis latera graviter vulnerari, neminem fere tam stupidum esse, quin facile sentiat. Nimirum occasionem sibi ex libro meo non nactus, sed arripiens V. R. ausus est palam et coram exteris queritari de novata apud nos avita religione reformata, idque ab iis, qui filios ecclesiæ Anglicanæ obsequentissimos sese nuncupant, quique hodie prela nostra ac pulpita occuparunt; deque noxiis dogmatibus ab iisdem non modo impune, sed etiam (quod sæpius et non obscure innuit) cum gratia atque applausu superiorum passim disseminatis.

4. His stimulis excitatus calamum continuo arripui, apologiam conscripturus non tam pro harmonista (quem contemni, conteri, proculcari a quovis facile patiar) quam pro ecclesiæ nostræ patribus doctissimisque theologis, in quos V. R. tam libere declamandi licentiam sibi sumpserit; causamque simul excitatæ hujus tragœdiæ integram candide, sincere,

dilucide expositurus. Qua in defensione sicubi in doctorem, ut fit, stylum liberius strinxi, rei indignitati, factique atrocitati, quod sine satyra perstringi haud poterat, illud imputandum.

Spero tamen, me per Dei gratiam animi affectibus, justo licet ardore concitatis, ita temperasse, ut nihil incalescenti et currenti calamo exciderit, quod aut exactæ veritatis, aut (omnibus probe expensis) Christianæ πραότητος ac modestiæ limites, aut demum inculpatæ tutelæ moderamen (ut loquuntur casuistæ) excessisse videatur. Cæterum in hac responsione (ut sciat lector, quid a nobis expectandum sit) doctorem κατὰ πόδας sequar tantum usque ad finem capitis quarti. Scil. in quatuor primis capitibus maxime triumphasse nonnullis, et ecclesiæ veteris, nostræ, et cæterarum reformatarum authoritate miserum Harmonistam penitus oppressisse visus est. Inter ea vero, quæ sparsim in reliquis capitibus, post refutatum (seu potius objurgatum) prolixe modo Bellarminum, modo Baxterum nostratem, in Harmoniæ authorem, ὡς ἐν παροδῷ, ab ipso dicta sunt, vix quicquam alicujus momenti occurrit, quod jam in Examine nostro non abunde refellimus. Quare, ne actum agamus, capita illa sicco pede præteribimus. Denique dissertatiunculam ejus annexam, de sensu Paulino in capite vii. ad Roman. (qua de re nullam nobis litem moverat censor noster) accuratius examinabimus. His breviter præfatis, quod felix faustumque sit, Apologiam nostram aggrediemur.

SECTIO I.

AD LIBRI TITULUM.

1. A LIBELLI titulo exordior. Hic autem quid audio? "Justificatio Paulina, &c. asserta contra nu- "peros novatores." Invisum nomen, quo in fronte libri denigrandos curavit adversarios suos, ut hac ratione odium ipsis imperitorum conciliaret, et credulos lectores hoc præjudicio præoccupatos a libera veritatis disquisitione arceret. Numero autem loquitur multitudinis, ut omnes facile intelligant, hanc ipsius declamationem non in me unum dirigi, sed et alios quam plurimos in ecclesia nostra, eadem hic mecum sentientes, perstringere. Ne de mente ipsius dubites, in præfatione alta ac flebili voce conqueritur[b]: "Ecclesiam Anglicanam hinc inde impe- "titam, per compita, prela, pulpita traductam, post "currum quasi triumphalem indigne raptatam vi- "deri:" aitque ibidem, se *nota loqui*. Alibi[c] dicit, veritatem, quam defendit, convitiis et sannis excipi, non modo a Socinianis et Pontificiis, sed etiam ab iis, "qui sub his vel illis perfide merentes ecclesiæ "Anglicanæ filiorum nomen sibi vix pudenter arro- "gant:" additque ibidem, "se in pulpitis, in prelis "ubique locorum personantia loqui."

2. Quis exterus hæc legens non existimaret, ecclesiam nostram Anglicanam, orbis quondam reformati decus illud, in commune hæreticorum, pontificiorum, Socinianorum, omnium receptaculum transformari, ac pene universalem theologorum nostrorum a primorum reformatorum fide ac doctrina de-

[b] Pag. 5. [c] Pag. 76.

fectionem accidisse? Nihil certe vel a schismatico authore libelli *De Apostasia Laudensium* his magis tragicum dictum unquam fuit, aut dici potuit. Quid vero interim faciunt ecclesiæ nostræ præsules? an ejusmodi eos torpor invasit, ut de apostasia hac sufflaminanda nihil laborent, ac ne cogitent quidem? an cum istis in parabola ita arcte, graviter, atque in utramque aurem dormiunt, ut inimicis liceat sua passim secure atque impune spargere zizania? Scilicet. Imo si doctori fidem habebimus, adeo illi huic malo invalescenti non obsistunt, ut ipsi manus adjutrices porrigant, adeoque paucis illis, (in quibus scil. D. Tullius principatum obtinet,) qui bono zelo contra nituntur, pessime velint. Quid, quæso, aliud sonant istæ ejus querelæ, doctrinam, quam propugnatum it, apud nostrates " maxima flagrare invi- " dia[d]," in ejusdem defensores summis " odiis sæ- " viri," ipsis non licere " aliam sperare mercedem, " quam sannas, odia, contumelias?" Imo librum suum editurus terribiles " in via leones" sibi finxit[e], quorum formidini nihil par sit, præterquam " terror " Domini, qui suo tempore se confitentes coram ho- " minibus confitebitur coram Patre sanctisque ejus " angelis, et diffitentes diffitebitur." Crederet in rebus nostris hospes, Marianum in Anglia sæculum rediisse, in quo necessariam veritatem libere profiteri sit confessoris elogium mereri, adeoque martyrii coronam affectasse. Contra ignorare noluit D. Tullius lectorem suum, qui adversus Harmonistam et cæteros novatores arma cum ipso socialia sumere recusant, eos " ad secundum fluminis remigium ni- " mis attentos esse[f]; Harmonistam cum sociis suis " scenæ servire[g]."

[d] Pag. 6. [e] Ibid. [f] Pag. 3. [g] Pag. 42.

3. Unde autem clamor ille, unde vociferationes de novata a nobis avita religione reformata, quibus aures qua nostratium qua exterorum personarunt? Dicam paucis, dicam sincere, dicam, re exigente, libere. In hac de justificatione controversia D. Tullio suisque novatores sumus, quod inanes illas atque inexplicabiles subtilitates ac λεπτολογίας, (nequid pejus dicam,) quibus articulum ecclesiæ nostræ undecimum ipsi temere interpolarunt, obtrudi nobis ægre patiamur; interim illum ipsum articuli sensum, quem ipsa ecclesia nostra se unice voluisse palam professa est, ambabus ulnis amplexantes. Cætera, novatores ipsis sumus, quod unius Calvini judicio totius antiquitatis consensum præferamus. Ipsis novatores sumus, quod canones synodi Dordracenæ (quos nunquam in Anglia publica aliqua ecclesiæ voce probatos ac receptos fuisse, neque unquam recipi debere, dudum ante nos palam ac libere monuerunt[h] præstantissimi quidam ecclesiæ nostræ præsules; quippe quorum nonnulli claris tum nostræ, tum aliarum ecclesiarum reformatarum nobiliorum definitionibus plane repugnent[i]; unde et antequam nati essent in synodo illa, damnati et rejecti fuere sub nomine Articulorum Lambethanorum a gloriosissima regina Elizabetha, ac viris spectatissimis, qui ipsi erant a sanctioribus consiliis, ut [k] testati sunt iidem præsules) non eodem in loco parique honore cum decretis conciliorum universalium, per totum orbem Christianum receptis, habeamus. Ipsis novatores sumus, quod systematicam illam theologiam (a Neo-

[h] Vide epistolam episcoporum ad ducem Buckingamiæ in causa Montacutii apud Heylynum in Cyprian. Anglic.

[i] Vide Apolog. nostræ, sect. VII.

[k] Ubi supra.

tericis doctoribus, iisque exteris, ecclesiæque fere nostræ tum doctrinæ tum disciplinæ minus faventibus, consarcinatam) diutius in scholis et academiis nostris obtinere eatenus nolumus, ut contra ejus definitiones, theoremata et conclusiones ne hiscere quidem vel mutire cuiquam liceat, aut S. Theologiæ candidati illic studiorum suorum fundamenta jacienda esse edoceantur: quodque scripta imprimis veterum doctorum, ab ecclesia catholica probatorum, eorumque præcipue, qui apostolicæ ætati viciniores fuere, omnibus sedulo legenda debitaque veneratione excipienda proponimus. Verbo, novatores ipsis sumus, (quis non miretur?) quod post S. Scripturas primævam ac puriorem antiquitatem unice colamus ac revereamur ipsi, aliisque authores simus, ut ejus consentiens judicium, ubi reperiri potest, (ut in omnibus certe reperitur, quæ majoris momenti sunt; in cæteris vero liberum cuique judicium suum, salva pace ecclesiastica et Christiana, relinquendum,) religiose sequantur: persuasum habentes, hanc esse optimam, imo hanc unicam rationem esse infelicissimas, quæ ecclesiam Christi hodiernam tot in partes sciderunt, controversias finiendi.

4. Hic iis animus, hæc eorum culpa, quos invidioso Novatorum titulo insignire placuit theologiæ pro-
6 fessori. Quam vero indignum sit genuino ecclesiæ Anglicanæ filio, cuiquam, hoc nomine, istam infamiam inurere, paucis ostendendum est. Norunt omnes, qui in historia nostra plane hospites non sunt, reformationem nostram ad exemplar veteris ecclesiæ catholicæ in omnibus, quatenus fieri id potuit atque ætas pateretur, conformatam fuisse. Hinc ordo episcoporum in Anglia retentus, rejecta novella reginiminis ecclesiastici forma, quæ Calvini consilio in

vicinis ecclesiis obtinuerat. Hinc vetustissimæ publicarum precum formulæ, ritus, ceremoniæ religiose apud nos observatæ. Hinc antiqua quædam dogmata, a Calvini licet placitis longius abhorrentia, (nempe, de universali propitiatione per Christum Servatorem facta, de fidei justificæ deficibilitate, (de quibus suo loco,) de infantium omnium a parentibus Christianis oriundorum, ac sacro baptismate consignatorum, indeque absque actuali peccato denatorum, certa salute, &c.) apud nos fixa et stabilita: ut vel ex ipsa ecclesiæ nostræ reformatæ prima constitutione satis edoceantur filii ejus, quantum veteris ecclesiæ catholicæ judicio tribuendum sit. Hinc canon ille, (quem alicubi in Examine jam indicavimus,) primis fere reformationis nostræ temporibus, anno scil. 1571. plenæ synodi provincialis consensu sancitus, regiaque authoritate Elizabethæ nostræ insuper confirmatus, de concionatoribus[l]: "Imprimis vero videbunt, ne quid "unquam doceant pro concione, quod a populo reli- "giose teneri et credi velint, nisi quod consentaneum "sit doctrinæ Veteris aut Novi Testamenti; quod- "que ex illa ipsa doctrina catholici Patres et veteres "episcopi collegerint." Hinc inter directiones sive regulas, quas, consultis episcopis, sapientissimus rex Jacobus, Elizabethæ successor, academiæ Oxoniensis (gliscente ibi puritanica factione quam solito magis) vicecancellario, collegiorum atque aularum præfectis, duobus professoribus, binisque procuratoribus sedulo curandas mandavit, hæc numero septima est[m]: "Ut theologiæ candidati admoneantur navare ope- "ram et studium ejusmodi libris, qui doctrinæ et "disciplinæ ecclesiæ Anglicanæ maxime consentanei

[l] Collect. Canon. Londini edit. 1671. p. 238. [p. 19.]

[m] Vid. Heylyn. Cypr. Anglic. p. 71, 72.

" sint, hoc est, ad lectionem Patrum, conciliorum, " scholasticorum, historiarum, polemicorum tempus " suum conferre; neque compendiis atque abbrevia- " turis diutius, quam par est, immorari, ita ut in " ipsis studiorum suorum theologicorum fundamenta " jaciant." Cujus prudentissimi consilii si doctori in mentem venisset, nunquam certe enchiridion suum didacticum magis ad Calvini instituta (ut suo loco ostendetur) quam ad nostræ aut veteris ecclesiæ dogmata amussitatum, juventuti academicæ (exemplo apud nos, ni fallor, prorsus novo) obtrusisset.

5. Hinc præstantissimi ecclesiæ nostræ theologi constanter et palam omnibus testati sunt, se veterum doctorum consensum ambabus ulnis amplexos fuisse, neque quicquam sive in doctrina, sive in regimine ecclesiastico, quod ab eo alienum esset, admittere unquam voluisse. Sic doctissimus Saravia (quem merito inter nostros theologos numeramus) in prologo Defensionis contra Bezam: " Contra una- " nimem," inquit, " et constantem omnium Patrum " veteris ecclesiæ consensum nihil sine expresso Dei " verbo est innovandum. Hoc enim libere dico: " quisquis Patribus omnem authoritatem adimit, ipse " sibi nullam relinquit." Idem in eadem Defensione[n]: " Id negat dominus Beza, et quotquot cum " eo sentiunt: at Patres rem tamen aliter intellexe- " runt; quorum concordi et unanimi sententiæ, ab- " sit, ut Bezæ, aut Calvini, aut alius cujuspiam ex " Neotericis præferam judicium, et hos sapere, illos " vero desipuisse judicem." Ita clarissimus Juellus in Apologia: " Accessimus," inquit, " quantum max- " ime potuimus, ad ecclesiam apostolorum et vete-

[n] Cap. 7. [p. 111.]

" rum catholicorum episcoporum, &c. Neque tan-
" tum doctrinam nostram, sed etiam sacramenta,
" precumque publicarum formam, ad illorum ritus
" et instituta direximus." Similiter doctissimus Bil-
sonus contra puritanos[o]: " Ne sitis injurii," inquit,
" nihil eorum recusamus, quæ prima et antiqua
" Christi ecclesia, tanquam aperte vel tacite com-
" prehensa in Scripturis, generatim unquam appro-
" bavit, vel usurpavit. Mos iste vester est." Sic
quoque magnus Casaubonus, regis et ecclesiæ nostræ
interpretem agens[p]: " Rex," inquit, " cum ecclesia
" Anglicana pronuntiat, eam demum se doctrinam
" pro vera simul et necessaria agnoscere, quæ e fonte
" Scripturæ sacræ manans per consensum ecclesiæ
" veteris, ceu per canalem, ad hæc tempora fuerit
" derivata." Idem alibi[q]: " Quod si me conjectura
" non fallit, totius reformationis pars integerrima est
" in Anglia, ubi cum studio veritatis viget studium
" antiquitatis." Vehementer autem, pro more suo,
doctissimus Montacutius in Originibus: " Consen-
" sum hunc καὶ συμψηφισμὸν totius antiquitatis agnos-
" cunt, qui nobis prodiere nuper theologi novi, stulti
" fortasse, certe adolescentes. Sed non moventur
" traditione. Est multum, aiunt, deferendum vene-
" rationi priscarum ecclesiarum et sanctissimorum
" Patrum. Εἶγε καλῶς, ὑπὲρ εὖ. Sed quid verba au-
" diam, quum facta videam? venerandæ antiquitatis
" canitiei insultantes, non obstrepentes tantum, eos
" qui nondum ære lavantur, capite censos, non for-
" tunis: qui sibi videntur saperdæ, cum sint capreæ.
" Sed oportet Deum potius audire, quam homines.

[o] De Perpet. Eccles. Reg. cap. 15. [p. 409.]
[p] Epist. ad Peron. p. 20.
[q] Epist. 709. [al. 837.] ad Cl. Salmas.

" Et hoc præclare, si modo Deus unum, aliud præ-
" cipiat homo. Sed est hoc τὸ κρινόμενον probandum
7 " ipsis fuerat, non pronuntiandum: imo ne κρινόμενον.
" Constanter tenemus contra totam factionem nova-
" torum, a Deo, Dei verbo, mente et sententia nun-
" quam recessisse antiquiores. Affirmant ipsi: Vah!
" nam quantula est novatorum authoritas, ut cum
" ipsi dicant, illi negent, ipsis quam illis potius acce-
" damus? nam quando recessit Spiritus Domini ab
" ecclesia, ut contra ecclesiam stantes alloqueretur?"
Huic succinit reverendissimus ejus in cathedra Nor-
vicensi successor Josephus Hallus[r]: " Profecto," in-
quit, " qui verbo Dei æternis literarum monumentis
" consignato, qui symbolis quibusque primoribus, qui
" conciliis quatuor generalibus, qui communi Patrum
" per sexcentos annos a Christo judicio lubens sub-
" scripserit; (quod nos facere religiose profitemur re-
" formati;) si errare in minimis poterit, hæreticus
" esse non poterit." Agmen claudat clarissimus Ham-
mondus noster[s]: " Ecclesia," inquit, " Anglicana hoc
" se universo Christianorum orbi charactere dignos-
" cendam, hoc æquæ posteritati æstimandam propo-
" nit, quod in controversiis fidei aut praxeos decer-
" nendis illud firmum ratumque semper habuerit,
" (et huic basi reformationem Britannicam niti vo-
" luerit,) ut Scripturis primæ, dein primorum sæcu-
" lorum episcopis, martyribus, scriptoribus ecclesias-
" ticis secundæ deferrentur." Ex quibus omnibus
constat, quinam, si judicio standum sit summorum
in ecclesia nostra theologorum, ipsiusque adeo eccle-
siæ nostræ, pro novatoribus revera habendi sint; illi
scil. qui aut dogmata cudunt a veterum episcopo-

[r] Conc. ad Clerum. 1623.

[s] Dissert. contra Blondel. procem. cap. 14. sect. 13. [p. 50.]

rum consensu discrepantia, aut regimen in ecclesia catholica ubique receptum novatum eunt.

6. Hic itaque pedem figo; ostendat, proferat D. Tullius ex Harmonia nostra, a capite ad calcem perlustrata, vel unam propositionem a me defensam, quæ veteris ecclesiæ catholicæ decretis repugnat, et protinus victas ipsi dabo manus; haud cunctanter fatebor, mihi novatoris infamiam meritissimo jure ab ipso inustam esse; meum sive errorem sive hæresim palam ac publice retractare, et coram orbe Christiano palinodiam canere non refugiam; æterno deinceps linguæ calamique silentio (quod fecisse olim Sulpitium ferunt[t]) temeritatis atque ἑτεροδοξίας meæ pœnas luiturus. Deus novit cordis mei secreta: in dogmatis theologicis, a novaturiendi prurigine (quam etiam supremi Judicis tribunal insiliens fidenter mihi tribuit[u] theologiæ professor) adeo alienus sum, ut quæcunque catholicorum Patrum et veterum episcoporum consensu comprobata sunt, etiamsi meum ingeniolum ea non assequatur, tamen omni reverentia amplexurus sim. Nimirum non paucis experimentis monitus didiceram, cum adhuc juvenis Harmoniam scriberem, (quod mihi jam confirmata ætate persuasissimum est,) neminem catholico consensui repugnare posse, quin is (utcunque ipsi aliquantisper adblandiri videantur sacræ Scripturæ loca nonnulla perperam intellecta, et levicularum ratiuncularum phantasmata) tandem et divinis oraculis et sanæ rationi repugnasse deprehendatur. Quotidiano gemitu et suspiriis deflere soleo effrænem illam prophetandi licentiam, quæ in Anglia nostra (etsi non in ecclesia nostra Anglicana, ut conqueritur D. Tullius) per ali-

[t] Gennad. in Catalog. Vir. Illust. [u] Just. Paul. p. 139.

quot annos, dira necessitate, uti nonnullis visum est, efflagitante, obtinuit. Ut verbo dicam; hoc animi mei votum sincerum, Τὰ ἀρχαῖα ἔθη, δόγματα, κρατείτω. Neque alia fere de causa D. Tullii placita quædam magis aversor, quam quod ista unanimi veterum doctorum sententiæ prorsus adversa esse pro comperto habeam.

7. Quoniam vero doctorem non puduit, popularia ista convitia de papismo et Socinismo (quæ sane non bene conveniunt, nec in una sede morantur) in novatores, quos sibi confinxit, passim in hoc invectivo suo intorquere, visum est hic semel duabus istis calumniis speciatim occurrere. Ad papismum quod attinet, nos appellat "Pontificiorum æmulos[x]," et "Jesuitarum palpones[y], sub pontificiis perfide me-"rentes, et ecclesiæ Anglicanæ filiorum nomen no-"bis vix pudenter arrogantes[z]." Per totum autem caput undecimum hoc unum agit, ut lectori persuadeat, sententiam nostram justificationis super articulo, a pontificiorum, eorumque adeo, qui operum meritum in justificationis negotio adstruunt, ne latum quidem unguem aut digitum transversum discedere. Atque ut ipsum pus maligni et exulcerati animi sentias, en doctoris verba: "Neque hoc qui-"dem negare solent aut pontificii, aut qui alio no-"mine *adhuc* internosci malunt adversarii." Quos adversarios, a pontificiis tantum nomine tenus discriminatos, intelligat, omnibus, qui librum ipsius legerunt, nimis manifestum erit; nempe, non modo exosum sibi Harmonistam, sed et alios quam plurimos in Anglia nostra theologos, ecclesias, pulpita, prela (doctore ipso fidem faciente) occupantes, qui-

[x] Pag. 4 [y] Pag. 8. [z] Pag. 76.

buscum ille sentit. In hos omnes quam atrocem jacit contumeliam una illa vocula (ut peritiores calumniarum artifices pulchre callent aliorum famam verbulo occidere) *adhuc?* Quasi scil. theologi isti, qui hucusque nomine quidem, et solo nomine reformatorum gavisi sunt, mox, cum occasio se commoda obtulerit, et nomen ipsum facile deponere et in pontificiorum castra aperte transire parati essent. Verum obtestor omnes, quibus veritas, pietas, candor, 8
pax cordi sint, ut ne facile hic doctori fidem habeant. Sciant exteri, (nam domi nemo, nisi qui ex fanaticorum grege sit, inverecundo convitio aurem præbebit,) esse et semper fuisse theologorum istorum in numero, quos pro novatoribus habet D. Tullius, quam plurimos, qui editis scriptis luculentissimis pontificiorum errores strenue et felicissime impugnarunt; neque ab aliis, quam ab eorum nonnullis, de castris et copiis Romanensium gloriosius triumphatum esse. Nominibus abstineo, quod et ipsorum, quotquot in vivis adhuc sunt, modestiæ, et aliorum invidiæ parcendum duxi. Interim verum esse, quod dico, norunt, sentiunt, et macerantur pontificiæ apud nos causæ pugiles; gratulantur boni omnes, et candidi rerum æstimatores, neque diffitebitur æqua et grata posteritas. Ad me vero quod attinet, (minimum theologorum, qui propter veritatem catholicam et genuinam ecclesiæ nostræ doctrinam, contra novitia quorundam placita libere assertam, digni habiti sunt, qui contumelia afficerentur,) adjuvante Domino, centies emori mallem, quam fidem in conciliabulo sive conspiratione Tridentina cusam amplecti. Quoscunque pontificiorum errores sive in articulis suis, sive alibi damnavit ecclesia Anglicana, (non temere hæc effutio, sed consulto loquor,) et ipse pa-

riter damno. Pro virili mea parte et exigua gregis Christi portione, meæ curæ commissa, sedulo operam navavi, ut de laqueis, quos emissarii Romani apud nostrates hic illic latenter struxerunt, atque etiamnum struere non desinunt, incautiores tempestive monerem: Deoque etiam opt. max. gratias ago, quod me peccatore instrumento uti dignatus fuerit, ad animas quasdam ex orco et barathro errorum et superstitionum papisticarum extrahendas. Sed quid attinet istis diutius immorari? Certe nemo prudens ægre tulerit, pro pontificio haberi a doctore nostro, qui Harmoniæ authorem hoc solo nomine, quod doceat, "veram contritionem necessario præcedere jus-"tificationem hominis," atque hanc fuisse veterum protestantium constantem doctrinam affirmet, tanquam "domum suam Romæ fundantem," irridet atque insectatur[a]. Scilicet ipsi pontificii sunt omnes, quotquot in hac controversia cum Antinomis non idem sentiunt.

8. Jam ad Socinismum quod spectat, in Examine[b] semel atque iterum coram Deo testatus sum, me ab ista hæresi, ut perniciosissima, animo prorsus abhorrere. Cogit me vero repetita a doctore calumnia fidem meam, infaustissimi hæresiarchæ placitis oppositam, hic distinctius exponere. Duo sunt imprimis theologiæ capita, in quibus Socinum a catholicæ doctrinæ semita longissime, et maximo cum suo aliorumque periculo, recessisse nimis manifestum est; alterum ad Christi Servatoris personam pertinens, ad beneficia ipsius alterum. De priori docet impurus dogmatista, Christum, quantus quantus sit, natura sua ψιλὸν ἄνθρωπον, sive merum hominem fuisse;

[a] Justif. Paulin. p. 32. [b] [Vid. p. 193. 268.]

dempto, quod per ineffabilem Spiritus Sancti inumbrationem, absque virili concursu, in utero Mariæ conceptus fuerit; proinde ante nativitatem suam ex beatissima Virgine omnino non extitisse: quam ego blasphemiam omni execratione dignissimam censeo. Christo præter humanam, etiam divinam naturam inesse, qua non modo ante Mariam, sed et ante omnia sæcula a Deo Patre genitus, una cum ipso extiterit, ut genuina ipsius proles; quaque ex voluntate Patris, universi hujus, h. e. cœli et terræ, omniumque quæ in iis sunt, tam invisibilium quam visibilium Δημιουργὸς fuerit, tum sacra oracula toties tamque apertissime testantur, tum ab ecclesia catholica semper, ab ipsis usque apostolorum temporibus, tanto consensu creditum est, ut hunc de Servatoris nostri divinitate articulum eodem plane assensus gradu recipiam quo ipsum Christianismum amplector, hoc est, Deo laus sit, summo. Atque ut non modo a Socinistarum, sed etiam ab alia quavis hæresi in hoc articulo me prorsus alienum, adeoque omni ex parte catholicum esse appareat, fidei Nicænæ, quæ est " in unum Deum Patrem omnipotentem, &c. et in " unum Jesum Christum Filium Dei, natum de " Patre unigenitum, h. e. de substantia Patris, Deum " de Deo, Lumen de Lumine, Deum verum de Deo " vero, natum, non factum, unius substantiæ cum " Patre, per quem omnia facta sunt, qui propter " nos homines et nostram salutem descendit, et in- " carnatus est," &c. ex animo, Deus mihi testis est, subscribo. Quin et ante aliquot annos delineavi theses quasdam historico-ecclesiasticas, de Filii divinitate, quibus veterum doctorum, qui concilium Nicænum antecesserunt, cum Patribus Nicænis consensum, tam de Filii τῷ ὁμοουσίῳ quam de τῷ συναϊδίῳ

ejusdem, (derivata traditione ab ipsa apostolica ætate,) contra Petavium et alios me liquido demonstrasse confido. Sed per adversam corporis valetudinem, per alias curas variaque negotia, quibus in dies singulos distineor, non licuit mihi hactenus sparsas schedas recolligere, atque opus imperfectum ad umbilicum perducere.

9 9. De beneficiis Servatoris nostri negat Socinus [b], Christum pro peccatis nostris satisfecisse, sive peccatorum nostrorum pœnas solvisse, sive vice nostra mortem subiisse. Ego vero ex innumeris, iisque disertissimis S. Scripturæ locis liquido liquere credo, Christum non modo *bono* nostro, (quod scil. fatetur hæresiarcha, et de quovis martyre verum est,) sed etiam *vice* nostra mortuum esse; hoc est, (ut omni vocabulorum ambiguitati occurratur,) nisi Christus esset mortuus, nos, ex decreto saltem divino gravissimis de causis concepto, necessario fuisse morituros; et quia Christus mortuus est, nos non necessario morituros morte æterna. Hoc vero posito,

[b] Socin. Disput. de Jesu Christo Servat. par. II. cap. 7. "Ego "nego, Christum justitiæ divinæ quicquam pro nobis solvisse." Et ibidem: "Fateor, Jesum Christum propter iniquitates nostras "et pro peccatis nostris mortuum esse; sed inde tamen consequi "constanter nego, ipsum Christum alicui divinæ justitiæ pro pec- "catis nostris satisfecisse, sive illi id solvisse, quod nos propter "peccata nostra solvere debuissemus. Mori enim propter pec- "cata, seu pro peccatis alicujus, nihil aliud est, quam causa sive "occasione peccatorum illius mori. Causa autem sive occasione "peccatorum alicujus is certe moritur, qui ideo moritur, ut quis a "peccatis suis retrahatur, utque illi fides fiat, peccata sibi, si ab "illis se retraxerit, condonatum iri, ac præterea, ut is fructum "ejusmodi condonationis, et ita ipsam condonationem re ipsa "sentiat et consequatur. Atqui, ut nobis hæc omnia evenirent, "mortuus est Christus."

futurum scil. ut nos morte afficeremur, ni mortuus esset Christus, solutio, sive satisfactio deinde, (uti optime observavit summus catholicæ veritatis in hac quæstione vindex[c],) recte colligitur ex ipsa rei natura. Aut enim injuria eramus morte afficiendi, aut jure: non injuria; mortem enim commeriti eramus; jure igitur: si jure, eramus igitur mortis debitores. Ab hoc debito liberationem nobis Christus impetravit aliquid dando. Dare autem aliquid, ut per id ipsum alter a debito liberetur, est solvere aut satisfacere. [d]Negat districte Socinus, Christum crucis suæ sacrificio commeritum esse, ut remissionem peccatorum Deus nobis largiretur: [e]imo negat, "Deum "ob fusionem sanguinis Christi quicquam nobis pro- "misisse." Scilicet hæc constans ejus doctrina, Christum non ideo mortuum fuisse, ut aliquid nobis impetraret a Deo promittendum; sed tantummodo ut promissorum, jam quasi sponte, et absque propitiatione ulla interveniente, a Deo factorum, fidem nobis faceret. Ego vero firmissime credo, Christum Servatorem nostrum, utpote Dei Patris Filium ge-

[c] Grot. de Satisf. IX. p. 177. edit. Oxon. 1636.

[d] Idem ejusdem libri cap. 26. "Non solum *satisfactionis* "seu *satisfaciendi* verbum, cum de salute nobis per Christum "parta agitur in S. Scripturis, ut ipse fateris, nusquam apparet; "sed nihil ejusmodi, ne semel quidem, expresse in iis scriptum "reperitur. Quale esset, quod Christus morte sua nobis Deum "reconciliasset; vel quod pœnas universas, nostris iniquitatibus "debitas, moriendo divinæ justitiæ persolvisset; vel quod nos e "manibus justitiæ divinæ sanguinem suum redemptionis nostræ "pretium illi dans liberasset; vel quod scelera nostra obedientia "sua compensasset; vel quod, ut remissionem peccatorum Deus "nobis largiretur, digne commeritus fuisset; vel denique saltem, "quod aliqua ratione Dei iram nobis placasset."

[e] Lib. I. cap. 3.

nuinum, ipsique charissimum, stupenda sua in assumpta humana natura κενώσει, sive ad mortem usque crucis exinanitione, bona illa maxima, quæcunque in evangelico fœdere promittuntur (remissionem nempe peccatorum, vitam æternam, quodque ad utrumque illud beneficium assequendum est necessarium, Spiritus Sancti donum) nobis, sub conditionibus in eodem fœdere præscriptis, a Deo Patre impetrasse, sive, ut Deus tanta nobis beneficia ea ratione largiretur, digne commeritum esse; proinde gratiosissimum evangelii fœdus integrum in Christi obedientia, cujus mors ipsius et oblatio in cruce facta complementum fuit, tanquam in causa sua προκαταρκτικῇ meritoria, eaque unica, omnino niti et fundari. Hæc omnia complexus est paucissimis verbis (quæ sæpius in Examine citavi, et ideo toties repeto, quod veram et genuinam satisfactionis Christi notionem, in ipsis clare explicatam, lectoris animo quasi inculcare vellem) vir apostolicus, et scriptor tantum non Θεόπνευστος, Clemens in Epistola ad Corinthios; ubi fideles monet, ut serio perpendant, "Quam pretiosus Deo "sit Christi sanguis, qui propter salutem nostram "effusus toti mundo pœnitentiæ gratiam obtulerit[f]." Quæ verba hunc sensum manifestum habent: tanto apud Deum Patrem in pretio habitam fuisse, adeo ipsi placuisse Filii sui ad mortem usque crucis obedientiam, (quod scil. cum ineffabili φιλανθρωπίᾳ, atque adversus Deum Patrem summissione conjuncta fuerit; et præterea ex οἰκονομίᾳ illa, gloria divinorum

[f] [Ὡς ἔστι τίμιον τῷ Θεῷ αἷμα αὐτοῦ, ὅ, τι διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκχυθὲν παντὶ τῷ κόσμῳ μετανοίας χάριν ὑπήνεγκεν. c. 7. p. 152. Addas quoque—τὸ αἷμα αὐτοῦ ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χριστὸς ὁ Κύριος ἡμῶν ἐν θελήματι Θεοῦ, καὶ τὴν σάρκα ὑπὲρ τῆς σαρκὸς ἡμῶν, καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν. c. 49. p. 176.]

attributorum, justitiæ imprimis et misericordiæ divinæ, mirandum imo prorsus stupendum in modum eluxerit,) ut propterea cum universo humano genere, peccati reatu involuto atque iræ suæ obnoxio, (quodque adeo una cum angelis apostatis perdere funditus jure poterat,) fœdus gratiosissimum iniverit, quo remissionem peccatorum, vitamque adeo æternam omnibus sub lege pœnitentiæ (quæ universum hominis lapsi et peccatoris ad Deum redeuntis officium complectitur) daturum se receperit. Hæc est vera, apostolica, et catholica de satisfactione Christi doctrina, Socini placitis adversa satis, quam, ita me Deus amet, ut ex animo amplector. Vulgares vero istas, atque augustissimo mysterio plane indignas opiniones, dogmata illa insulsa et perniciosa, a Christianismo non minus quam Socinismo abhorrentia, quæ in hac quæstione theologi quidam Neoterici commenti sunt, absit ut cum hac catholica fide commisceam. Placita volo eorum, qui docent, vel Deum Patrem Filio suo, ipsi nunquam non charissimo, etiam tum cum in cruce sese εἰς ὀσμὴν εὐωδίας, Eph. v. 2. ipsi offerret, revera iratum fuisse; vel Christum in passione sua damnatorum pœnas ac Tartareos cruciatus subiisse; vel communem Servatorem tantum pro paucorum quorundam peccatis sacrificium suum obtulisse; idque in eorum, ut loquuntur, persona, ita ut ipsi justitiæ divinæ satisfecisse, perque eam satisfactionem formaliter justi, atque ab omnis peccati non modo reatu, sed et culpa plane liberi a Deo censeantur; vel (quod inde consequitur) paucos istos, ad quos solos satisfactio Christi pertinet, per eam ipso facto liberatos fuisse, ac proinde justificatos in foro Dei, antequam nati essent; eamque justificationem, quæ fidei in Scripturis tribuitur, de justificatione in

foro tantum conscientiæ, sive de sensu et perceptione justificationis antea peractæ, intelligi debere; vel denique fructus satisfactionis Christi salutares, voluntate Dei Patris et Christi in evangelio patefacta, ex una conditione fidei simplicis virtutis suspendi: quæ manifesta est doctoris nostri sententia. Qui super fundamentali hoc religionis Christianæ articulo, una cum auro catholicæ doctrinæ, hujusmodi *ligna*, *fœnum* et *stipulam* non modo ipsi temere ædificarunt, sed et ista sua additamenta, tanquam ipsum essent fundamentum, aliis tantum non cum anathemate obtruserunt, viderint ipsi, quomodo olim ad tribunal Domini rationem reddituri sint.

10. Verum urgent adversarii, in hac saltem de justificatione controversia plane Socinianum esse Harmonistam, atque in Socini castra aperte transiisse. *Resp.* Hoc aperte falsum esse, vel ex iis, quæ jam a nobis dicta sunt, satis liquet. Nam inter Socinum et Harmonistam ingens est hic dissidium de re omnium præcipua, nempe de causa justificationis nostræ προκαταρκτικῇ meritoria, quam Harmonista in solo Jesu Christi sacrificio propitiatorio sitam esse constanter docet; Socinus vero nullam prorsus agnoscit. Sed quid multis opus est? hæc summa est doctrinæ meæ de justificatione hominis, (et si quid ultra hæc duo docuisse me D. Tullius evicerit, vicerit,) neminem ex pacto evangelico, meritoria Jesu Christi sanguinis effusione impetrato ac sancito, remissionem peccatorum, sive justificationem, absque fide et pœnitentia comparare posse; absque fidei vero et pœnitentiæ fructibus acceptam justificationem custodire et conservare posse neminem. Jam hæc doctrina Sociniana si sit, tum certe (liceat hic ad doctoris verba alludere, quibus ille Harmonistam

alicubi [g] irrisit) Socinianos habemus Patres, Socinianam ecclesiam Anglicanam, Socinianos reformatos omnes saniores, Socinianum quoque ipsum evangelium. Quem nunc pudebit hujus Socinismi, talibus patronis ornati?

11. In abstergenda hac de Socinismo calumnia eo diutius moratus sum, quod et per se gravis illa sit, atque a multis rescivi, istam de me famam inimicorum meorum artibus et industria tam late sparsam esse, ut jam pene ubique pro Socinista habear. Sane expertus loquor, insignem calumniam non modo cessisse in familiæ meæ detrimentum, sed etiam successui laborum meorum in sacro ministerio (quod me angit maxime) gravi impedimento fuisse. Deus opt. max. ex effusissima ipsius misericordia gratiam illis largiatur, qua de tam atroci in fratrem suum injuria seriam et tempestivam agant pœnitentiam, ut tremendum illud judicium, quod in futuro sæculo calumniatores manet, effugiant. Interim me solabor benedictione Dei, Domini ac Servatoris mei Jesu Christi, qui dixerit: *Beati eritis, quum vos convitiis affecerint, et mentientes dixerint quidvis mali adversus vos propter me. Gaudete et exultate, quoniam merces vestra multa est in cœlis,* &c. Matt. v. 11, 12. Atque hactenus de titulo Novatorum, quo in libri inscriptione adversarios suos gravare voluit D. Tullius; cujus invidiam ita amolitus sum, ut nihil fere, quod eodem spectat in ipso libri corpore, omiserim. Hoc autem eo feci consilio, ut deinceps lector cordatus animo a præjudiciis libero atque inoffenso pede in examine eorum, quæ ad causam ipsam pertinent, mecum progrederetur.

[g] Justif. Paulin. p. 42.

11 SECTIO II.

AD LIBRI PRÆFATIONEM.

1. EX præfatione doctoris prudenti lectori conjecturam liceat capere, quid ab ipso in operis progressu expectandum sit. Nimirum simul atque e carceribus exiit, a meta longius aberrat; cum in sermonis initio magna verborum pompa explicare aggreditur, quanti sit momenti, judicio prophetarum, Christi, apostolorum, doctorum, ecclesiarum antiquarum, recentiorum, omnium, controversia de justificatione peccatoris; nempe hominumne, an unius Christi Servatoris nostri, meritis ipsa nitatur. Quis enim ex adversariis, quos præcipue in hoc opere impugnat, illud unquam in dubium vocavit? Certe mea isthuc refert nihil. Quare rhetoricationem illam bene longam, ut plane ἀπροσδιόνυσον, prætereo.

2. Deinde V. R. illos acriter theologos perstringit, qui a lite, quam ipse tanto fervore contra Harmonistam et alios intendit, abstinendum censuere, quod lis illa tandem in meram λογομαχίαν recidat, hoc est, quod nihil ipsi dicant, quod non protestantes omnes saniores, etsi aliis fortasse verbis, dixerint. Hos ut torpidos, et somnolentos, ac plane Galliones, quibus nihil curæ sit summa Christianæ doctrinæ capita utram in partem definiantur, modo suo ipsi fruantur otio, irridet atque insectatur his verbis[h]: "Haud pau-
" cos quoque, qui nihil fortasse contra definiunt, ne-
" scio quis animi torpor (reside hoc sæculo) invasit,
" ut omnium nobilissimam, maximique ponderis con-
" troversiam pro inutili habeant λογομαχίᾳ, sicque

[h] Pag. 3.

" cavent, ne suaves illis unquam abrumpat somnos." Certe λογομαχίαν esse quæstionem illam, Utrum fides *quæ est viva*, an fides *qua viva est*, hominem ex pacto evangelico justificet, ipse observavi Harm. Apost. Diss. Prior. VI. 2. [p. 62.] ubi et protestantium omnium saniorum in re ipsa consensum ostendi. Tantum ibidem monui, ex justificationis doctrina, a theologis quibusdam reformatis, quorum alioqui mens et sententia sana et orthodoxa fuit, incommodis verbis explicata, vulgus hominum perniciosissimos de re ipsa errores concepisse, quibus postea theologi illi distinctiunculis et cautelis suis frustra conati sunt remedium afferre. Laudavi sapiens illud maximi Grotii hac de re effatum, " Locutiones incautas res " sequuntur perniciosæ." Neque sane λογομαχίαις istis insumitur Harmonia nostra, cujus scopus et institutum est conciliatio ἐναντιοφανείας inter duos apostolos in re gravissima; cujusque pars longe maxima agit de Pauli δυσνοήτοις, quæ ab indoctis male et in perniciosos sensus intellecta fuisse conquestus est olim Petrus apostolus; atque utinam nobis hodie ejusdem querelæ deesset justa occasio. Si ex hoc opere nimium necessario contentiosi quidam homines inanes λογομαχίας ac lites inutiles serendi ansam arripuerunt, non est illud mihi vitio vertendum. Cæterum cum D. Tullius theologos illos (qui mihi videntur viros fuisse prudentes, et temperatioris ingenii) ibidem tam serio monet, " ut ne veritatis " divinæ magnalia pro nihilo habeant," operæ pretium est scire, quænam sint ista divinæ veritatis magnalia, pro quibus tantopere digladiandum censuit. Purgatis auribus accipite subtilem doctoris theologiam. Justificamur, inquit, per fidem solam, idque non ut opus humanum, etsi bonum, neque ut

conditionem tantummodo in evangelio præscriptam; sed ut instrumentum apprehendens et applicans unius Christi justitiam. Justificamur quidem per fidem, quæ est *sincera Christi acceptatio, ut Domini et Servatoris nostri;* sed cave, ne respectui illi fidei, quo in Christum ut Dominum refertur, justificationem tribuas[1]; "Cum vero Christi Sacerdotis, et Do-
" mini sive Regis munia, licet eadem semper et indi-
" vulsa subjecto, suis tamen formalitatibus ab intel-
" lectu seorsim collocantur, necesse est, ut justifica-
" tio, quæ ex sola satisfactione Christi oritur, non
" dominio, quæque conceptu suo formali non in mor-
" tificatione peccati, sed in non-imputatione, seu pec-
" catoris absolutione continetur, pro objecto quoque
" primo et formali Christum Sacerdotem sive Serva-
" torem habeat. In reliquis conceptibus Christus,
" fateor, est objectum justificationis ut *Quod*, sive
" materiale; ut Servator tantum et Sacerdos, formale,
" sive ut *Quo;* hoc est, (ne cui forte terminorum
" scholasticorum spinæ tenellos lædant pedes,) etsi
12 " idem Christus sit Dominus et Sacerdos, totusque
" in justificatione recipiatur, totus tamen omni sensu,
" i. e. omnium promiscue munerum intuitu, ad justi-
" ficationem formaliter minime requiritur, sed tan-
" tum qua Sacerdos et legi satisfaciens." Quis sanus non indignetur, has λεπτολογίας (quarum aliquas vix, ac ne vix quidem ad congruum sensum reducas, ut cum Christus toties dicitur *objectum justificationis*) pro veritatis divinæ magnalibus venditari? Et tamen hoc parum est. Ut veritatis divinæ magnalia veneratur D. Tullius dogmata quædam valde perniciosa, a quibus Christianorum aures abhorrent, atque

[1] Justif. Paulin. p. 112, 113.

pro iisdem, tanquam pro aris, pugnat. Hujusmodi sunt [k], hominem justificari, h. e. peccata ipsi remitti, atque jus ad salutem dari, antequam pœnitentiam agat et vere contritus sit; hominem impium justificari in sensu composito, dum impius adhuc manet [l]; sive ante justificationem (quovis signo rationis) unumquemque esse impium; nihil virtutis [m], aut operis humani ad justificationem hominis requiri, magis quam ad hominem jam natum ut nascatur, &c. Certe cavet abunde D. Tullius, ne posthæc controversia pro inutili λογομαχίᾳ habeatur, cum ipsas Antinomismi fæces, tanquam apostolicam, catholicam, atque ecclesiarum omnium reformatarum doctrinam γυμνῇ κεφαλῇ defendit, nobisque tam fidenter obtrudit.

3. Quis vero ad sermonem illum vere tragicum, quem D. Tullius, veluti e suggesto, in Harmonistam aliosque suos adversarios intonat [n], nempe, "Justifica-
" tionis doctrinam male intellectam lapidem fuisse
" istum offensionis et petram scandali, ad quam Ju-
" dæi impegerunt, quod utique vitam quærerent in-
" ter operum sepulchra, justificationem non ex lege
" fidei, sed ex operibus; non de terminis, sed de tota
" possessione in confesso litem esse; non de muris,
" sed de palladio Christiano: ubi vel ex minima
" titubatione (sicuti per glaciem ambulantibus) maxi-
" mum oriatur discrimen; nullam esse spem apud
" Deum consequendi salutem, si unica ignoratur via;
" denique, cum binas omnino justificandi coram Deo
" vias sacra nobis pagina indigitat, fidei scil. atque
" operum, horumque adversas plane frontes ostendit,
" et medii quicquid est temperamenti toties et tam

[k] Pag. 30, 31, 32, 102. [l] Pag. 103. [m] Pag. 53. [n] Pag. 3, 4.

" aperte fastidit, utram quis semitam elegerit, non " esse tesserarum lusum, sed potius æternæ sortis " quasi pignus et sponsionem :" quis, inquam, ad hæc dicta non totus obstupescat? Serione credit D. Tullius, nos in quæstione de justificatione hominis cum Judæis sentire, hoc est, ex lege Mosis, sive ex ullis operibus nostris absque Christo Mediatore justitiam ac salutem sperare? serione credit, nos totam fidei nostræ possessionem atque ipsum palladium Christianum amisisse, unicam salutem consequendi rationem ignorasse, atque ex binis justificandi (uti loquitur) coram Deo viis, ad salutem altera, altera ad interitum ducente, posteriorem illam tanquam æternæ sortis nostræ miserrimæ pignus et sponsionem elegisse? Si ita est, Deus misereatur hominis, quem sive judicium sive charitas sua ita prorsus destituerit. Sciat V. R. me aliam justificationis ac salutis obtinendæ rationem ignorasse præter hanc: Firmissime credo, mihi Christi evangelio firmum assensum præbenti, atqui ex ea fide veram agenti pœnitentiam, hoc est, per gratiam Christi omnis peccati mortalis jugum excutienti, serioque me devoventi in evangelicæ legis obsequium, ex summa Dei Patris misericordia, propter merita tantum Filii sui, Domini ac Servatoris mei Jesu Christi, qui pro meis ac totius mundi peccatis sacrificium vere propitiatorium Patri suo obtulit, præterita peccata mea omnia, quotcunque quantacunque, plene remissum iri. Ita vero confido, peccata mihi actu remissa esse, meque in statu gratiæ ac salutis jam constitui, ut ex serio conscientiæ examine, ad evangelii normam instituto, de fidei et pœnitentiæ meæ sinceritate mihi constat. Credo, me, dum fidei et pœnitentiæ dignos fructus proferam, hoc est, dum

ab iis criminibus, quæ hominem e regno cœlorum juxta evangelium excludunt, abstineam, bonaque opera tum pietatis adversus Deum, tum justitiæ et charitatis erga proximum gnaviter exerceam, acceptam remissionis ac justificationis gratiam conservaturum; tandemque, si in hoc justitiæ statu moriar, ex eadem misericordia Dei per ac propter Christum, æternam vitam ac salutem adepturum. Credo, labi me posse, ac post acceptum Spiritum Sanctum (ut loquitur ecclesia nostra) a gratia recedere; eoque *salutem meam* (monente apostolo ipso) *cum timore ac tremore operor*[o]. Credo, in evangelio quidem lapsis quibuscunque et quotiescunque, modo ante mortem resipiscentiam suam renovaverint ac *priora opera fecerint*[p], veniam promitti; iisdem vero neque vitæ spatium neque gratiam, qua agant pœnitentiam, uspiam promitti; proinde illud Augustini verissimum esse[q], "Deum filiis suis quibusdam, quos "regeneravit in Christo, quibus fidem, spem, dilec-"tionem dedit, non dare perseverantiam." Credo, gratiam quandam extraordinariam ex divino beneplacito quibusdam dari; sed extremæ dementiæ esse censeo, quenquam talem gratiam præsumere, aut 13
ultra promissiones Dei in evangelio factas sibi quicquam certo spondere. Denique per totum salutis meæ curriculum, a carceribus ad metam usque, gratiam atque auxilium Spiritus divini mihi plane necessarium esse, meque sine Christo nihil boni spiritualis unquam vel fecisse vel facere posse, persuasissimum habeo. Neque tamen gratiæ necessitatem socordiæ meæ velum obtendo; utpote qui

[o] Phil. ii. 12. [p] Apoc. ii. 5.

[q] De Corrept. et Grat. cap. 8. [§. 18. vol. X. p. 759.]

sciam, gratiam illam non dari nisi *assidue petentibus*, neque effectum suum sortiri nisi *invigilantibus* [q]. Scilicet ipse Dominus hæc duo conjunxit προσοχὴν καὶ προσευχήν· eoque nos docuit (notante interpretum doctissimo) quam apte conspiret cum humana diligentia auxilium divinum. Qui enim vigilare jubetur, non agitur *ut nervis alienis mobile lignum*; qui precari, ostenditur opis divinæ indigere, sine qua inanis est omnis humana industria. Hæc est via salutis obtinendæ, quam ipse per Dei gratiam ingressus sum, aut ingredi certe volui; quam ideo elegerim, quod et in sacris ea Scripturis mihi clare monstretur, et via trita ac tuta sit, quam Christiani omnes catholici per quindecim ad minimum a nato Servatore annorum centurias ante me calcarunt. Aliam si novit viam D. Tullius, eam, si quidem ita secum (quod nollem) statuerit, sequatur suo periculo: me certe non habebit comitem.

4. Nescio autem qua sinceritate dixerit D. Tullius, se in hujus controversiæ arenam perinvitum descendisse [r]. An ille perinvitus in arenam descendit, qui non vocatus, imo et invitis ecclesiæ rectoribus, quorum judicio acquiescere debuerat, in arenam se intulit et intrusit; qui post tres repulsas ab iis, penes quos preli cura erat, acceptas, (comperta loquor,) tandem clanculum, atque arte non admodum laudabili, typographiæ licentiam adeptus est? Sed causæ tam præclaræ stimuli ipsum scil. incitarunt. Primum, quanta hæc contumelia in illos ecclesiæ nostræ summos antistites, qui causæ tam præclaræ non modo non faverint, sed et authoritatem suam opposuerint? Deinde, si solum, quod obtendit, præclaræ

[q] Matt. xxvi. 41. Luc. xxi. 36. [r] Pag. 5.

causæ studium, et veritatis augustæ (uti mox loquitur) vindiciæ ipsum in hanc arenam traxissent, cur amicam per scripta collationem, quam ipsi obtuli, recusavit? Sciat enim lector, cum aliquando cum doctore de libro ejus adversus me scripto (in partu tum, ut loquitur, hærente) coram conferrem, me ab ipso obnixe petiisse, ut paci ecclesiasticæ consuleret, ac diligenter caveret, ne ex publico dissidio inter duos ejusdem ecclesiæ theologos vel schismaticis et ecclesiæ nostræ hostibus calumniæ occasio, vel infirmis scandalum oboreretur; ac propterea chartas suas mecum amice communicare vellet, hac lege, ut si iisdem evinceret, me scripsisse aliquid, quod a sana doctrina alienum esset, errorem meum publice retractare non recusarem: respondisse vero ipsum, "se fortasse schedarum suarum exemplar brevi ad "me missurum." Novit D. Tullius, me vera scribere, et hujus rei testem quoque habere spectatæ fidei theologum, qui colloquio nostro interfuit. Sed chartas istas mihi nunquam licuit videre, donec per typographum publici juris factæ essent, atque omnium oculis expositæ.

5. Sub finem præfationis V. R. adversarios suos serio obtestatur his verbis[a]: "Hoc tantum adversæ "causæ patronos hortor et rogo, ut, si qui respon- "sionem meditentur, id eo fiat animi candore, ea "calami sobrietate, ea pacis evangelicæ reverentia, "ut si non idem salva veritate, incolumi saltem "amicitia diversum sentiamus." Præclare sane! atque utinam legem, quam aliis statuit, ipse servasset. Sed quomodo ille candori studuit, qui artibus, quas supra commemoravi, tam ab omni candore alie-

[a] Pag. 6.

nis, responsum ad librum adversarii sui adornavit? quomodo illi calami sobrietas, pacis evangelicæ reverentia, amicitiam cum diversum sentientibus sartam tectam conservandi studium cordi fuit, qui secum non sentientes, ut sophistas, novatores, doctrinæ ecclesiæ Anglicanæ desertores contra toties repetita juramenta sua et subscriptiones, pontificiorum æmulos, Jesuitarum palpones, sub filiorum ecclesiæ Anglicanæ ementito nomine sive pontificiis sive Socinianis perfide merentes, scenæ servientes, &c. passim depingit? Lepida sane est excusatio, quam huic calami sui intemperiei obtendit, cum ait [t], "Poscat, "fateor, interdum veritas styli vehementiam, furo-"rem nunquam;" quasi vero omnis styli vehementia, quæ intra furorem se contineat, pro calami sobrietate habenda sit. Si ita est, securum esse jubeo virum reverendum de calami sobrietate ab adversæ causæ patronis servanda; cum nihil sit in libro ipsius, quod quenquam adversariorum ad furorem adigat.

14

SECTIO III.

AD CAPUT PRIMUM, DE STATU QUÆSTIONIS.

1. IN definiendo quæstionis statu videtur D. Tullius ostendere voluisse, quam "assuetus (sit) pilis in "controversia findendis;" cujus artis peritiam sibi in Præfatione [u] non obscure tribuerat. Mire autem hic sese effert V. R. suosque veluti e sublimi adversarios despicit. Quippe hos irridet ut "Sophistas"

[t] Pag. 5. [u] Pag. 3.

et delusos homunciones "cum larvis luctantes;" aitque ab ipsis "statum quæstionis misere turbatum "esse;" se vero ipsum "breviter, simpliciter, et di- "serte" expositurum spondet[x]. Neque his contentus, caput conclusurus, hortatur lectorem, ut statum quæstionis ab ipso explicatum, "si in nubibus errare "nolit, memoria teneat;" facile scil. inde perspecturus, "quam leves ratiuncularum stipulæ pro solidis "argumentis" ab adversariis in hac causa porrigantur. Age videamus, ecquid tanta ostentatione tamque magnificis promissis dignum proferat.

2. "Dicimus," inquit[y], "primo, nullam esse refor- "matis vel secum vel cum aliis controversiam, an "fides, quæ justificat, sit res sterilis et infructuosa, "seu bonis operibus, uti fert occasio, nudata: talem "quippe fidem a justificatione procul universi abi- "gunt," &c. Hoc si verum sit, viderit ipse, quo pacto doctrinam suam reformatorum omnium communi sententiæ conciliare poterit. Nimirum juxta ipsius theologiam, fides justifica, cum justificat, est res plane sterilis, atque omni bono opere ac virtute vacua; utpote quæ justificat ante omnem animi sanctificationem, adeoque ante veram de peccatis contritionem, dum homo adhuc impius atque omni bona qualitate destitutus manet. Quomodo autem is fidem bonis operibus nudatam a justificatione procul abigit, qui fidei ante omne opus bonum (etiam internum) justificationem tribuit? Frustrā autem hic occinitur illud quorundam theologorum, "Fides fœta "bonis operibus justificat ante partum;" siquidem scitum hoc apophthegma a nobis alibi abunde refutatum atque explosum est[z]. Præterea concipi non pot-

[x] [Pag. 8.] [y] [Ibid.]

[z] Harm. Apost. Dissert. Prior. VI. 2. p. 42, &c. [p. 62.]

est, quomodo homo quovis signo rationis ante justificationem revera impius sit, atque omni bona qualitate destitutus, (quod asserit D. T.) qui aliquo signo rationis ante justificationem fidem habet fœtam bonis operibus.

3. Pergit: "Neque secundo quæritur, an cum "fide justifica reliquarum quoque virtutum semina "radicalia, seu mavis habitus, simul infundantur; "Hoc enim utrinque conceditur," &c. Iterum non video, quomodo hic sibi constet doctoris theologia. Si enim una cum habitu fidei justificæ reliquarum quoque virtutum habitus simul infunduntur, tum infusio ista habituum reliquarum virtutum justificationem præcedat, necesse est: nam fidem justificam præcedere justificationem fatetur D. Tullius, et per se manifestum est. Atqui alibi [a] V. R. sanctificationem, quam in habituum illorum infusione constituit, justificatione omnino posteriorem, atque (ut vidimus) hominem eo momento, quo justificatur, impium prorsus adhuc esse, strenue contendit. Dixerit fortasse (quod et revera dicit) D. Tullius, infusionem quidem habitus fidei justificatione omnino natura priorem esse, infusionem vero habituum reliquarum virtutum esse natura justificatione posteriorem; sed tamen hæc tria gratiæ divinæ opera, nempe, tum infusionem habitus fidei, tum justificationem, tum denique infusionem reliquarum virtutum simul esse tempore, atque uno eodemque instanti, ut loquuntur, peragi. Mira subtilitas! sed respondeo, 1° Si concederemus, dari talem aliquam omnium simul virtutum *instantaneam* (ut dicitur) infusionem, illud nodum non solveret. Cum enim

[a] Enchir. Didact. cap. 10.

fateantur adversarii, hominem non per merum fidei habitum, sed per actum aliquem fidei (qualiscunque demum is sit) ex habitu illo profluentem justificari, necesse est inter infusionem habitus fidei justificæ et hominis justificationem aliquod temporis momentum interveniat, quo actus ille fidei justificus perficiatur; unde cuivis manifestum fit, si habitus fidei justificæ et reliquarum virtutum simul infunduntur, fieri non posse, ut infusio ista cæterarum virtutum sit ullo modo, hoc est, sive tempore sive natura, justificatione posterior. Verum, 2°. ut libere dicam quod res est, puto, vulgatam istam doctrinam, de simplici et instantanea virtutum simul omnium Christianarum in hominis animum, sive ante sive post justificationem, infusione, prorsus erroneam esse, aliorumque adeo errorum non levium in S. theologia fontem et scaturiginem fuisse. Liceat mihi cum bona lectoris venia veritatem utilissimam, atque ad multa consideranda apprime necessariam, (ὡς ἐν παροδῳ,) paucis explicare.

4. Ac primum quidem illud fundamenti loco statuendum est, Christianas et salutares virtutes esse habitus neque simpliciter infusos neque simpliciter acquisitos, sed ex utrisque mixtos, hoc est, partim infusos partim acquisitos. Me explico; virtutes illæ non sunt habitus simpliciter acquisiti, quia neutiquam acquiruntur ullis actibus nostris præviis, absque gratia Dei atque auxilio Spiritus Sancti præstitis. Neque sunt habitus simpliciter infusi, ob hanc invictam rationem; quod simpliciter infunditur, id nobis ut officium nostrum, sive conditio ad salutem obtinendam necessario præstanda, frustra prorsus adeoque ridicule præscribitur; (quorsum enim illud a Deo nobis injungitur faciendum, quod ipse Deus

solus in nobis facit?) at virtutes illæ non frustra nobis præscribuntur; ergo, &c. Quid ergo? virtutes illas actus quosdam nostros dixerim (cum viro doctissimo) excitatos et effectos a gratia præveniente et eliciente, adsistente, comitante, et subsequente; ita tamen, ut istorum actuum frequens et crebra præstatio habitus tandem quosdam in animo ingeneret, quibus facile, lubenter, et constanter actus ipsos præstare velimus et possimus. In supernaturalibus enim actuum ipsorum principium motum a supernaturali causa statuatur necesse est, quod in naturalibus non est necesse. Et hoc si statuatur, salvari poterit universa gratiæ divinæ necessitas, dignitas, et efficacia cum natura ipsa creata, et manente etiam sub peccato. Ita enim statuenda gratia, ut non tollatur tota rei natura creata; quod fieri necesse est ubi talis infusio et infusi habitus immediatus influxus in actum statuitur. Hoc posito fundamento, haud difficile erit universæ οἰκονομίας, qua per Spiritus Sancti gratiam virtutes salutares animis nostris ingenerentur et salus nostra procuretur, rationem, ordinem, et quasi methodum intelligibiliter (quantum fert humana imbecillitas) explicare. Justificationem hominis necessario præcedunt actus quidam, seu dispositiones, (ut loquuntur,) quibus homo ad tantum beneficium a Deo recipiendum aptus atque idoneus reddatur; cujusmodi sunt, dolere de peccato, detestari peccatum, humiliter se Deo subjicere, ad Dei misericordiam confugere, in Christo Mediatore spem figere, divinum favorem ante omnia ambire, novæ vitæ firmum propositum inire, aliaque consimilia, quæ omnia sacra Scriptura sub *fidei* et *pœnitentiæ* vocabulis complectitur. Hi autem actus, sive dispositiones, neutiquam ex meris humani arbitrii viribus

proficiscuntur; sed per Spiritum Sanctum, hominem prævenientem, excitantem, adsistentem, comitantem, (nondum vero in ipso homine habitantem,) omnino efficiuntur. Efficiuntur vero in homine atque ab ipso per Dei gratiam, non in instanti, quod fieri nequit, (siquidem ut exerat quis actus illos omnes, tempore et quasi serie quadam pii discursus omnino opus esse per se manifestum est,) neque necessario sive *irresistibiliter*, ut loquuntur; sed gradatim, et prout homo se ductui verbi Spiritusque Divini obsequentem præbuerit. Homini ita per gratiam disposito, ex summa Dei misericordia per ac propter Christum maximum illud justificationis beneficium confertur, hoc est, peccata ipsi sua, quotcunque et quantacunque, plenissime remittuntur, atque jus ad salutem æternam conceditur. Demum in hominem jam justificatum, eoque *υἱοθεσίας* privilegio donatum, in signum amoris ac veluti tesseram adoptionis, *Spiritus adoptionis* a Deo emittitur, Gal. iv. 6. Hæc Spiritus donatio, quæ justificationem sequitur, a gratia ejusdem Spiritus hominis conversionem præveniente et operante bifariam imprimis differt; primo, quod animæ jam a vitiis purgatæ Spiritus Divinus arctius atque intimius quam antea unitur, in ipsam altius penetrat, pleniusque ejus facultates omnes pervadit. Unde in Scripturis dicitur Spiritus Divinus ante conversionem hominis quasi ad cordis ostium pulsare; post conversionem vero interiora domus intrare, Apoc. iii. 20. Deinde, quod Sanctissimus ille Spiritus in anima, quam antea veluti inviserat tantum et gratia sua præveniente in domicilium sibi præparaverat, jam habitat et quasi sedem suam figit, nunquam inde discessurus nisi per peccatum aliquod gravius foras extrudatur;

adeoque, si quando tale quid acciderit, lubenter rediturus, modo per seriam ac tempestivam pœnitentiam revocetur. Hæc non sunt novatorum somnia, sed ipsa veritas in sacris Scripturis manifestissime tradita. Quæ cum passim ac verbis disertissimis donationem Spiritus Sancti post fidem et pœnitentiam ponant, ipsumque Spiritum Sanctum non nisi animis jam bene præparatis ac dispositis infundi doceant, tam fidem tamen, quam pœnitentiam gratiæ divinæ verbis æque claris tribuunt. Obtestor lectorem, ut non perfunctorie legat, sed attente ac serio expendat hæc Scripturæ loca, Prov. i. 23. Esai. lvii. 15. et lxvi. 1, 2. Luc. xi. 9, 13. Joan. xiv. 17, 23. Act. ii. 38. et v. 32. Gal. iii. 14. Eph. i. 13. 1 Pet. v. 5. Apoc. iii. 20. coll. cum Joan. vi. 44. Act. xvi.
16 14. Eph. ii. 8. 2 Tim. ii. 25. Cæterum hæc donatio Spiritus Sancti, quæ fide, pœnitentia, adeoque justificatione posterior est, non novos (quod apprime notandum) in homine creat virtutum habitus, sed tantum imperfectiores illas virtutum dispositiones, quæ antea in homine per gratiam prævenientem effectæ erant, quasque sub *fidei* et *pœnitentiæ* nomine comprehendi diximus, confirmat, corroborat, intendit, auget, atque in habitus tandem solidos provehit. Nimirum veræ pœnitentiæ (utpote quæ timorem divinum, charitatem erga Deum, licet imperfectiorem, odium peccati, amorem justitiæ, &c. complectitur) insunt omnium virtutum semina, quæ deinceps a Spiritus Sancti gratia uberius irrigata in amplam virtutum ac bonorum operum segetem excrescunt; unde bona opera omnia, quæ ab homine jam justificato fiunt, in sacris Scripturis dicuntur ἄξιοι καρποὶ, ἄξια ἔργα τῆς μετανοίας· *digni fructus*, et *digna opera pœnitentiæ*, Matt. iii. 8. Act. xxvi. 20. Cum autem

variis modis (de quibus hic non est disserendi locus) in homine justificato pias illas dispositiones prævias adaugeat Spiritus Sanctus; tamen inter modos illos eminere videtur efficax illa et potens (ut verbis utar viri doctissimi) favoris divini in animum impressio, qua fidelium corda jam ante spe æternæ vitæ, quam ex verbo fœderis hauserant, imbuta, certiori plerumque spei istius sensu ita blande et suaviter afficiuntur ac perfunduntur, tanquam gustarent jam et perciperent aliquo modo virtutes futuri sæculi, et præmio promisso aliquatenus fruerentur. Ex hoc sensu favoris divini mire inflammatur charitas nostra erga Deum; charitati autem (præsertim ardenti) nihil in virtute difficile. Hæc, quantum patitur rei sublimitas, plana sunt ac facilia; quæ vero philosophatur D. Tullius de simplici atque instantanea omnium simul virtutum infusione, nunquam vel ipse, vel alius quisquam intelligibiliter explicare poterit. Sed e diverticulo in viam.

5. Progreditur D. Tullius: "Nec 3°." inquit, "li-" tem movemus ipsi, an bona opera sint ad salutem " necessaria, modo scil. loco, ordine, et ex funda-" mento sibi proprio," &c. Verum cur modum illum, locum, ordinem, et fundamentum proprium, juxta quod ad salutem revera necessaria esse fatetur bona opera, non hic (ubi proprius locus erat) explicavit? certe quia, salva hypothesi suâ, non poterat. Nam lepidæ istæ similitudines et metaphoræ, quibus adeo delectatur, nihil plane ad rem faciunt. " Ad " exstruendum," inquit, " ædificium cujusvis etiam " bajuli necessarius est usus, at non qualis archi-" tecti; ancillæ opus in domo, quæ tamen, si ma-" trem proterva agat familias, cum Hagare foras " ejicienda." Quasi scil. quisquam nostrum archi-

tecti in ædificio salutis nostræ exstruendo, aut matris familias in eodem negotio disponendo vices, non gratiæ divinæ et meritis Christi, sed bonis operibus nostris assignare ausus fuerit. Piget tam manifestam calumniam toties refellere; sufficiet nobis, si verum aliquem ad salutem obtinendam bonorum operum usum necessarium (sit ille, qualis ancillæ in domo matrifamilias servientis) sine fraude et fuco agnoverit D. Tullius, neque veram sanctimoniam pro Hagare habeat, forasque prorsus ejiciat. Sed qualem, quæso, ad salutem bonorum operum necessitatem fatetur ille, qui homini tantum credenti ante omne opus bonum, etiam internum, jus ad salutem, idque irrevocabile, non veretur concedere? An dicet, necessaria esse bona opera tantum ut signa fidei veræ et salvificæ? verum hæc necessitas non Deum, cujus omniscientia signis illis atque indiciis non indiget, sed homines tantum respicit; An ut effectus veræ fidei prorsus necessarios prædicat? sed magnum aliquid et se dignum præstabit D. Tullius, si fidem aliquam nobis descripserit quæ sit mera fides, quæque charitatem sua notione non includat, unde bona opera necessario profluant. Sat scio, hoc ab ipso præstari non posse. Utinam vero, deposito et præjudicio et fastu, serio legeret V. R. quæ de natura fidei in Examine[b] fuse disseruimus; aut, si nostra contempserit, clarissimum Hammondum (quo uti magistro non est quod dedignetur) adiret in brevi Tractatu posthumo *de Concordia inter Jacobum et Paulum*, alteri *de Æternitate Cruciatuum Tartareorum* annexo, qui errori isti refellendo pene totus insumitur.

6. Pergit D. Tullius: "Nec 4°." inquit, "con-

[b] Resp. ad Animadvers. XIII.

" trovertitur, an sensu declarativo sua bonis operi-
" bus tribuenda sit justificatio, tum domi scilicet et
" in foro conscientiæ apud ipsum justificatum, tum
" foris apud alios; *arbor enim cognoscitur ex fruc-*
" *tibus.*" Egregium vero monitum! quasi scil. quisquam sanus in quæstione de justificatione hominis declarativa, (ut loquuntur,) sive in foro conscientiæ, sive foris apud alios, controversiæ inter doctorem ejusque adversarios τὸ κρινόμενον situm esse suspicaretur. Interim nescio, quare pro concesso habeat D. Tullius, hominem foras apud alios justificari, hoc est, justum declarari, bonis suis operibus. Certe nulla bona opera nostra in sensus aliorum hominum incurrunt, præter externa; externa vero illa opera æque præstare potest hypocrita a fide justifica alienissimus atque vere Christianus; quod adeo verum est, ut clare nos doceat apostolus, posse hominem opera exterius præstare maxime heroica, (cujusmodi sunt, facultates suas omnes egenis impendere, et 17
martyrium pro divina veritate subire[c],) qui vera charitate, ac proinde fide justifica, plane destitutus sit. Quod enim ad hoc alicubi[d] respondet dominus Tullius, esse quidem forum humanum fallibile, et posse homines justificare impium et damnare innocentem, sed et idem facere fora civilia, neque tamen fora esse desinere; proinde hoc culpam ponere judicum, jus fori non tollere; hoc, inquam, nullius momenti est. Neque enim, quod homines de pietate aliorum non certo judicant, culpa est judicum, sed in causa est defectus regulæ, juxta quam ea de re certo dijudicare possent. Quin et in forum alienum se intrudit misellus homuncio, qui de alterius conscientia,

[c] 1 Cor. xiii. 3. [d] Just. Paul. p. 148, 149.

divinæ tantummodo cognitioni subjecta, sententiam ferre ausus fuerit. Possumus quidem de alterius interna pietate[e] bene sperare; sed hoc non est sententiam ferre.

7. Tandem ad ipsum controversiæ τὸ κρινόμενον explicandum se accingit D. Tullius: "Hoc itaque," inquit, "est τὸ κρινόμενον, sive status quæsiti genuinus, "(prout ab ecclesiis reformatis defenditur,) quid ni- "mirum illud sit, cujus intuitu, vel propter quod, "hominem peccatorem, iræ filium, et legis maledic- "tioni obnoxium, Deus in gratiam recipiat, ab exe- "cratione legis absolvat, vitæ demum æternæ hære- "dem faciat.——Et quidem ex parte Dei convenire "videtur, meritum hoc esse solius Christi, in quo "complacuit Pater. Dissidium ex hujus meriti ap- "plicatione oritur, nempe quid illud sit, quod in- "æstimabilem hunc thesaurum applicando nostrum "facit. *Fidem et opera* cum pontificiis aiunt ad- "versarii domestici, nos *fidem solam*, idque non ut "opus humanum, etsi bonum, sed ut apprehendens, "obsignans, et applicans unius Christi justitiam," &c. Multa hic censuram merentur; sed tria tantum annoto. 1. Male a doctore dicitur, *convenire videtur* de merito solius Christi. Apage istud incertæ rei vocabulum. Non modo *videtur*, sed et *constat*, nos nihil nostri, quod meritorium sit, in justificationis ac salutis negotio admittere. 2. Pro eodem suo candore adversarios domesticos cum pontificiis, quasi connubio, lubenter conjungit; quanquam satis norit, inter partes nondum convenisse. 3. Quod ad rem ipsam spectat, præclare, ac prout doctorem academicum decet, ipsum τὸ κρινόμενον, sive statum

[e] Vid. 1 Cor. iv. 3, 4, 5.

quæsiti genuinum explicat terminis figuratis, sive metaphoricis, eoque incertis. Quid sit *inæstimabilis thesaurus*, (Deo laus sit,) non ignoramus quidem; de applicatione vero quæritur, scil. an per illud *apprehendens, obsignans, applicans*; conditionem ex parte nostra requisitam velit? Si ita est, constanter asserimus, fidem simplicem virtutem non esse unam remissionis, sive justificationis obtinendæ conditionem in evangelio præscriptam, sed pœnitentiam præterea ad id requiri; et frustra expectamus, dum V. R. ad argumenta, quibus hanc assertionem nostram firmamus, quicquam solidi respondeat. Sin aliud quid et altius voluerit, utinam ipsi tandem vacaret tantum nobis mysterium intelligibiliter explicare. Hactenus D. Tullium audivimus. Lectoris autem conscientiam appello, an ex hac tam sollicita quæstionis explicatione vel hilum profecerit. Videamus, an a novatoribus his certiora et clariora proferri possint.

8. Ut de causa προηγουμένη justificationis nostræ (quam in misericordia Dei Christiani omnes statuunt) nihil dicam, convenit inter reformatos de ejusdem causa, sive ratione *formali*, quod nempe sita illa sit in remissione peccatorum et acceptatione hominis ad salutem æternam. Sic Confessio Augustana in articulo de fide, adductis quamplurimis Pauli locis, in quibus de justificatione hominis agitur, subjicit: "Significat autem justificatio in his Pauli sen-" tentiis remissionem peccatorum, seu reconciliatio-" nem, seu imputationem justitiæ, hoc est, accepta-" tionem personæ." Similiter ecclesia nostra Homil. de Salute Hominis part. I. in ipso pene initio; ubi postquam dixerat, neminem in conspectu Dei perfecte justum esse, ac peccati plane expertem, subdit:

" Itaque unicuique necessitas incumbit aliam quæ-
" rendi justitiam, sive justificationem, quæ Deo ac-
" cepta referenda sit, nempe remissionem peccato-
" rum sive offensarum suarum, in quibuscunque de-
" liquerit." Plenius vero rem exprimit paulo post, ubi justificationem infantium baptismate consignatorum, atque absque actuali peccato denatorum, sic describit: quod " per sacrificium Christi a peccato" (nempe originali) " abluti, in gratiam Dei restituan-
" tur, ipsiusque filii ac regni cœlestis hæredes fiant." Sunt quidem inter reformatos doctores nonnulli, qui in una remissione peccatorum rationem justificationis formalem constituunt; sed horum sententia, prout ab ipsis explicatur, non re, sed verbis tantum a priori discrepat. Aiunt enim, plenam omnium peccatorum remissionem requirere, ut cui Deus secundum fœdus evangelicum remittit peccata, is simul justus et justitiæ præmio, quod est vita æterna, dignus censeatur. Nam (inquiunt) cum peccata partim sint commissionis, quibus mandatum aliquod prohibens violatum est, partim omissionis, cum jubens neglectum est, ille, cui utriusque generis peccata fuerint remissa, pro perfecte justo, ac proinde remuneratione digno habetur. Addunt, plenam remissionem esse
18 omnis pœnæ, tam damni quam sensus; proinde cuicunque plena remissio contingit, eidem hoc ipso jus ad regnum cœleste, unde per peccatum exciderat, restitui; ut hic sit mera λογομαχία. Vide tamen quæ de vera notione justificationis fuse disputavimus Exam. Cens. Respons. ad Animad. III. et Resp. ad Animad. VII.

9. Secundo, convenit inter reformatos omnes (nam Socinistas ex albo reformatorum merito erasimus) de justificationis nostræ causa προκαταρκτικῇ meritoria;

quod nempe ipsa in Christi Domini nostri satisfactione unice quærenda sit.

10. Tertio, convenit inter saniores theologos reformatos, Christum satisfactione sua remissionem peccatorum ac jus ad salutem æternam nobis non *absolute* impetrasse, sed sub certa quadam conditione in Novo Fœdere præscripta; ac proinde neminem per Christi satisfactionem *immediate*, sed eos solos, qui conditionem illam præstiterint, justificari. Certe in hoc consentiunt reformatarum ecclesiarum Confessiones ad unum omnes. Non defuere (sat scio) theologastri quidam schismatici e nostratibus, (quorum princeps fuit Crispus ille, quem alibi commemoravimus,) qui ausi sunt palam docere, electos omnes statim a Christi morte, adeoque ab æterno, quatenus mors Christi, ut præstita, in decreto divino spectata fuerit, a reatu peccatorum suorum absolutos fuisse; eam vero hominis justificationem, quæ in tempore fit, et tantopere in Scripturis celebratur, nihil aliud esse quam lætum quendam sensum, sive perceptionem justificationis antea peractæ et absolutæ. Sed jam diu est, ex quo apud nos ista fæx hominum cum insano ipsorum dogmate explosa fuerit.

11. Itaque lis tota est de causa sine qua non, sive de conditione ex parte nostra ad justificationem requisita. Scil. hoc tandem est revera τὸ κρινόμενον controversiæ, hic cardo vertitur quæstionis, " Sub quibus " conditionibus remissio peccatorum ac jus ad salu- " tem æternam nobis in evangelico fœdere promit- " tantur?" Sub conditione solius fidei, simplicis virtutis, ait D. Tullius; Sub conditione fidei et pœnitentiæ nos cum prophetis, Christo, apostolis, cum veteris ecclesiæ catholicæ doctoribus universis, cum ecclesiæ nostræ Patribus, cum sanioribus reformatis

theologis omnibus constanter affirmamus. Breviter, summa (ut dictum est) doctrinæ nostræ hæc est: Ex fœdere evangelico, Christi Servatoris meritoria satisfactione impetrato ac sancito, remissionem peccatorum atque jus ad salutem fide et pœnitentia ex parte nostra comparari; fidei vero et pœnitentiæ fructibus conservari. Qui ad hanc quæstionis explicationem attenderit, is mirabitur, (nullus dubito,) quomodo de re tam plana, facili ac perspicua inter theologos judicio pollentes, atque pacis et veritatis amantes, controversia aliqua (nedum tam acris) oboriri potuerit.

12. Ut summam hujus disputationis paucis contraham, atque lectori controversiam totam, uno quasi intuitu, conspiciendam exhibeam; conclusio nostra, adversus doctorem probanda, hæc est: Præter fidem, etiam veram pœnitentiam in Novo Fœdere prorsus necessario ad id requiri, ut quis remissionem peccatorum et jus ad salutem ac vitam æternam acquirat. Ad hanc thesin probandam non leves ratiuncularum stipulas, ex sacra pagina pessime intellecta, coacervamus, (ut fingit D. Tullius,) sed loca Scripturæ disertissima, quæque nulla fere egeant consequentiarum deductione, adhibemus. Sane universa biblia a capite ad calcem testimoniis referta sunt, quæ necessitatem veræ resipiscentiæ, ad remissionem peccatorum sive justificationem obtinendam, evidentissime evincunt. Ex tanta copia loca quædam hic illustriora attulisse sufficiet.

Vox est evangelii per evangelicum prophetam sonantis, *Lavamini, mundi estote, auferte malignitatem actionum vestrarum e conspectu meo; desinite malefacere, discite benefacere*, &c. *Venite jam, et disceptemus, inquit Jehova; si fuerint peccata*

vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur; et si fuerint rubra quasi vermiculus, similia lanæ erunt, Esa. i. 16, 17, 18; ubi promissio remissionis, annexa pœnitentiæ mandato, ostendit, quanta sit hujus tum necessitas tum efficacia ad illam consequendum. Quid autem expressius fingi potest istis: *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, et custodierit omnia præcepta mea, et fecerit judicium et justitiam, vita vivet, et non morietur; omnium iniquitatum ejus, quas operatus est, non recordabor; in justitia sua, quam operatus est, vivet. Nunquid voluntatis meæ est mors impii, dicit Dominus, et non ut revertatur a viis suis, et vivat?* Ezech. xviii. 21, 22, 23; et rursus: *Convertimini et agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, et non vobis erit in ruinam iniquitas,* &c. ver. 30, 31. his gemina habentur Ezech. xxxiii. 11—16. In Novo Test. dicitur Joannes Baptista a Deo missus, *qui prædicaret baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum,* Marc. i. 4; ubi simul ponuntur finis et media ad eum conducentia: finis est remissio peccatorum, sive justificatio; media sunt baptismus et pœnitentia. Qui itaque docet peccata homini remitti antequam veram pœnitentiam agat, finem in executione ponit 19
antequam medium existat; quo sane nihil absurdius. Hinc Dominus Jesus discipulis suis dicebat, *oportere prædicari in nomine suo pœnitentiam et remissionem peccatorum,* Luc. xxiv. 46, 47. Quo respiciens Petrus concionabatur Judæis ad hunc modum: *Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum,* Act. ii. 38; item: *Pœnitemini igitur et convertimini, ut deleantur peccata vestra,* &c.

Act. iii. 19; item ad Simonem Magum: *Pœnitentiam age ab hac malitia tua, et Deum deprecare, si forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui,* Act. viii. 22. Denique Joannes apostolus, *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est (Deus) et justus, ut remittat nobis peccata nostra, et mundet nos ab omni iniquitate,* 1 Epist. i. 9; ubi per synecdochen voce *confitendi* universam pœnitentiam intelligi, apud omnes interpretes in confesso est; idem quoque dicit apostolus ejusdem capitis ver. 7. Jam penes lectorem esto judicium, utrum nos, qui tot disertissimis Scripturæ locis sententiam nostram confirmamus, (quibus alia plurima, nec minus diserta, in proclivi ésset adjicere,) leves ratiuncularum stipulas ex sacra pagina, pessime intellecta, coacervasse jure dici possimus.

13. Quid autem contra hæc tam clara, tam manifesta adfert D. Tullius? Certe non leves ratiuncularum stipulas, sed misellum sophisma unum, quo neque ipsæ paleæ leviores. Ita scil. adversus constantem doctrinam prophetarum, Christi, apostolorum, doctorum, ecclesiarum (antiquarum, recentiorum, exterarum, omnium) argumentatur[f]: "Si ponatur resi-"piscentia vera et evangelica ante justificationem, "tum vel ponetur ante fidem, vel post: si post "fidem, tum post justificationem quoque; alioqui "vir fidelis non erit justificatus, et sic simili erit "(quoad rem) conditione cum infideli, quod neque "ratio (vel adversariorum) feret. Si resipiscentia "ista ponatur ante fidem, tum fides non erit initium "et radix resipiscentiæ," &c. Nimirum dilemmate hic nos urget V. R. sed debili quidem illo ac valde infirmo, utpote quod altero suo cornu manifeste de-

[f] Justif. Paulin. p. 102.

ficit. Namque intrepidi affirmamus, veram et evangelicam pœnitentiam, sive resipiscentiam, post fidem evangelii poni debere; siquidem fieri non potest, ut pœnitentiam ex evangelio concipiat, qui fidem prius evangelio non habet. Atqui, inquit D. Tullius, si post fidem ponenda sit resipiscentia, ergo post justificationem quoque. Negamus consequentiam; quomodo probat? argumento scil. ab absurdo; quia alioqui sequeretur, fieri posse, ut vir fidelis nondum justificetur, ac proinde simili conditione sit cum infideli. Crassa homonymia in voce *fidelis* sita. Fidelis bifariam dicitur, vel qui fidem habet per charitatem perfectam, vel qui fide quidem præditus est, nondum tamen tali, quæ in cor ipsius ac voluntatem potenter influat, indeque veram adversus Deum charitatem eliciat. Si priori modo vox accipiatur, rursus consequentiam negamus. Nam ex repudiata hac propositione, Si post fidem, nempe simplicem virtutem, ponenda sit resipiscentia, ergo post justificationem quoque, non sequitur fieri posse, ut vir fidelis, hoc est, qui fide formata præditus est, nondum justificetur; cum fides formata veram et evangelicam pœnitentiam suo ambitu comprehendat. Sin posteriori sensu vocabulum intelligatur, nempe ut fidelis dicatur is, qui fide tantum præditus est nondum per charitatem perfecta, quæque veram pœnitentiam in homine nondum produxerit; tum propositio hæc, Fieri potest ut vir fidelis nondum justificetur, adeo nihil absurdi in se habet, ut certissimæ veritatis sit; imo hoc illud ipsum est, quod contendimus, atque allatis modo Scripturæ testimoniis aliisque multis argumentis abunde evicimus. Hic itaque manifesta est petitio principii, "quo" (ut alicubi[s] monet D. Tul-

[s] Justif. Paulin. p. 140.

lius) " vix ullus in disputante molestior paralogis-
" mus: neque enim hoc est disputare, sed nugari,
" et bonas horas male perdere." Ac de quæstionis statu hactenus.

SECTIO IV.

AD CAP. II. DE PATRUM SENTENTIA.

1. HIC primum authorem Harmoniæ Apostolicæ nominatim adoritur D. Tullius; sed eheu quam infeliciter! Nam postquam de authore isto mentionem fecisset, pauculis lineis interjectis, hæc subjicit[h], " Ha-
" bemus venditantem, naves omnes in Pyræo stantes
" suas esse: Patres plerosque omnes ante Augusti-
" num pro justitia operum ad ipsius castra transire.
" Quis ei imposuit, nisi scriptor aliquis pontificius,
" ignoro. Certe, cum ista scriberet, in lectione Pa-
" trum ipsum modice versatum constat." Quis non crederet, hæc a me revera scripta fuisse, præsertim qui in ipso capitis elencho hæc legerit verba: " Au-
" thoris Harm. Apost. mira de Patribus jactantia?" Sed proh fidem et conscientiam hominis! percurrat lector Harmoniam totam a capite ad calcem, et nihil tale reperiet. Unde et D. Tullius neque caput, neque paragraphum, neque paginam, ubi hæc scripserim, sive in textu sive in margine suo indicavit. Non nego, me persuasum habere, operum justitiam, qualem ipse defendo, non modo a plerisque, sed ab universis Patribus ante Augustinum, quin et ab ipso Augustino, adeoque a catholicis omnibus post Augustinum defensam fuisse; sed me in Harmonia ita

[h] Justif. Paulin. p. 13.

scripsisse, omnino nego. Hiccine candor ille, quem profitetur V. R. cujusque exemplum adversariis suis exhibere voluit?

2. Sed et unde ipsi constat, me, cum Harmoniam scriberem, in lectione Patrum tam modice versatum fuisse? rescivit hoc fortasse a viris illis fide dignis, quos in præfatione sua commemorat. Fateor lubentissimus, omnia mea modica esse; sed palam est, doctorem voluisse, me tum temporis in scriptis veterum plane hospitem fuisse. Unde autem, inquam, hoc ipsi constat? alicubi[1] non rogatus V. R. Harmonistæ largitur industriæ atque ingenii laudem. Sane autem liquido affirmare possum, Harmonistam per quinquennium, antequam Harmonista audiret, hoc est, Harmoniam scripsisset, industriam ingeniumque pene omne (post S. Scripturæ studium) lectioni veterum, eorum vero imprimis, qui intra tria prima sæcula floruerunt, impendisse. Scil. a viro maximo admonitus (cujus memoriam cum honore recolit) studiorum suorum theologicorum initia ita instituerat. Atque utinam dignus esset, qui sacræ theologiæ in academia nostra candidatis author fieret, (reclamante licet, uti sat scio, D. Tullio,) ut idem ipsi facerent.

3. Cæterum non obscurum videtur, quo consilio D. Tullius miram istam (ut loquitur) de Patribus jactantiam Harmonistæ affinxerit. Voluit adversarii sententiam hac invidia onerare, quod nova illa sit, veterisque ecclesiæ catholicæ consensui repugnet; atque in eum finem necessarium duxit, verba ipsi tribuere, quæ occasionem præberent de Patrum in hac quæstione sententia disserendi. Ut ut vero illud sit, venerandum catholicorum doctorum tribunal adeo

[1] Justif. Paulin. p. 139.

non refugimus, ut eo lubentes ac læti, tanquam ad asylum nostrum, confugiamus. Et siquidem ad Patres appellat V. R. ad Patres ibit.

4. Illud autem generatim de Patribus affirmamus, in locis illis omnibus, ubi justificari hominem ex sola fide docent, loqui ipsos non de fide simplici virtute, sed de fide sensu complexo accepta, sive de fide formata, et cum vera interna contritione et charitate conjuncta; ut fides opponitur vel 1. operibus externis, sive actuali operum justitiæ; vel 2. operibus legis naturalis, ante et citra cognitionem, fidem, et gratiam evangelii præstitis; vel 3. operibus legis Mosaicæ; vel denique, operibus quoviscunque nomine meritoriis, ex quibus gloriatio hominis coram Deo consequatur. Atque in hanc sententiam veterum quorundam testimonia ab authore Homiliæ de Salute Hominis recte et apposite allegantur. Ad doctorem vero quod attinet, (ut ipsius verba [k] ipsi regeram,) " quanquam in hac controversia, tot ei pugili-
" bus et ducibus veteranis ex adverso stantibus,
" arma non fastidit socialia, imo sollicite ambit, si
" quo pacto sibi demerendi aditus pateret; tamen
" (quæ sua est infelicitas) nemo in auxilium prodit,
" et frustra sudat, ut reluctantes trahat." Audivimus ipsum sententiam suam, nostræ oppositam, ita
21 explicantem, ut affirmet, per fidem simplicem virtutem ante omnem veram contritionem, sive pœnitentiam, hominem justificari; hominem impium justificari, hoc est, peccata ipsi remitti, ipsumque ad salutem acceptum haberi, dum adhuc impius sit, &c. Si autem vel unum ex Patribus proferre potest V. R. qui tam perniciosam sententiam scriptis suis uspiam tradiderit, herbam ipsi porrigemus. Tam

[k] [Pag. 13.]

longissime a vero abest, quod affirmat D. Tullius [l], "Patres in hac controversia eandem prorsus secum "sententiam aperte millies profiteri." Sed jam ipsos Patres audiamus.

5. Irenæus IV. 13. [m] de Abrahamo; "Didi- "cerat enim a verbo Domini, et credidit ei. Qua- "propter et deputatum est ei ad justitiam a Do- "mino. Fides enim, quæ est ad Deum altissimum, "justificat hominem." Audio quidem optimi Patris verba; sed de sensu ejus adhuc quæritur. Liceat ipsi sui ipsius agere interpretem; neque interpretatio longius petenda, quam ex ejusdem libri capite ἀμέσως sequente, ubi ita scribit; [p. 234.] "Ad hoc "Filium revelavit Pater, ut per eum omnibus mani- "festetur, et eos quidem, qui credunt, &c. in æter- "num refrigerium recipiat. Credere autem ei est "facere ejus voluntatem." Quis sanus tali fidei justificationem detraxerit? Hic quoque repetenda sunt, quæ jam in Examine [n] citavimus ex hoc ipso Irenæi libro cap. 27. [o] ubi hæc duo, "per naturalia "legis justificari," et "per fidem justificari," ut ἰσοδυναμοῦντα ab ipso ponuntur.

6. Sequitur Origenes, (primus Patrum, qui a D. Tullio pro sua sententia confirmanda testes citantur,) qui in libro III. Comment. in Epist. ad Rom. iii. [p] (si Rufino interpreti fides habenda sit) ita quidem scribit; "Dicit apostolus, Sufficere solius fidei "justificationem, ita ut credens quis tantummodo "justificetur, etiamsi nihil ab eo operis fuerit ex- "pletum." Sed facilis est responsio, loqui nempe manifeste Origenem de fide cæteris internis virtuti-

[l] Justif. Paulin. p. 15. [m] [c. 5, 5. p. 233.] [n] Resp. ad Animadvers. XII. 6. p. 90. [p. 127.] [o] [c. 13. p. 242.]
[p] [III. 9. vol. IV. p. 516.]

bus formata, ut opponitur expletioni operum externorum. Liquet illud tum ex ipsis Adamantii verbis allatis, " etiamsi nihil ab ipso operis fuerit ex- " pletum ;" tum ex addito mox exemplo, fidelis nempe latronis, qui certe sine internis animi virtutibus justificationem non adeptus est. Plenius autem hac de re mentem suam aperit Origenes eorundem Commentar. lib. IV. ad cap. iv.[q] ad Rom. ubi hæc habet ; " Sed cum ad Scripturas redeo, non omnibus " credentibus invenio quod fides ad justitiam repu- " tetur. Denique scriptum est de filiis Israel, quia " *crediderunt Domino et famulo ejus Moysi ;* nec " tamen additur, quod de Abraham scriptum est, quia " *reputata est illis ad justitiam.* Ob hoc arbitror, " quod non illis erat, sicut in Abraham docuimus, " ex multis partibus fidei in unum coacervata per- " fectio, quæ mereretur ad justitiam reputari :" et paulo post ; " Credenti vero in eum, qui justificat " impium, fides ad justitiam reputetur ; siquidem " bene meminimus superiora, in quibus ostendimus, " non ei qui ex parte, sed qui ex integro, et qui " perfecte credit, fidem posse ad justitiam reputari ; " quæ fides tanta est, ut justificet etiam eum, qui " impius fuerit, ut ultra jam non sit impius, sicut " ille latro, qui pendebat in cruce et blasphemabat, " sed sit sicut ille, qui confitebatur et dicebat, *Do-* " *mine Jesu, memento mei, cum veneris in regnum* " *tuum.*" Quid his clarius ? Idem Homil. 3. in Levit.[r] in ipso fine Mosen allegorice exponens ; " Hæc " est ergo," inquit, " legislatoris moderatio, ut nisi " quis habeat certum pecuniæ modum, peccatum " ejus non possit absolvi ? Quod aperte secundum " literam quidem videtur absurdum ; secundum spi-

[q] [§. 1. p. 522.] [r] [Vol. II. p. 199.]

" ritalem vero intelligentiam certum est, quod re-
" missionem peccatorum nullus accipiat, nisi detu-
" lerit integram, probam et sanctam fidem, per quam
" mercari possit arietem, cujus natura hæc est, ut
" peccata credentis abstergat. Et hic est siclus
" sanctus, probata (ut diximus) et sincera fides; id
" est, ubi nullus perfidiæ dolus, nulla hæreticæ calli-
" ditatis perversitas admiscetur, ut sinceram fidem
" offerentes pretioso Christi sanguine tanquam im-
" maculatæ hostiæ diluamur." Si quis autem non-dum intelligat, quid Origeni sit "ex multis partibus " fidei in unum coacervata perfectio," quæ sola ad justitiam reputari mereatur; quid *integra, proba et sancta fides*, in qua nullus perfidiæ dolus, et sine qua remissionem peccatorum nemo accipiat; quid denique *sincera* illa *fides*, quam Deo offerentes Christi sanguine abluamur; adeat ille luculentissimum Origeniani operis indubitati locum contra Cels. lib. III.[r] ubi Celso, absurdam hanc sententiam Christianis affingenti, " quod quemadmodum qui-
" dam misericordia vincuntur, ita Deus misericordia
" coactus malos sublevet, bonos vero, cæterum hoc
" affectu carentes, ob hoc ipsum aspernetur[s];" ita Christianorum nomine respondet Origenes: *Καθ' ἡμᾶς γὰρ ἔτι οὐδένα μὴ προτετραμμένον ἐπ' ἀρετὴν κακὸν κουφίζει ὁ Θεὸς, καὶ οὐδένα ἤδη ἀγαθὸν ἀποῤῥίπτει· ἀλλὰ καὶ οὐδένα οἰκτιζόμενον παρὰ τὸ οἰκτίζεσθαι κουφίζει ἢ ἐλεεῖ, ἵνα κοινότερον τῷ ἐλέει χρήσωμαι· ἀλλὰ τοὺς σφόδρα ἑαυτῶν ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις κατεγνωκότας, ὡς ἐπὶ τούτῳ οἱονεὶ πενθεῖν καὶ*

[r] Edit. Cant. p. 154. [§. 71. p. 494.]

[s] [Græca Origenis non bene exprimit hæc versio; aliquid forsan omittitur—*ὡς ὁμοίως τοῖς οἴκτῳ δουλεύουσι δουλεύσας οἴκτῳ τῶν οἰκτιζομένων ὁ Θεὸς τοὺς κακοὺς κουφίζει· καὶ μηδὲν τοιοῦτο δρῶντας τοὺς ἀγαθοὺς ἀποῤῥίπτει.*]

θρηνεῖν ἑαυτοὺς ὡς ἀπολωλότας, ὅσον ἐπὶ τοῖς προπεπραγμένοις, καὶ ἀξιόλογον ἐπιδεικνυμένους μεταβολὴν, προσίεται τῆς μετανοίας χάριν ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς ἐκ μεταβολῆς κακίστου βίου· ἀμνηστίαν γὰρ τοῖς τοιούτοις δίδωσιν ἀρετὴ, ἐπιδημοῦσα αὐτῶν
22 ταῖς ψυχαῖς, καὶ ἐκβεβληκυῖα τὴν προκαταλαβοῦσαν κακίαν·

i. e. "Juxta nostram sententiam, neminem malum "nisi ad virtutem conversum sublevat Deus, sicut "neminem, qui jam bonus sit, rejicit; nec propter "miserationem aut misericordiam, ut misericordiæ "vocabulo cum vulgo utar, quenquam sublevat; sed "qui peccata sua damnant toto pectore, seque ipsos "deflent ac lugent, tanquam ob malefacta merito "perditos, ac mutationem præ se ferunt, quæ resi- "piscentes deceat, eis demum propter mutatam in "melius mentem condonat errata præterita; eam "præteritorum oblivionem impetrante virtute, quæ "in locum profligatorum ex anima vitiorum suc- "cessit." Papæ! quam hæc dissimilia placitis D. Tullii docentis, hominem per fidem, nescio quam, justificari, antequam vere contritus sit; hominem impium justificari, dum impius adhuc manet! Et tamen Origenes ibidem clare testatur, sententiam, quam explicat, fuisse catholicorum omnium ipsius ætate (demptis quibusdam ἀνοήτοις) communem. His autem addi possent, si opus esset, loca quædam, in quibus Origenes diserte docet, bona quædam opera ad justificationem hominis necessario requiri; cujusmodi is est in Matt. Tract. 25.[t] "In conversationi- "bus nostris quædam sunt principalia, et necessaria "ad justificationem animarum nostrarum, qualia "sunt hæc gravia legis, judicium, et misericordia, "et fides." Sed de Origene jam satis dictum est.

7. Ab Origene ad Cyprianum transeamus. Is lib.

[t] [XXIII. 20. Vol. III. p. 843.]

III. ad Quirin.[u] cap. 42. docet, " Fidem in totum," (ut legit Pamelius, sive ut Erasmici codices, " tan- " tum) prodesse, et tantum nos posse, quantum cre- " dimus." Sed lege caput, quod ἀμέσως sequitur, nempe cap. 43. et sensum Cypriani mox habebis. Verba hæc sunt: " Posse eum statim consequi" (baptismum,) " qui vere crediderit. In actibus apo- " stolorum; *Ecce aqua, quid est quod me impedit* " *baptizari? tunc dixit Philippus; Si credis ex toto* " *corde tuo, licet.*" Scil. loquitur Cyprianus de eo qui vere atque ex toto corde credit; quem per baptismum, antequam actualem bonorum operum justitiam præstiterit, salutem consequi posse affirmat. Cyprianum autem sensisse, quenquam remissionem peccatorum, sive justificationem, obtinere posse antequam veram agat pœnitentiam, qui somniaverit, næ is in Patris optimi scriptis plane hospes sit, necesse est. Nimirum ille, si quisquam alius, pœnitentiæ tum necessitatem tum efficaciam ad remissionem peccatorum consequendum mirifice (imo, ut nonnullis videtur, immodice) ubique prædicat. Locum unum et alterum eo spectantem hic adferam. Sic de lapsis[x]; " Confiteantur singuli, quæso vos, fratres " dilectissimi, delictum suum, dum adhuc qui deli- " quit in sæculo est, &c. Convertamur ad Domi- " num mente tota, et pœnitentiam criminis veris " doloribus exprimentes Dei misericordiam depre- " cemur. Illi se anima prosternat, illi mœstitia sa- " tisfaciat, illi spes omnis incumbat. Rogare qua- " liter debeamus, dicit ipse[y]; *Revertimini*, inquit, " *ad me ex toto corde vestro, simulque et jejunio,* " *et fletu, et planctu; et scindite corda vestra, et*

[u] [al. Testim. adv. Judæos, p. 317.] [x] Edit. Pamel. p. 145. [p. 190-1.] [y] Joel. ii. 12.

" *non vestimenta vestra.* Ad Dominum toto corde " redeamus. Iram et offensam ejus jejuniis, fleti- " bus, planctibus, sicut admonet ipse, placemus." Sic Epist. 55.[z] docet: " Satisfactionibus et lamentationi- " bus justis delicta redimi, et vulnera lachrymis ab- " lui." Denique ad Novatian. Hæret. prope finem[a]: " Dum patet," inquit, " fratres, indulgentiæ aditus, " Deum plenis satisfactionibus deprecemur. Humi- " liemus nos, ut exaltari possimus."

8. Sequitur Hilarius, qui Can. 8. in Matt.[b] expresse quidem dicit, *quod fides sola justificat;* sed verba producantur integra, et manifestum erit, quam nihil doctorem juvet iste optimi Patris locus. Agens ibidem Hilarius de paralytico, quem sanavit, cujusque peccata remissa pronuntiavit Christus, ita scribit: " Movet Scribas, remissum ab homine pecca- " tum; hominem enim tantum in Christo Jesu contue- " bantur; et remissum est ab eo, quod lex laxare non " poterat: fides enim sola justificat." Scil. aperte satis fidem sive evangelium opponit legi Mosaicæ. Quod et mox e Canone 9.[c] clarius adhuc apparet, ubi hæc habemus verba: " Nemo justus ex lege est. Osten- " dit ergo inanem justitiæ esse jactantiam: quia sa- " crificiis infirmis ad salutem misericordia erat uni- " versis in lege positis necessaria. Nam si justitia " fuisset ex lege, venia per gratiam necessaria non " fuisset."

9. Magnum jam Basilium audiamus. Is Homil. 22. de Humilitate, ita quidem loquitur[d]: *Αὕτη γὰρ δὴ ἡ τελεία καὶ ὁλόκληρος καύχησις ἐν Θεῷ, ὅτε μήτε ἐπὶ δικαιο-*

[z] [Pag. 85.]

[a] [Hæc Epistola Cypriano abjudicatur, v. Append. p. xviii.]

[b] [Pag. 646.] [c] [Pag. 648.]

[d] Tom. I. p. 473. edit. Paris. 1638. [Hom. XX. 3. vol. II. p. 158.]

σύνῃ τὶς ἐπαίρεται τῇ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἔγνω μὲν ἐνδεῆ ὄντα ἑαυτὸν δικαιοσύνης ἀληθοῦς, πίστει δὲ μόνῃ τῇ εἰς Χριστὸν δεδικαιωμένον· i. e. "Nam ea demum perfecta et omnimoda "gloriatio est in Deo, quando neque propter suam "ipsius quis justitiam extollitur, sed agnoscit se qui-"dem vera destitui justitia, verum sola in Christum "fide justificatum esse." Sed ex iis quæ apud Basilium mox sequuntur clare liquet, ab ipso excludi tantum opera meritoria ex quibus gloriatio sequatur, sive justitiam omnibus numeris absolutam et perfectam, quam quis proprio marte præstet, neque veniæ, neque auxilii Spiritus Sancti indigus. Ita enim mox ibidem pergit: Ἐνταῦθα πέπτωκε πᾶν ὕψος ὑπερηφανίας· οὐδὲν ὑπολέλειπταί σοι πρὸς ἀλαζονείαν, ὦ ἄνθρωπε, ᾧ τὸ καύ- 23
χημα καὶ ἡ ἐλπὶς ἐν τῷ νεκρῶσαι μὲν πάντα τὰ ἑαυτοῦ θελήματα[e], ζῆσαι δὲ τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴν τὴν μέλλουσαν, ἧς ἀπαρχὰς ἔχοντες ἤδη ἐν τούτοις ἐσμὲν, τὸ ὅλον ἐν χάριτι ζῶντες καὶ δωρεᾷ Θεοῦ. Καὶ Θεὸς μὲν ἐστὶν ὁ ἐνεργῶν ἐν ἡμῖν καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας· i. e. "Decidit "hic universa arrogantiæ sublimitas. Nihil tibi re-"lictum est, O homo, de quo gloriari possis, cujus "gloriatio et spes in eo sita est, ut omnes tuas vo-"luntates mortifices, et futuram in Christo vitam "quæras[f], cujus primitias habentes in his nunc su-"mus, per universum in gratia ac dono Dei viven-"tes. Et Deus est, qui operatur in nobis et velle "et perficere pro bona voluntate," &c. Lege quæ sequuntur. Basilio autem nunquam in mentem venisse, hominem per solam fidem, simplicem virtutem, ante veram pœnitentiam justificari, hoc est, remissione peccatorum donari, atque ad salutem acceptum haberi, ex iis, quæ alibi scripsit, abunde constat.

[e] [Ed. Bened. legit πάντα τὰ σεαυτοῦ, om. θελήματα.]

[f] Interpres legit ζητῆσαι· Grabe. [et ita in textu ed. Benedict.]

Nam diserte affirmat, Fidem non sufficere sine pœnitentia, Moral. Sent. Reg. 1.[g] Alibi quoque non minus expresse docet, Fidem non perfici nisi per baptismum, quo pactio nostra cum Domino obsignatur. Sic enim lib. De Spiritu Sancto cap. 12. prope finem[h] loquitur: Πίστις καὶ βάπτισμα, δύο τρόποι τῆς σωτηρίας, συμφυεῖς ἀλλήλοις καὶ ἀδιαίρετοι· πίστις μὲν γὰρ τελειοῦται διὰ βαπτίσματος· βάπτισμα δὲ θεμελιοῦται διὰ τῆς πίστεως· i. e. "Fides ac baptisma duo sunt modi "parandæ salutis, inter se cognati et inseparabiles. "Nam fides perficitur per baptismum; baptismus "vero fundamento fidei nititur." Et mox in ipso fine capitis: Καὶ προάγει μὲν ἡ ὁμολογία, πρὸς τὴν σωτηρίαν εἰσάγουσα· ἐπακολουθεῖ δὲ τὸ βάπτισμα, ἐπισφραγίζον ἡμῶν τὴν συγκατάθεσιν· i. e. "Ac præcedit quidem pro-"fessio, ad salutem introducens; sequitur autem "baptisma, consensum nostrum obsignans." Ac sane necessitas baptismi, eorumque quæ ad baptismum disponunt, ad remissionem peccatorum consequendum, quæ passim in sacris Scripturis celebratur, atque in scriptis veterum fere utramque facit paginam, argumentum præbet, quod solum sufficiat funditus evertendo Solifidianismo isti, quem multi tum sacris Scripturis tum Patrum testimoniis astruere conati sunt; uti egregie docuit doctissimus et pientissimus Thorndicius noster ὁ μακαρίτης in scriptis suis passim. Namque hinc apparet, fidem per se non sufficere ad justificationem obtinendum; sed requiri præterea externum baptismum, ubi haberi potest: omnino vero necessario requiri sponsionem illam novæ vitæ, quæ per baptismum fieri solet. Hoc Petrus clare nos docet, 1 Epist. iii. 21. ἡμᾶς σώζει

[g] Tom. II. p. 410. [vol. II. p. 234.]

[h] Tom. II. p. 316. [vol. III. p. 23.]

βάπτισμα, οὐ σαρκὸς ἀπόθεσις ῥύπου, ἀλλὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς Θεὸν δι' ἀναστάσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ubi *συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα* a doctis interpretibus optime vertitur, ***sponsio***, sive ***stipulatio bonæ conscientiæ***, atque idem significat quod *συγκατάθεσις* apud Basilium. Nimirum in baptismo interrogabat episcopus, *Ἀποτάσσῃ τῷ Σατανᾷ*; respondebat baptizandus, *Ἀποτάσσομαι*· rursum interrogatus, *Συντάσσῃ τῷ Χριστῷ*; respondebat, *Συντάσσομαι*. Hanc ***sponsionem salutis*** vocat Tertullianus de baptismo[i]. Idem de Resur. Carn.[k] dixit: "Anima enim non lavatione, "sed responsione sancitur." Cyprianus ***interrogationem baptismi*** vocat Epist. 70, et 76.[l] Jam huic ***bonæ conscientiæ stipulationi*** diserte a Petro tribuitur salus, quæ baptismate confertur, nempe remissio peccatorum et jus ad vitam æternam; non ipsi externæ ablutioni. Quippe sine hac stipulatione (quæ sane nihil aliud est quam universi Christianismi, sive legis evangelicæ, etiam qua parte crucem tolli jubet, susceptio) nemo quaviscunque fide præditus remissionem peccatorum et jus ad vitam æternam obtinere potest; sed isti baptismi effectus nequaquam absolute suspenduntur exteriori sacramenti ceremonia, utpote qua, aliqua rerum humanarum *περιστάσει*, prohiberi possit is, qui sincerum intra animum Christianismum conceperit. Sed a Basilio ad alios Patres transeamus.

10. Succedat Ambrosius, sive author Commentariorum, qui Ambrosio tribuuntur[m]. Is ad Rom. iii. 24.[n] hæc annotat; "Justificati sunt gratis, quia nihil "operantes, neque vicem reddentes, sola fide justi- "ficati sunt dono Dei." Sed manifestum est, fidem

[i] [c. 6. p. 226.] [k] [c. 48. p. 355.] [l] [Pag. 125. et 154.]
[m] [Ambrosio certissime abjudicantur.] [n] Vol. II. p. 46.]

ab ipso opponi non operibus ullis ex fide profectis, nedum internis virtutibus spei, contritionis, &c. sed operibus legis Mosaicæ, vel etiam operibus naturæ ante et citra fidem et gratiam evangelii præstitis. De prioris generis operibus diserte loquitur ad ejusdem capitis ver. 27, 28, 29.[o] "Reddita ratione," inquit, "ad eos loquitur qui agunt sub lege, quod sine "causa glorientur, blandientes sibi de lege, et propter quod genus sint Abrahæ, videntes non justificari hominem apud Deum, nisi per fidem. *Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine "operibus legis.* Gentilem dicit hominem pro certo
24 "haberi, quod justificetur credens, nulla faciens opera "legis, id est, sine circumcisione, aut neomeniis, aut "veneratione sabbathi," &c. De utrisque, nempe tum legis Mosaicæ tum naturalis, operibus conjunctim mox agit ad cap. iv. 2.[p] "Quia qui legem," inquit, "servant, sive Moysi sive naturæ, justificantur "ad præsens, ne rei sint in præsenti judicio; ideo "ait: *Ex operibus legis si Abraham justificatus est, "non habet apud Deum gloriam; quia qui fecerit,* "inquit, *legem, vivet in ea;* id est, non morietur "ut reus, nec tamen meritum ex hoc habebit apud "Deum, sed fidei causa." Hinc idem author alibi, nempe ad 1 Cor. xiii. 2, 3. diserte docet, "*Fidem "absque charitate* ad meritum non proficere," hoc est, justificationem ac salutem non impetrare; addita hac ratione, "quia caput religionis charitas est; "et qui caput non habet, vitam non habet:" et mox: "Sine charitate nihil prodest, quia fundamen-"tum religionis charitas est."

11. Audiatur jam Chrysostomus. Is sermone de

[o] [Pag. 47.] [p] [Pag. 47, 48.]

fide et lege ita loquitur: "Sine operibus fidelem pos-
" sum ostendere et vita et regno donatum. Nemo
" sine fide vixit: at latro tantum credens justifica-
" tus est. Nec mihi dicas, Tempus recte vivendi
" non habuit. Neque enim id est de quo disputo;
" sed hoc apertum feci, fidem etiam per se solam
" servare. Nam certe, si supervixisset fidei, et ope-
" rari neglexisset, excidisset a salute." Verum loqui hic Chrysostomum de fide vera et interna charitate formata, opposita externis operibus, sive piis factis, quæ fidelis, tempore et occasione interclusus, exercere nonnunquam non possit, ex ipsis verbis satis manifestum est, et aliquot argumentis jam demonstravi Harm. Apost. Diss. Post. XVIII. 9. [p. 302.] quo, ne actum agam, lectorem remitto.

12. Agmen claudat ipse Augustinus, (cujus unius, utut doctoris eximii, sententiam universæ antiquitatis, ubi ab ipso diversum sentiat, judicio mira temeritate præponit D. Tullius [q],) qui alicubi quidem (nempe 83. quæst. q. 76.[r]) ita scribit: "Si quis,
" cum crediderit, mox de hac vita decesserit, justi-
" ficatio fidei manet cum illo: nec præcedentibus
" bonis operibus, quia non merito ad illam, sed gra-
" tia pervenit; nec consequentibus, quia in hac vita
" esse non sinitur." Sed palam est, per bona opera præcedentia, quæ hic excludit Augustinus, intelligi opera bona cognitionem, fidem et gratiam evangelii prævenientia, quæ sane nulla sunt; per consequentia vero bona opera voluisse Augustinum opera externa, vel actualem (ut loquuntur) justitiam, sive sanctam conversationem, quam fieri potest ut quis vere fidelis et Deum amans non præstet, utpote morte præven-

[q] Justif. Paulin. p. 13. et 14. [r] [Vol. VI. p. 67.]

tus. Etenim expresse agit Augustinus de operibus, absque quibus possit homo salutem consequi; atqui sine internis operibus spei, charitatis, contritionis, &c. ad salutem et vitam æternam neminem posse pervenire, Augustinus millies docuit, et apud sanos omnes in confesso est. Itaque loquitur manifeste Augustinus de fide charitate formata. Ac profecto pessime causæ suæ consuluit D. Tullius Augustini imprimis judicium appellando, quo nemo veterum ejus sententiam sæpius aut apertius damnaverit. In Examine[s] jam notavi, sanctissimum Patrem (Tract. 29. in Joan.) hæc tria distinxisse, *credere Deo*, *credere Deum*, et *credere in Deum*; et huic postremæ tantummodo fidei remissionem peccatorum, ac jus ad salutem (justificationis vocabulo abstineo, quod illud ab Augustino, aliter quam a nobis fit, plerumque usurpari notum sit) tribuisse; *fidem* autem *in Deum* sic explicasse: "Quid est ergo credere in "Deum? credendo amare, credendo diligere, cre- "dendo in eum ire, et ejus membris incorporari." Atque hanc fuisse constantem Augustini doctrinam norunt omnes, qui in ejus scriptis versati sunt. Imo integrum librum scripsit Pater optimus *De Fide et Operibus*, in quo eorum errorem ex professo impugnat, qui docerent, Fidem per se sufficere, absque pœnitentia, ad salutares baptismi effectus, nempe remissionem peccatorum et jus ad vitam æternam percipiendum. Operæ vero pretium est audire, et quomodo Augustinus libri istius institutum ipse explicaverit, et quid in ipso libro hac de re expresse docuerit. De libri instituto sic ipse scribit lib. II. Retract. cap. 38.[t] "Interea missa sunt mihi a qui-

[s] Resp. ad Animadvers. XIII. 15. [p. 157.] [t] [Vol. I. p. 55.]

" busdam fratribus laicis quidem, sed divinorum elo-
" quiorum studiosis, scripta nonnulla, quæ ita distin-
" guerent a bonis operibus Christianam fidem, ut
" sine hac non posse, sine illis autem posse perveniri
" suaderetur ad æternam vitam. Quibus respon-
" dens librum scripsi, cujus nomen est, *De Fide*
" *et Operibus*. In quo disputavi, non solum quem-
" admodum vivere debeant gratia Christi regenerati,
" verum etiam quales ad lavacrum regenerationis ad-
" mitti." In ipso libro Solifidianos istos multis ar-
gumentis obruit, prolixe ostendens, neminem remis-
sionem peccatorum ac salutem in baptismo consequi
posse per solam fidem, absque vera de peccatis pœ-
nitentia. Summam vero libri habes cap. 20. ubi in-
tegram methodum remissionis et salutis obtinendæ,
in evangelio propositam, ita pulchre describit Augus-
tinus[u]: " Iste curationis ordo est, ut baptizandi cre- 25
" dant in Deum Patrem, et Filium, et Spiritum
" Sanctum eo ritu quo symbolum traditur; et a
" mortuis operibus agant pœnitentiam, omniumque
" se omnino præteritorum remissionem in baptismo
" accepturos esse non dubitent: non ut peccare li-
" ceat, sed ut peccasse non noceat, ut sit facti re-
" missio, non permissio faciendi. Tunc vere dici
" potest, etiam spiritaliter: *Ecce sanus factus es,*
" *jam noli peccare.*" Concludam hanc sectionem
ipsis D. Tullii verbis: " De Patribus, ut puto, satis
" habent adversarii, plura, si opus esset, habituri.
" Pergamus jam ad ecclesias reformatas."

[u] Tom. IV. p. 33. [vol. VI. p. 185-6.]

ANNOTATA J. E. GRABE.

AD SECT. IV. §. 4.

Sed jam ipsos Patres audiamus.] Ut altius, ac ab ipsis apostolorum temporibus deductam traditionem Patrum perspiciamus, lubet incipere a S. Clemente Romano, cujus hac in re sententiam egregie explicatam, et clarissima verba, quibus expresse docet, " per charitatem nobis peccata re-" mitti, imo multitudinem peccatorum charitate tegi," vide in Harm. Apost. Diss. Post. XII. 27. [p. 232.] Hic addo, quæ idem paulo ante ista verba habet[y]: Προσπέσωμεν τῷ Δεσπότῃ, καὶ κλαύσωμεν ἱκετεύοντες αὐτὸν, ὅπως ἵλεως γενόμενος ἐπικαταλλαγῇ ἡμῖν. " Pedibus Domini advolvamur, et flentes " suppliciter imploremus eum, ut propitius factus nobis " reconcilietur." Non sola itaque fides nos DEO reconciliat ac justificat. Progredior ad Justinum Martyrem, qui non modo ob fidem, sed et charitatem ac pœnitentiam nos justos a DEO haberi, hacque justitia salvari, satis aperte docuit. Prius patet ex sequentibus in Dial. cum Tryphone verbis[z], " Bonitas et humanitas DEI, et immensitas divi-" tiarum ejus resipiscentem a peccatis, prout per Ezechi-" elem indicat, (cap. xviii. 21, 22. et cap. xxxiii. 14, 15, 16.) " tanquam justum, quique peccatum non commiserit, ha-" bet, ὡς δίκαιον καὶ ἀναμάρτητον ἔχει." Et pag. 319.[a] quidem: " Abraham," inquit, " non propter circumcisionem " justitiæ testimonium a DEO reportavit, sed propter fidem." Mox autem pag. 320.[b] pergit: " Et nos in præputio carnis " credentes DEO per Christum, et obtinentes circumcisio-" nem nobis eam assecutis utilem, scilicet cordis *circum-*" *cisionem*, justi et placiti DEO apparere speramus." Inde pag. 321.[c] " Bifariam itaque justitia omni dispertita, in " Deum et homines; *Quicunque*, inquit Verbum, (Christus,) " *diligit Dominum Deum ex toto corde, et ex omnibus vi-*" *ribus, et proximum sicut se ipsum*; is demum vere jus-

[y] [c. 48. p. 175.] [z] Pag. 266. seq. [§. 47. p. 143.]
[a] [§. 92. p. 189.] [b] [Pag. 189.] [c] [§. 93. p. 190.]

" tus fuerit, δίκαιος ἀληθῶς ἂν εἴη." Atqui, " Quod unus-
" quisque propria justitia salvetur, ἕκαστος τῇ αὐτοῦ δικαιο-
" σύνῃ σωθήσεται," expresse ait p. 263.[d]

AD § 5.

Ab ipso ponuntur.] Accedunt alia loca clarissima, quibus docet [Irenæus], nos per bona opera et justificari coram DEO et salvari. Primum hæc accipe ex lib. IV. cap. 32.[e] ubi de DEO ait: " Illa quidem, per quæ putabant peccantes pro-
" pitiari Deum, (id est, sacrificia Mosaica,) abnuens; hæc
" autem, per quæ justificatur homo et appropinquat DEO,
" hortatur et admonet." Atqui hæc sunt *sacrificia laudis et precum*, de quibus immediate præcedentia ibidem leguntur Scripturæ verba. Pergit paulo post: " Non enim si-
" cut homo motus, (iratus,) ut multi audent dicere, divertit
" eorum sacrificia; sed miserans eorum cæcitati, et ve-
" rum sacrificium insinuans, quod offerentes propitiabuntur
" Deum, ut ab eo vitam percipiant. Quemadmodum alibi
" ait: *Sacrificium DEO cor contribulatum; odor suavitatis*
" *Deo cor clarificans eum qui plasmavit.* Si enim irascens
" abnuerit hæc eorum sacrificia, tanquam qui indigni essent
" consequi misericordiam ejus, non utique eisdem ipsis sua-
" deret per quæ salvari possent." Deinde ejusdem libri cap. 49.[f] " Sciebat nos de nostra substantia, quam ab alio acci-
" pientes haberemus, bene acturos: *Qui enim habet*, inquit,
" *duas tunicas, det ei qui non habet; et qui habet escam,*
" *similiter faciat:* et, *Esurivi enim, et dedistis mihi mandu-*
" *care;* et, *Nudus fui, et vestistis me;* et, *Cum facis elee-*
" *mosynam, non sciat sinistra tua, quid faciat dextra tua;*
" et reliqua quæcunque benefacientes justificamur, velut de
" alienis nostra redimentes.—Quæcunque enim, cum esse- 26
" mus ethnici, de injustitia acquisivimus, hæc, cum credi-
" derimus, in Dominicas utilitates convertentes justifica-
" mur." Nec minus clare pronuntiat, nos ob obsequium DEO præstitum, ac quia bona opera fecimus, vitam æter-

[d] [§. 45. p. 141.] [e] Pag. 321. col. 2. [c. 17, 1. p. 248.]
[f] Pag. 352. col. 2. [c. 30, 3. p. 268.]

nam consequi. Sic lib. IV. cap. 28.[g] " Servitus erga " Deum," inquit, " Deo quidem nihil præstat, nec opus " est Deo humano obsequio; ipse autem sequentibus et " servientibus ei vitam et incorruptelam et gloriam æter- " nam attribuit, beneficium præstans servientibus sibi ob " id quod serviunt, et sequentibus ob id quod sequuntur." Eodem libro cap. 71.[h] " Qui operantur illud (bonum) glo- " riam et honorem percipient, quoniam operati sunt bo- " num, cum possint non operari illud; hi autem, qui illud " non operantur, judicium justum excipient Dei, quoniam " non sunt operati bonum, cum possint operari illud." Huc quoque pertinent, quæ, recitatis ex Galat. v. 22. *fructibus Spiritus*, subjungit verba lib. V. cap. 11.[i] " Sicut igi- " tur qui in melius profecerit, et fructum operatus fuerit " Spiritus, omnimodo salvatur propter Spiritus communio- " nem; sic et is, qui remanserit in prædictis carnis opera- " tionibus, carnalis vere deputatus, eo quod non assumat " Spiritum Dei, regnum non poterit possidere cœlorum." Denique de ipsis hæreticis Carpocratianis refert lib. I. cap. 24.[k] quod docuerint, *διὰ πίστεως καὶ ἀγάπης σώζεσθαι· τὰ δὲ λοιπὰ ἀδιάφορα ὄντα, κατὰ τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων τῇ μὲν ἀγαθὰ, τῇ δὲ κακὰ νομίζεσθαι, οὐδενὸς φύσει κακοῦ ὑπάρχοντος.* " Per fidem " et charitatem (homines) salvari; reliqua vero indifferen- " tia cum sint, secundum opinionem hominum quædam " quidem bona, quædam autem mala vocari, cum nihil na- " tura malum sit." Atqui horum posterius quidem reprehendit Irenæus; prius autem minime, utpote quod doctrinæ catholicorum plane consonum erat.

AD §. 6.

Sequitur Origenes.] Sed et Origenis præceptor, Clemens Alexandrinus, dignus est, qui prius hac de re audiatur. Is vero salutem non modo fidei, sed et charitati tribuit in Protreptico his verbis[l]: *Μὴ οὖν ἀποκάμητε· ἔξεστιν ὑμῖν, ἢν ἐθέλητε, ἐξωνήσασθαι τὴν πολυτίμητον σωτηρίαν οἰκείῳ θησαυρῷ,*

[g] Pag. 315. col. 2. [c. 14, 1. p. 243.] [h] [c. 37, 1, p. 281.]
[i] [Pag. 305.] [k] [c. 25, 5. p. 104.] [l] [9. p. 71.]

ἀγάπῃ καὶ πίστει ζωῆς. "Ne igitur defatigemini: licet vo-
"bis, si velitis, pretiosissimam salutem emere proprio the-
"sauro, charitate et fide vitæ." Inepta enim est conjectura, in margine apposita, loco ζωῆς, *vitæ*, forte legendum esse, ζωρᾷ, *mera*, ut scilicet *meræ* vel soli *fidei* salus adscribi videatur. Notatu quoque digna sunt quæ habet lib. VI. Strom. p. 665.[m] ἡ μὲν οὖν τίς ἐστι δίκαιος, πάντως οὗτος καὶ πιστός· ἡ δὲ πιστὸς, οὐδέπω καὶ δίκαιος· "Quatenus est ali-
"quis justus, omnino est etiam fidelis: quatenus autem
"est fidelis, nondum est etiam justus." Quæ D. Tullii opinioni e diametro sunt adversa. Et p. 668.[n] ὅταν ἀκούσωμεν, ἡ πίστις σου σέσωκέν σε, οὐχ ἁπλῶς τοὺς ὁποσοῦν πιστεύσαντας σωθήσεσθαι λέγειν αὐτὸν ἐνδεχόμεθα, ἐὰν μὴ καὶ τὰ ἔργα ἐπακολουθήσῃ. "Quando audierimus, *Fides tua te salvum*
"*fecit*, non accipimus, eum dicere absolute eos salvos fu-
"turos qui quomodocunque crediderint, nisi opera quoque
"fuerint consecuta." Ipsum Origenem quod attinet, unicum solum ex eo locum illustrem addo, ubi varios, per quos remissionem peccatorum a DEO consequimur, modos sive actus enumerat, Homil. II. in Leviticum[o], dum ita fatur: "Audisti quanta sint in lege sacrificia pro peccatis:
"audi nunc quantæ sint remissiones peccatorum in evan-
"geliis. Est ista prima, qua baptizamur in remissionem
"peccatorum. Secunda remissio est in passione martyrii.
"Tertia est, quæ pro eleemosyna datur. Dicit enim Sal-
"vator, (Luc. xi. 41.) *Verumtamen date eleemosynam, et*
"*ecce omnia munda sunt vobis.* Quarta nobis fit remissio
"peccatorum per hoc, quod et nos remittimus peccata fra-
"tribus nostris. Sic enim dicit ipse Dominus et Salvator
"noster, (Matth. vi. 14, 15.) *Quia si remiseritis fratribus*
"*vestris ex corde peccata ipsorum, et vobis remittet Pater*
"*vester peccata vestra. Quod si non remiseritis fratribus*
"*vestris ex corde, nec vobis remittet Pater vester;* et sicut
"in oratione nos dicere docuit, *Remitte nobis debita nos-*
"*tra, sicut et nos remittimus debitoribus nostris.* Quinta
"peccatorum remissio est, cum converterit quis peccato-

[m] [Pag. 791.] [n] [Pag. 794.] [o] [4. vol. II. p. 190.]

" rem ab errore viæ suæ. Ita enim dicit Scriptura divina,
" (Jacob. v. ver. ult.) *Quia qui converti fecerit peccatorem*
" *ab errore viæ suæ, salvat animam ejus a morte, et co-*
" *operit multitudinem peccatorum.* Sexta quoque fit re-
" missio per abundantiam charitatis; sicut et ipse Domi-
" nus dicit, (Luc. vii. 47.) *Amen dico tibi, Remittuntur ei*
" *peccata multa, quoniam dilexit multum;* et apostolus
" dicit, (Petrus, 1 Epist. iv. 8.) *quoniam charitas cooperit*
" *multitudinem peccatorum.* Est adhuc et septima, licet
" dura et laboriosa, per pœnitentiam remissio peccatorum,
" cum lavat peccator in lachrymis stratum suum, et fiunt
" ei lachrymæ suæ panis die ac nocte, et cum non erubescit
" Sacerdoti Domini indicare peccatum suum, et quærere
" medicinam, secundum eum, qui ait, (David Psalm. xxxii.
" 5.) *Dixi, pronuntiabo adversum me injustitiam meam*
" *Domino, et tu remisisti impietatem cordis mei.* In quo
27 " impletur et illud, quod Jacobus apostolus dicit, (v.
" 14, 15.) *Si quis autem infirmatur, vocet presbyteros*
" *ecclesiæ, et imponant ei manus, ungentes eum olev in*
" *nomine Domini; et oratio fidei salvabit infirmum, et si*
" *in peccatis fuerit, remittentur ei.*"

AD §. 8.

Necessaria non fuisset.] Hilarium non soli fidei, sed et charitati justificationem sive remissionem peccatorum adscripsisse, ex eodem in Matthæum opere patet. Nam Canon 4. hæc habet verba, " Quia charitas plurimum pecca-
" torum tegit et errorum nostrorum ambitiosa ad DEUM
" patrona est, novissimum pœnæ quadrantem solvemus,
" nisi precio ipsius aliquantorum criminum culpa redima-
" tur."

AD §. 10.

Manifestum est, fidem ab ipso opponi operibus legis Mosaicæ] Id patet quoque ex Comment. in cap. ix. ad Romanos, ad ista, *Verbum enim consummans*, &c. ubi ait, " Convenit enim, ut in solo nomine Domini et conditoris
" consequatur salutem creatura, hoc est, per fidem: quia
" sublatis omnibus Neomeniis, et sabbato, et circumcisione,

" et lege escarum, et oblationibus pecorum, sola fides po-
" sita est in salutem." Cæterum *fidem solam* non justificare, satis clare docet, dum paulo post in ista verba, *Gentes, quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam*, ita commentatur, " Prima ergo hæc justitia est agno-
" scere Creatorem, deinde custodire quæ præcepit."

AD §. 11.

Lectorem remitto.] Est et alius, qui objici solet locus in Chrysostomi Homil. III. in Epist. ad Titum [p]: Εἰ πιστεύεις τῇ πίστει, τί ἕτερα ἐπεισάγεις, ὡς οὐκ ἀρκούσης τῆς πίστεως δικαιῶσαι; " Si credis fide, cur alia subinfers, quasi non sufficiat
" ad justificationem fides?" Sed hæc dicta sunt in oppositione ad Judaicas fabulas, in quarum mentionem ab apostolo factam ibi commentatur, et eas de ceremoniis Judaicis explicat. Istas vero jam non amplius observandas esse docens, modo citata profert verba, iisque immediate subjungit: τί καταδουλοῖς ἑαυτὸν, καὶ ὑποβάλλεις τῷ νόμῳ; " Quare
" temetipsum servituti dedis, atque legi subjicis?" Cæterum ex pluribus locis constat, S. Chrysostomum procul abfuisse a sententia eorum, qui uni fidei remissionem peccatorum vel justificationem adscribunt. Unicum solum adferam, ubi, perinde ut Origenes loco ante citato, varias peccatorum remissiones proponit, Homil. XXV. in Rom. xiv. in Morali [q], " Nonne," inquit de Deo, " largitus est regenera-
" tionis lavacrum, et priora omnia condonavit? nonne post
" remissionem illam, et lavacrum rursum quod ex pœni-
" tentia est, auxilium tibi peccanti dedit? nonne etiam
" postea ut peccatorum veniam consequaris facilem tibi
" veniam reddidit? Audivimus qualia sint, quæ præcepit:
" Si dimiseris, inquit, dimitto tibi et ego. Quam quæso
" difficultatem habet res ista? *Judicate orphano, et justi-*
" *ficate viduam, et venite*, inquit, *et judicium exploremus.*
" *Quod si fuerint peccata omnia Phœnicia rubore, velut*
" *nix alba erunt.* Quid hic laboris erit? Dic tu peccata
" tua, ut justificeris; quid hic difficultatis est? *Peccata*

[p] [Vol. XI. p. 746.] [q] [Vol. IX. p. 709.]

" *tua eleemosynis redime;* quid hic sudoris? Dixerat publi-
" canus: *Propitius esto mihi peccatori, et descendit justifi-*
" *catus;* quanto labore fuerit opus publicanum hunc imi-
" tari?"

SECTIO V.

AD CAP. III. DE ECCLESIÆ ANGLICANÆ JUDICIO.

28

1. IN hoc capite mirum in modum tragœdias agit D. Tullius; exclamat, vociferatur, intonat, et mox triumphat, insultat victo Harmonistæ, ostentat trophœa, canit pæana, quum nondum ad aciem nostram pervenerit. Obtestor vero candidum lectorem, ut serio relegat quæ de ecclesiæ Anglicanæ in hac quæstione sententia fuse disseruimus Harm. Apost. Diss. Post. XVIII. 6. et seqq. [p. 282.] et Exam. Cens. Respons. ad Animadv. XXIII. facile inde perspecturus, quam frustra ille hanc tantam verborum copiam profuderit. Certe apud prudentiores haud necesse est causam hic rursus dicere. Verumtamen cum V. R. in hujus capitis argumento præcipuum causæ suæ statumen collocasse videatur, et facile sit incauto et minus attento lectori istis verborum præstigiis falli ac decipi, non pigebit ipsum hic quoque *κατὰ πόδας* sequi.

2. Post levem velitationem initio capitis, ita deinceps pugnam conserit, " Audiatur itaque" (scil. ecclesia Anglicana) " de hac circa justificationem per-
" strepente nuper controversia; recitetur decretum
" art. 11°. *Tantum propter meritum Domini et*
" *Salvatoris nostri per fidem, non propter opera*
" *et merita nostra, justi coram Deo reputamur.*
" *Quare sola fide nos justificari, doctrina est salu-*

" *berrima*, &c. Ecquid clarius? ne sol quidem meri-
" dianus." Verum cur prope finem articuli, veluti in clivo, (ut in diverbio est,) subsistit vir reverendus? quin integrum profert decretum? quare suum hic nobis *et cætera* obtrudit? Certe non longa mora aut respiratione opus fuisset ad paucissima verba, quæ articulum claudunt, recitanda; nempe, " ut in Ho-
" milia de Justificatione Hominis fusius explicatur." Sed vidit D. Tullius, postrema illa verba causæ suæ ruinam minitari, ideoque supprimenda curavit. Nimirum istic expresse nos remittit ecclesia nostra ad Homiliam de Justificatione Hominis, ut inde ipsius articuli verum et genuinum sensum et explicationem petamus; neque aliter hanc doctrinam, " sola
" nos fide justificari," tanquam saluberrimam filiis suis commendat, quam " ut in Homil. de Justif. Ho-
" minis fusius explicatur." Adii Homiliam; fusiorem illam articuli explicationem ipsissimis Homiliæ verbis recitavi; demum quam ex animo isti explicationi subscribam, omnibus testatus sum. Cur ad ista omnia silet, et ne γρὺ quidem respondet V. R.? istæne artes hominem probum et veri amantem decent?

3. Cæterum mox, ne prorsus inique nobiscum egisse videretur, permittit nos D. Tullius ad Homilias ire; verum non ad fusiorem illam explicationem, quæ, tanquam genuina, plena, ac perfecta articuli sententia, ab authore Homiliæ ex professo proponitur, quamque ipse in Harmonia integre atque ad verbum transcripseram; sed ad Homiliæ quasdam lacinias, easque haud bona fide ab ipso versas, suisque adeo interpretamentis misere depravatas. Sic enim primum Harmoniæ authorem ex Homilia adoritur, " Consulamus itaque (de qua totus ille, unde
" nescio, silet) Homil. I. de Salute Gen. Human. sub

" finem: *Fides*, inquit ecclesia, *pœnitentiam, spem,* " &c. *non ita excludit, quin in omni homine justifi-* " *cato cum ea consocientur; excludit tamen a jus-* " *tificandi munere.* Nihil disertius; hic scil. altum " Harmonistæ silentium; qui si locum advertit, si- " lentio suffocare haudquaquam debuit." Ad quæ respondeo: Si antehac nescivit V. R. unde Harmonista de prima parte Homiliæ totus siluerit, jam sciat, in causa fuisse, quod in ista parte non tam fuse et ex professo agatur de particula exclusiva *sola*, et quo sensu recte dicatur, " Justificari homi- " nem sola fide," de quo tantum quæstio movebatur in illo Harmoniæ capite, ubi Homiliam citaverit Harmonista. Nam in prima Homiliæ parte docet author, tria omnino ad justificationem hominis necessario concurrere; nempe, ex parte Dei Patris, meram et miram ejus gratiam et misericordiam; ex parte Christi, mortem ejus, et sacrificium meritorium; denique ex parte hominis, veram ac vivam fidem. Quod postremum cum author in prima illa parte leviter admodum prope finem perstrinxerat, in partibus duabus sequentibus, imprimis vero secunda, prolixe et operose explicat; quin et tam accurate et
29 sollicite, ut nullus jam de genuina sententia hujus propositionis, " sola fide justificamur," (nisi sophistis, et qui λογομαχίαις delectantur,) restet dubitandi locus. Itaque si candori, ut præ se fert, studuisset D. Tullius, certe laudare potius, quam in suspicionem vocare debuit integritatem et simplicitatem meam, qui angulos non quæsiverim, neque verba Homiliæ carptim protulerim; sed ea loca appellaverim, ubi author Homiliæ se mentem ac sententiam suam de hac quæstione dilucide, plene, ac perfecte aperuisse palam profitetur. Utinam pari candore

usus fuisset V. R. Verum nescio sane, unde ille de tam prolixa et disertissimis verbis concepta hujus articuli, *sola fide justificamur*, explicatione, a me e secunda Homiliæ parte allata, adeo totus siluerit; nisi quod apertam lucem, quam ferre non poterat, refugere satius duxerit.

4. Utut illud sit, certe causæ meæ a prima ista Homiliæ parte nihil est quod metuam; neque enim mihi conscius sum, quicquam me uspiam scripsisse, quod ab authoris sententia, ibi tradita, vel latum unguem recedat. Ad locum autem a doctore inde allatum quod attinet, sane mirari satis nequeo, eum tantopere ab ipso venditari, qui si integre producatur et fideliter transferatur, aperte contra ipsum faciat. Locus ad verbum sic habet[r]; "Fides illa" (nempe vera et viva, de qua verbis proxime præcedentibus dictum fuerat,) "non ita excludit pœni-" tentiam, spem, charitatem, reverentiam ac timo-" rem Dei, quin cum fide conjungenda sint in omni " homine, qui justificatur, sed excludit a justificandi " officio; ut, quanquam omnia simul adsint in eo, " qui justificatur, tamen omnia simul nequaquam " justificent. Neque fides excludit justitiam bono-" rum operum nostrorum, postea ex officio erga " Deum necessario præstandorum; (nam obstric-" tissimi tenemur ad serviendum Deo præstatione " bonorum operum, ab ipso in S. sua Scriptura præ-" scriptorum, per omnem vitam;) sed eatenus exclu-" dit, ut nobis nequaquam liceat ea facere in hunc " finem, ut eorundem præstatione justi constitua-" mur. Namque opera bona omnia, quæ præstare " possumus, imperfecta sunt, ac proinde ad prome-

[r] Homil. tom. I. p. 14, 15.

" rendam justificationem nostram non valent," &c. Quibus in verbis duo potissimum observanda sunt: 1°. Authorem Homiliæ aperte agnoscere necessitatem aliarum virtutum, præter fidem, nempe pœnitentiæ, spei, charitatis, timoris divini, quibus disponatur homo ad justificationis gratiam accipiendam. Non enim dicit tantum, virtutes illas cum fide *conjunctas*, sed *conjungendas* esse in omni homine, qui justificatur; (Angl. *to be joined with faith in every man that is justified*, quod pessime vertit D. Tullius, " quin in omni homine justificato cum ea consocien-" tur;)" qui loquendi modus necessitatem illam manifeste indicat Quod inde adhuc manifestius est, quod author distinguens habitualem (ut dici solet) justitiam nostram, virtutibus internis fidei, spei, pœnitentiæ, charitatis, &c. constantem, ab actuali justitia operum bonorum, sive factorum conspicuorum, de priori docet, quod necessario requiratur in omni homine qui justificatur; de posteriori, quod postea (nempe post justificationem) necessario præstanda sit. Nimirum prior justitia requiritur (ut diximus) ad gratiam justificationis accipiendam; posterior ad eandem gratiam conservandam. Unde (ut id obiter notem) constat apertissime, me[a] genuinam sententiam ecclesiæ Anglicanæ art. 12°. ubi docet bona opera justificationem sequi, omnino assecutum esse, qui articulum interpretatus sim de actuali tantummodo operum justitia. Nam in hoc Homiliæ loco aperte distinguit ecclesia illam operum justitiam, quæ post justificationem necessario præstanda sit, ab internis fidei, pœnitentiæ, spei, &c. virtutibus, conjunctim requisitis in omni homine qui justificatur. Quomodo

[a] Harm. Apost. Dissert. Poster. XVIII. 8. [p. 300.]

autem constabit hæc distinctio, si omnis justitia nostra, tam habitualis quam actualis, sit justificatione posterior?

5. Hisce commentarii vicem supplebit illustris locus theologi perillustris, Richardi Hookeri nostri (quem alicubi frustra appellat D. Tullius) Tract. de Justif. n. 21. Ubi vir magnus postquam duplicem statuisset Christianorum justitiam, " Alteram extra " nos, quam imputatione habemus; in nobis alte- " ram, fide, spe, charitate aliisque virtutibus Chris- " tianis constantem;" deinde distribuisset " sanctifi- " cantem," quam vocat, "justitiam in habitualem, sive " sanctimoniam illam, qua animi nostri interius im- " buti sunt eodem momento, quo templum Spiritus " S. fieri incipiunt; et actualem, sive sanctimoniam " illam, quæ postea omnes vitæ nostræ partes et ac- " tiones ornat:" deinceps de ordine, quo triplex illa justitia, nempe imputata, habitualis, et actualis nobis donetur, sic disserit: " Si quæritur, quam ex his " primam accipiamus, respondeo; Spiritum, Spiritus " virtutes, habitualem justitiam insitam, externam " Jesu Christi justitiam imputatam, simul atque eo- " dem temporis momento accipimus; et quandocun- " que ex his alterutrum habemus, habemus omnia. " Verumtamen cum nemo justificetur, nisi credat, " nemo vero credat nisi fide præditus sit, nemo de- " nique fide præditus sit, nisi Spiritum adoptionis " acceperit; cum hæc justificationem necessario in- " ferant, et hæc justificatio necessario præsupponat; " omnino tenendum est, imputatam justitiam, digni- " tate licet primam, ordine tamen postremam esse; " actualem vero justitiam, hoc est, justitiam bono- " rum operum, cætera omnia consequi et ordine et " tempore. Quod attentius consideratum liquido

" ostendit, quatenus fides vere fidelium a spe et cha-
" ritate divelli nequeat; quatenus fides, cum sit pars
" sanctificationis, ad justificationem tamen necessaria
" sit; quatenus fides bonis operibus perficiatur, non
" opera nostra absque fide; denique, quatenus Patres
" nostri poterant statuere, justificari nos sola fide,
" et simul tamen recte statuere, nos absque operi-
" bus nequaquam justificari." Hanc explicationem, etiamsi (quod pace tanti viri dixerim) non omni ex parte probem; præsertim qua Spiritum adoptionis ejusdemque Spiritus inhabitationem, ordine saltem naturæ, justificatione nostra priorem facit; (qua de re repete quæ diximus Sect. III. n. 4.) tamen afferendam duxi, quod in summa rei mire faciat ad illustrandum Homiliæ verba modo citata, et cum doctoris nostri sententia directa acie pugnet. Nam, 1°. diserte hic docet Hookerus, quanquam actualis operum justitia sit justificatione omnino posterior, justitiam tamen illam, quæ virtutibus internis fidei, spei et charitatis constat, quamque justitiam insitam, habitualem et sanctificantem appellat, ordine naturæ justitiæ imputationem, sive justificationem nostram, antecedere; plane quemadmodum in verbis Homiliæ statuitur, bonorum operum sive factorum justitiam post justificationem necessario præstandam esse; pœnitentiam vero, spem, charitatem cum fide omnino conjungenda esse in omni homine, qui justificatur. Apollo mihi magnus erit D. Tullius, si cum his conciliare valeat doctrinam suam, qua statuit, justificari hominem ante veram et salutarem contritionem, justificari hominem impium, dum impius adhuc sit, denique (quod in catechismo suo[t] tanquam theologiæ principium juventuti tradit) sanctificatio-

[t] Cap. 10.

nem nostram omnem ordine naturæ justificatione posteriorem esse. 2°. Expresse notat vir clarissimus, hæc duo, justificari hominem ex sola fide absque operibus, et, absque operibus hominem non justificari, nequaquam esse pugnantia, si distinctio illa inter habitualem et actualem operum justitiam attendatur. Nimirum recte dicitur, justificari hominem ex sola fide, nempe charitate formata, absque operibus, hoc est, absque actuali operum justitia, quippe quæ primam justificationem sequatur. Contra recte dicitur, hominem non sola fide justificari absque operibus, nempe internis illis spei, charitatis, &c. quippe quæ justificationem hominis, ordine saltem naturæ, præcedant, atque ad ipsam omnino necessario requirantur. Appello doctoris conscientiam, annon hanc ipsam articuli explicationem sæpius in Harmonia disertis verbis ipse tradiderim? Sed ad Homiliam redeamus.

6. 2°. Alterum, quod in citatis Homiliæ verbis apprime attendendum lectori propono, illud est, authorem per *justificandi officium*, quod operibus adimit, nequaquam intelligere *instrumentalitatem* illam in justificationis negotio, quæ tantopere celebratur a quibusdam, vel quicquam aliud, quod fidei proprie concedendum sit, (ut existimasse videtur D. Tullius,) sed efficientiam justificationis nostræ sive principalem, sive meritoriam, quæ tam fidei ipsi, quam cæteris virtutibus nostris pariter detrahenda sit. Nescio sane, quibus oculis Homiliam lectitaverit V. R., quem observatio tam obvia, et ubique ex verbis Homiliæ lectori sese ingerens, prorsus fugerit. Nam ex verbis, quæ locum citatum, tribus tantummodo lineis interjectis, antecedunt, satis apparet, quid sit, *Opera excludi a justificandi officio*. Verba

sunt; " Gratia Dei non excludit a justificatione no-
" stra Dei, sed hominis, justitiam, hoc est justitiam
" operum nostrorum hactenus, ut eorum merito jus-
" tificationem nostram nequaquam promereamur."
In ipso quoque loco citato verba clara sunt: " Fides
" excludit justitiam bonorum operum eatenus, ut
" nobis non liceat ea facere in hunc finem, ut eo-
" rundem præstatione justi constituamur. Namque
" opera bona omnia, quæ præstare possumus, imper-
" fecta sunt, eoque ad promerendam justificationem
" nostram non valent." Quid, quod author Homiliæ parte 2ª *justificandi officium* disertis verbis detrahit omni virtuti, sive operi nostro, idem soli Deo per Christum tribuens? audiamus ipsissima ejus verba[u]: " Justificatio," inquit, " non hominis officium est,
" sed Dei; hoc est, nequaquam potest homo suis
" operibus se justum facere, sive ex parte sive in
" totum; (quippe summæ res esset arrogantiæ et
" præsumptionis, qua majorem statuere adversus
" Deum neque ipse antichristus possit, affirmare,
" hominem posse suis operibus tollere et expiare
" peccata sua, adeoque seipsum justificare,) sed justi-
" ficatio est Dei solius officium," &c. Lege quæ sequuntur. Quomodo autem, inquies, excludit fides et seipsam et cæteras virtutes nostras a justificandi officio, hoc est, a meritoria justificationis nostræ efficientia? Respondeo, quia fides respectum connotat ad gratuitum Dei promissum, Jesu Christi Domini nostri sanguine et sacrificio propitiatorio impetratum
31 ac sancitum, quo maximis peccatoribus, sed de peccatis suis vere pœnitentiam agentibus, remissio peccatorum et salus æterna propter solum Christum gratis conceditur. Sed hac de re mox plura.

[u] Homil. tom. I. p. 17.

7. Pergit D. Tullius ad alium Homiliæ locum, quem et ipse in Harmonia citaveram. Hic autem mira copia parique vehementia rhetoricatur V. R.[x] Juvenilem Harmonistæ ἀβλεψίαν satis fastuose exprobrat, ipsumque adeo incusat, quod ecclesiæ Anglicanæ in os obloquatur: obstupescere se totum profitetur: conqueritur professionem ecclesiæ affingi, quæ nuspiam nisi in archivis forsan Eutopianis reperiatur: ait denique, ab ecclesia filiisque ejus genuinis omnino hic dicendum, quod olim Cæsar dixit in senatu mox jugulandus, " Profecto ea vis est." Verum iterum obtestor lectorem, ut istis verborum μορμολυκείοις neutiquam perterritus ad rem ipsam præsenti animo attendat, visurus quam hic, ut solet, de re nihili tantas ille tragœdias excitaverit. Ut vero res tota clarius elucescat, repetenda sunt hic nonnulla, quæ in Harmonia jam attuli. Locum ibi adduxeram ex Homil. de Salute, part. III.[y] qui sic ad verbum habet: " Verum quidem est, opera nostra " nequaquam nos justificare, si de justificatione pro- " prie loquimur, hoc est, non mereri remissionem " peccatorum nostrorum, neque ex injustis nos jus- " tos facere in conspectu Dei; sed Deum ex infinita " ipsius misericordia per meritum tantum filii sui " Jesu Christi nos justificare. Nihilominus quia fides " recta nos ad Christum ablegat, ad veniam pec- " catorum consequendum nostrorum; quodque per " fidem a Deo nobis datam promissum misericordiæ " divinæ remissionisque peccatorum nostrorum am- " plectamur; (quod nulla alia ex virtutibus aut ope- " ribus nostris proprie facit;) ideo dicere solet Scrip- " tura, *fidem absque operibus justificare.*" Citato

[x] Justif. Paulin. p. 22, 23. [y] Diss. Post. XVIII. 6. p. 332, 333. [p. 287.] Homil. tom. I. p. 18, 19.

Homiliæ loco hæc mea subjicio: " Ex quibus ver-
" bis clare elucet, quid summum illud sit, quod in
" negotio justificationis ex ecclesiæ nostræ senten-
" tia fidei distincte tribuendum sit; nempe, quod
" licet cæteræ virtutes non minus necessariæ sint ad
" hominis justificationem, quam ipsa fides, ac fides
" proprie nihilo plus agat in isto negotio, quam alia
" virtus; quia tamen fides ex omnibus virtutibus
" una promissum amplectitur evangelicum, quo jus-
" tificamur, ideo non incommoda locutione ipsi soli
" justificatio nostra tribui possit ac soleat; viz. per
" metonymiam quandam, qua actus ponitur pro ob-
" jecto, circa quod versatur." Audi jam, quid ad hæc D. Tullius: " Quis," inquit, " ad ista totus non
" obstupescit, cum ecclesiam audit centies, idque
" terminis terminantibus, contra definientem? Sta-
" tuit nimirum ecclesia (neque verbis potuit eviden-
" tioribus) fidem ideo justificare dictam, *quoniam*
" *id confert ad justificationem, quod nulla virtus,*
" *nullum aliud opus humanum potest.*" Verum quis hic fidem et candorem a doctore non desideret? ubi enim Homiliæ author hæc verba habet, quæ tanquam ipsissima ejus verba distincto charactere imprimenda curavit D. Tullius: " Quoniam id con-
" fert" (nempe fides) " ad justificationem, quod
" nulla virtus, nullum aliud opus humanum potest?" Certe tantum abest, ut centies, idque terminis terminantibus, hoc dicat, ut ne semel quidem illud dicat, ex quo hoc per legitimam aliquam consequentiam deduci possit. Imo constanter docet, neque fidem, neque aliam quamvis virtutem nostram quicquam conferre ad justificationem nostram, aliter quam per modum dispositionis, sive conditionis ex parte nostra requisitæ; quomodo non modo fidem,

sed et pœnitentiam ad justificationem conducere, pari constantia agnoscit. Ad locum, quem præ manibus habemus, quod attinet, tria ibi docet Homiliæ author. 1°. Nullum opus, sive virtutem nostram, nos justificare, si de justificatione proprie loquimur, hoc est, non mereri remissionem peccatorum nostrorum, neque ex injustis nos justos facere in conspectu Dei. 2°. Fidem tamen ex omnibus virtutibus unam recta nos ad Christum ablegare, et gratuitum promissum misericordiæ divinæ amplecti. 3°. Ideo in Scripturis dici, *fidem absque operibus justificare;* quo nempe meritum omne nostrum a justificationis negotio excludatur, uti sæpius in Homilia author ipse rem explicat. An horum alterutrum unquam negavit Harmoniæ author? imo certe hæc omnia agnovit Harm. Apost. Diss. Post. V. 5. [p. 110.] disertis hisce verbis: " Vocabulum *fidei* meritum excludit, " et hac ratione, quod fides, quatenus ad promissio- " nem gratuitam refertur, μισθαποδοσίαν expectat ex " sola gratia Dei promittentis. Atque hæc, ni fallor, " præcipua causa est, quamobrem Spiritus S. uni- " versam, quæ a nobis in evangelio postulatur, obe- " dientiam *fidei* nomine soleat exprimere; nempe, " ut voce ista indicetur, obedientiam, quam nos Deo " præstamus, non impetrare justitiam sive salutem " sua vi aut merito, sed vi pacti seu promissionis gra- " tuitæ, quæ fide apprehenditur." Quomodo autem fides ad Christum nos recta ableget, ibidem doceo his verbis: " Quia promissio vitæ æternæ, in evangelio " facta, in meritoria Jesu Christi satisfactione fundata " est, ac sanguine ipsius pretiosissimo sancita, ideo fidei 32
" obedientia perpetuo respicit ad Christum, tanquam " ad unicum Propitiatorem, cujus tam in vita quam in " morte perfectissima obedientia sola effecerit, ut im-

" perfecta et languida nostra obedientia Deo ad salu-
" tem placeat, vitæque æternæ præmium reportet."
Lege, si vacat, integrum paragraphum. Quod autem neque hic, neque alibi usquam instrumentalitatem illam proprie dictam fidei in justificationis negotio Homiliæ author cogitaverit, pro qua multi tam acriter contendunt, satis ostendi Harm. Apost. Dissert. Post. XVIII.[z] Quibus omnibus expensis, juveni an seni ἀβλεψία hic adscribenda sit, penes cordatum lectorem esto arbitrium.

8. Restat tertius atque ultimus Homiliæ locus, a D. Tullio contra sententiam nostram productus, ex quo ille fulgura ac tonitrua nobis minitatur. " In
" ἐργοδιώκτας," inquit, " mitissima mater zelo Dei ac-
" censa præter morem sic intonat, Homil. de Salut.
" part. II. *Doctrinam hanc* (i. e. de justificatione
" per fidem solam et sine operibus) *vetusti omnes*
" *ecclesiæ Christi scriptores approbant. Hæc ve-*
" *ram Christi gloriam doctrina illustrem facit,*
" *adeoque vanam hominis gloriationem prosternit*
" *et pessundat. Eam quisquis negaverit,* (attende
" lector,) *pro homine Christiano non est habendus,*
" *sed pro Christi ejusque evangelii inimico, et hu-*
" *manæ* κενοδοξίας *mangone.* Quæ hic verborum ful-
" gura! quæ tonitrua?" *Resp.* Quid per ἐργοδιώκτας hic velit D. Tullius, haud satis scio; ut neque alias nonnullas ejus elegantias capio. Utut vero illud sit, nos ista fulgura et tonitrua neutiquam feriunt, utpote quæ a mitissima matre nostra, justo ardore et zelo Dei concitata, in solos meritorum humanorum patronos intententur. Recitemus locum[a] integre, quem D. Tullius, ut inserviret causæ suæ, mancum

[z] Pag. 340. [p. 294.] [a] Homil. tom. I. p. 16, 17.

et mutilum nobis exhibuit; " Effatum hoc, *justificari* " *nos fide tantum gratis absque operibus*, dicitur in " eum finem, ut tollatur prorsus meritum omne ope- " rum nostrorum, quippe quæ nullatenus possint jus- " tificationem nostram a Deo mereri; utque iis ver- " bis planissime exprimatur infirmitas hominis, Dei- " que bonitas, maxima nostri ipsorum imbecillitas, " Deique vis ac potentia, imperfectio operum nostro- " rum, Christique Servatoris nostri gratia exube- " rantissima, itaque meritum justificationis nostræ " Christo soli ac pretiosissimæ sanguinis ipsius effu- " sioni in solidum deferatur. Hanc fidem nos docet " S. Scriptura; hæc firma rupes et fundamentum " Christianæ religionis; hanc doctrinam vetusti om- " nes ecclesiæ Christi scriptores approbant;" et cæ- tera, quæ a doctore modo allata sunt. Sane nihil manifestius, quam his verbis anathemate percuti atque e Christianorum albo eradi illos tantum, qui meritum bonorum operum adstruunt. Quid hoc ad Harmoniæ authorem? scilicet tantum abest, ut is meritum bonorum operum defendat, ut in meriti patronos eandem plane cum Homiliæ authore sen- tentiam tulerit. En verba ejus diserta Harm. Apost. Diss. Post. XVIII. 4. [p. 280.]. "Qui operum meritum " adstruunt, Christianorum nomen haud sunt meriti: " ac fidenter pronunciare ausim, vix ac ne vix qui- " dem gratiam Christi sensisse aut novisse, qui hor- " rendam istam opinionem animo penitus imbibe- " runt. Animi modestia est ipsissimus Christianismi " animus, quo quisquis careat, Christiani cadaver " est, non verus vivusque Christianus. Quid autem " ab hac modestia longius abhorret, quam super- " ba ista meriti præsumptio?" Ex his facile vide- bit lector, quo candore verbis Homiliæ abusus sit

D. Tullius ad suum adversarium anathemate ecclesiæ Anglicanæ opprimendum.

9. Percurri tandem loca omnia, quæ D. Tullius ex Homilia de Salute Hominis (postquam omnes, ut videtur, ejus angulos diligentissime rimatus esset) pro sua contra nostram articuli explicationem proferre potuit. Jam locis loca conferantur, nempe loca Homiliæ multa, clara, ac diserta, quæ ipse in Harmonia et Examine allegavi integra et sincera, cum paucis illis, quæ manca, mutila, et suis commentis manifeste depravata attulit D. Tullius; ac demum æquo cuivis arbitro lubentissimus permisero judicandum, utri articuli interpretationi, nostræ an illius, album calculum adjecerit Homiliæ author, ad quem ut legitimum sui interpretem expresse nos remittit ipse articulus. Ego sane non possum non mirari summam doctoris fiduciam, post levem adeo pugnam, seu velitationem potius tam infeliciter peractam, triumphum sibi ita decernentis: " Satis, ut " opinor, superque constat de ecclesia Anglicana, " quod ἐργοδικαίωσιν omnem (nempe etiam illam, " quam nos defendimus) suffragio suo non modo " haud juvet, sed penitus execretur."

10. Prius autem quam ad reliqua hujus capitis pergamus, visum est nostram articuli explicationem, quam testimoniis ex Homilia petitis æquo lectori jam satis probavimus, insuper doctissimi cujusdam probatissimique e nostratibus theologi (qui et diu ante vicennium illud, quod novatæ apud nos doctrinæ ecclesiasticæ æram statuit D. Tullius [b], scriptis suis illustris fuit) authoritate ac suffragio munire;
33 ne quis ipsam, cum aliunde nequeat refutare, novi-

[b] Justif. Paulin. p. 26.

tatis premat invidia. Is est dignissimus quondam Glocestriæ nostræ decanus, Richardus Fieldus, acris judicii et multæ lectionis theologus, qui in Appendice ad librum III. de Ecclesia cap. 11.[c] postquam pontificiis nobis objicientibus doctrinam illam nostram, *hominem ex sola fide sive absque operibus justificari*, respondisset, eandem doctrinam eadem verborum formula etiam a veteribus tradi, pergit inquirere, quo sensu tum veteres tum neoterici theologi ista intellexerint; "Hujusmodi loquendi "phrasibus," inquit, "1°. quandoque excludunt quic- "quid a nobis fieri possit absque supernaturali cog- "nitione et veri Christianismi notitia. 2°. Quando- "que necessitatem bonorum operum in actu sive "exercitio, hoc est, bonorum operum externorum. "3°. Vim naturæ absque illuminatione et gratia. "4°. Vim legis. 5°. Quicquid in nobis reperiri pot- "est, quod ad id sufficiat, ut in judicio atque ex- "amine (*divino*) stemus intrepidi absque metu con- "demnationis. Atque hoc sensu sola fides justifi- "care dicitur, hoc est, sola Dei misericordia et me- "ritum Christi fide apprehensum; ut eorum hoc "loquendi genus usurpantium mens sit, se aliter in "judicio consistere non posse absque condemnatio- "nis metu, quam hac persuasione et firma fiducia "fretos, acceptum se iri apud Deum propter Chris- "tum. Atque hoc sensu theologi omnes, quos supra "allegavimus, ut ostenderemus omnem inhærentem "nostram justitiam insufficientem esse, ac debere "nos in sola Dei misericordia et Christi merito fidu- "ciam collocare, juxta nobiscum docent, solam "fidem justificare. Nimirum neque illi, neque nos

[c] Pag. 323, 324. [ed. Oxon. 1628.]

" excludimus a justificationis opere vel actionem
" Dei, ut supremæ et principalis Causæ justificatio-
" nis nostræ; quippe is est, qui peccata remittit,
" nosque gratos et acceptos ad salutem habet; vel
" Christi meritum, utpote cujus intuitu propensus
" reddatur Deus ad misericordiam nobis exhiben-
" dum; vel remissionem peccatorum, gratiosam ac-
" ceptationem, et donum justitiæ, unde formaliter
" justificamur; vel denique opera gratiæ prævenі-
" entis, qua ex generali fidei apprehensione in nobis
" operatur Deus status nostri prioris improbationem,
" et desiderium cum ipso pacem ineundi, remissionis
" peccatorum præteritorum obtinendæ, ac gratiam
" accipiendi, qua in posterum istiusmodi peccata
" evitare et opposita iisdem bona opera præstare
" valeamus. Nimirum hisce actibus præparamur,
" disponimur atque idonei reddimur ad justificatio-
" nem recipiendum, neque absque his quisquam jus-
" tificatur. Atque hoc sensu Patres aliique dicunt
" quandoque, nos sola fide nequaquam justificari,
" quo nempe significent, istos actus in nobis neces-
" sario prærequiri. Consentimus autem omnes, nos-
" tram ad Deum conversionem, sive renovationem,
" quam in nobis experimur, nequaquam illud esse,
" quo freti stare in judicio possimus intrepidi, aut
" quicquam boni a Deo expectare; nisi quatenus
" inde cognoscimus, nos eo modo dispositos atque
" affectos esse, quomodo ut disponamur ad justifi-
" cationem necessario requiritur, eoque persuasum
" habemus, Deum nos ex misericordia sua propter
" Christum in gratiam recepturum."

11. Certe hæc articuli explicatio omni ex parte respondet interpretationi nostræ, in Harmonia traditæ; cum sententia vero doctoris nullo modo qua-

drat. Nam 1°. opera bona, quæ hac propositione, *Sola fide absque operibus justificamur*, excludi voluit vir doctissimus, ad hæc quinque omnino capita ab ipso reducuntur: 1. Opera absque externa evangelii revelatione facta; 2. Opera externa, sive actualem operum justitiam; 3. Opera naturæ, absque interna evangelii gratia præstita; 4. Opera legis, nempe Mosaicæ; 5. Denique opera meritoria, hoc est, quæ fiunt cum fiducia et opinione meriti. Rogo vero doctorem, ut locum proferat, ubi Harmoniæ author ullis ex his operibus primam justificationem tribuerit: imo hæc opera omnia a justificatione illa prima sæpius ac satis diserte exclusit. 2°. Expresse docet, sensum ac mentem nostrorum, istiusmodi loquendi genus usurpantium, hanc omnino esse; nullam in nobis esse virtutem, sive bonum opus, quo freti stare possumus in judicio divino intrepidi, absque Dei misericordia et Christi Servatoris merito; ac proinde theologos illos omnes, qui agnoscunt, omnem inhærentem nostram justitiam insufficientem esse, ac debere nos in sola Dei misericordia et Christi merito fiduciam collocare, idem plane cum ipsis docere, nempe, *solam fidem justificare*. Hæc vero illa ipsa est articuli explicatio, quam nos propugnamus; sed D. Tullius ut non plenam sive sufficientem rejicit. 3°. Causam justificationis formalem constituit in remissione peccatorum et acceptatione ad salutem, non (ut D. Tullius) in justitiæ Christi imputatione. Nimirum intellexerat perspicacis ingenii theologus, justitiam Christi, quam prius cum catholicis omnibus statuerat causam justificationis nostræ προκαταρκτικὴν meritoriam, non potuisse simul statui causam ejusdem formalem sine spissa absurditate, adeoque manifesta

34 contradictione. Nam causa meritoria est in genere efficientis, quæ est causa tantum externa; causa vero formalis interna est, et essentiam effecti constituit; itaque ut eadem res simul sit causa meritoria et formalis ejusdem effecti, contradictionem implicat; quia sic simul de essentia effecti foret et non foret. Hinc est quod vir doctus in eodem capite [d] ex Durando expresse docet, justitiam Christi nostram fieri non formaliter, (quam formalem imputationem non sine gravi causæ reformatæ detrimento contra Bellarminum defendere conatur D. Tullius [e],) sed *effective* tantum, hoc est, quod ad salutares ejusdem fructus et effectus attinet. Verba ejus sunt; "Namque, ut Durandus recte notat, "quanquam alterius merita et bona opera non pos- "sint alteri ita imputari, ut pro ejus meritis habe- "antur, aut is meruisse et bona illa opera præsti- "tisse censeatur; possunt tamen ita communicari, "ut eorundem fructus et emolumentum ad ipsum "redundet, isque alterius gratia eo loco habeatur, "quasi ipse illa præstitisset."——4°. Expresse docet vir doctissimus, hac propositione, *Sola fide justificamur absque operibus*, neutiquam a justificatione prima excludi opera gratiæ prævenientis, nempe veram de peccatis contritionem, ardens favoris divini desiderium, et simul gratiæ Spiritus Sancti, qua in posterum a peccatis abstinere et bona opera præstare valeamus; quod desiderium novæ vitæ propositum necessario præsupponit; quæ opera *conversionis* sive *renovationis* nomine in Scripturis veniunt; sed ista omnia omnino in homine necessario prærequiri, ut iisdem disponatur, præparetur,

[d] Pag. 291. [e] Justif. Paulin. p. 91.

atque idoneus reddatur ad justificationis gratiam accipiendum. Jam cum his conferatur D. Tullii theologia statuentis, veram contritionem ad justificationem non esse necessariam, hominem impium justificari sensu composito, dum impius adhuc sit, nihil virtutis aut operis humani ad justificationem hominis requiri, magis quam ad hominem jam natum ut nascatur, &c. fiat, inquam, hæc collatio, et mox apparebit, quantum distent Mysorum et Phrygum termini. 5°. Denique fatetur eximius theologus, hoc sensu recte a Patribus aliisque quandoque dictum esse, non sola fide hominem justificari; quod scil. cum fide necessario requirantur opera illa gratiæ prævenientis, quæ sub *conversionis* nomine comprehenduntur, ad justificationem etiam primam obtinendum. Jam doctoris conscientiam appello, an unquam ipse alio sensu negarim, hominem sola fide justificari.

12. Quæ deinceps in hoc capite sequuntur, a D. Tullio declamatorio more effusa de regia declaratione articulis nostris præfixa, de canone ecclesiæ, de subscriptionibus et juramentis nostris toties repetitis; ea tum demum ad nos pertinere fatebimur, cum evicerit ille, quicquam nos docuisse unquam, quod claræ alicui ecclesiæ nostræ definitioni adversetur. Quod cum nondum præstiterit, neque unquam (sat scio) præstiturus sit, non est quod istis, μάλα τραγικῶς licet ab ipso dictis, quicquam moveamur. Optarim vero ex animo, ut vir reverendus, cum de suis dogmatibus in judicium venerit, tam facile seipsum a judicio absolvat. Illud autem neutiquam prætereundum censeo, quod D. Tullius novatorum suorum nonnullis objicit[f], nempe doceri ab

[f] Justif. Paulin. p. 25, 26.

illis contra articulum ecclesiæ nostræ 18. ipsis ethnicis sine omni in Christum fide, etiam idolis non abnuntiatis, ad cœlum patere aditum; addens, se hic *nota loqui*. Certe enim, quod tanquam lippis et tonsoribus notum prædicat, fateor mihi antehac inauditum esse. Neque tanti apud me aut est aut esse debet (ut libere dicam) doctoris authoritas, ut nudæ ejus asseverationi facile credam, quenquam ex iis, qui se filios ecclesiæ Anglicanæ etiam obsequentissimos dici volunt, (de his scil. diserte loquitur,) tam crudam assertionem vel pro concione vel scriptis unquam effutivisse. Si quis vero ita insaniit, pro se respondeat; nolim ego ejus ἐπεραστιστὴς fieri. Me enim quod attinet, quam procul absim ab ista sententia, satis liquet ex iis, quæ in Appendice ad Exam. Anim. XVII. thes. 3. [p. 210.] disputavi. Cæterum cum D. Tullio visum sit, et hic et alibi, extra limites præsentis controversiæ excurrere, non est quod ægre ferat, si idem ipsi faciamus, præter ea, quæ super justificationis articulo heterodoxa docuit, etiam alia quædam ejus placita haud satis probata ad examen revocantes: id quod faciemus sectione septima. Interim quid de præsenti quæstione doceant ecclesiæ reformatæ exteræ, proximo in loco dispiciendum.

35

SECTIO VI.

AD CAP. IV. DE ECCLESIARUM EXTERARUM, QUÆ REFORMATÆ AUDIUNT, JUDICIO.

1. AIT hic D. Tullius, mirandam esse Harmonistæ παῤῥησίαν, (in capitis Elencho *manifestam calumniam* dixerat,) qui Dissert. Prior. VI.[f] rotunde et

[f] [6. p. 61.]

quasi ex tripode de ecclesiarum exterarum judicio pronuntiaverit his verbis: "Certum est, eas omnes, "vel saltem earum primas, a nostris partibus veluti "ex professo stare;" et mox exclamat: "proh fidem "iterum!" deinde Harmonistæ, ut solet, insultat. Sed de fide hic Harmonistæ, omnibus, quibus fides cordi sit, liberum judicium permiserimus. Duo affirmamus: 1. Sententiam istam, *sola fide justificamur*, sensu veterum protestantium figurate omnino accipiendam esse, ita ut in *fidei* nomine gratia, quæ ei ex adverso respondet, intelligatur, atque idem sit sola fide justificari, quod sola gratia, non ex operum merito, justificari. 2. Eadem sententia necessitatem veræ resipiscentiæ, ad remissionem peccatorum sive justificationem obtinendum, nequaquam excludi. Constanter asserimus, de his duobus (quæ nobis sufficiunt) consentire omnino nobiscum Confessionum reformatarum saltem primas ac nobilissimas. Hæc assertio nostra est.

2. Jam, omissis D. Tullii rhetoricationibus, "quæ "ad fallendos tantum rudes, sciolos, et incautos" (ipsius hic uti verbis[g] liceat) comparatæ sunt, videamus, quid contra ab ipso solidi afferatur. Sic pergit[h]: "Verum hoc se plenius demonstrare dicit cap. XVIII. "Quid autem eo loci demonstratur? 1°. scil. ec- "clesiam Anglicanam ipsi favere. Sed opinor, me "calumniam istam (parum sane verecundam, uti- "namque rei indignitas mollius aliquod pateretur "vocabulum) capite præcedente diluisse." Verum uter hic inverecundæ calumniæ (siquidem rei indignitas haud aliud mollius patiatur vocabulum) reus sit, Harmonista an ipse D. Tullius, judicet, quisquis quæ tum in capite isto XVIII. Dissert. Poster.

[g] Justif. Paulin. p. 179. [h] Ibid. p. 29.

tum in Examine, Respons. ad ult. Animadvers. tum denique in hujus Apologiæ sectione proxime præcedente, hac de re a nobis jam dicta sunt, quæque mox in sectione sequenti dicentur, cum iis, quæ contra attulit D. Tullius in capite libri sui tertio, serio conferre haud gravabitur.

3. Hinc ad Confessionem Augustanam festinat D. Tullius[i]. Ubi primum id in me reprehendit, quod Confessionem illam omnium reformatarum nobilissimam, ne excepta quidem nostra Anglicana, appellaverim. Quid dictum tam innocens, quod malevolentia et livor non carpat? quod ego dixi, idem ante me dixerunt multi viri docti, tum nostrates tum exteri, qui nostram alioquin ecclesiam multis nominibus summo in honore habuere. Confessio autem Augustana omnium nobilissima merito dicitur non una de causa. Primum (ut de optimo atque eruditissimo ejus authore præcipuo, Philippo Melanchthone, nihil dicam) omnium prima fuit. Deinde, quo tempore ederetur, communi ecclesiarum, academiarum, doctorum reformatorum, pene, si non plane, omnium suffragio comprobata fuit. Denique in regnis aliquot et maximis principatibus civitatibusque liberis hodieque obtinet ac recepta est. Præterea illud doctorem male habet, quod dixerim, primos ecclesiæ nostræ proceres Confessionem illam secutos sive imitatos fuisse. Sed quid hoc manifestius? articulus Confessionis nostræ primus ex primo Augustanæ pene ad verbum desumptus est. Articulus noster secundus ex tertio Augustano manifeste describitur. Item articulus Confessionis nostræ 16 (qui maxime urit doctorem, eosque qui cum ipso sentiunt) anathematismos articuli undecimi Augus-

[i] Justif. Paulin. ubi supra.

tani, prope finem aperte imitatur; ut 25 noster Augustanum articulum 13. Jam vero in Homiliis nostris quoties attentus lector, in scriptis Melanchthonis versatus, ipsum audiat loquentem? Quibus adjicias, quod mox ad oculum monstraturus sum, beatissimum Hooperum (qui synodo illi interfuit, unde articuli nostri et Homiliarum tomus primus prodiere, quemque authorem omnino sibi vendicant quædam Homiliæ nostræ, ipsius stylo exaratæ) pericopas bene longas ex Philippi scriptis pene ad verbum transcribere solitum fuisse. Doctoris autem sive judicium sive sinceritatem ibi desidero, ubi scribit[k], "se Au- 36
"gustanæ Confessioni valde orthodoxæ nil detrac-
"tum cupere." Sane enim si Confessioni Augustanæ, ut valde orthodoxæ, nihil detractum velit D. Tullius, nonnulla ipsius catechismo omnino detrahenda sunt; quippe quæ Confessioni Augustanæ (ut et Anglicanæ) manifeste repugnent; quod mox in sectione sequenti clare ostendetur.

4. Interim cum doctore progrediamur. "Quid "vero," inquit ille[l], "ista sua statuit omnium nobi-
"lissima Confessio? nimirum, si illi credimus, pœni-
"tentiam omnino necessariam esse ad justificatio-
"nem." Grave profecto crimen meum, qui tam perniciosam sententiam (quæ nempe a prophetis, a Christo, ab apostolis, ab omnibus ecclesiæ veteris catholicæ doctoribus, ab omnibus denique sanioribus protestantibus asseritur) ausus fuerim Augustanis Patribus affingere. Et tamen eo confidentiæ processit D. Tullius, ut non vereatur causæ suæ fortunam omnem hic oppignerare. Verba ejus sunt[m]: "Proferatur in Confessione vel unum ἰῶτα, eo"

[k] Justif. Paul. p. 30. [l] Ibid. [m] Ibid. p. 31.

(nempe ad probandum, veram contritionem omnino necessariam esse ad justificationem) "spectans, et "victas dabimus manus." Quis faciliorem sibi optarit adversarium? conditionem accipimus, certam nobis victoriam spondentes. Proferatur locus Augustanæ Confessionis (quem in Harmonia brevitati studens ex parte tantum citavi) integer, et mox apparebit, quam manifestus sit causæ suæ proditor D. Tullius. Verba sunt[n]: "Primum igitur de fide et "justificatione sic docent: Christus apte complexus "est summam evangelii, cum, Lucæ ultimo, jubet "*prædicari in nomine suo pœnitentiam et remissio-*"*nem peccatorum*. Nam evangelium arguit pec-"cata, et requirit pœnitentiam, et simul offert re-"missionem peccatorum propter Christum gratis, "non propter nostram dignitatem. Et sicut uni-"versalis est pœnitentiæ prædicatio, ita et promis-"sio gratiæ universalis est, et omnes credere jubet "et accipere beneficium Christi, sicut Christus in-"quit, *Venite ad me omnes, qui onerati estis*. Et "Paulus ait, *Dives est in omnes*, &c. Quanquam "igitur contritio aliqua seu pœnitentia necessaria "est, tamen sentiendum est, donari nobis remissio-"nem peccatorum, et fieri nos ex injustis justos, id "est, reconciliatos seu acceptos et filios Dei, gratis "propter Christum, non propter dignitatem contri-"tionis, aut aliorum operum præcedentium aut se-"quentium." Frustra sane est D. Tullius, qui contendit, agi hic de pœnitentia non salutifera, qualis erat Judæ proditoris. Quid enim? an pœnitentia, qualis Judæ erat, ad salutem hominis necessaria est? præterea necessitatem pœnitentiæ, de qua loquitur, colligit Augustana Confessio ex verbis Domini nostri

[n] August. Confess. art. 21. de Fide.

Lucæ ultimo, quibus jubet, *prædicari in nomine suo pœnitentiam et remissionem peccatorum*. Quid? An loquitur ibidem Servator de pœnitentia pœnitenda, qualis Judæ erat? an huic pœnitentiæ remissio peccatorum annectitur? Pudet me, doctoris causa, talis commenti. Audiamus porro articulum Confessionis Augustanæ quartum, qui sic habet: " Ut autem consequamur hæc beneficia Christi, scil. " remissionem peccatorum, justificationem et vitam " æternam, dedit Christus evangelium, in quo hæc " beneficia nobis proponuntur, sicut scriptum est " Lucæ ultimo, *prædicari pœnitentiam in nomine* " *ejus, et remissionem peccatorum inter omnes gen-* " *tes*. Cum enim omnes homines naturali modo pro- " pagati habeant peccatum, nec possint vere legi Dei " satisfacere, evangelium arguit peccata, et ostendit " nobis Mediatorem Christum, et sic docet nos de " remissione peccatorum. Cum evangelium arguit " peccata nostra, corda perterrefacta statuere debent, " quod gratis nobis propter Christum donentur re- " missio peccatorum et justificatio per fidem, qua " credere et confiteri debemus, hæc nobis donari " propter Christum, qui pro nobis factus est hostia, " et placavit Patrem. Quanquam igitur evangelium " requirit pœnitentiam, tamen ut remissio peccato- " rum certa sit, docet eam gratis donari, hoc est, " non pendere ex conditione dignitatis nostræ, nec " dari propter ulla præcedentia opera, aut dignita- " tem sequentium." Ubi satis manifeste docetur, pœnitentiam illam, quæ evangelio requiritur, (quæ dubio procul non alia est, quam vera et salutaris,) ad remissionem peccatorum sive justificationem hominis requiri.

5. Interim non mihi latet, Augustanos pœniten-

tiam in duas partes, contritionem nempe et fidem, subtilius distribuisse, et priorem illum pœnitentiæ actum aliter, quam a theologis prioribus factum fuerat, explicasse. Nimirum hoc dudum notavit Cassander[o] in Consultatione sua his verbis: "Quod subjicitur in libro Confessionis Augustanæ, constare "hanc pœnitentiam contritione et fide, quam sequi "debeant fructus digni pœnitentia; in hac pœnitentiæ partitione hoc novum est, quod fides pœnitentiæ partibus adjungitur, prætermissa confessione, "et contritioni postponitur; idque ideo fit, quo contritionis notio præter receptam ecclesiæ sententiam "explicatur. Non enim *contritionis* nomine intelli-
37 "guntur terrores, seu horrores, incussi conscientiæ "agnito peccato, sed ex his terroribus contritio "nascitur; contritionis autem nomine intelligunt "dolorem de peccato propter offensam Dei cum "proposito abstinendi, qui dolor gratia Dei informatus, et non modo ex terrore divini judicii, sed ex "fide divini verbi, et fiducia consequendæ veniæ "profectus sit. Si autem contritionis nomine qualiscunque dolor de admisso peccato ex terrore legis "incussus intelligatur, talis dolor, cum veram et salutarem pœnitentiam antecedat, inter pœnitentiæ "partes non solet nominari, et *attritionis* potius "quam *contritionis* nomine vocari consuevit. Quamvis et hujusmodi contritio *pœnitentiæ* quoque seu "*resipiscentiæ* nomine significatur; cui, ut salutaris "et efficax sit, fidem sive fiduciam misericordiæ accedere debere necesse est, ut exempla Cain et Judæ "manifeste declarant."

6. Nihilominus certum est, docuisse Augustanos,

[o] Ad Art. 12. apud Grot. via ad pac. p. 92.

contritionem illam, quæ per fidem vera et salutaris efficitur, qua nempe verum peccati odium, justitiæ amorem, et firmum novæ vitæ propositum concipimus, omnino necessariam esse ad remissionem peccatorum sive justificationem obtinendum. Quis mentem et sensum Augustanæ Confessionis penitius intellexerit quam Melanchthon, qui ipsam composuit? Audiamus itaque ipsum totam hanc doctrinam liquido explicantem his verbis[p]: " Ad contritionem " Judæ non accessit fides; ideo oppressus terroribus " ruit in æternum exitium: e contra ad contritionem " Petri accessit fides; ideo revixit ex suis ingentibus " doloribus. Et cum fide erigimur, accedit agnitio " bonitatis Dei, et non tantum metu pœnarum angi- " mur, sed etiam puriore dolore, quod Deum offen- " derimus, cui debetur obedientia et gratitudo. Sed " non est opus hos affectus subtiliter divellere. Vult " Deus iram suam metui, et hanc in pœnis vult con- " spici. Accedat autem et fides, nec fugiamus Deum, " sed ad eum redeamus, petamus nos recipi, et sta- " tuamus æternam et immutabilem Dei voluntatem " esse, quod velit recipere perterrefactos, qui credunt " sibi ignosci propter Mediatorem. Hoc præcipit " nobis certo credere et statuere. Hæc fides illustre " discrimen facit inter timorem servilem et filialem. " Timor servilis est pavor sine fide, et reipsa fugit " Deum; sed timor filialis est pavor, ad quem acce- " dit fides, quæ inter pavores erigit et consolatur " animum, et accedit ad Deum, petit et accipit re- " missionem. Hæ descriptiones sunt planæ, et in " exercitiis nostris intelligi possunt. Contritio sine " fide est horribilis pavor, et dolor animi fugientis

[p] Loc. Theol. de Fide in Corp. Christian. Doctrin. p. 335, 336. [vol. I. p. 247. Op. ed. 1562.]

" Deum, ut in Saule, Juda; quare non est bonum " opus; sed contritio cum fide pavor et dolor est " animi non fugientis Deum, sed agnoscentis justam " iram Dei, et vere dolentis quod neglexerit aut " contempserit Deum, et accedentis tamen ad Deum, " et petentis veniam. Talis dolor fit bonum opus et " sacrificium, ut loquitur Psalmus: *Sacrificium Deo* " *spiritus contribulatus; cor contritum et humilia-* " *tum, Deus, non despicies.* Et tamen necesse est " taxari et abjici opinionem, quæ finxit homines " contritione mereri remissionem peccatorum, seu " dari remissionem propter dignitatem contritionis, " &c." Quid clarius? necessitatem veræ contritionis ad justificationem accipiendum aperte cognoscit; meritum vero contritionis in justificationis negotio omnino rejicit.

7. Hinc vero facile solvuntur minuta illa sophismata, quibus mox persuadere nobis conatur D. Tullius [q], Augustanos (non obstante sententiæ suæ manifesta illa declaratione ab ipsis tradita) nequaquam voluisse, veram contritionem justificationem antecedere. Eorum hæc summa est: fructus et effecta fidei non antecedunt justificationem, quia sic antecederent ipsam fidem, et sic effectus esset prior causa. At vero pœnitentia et contritio juxta ipsos Augustanos sunt effecta et fructus fidei. *Resp.* Docent quidem Augustani, veram pœnitentiam et contritionem effecta et fructus esse fidei illius, quæ justificat; sed et haud minus aperte docent, fidem non esse justificam, donec fructus et effecta illa pariat. Hoc manifestum est ex verbis illis Melanchthonis, " Ti- " mor filialis est pavor, ad quem accedit fides, quæ " inter pavores erigit et consolatur animum, et acce-

[q] Justif. Paulin. p. 31, 32.

" dit ad Deum, petit et accipit remissionem." Animadverte; Timor fit filialis accedente fide; per eam fidem accedit peccator ad Deum, petit remissionem, atque ita demum remissionem, hoc est, justificationem accipit. Itaque licet juxta Augustanos accessio ad Deum, et petitio veniæ, nempe sincera et ardens (quæ veram pœnitentiam constituunt) effecta sint fidei illius, quæ justificat, tamen remissionem peccatorum sive justificationem antecedunt, neque absque iis remissio illa sive justificatio accipitur. Idem significatur istis verbis, " Contritio cum fide pavor " et dolor est animi non fugientis Deum, sed agno- " scentis justam iram Dei, et vere dolentis quod " neglexerit aut contempserit Deum, et accedentis " tamen ad Deum, et petentis veniam: talis dolor 38 " fit bonum opus et sacrificium, &c." Quid clarius? Contritio ante fidem est dolor fugientis Deum; sed accedente fide fit dolor agnoscentis justam iram Dei, et vere dolentis, et accedentis ad Deum, et petentis veniam: itaque fit sacrificium illud, de quo Psalmista loquitur, *Sacrificium Deo spiritus contribulatus; cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies.* Ut verbo igitur dicam, ex mente Augustanorum vera contritio sive pœnitentia non est effectus fidei justificæ, qua talis, sed ad ipsam ejus essentiam pertinet; hoc est, fides non est justifica, quæ veram contritionem, sive pœnitentiam, nondum produxerit.

8. Ad Confessionem Wurtenbergicam a nobis citatam pergit D. Tullius[r], " Ejusdem quoque comma- " tis est," inquit, " quod ex Confessione Wurtenber- " gica urgetur, tam sane infeliciter, ut adversarii " causam nihil lethalius feriat, sub quinta quasi costa.

[r] Justif. Paulin. p. 33.

" Audiantur verba cap. de justificatione, *Credimus* " *quod ad faciendam et exercendam justitiam ne-* " *cessariæ sint hæ virtutes, fides, spes et charitas,* " &c. Adverte, *ad faciendam et exercendam justi-* " *tiam*, i. e. alia bona opera. Non enim dicit, ad " justificationem: nam hominem *facere et exercere* " *justificationem suam*, ne rusticissimæ quidem sus- " tinebunt aures." Sed doctoris fidem in recitandis aliorum dictis ubique desideramus. Verba Wurtenbergicæ Confessionis hæc sunt: " Credimus et con- " fitemur, quod ad faciendam et exercendam justi- " tiam Deo gratam necessariæ sint hæ virtutes, fides, " spes et charitas, &c." Quorum verborum sensus manifestus est, neminem sine his virtutibus, fide, spe et charitate, Deo gratum, nempe ad salutem, esse posse: quod quid aliud, quæso, est, quam neminem sine his virtutibus justificari? Deinde Wurtenbergici spem et charitatem in eodem necessitatis genere collocant cum fide. At fidem ad justificationem hominis requiri, nemo dubitat, quin agnoverint. Denique manifestum est, necessitatem harum virtutum, fidei, spei et charitatis agnosci ab Wurtenbergicis eodem respectu, quo earundem meritum ab ipsis negatur. At meritum, quod hisce virtutibus detrahunt, justificationis negotium respicit; ergo, &c. Verba clara sunt: " Credimus et confitemur, quod ad faciendam " et exercendam justitiam Deo gratam necessariæ " sint hæ virtutes, fides, spes et charitas, &c. Sed " sentimus a vere apostolica et catholica doctrina " longissime abhorrere eorum sententiam, qui do- " cent, hominem fieri Deo acceptum, et reputari " coram Deo justum, propter has virtutes, ac in ju- " dicio Dei meritis harum virtutum confidendum " esse." Ridiculum syllogismum, quem hic adversa-

rio suo affingit D. Tullius, nunc non vacat commemorare; qui istiusmodi facetiis capietur, capiatur.

9. Claudit hoc caput D. Tullius citatione multorum testimoniorum ex aliis exterarum ecclesiarum Confessionibus. Ad quæ omnia respondeo, Quanquam nunquam in me receperim, quicquid in quacunque Confessione reformata de hac quæstione dicitur, præstare; (quippe qui id solum affirmaverim, Confessionum reformatarum saltem primas ac nobilissimas a nostris partibus stare;) tamen quisquis laceris fragmentis a D. Tullio citatis non contentus ipsas Confessiones inspexerit, et singularum integram de hac quæstione sententiam expenderit, mecum fatebitur, eas ad unam omnes meritum quidem virtutis cujuscunque nostræ a justificationis negotio rejicere, necessitatem vero pœnitentiæ veræ ad justificationem obtinendam palam agnoscere: quod nobis sufficit. Siqua vero esset reformata Confessio, quæ isti sententiæ repugnaret, rejicienda proculdubio esset, ut Scripturis et catholico consensui hac ex parte contraria.

10. Cæterum illud neutiquam prætereundum est, a D. Tullio pro se citari[s] Argentinensem Confessionem, qua nulla magis ejus sententiæ adversatur. De illa autem Confessione notat ipse, subscripsisse illi Constantiæ, Alemmingæ et Lindaviæ civitates; prætereaque oblatam eam fuisse una cum Augustana Cæsareæ majestati ipsi nominatim; eoque nomine cautius et temperatius (si quid in hac controversia urgeret scrupuli) contexi oportuisse. Jam audiamus illustris hujus Confessionis verba cap. 4. "Nolumus "autem hæc" (nempe quæ proxime dicta fuerant de justificatione ex sola fide) "sic intelligi, quasi salu-

[s] Justif. Paulin. p. 35, 36.

" tem ac justitiam in ignavis animi cogitationibus,
" fideve charitate destituta, quam informem vocant,
" ponamus; quandoquidem certi sumus, neminem
" justum aut salvum fieri posse, nisi amet summe
" Deum et imitetur studiosissime. *Nam quos præ-*
" *scivit, eosdem et præfinivit conformes fieri imagini*
" *Filii sui*; sane sicut in gloria vitæ beatæ, ita et in
" cultu innocentiæ consummatæque justitiæ; *fig-*
" *mentum enim ipsius sumus, conditi ad bona opera.*
" Atqui Deum ante omnia amare, dignoque studio
" æmulari, nisi qui eum plane noverit, et de quo
" sibi quæque optima polliceatur, potest nemo. Jus-
" tificari ergo, hoc est, ut justi, ita salvi evadere
" (justitia enim ipsa nostra salus est) aliter prorsus
" nequimus, quam si fide cumprimis donemur, qua
39 " evangelio credentes, eoque persuasi Deum nos in
" filios adoptasse, paternamque benevolentiam in
" sempiternum nobis exhibiturum esse, toti ab ip-
" sius nutu pendeamus. Hanc fidem vocat D. Au-
" gustinus libro de Fide et Operibus *evangelicam*,
" efficacem videlicet per dilectionem."

Tria hic manifeste docet Argentinensis Confessio. 1. Justitiæ, sive justificationis, et salutis eandem esse rationem; *justificari* esse, ut justum, ita salvum evadere, imo justitiam esse ipsam nostram salutem; proinde quicquid ad salutem requiritur, ad justitiam pariter requiri. 2. Charitatem illam, qua quis Deum summe, sive ante omnia, amet, ad justitiam ac salutem hominis prorsus necessario requiri. 3. Ex necessitate dilectionis consequi, fidem etiam ad justitiam et salutem hominis necessariam esse; quippe sine fide illa, qua persuasi sumus de benevolentia divina in evangelio patefacta, fieri non posse, ut quis Deum summe amet. Quid ad hæc D. Tullius?

Sensum Argentinensium hunc esse contendit, "quod "amor ille Dei sit fructus fidei, et sequens justifi- "catum, non antecedens." Quid vero hac interpretatione audacius? Argentinenses perspicue significant, amorem Dei ante omnia conditionem esse necessario ad id requisitam, ut quis justitiam ac salutem consequatur. Non enim dicunt, "neminem "justum esse, nisi amet summe Deum," quæ verba doctoris interpretationem admitterent; sed "nemi- "nem justum fieri posse, nisi Deum summe amet," quæ sensum illum omnino respuunt. Deinde pari ratione dicere potuit D. Tullius, Argentinenses voluisse, dilectionem Dei esse salutis consequens, non antecedens; cum diserte doceant, justitiæ ac salutis humanæ eandem prorsus rationem esse. Præterea pari ratione dici potest, etiam fidem, juxta Argentinenses, justitiæ ac salutis esse consequens, non antecedens; nam fidei necessitatem ad justitiam ac salutem consequendum concludunt (uti modo notavimus) ex necessitate dilectionis ad idem beneficium obtinendum. Quippe hoc quasi syllogismo rem suam conficiunt; Si dilectio Dei super omnia omnino necessaria sit ad justitiam sive salutem apiscendam, tum et fides ad idem necessaria est: at verum est antecedens; ergo et consequens. Consequentiam majoris hac ratione probant, quod sine fide dilectio Dei in homine existere non possit. Res manifesta est. Denique expresse dicunt Argentinenses, non posse nos aliter justificari, sive justos evadere, quam si fide donemur cumprimis, qua toti a Dei nutu pendeamus, hoc est, prompti ac parati simus ad obsequendum Deo in omnibus. Ex uno autem hoc specimine conjecturam capiat prudens lector, quatenus D. Tullii sive judicio, sive candori, in citandis et

exponendis cæteris Confessionibus reformatis, fidendum sit.

SECTIO VII.

EPILOGUM CONTINENS AD SECTIONES PRÆCEDENTES.

1. FATEOR, mihi, D. Tullii tria præcedentia legenti capita, illud poetæ in mentem venisse, *Quis tulerit Gracchos*, &c. Nimirum V. R. qui tanta vehementia in nos immerentes (uti jam liquet) invehitur, tanquam doctrinæ ecclesiasticæ depravatores, in nonnullis ipse revera deprehenditur claris ecclesiæ Anglicanæ, aliarumque reformatarum, adeoque catholicæ definitionibus repugnasse. Huic rei demonstrandæ sectionem hanc integram (quam bene longam fore auguramur) impendemus. Hoc autem non eo facimus tantum consilio, ut vicem doctori rependamus; (parum illud esset;) sed quod operæ pretium existimavimus, data hac occasione, antiquam, veram, genuinam et catholicam ecclesiæ nostræ doctrinam (jam temporum iniquitate pene deperditam) in quibusdam Christianæ religionis capitibus, quæ maximi momenti sunt, asserere et illustrare.

2. Primum aperte docet D. Tullius, " pœniten-
" tiam, seu veram de peccatis contritionem, nulla-
" tenus ad primam justificationem obtinendum esse
" necessariam." Illud jam sæpius notavimus, et loca simul indicavimus, ubi ille hanc propositionem (pudendam sane et ecclesiæ Anglicanæ theologo indignam) expresse tradit, quin et argumentando propugnat. Quam autem hic manifeste D. Tullius S.

Scripturis, veteris ecclesiæ Patribus, exterarum ecclesiarum reformatarum Confessionibus bellum indicat, omnibus jam supra palam fecimus. Sed et testimonia quædam ecclesiæ nostræ, huic novitio dogmati clare satis adversantia, obiter adduximus. Verum zelus sanctam matrem vindicandi a turpissimo errore, quem ipsi parum sane reverenter affinxit D. Tullius, me perpulit, ut ejusdem pleniorem refutationem ex Homiliis et Liturgia nostra aggrederer. 40

3. Extat Homiliarum tomo secundo Homilia cum hoc titulo, *Homilia de Resipiscentia et Vera cum Deo Reconciliatione.* Ubi ipse titulus clare nos docet, resipiscentiam veræ cum Deo reconciliationis nostræ (hæc autem quid aliud, quam justificatio nostra?) medium, sive conditionem esse prorsus necessariam. In ipsa vero Homilia passim affirmat author, fieri non posse ut absque resipiscentia Deo placeamus, in gratiam cum ipso redeamus, atque iram ejus effugiamus. De quali autem resipiscentia loquatur Homilia, si quæritur, multis in locis res ista clare explicatur. In prima parte Homiliæ ex Joele propheta ostendit author, totum resipiscentiæ negotium ad hæc quatuor capita reduci posse, 1 a quo, 2 ad quem, 3 per quem, 4 quomodo redire debeamus. Ultimum vero illud explicans sic loquitur[t]: " Quarto, sanctus propheta Joel ad vivum exprimit " modum hujus reditionis sive resipiscentiæ nostræ, " omnia quæ a nobis sive interius, sive exterius ob- " servanda sint, complexus. Primum vult ut ad " Deum redeamus ex toto corde nostro, eo removens " omnem hypocrisim, ne ad nos illud merito dicatur; " *Appropinquat mihi populus hic ore suo, et labiis* " *me honorat; cor autem eorum procul abest a me.*

[t] Pag. 259.

" Secundo, postulat sincerum et purum pietatis et " veri cultus divini amorem, hoc est, ut abrenuncia- " tis, quæcunque Dei voluntati repugnant, cor nos- " trum et facultates omnes tam corporis quam ani- " mi ipsi consecremus, juxta illud, quod in lege " scriptum est; *Diliges Deum ex toto corde tuo,* " *et ex tota anima tua, et ex totis viribus tuis.* " Scilicet nihil hic nobis residuum est, quod mundo " dedamus, aut carnis concupiscentiis. Cum enim " cor sit fons omnium operum nostrorum, necesse " est, ut quotquot ex toto corde ad Dominum con- " vertuntur, ipsi soli vivant. Neque enim vere re- " sipiscunt, qui animis incerti et fluctuantes nunc " Deo obediunt, mox vero licere sibi putant, ipso " derelicto, mundo et carni servire." In secunda parte ejusdem Homiliæ[t] vera resipiscentia, ad reconciliationem cum Deo requisita, ita in genere describitur, quod sit " sincera ad Deum reditio, qua homo, " idololatria et malitia sua penitus abdicata, viva " fide amplectitur, amat et colit verum et vivum " Deum solum, seque devovet omnigenis bonis operi- " bus, quæ ex Dei verbo ipsi grata esse intellexerit." Mox author hujus pœnitentiæ partes enumerat, quas conjunctas componit " brevi scalæ, qua ex profunda " perditionis abysso ad turrim salutis æternæ facile " conscendamus." Partes vero pœnitentiæ quatuor constituit, nempe, genuinam cordis contritionem, sinceram peccati confessionem, veram in Christo Mediatore fiduciam, et firmum novæ vitæ propositum. De prima ex Davide docet, quod sit unicum sacrificium nostrum Deo gratum et acceptum. De secunda ex eodem Davide[u] ostendit, Deum confessioni nostræ, ex corde vere contrito profectæ, omnia

[t] Pag. 264. [u] Pag. 265.

peccata gratis condonare. De quarta denique expresse docet, necesse omnino esse, "si iratum Deum "nobis propitium habere volumus, ut neutiquam "dissimulemus, sed ad ipsum convertamur per ve-"ram et solidam resipiscentiam, bonis fructibus "tanquam certissimis τεκμηρίοις et signis dignoscen-"dam." Et mox non veretur dicere[x], "satisfactio-"nem, quam Deus a nobis postulat, hanc esse, ut a "malo cessemus, atque id, quod bonum est, facia-"mus." Certe his nihil clarius, nihil disertius.

4. Ab Homiliis ad Liturgiam nostram accedamus. Pene in ipso ejus initio Absolutionis forma præscribitur, a sacerdote in matutinis et vespertinis precibus quotidie usurpanda. Ibi dicitur, "Deum in "mandatis dedisse ministris suis, ut populo suo pœ-"nitenti absolutionem et peccatorum remissionem "annuntiarent, ac pronuntiarent; ipsum (nempe "Deum) singulis vere pœnitentibus, et sancto ejus "evangelio haud ficte credentibus ignoscere, eosque "absolvere," hoc est, justificare. Huic gemina est Absolutio ante sacrosanctæ Cœnæ Dominicæ participationem, a sacerdote ad populum converso pronuntianda; cujus hæc sunt verba; "Omnipotens "Deus, Pater noster cœlestis, qui ex summa miseri-"cordia peccatorum remissionem promisit iis omni-"bus, qui *serio et ex animo pœnitentes* cum vera "fide ad eum se convertunt, vestri misereatur, pec-"cata vestra vobis omnia condonet, ab iisque vos "liberet," &c. Feria quarta post quinquagesimam, qui dies Cinerum vulgo dicitur, adeoque quotidie per totam quadragesimam, recitanda præscribitur hæc collecta; "Omnipotens et sempiterne Deus, qui "nihil eorum odisti quæ condidisti, qui peccata

[x] Pag. 269.

" condonas omnibus resipiscentibus, crea et finge in
" nobis corda nova et contrita, ut peccata nostra pro
" meritis lamentantes, et miseriam nostram agnos-
" centes, a te omnis misericordiæ Deo perfectam
" remissionem consequamur per Jesum Christum
" Dominum nostrum, Amen." In Officio, quæ Comminatio dicitur, eidem diei Cinerum assignato, ju-
41 betur sacerdos, post recitatas ex lege adversus impœnitentes peccatores Dei maledictiones, ita populum affari; " Jam vero cum maledicti sint omnes,
" (attestante Davide propheta,) qui errant et decli-
" nant a mandatis Dei, agite, terribilis illius judicii,
" capitibus nostris imminentis ac semper instantis
" memores, convertamur ad Dominum nostrum cum
" omni contritione cordis animique demissione, plan-
" gentes ac lamentantes vitam nostram flagitiosam;
" delicta nostra agnoscentes et confitentes, atque
" operam dantes, ut fructus feramus dignos pœni-
" tentia; jam enim *securis ad radicem arboris posi-*
" *ta est*, &c."——" Non abutamur misericordia Dei,
" nos ad resipiscentiam misericorditer invitantis, et
" pro immensa clementia sua peccatorum veniam
" promittentis, modo ad eum ex animo et sincero
" corde convertamur; *quia si fuerint peccata vestra*
" *ut coccinum, quasi nix dealbabuntur*, &c."——
" Convertamur igitur ad eum, qui misericorditer re-
" cipit resipiscentes omnes peccatores, persuasum
" nobis habentes, ipsum paratum esse ad recipien-
" dum nos, et ad ignoscendum nobis, si vere resi-
" piscentes ad eum accedamus, si nosmetipsos ei
" subjiciamus," &c. Sane in his locis omnibus verba tam diserta sunt, ut neutiquam indigeant nostris vel consequentiarum deductionibus, vel observationibus, quibus clarius lectori patescat, quam apposite a no-

bis allegentur. In tenebris plusquam Cimmeriis versatur, quisquis ex istis non facile per se perspexerit, ab ecclesia nostra constanter doceri, veram de peccatis contritionem, et totius hominis ad Deum conversionem, remissionis peccatorum et acceptationis divinæ, hoc est, justificationis obtinendæ, conditionem esse prorsus necessariam. Quid multis? ad Catechismum nostrum ablegandi sunt, qui elementariam hanc Christianæ religionis doctrinam vel nondum didicere, vel dedidicere. In doctrina de Sacramentis, rogatus puer, "Quid ab iis requiratur, qui baptizandi "sunt?" ita docetur respondere: "Resipiscentia, "qua peccato abrenuntient, et fides, qua firmiter cre- "dant promissionibus divinis sibi factis in eo sacra- "mento." Certe autem qui dicit, non modo fidem, sed et pœnitentiam ad gratiam Baptismi percipiendum requiri, idem dicit quod is, qui tum fidem tum pœnitentiam ad justificationem requiri affirmat; uti supra [y] ostensum est, et cuivis sano per se liquet.

5. Jam si quis avet scire, quid de hac quæstione (quam pudet Christianæ adeoque universæ religionis principium a Christiano in quæstionem vocari!) doceant probati ecclesiæ nostræ theologi; necessitatem pœnitentiæ ad remissionem peccatorum, sive justificationem obtinendum, omnes uno ore prædicant. Tres hic citabo testes illustres, qui non pro se tantum, sed etiam nomine theologorum nostratium, adeoque reformatorum omnium, respondebunt. Jam audivimus doctissimum Fieldum nostrum affirmantem, communem esse veterum Patrum et protestantium omnium doctrinam, opera gratiæ prævenientis, quæ sub *conversionis* nomine comprehenduntur, prorsus necessario in homine requiri, ut iisdem

[y] Sect. IV. n. 9. [p. 360-1.]

disponatur ac præparetur ad primæ justificationis gratiam recipiendum. Quod et rursus in eodem capite insignis idem theologus expressius docet [z]; ubi Stapletono protestantibus objicienti, ab iis doceri, justificationem nostram in sola remissione peccatorum per fidem sitam esse, sacramenta vero nihil ad justificationem conferre, non sine indignatione aliqua respondet in hæc verba: "Atqui hoc falsum "est. Nam plane aliter docent; nempe, baptis- "mum et resipiscentiam etiam ad primam hominis "justificationem necessario requiri." Huic suffragatur doctissimus Franciscus White, qui in *Replicatione ad Fisherum* [a] Jesuitæ nostris objicienti, quod sacramentum pœnitentiæ et sacerdotalis absolutionis, medium necessarium obtinendæ remissionis peccatorum post baptisma commissorum, rejiciant, ita primum respondet; "Adversarius per *pœnitentiam* non "intelligit pœnitentiam quatenus est virtus. Nam "protestantes credunt, veram pœnitentiam secun- "dam esse tabulam post animarum naufragium, ac "medium necessarium obtinendæ remissionis pecca- "torum post baptisma commissorum." Quod in margine probat ex Calvino, Beza, ac denique Zanchio [b], cujus hæc citat verba; "Credimus ad veram "justitiæ Christi participationem, eoque ad κοινωνίαν "cum Christo, necessariam esse pœnitentiam, qua a "peccatis et mundo mutatione animi ac voluntatis "aversi ad Christum convertamur, illi agglutine- "mur, eoque remissionem peccatorum in ipso et ex "ipso consequamur." Eandem doctrinam tuetur clarissimus Mortonus in luculento opere, cui titu-

[z] Append. ad lib. III. de Eccles. p. 298.

[a] Pag. 185, 186. [b] De Relig. c. 18. thes. 1.

lus, *Catholica Appellatio pro Protestantibus* lib. 5. c. 16. sect. 3. n. 1. ubi adversario suo, veterum hæreticorum Solifidianismum reformatis exprobranti, post alia sic occurrit: " Postulant illi" (nempe reformati) " vivam fidem et seriam pœnitentiam, ut- " pote sine quibus nemo justificari possit." Illud vero in margine confirmat hac notatu dignissima ipsius Bellarmini confessione [c]: " Hæc et similia tes- " timonia manifeste significant, requiri aliquid in " nobis ut justificemur; neque adversarii hoc negare " possunt; qui tametsi dicant, remissionem non pen- " dere a conditione operum, neque pœnitentiam, aut " fidem, aut ullum actumnostrum esse causam aut " meritum justificationis, tamen non negant requiri " fidem et pœnitentiam, et fidem vivam et pœniten- " tiam seriam, et sine his neminem justificari." Hisce 42
testimoniis proclive esset alia aliorum quam plurima adjicere, si istis opus esset in re tam manifesta. Sed jam ad alia doctoris heterodoxa placita progrediamur.

6. 2°. Docet D. Tullius, " Continuationem, sive " conservationem justificationis nostræ, jam per solam " fidem adeptæ, neutiquam pendere ex conditione " operum bonorum in posterum a nobis faciendo- " rum." Dogma hoc longe periculosissimum ubique in hoc opere lectori suo studiose ingerit. Nam passim asserit, opera omnia, quæcunque fidem justificam consequuntur, nihil ad justificationem hominis quicquam conferre posse; et prolixe ridet eorum stultitiam, qui aliter sentiunt. Nimirum hac nititur hypothesi, jam justificatum non posse amplius justificari, sive primam justificationem nostram absolu-

[c] Bell. l. III. de Justif. c. 6. [vol. IV. Op. p. 1110:]

tam esse; quæ quam absurda sit, sæpius ostendi. Præterea, (Justif. Paulin. p. 154.) obedientiam mandatis præstandam conditionem esse omnino justificationis nostræ apud Deum, expresse negat. Et (p. 169.) quid sit conditio ostendit, nempe id esse, unde negotii effectus, vel (ut alii) dispositio suspenditur; deinde hunc in modum pergit contra adversarios argumentari: "Hinc itaque concidit omnis jus-"tificatio, ex operum conditione suspensa. Sic "enim arguimus; si bona opera sunt justificationis "(quam loquimur) conditio, tum ab iis suspenditur "justificatio: hoc autem fieri non potest; ergo non "sunt conditio justificationis." Cujus argumenti minorem inde probat, quod opera omnia, quæ primam justificationem antecedunt, peccati rationem habeant; quæ vero opera justificationem primam consequuntur, quicquam ad justificationem conferre posse, crassam, ut loquitur, contradictionem sonet. Imo mox (pag. 172, 173.) opera bona vel salutis obtinendæ conditiones esse proprie dictas, rotunde negat. Verba ejus sunt: "Breviter et qua licet aper-"tissime negamus, opera (etiam optima) humana "potiundæ gloriæ esse conditiones proprie dictas; "quoniam ante opera, i. e. in ipsa justificatione, jure "isto ad salutem æternam fruuntur fideles."

Jam videamus quam belle conveniat hæc doctoris theologia cum doctrina ecclesiæ Anglicanæ in Homiliis et Articulis diserte tradita[d]. In Homilia de salute prope finem partis primæ expresse docet ecclesia (quod et supra notavimus) ex eo quod fide, cum internis solummodo spei, charitatis, pœnitentiæ, &c. virtutibus conjuncta, prima justificatio obtineatur, nequaquam excludi justitiam operum postea neces-

[d] Homil. tom. I. p. 15.

sario præstandorum. Qualis vero sit illa bonorum operum primam justificationem consequentium necessitas, satis luculenter explicatur Homil. de Bonis Operibus part. I. prope finem; ubi author Homiliæ citat, suoque calculo comprobat, Chrysostomi de fideli latrone hæc verba; " Certe si supervixisset " fidei, et bene operari neglexisset, excidisset a sa- " lute." Sed quid multis opus est? ecclesia nostra in articulo 16. expresse docet, hominem " postquam " acceperit Spiritum Sanctum, a gratia data *per* " *peccatum mortale recedere;*" ut in meridiana luce cæcutiat, necesse sit, qui non videt, sensisse ecclesiam nostram, continuationem, sive conservationem justificationis nostræ omnino pendere ex conditione operum bonorum in posterum a nobis præstandorum; quod tamen reverendus antagonista præfracte negat. Pergamus.

7. 3°. Docet D. Tullius, " Non posse hominem, " qui fide justifica semel imbutus est, ab eadem pe- " nitus deficere, atque æternum perire." Imo dogma illud, (quo sane vix aliud perniciosius,) tanquam indubitatum Christianismi principium, S. theologiæ candidatis credendum obtrudit in Catechismo, sive Enchiridio suo didactico. Nam capite 9. de Fide, postquam fidem quadrifariam distinxerat, nempe in fidem miraculorum, historicam, temporaneam, et justificam, pergit docere, quomodo tres istæ fidei species priores distinguantur a justifica, nempe tum principio, tum subjecto suo. Et de posteriori illa differentia agens ita catechumenum suum instruit; " A. Dic subjecta itidem diversa. B. Fidei justi- " ficæ est homo electus ad vitam, et natus ex Deo; " reliquarum possunt esse filii perditionis, hypo- " critæ," &c. Itaque juxta doctoris theologiam,

quisquis fide justifica semel prædítus est, ita ad vitam æternam a Deo est electus, ut nunquam possit perditionis filius evadere. Ingenue quidem fateor, D. Tullium hujus erroris sui duces habere theologos ecclesiæ nostræ non paucos neque ignobiles, qui nempe iis temporibus floruere, quibus per hominum quorundam, Genevensi theologiæ impense addictorum, artes eo res devenerat, ut vix liceret vel ecclesiæ nostræ decreta, vel ipsas etiam Scripturas aliter quam ad amussim institutorum Calvini interpretari; quorumque adeo error ætati, qua vixere, condonandus erat. Scilicet unicuique fere seculo, ut optime dixit non nemo, est suus quasi opinionum torrens, cui quicunque se opposuerit, adversis judiciis aut abripietur aut obruetur. Nec defuere tamen ea etiam tempestate viri docti et graves in ecclesia nostra, qui invalescentem errorem ausi fuerint palam oppugnare. Utut vero illa sint, certe nullus dubito, quin omnibus, qui insanabili præjudicio non laborant, facile persuasurus sim, illud D. Tullii placitum
43 (quod tanquam ex tripode fundit) tum ecclesiæ nostræ decretis, tum exterarum ecclesiarum reformatarum nobiliorum Confessionibus, tum denique universæ antiquitatis catholicæ judicio omnino repugnare.

8. Primum, Anglicanæ ecclesiæ sententia de Perseverantia satis clare proponitur art. 16. his verbis: " Non omne peccatum mortale post baptismum vo- " luntarie perpetratum est peccatum in Spiritum " Sanctum, et irremissibile. Proinde lapsis a bap- " tismo in peccata locus pœnitentiæ non est negan- " dus. Post acceptum Spiritum Sanctum possumus " a gratia data recedere atque peccare, denuoque " per gratiam Dei resurgere ac resipiscere: ideoque " illi damnandi sunt, qui se, quamdiu hic vivant,

" amplius non posse peccare affirmant, aut vere resi-
" piscentibus veniæ locum denegant." Ubi recte notat doctissimus præsul Overallus, peccatum, per quod dicimur a gratia data recedere, in principio articuli mortale peccatum voluntarie perpetratum dici. Nimirum præcedens articulus 15. de quotidianis peccatis tractat, quæ omnibus regeneratis communia sunt, in quibus offendimus omnes, salva tamen gratia, nec ab ea recedentes. Hic autem 16. articulus de peccato agit mortali, per quod post baptismum et Spiritum Sanctum acceptum a gratia data recedi-tur, donec per pœnitentiam restitutio fiat. Sensisse autem ecclesiam nostram, fieri posse, ut hic recessus a gratia sit *finalis*, ut dici solet, inde non obscure colligitur, quod articulus manifeste loquatur de lapsorum in peccata mortalia restitutione per resipiscentiam, tanquam de re contingenti, quæ quidem fieri possit, sed et possit non fieri: " Possumus," inquit, " a gratia data recedere, et possumus denuo " resurgere et resipiscere." Cui enim sano atque a studio partium libero verisimile videbitur, ecclesiæ nostræ Patres ita loqui voluisse, si vel ipsi credidissent, vel ab aliis credi voluissent, omnium qui semel vere fideles fuere, postquam per graviora peccata a gratia recesserint, certam atque infallibilem fore per pœnitentiam restitutionem? Quæ, rogo, grammatica (ut cum doctore loquar) hunc sustinebit sensum: " Possumus denuo resurgere et resipiscere," i.e. certo resurgemus et resipiscemus?

9. Si cui tamen hæc non fecerint satis, adeat ille librum Homiliarum, quæ eodem tempore editæ fuere, quo articuli nostri, ejusdemque synodi authoritate sancitæ. Ibi tot locis ac tam disertis sententiam suam de fidei justificæ deficibilitate tradit ecclesia

nostra, ut mecum sæpe miratus fuerim, quomodo fieri potuerit, ut tot viri docti et cordati, quos verisimile est librum Homiliarum legisse et relegisse sæpius, illam ignorarent. Extat tomo primo integra Homilia de Periculo Defectionis a Deo: cujus hic scopus unicus, hoc institutum, ut ostendatur, posse hominem post acceptam gratiam deficere ab eadem et perire; proinde debere omnes a tam horrendæ defectionis periculo sibi sedulo cavere. Ejus Homiliæ parte prima hæc verba legimus[c]: "Sicut enim "Deus iis omnibus, qui ipsius evangelio vere cre- "dunt, misericordiæ suæ vultum in Christo Jesu "ostendit, quo, ut oportet, ab ipsis conspecto, ita "eorum corda illuminantur, ut in ipsius imaginem "transformentur, lucis cœlestis et Sancti ipsius Spi- "ritus participes fiant, atque ad omnem virtutem, "quæ filios Dei decet, formentur: ita si ipsi dein- "ceps hæc (beneficia) neglectui habeant, si ingrati "erga ipsum evadant, si vitam suam ad ejus exem- "pli et doctrinæ normam atque ad gloriam ipsius "promovendam non instituant, auferet ab iis reg- "num suum, nempe verbum suum sanctum, quo in "ipsos imperium exercere debuerat, quia scil. quos "expectavit fructus non proferant. Nihilominus ea "est ejus misericordia et longanimitas, ut non con- "tinuo hanc tantam in nos iram effundat. Verum "cum a verbo ipsius declinare incipimus, vel fidem "ei non habendo, vel fidem illam factis non expri- "mendo, prius missis ad nos nuntiis suis, veris "evangelii præconibus, nos de officio nostro admo- "net, &c. Deinde si hac ratione nihil effecerit, si "adhuc verbo et voluntati ipsius immorigeri persis- "tamus, ipsum neque agnoscentes, neque amantes,

[c] Homil. tom. I. p. 54, 55.

" neque reverentes, neque in ipso fiduciam nostram " totam collocantes, sed contra erga proximum nos- " trum secus quam fert charitas nosmet gerentes, " ex ejus contemptu, invidia, odio; sive etiam ho- " micidium, furtum, ingluviem, fraudem, menda- " cium, nominis divini per vana juramenta profa- " nationem, aliaque ejus generis detestanda facinora " perpetrantes; tum demum terribilibus minis in " nos intonat, in magna ira jurans, qui hujusmodi " opera faciunt, *in requiem ipsius* (nempe regnum " cœlorum) *nunquam ingressuros.*" Ubi author Homiliæ expresse loquitur de iis, qui evangelio vere credunt, ad Dei imaginem transformantur, cœlestis lucis et Spiritus divini participes fiunt, atque ad omnem virtutem, quæ filios Dei decet, formantur. De iisdem vero haud minus expresse docet, si post tanta accepta beneficia ingrati erga Deum evaserint, &c. fore ut ab ipsis regnum suum Deus auferat. Frustra autem hic recurritur ad tritum illud σοφὸν 44 φάρμακον, (quo alicubi in quæstione non absimili utitur D. Tullius,) " nullam suppositionem ponere ali- " quid in esse; ut v. g. Si Caius sit animal expers " rationis, brutum erit; neutiquam hoc probat, Caium " expertem esse posse rationis." Nam primo, author in antecedentibus et consequentibus, adeoque per totam Homiliam, instat auditoribus suis, minatur, intonat, eosdemque serio et mira vehementia hortatur, obsecrat, obtestatur per sacra omnia, ut operam omnem adhibeant, ne a gratia accepta deficiant, æternumque pereant: nunquam igitur cogitavit de instituenda hic suppositione rei impossibilis. Certe ridiculus foret adeoque insanus, qui plurimis verbis omnique studio a Caio contenderet, ut solicite sibi caveret, ne aliquando expers rationis factus brutum

(proprie loquendo) evaderet, quam vix ipsa poesis agnovit metamorphosim. Deinde verba, quæ citavimus, apertissime significant, et fieri posse et non raro fieri, ut qui per Christum vere regeniti et fide justifica prædiți fuere, per ingratitudinem et diutinum gratiæ divinæ contemptum tandem a regno Dei penitus excidant. Nimirum ipsam methodum Providentiæ, quam erga miserrimos istiusmodi apostatas observare ut plurimum solet Dominus, accurate hic, ac veluti per gradus, describit Homiliæ author. Nam docet, clementissimum Deum in homunciones ingratos extremam suam iram non continuo effundere, neque se deserentes mox æternum deserere; sed cuncta prius tentare remedia quam putrescentia membra a Christi corpore prorsus abscindat: nempe eos, cum primum a verbo suo declinare incipiunt, per nuntios suos de officio sollicite admonere; deinde, si ita nihil apud eos proficiat, si hæc illi gratiæ remedia obstinate respuant, ipsos tandem tanquam desperatos et perditos æternum abjicere, in magna ira sua jurando, h. e. peremptorio decreto statuendo, *nunquam illos in requiem suam* (in regnum nempe cœleste) *ingressuros*. Certe his nihil clarius, nihil disertius.

10. In secunda parte ejusdem Homiliæ eandem author doctrinam colligit ex vineæ parabola apud Esaiam his verbis[f]: "Ex his comminationibus ad-
"monemur, si nos, qui electa sumus Dei vinea, non
"uvas, quas ipse a nobis expectat, ac per nuntios
"suos efflagitat, h. e. bona opera ipsi grata atque
"accepta, sed contra labruscas, nempe opera infruc-
"tuosa ipsique ingrata et displicentia, proferamus;
"fore, ut amoto a nobis sepimento omni, gravissima

[f] Pag. 55, 56.

" sinat mala, famem puta, bellum, &c. in nos in-
" gruere: demum si hæc non sufficiant, fore ut nos
" desolationi ponat, de nobis desperet, faciem a nobis
" avertat, neque amplius tanquam vitem suam co-
" lat; sed nobis permittat quoslibet fructus proferre,
" sentes nempe, vepres ac dumos, h. e. omne genus
" vitia, idque ubertim, adeo ut tandem nos ista suf-
" focent prorsus perdantque funditus." Mox tremendam istam divinæ Providentiæ dispensationem hoc simili illustrat: " Pater," inquit, " peccantem
" filium, dum amat, et minaci vultu et verberibus
" castigat: quod si hac disciplina non emendetur,
" eum non amplius punit, sed sui esse arbitrii per-
" mittit; eo significans, velle se exhæreditare ipsum,
" atque in perpetuum abdicare." Et paulo post ex prædicta parabola ita concionatur[s]: " Unde liquet,
" Deum tandem infrugiferæ vineæ suæ curam om-
" nem ita prorsus abjicere, ut non modo sinat ipsam
" labruscas, sentes ac vepres proferre, sed infœcundi-
" tatem ejus gravius adhuc puniat. Ait quippe, se
" non putaturum ipsam, aut resarriturum amplius,
" quin et nubibus interdicturum, ne demittant in
" eam pluviam; quibus significatur sacrosancti ejus
" verbi instructio, quæ simili metaphora a Paulo di-
" citur *plantatio* et *irrigatio*. Itaque hoc vult, se
" idipsum (nempe verbum suum) ab eis ablaturum;
" ut non amplius ad regnum suum pertineant, non
" amplius Sancto suo Spiritu regantur, sed a gratia
" et beneficiis, quæ per Christum habuerunt, quibus-
" que in perpetuum frui poterant, arceantur; luce et
" vita cœlesti, cujus, in Christo dum manerent, par-
" ticipes fuere, priventur; fiant quales aliquando
" erant, sine Deo in hoc mundo, vel potius pejori in

[s] Pag. 57.

" conditione sint; verbo, tradantur in potestatem " Satanæ, qui regnum obtinet in eis omnibus qui a " Deo abjiciuntur, ut olim in Saule et Juda, atque " in eis universim, qui suæ sunt concupiscentiæ " mancipia, atque ἀπειθείας et incredulitatis filii. Ca- " veamus igitur (fratres in Christo optimi) ne abji- " ciendo verbum divinum (quo veram in Christo " fidem et obtinemus et retinemus) tandem ipsi " eatenus abjiciamur, ut in eodem loco simus cum " filiis contumaciæ." Fierine potest, ut quis, nisi ultro atque obstinate clausis oculis, in tanta luce cæcutiat? nam primo loquitur apertissime Homiliæ author de apostasia vere fidelium, eorum nempe, qui prius ad regnum Christi pertinerent, Spiritu Sancto regerentur, iisque beneficiis a Christo donati fuissent, quæ conservata ipsos in perpetuum felices reddidissent; quin et in Christo aliquandiu mansissent, lucis vitæque cœlestis ab ipso participes facti. Deinde non minus aperte loquitur de apostasia eo-
45 rundem totali, qua nempe luce vitaque cœlesti priventur prorsus; qua fiant, quales olim ante conversionem fuerant, quin et deteriori sint in conditione positi; qua denique ἄθεοι prorsus facti in mundo sub Diaboli imperio redigantur. Tum clare hic agitur de apostasia vere fidelium finali, qualis scil. eorum, qui tanquam vinea a Deo prorsus deserta, ac desolationi perpetuæ tradita, quam Dominus neque putabit, neque resarriet amplius, facti sunt, quos non amplius recturus sit Spiritus Sanctus, qui luce Christi vitaque cœlesti æternum non fruentur; qui denique abjiciuntur a Deo, ut Saul et Judas. Postremo meridiana luce clarius est, hæc omnia ab Homilista non dici ex inani hypothesi, sive suppositione rei impossibilis, vel rei, quæ nunquam evenerit, aut

eventura sit; sed contra ordinariam hic dispensationem, quam Deus adversum se deserentes revera observare soleat, describi. Nam ad rem, de qua agit, vere fidelium scil. apostasiam, accommodat Homilista parabolam de vinea apud Esaiam: ubi constat, doceri a propheta, non quid Deus facturus sit ex hypothesi, nescio qua, impossibili; sed quid revera fecerit cum populo Israelitico, adeoque facere soleat cum iis omnibus, qui eorum ingratitudinem imitentur. Deinde verba ista, " A gratia et beneficiis, quæ per " Christum habuerunt, quibusque in perpetuum frui " poterant, arceantur, &c." manifeste indicant, esse revera aliquos, qui neutiquam in perpetuum fruituri sunt salutaribus Christi beneficiis, quæ aliquando acceperant. Porro serio obtestatur Homiliæ author Christi fideles, ut caveant sibi, ne abjiciendo verbum Dei, quo solo vera fides conservari possit, tandem ipsi ita penitus abjiciantur, ut filii contumaciæ ac perditionis fiant. Quam inepta vero ista, quam ridicula, si eorum omnium, qui vere fideles semel fuere, certa esset salus! quis unquam Calvinistam aliquem ita apud populum concionantem audiverit? Denique exempla hic adducuntur tremendæ hujus a Deo defectionis Saul et Judas. Ubi siquis objiciat, Saulem et Judam nunquam fuisse gratia vere justificante donatos, frustra erit. Nam si contra authoritatem Homiliæ, non levibus rationibus munitam, concederetur hoc verum esse, ad rem illud nihil faceret: quippe id solum præsentis nostri instituti est, quid Homilista senserit, non vero quam dextre ex Scripturis sententiam suam probaverit ostendere.

Illud tamen apprime notandum est, Homiliæ authorem hic (ut fere per totam Homiliam) Melanchthonem secutum esse, qui passim docet, Saulem ali-

quando fuisse vere justum, et Spiritu Sancto donatum. Sic in locis communibus, titulo *de Pœnitentia*[h]; " Breviter," inquit, " refutandi sunt duo erro-" res fanaticorum hominum, qui finxerunt, renatos " non posse labi, et quamvis labuntur contra consci-" entiam, tamen justos esse. Hæc amentia dam-" nanda est, et opponenda exempla et dicta Scrip-" turæ propheticæ et apostolicæ; ut Saul et David " placuerunt Deo, fuerunt justi et donati Spiritu " Sancto; tamen postea lapsi sunt, ita ut alter pror-" sus perierit, alter rursus ad Deum conversus sit." Vide et titulum *De Discrimine Peccati Mortalis et Venialis*. Certe frontem perfricuit D. Hickmannus, cum negare ausus fuerit, quicquam in isto Homiliæ loco contineri, quod contra fidei justificæ indeficibilitatem faciat.

11. Ut vero, quam constanter hanc doctrinam tenuerit ecclesia nostra, omnibus liquido appareat, locum insuper illustrem e tomo secundo Homiliarum, quæ sub imperio serenissimæ reginæ Elizabethæ editæ, ejusdemque authoritate in legitima cleri nostri convocatione confirmatæ fuere, in medium proferam. In Homilia de Resurrectione, author, postquam fuse disseruerat de beneficiis quæ ex Christi resurrectione nobis obtingunt, ita deinde populum affatur[i]; " His, inquam, probe expensis, " agite, per residuum vitæ nostræ ostendamus fidem " quam habemus fructuoso huic articulo, eidem nos-" met conformando, nempe resurgendo indies a pec-" cato ad justitiam vitæque sanctitatem. *Quid enim* " *proderit nobis*, inquit S. Petrus, *pollutiones mundi* " *per agnitionem Domini et Servatoris Jesu Christi*

[h] [Vol. I. p. 428. ed. Basil. 1561.] [i] Homil. tom. II. p. 193.

" *effugisse, si iisdem rursus implicati superemur?*
" *Certe melius fuisset*, inquit, *nunquam cogno-*
" *visse viam justitiæ, quam, cognita illa atque inita,*
" *regredi a sancto præcepto nobis tradito.* Ita enim
" accidet nobis, quod in proverbio dici solet, *Canis*
" *reversus est ad suum ipsius vomitum, et sus lota*
" *ad volutabrum cœni.* Quale hoc opprobrium, nos
" ita penitus, ita gratis a peccatis nostris mundatos,
" ad easdem sordes rediisse denuò! qualis hæc stul-
" titia, qua donati sumus justitiam rursus amittere!
" quæ dementia, hæreditatem, cujus in possessione
" jam sumus, perdere, eandemque vili pretio jamjam
" perituræ voluptatis, et e peccato nascentis, permu-
" tare! qualis demum hæc inhumanitas, Christum
" Servatorem, qui ad nos advenerit, ut tanquam
" hospes noster nobiscum habitaret, ex animis nostris
" pellere et ejicere, ejusque loco, in quo omnis gratiæ
" et virtutis plenitudo, Diabolum spiritum nequam,
" nequitiæque omnis et mali authorem, admittere!
" Quomodo a nobis impetrare possumus, ut adeo in-
" gratos nosmet exhibeamus in Christum, qui tam
" amice nos ad misericordiam vocavit, seque nobis 46
" obtulit, quin et jam cordis nostri penetralia in-
" gressus est? Imo vero quanta hæc audacia, socie-
" tatem renuntiare Patri, Filio, et Spiritui Sancto,
" (ubi enim horum alter est, ibi totus Deus in plena
" sua majestate, &c.) neque reformidare, inquam,
" tam perfidæ hostilitatis et defectionis periculum!
" Prospicite vobismet, optimi in Christo fratres et
" sorores, perpendite, quantæ dignitatis in fastigio
" jam positi sitis; neque patiamini vosmet eo un-
" quam dementiæ prolabi, ut quod per gratiam Dei
" vobis oblatum est, tantoque pretio acquisitum, per-
" datis: videte, ne per obstinatam vestram cæcita-

" tem hæc tanta lux, quæ jam vobis affulget, tan-
" dem extinguatur, &c." Quid clarius? agit hic apertissime Homiliæ author de apostasia vere fidelium et totali et finali. Sensisse autem Homilistam, hujusmodi apostasiam et accidere posse et non raro accidere, clare inde liquet, quod Christi fideles mira vehementia orat, obsecrat, obtestatur, ut sibi omnibus modis prospiciant, ne unquam in miserandam istam sortem ac statum plane deploratum incidant. Quid, quod locum Petri 2 Epist. ii. 20, 21, 22. cum veteribus de istiusmodi vere fidelium apostasia diserte interpretatur? ibi autem manifeste describitur apostasia, quæ non modo possibilis sit, sed quæ in nonnullis revera acciderit; in quibus scil. veteris proverbii veritas comprobata fuerit, *Canis ad vomitum*, &c.

12. Poteram et alia loca huc spectantia ex libro Homiliarum proferre: sed vereor ne tædio sim lectori. Tamen videsis, quæ sub finem Homiliæ de Nativitate[k] habentur. In proclivi etiam esset, suffragiis theologorum, qui primis reformationis nostræ temporibus vixerunt, quando Articuli et Homiliæ nostræ primum editæ fuere, quique summos locos in ecclesia nostra tenuerunt, eandem doctrinam abunde confirmare. Sed ex doctoribus privatis nostris (ut cum D. Tullio hic loquar) bina tantum audiantur nomina, (ea vero quanta et qualia!) Hooperum intelligo et Latimerum. Hooperus episcopus Glocestriensis, idemque ἱερομάρτυς, in præfatione ad suam Decalogi Expositionem hæc habet: " Causa reprobationis, sive
" damnationis, est peccatum in homine, qui evange-
" lium audire ac recipere nolit, vel etiam postquam
" ipsum receperit, per consuetudinem peccandi in

[k] Homil. tom. II. p. 174.

" evangelii contemptum prolabitur, &c." Ubi clare docet sanctissimus antistes, esse aliquos, qui, postquam evangelium receperint, in peccati consuetudinem labentes, tandem æternum a Deo reprobantur ac damnantur. Loqui autem Hooperum de vera evangelii receptione, non ficta, qualis hypocritarum, (ut D. Hickmannus ipsum perverso suo more interpretatur [1],) hac ratione facile evincitur. De tali evangelii receptione agitur in posteriori sententiæ membro, qualis in priori intelligitur, nempe in verbis illis, " Causa damnationis est peccatum in homine, " qui evangelium audire ac recipere nolit." Atqui ibi manifeste loquitur Hooperus de receptione evangelii per veram fidem. Neque enim homines damnantur, quod non hypocritarum more, sed quod non vere et ex animo evangelium recipiant. Præterea hæc Hooperi verba, una cum iis quæ apud ipsum ibidem sequuntur, (ut suo loco clare ostendetur,) omnino desumpta sunt ex Melanchthonis scriptis, ac proinde ad mentem ipsius exponi debent. Audiamus vero ipsum Melanchthonem, loc. theol. titulo *de Prædestinatione* [m]: " Causam igitur," inquit, " re- " probationis certum est hanc esse, videlicet pecca- " tum in hominibus, qui prorsus non audiunt nec acci- " piunt evangelium, aut qui abjiciunt fidem, antequam " hinc discedunt." Qualem autem fidem intelligat Melanchthon, liquet ex iis, quæ mox ab ipso subjiciuntur: " Judicamus," inquit, " haud dubie electos " esse eos, qui misericordiam propter Christum pro- " missam fide apprehendunt, nec abjiciunt eam fidu- " ciam ad extremum." Itaque meridiana luce clarius est, (quicquid D. Hickmannus contra obganniat,)

[1] Hist. Armin. p. 479, 480.

[m] [Vol. I. p. 257.]

Hooperum nostrum cum Melanchthone sensisse, esse aliquos, qui fidem, qua misericordia propter Christum promissa apprehenditur, h. e. justificam, ad extremum abjiciant, ac propterea a Deo æternum reprobentur ac damnentur. Idem Hooperus ejusdem libri cap. 17. " Ne itaque," inquit, " gratiam vel " oblatam respuamus, vel acceptam male vivendo " expellamus. Si labimur, verbo auscultemus Dei " omnipotentis, nos ad pœnitentiam vocantis, atque " ad ipsum revertamur, ne in peccato perseveremus; " neque peccata peccatis cumulemus, ne tandem in " contemptum Dei ac verbi divini prolabamur."

13. Latimerus episcopus Londinensis, et martyr idem constantissimus, in Concione [n] in Dom. 3. post Epiphan. diserte docet: " Fieri posse, ut qui in " libro vitæ jam inscripti sumus, postea Deum et " verbum ejus obliviscentes, et nequiter agentes, ex " eodem deleamur." Idem in Rom. iii. 11. hæc habet [o]: " Qui nondum ad Christum venere, aut post- " quam venerint ab ipso rursus defecere, (ut non " pauci sunt, qui in peccata contra conscientiam " labentes gratiam Dei, salutem, atque ad extre- " mum Spiritum Sanctum amittunt,) illi, inquam,
47 " omnes, qui in gratia apud Deum non sunt, de pec- " catis suis non dolent, quin et propositum amplius " peccandi retinent." Quid his expressius vel fingi potuit?

14. Pene referre pudet pigetque quæ contra hæc tam clara ac diserta a quibusdam adjiciuntur. Author libri [p], cui titulus, *Ibis ad Cæsarem*, contra doctissimum Montacutium ex Homiliis hæc affert verba [q]:

[n] Par. III. p. 198. [o] Pag. 114. [p] Pag. 139.
[q] Homil. de quibusdam script. locis &c. part. II. p. 150.

" Quanquam pii cadant, tamen in peccato non am-
" bulant, peccato non insistunt, neque in ipso ma-
" nent, aut desident, tanquam incuriosi, deposita
" justi Dei peccata vindicantis reverentia; sed per
" magnam Dei gratiam atque infinitam misericor-
" diam resurgunt denuo, ac peccato repugnant," &c. Sane ad incitas se redactos ostendunt, qui istiusmodi misera quærunt effugia. Scilicet hæc οὐδὲν πρὸς ἔπος. Agit hic manifeste Homiliæ author non de peccatis gravioribus, quæ mortalia vocantur, quibus pii a pietate sua ac proinde a Dei gratia recedant; sed de lapsibus justorum levioribus, quæ quotidianæ incursionis peccata dici solent, quæque Spiritum Sanctum non excutiunt, neque conscientiam vastant. Nimirum ex Psal. i. ita concionatur: " David propheta
" hominem beatum descripturus, ait, *Beatus ille*
" *vir, qui non ambulat in consilio improborum, et*
" *viæ peccatorum non insistit, ac in consessu deri-*
" *sorum non desidet.* Tria sunt hominum genera,
" quorum consortium jubet illum propheta effugere,
" quisquis beatus esse velit. Primum non illi ambu-
" landum est in consilio *improborum*. Deinde non
" insistendum illi viæ *peccatorum*. Denique ipsi in
" consessu *derisorum* nequaquam desidendum. His
" tribus hominum generibus, improborum nempe,
" peccatorum, ac derisorum, omnigena impietas sig-
" nificatur ac plene exprimitur. *Improbos* intelligit,
" qui Deum omnipotentem non curant, omni fide
" vacui; quorum corda animique ita mundo sunt
" dediti, ut eorum hoc unicum studium sit, quo pacto
" mundana sua negotia, carnalia cogitata, turpesque
" concupiscentias et desideria abjecto Dei timore
" perficiant. Secundum illud genus *peccatores* appel-
" lat, non qui ex ignorantia sive infirmitate cadunt;

" nam quis ita ex numero peccatorum eximendus " sit? quis mortalium in terris unquam vixerit " (dempto Christo) qui non peccaverit? *Justus sep-* " *ties cadit, et resurgit denuo;* quanquam pii ca- " dunt, tamen in peccato non ambulant," &c. Quæ frons istorum hominum, qui in causæ suæ patrocinium hæc afferre non erubescant? Et tamen ejusdem plane farinæ sunt, quæcunque ex Homiliis nostris ad fidei justificæ indeficibilitatem astruendam allegantur.

15. Objicit præterea D. Hickmannus locum ex publico Catechismo, Edvardi Sexti temporibus edito, ubi de ecclesia catholica agens Catechista sic loquitur[r]: " In hanc quasi civitatem suam adscripsit " Deus infinitam hominum multitudinem, qui omnes " unico suo Regi Christo pareant, et dicto audientes " sint atque obedientes, qui ipsius sese tutelæ com- " mendarunt, et quorum ipse patrocinium suscepit, " eosque perpetuo tuetur et conservat. Ad hanc " rempublicam proprie pertinent, quotque vere ti- " ment, honorant atque invocant Deum, prorsus " applicantes animos ad sancte pieque vivendum: " quique, fiduciam atque spem omnem in Deo con- " stituentes, vitæ æternæ beatitudinem certissime " expectant. Qui autem sunt in hac fide firmi, sta- " biles, atque constantes, hi electi atque designati, et " (ut nos loquimur) prædestinati erant ad hanc tan- " tam felicitatem, ante posita mundi fundamenta." Ad hæc Catechismi verba sic D. Hickmannus triumphat[s]: " Quantum hic Calvinismi! Quotquot Deum " timent, electi, prædestinati ac designati fuerunt ad " vitam æternam ante posita mundi fundamenta;

[r] Pag. 86. Latinæ edit. Lond. 1570. [s] Hist. Armin. p. 460.

" ergo si quis vita æterna exciderit, nunquam ille " Deum timuit." Sed hic (ut ubique fere alias) historici nostri sive fidem sive judicium omnino desideramus. Nam ubi, quæso, in his Catechismi verbis dicitur, Quotquot Deum timent, ad vitam æternam prædestinatos fuisse ante posita mundi fundamenta? Imo oppositum satis manifeste hic docetur, nempe esse aliquos, qui Deum vere timent, &c. neque tamen ad vitam æternam prædestinati sunt. Nimirum Catechismus primum docet, quotquot vere fideles sunt, ad rempublicam, sive ecclesiam, Christi proprie pertinere, nempe dum tales sint. Deinde ex hac universitate vere fidelium eos eximit, qui sunt in fide firmi, stabiles, atque constantes; et de his solum affirmat, quod electi fuerint ad vitam æternam ante posita mundi fundamenta: quod quis catholicus negaverit? Quorsum vero hæc exemptio, si omnes, qui semel vere crediderunt, necessario sint in fide ista firmi, stabiles, et constantes, ac proinde electi? itaque D. Hickmannus suo hic se gladio jugulavit. Atque hactenus de ecclesiæ Anglicanæ judicio.

16. Pergamus ad exterarum ecclesiarum suffragia. Sane constat, antiquissimas et nobilissimas reformatæ fidei Confessiones eandem in hoc articulo sententiam cum ecclesia nostra tenuisse. Confessio Augustana (quæ, quo tempore edita fuit, communis omnium protestantium doctrina censebatur, cuique testimonium perhibuere ecclesiæ reformatæ pene omnes, et 48
subscripserunt doctores celeberrimi, e quibus Calvinus ipse,) artic. 6. sic loquitur: " Debet hæc obe-
" dientia repugnare pravis cupiditatibus, et subinde
" spiritualibus exercitiis fieri purior, et cavere, ne
" quid committamus contra conscientiam, juxta il-
" lud, *Summa legis est dilectio ex puro corde, et*

" *conscientia bona, et fide non ficta.* Qui vero ob-
" temperant pravis cupiditatibus, et agunt contra
" conscientiam, versantur in peccatis mortalibus, nec
" fidei justitiam nec justitiam bonorum operum re-
" tinent; juxta illud Pauli, *Qui talia agunt, reg-*
" *num Dei non possidebunt.*" Iidem Augustani artic. 11. " Damnant et Anabaptistas, qui negant,
" semel justificatos iterum posse amittere Spiritum
" Sanctum." Negat quidem D. Hickmannus, hæc Augustanæ Confessionis loca de totali et finali vere fidelium apostasia intelligi debere. Sed facile refellitur inverecundus ille scriptor e libris Philippi Melanchthonis, qui Confessionem illam exaravit, in quibus centies verbis disertissimis affirmatur, fieri posse, et non raro fieri, ut vere credentes et justi fidem et justitiam suam ad extremum amittant. Vide imprimis ejus locos communes titulo *de Pœnitentia*, et *de Discrimine Peccati Mortalis et Venialis*. Verum ut res extra omnem controversiæ aleam ponatur, adeamus Confessionem Saxonicam.

17. Scripta fuit Confessio Saxonica ab eodem Melanchthone (ut ipse testatur in præfatione ad Corpus Theologicum) anno Domini MDLI. in synodo Witebergæ, ubi Saxonicarum et Misnicarum ecclesiarum ministri et academiarum doctores convenerant: qui omnes ei subscripserunt, tanquam Confessioni Augustanæ repetitæ et explicatæ, Tridentinæ synodo nomine[t] protestantium omnium proponendæ. Eam comprobarunt illustrissimi principes Brandeburgici, generosissimi comites a Mansfelt, Argentinenses ministri, atque pastores et doctores ecclesiarum Po-

[t] Certe omnium ecclesiarum nomine scripta est Confessio Saxonica, offerenda concilio Tridentino. *Admon. de libro Concord.* p. 189.

meraniæ, scriptis Confessioni in syntagmate annexis; eadem ab aliis ecclesiis comprobata, et ab ecclesiis Polonicis in ipsarum consensu vel conciliatione commendata. Jam in illustris hujus Confessionis articulo nono *de Præmiis* hæc legimus: " *Quicunque* " *Spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei: si au-* " *tem filii, hæredes Dei*, &c. Et tamen simul verum " est, eos qui effundunt Spiritum Sanctum, deficien- " tes a fide, aut ruentes contra conscientiam, nec re- " deunt ad Deum per pœnitentiam, non esse hære- " des, sicut dicitur ad Galatas, *Qui talia faciunt,* " *regnum Dei non possidebunt.*" Quod idem plenius et clarius dicitur in sequenti articulo *de Discrimine Peccatorum*, his verbis: " Cum dictum sit, in " renatis manere peccata, necesse est tradi discri- " men. Nam ex dicto Lucæ xi. *Vadit et assumit* " *septem alios spiritus nequiores se, et ingressi* " *habitant ibi*, &c. et ex similibus dictis manifestum " est, aliquos renatos contristare et excutere Spiri- " tum Sanctum, et rursus abjici a Deo, ac fieri reos " iræ Dei et æternarum pœnarum. Et Ezech. xxxiii. " scriptum est, *Cum recesserit justus a justitia sua,* " *et fecerit iniquitatem, morietur in ea.* Necesse est " igitur discerni peccata, quæ in sanctis in hac mor- " tali vita manent, nec excutiunt Spiritum Sanctum, " ab aliis peccatis, propter quæ homo rursus fit reus " iræ Dei et æternarum pœnarum, &c." Totus articulus lectu est dignissimus. Certe autem impudentiæ litet necesse est, qui negaverit in his verbis quod contendimus apertissime doceri. Nam palam est, hic agi non de possibilitate solum, sed etiam de actu, sive eventu; atque affirmari, esse revera aliquos renatos, qui contristant et excutiunt Spiritum Sanctum, et rursus abjiciuntur a Deo, et fiunt rei

iræ Dei et æternarum pœnarum. Et ne quis dubitet, an hæc de finali renatorum apostasia dicta sint, hanc sententiam suam probant Confessionis authores duobus Scripturæ locis illustrissimis, nempe Luc. xi. 26. et Ezech. xxxiii. 18. quorum alter expresse loquitur de iis, *quorum ultima conditio priori fiat deterior*; alter haud minus diserte, *de homine justo, a justitia recedente, atque in iniquitate sua moriente.* Vide et artic. 15. in fine.

18. Eandem doctrinam palam tuetur Confessio Bohemica, sive Waldensium. Confessio illa ex Confessionibus longe antiquioribus constituta, a Luthero, Melanchthone, et inclyta academia Witebergensi comprobata, tandem a liberis baronibus et aliis nobilibus regni Bohemiæ oblata fuit anno 1535 serenissimo regi Ferdinando. Jam in articulo ejusce Confessionis quinto hæc legimus: "Docent etiam "absolutos, id est, quibus per Christum peccata re- "missa sunt, ut gratiæ Dei in Christo acceptæ grati "sint, ne in vanum eam recipiant, neu etiam in "peccata relabantur, juxta illud, *Vade et posthac* "*ne peccaveris, ne quid deterius tibi contingat*; "item, *Si volentes peccaverimus post acceptam* "*cognitionem veritatis, non ultra pro peccatis reli-* "*qua est hostia*," &c. In articulo vero vicesimo sive ultimo, qui ita inscribitur, *De tempore gratiæ, in quo divinus favor et quæri debet et inveniri potest*, extrema eorum dementia universim reprehenditur, qui pœnitentiam suam ad ultimum vitæ exitum differunt, eorum vero imprimis, qui post ac-
49 ceptam justificationis gratiam in graviora peccata lapsi cessant ad Dominum reverti et redire. Verba hæc sunt: "Is vero omnium maxime, qui post adep- "tum divini erga se favoris testimonium suapte ac

" voluntarie peccatis sese immerserit, totque admo-
" nitiones salutares, ut in tempore resipiscat, spre-
" verit ac neglectui habuerit, verum stulte ac proca-
" citer Dei abusus misericordia, in eaque suppodia-
" tus, in peccatis perduraverit ad usque postremum
" ac jam imminentem mortis articulum, ac tum pri-
" mo expergefactus mortis instantis infernique hor-
" rore et metu incipiat vel sero sapere, periculosum
" est, ne Domini furorem (ut clare verba illius tes-
" tantur) extremo suo malo et non misericordiam
" experiatur. *Clamabunt* (inquit Dominus apud
" Micheam iii.) *ad me, et non exaudiam eos, et ab-*
" *scondam faciem meam ab eis in tempore illo, sicut*
" *nequiter egerunt in studiis suis, quippe qui vo-*
" *cem meam audire noluerint, cum expandi manus*
" *meas tota die.* Verendum profecto, ne digna factis
" suis præmia referat, qui tempore, quod Deus illi
" ad pœnitentiam concesserat, tam ignave ac perdite
" abusus fuerit. Attamen, ne quis desperet, docent.
" Nam si etiam in extremo mortis periculo vere
" pœnitentiæ signum apparuerit, quod rarissime ta-
" men accidit talibus, (recte enim Paulus, *id*, inquit,
" *faciemus si permiserit Deus*,) absque consolatione
" absolutionis non dimittitur." In quibus verbis clare docemur, 1°. Esse, qui post adeptum erga se divini favoris testimonium, (hoc est, postquam, ut supra, absoluti fuerint, et remissionem peccatorum per Christum acceperint,) suapte et voluntarie peccatis sese immergunt, atque admonitiones salutares, ut in tempore resipiscant, neglectui habent, quin et procaciter Dei abutuntur misericordia, inque peccatis perdurant usque ad jam imminentem mortis articulum. 2°. Horum pœnitentiam ac salutem adeo certam atque infallibilem non esse, ut valde incerta sit

et periculi plena. Imo de his lapsis intelligunt Waldenses tremenda Domini per prophetam verba, *Clamabunt ad me, et non exaudiam eos*, &c. Quin et expresse dicunt, rarissime talibus accidere ut veræ pœnitentiæ signum edant, in istos accommodantes quæ de apostatis a fide Christi dicta sunt ab authore Epistolæ ad Hebræos vi. 8.

19. Sed jam tempus est ut veteris ecclesiæ super hac quæstione sententiam reverenter audiamus, et "quid prisca ætas senserit" (ipso D. Tullio alicubi[t] monente) dispiciamus. Dixi, hypothesin illam, quæ statuit eorum omnium, qui semel fide justifica prædiditi fuere, certam esse salutem, universæ antiquitatis catholicæ judicio adversari. Si mihi hic non credat D. Tullius, quem putat in Patrum scriptis plane hospitem esse, saltem fidem habeat duobus testibus in veterum monumentis extra controversiam versatissimis, iisque viris integerrimis. Vir clarissimus Gerardus Vossius, Hist. Pelag. lib. VI. in explicatione thesis undecimæ disertissimis allatis testimoniis ostendit, ipsum Augustinum (quanquam communi priorum Patrum sententiæ *de Perseverantia* illud novum et de suo adjecerit, quod ipsam non modo donum Dei esse, sed ex absoluto salvandi decreto necessario fluere docuerit; tamen) constanter agnovisse, fidem justificam et gratiam regenerantem amitti posse, et a plerisque amitti. Deinde thes. duodecima intrepide affirmat, quod "antiquitas tota "indèficibilitati adversetur." Et in explicatione et confirmatione thesis, in ipso initio, vir alioqui modestissimus, quorundam inverecundia, qui contrariæ sententiæ novitiæ veterum authoritatem obtendere non erubuerunt, coactus, ita scribit[u]: "Communem

[t] Just. Paul. p. 12.

[u] [Vol. VI. p. 749.]

" fuisse antiquitatis sententiam, quam diximus, soli " hodie negare possunt, qui cætera fortasse viri sunt " non ineruditi, sed in antiquitate tamen plane sunt " hospites; vel animum habent unius et alterius " sententiis ita mancipatum, ut eorum oculis videre " malint quam suis, cumque iis errare præoptent " quam cum aliis bene sentire." Loca vero Patrum, quibus nonnulli abutuntur ad istam indeficibilitatem astruendam, quam imperite ab ipsis allegentur, liquido ostendit vir summus, et luculentas quasdam regulas et distinctiones proponit, quibus apparentes veterum in hac quæstione ἐναντιώσεις facile et nullo negotio solvantur, thes. 13[x]. Alter ille testis est reverendissimus et doctissimus ecclesiæ nostræ præsul et insigne ornamentum Johannes Overallus, qui de hac quæstione in judicio suo de quinque articulis cap. 5.[x] ita pronuntiat; " Certe sententia illa, de qua " tantopere pugnatur, *de certa perseverantia eorum* " *omnium qui semel crediderint ac regenerati fue-* " *rint*, nullis unquam veteris ecclesiæ Patribus pro- " bata fuerat, sed ab omni antiquitate rejecta et per- " petua omnium temporum[y] experientia nimium " refutata, et non nisi hoc ultimo seculo nata, &c." Post hos testes, qui omnium suffragio fide digni habentur, audietur fortasse sine præjudicio, etiam ab inimicis suis, magnus ille Grotius; cujus verba in Animadversionibus pro annotatis suis ad Cassandrum (titulo *de Discrimine Peccatorum*, &c.)[z] certe

[x] [Articuli Lambethani. Lond. 1651.]

[y] " Ex regeneratis in Christo Jesu quosdam relicta fide et piis " moribus apostatare a Deo, et impiam vitam in sua aversione " finire, multis (quod dolendum est) probatur exemplis." *Prosper. Respons. ad cap. Gallor. Resp. ad Object.* 7. [Append. ad vol. X. Augustini Op. p. 199.]

[z] [Op. vol. III. p. 649.]

notatu digna sunt: " Nullum," inquit, " potuit in " Christianismum dogma induci perniciosius quam " hoc; hominem qui credidit, aut qui regenitus est, " (nam hæc multis idem valent) posse prolabi in sce-
50 " lera et flagitia, sed accidere non posse, ut prop- " terea Dei favore excidat, aut damnationem incur- " rat. Hoc nemo veterum docuit, nemo docentem " tulisset. Nec aliud evidentius vidi argumentum " detortæ ad privatos et malos sensus Scripturæ, " quam in hoc negotio." Neque sane ullum ex veteri ullo scriptore catholico testimonium pro certa et infallibili omnium renatorum perseverantia, sive in Examine suo sive alibi, adduxit clarissimus Grotii antagonista Rivetus, de quo ex Vossii regulis et observationibus, quas modo commemoravi, non constet a proposito illud omnino alienum esse. Conferat lector et judicet.

20. Significanter autem dixit Overallus, sententiam istam de fidei justificæ indeficibilitate " ab " omni antiquitate fuisse rejectam." Et Grotius, quod " nemo veterum ipsam docentem tulisset." Fuere enim antiquitus, qui illud dogma ausi sunt asserere; sed ii constanter a catholicis ecclesiæ Patribus rejecti, et pro heterodoxis, si non hæreticis, habiti fuere. Primi (quantum meminisse valemus) ejus sententiæ authores fuere Valentiniani, de quibus Irenæus lib. I. cap. 1. hæc refert[a]; *ὡς γὰρ τὸ χοϊκὸν ἀδύνατον σωτηρίας μετασχεῖν, (οὐ γὰρ εἶναι λέγουσιν αὐτοὶ δεκτικὸν αὐτῆς,) οὕτως πάλιν τὸ πνευματικὸν, ὃ θέλουσιν αὐτοὶ εἶναι, ἀδύνατον φθορὰν καταδέξασθαι, κἂν ὁποίαις συγκατα-γέωνται πράξεσιν. Ὃν γὰρ τρόπον χρυσὸς ἐν βορβόρῳ κατατεθεὶς οὐκ ἀποβάλλει τὴν καλλονὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν ἰδίαν φύσιν*

[a] Pag. 26. edit. Feuard. [I. 6, 2. p. 29.]

διαφυλάττει, τοῦ βορβόρου μηδὲν ἀδικῆσαι δυναμένου τὸν χρυσόν· οὕτω δὲ καὶ αὐτοὺς λέγουσι, κἂν ἐν ποίαις ὑλικαῖς πράξεσι καταγένωνται, μηδὲν αὐτοὺς παραβλάπτεσθαι, μηδὲ ἀποβάλλειν τὴν πνευματικὴν ὑπόστασιν. i. e. " Ut enim choi-
" cum nullo modo salutis particeps esse posse dicunt,
" quod ejus capax minime sit; sic rursus spirituale
" (quod ipsi se esse volunt) ea conditione esse, ut
" nullo prorsus modo interitum atque corruptionem
" recipere queat, in quibuscunque tandem actionibus
" versetur. Quemadmodum enim aurum in cœno
" positum pulchritudinem suam non amittit, verum
" naturam suam incolumem servat, nec detrimenti
" quicquam ei a cœno afferri potest; eodem modo
" sese quoque, quibuscunque tandem in materialibus
" actionibus versentur, nihil hinc lædi, nec spiritu-
" alis substantiæ jacturam facere." Et postea[b]; ἑαυτοὺς δὲ ὑπερυψοῦσι, τελείους ἀποκαλοῦντες καὶ σπέρματα ἐκλογῆς. ἡμᾶς μὲν γὰρ ἐν χρήσει τὴν χάριν λαμβάνειν λέγουσι, διὸ καὶ ἀφαιρεθήσεσθαι αὐτῆς· αὐτοὺς δὲ ἰδιόκτητον ἄνωθεν ἀπὸ τῆς ἀῤῥήτου καὶ ἀνονομάστου συζυγίας συγκατεληλυθυῖαν ἔχειν τὴν χάριν, καὶ διὰ τοῦτο προστεθήσεσθαι αὐτοῖς· i. e. " Seipsos autem mirifice extollunt, perfectos appel-
" lantes et semina electionis. Nos enim in usu
" tantummodo gratiam accipere dicunt, proinde fore,
" ut ea nobis adimatur; se autem eam ab ineffabili
" et omni nomine præstantiori conjugatione cœlitus
" devectam proprie possidere, ob eamque causam
" fore ut ipsis accrescat." Certe non est lac lacti, neque ovum ovo similius, quam huic Valentinianorum commento (si συζυγίας fabulam demas) quorundam theologorum doctrina, quorum parco nominibus. Qualis vero fuerit Irenæi et catholicorum ejus ætatis

[b] Pag. 28. [p. 31.]

super hac quæstione sententia, quamque Gnosticorum deliramento contraria, liquet ex lib. IV. cap. 72.[c] " Quoniam," inquit, " omnes sunt ejusdem naturæ, " et potentes retinere et operari bonum, et potentes " id rursum amittere et non facere; juste etiam " apud homines sensatos (quanto magis apud Deum) " alii quidem laudantur, et dignum percipiunt testi- " monium electionis bonæ et perseverantiæ; alii " vero accusantur, et dignum percipiunt damnum, " eo quod justum et bonum reprobaverint."

21. Inter erronea Joviniani dogmata illud secundo in loco ponit Hieronymus[d], quod docuerit, " Eos qui fuerint baptizati, a Diabolo non posse " tentari;" (nempe ita ut tentationi succumbant;) " quicunque autem tentati fuerint, ostendi eos aqua " tantum et non Spiritu baptizatos." Sensit itaque Jovinianus, neminem vere regeneratum a Diabolo unquam vinci et superari, ac rursus in potestatem ejus redigi posse. Cui ejus errori redarguendo Hieronymus præter alia adducit locum authoris Epistolæ ad Hebræos vi. ex quo ita argumentatur: " Certe " eos, qui illuminati sunt, et gustaverunt donum " cœleste, et participes facti sunt Spiritus Sancti, " gustaveruntque bonum Dei verbum, negare non " possumus baptizatos" (nempe Spiritu). " Si au- " tem baptizati peccare non possunt, quomodo nunc " apostolus dicit, *et prolapsi sunt?*" Sub finem quarti sæculi exorta est hæresis, quæ dicebatur Prædestinatianorum, cujus dux et coryphæus Lucidus presbyter; ad quem Faustus, dum adhuc plane catholicum se profiteretur, scripsit Epistolam quam

[c] [IV. 37, 2. p. 281. Græca hujus loci ex Damasceni Parallelis exhibuit ed. Benedict. 1710.]

[d] Advers. Jovinian. lib. II. [§. 1. vol. II. p. 321.]

et synodus Arelatensis approbavit [e]. In ea Epistola anathematismi quidam sunt, quorum numero tertius hujusmodi est; " Anathema illi, qui dixerit, Illum " qui periit non accepisse ut salvus esse possit." Unde satis liquet, Lucidum, quem anathematismus ille ferit, negasse, quemquam eorum, qui pereunt, quicquam a Christo unquam accepisse quo salvus fieret, nedum gratia justificante donatum, et vere in Christo regenitum unquam fuisse. Sed et illud manifestius adhuc est ex explicatione catholicæ sen- 51
tentiæ, Prædestinatianorum deliramento oppositæ, quæ in eadem Epistola mox sequitur in hæc verba; " Nos autem per illuminationem Christi veraciter et " confidenter asserimus, et eum, qui periit per cul- " pam, salvum esse potuisse per gratiam, si gratiæ " ipsius famulatui laboris obedientiam non negasset; " et eum, qui per gratiam ad bonæ consummationis " metas servitio obsequente pervenit, cadere per de- " sidiam et perire potuisse per culpam." Arelatensis autem synodi anathematismis paulo post secuta Lugdunensis suffragata est, uti ex Fausti præfatione liquet.

22. Demum sæculo nono damnatam Prædestinatianorum hæresin ex Orco resuscitavit infelix monachus Gothescalcus. Ejus inter dogmata (referente Hincmaro [f] in Epistola ad Nicolaum Papam) et hoc fuit: " Eos, qui pereunt, vere nunquam, sed sacra- " mento tenus fuisse redemptos [g]." Quod clarius

[e] [Vid. Monumenta Patrum Orthodox. Basil. 1569. part. II. p. 72.]

[f] Apud Flodoardum, III. 14.

[g] [Hæc non sunt Gothescalci ipsius verba, sed doctrinam ejus exprimunt, sc. Christum baptismi sacramento eos emisse, non tamen pro eis crucem subiisse.]

explicatur in Epistola Amolonis archiepiscopi Lugdunensis ad Gothescalcum, in lucem ab eruditissimo viro Jac. Sirmondo tandem edita [h]. Nam in ea Epistola refert Amolo, se Gothescalci vidisse scripta de prædestinatione divina; indeque sex omnino doctrinæ capita decerpit sigillatim redarguenda, quorum tertium his verbis concipitur: "Illos, qui ex "numero fidelium pereunt, nec tunc, quando in "primis ad percipienda mysteria regenerationis et "Dominicæ oblationis vel in parvula ætate ab aliis "oblati sunt, vel ipsi in majori fideliter accesserunt, "Christo et ecclesiæ non incorporatos, nec membra "illius quæsitæ et salvatæ ovis effectos, ac per hoc "nec unquam fuisse Christianos." Damnatus vero est Gothescalcus [i] cum suis novis dogmatibus ab universis Germaniæ episcopis anno 848. in synodo Moguntina, cui præerat ingens illud sæculi sui decus et ornamentum Rabanus Maurus, et scriptor non ignobilis Haymo intererat. Atque hujus synodi decretis mox suffragatum est ecclesiæ Remensis, quam regebat Hincmarus [k], et aliorum Galliæ Belgicæ episcoporum concilium, Carisiacense vulgo dictum. Imo tam manifestus erat hoc in articulo catholicæ traditionis consensus, ejusdemque tum temporis inter partes, cætera dissentientes, tam unanimis reverentia, ut ipsa ecclesia [l] Lugdunensis, etsi in plerisque Gothescalco nimium faveret, hac tamen ex parte non ausa fuerit doctorem novitium defendere, sed utriusque synodi sententiam probaverit. Quin et Valentina synodus ab episcopis quatuordecim habita,

[h] [Vide Sirmondi Op. Paris. 1696. vol. II. p. 1139.]
[i] Vide Flodoard. ubi supra. [k] Tom. III. Concil. Gal. p. 66.
[l] Vide tom. II. Auctarii Biblioth. Patr. col. 1204.

ex Lugdunensi, Viennensi, et Arelatensi provinciis convenientibus [m], (quanquam prava quadam æmulatione, ut observavit vir doctissimus, Carisiacensis adeoque Moguntini concilii fidem elevare, eorumque placita rescindere omnibus modis studuerit; præ cæteris adlaborante Ebbone quodam Gratianopolitano, qui Hincmaro, præcipuo Carisiacensis actionis authori, subinfensus erat, quod avunculo suo Ebbone Remorum episcopo in ordinem redacto successor ipsi datus fuerit Hincmarus; tamen,) dogma illud Gothescalci, de omnium vere in Christo regenitorum certa salute, juxta cum præfatis synodis palam improbavit. Nam canone ejus concilii quinto ita constitutum est: " Item firmissime te-
" nendum credimus, quod omnis multitudo fide-
" lium ex aqua et Spiritu Sancto regenerata, ac per
" hoc veraciter ecclesiæ incorporata, et juxta doc-
" trinam apostolicam in morte Christi baptizata, in
" ejus sanguine sit a peccatis suis abluta. Quia nec
" in eis potuit esse vera regeneratio, nisi fieret et
" vera redemptio; cum in ecclesiæ sacramentis nihil
" sit cassum, nihil ludificatorium; sed prorsus totum
" verum, et ipsa sui veritate ac sinceritate sub-
" nixum. Ex ipsa tamen multitudine fidelium et
" redemptorum alios salvari æterna salute, quia per
" gratiam Dei in redemptione sua fideliter perma-
" nent, ipsius Domini sui vocem in corde ferentes,
" *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus*
" *erit:* alios, quia noluerunt permanere in salute
" fidei quam initio acceperunt, redemptionisque gra-
" tiam potius irritam facere prava doctrina vel vita,
" quam servare, elegerunt, ad plenitudinem salutis

[m] [Anno 855. v. Concil. Gal. tom. III. p. 98.]

" et ad perceptionem æternæ beatitudinis nullo modo " pervenire." Ita utrinque miro consensu rejecta fuit Gothescalci super hoc articulo sententia. Atque in hoc consensu permansit Christi ecclesia usque ad sæculum decimum sextum: quo tempore a quibus Gothescalcani erroris patrocinium denuo fuerit susceptum, omnes norunt. Equidem haud satis scio, an aliquod Christianæ doctrinæ caput reperias, quod cum majori catholicorum doctorum consensu, aut magis imperturbata traditione, quam hoc de fidei justificæ deficibilitate dogma, ad nos pervenerit.

23. Ut jam clavum figam; Si daremus, ecclesiam Anglicanam de hac quæstione siluisse prorsus, nihilque in alterutram partem speciatim atque expresse statuisse; (quod falsissimum esse, supra abunde evicimus;) tenerentur tamen genuini omnes ecclesiæ nostræ filii eorum sententiam, qui certam atque infallibilem omnium, qui semel regeniti fuerint, perseverantiam ac salutem defendunt, omnino rejicere et repudiare. Ad hoc, inquam, tenerentur vi canonis (quem in hac Apologia et alibi jam commemoravimus) sanciti in synodo Londini an. 1571. habita;
52 in quo canone expresse cautum est, " Nequid nostri " pro concione doceant, tanquam religiose tenendum " et credendum, nisi quod consentaneum sit doc- " trinæ Veteris aut Novi Testamenti, quodque ex " illa ipsa doctrina catholici Patres et veteres epi- " scopi collegerint." Quo pacto enim ab ictu hujus canonis se defendant, qui indeficibilitatis dogma, (quod catholici Patres et veteres episcopi adeo e Scripturis non collegere, ut illud ipsum tanquam Scripturis plane contrarium, adeoque valde perniciosum, uno omnes ore palam rejecerint damnaverintque,) ut religiosissime ab omnibus tenendum non

modo ipsi pro concione docent, sed et in systematis, enchiridiis, et catechismis suis, quo latius in populum spargatur venenum, sacri ministerii candidatis, aliis porro docendum, sedulo inculcant? Quis autem non inique ferat istorum hominum iniquitatem, qui, cum in hoc et in aliis capitibus unius et alterius hesterni magistri placita novitia contra torrentem omnium veterum doctorum ipsi acriter defendant, in adversarios tamen suos, quibus religio est a judicio antiquitatis vel latum unguem recedere, ut novatores et doctrinæ ecclesiasticæ desertores, passim apud indoctos debacchantur? Sed ad alia progrediamur.

24. Quarto atque ultimo in loco, docet D. Tullius, " Christum satisfecisse, seque in cruce obtulisse, pro " solis electorum peccatis." In Enchiridio enim suo cap. 7. de Satisfactione Christi agens, ita catechumenum suum interrogat: " A. An ergo Christus " vere satisfecit pro peccatis fidelium? B. Prorsus." Quorsum hæc restrictio *pro peccatis fidelium?* cur non *pro peccatis humani generis?* Nam, ut optime Overallus jam laudatus [n], " Scriptura simpliciter " dicit, Deum dedisse Filium pro mundo, et condi- " tionem ponit, non de morte Christi, sed de fide " hominis et salute inde conditionaliter secutura; " sic datum esse Filium, ut, si homines in eum cre- " dant, serventur. Sed, sive credant sive non cre- " dant, Deus dedit pro iis Filium, et in eo sub con- " ditione fidei salutem proposuit. Ut autem hanc " conditionem homines præstent, Deus et verbo præ- " cipit, et facto per Spiritus Sancti gratiam excitat " et adjuvat, ut in hominibus, non in Deo, causa sit, " si non crediderint." Quinam vero juxta doctorem

[n] [c. 2. p. 46.]

sunt isti fideles, pro quorum peccatis solis Christus vere satisfecit? nempe soli electi, quos fidei justificæ proprium subjectum esse ipse diserte statuit, uti modo ostensum est. Quam autem hæc restrictio et limitatio satisfactionis Jesu Christi ad solos electos ipsa evangelii fundamenta convellat; quam ista sententia a veteri ecclesia catholica prorsus rejecta, adeoque anathematizata fuerit, satis liquet ex iis, quæ diximus in Exam. Resp. ad Animadvers. XI. §. 8. p. 74. [102.] et seq. Quam porro aperte et constanter Confessiones exterarum reformatarum ecclesiarum antiquiores, nempe Augustana, Saxonica, &c. universalitatem gratiæ et redemptionis per Christum adstruant ac defendant, nemini ignotum esse potest, qui Confessiones istas oculis unquam suis usurpaverit. Restat, ut de sententia ecclesiæ Anglicanæ inquiramus. Christum non solum electos, sed etiam eos qui pereunt vere redemisse, evidentissime sequitur ex hypothesi illa ecclesiæ nostræ, quam modo tam prolixe explicavimus; nempe, quosdam eorum, qui pereunt, per ac propter Christum gratia vere regenerante et justificante donatos esse, atque in statu salutis actu constitutos; unde postea non nisi sua culpa excidant. Sed non opus est ut consequentiis agamus.

25. Audiamus hic rursus doctissimum præsulem Overallum°: "De morte Christi," inquit, "tam "plana est et ubique sibi constans ecclesiæ nostræ "sententia, pro omnibus omnino hominibus, sive pro "omnibus omnium hominum peccatis Dominum "nostrum Jesum Christum mortuum esse, ut miran-"dum sit ullos ex nostris ausos esse id in contro-"versiam vocare. Art. 7°. *Tam in Veteri quam*

° [c. 2. p. 45.]

" *in Novo Testamento per Christum, qui unicus*
" *est Mediator Dei et hominum, Deus et homo,*
" *æterna vita humano generi est proposita.* Art.
" 15°. *Christus venit ut Agnus absque macula, qui*
" *mundi peccata per immolationem sui semel fac-*
" *tam tolleret.* Art. 31°. *Oblatio Christi semel facta*
" *perfecta est redemptio, propitiatio et satisfactio*
" *pro omnibus peccatis totius mundi, tam origina-*
" *libus quam actualibus.* Idemque habetur et in
" Catechismo communi, ut sensus planissimus se-
" cundæ partis symboli, in qua unicuique creden-
" dum proponitur in Deum Filium, *qui se et totum*
" *genus humanam redemit;* juxta symbolum Nicæ-
" num, *qui propter nos homines et nostram salutem*
" *descendit,* &c. et in multis locis publicæ nostræ
" Liturgiæ, ut in consecratione Eucharistiæ: *Deus,*
" *qui dedisti nobis unicum Filium tuum Jesum*
" *Christum pro nostra redemptione mortem in cruce*
" *pati, ibique unica oblatione,* &c. *hostiam et satis-*
" *factionem integram facere pro peccatis totius*
" *mundi,* &c. et singulis ministratur his verbis:
" *Corpus Domini nostri Jesu Christi pro te tradi-*
" *tum, sanguis pro te effusus,* &c."

26. Articulis suffragatur plurimis in locis Homiliarum liber. Sed, ne multus sim, ex Homilia de Christi Servatoris nostri Morte et Passione (ubi par est credamus ecclesiam nostram, si uspiam, suam de hac quæstione sententiam declarasse) unum et alterum testimonium attulisse sufficiat. In ipso initio partis secundæ celebratur maxima Christi Servatoris nostri misericordia [p], " qui mortem perpessus 53
" sit pro omnibus universim hominibus." Postea [q]

[p] Homil. tom. II. p. 181. [q] Pag. 185.

in eadem Homilia hæc legimus: " *Sic Deus dilexit* " *mundum*, inquit S. Joannes, *ut Filium suum illum* " *unigenitum dederit, ut quisquis credit in eum, non* " *pereat, sed habeat vitam æternam.* Si Deus tan- " tum exhibuit amorem erga nos misellas suas crea- " turas, qui fieri potest, ut non ipsum vicissim ipsi " amemus? nonne hoc certissimum amoris pignus " erat, quod proprium Filium suum e cœlo nobis " dederit? poterat, si libuisset, angelum vel aliam " creaturam dedisse; quin et talis amor merita nos- " tra longe superasset. Atqui dedit non angelum, " sed Filium suum; qualem vero Filium? Filium " suum unicum, Filium genuinum, Filium dilectis- " simum, Filium denique, quem omnium hæredem " atque Dominum constituerat. Nonne hoc singu- " lare erat summi amoris indicium? at quibus dedit " ipsum? dedit ipsum toti mundo, h. e. Adamo at- " que omnibus ab ipso descendentibus." Quid cla- rius dici potuit?

27. Videamus tamen, quid de hac quæstione statuerint doctores ecclesiæ nostræ probatissimi, qui ea ætate vixere, qua Articuli et Homiliæ nostræ editæ fuerint. Testes hic rursus doctrinæ ecclesiasticæ appellamus duos ἱερομάρτυρας, Hooperum et Latimerum. Hooperus in explicatione Decalogi (cujus operis, lectu sane dignissimi, exemplaria per nostrorum incuriam pene defecisse magnopere dolendum est) dogma de universalitate redemptionis et gratiæ divinæ per Christum, toties, tam aperte, tam nervose adstruit, itaque objectionibus præcipuis, in contrariam partem allatis, occurrit, ut quicquam istis disertius aut accuratius apud nostræ ætatis doctissimos Scriptores, qui post eventilatam controversiam vixere, vix reperias. Sed audiamus ipsum. In præ-

fatione ad istam Expositionem post alia hæc habet: " Illi omnes, qui sub promisso comprehenduntur, ad " Christum pertinent. Eatenus autem se extendit " virtus et efficacia promissi divini ad salutem ho- " minis, quatenus rigor et justitia legis valet ad ho- " mines ob peccatum condemnandos[r]. *Nam sicuti* " *per offensam et peccatum unius hominis mors in* " *omnes homines transiit ad condemnationem*, (ut " Paulus ait,) *ita per unius justitiam vita derivatur* " *in omnes homines ad justificationem.* Verba pro- " missi Adamo et Abrahamo facti idem confirmant[s]; " *Ponam inimicitiam inter te et mulierem, inter* " *semen tuum et semen mulieris, et semen ejus ea-* " *put tuum conteret.* Nam sicuti in Adamo eramus " ante lapsum ejus, ac proinde, si is non peccasset, " eadem innocentia ac perfectione præditi fuissemus, " in qua ipse creatus fuit; ita in ejus lumbis era- " mus, quando peccaret, ejusque peccati participes " facti eramus. Quemadmodum autem in ipso era- " mus mali participes, ita in ipso quoque eramus, " cum Deus gratiæ promissum ipsi fecit, ejusdemque " gratiæ participes facti, non ut Adami filii, sed ut " filii promissi. Itidem, sicut peccatum Adami, abs- " que cujusquam privilegio aut exemptione, perti- " nuit ad omnes et singulos Adami posteros, ita " gratiæ promissum ad omnes et singulos Adami " posteros pertinuit, perinde atque ad ipsum Ada- " mum. Quod ibi planius exprimitur ubi Deus pro- " mittit[t], *Se in semine Abrahami benedicturum om-* " *nes terræ populos.* Paulus quoque[u] nullum in " Christo discrimen statuit inter Judæum et genti- " lem. Ad hæc nunquam prohibitum fuit, quomi-

[r] Rom. v. 17, 18. [s] Gen. iii. 15. [t] Gen. xv. 4, 5. et xvii. 1.
[u] Gal. iii. 28. Col. iii. 11.

" nus omnes, cujuscunque gentis aut stirpis, Judaicæ
" religionis et cultus participes fierent. Porro S.
" Paulus collationem instituendo inter Adamum et
" Christum, inter peccatum et gratiam, in eundem
" plane sensum interpretatur Dei promissum [y]; dum
" Christum Adamo, gratiam peccato neutiquam in-
" feriorem esse statuit. Si itaque omnes servabun-
" tur, (inquiet aliquis,) quid de iis dicendum, de qui-
" bus Petrus loquitur, qui propter hæresim peribunt?
" Quid de Christi effato, *Arcta est vitæ porta, et*
" *pauci eam ingrediuntur?* Ad hoc ita respondet
" Scriptura; Promissum gratiæ ad omne quidem ge-
" nus hominum pertinere, omnesque complecti, sed
" intra certos fines ac limites, quos si transgredian-
" tur homines, a promissione in Christo facta seipsos
" excludunt. Ita Cain, antequam seipsum exclusis-
" set, non magis (a Deo) excludebatur quam Abel;
" Saul quam David; Judas quam Petrus; Esavus
" quam Jacobus. Quanquam Scriptura ita loqui vi-
" deatur, quasi a Deo lata fuisset in hunc salutis, in
" illum mortis sententia, prius quam vel hic Deum
" amasset vel ille Deum odisset. Verum istæ Dei
" comminationes adversus Esavum, nisi ex obstinata
" malitia seipsum exclusisset a gratiæ promisso, ejus
" salutem haud magis impedivissent quam similes
" Dei minæ adversus Nineve ejus salutem impedi-
" verunt, quæ, cum dixisset Deus, *ipsam perditum*
" *iri intra quadraginta dies*, tamen diu postea stetit
" ac permansit, quod scil. pœnitentiam egerit. Esavus
" æque ac Jacobus circumcisus fuit, atque a patre
" suo, quod ad ritus omnes externos attinet, ecclesiæ
54 " consecratus. Quod autem in vita et actionibus suis
" justitiam atque æquitatem non coluerit perinde ac

[y] Rom. v. 15.

" Jacobus, in causa non fuit oraculum Dei ad Re-
" beccam, sed propria ipsius malitia. Neque enim
" in loco illo quicquam de eo dicitur, quod Esavus
" hæreditate vitæ æternæ privatus fuerit; sed tan-
" tum futurum, ut is fratri in hoc mundo inferior
" esset. Quæ etiam prophetia non in personis, sed
" in posteris ipsorum impleta fuit. De hujusmodi
" reprobatione alterius, atque alterius acceptatione,
" (nempe, quæ ad terræ promissum spectet) loquitur
" propheta Malachias, uti ex libri initio apparet;
" ubi ad hunc modum orditur [z], *Diligo vos, ait Je-*
" *hova; et dicitis, In quo diligis nos?* respondet
" Deus: *Nonne frater fuit Esavus Jacobo? in-*
" *quit Jehova, Dilexi tamen Jacobum, Esavum vero*
" *odio habui.* In quo Esavum odio habuit Deus?
" Ostendit propheta: *Disposui montes ejus desola-*
" *tioni, et possessionem ejus draconibus deserti.* In
" quo Jacobum dilexerit, textus ibidem declarat.
" Nempe Deus jus hæreditatis, quod ad Esavum ut
" fratrem primogenitum pertineret, in Jacobum natu
" minorem transtulit. Itidem terra Abrahamo et
" Isaaco promissa testamento data fuit Jacobo ejus-
" que posteris. Cæterum D. Paulus hoc Jacobi et
" Esavi exemplo usus est nullo alio consilio, quam
" ut Judæis id eriperet, in quo maxime fiderent;
" hoc est, tum vanam eorum spem, quam ex eo,
" quod secundum carnem ab Abrahamo oriundi es-
" sent, in animo concepissent; tum etiam inanem
" fiduciam, quam in observatione legis Mosaicæ po-
" suissent." Hactenus Hooperus. Quis vero theolo-
gorum, quos ut novatores sugillat D. Tullius, opta-
rit, quicquam in hac controversia his disertius ab
ipso dictum fuisse? Sed illud imprimis notatu dig-

[z] Mal. i. 2, 3.

num, beatissimum ἱερομάρτυρα plane ac plene nobiscum consensisse in Expositione illustris periçopes Paulinæ cap. ix. ad Rom. ex quo præcipue loco male intellecto Calvinistæ horrenda sua, quæ impugnamus, dogmata deduxerunt.

28. Idem postea in eadem præfatione, postquam fuse disseruerat de peccato originali, (per quod diserte negat imaginem Dei in homine deletam esse,) in hæc verba progreditur: " Hæc autem imperfectio, " sive morbus ingenitus ex Adamo contractus, ho- " minem non excludit a promisso Dei in Christo, " modo ne limites et fines originalis peccati per pro- " priam stultitiam ac malitiam transgrediatur, atque " ex contemptu sive odio verbi divini in peccatum " prolabatur, seque ipsum in imaginem Diaboli trans- " formet. Nempe hac demum ratione nosmet pri- " vamus promissis ac meritis Christi, qui infirmitates " quidem nostras atque originale vitium, nequaquam " vero ipsius, legisque suæ contemptum in se rece- " perit. Porro promissa ad eos pertinent, qui resi- " piscunt. Unde Esaias dicit sine exceptione, om- " nium hominum infirmitates ipsius humeris imposi- " tas fuisse. Quare nostra refert sedulo prospicere, " ne a communi gratia omnibus promissa nosmet " excludamus. Cæterum non est Christiani homi- " nis vel salutem suam libero suo arbitrio ascribere, " atque peccatum originale extenuare cum Pelagia- " nis; vel Deum peccati et damnationis nostræ au- " thorem statuere cum Manichæis; denique cum " Stoicis affirmare, Deum fatales leges sanxisse, jux- " ta quas, et vi sortis ineluctabilis, alios quidem " quasi arrepto capillitio ad cœlos protrahat, alios " vero in Tartarum præcipites agat. Verum ex " Scripturis causæ tum electionis tum reprobationis

" ediscendæ. Causa igitur reprobationis, sive dam-
" nationis, est peccatum in homine, qui evangelium
" audire ac recipere nolit; vel etiam, postquam ip-
" sum receperit, per diutinam peccandi consuetudi-
" nem in evangelii contemptum prolabatur, &c. Vera
" est hæc sententia, quicquid de prædestinatione ho-
" mines statuerint. Deus non est causa peccati, ne-
" que vult hominem peccare. Dictum est enim,
" *Tu non es Deus volens peccatum;* et rursus,
" *Perditio tua ex te, O Israel; ex me vero salus*
" *tua.* Causa electionis nostræ est misericordia Dei
" in Christo. Nihilominus qui hujus electionis par-
" ticeps esse velit, promissum in Christo per fidem
" amplectatur oportet. Nam ideo eligimur, quia
" postea Christi membra facti sumus. Quare sicut
" in justificatione sive remissione peccatorum causa
" quidem est, sed nulla omnino dignitas in homine
" qui justificationem recipit; unde juxta Scripturas
" ex eo judicamus hominem justificatum esse, ac re-
" missionem peccatorum accepisse, quod gratiam in
" Christo promissam amplexus fuerit; ita de elec-
" tione quoque statuimus ex eventu in vita hominis
" contingente; nempe illos solos electos esse, qui
" misericordiam in Christo promissam amplectuntur.
" Neque aliter de electione statuendum est." Sane nihil a beatissimo martyre contra venenata quorundam (quos *evangelicos* alicubi vocat) dogmata, quæ e Calvini scriptis hausta tum temporis in Anglia nostra gliscere cœperunt, disertius dici poterat. Nam clare docet, 1°. Peccato et miseriæ, quam ex primo Adamo trahimus, gratiam Christi, secundi Adami, 55
ita per omnia parem esse, ut nemo hominum propter solum originale peccatum æternam damnationem incurrat. 2°. Christum in cruce sua omnium hominum

infirmitates sine exceptione bajulasse. 3°. Homines neutiquam fatali necessitate vel ad salutem trahi, vel in gehennam protrudi. 4°. Causam reprobationis unicam esse hominis peccatum, non quodcunque, sed tantum verbi, sive gratiæ divinæ sibi serio oblatæ contemptum. Imo ulterius progreditur, et docet 5°. Hominem ideo a Deo eligi ab æterno; quia postea in tempore membrum Christi factus sit (quod fortasse significatur in articulo 17°. ecclesiæ nostræ phrasi illa, *in Christo eligi*). 6°. Atque ultimo, electionem hominis ab æterno, licet pro objecto habeat hominem Christi gratiam fide amplexantem, tamen prorsus gratuitam esse; plane quemadmodum justificatio hominis, quæ in tempore fit, gratuita omnino est, quanquam conditio fidei necessario in homine justificando requiratur. Qui plura volet, legat quæ sequuntur in eadem præfatione; legat quoque ipsius libri cap. 17. et 19.

29. Cæterum illud diligenter observandum est, locum Hooperi, quem proxime adduximus, magnam partem transcriptum esse, pene ad verbum, ex Philippo Melanchthone illo qui Confessionem Augustanam exaravit; cujus dogmata, ut Scripturis et veteris ecclesiæ decretis maxime consentanea, primos reformationis nostræ authores (rejectis Calvini placitis) amplexos fuisse alicubi dixi; neque dicti ejus me unquam pœnitebit; non mihi hic credat lector, sed oculis suis. In locis theologicis Melanchthonis, titulo *de Prædestinatione*[a], hæc legimus; "Semper "autem disputatum est de causa electionis; sicut "fratres duo Cain et Abel disputarunt, cur alter "alteri prælatus sit. Disputarunt idem Esau et "Jacob, ac plerumque hi, qui nihil nisi rationis aut

[a] Corp. Theol. p. 559. [Op. vol. I. p. 257.]

" legis doctrinam norunt, cogitant de judice hu-
" mano, causam electionis legem esse, seu nostra
" merita et dignitatem. Sic Judæi sentiebant, sic
" scripserunt plerique sententiarii. Sed nos tenea-
" mus has tres hypotheses; prima est, Nec ex ra-
" tione nec ex lege judicandum est de electione,
" sed ex evangelio. Altera est, Totus numerus sal-
" vandorum propter Christum electus est; quare
" nisi complectamur agnitionem Christi, non potest
" de electione dici. Tertia est, Non aliam justifi-
" cationis, aliam electionis causam quæramus. Ideo
" Petrus est electus, quia est membrum Christi;
" sicut ideo justus est, id est, Deo placens, quia fide
" factus est membrum Christi. Ut igitur cum de
" justificatione loquimur, ab evangelio, seu agnitione
" vocis evangelii ordimur, sic de electione dicturi
" complectamur vocem evangelii; sic nobis judican-
" dum est, qui a Christi agnitione et evangelio or-
" diri debemus. Quæramus ergo promissionem, in
" qua voluntatem suam expressit Deus, et sciamus,
" non esse aliam voluntatem quærendam de gratia
" extra verbum," &c. Idem mox [b]: " Causam igitur
" reprobationis certum est hanc esse, videlicet pec-
" catum in hominibus, qui prorsus non audiunt nec
" accipiunt evangelium, aut qui abjiciunt fidem
" antequam hinc discedunt. In his certum est cau-
" sam esse reprobationis peccatum ipsorum, et hu-
" manam voluntatem. Nam verissima est sententia,
" Deum non esse causam peccati, nec velle pecca-
" tum. Nota est enim vox Psalmi, *Non Deus vo-*
" *lens iniquitatem tu es:* et Oseæ xiii. 9. dicitur,
" *Perditio tua est, Israel; tantum in me auxilium*
" *tuum est.* Saul volens effudit Spiritum Sanctum,

[b] Pag. 560.

" volens moventi Spiritui Sancto repugnavit. Hæc " de causa rejectionis seu reprobationis certa sunt; " promissio enim requirit fidem. Econtra vero " recte dicitur, causam electionis esse misericordiam " in voluntate Dei, qui non vult perire totum genus " humanum, sed propter Filium colligit et servat " ecclesiam. Hoc vult Paulus, cum ix. capite ad " Romanos citat dictum, *Misereor cujus misereor.* " Negat, propter legem, propter prærogativam ge- " neris, homines electos esse; ut fiat illustrius, prop- " ter Filium electam et conditam esse ecclesiam; sed " tamen in accipiente concurrere oportet apprehen- " sionem promissionis, seu agnitionem Christi. Nam " ideo electi sumus, quia efficimur membra Christi. " Ergo in justificatione diximus aliquam esse in ac- " cipiente causam, non dignitatem, sed quia promis- " sionem apprehendit, cum qua Spiritus Sanctus " simul est efficax, ut Paulus inquit, *Fides ex au-* " *ditu est;* ita de electione a posteriori judicamus, " videlicet haud dubie electos esse eos, qui miseri- " cordiam propter Christum promissam fide appre- " hendunt, nec abjiciunt eam fiduciam ad extre- " mum." Quis jam non agnoscit, Hooperum nos- trum ex Melanchthone sapuisse? sequuntur ibidem apud Melanchthonem hæc verba: " Sic cum Joan. " vi. dictum esset, *Nemo venit ad me, nisi Pater* " *traxerit eum*, sequitur statim, *Omnis, qui audit* " *a Patre et discit, venit ad me.* Orditur Deus et " trahit verbo suo et Spiritu Sancto; sed audire nos " oportet et discere, id est, apprehendere promissio- " nem et assentiri, non repugnare, non indulgere " diffidentiæ et dubitationi." Eadem plane habet Hooperus mox post illa, quæ ex ipso postremo cita- vimus: " Joannes dicit, *Nemo venit ad me, nisi*

" *Pater traxerit eum.* Multi hæc verba perperam 56
" intelligunt, quasi Deus in homine ratione præ-
" dito nihil amplius requireret quam in stipite;
" neque attendunt ad verba quæ sequuntur; *Omnis,*
" *qui audit et discit a Patre, venit ad me.* Deus
" trahit verbo suo et Spiritu Sancto; sed hominem
" oportet audire et discere, id est, amplecti gratiam
" oblatam, assentiri promissioni, ac Deo vocanti non
" repugnare." Sed ista obiter, etsi haudquaquam frustra.

30. Ad alterum jam testem nostrum progredior, nempe sanctissimum illum Latimerum. Plurimis ille in locis Melanchthonianam doctrinam juxta cum symmysta suo Hoopero palam tuetur ac defendit. E multis pauca adferam [b]. In Concione in Septuages. ita scribit: " Quando in hac quæstione (de
" electione) versamur, ac dubitationibus angimur,
" an electi simus necne, hoc semper, tanquam axi-
" oma quoddam indubitatum, ob oculos habendum
" est, Deum esse erga nos benevolum; Deum amare
" nos; Deum adversus nos animum paternum ge-
" rere. Atqui, inquies, quomodo hoc sciam? qua
" ratione adducar, ut hoc credam? Dei erga nos
" benevolentiam cognoscere licet per Christum;
" quippe Deus se nobis patefecit in Christo Filio
" suo, testante S. Joanne evangelista, *Filius, qui*
" *est in sinu Patris, ipse revelavit.* Inde igitur
" Dei erga nos benevolentiam atque amorem per-
" cipimus, quod eundem Filium suum in mundum
" miserit, qui acerbissimam pro nobis mortem per-
" pessus fuerit. Fierine jam potest, ut cogitatio
" ista animum meum subeat, Deum me odio habere,
" aut de ejus adversus me amore ambigam? Vides,

[b] Latim. Conc. part. III. p. 213.

" qua ratione perplexam illam et periculosam de " prædestinatione divina quæstionem evitare possis. " Quippe si ejus consilia velis inquirere, et quasi " consistorium ejus ingredi, fallet te ingenium tuum. " Quod si a Christo exordiaris, ejusque in mundum " adventum perpendas, persuasum habens, Deum " tui gratia illum misisse, ut pro te pateretur teque " a peccato, morte, Diabolo atque inferno liberaret; " tum demum tibi, hac cognitione Christi instructo, " stulta illa quæstio non officiet. Nam in libro vitæ " es, qui est Christus ipse. Porro ex hac sententia, " *Multi sunt vocati*, &c. discimus, evangelii præco- " nium esse universale, atque ad totum humanum " genus pertinere, juxta illud quod scriptum est [c], " *In omnem terram exivit sonus eorum.* Inde au- " tem, quod evangelium sit universale, liquet velle " (Deum) ut totum genus humanum servetur, ne- " que ipsi imputandum esse quod æternum perea- " mus. Scriptum est enim, *Deus vult omnes ho-* " *mines salvos fieri.*" Lege etiam quæ ibidem se- quuntur, quæ solo brevitatis studio prætermittimus. Idem in Concione in Dominic. 1. post Epiphan. [d] " Quod magna," inquit, " hominum multitudo æter- " nam damnationem incurrat, Deo nequaquam im- " putandum est, (quippe Deus vult omnes homines " salvos fieri) sed nobis ipsis nostræque ipsorum de- " mentiæ, qui damnationem, quam salutem mali- " mus." Idem in Concione in Domin. 3. post Epi- phan. " Ita tecum cogita, Deum elegisse eos, qui in " Christum credunt, Christumque esse vitæ librum. " Si in ipsum credas, libro vitæ inscriptus es et ser- " vaberis. Itaque non opus est, ut hic turbemur cu- " riosis quæstionibus de prædestinatione Dei." Ubi

[c] Psal. xix. 4. Rom. x. 18. [d] Part. III. fol. 207.

quod dicit, " Si in ipsum credas, libro vitæ inscrip-
" tus es et servaberis," exponendum esse de fide perseverante, inde liquet, quod mox ibidem diserte doceat, " fieri posse, ut qui libro vitæ jam inscripti " sumus, postea Deum et verbum ejus obliviscentes, " et nequiter agentes, ex eodem deleamur;" quæ verba supra in quæstione de perseverantia jam citavimus. Denique idem Latimerus (ut alia plurima beatissimi Patris loca huc spectantia omittam) in Conc. 6. in Orat. Dom. contra Novatum hæreticum disserens, hæc habet[e]; " Christus solus, neque alius " quisquam, meruit remissionem, justificationem, " æternamque adeo felicitatem iis omnibus, qui id " ipsum credere volunt: qui nolunt id credere, non " habebunt. Quippe nihil amplius hic requiritur " quam ut credas et habeas. Nam Christus haud " minorem sanguinis sui portionem pro Juda effudit, " quam pro Petro. Petrus credidit et servatus fuit; " Judas credere noluit, proptereaque damnatus fuit, " ipseque solus perditionis suæ author fuit." Deus bone! in quæ nos tempora reservasti! si virbius esset sanctissimus ἱερομάρτυς, atque his temporibus talia sive in scriptis sive pro concione doceret, quam mox exclamarent zelotæ nostri, ὦ κατάρατε. Quibus ipsum, ut hæreticum Pelagianum, Arminianum, &c. convitiis conspurcarent! scil. hi boni viri de consensu suo, si superis placet, cum primis reformationis nostræ authoribus gloriantur, cum interim eos, qui nihil aliud docent quam quod ante ipsos beatissimæ illæ animæ docuerunt, apud indoctam plebeculam ut novatores infamant, atque omnibus modis student opprimere. Sed me reprimo.

31. Ex iis autem quæ hactenus de ecclesiæ nostræ

[e] Part. II. p. 92.

doctrina a nobis dicta sunt, videbit lector, quo judicio D. Tullius novatoribus, quos vocat, hæc verba tribuerit[f]: nempe, reformationis nostræ "Patres "viros fuisse bonos, sed Calvini aut fanaticismi ali-
57 "quid in albo habuisse." Scil. toto hic cœlo errat D. Tullius: nemo ex novatoribus suis, qui sapit, illud dixerit. Nam a Calvini (viri licet excellentis ingenii, atque in multis de reformatione optime meriti) tum disciplina tum doctrina (qua parte ipse a Melanchthone aliisque instaurati purioris Christianismi magistris antiquioribus abierit) prorsus alienos fuisse primos reformationis nostræ authores satis constat. Nimirum positis his duabus hypothesibus, 1. Christum etiam eos, qui pereunt, vere redemisse; 2. Posse vere in Christum credentes, et per Christum justificatos, a fide et justificatione, sua culpa, penitus deficere, atque æternum perire; (quæ manifesta sunt atque indubitata ecclesiæ nostræ dogmata;) corruit tota Calvinismi qui dicitur moles et machina: quod cuivis rem vel mediocriter attendenti mox liquebit. Frustra autem hic ad articulum de prædestinatione recurritur: neque enim cum quoquam contentionis serram trahemus de ulla Dei prædestinatione, quæ duo ista fundamenta, ab ecclesia nostra manifeste posita, non evertat. Hoc unum contendimus: ex incertis varieque disputatis prædestinationis occultæ conceptibus et speculationibus, non neganda esse hæc tam clara, fixa et stabilita Scripturæ, ecclesiæ nostræ et catholicæ dogmata; sed potius ex his apertis et manifestis secreta illa ita explicanda, ut cum ipsis vere possint consistere; quod dudum monuit præsul doctissimus. Ecclesia nostra in art. 17. prædestinationis doctrinam verbis tradit ita tempe-

[f] Justif. Paulin. p. 26.

ratis, ut nemo catholicus causam habeat cur articulum repudiet: præsertim si Hooperus (qui synodi illius, unde articuli nostri primum prodiere, pars magna fuit) pro idoneo ipsius interprete habendus sit, aut etiam Latimerus episcopus, Hoopero σύγχρονος. Sed et postquam ecclesia ita prudenter et caute doctrinam istam explicaverat, filios suos ab ea speculatione omnino abstrahit, negatque ex quoviscunque prædestinationis conceptu, tanquam regula, vitam nostram dirigendam esse; sed contra docet, " Promissiones divinas sic amplectendas, ut nobis in " S. literis generaliter propositæ sunt, et Dei volun- " tatem in nostris actionibus eam sequendam esse, " quam in verbo Dei habemus diserte revelatam." Scil. idem antea fecerant Augustani: " Non est hic" (inquiunt titulo *de Fide*) " opus disputationibus de " prædestinatione aut similibus; nam promissio est " universalis." Certe per quatuor fere prima sæcula, de prædestinatione illa, quam plerique hodie totius Christianismi basin et fundamentum esse existimant, nemo catholicus somniavit. Optimi illi Christiani, vita et morte sua illustres, et vivebant et moriebantur his freti hypothesibus: Christum esse communem hominum Servatorem; neminem, cui evangelium Christi innotuit, posse ad cœlestem beatitudinem pervenire, nisi evangelicis præceptis obtemperet; sine gratia et Spiritu Christi præcepta ipsius neutiquam præstari posse; gratiam Dei salutem hominis non efficere absque cooperante ipsius industria; eandem gratiam nemini deesse; qui per gratiam Dei in statu salutis jam constitutus est, posse ab eodem, sua culpa, excidere, atque æternum perire; proinde oportere eum, qui stat, videre ne cadat: his, inquam, et similibus axiomatis vita ipsorum regebatur. De

providentia contenti fuerunt credere [g], Deum præscire omnes omnium hominum actiones, quin et easdem, ut visum est sapientiæ, justitiæ et bonitati suæ, regere ac disponere, salva semper libertate, quam ipse homini indidit. Utrum per definitiones illas magis particulares de prædestinatione divina, quæ postea ex præfervida Augustini cum Pelagio concertatione natæ sunt, quicquam emolumenti accesserit [h] veritati catholicæ, piétati Christianæ, aut paci ecclesiasticæ; annon potius deploranda inde

[g] "Retractatis priorum de hac re opinionibus, pene omnium "par invenitur et una sententia, qua propositum et prædestinatio- "nem Dei secundum præscientiam receperunt: ut ob hoc Deus "alios vasa honoris, alios contumeliæ fecerit, quia finem unius- "cujusque præviderit, et sub ipso gratiæ adjutorio, in qua futurus "esset voluntate et actione, præscierit." *Prosper. Epist. ad Augustin. de Reliqu. Pelag. Hær.* prope finem.

[h] Hilarius [Arelatensis vel Syracusanus] Epist. ad Augustin. *de Massiliensium Sententia*, ait, fuisse inter catholicos, qui, cum non auderent dogma Augustini de absoluta prædestinatione ut falsum omnino improbare, dicerent tamen, et novum illud esse, et quod nullo firmiorum periculo reticeatur, magno autem infirmiorum periculo tradatur. Verba ejus sunt, [Vid. Cassandri Opera, Paris. 1616. p. 648.] "Ad summam, fatigatis omnibus nobis, ad id pro- "secutio eorum, vel potius querela convertitur, consentientibus "etiam his, qui hanc definitionem improbare non audent, ut di- "cant, Quid opus fuit, hujuscemodi disputationis incerto tot "minus intelligentium corda turbari? Neque enim minus utiliter "sine hac definitione, aiunt, tot annis, a tot tractatoribus, tot "præcedentibus libris, et tuis, et aliorum, cum contra alios tum "maxime contra Pelagianos, catholicam fidem fuisse defensam." Idem pronuntiarunt de istis Augustini novis hypothesibus Cœlestinus episcopus Rom. cum clero suo Epist. ad Galliæ episcopos, [Epist. pro Prospero et Hilario, de Gratia Dei. Vid. Cassiani Opera, 1628. p. 905.] in fine: "Profundiores vero," inquiunt, "difficilioresque partes incurrentium quæstionum, quas latius pertrac- "tarunt, qui hæreticis restiterunt, sicut non audemus contemnere, "ita non necesse habemus astruere."

schismata, et pessimi errores (quales Prædestinatianorum, &c.) exorti, moresque hominum in deterius mutati fuerint, dicant historiæ ecclesiasticæ periti. Verbo igitur, ex animo amplectimur et reveremur sapientissimum regiæ majestatis decretum, articulis 58
nostris præfixum: " Itaque in his tam curiosis tam
" infelicibus controversiis, quæ per tot annorum cen-
" turias, variis locis ac temporibus, ecclesiam Christi
" exercuerunt, volumus, ut ulteriori omni disquisi-
" tione supersedeatur; utque disputationes istæ pro-
" missionibus divinis, prout generaliter nobis propo-
" sitæ sunt in S. Scripturis, ac generali sententia
" articulorum ecclesiæ Anglicanæ juxta ipsas con-
" cludantur."

Poteram autem et alia doctoris placita recensere, in quibus ille ab ecclesiæ Anglicanæ sententia recesserit; sed ea fere minoris momenti sunt, atque ex his, quæ jam diximus, abunde evincitur, quod probandum suscepimus; nempe, D. Tullium in nonnullis Christianæ doctrinæ capitibus ecclesiæ Anglicanæ, aliarumque reformatarum nobiliorum, adeoque catholicæ definitionibus omnino repugnare. Jam igitur redeamus ad justificationem Paulinam.

SECTIO VIII.

AD RELIQUA CAPITA.

1. QUÆ a Tullio in sequentibus capitibus contra Harmoniæ authorem sparsim disputantur, ea omnia, nempe quæcunque alicujus momenti sunt, jam in examine nostro prolixe refutavimus. Nimirum censor ille noster omnem fere ipsi argumentandi materiam præripuerat. Ac sane breves istæ stricturæ, sive animadversiones, quas ille ad oram libri

nostri properanter, ut videtur, scripsit, quantulæ eæ cunque sunt, justo responso non tam absimiles videntur, quam quæ D. Tullius in hoc opere suo elaborato nobis reposuit. Verene an invidiose hæc scripserim, penes æquum lectorem judicium esto.

2. Habet, fateor, D. Tullius argumenta quædam sibi propria et peculiaria[i]; ea vero qualia! "Omnia "opera divina lege præcepta in justificatione sunt "opposita gratiæ: opera quæcunque bona sunt tali "aliqua lege præcepta; ergo eatenus opposita gra- "tiæ." Juxta quod argumentum *fides* et *pœnitentia*, in evangelica lege præcepta, sunt *opera opposita gratiæ*; idque eo nomine, quod lege aliqua præcepta sint. Quasi scil. gratiæ et libertati evangelicæ repugnaret, Christianum præcepto aliquo divino obstringi. Rursus[j]: (quo argumento mire gloriatur,) "Si justificamur ex operibus, non propter eorum "dignitatem aliquam, quid obstat, quo minus ex "operibus adiaphoris justificemur, perinde ac bo- "nis?" Quasi vero inter opus *meritorium* et ἀδιάφορον medium non esset opus bonum, quo homo disponatur, atque idoneus reddatur ad gratuita Dei beneficia recipiendum; quæ idoneitas nonnunquam[k]

[i] Justif. Paulin. p. 46. [j] Pag. 47.

[k] "In S. Scripturis fideles dicuntur *digni* hac vel illa re, non "quod habeant merita æqualia et commensurata ad talem rem "obtinendam; sed quod ita dispositi sunt, ut juxta ordinationem "divinam idonei existant, quibus Deo dignante tale præmium "tribuatur. *Dignitatis* igitur vocabulum non probat meritum præ- "prie dictum inesse illi, qui dignus regno cœlesti pronuntiatur; "sed ostendit solummodo, eum habere dispositionem, sive ido- "neitatem illam, quam Deus prærequirit in illis, quibus regnum "cœleste donatur. Nam ut vere contritus dicitur venia dignus, "non quod ipsa contritio sit meritum veniæ; sed quod contineat "illam dispositionem, cui Deus statuit veniam indulgere; sic fide-

dignitatis nomine in Scripturis venit: aut quasi quisquam nostrum operibus bonis vel hanc *idoneitatis* dignitatem detraheret, vel istam *meriti* tribueret; aut denique, quasi verum esset, hominem per opera adiaphora disponi ad beneficia divina recipiendum, perinde atque per opera bona. Nonne is abundat otio, cui vacat istiusmodi sophismata operose refellere? Itaque integrum mihi esset capita illa sequentia absque ulteriori responsione transmittere, nisi me remorarentur calumniæ quædam insignes, (utinam, ut cum D. Tullio loquar, rei indignitas mollius aliquod pateretur vocabulum,) quibus, si existimationis meæ omnino incuriosus videri nolim, necessario respondendum sit.

3. Capite quinto pag. 42. ait D. Tullius, "Harmo-
"nistam orthodoxos, sibi adversantes, ubique Soli-
"fidianorum vocabulo molliter castigare; ipsi sociis- 59
"que suis Solifidianos esse omnes, quicunque Hele-
"nam istam operum a justitia divellunt; nempe
"Patres, ecclesiam Anglicanam, adeoque reformatas
"omnes." Et tamen idem alibi[l] fatetur, me "in
"hac controversia cum pugilibus et ducibus illis
"veteranis arma non fastidire socialia, imo sollicite
"ambire;" fatetur[m] a me obtendi saltem, "Eccle-
"siarum reformatarum Confessiones omnes, vel certe
"earum primas, a partibus meis stare." Quomodo hæc sibi constant? sane nunquam mihi in animo fuit ecclesiis reformatis, nedum Patribus, bellum in-

"lis sanctitati studens dicitur dignus cœlesti regno, non quod
"fides, aut sanctitas nostra, ex condigno cœlum mereatur, sed
"quod contineat in se illam idoneam dispositionem, cui regnum
"cœleste a Deo Patre misericordiarum promittitur," &c. *Davenant. de Just. Act.* c. 60. p. 605, 606.

[l] Justif. Paulin. p. 13. [m] Pag. 28.

dicere. Verum illud constanter affirmo, (quod et supra probavi,) esse quam plurimos, qui cum nihil fere magis quam Patres et ecclesias reformatas crepent, a genuina tamen tum Patrum tum ecclesiarum reformatarum antiquissimarum doctrina quam longissime recesserunt. Solifidianorum autem vocabulo illi merito castigantur, qui *fidei soli*, simplici virtuti, justitiam tribuunt, seclusa vera pœnitentia, ut nullatenus necessaria ad justificationem obtinendum. Annon hujus Solifidianismi reum coarguerim D. Tullium, ecclesiam vero Anglicanam cæterasque reformatas ab ea accusatione liberaverim, judicent omnes. His tamen non contentus D. Tullius criminationibus mox in Harmonistam ejusque socios ita invehitur: "Quid itaque aliud dicendum, quam quod hæc "et hujusmodi stigmata veritati inusta, si scenæ "(quod valde metuendum) haud serviant, aut scio-"lorum sint ineptiæ aut malevolorum calumniæ?" Quod tantundem est ac si dixisset, Harmonistam cum sociis suis vel stultos esse vel nebulones. Ut sciolum et ineptum a doctore contemni neminem prudentem movebit, qui, quo sua ille fere omnia scripserit judicio, secum cogitaverit. Quod vero nos scenæ servire dicat, illud nequaquam silentio prætereundum. Absit, ut hic respondeam quod non absimili criminationi reposuit vir magnus, "Viles "venalesque animæ alios de se æstimare solent;" spero enim longe aliam D. Tullio mentem esse. Neque de Harmonistæ sociis, quos vocat, quicquam dicam, qui eam ætatem habent ut pro se respondeant. Ad me ipsum vero quod attinet, sane turpem istam artem, theologiam meam ita attemperandi ut scenæ contra veritatem serviat, nescio juxta cum ignarissimis. Cum primum me S. theo-

logiæ et ecclesiæ consecrarem, Deus novit quam sincero animo id fecerim, quantoque adeo divinam gloriam atque animarum salutem pro virili meo promovendi zelo et ardore flagraverim. Quippe mihi, in ipsa adolescentia maximam Dei gratiam et misericordiam erga gravissimos peccatores experto, illo Domini ad Petrum monito[n] personabant aures perpetuo, *Tu vero conversus confirma fratres.* Hinc ecclesiæ Anglicanæ in eo temporis articulo, quo pene deserta fuerat a suis plerisque, ac plane derisa ab hostibus, sacris ordinibus juxta ritum ejus initiatus, me addixi, cui etiam per aliquot annos tantum non gratis operam navabam. Et jam liquido affirmare possum, me ad serviendum ecclesiæ magnam patrimonii mei partem insumpsisse; cujus officii hanc unam mercedem (qua una contentus ero) jure postulasse videar, ut per doctorem et alios liceat mihi pro vero et genuino ecclesiæ filio haberi. Dogmata vero illa, ob quæ ut novatorem, et nescio cui scenæ servientem, me sugillat D. Tullius, (quæ ego alia non esse, quam ipsissima ecclesiæ nostræ et catholicæ decreta persuasum habeo,) in ipsa ecclesiæ et regni nostri ἀκαταστασίᾳ palam, libere, et constanter professus sum et docui, proptereaque schismaticorum odiis et convitiis undique impetitus fui. Quam vellem autem, me V. R. ad istam gloriandi stultitiam non adegisset!

4. Capite VII. p. 57. argumentum quoddam meum recitat D. Tullius ex Harm. Apost. p. 283. [p. 243.] quod sic habet: "Quatenus Paulus opera ritualia et "externa ut non necessaria rejicit, eatenus opera "spiritualia et interna ut necessaria admittit; sed "opera ritualia rejicit, ut non necessaria ad justifi-

[n] Luc. xxii. 32.

" cationem; ergo opera spiritualia ut ad justificatio-
" nem necessaria admittit." Quid ad hæc D. Tullius? " Propositionem," inquit, " utpote falsam (ne
" quid de ea gravius dicam) qui probat? mero qui-
" dem silentio; quasi principium esset αὐτονόητον, aut
" ipsum fortiter asserere esset διότι demonstrare."
Hem viri candorem et fidem! suis ipse oculis locum inspiciat lector cordatus, et videbit me syllogismi propositionem gravissimis argumentis confirmasse. Primo illam probo ex locis Scripturæ disertissimis; nempe Gal. v. 6. et vi. 15. et 1 Cor. vii. 19. in quibus apostolus *fidem charitate perfectam, novam creaturam, observationem mandatorum Dei* opponens *circumcisioni* et (consequenter) cæteris externis ritibus legis Mosaicæ, de his affirmat, quod nihil in Christo Jesu valeant, hoc est, ad justificationem et salutem hominis nihil conducant, neque ullo modo necessaria sint: quod vero his detrahit, istis, puta fidei charitate perfectæ, novæ creaturæ, observationi mandatorum Dei manifeste largitur, nempe necessaria ipsa omnino esse, ac plurimum valere ad justificationem et salutem juxta evangelium obtinendum. Quibus locis et ista addo, Col. ii. 11, 12, 13. Rom. ii. 28, 29. Phil. iii. 2, 3. Hæc præmitto, ac tanquam firmissimum syllogismi mox secuturi fundamentum suppono p. 282. §. 4. Deinde (§. 5.)
60 adducti syllogismi propositionem confirmo argumento a primario fine sive scopo legis Mosaicæ ritualis desumpto. Ideo externam illam justitiam pœnis adeo severis exigebat Deus, ut inde manifestum fieret, justitiam spiritualem, in evangelio clarius revelandam, atque altera illa adumbratam, æque, imo multo magis esse necessariam. Nimirum ut externa justificatio, quæ per legem concedebatur,

umbra fuit veræ justificationis per Christum obtinendæ; ita circumcisio carnis, quæ ad externam illam justificationem exigebatur, cordis circumcisionem, (per fidem nempe, pœnitentiam et sincerum Dei amorem,) quæ ad veram remissionem peccatorum sive justificationem consequendum juxta evangelium prorsus necessaria sit, omnino repræsentabat. Quid his clarius? Denique istis pro coronide in margine adjicio illustrem locum Justini Martyris Dialog. cum Tryphone°: Καὶ ἡμεῖς οὖν ἐν ἀκροβυστίᾳ τῆς σαρκὸς ἡμῶν πιστεύοντες τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ περιτομὴν ἔχοντες τὴν ὠφελοῦσαν ἡμᾶς τοὺς κεκτημένους, τοῦτ' ἔστι τῆς καρδίας, δίκαιοι καὶ εὐάρεστοι τῷ Θεῷ ἐλπίζομεν φανῆναι· "Nos igitur in præputio carnis nostræ Deo per "Christum credentes, et circumcisionem obtinentes, "nobis eam assecutis utilem, cordis scil. circumcisio- "nem, speramus fore, ut justi ac Deo grati apparea- "mus." Ubi clare docetur, juxta evangelium non modo fidem in Deum per Christum, sed cordis circumcisionem, externa illa in lege Mosaica præscripta circumcisione adumbratam, prorsus necessario ad id requiri, ut quis justus et Deo gratus fiat. Jam vero æqui omnes judicent, qua conscientia dixerit D. Tullius, me argumenti mei propositionem mero silentio probasse.

5. Mox p. 58. excurrit V. R. in logicas quasdam argutias, ad rem sane nihil pertinentes; deinde ad Harmonistam (quem nunc novo *Dissertatoris* nomine indigitat) iterum redit his verbis: "Cum vero in "postscripto suo tam ingenue nos monuit Dissérta- "tor, opus totum Harmonicum a se admodum ju- "vene conscriptum, sine ullo, ut videtur, ætatis ma- "turioris obelo, quid obstat, quominus hoc, cum

° P. 320. Paris. 1636. [§. 92. p. 189.]

" reliquis similibus per totum librum secure voli-
" tantibus, ætati demus?" Neque hoc tantum in loco, sed et alibi passim ingenuam hanc (ipso fatente) confessionem meam perstringit, parum sane ingenue. Ad quæ omnia toties repetita hic semel respondeo; Harmoniam quidem scripseram circa annum ætatis vicesimum septimum; sed ipsam me sine ullo ætatis maturioris obelo evulgasse longissime a vero abest. Nam ex quo opus perfeceram, ad ejusdem editionem anni aliquot præteriere; per quod tempus illud non modo ipse sæpius relegi, sed et doctiorum amicorum liberæ censuræ permisi, quorum in manibus diu hæsit. Tandem Dissertationes istas eruditissimi atque admodum reverendi antistitis, D. Gulielmi[p] episcopi Glocestriensis τοῦ μακαρίτου, judicio censendas obtuli. Quam ille de ipsis sententiam tulerit, cognoscat lector ex Epistola mea ad ipsum nuncupatoria; ubi verissime (ac sane, si non verissime, bipedum omnium impudentissimus fuerim) ita doctissimum præsulem affatus sum: " Per-
" legisti (neque id festinanter) singula utriusque Dis-
" sertationis capita, patientia tua prolixitatis tædium
" devorante; perlecta comprobasti tuo calculo, quin
" et (pro benevolo, quo me meaque omnia complecti
" solitus es, affectu) tuis laudibus condecorasti." Verissime, inquam, me hæc scripsisse, et Deum et homines testes habeo. Quæ eo libentius refero, quod D. Trumannus, in calce libri sui adversus me scripti, suspicari se profiteatur, me ista confinxisse, quo scil. tanti præsulis tamque eruditi scriptoris suffragio dogmatis meis fidem conciliarem. Nescio sane, quis ipsi animus fuerit, qui tam iniquam et malevolam suspicionem de homine, sibi de nulla mala fama

[p] [Nicholson.]

noto, eoque theologo et ecclesiæ presbytero, in sinu suo fovere poterat, adeoque palam proferre non erubuerit. Sed cum fato ille cesserit, ejus manibus parcendum. Cæterum, annum jam agens secundum supra quadragesimum, Harmoniam (tot hominum clamoribus admonitus) legi et relegi serio, abjecta omni (uti spero) φιλαυτίᾳ, certe præmissis ad Dominum precibus, ut lumine suo cœlesti mentem meam illustrare et quoscunque meos errores contra divinam veritatem mihimet monstrare dignaretur; quibus sancte quoque vovi et spospondi, me ostensos errores, susque deque habita existimatione mea, palam et publice coram ecclesia abrenuntiaturum. Post tam accuratum et religiosum operis examen, si cupis scire quid de ipso ipse tandem sentiam, dicam sincere. Video clarius (quod et ex parte videram, cum opus primum evulgassem; unde ista in postscripto confessio, quam toties et tam inclementer exagitat D. Tullius) esse ibi nonnulla, quæ dilucidius et plenius explicari poterant, atque in juniorum saltem gratiam debuerant; quam explicationem in Examine utcunque supplere conatus sum. Video interpretationem meam unius et alterius loci Paulini difficilioris in dubium vocari posse, quanquam certior mihi expositio nondum occurrat. Sed ad summam quod attinet doctrinæ de justificatione hominis, quam defendo, atque ad scopum utriusque apostoli, Pauli et Jacobi, quorum conciliationem suscepi, persuasissimum habeo, me a veritate et catholica sententia nequaquam aberrasse. Qui vero tanto cum fastu juvenilem Harmonistæ ætatem toties exprobrat, utinam 61
non ea scripsisset in maturiori ætate, quæ sane ipsius gravitatem minime decent.

6. Eodem capite p. 59. affirmat D. Tullius, Har-

monistam super hanc rupem causæ suæ totam collocare molem; opera scil. a Paulo exclusa ejusmodi tantum esse, quæ sine gratia evangelica perficiuntur, vi legis Mosaicæ, vel etiam naturalis. Atque ad illud probandum citat Diss. Post. XII. 2. [p. 208.] sed locum adeat lector, et aliam plane sententiam reperiet; verba mea hæc sunt: "Quisquis ea, quæ dixi-"mus, penitius intellexerit, facile is videbit, opera, "quæ Paulus a justificatione simpliciter excludit, "ejusmodi tantum esse, quæ sine gratia evangelica "perficiuntur vi legis Mosaicæ vel etiam naturalis." Scil. hic omittit, pro more suo, D. Tullius vocabulum illud *simpliciter*. Et tamen in ipso etiam capitis elencho vocem illam Græce posueram, quo a lectore attentius observaretur. Nimirum concedo, Paulum opera quæcunque, etiam ex gratia profecta, a justificatione excludere *κατά τι*, *secundum quid*, nempe eatenus, ut omne ipsis meritum justificationis detrahat; sed a justificatione *ἁπλῶς* et *simpliciter*, ut nullo modo necessariam aut conducentem, ab ipso excludi tantum justitiam illam externam humanam et carnalem, quam litera legis Mosaicæ (et consequenter lex naturalis) præscribit, quæque absque speciali evangelii gratia perfici poterat, omnino affirmo. Vide quæ diximus in Examine Resp. ad Animadv. XX. 1. [p. 263.]

7. Eodem rursus capite p. 60. citat D. Tullius ex Harm. Apost. Diss. Post. X. 4. [p. 176.] hæc verba tanquam mea: "Lex Mosis eo ipso, quod promissa "et minas tantum temporales continebat, ad ingene-"randum hominibus genium atque ingenium hu-"mile ac sordidum, atque a vera ac genuina pietate "plane alienum, ex se apta nata erat." Deinde sic paratragœdiat: "Ποῖον ἔπος· ore Christiano ac au-

" ribus quam indignum! populo suo Deus legem de-
" dit, quæ (non per accidens et vitio humano, sed)
" Ex Se apta nimirum nata erat hominem a Deo ab-
" ducere, &c. Hanccine theologiam appellabimus?
" certe Calvinismum, quem vocant, omnem diritate
" superat." Piget pudetque sublestam doctoris fidem in verbis meis citandis toties notasse. Scil. hic mihi tribuit verba *ex se*, et ne lector dubitaret, quin ita revera scripserim, ista repetit, adeoque literis majusculis imprimenda curavit. Et tamen verba ista *ex se* plane e suo addidit et confinxit, uti locum ipsum consulenti patebit. Hæc fraus quam indigna homine Christiano, nedum theologo! hunccine candorem appellabimus? Illud autem dictum meum, nempe, legem Mosis per se et juxta literam spectatam, quomodo eam spectarunt carnales Judæi, eo ipso quod promissa et minas tantum temporales, quin et præcepta externa et carnalia contineret, ad ingenerandum hominibus genium atque ingenium humile, &c. aptam natam fuisse, quam sit innocens, quam verum et certum, quam veterum doctorum, adeoque scriptorum Θεοπνεύστων sententiis consentaneum, luculenter ostendi in Examine Resp. ad Animadv. XXII. per tot. quo lectorem remitto. Quorsum vero movetur hic Calvinismi mentio? scil. doctori Calvinismus iste cordi curæque est, eique a novatoribus, quos vocat, valde metuit; neque sane immerito. Quanquam autem ansam hic nobis dederit D. Tullius dira Calvinismi dogmata aperiendi, nolumus tamen istam nunc camerinam movere. Neque id quidem necesse est, cum jam cordatis omnibus satis perspecta sit Calvinismi diritas. Quæ deinceps in hoc capite de promissi vitæ æternæ defectu in lege Mosaica contra Harmonistam prolixe disputat D.

Tullius, ea omnia quam nihil ad rem sint videbit lector, si adeat Exam. Cens. Resp. ad Animadv. XVIII. XIX. et XXI.

8. In capite octavo bene longo vapulant Bellarminus et Aphorista; ne verbum quidem ad Harmonistam reperies. Nostra autem sententia de imputatione justitiæ Christi fuse explicatur Exam. Cens. Resp. ad Animadv. XI. Capite nono redit ad Harmonistam D. Tullius, cujus argumenta quædam proponit diluenda; sed quam dilutæ sint ejus solutiones, liquebit ei, qui legerit Harmoniæ nostræ Diss. Post. IV. 8, 9. [p. 97.] Capite decimo Harmonista rursus feriari permittitur. Eis autem, quæ D. Tullius ibi disputat de natura fidei justificantis, oppono, quæ eadem de re fuse disseruimus Exam. Cens. Resp. ad Animadv. XIII.

9. Capite undecimo semel atque iterum strictim notatur Harmonista, sed frustra; ut cuivis apparebit, qui scripta nostra et D. Tullii conferre non gravabitur. Ad totum vero institutum quod attinet hujus capitis, in quo probare nititur V. R. nostram de justificatione doctrinam cum pontificia peramice conspirare, paucis respondebo. Supra ostendi, summam doctrinæ nostræ, de justificatione hominis, hanc omnino esse; Neminem ex pacto evangelico, sola meritoria Jesu Christi sanguinis effusione impetrato ac sancito, remissionem peccatorum, sive justificationem, absque fide et pœnitentia comparare posse; absque fidei vero et pœnitentiæ fructibus acceptam justificationem custodire et conservare posse neminem. Si in hac quæstione aliam nullam tuentur
62 doctrinam pontificii, est quod de ipsorum hac ex parte ὀρθοδοξίᾳ, et cum Scripturis, ecclesia catholica, nostra, reformatisque omnibus consensu serio gratu-

lemur. Neque enim dissidia non necessaria amamus, aut quærimus; quippe qui probe sciamus, jam nimium multa esse Christianæ doctrinæ capita, eaque maximi momenti, in quibus pontificii non a nobis tantum, sed etiam ab apostolis et ecclesiæ primitivæ catholicæ doctoribus universis revera longissime dissentiunt. Equidem quam manifestus sit nostrorum cum sanioribus pontificiis, qui sive ante sive post concilium Tridentinum scripsere, super hoc articulo de re ipsa consensus, fuse et erudite ostendit Fieldus noster in Appendice ad lib. III. de Eccles. cap. 11. de Justificatione. Quam theologi eximii dissertationem si unquam attente legisset D. Tullius, certe caput hoc undecimum libri sui totum omisisset. Sunt quidem inter pontificios theologos plerique, ex quibus ipse Bellarminus, qui operibus bonis, in justificatione nostra, saltem secunda, procuranda, meritum condigni tribuere non sunt veriti. An hujus nos blasphemiæ affines esse voluit D. Tullius? Scilicet. Verum quam inique nobiscum hic agat, mox in hac ipsa sectione liquido ostendemus. Interim rogamus, unde et quibus argumentis hanc gravissimam accusationem probaverit? scil. ad libri sui caput sextum nos remittit [p], ubi ex nostris principiis istam de merito condigni conclusionem nimium sequacem esse (ut loquitur) se probasse gloriatur. Quid vero ibi probare conatur? nempe, "ex "operibus, et propter opera, sive ex merito operum "justificari, idem valere." Ubi aut sophistice omnino agit; aut voluit, ex operibus, tanquam *conditione* tantum ex parte nostra requisita, et per gratiam Dei præstanda justificari, et ex operibus, ut *causis* justificationis nostræ *meritoriis* justificari,

[p] Justif. Paulin. p. 124.

ἰσοδυναμοῦντα esse. Quis vero sanus et mentis suæ compos illud affirmaverit? et tamen in hoc cardine tota doctoris disputatio vertitur. Si autem in re nimis manifesta omnibus, qui sensu communi non destituantur, authoritate opus sit, audiamus Davenantii nostri verba [q], in celebri loco quem jam alicubi in Harmonia integrum citavimus: "Atque hic notandum," inquit, "quando dicimus, aliquid necessarium esse ad hoc vel illud obtinendum, ex ipsa vi verborum non innuitur necessitas causalitatis, sed ordinis. Quamvis itaque concessero hanc propositionem, *opera bona sunt necessaria ad justificationem*; non potest statim inferri, esse necessaria ut causas, multo minus ut meritorias. Verbi causa, si dixero, ad obtinendam equestrem dignitatem necessarium esse adire aulam regiam, atque coram rege in genua se demittere; inepte quis inde intulerit, ipsam accessionem sive adgeniculationem esse causas meritorias obtentæ hujus dignitatis. Ita et de illis omnibus operibus statuendum est, quæ ex parte nostra dicuntur ad justificationem obtinendam necessaria."

10. Sed quid si hæc criminatio in doctorem recidat? quid si ostenderimus, D. Tullii de justificatione sententiam cum pontificiorum, in eo, quod maxime (ut ipse alicubi loquitur) pontificium est, omnino conspirare? certe res operosa probatione non indiget. Docent plerique pontificii, (cujus erroris duces manifestos habent ipsos Patres Tridentinos [r],) veram de peccatis contritionem haud prorsus necessariam esse ad justificationem, sive remissionem peccatorum obtinendam; solam attritionem ad id in

[q] De Just. Actual. cap. 31. p. 404.

[r] Conc. Trident. Sess. 14. c. 4. de Contritione.

plerisque sufficere. Nonne idem docet D. Tullius? certe; fatetur[s] enim, pœnitentiam quidem aliquam necessario requiri ad justificationem hominis; sed veram pœnitentiam, sive contritionem, hominis justificationem antecedere debere omnino negat; quod sæpius notavimus. Imo hac in re D. Tullii sententia dissolutior est et pejor pontificiorum. Nam illi affirmant tantum, in plerisque attritionem sufficere ad justificationem; ille contritionem in nemine justificando necessario requiri docet: illi præter attritionem, confessionem et satisfactionem aliquam postulant; ille per solam attritionem, nescio qua fide (certe nuspiam in evangelio ostensa) adjutam, remissionem peccatorum, sive justificationem, impetrare posse hominem acriter contendit. Sed de his satis.

11. In capite XII. sive ultimo, agitur de reconciliatione D. Pauli et Jacobi; ubi passim quidem Harmoniæ author perstringitur. Verum obtestor lectorem, ut serio et sine partium studio legere non gravetur Harmoniæ nostræ Dissert. Poster. I. II. et Exam. Cens. Resp. ad Animad. XV. 6, 7, 8. et videbit, quam frustra D. Tullius operam hic suam omnem impenderit. Sunt tamen hic quædam neutiquam prætereunda. Probaverat Harmoniæ author Diss. Post. II. 4. p. 61. [p. 80.] Jacobum non tantum fucatæ, sed et veræ fidei solitarium justificandi officium detrahere, hoc inter alia argumento: "Fides " ea, quæ in Abrahamo erat, proculdubio vera erat " fides, non fidei larva; at fides ipsa Abrahami sine " operibus ipsum justificare non valuit; dicitur enim " *ex operibus justificari*, ver. 21." Jam audi, quid

[s] Vide Justif. Paulin. p. 30, 31.

ad hoc argumentum respondeat D. Tullius; "Qui," inquit[t], "fugere eum potuit, negare adversarios, jus-
" tificationem istam fuisse coram Deo? Hoc itaque
63 " est τὸ ἐν ἀρχῇ λαμβάνειν, *petitio principii*, quo vix
" ullus in disputante molestior paralogismus; neque
" enim hoc est disputare, sed nugari, et bonas horas
" male perdere." Sed qui D. Tullium fugere potuit, me, priusquam hoc argumento pugnaverim, capite præcedente liquido demonstrasse, apostolum Jacobum agere etiam de justificatione hominis coram Deo? lege, lege, inquam, quisquis veritatem amas, Harm. Apost. Diss. Post. I. 7. [p. 75.] et fateberis, me id ipsum quinque argumentis evidentissimis atque omni luce clarioribus probasse. Quid ad ista vero D. Tullius? ne γρὺ quidem uspiam. Itaque hic ipsi merito reponuntur sua ipsius verba: "Certe hoc non est
" disputare, sed nugari, et bonas horas male per-
" dere."

12. Eodem capite p. 164. D. Tullius serio monet Harmoniæ authorem his verbis: "Interim serio mo-
" nendus est Dissertator, ut se sibi conciliet, et pacem
" componat domi. Nam si fides justifica sit separa-
" bilis a charitate, (quod hic acriter contendit,) quo-
" modo cultum Dei evangelicum sibi conjunctum ha-
" bet? quod ipse statuit p. 84. [103.] Quomodo uni-
" versam pietatem comprehendit? p. 85. [104.] Quo-
" modo demum (ut alia id genus prætream) voca-
" bulo *fidei* universa obedientia evangelica exprimi-
" tur? p. 89. [108.] Qualem hic ἀντιλογίαν cernimus?" Verum serio monendus est D. Tullius, ut veracitatem et candorem magis in posterum curæ habeat. Nam ubi, quæso, Harmoniæ author dixit, (nedum acriter contendit,) fidem justificam esse separabilem a chari-

[t] Justif. Paul. p. 140.

tate? ubi hanc authoris sententiam invenit D. Tullius? in archivis forsan (ut ipsius utar verbis) Eutopianis; certe percurras Harmoniam nostram a capite ad calcem, nihil tale reperies. Dico quidem[u], (quanquam non acriter contendam, utpote qui quæstionem istam ad causam nostram plane ἀπροσδιόνυσον esse diserte monuerim,) fidem veram, et in genere fidei perfectam, ibi reperiri posse ubi desit charitas. Quippe Christianæ fidei simplicem virtutem nihil aliud esse volo, quam firmum mentis assensum, evangelio Christi habitum; quicquid autem huic assensui in corde sive voluntate hominis accedit, effectum esse ejus per gratiam Dei efficacis facti, atque ad charitatis virtutem pertinere. Hoc autem fuse et luculenter probavi Exam. Cens. Resp. ad Animadv. XIII. Jam firmum illum evangelio assensum a charitate divelli posse mecum fatetur ipse D. Tullius, et pars theologorum, etiam reformatorum, longe maxima. Fidem autem justificam a charitate esse separabilem, nunquam dixi aut somniavi quidem. Imo contra ubique contendo, quoties in Scripturis fidei tribuitur justificatio et salus, fidem intelligi non simplicem virtutem, sed sensu complexo acceptam, quæ nempe per charitatem perfecta sit.

13. Quæ in Auctario suo p. 167. et seqq. disputat D. Tullius de necessitate bonorum operum ad salutem, quæ tamen ad justificationem nequaquam sint necessaria, de conditionibus in evangelio requisitis ac præscriptis, de distinctione inter jus ad rem et jus in re; ea omnia jam a nobis plenissime refutata sunt Exam. Cens. Resp. ad Animadv. VII. 1—7. et Resp. ad Animadv. XIV. 6. Conferat lector et judicet. Verum neutiquam silentio prætereunda est

[u] Harm. Apost. Dissert. Post. IV. 7. [p. 97.]

egregia doctoris calumnia, (ex animo optarim, nos ad duriora illa vocabula non ipse adegisset,) cum insigni fraude conjuncta, quæ occurrit p. 174; ibi argumentum Harmonistæ quoddam refert his verbis: "Verum aliunde, nimirum ex 2 Thess. i. 7. Heb. "vi. 10. 2 Tim. iv. 8. sic adoritur in hoc syllogismo; "si merces vitæ æternæ operibus nostris ex justitia "detur, tum ex operibus nostris jus ad mercedem "illam consequimur: sed hoc astruunt loci citati; "ergo. Eadem quoque urgentur testimonia a Bel-"larmino pro suo operum merito, quod ab Harmo-"nistæ nostri jure mihi quidem nihil discrepare vide-"tur." Quis jam, qui de integritate et candore doctoris persuasus sit, non dejeraret, Harmoniæ authorem, in hoc saltem justificationis articulo, purum putum esse pontificium; quin et cum rigidioribus inter pontificios meriti condigni patronis omnino sentire? Sed rursus exclamare cogimur; proh fidem hominis! tuis ipse oculis inspicias, lector, Harmoniæ locum, quem hic exagitat D. Tullius, Dissert. Prior. VI. 11. p. 49, 50. [p. 69.] ibi citato illustri Apocalypseos loco cap. xxii. 14. hæc subjicio: "Huic testimonio addi "possunt omnia illa N. T. loca, in quibus vitam æter-"nam a Deo operibus nostris ex justitia dari clare "asseritur, 2 Thess. i. 7. Heb. vi. 10. 2 Tim. iv. 8. "Hinc enim sic licet argumentari: Si merces vitæ "æternæ operibus nostris ex justitia detur, ergo ex "operibus nostris jus ad mercedem istam consequi-"mur; (tale scil. jus quod in gratioso Dei per Chris-"tum fœdere fundamentum suum unice habeat;) "sunt hæc τῶν πρός τι καὶ ἀντίστροφα· cui merces ex "justitia datur, ille jus ad mercedem illam habeat, "necesse est, et vice versa." Vides jam omissa esse a D. Tullio hæc verba mea: "Tale scil. jus, quod

" in gratioso Dei per Christum fœdere fundamen-
" tum suum unice habeat." Fortasse credidit, hæc merito ab ipso prætermitti potuisse, quia scil. parenthesi includuntur. Recte, si D. Tullius grammaticum se aut rhetorem tantum, non Christianum, non theologum, non theologiæ doctorem profiteretur. 64
Nimirum ex hac parenthesi mens et sententia mea isto argumento pugnantis ita clare intelligi poterat, ut istiusmodi cavillo locus non esset. Neque ipsum excusat, quod postea agnoscat, me fateri, jus, quod habent bona nostra opera ad vitam æternam, in gratuito per Christum fœdere fundatum esse. Nam hanc meam professionem non ἀμέσως et suo loco affert, sed post aliquammulta interjecta, et quasi obiter, et ita divulsam ab iis, cum quibus conjungi debuerat, ut lector facile crediderit, me argumentum illud ita crude attulisse, ut ab ipso recitatur, et verba illa saniora mihi alibi, ejus quod antea dixeram quasi oblito, excidisse. Accedit, quod neque ibi verba mea integra produxerit, sed delumbaverit sententiam, omisso vocabulo *unice*, ex quo sensus mei vera intelligentia præcipue pendeat. Verum ut ipsi fraudem istam condonemus, nunquam certe falsi testimonii crimine se liberaverit. Ait, videri sibi, jus, quod Harmonista tribuit bonis operibus, a Bellarmini merito nihil discrepare. Rogo, an unquam Bellarminum super hac quæstione legerit, necne? Si legerit, fieri certe non potest, ut revera credat, me idem cum Bellarmino sentire. Sin Bellarminum non consuluerit, temere de ipsius sententia nostræ collata pronuntiat, idque in re gravissima. Ut res tota clarius elucescat, Bellarmini et Harmonistæ doctrinam conferamus. Harmonista in hoc ipso loco, quem vellicat D. Tullius, expresse docet, jus ad

vitam æternam assequendum, quod operibus nostris tribui debet, " tale esse, quod in gratioso Dei per " Christum fœdere fundamentum suum unice ha- " beat." Et alibi passim omne jus et meritum operum nostrorum ad vitam æternam obtinendum, quod in solo evangelii promisso gratuito non fundetur, ita palam rejicit, ut nemo, cui sit vel mica candoris aut modestiæ reliqua, non erubuerit contrariam ipsi sententiam affingere. Vide imprimis Harm. Apost. Diss. Post. XVIII. 4, 5. [p. 280.] ibi, inter alia, hæc verba reperies: " Caveat itaque, quisquis saluti suæ " consultum velit, ab imputatrici illa superbia, neque " Deum opt. max. ad calculos vocet, tanquam sibi " ullatenus debitorem. Meminerit, jus illud, quod " habent bona justorum opera ad vitam æternam, in " pacto ac promisso evangelico unice fundari; pacti " autem illius et promissi fontem esse meram ac " miram Dei Patris per Jesum Filium suum miseri- " cordiam." Deinde hanc doctrinam illustro dictis aliquot veterum insignioribus. Denique ita omnia gratiæ et misericordiæ divinæ tribuo, ita meritum omne operum nostrorum repudio, ut negem, Deum nobis vel ex promisso suo *debitorem* proprie dictum fieri. Verba mea hæc sunt [p. 282.]: " Quanquam et " hæ locutiones ab improprietate vix excusari possunt: " ideoque Thomas aliique scholastici dicere malue- " runt, Deum promissis non debitorem effici nobis, " sed sibi, h. e. decreto voluntatis suæ, quatenus, ut " promissis stet, ejus convenit veritati." Vides, quale jus ad assequendam vitam æternam operibus nostris tribuat Harmoniæ author. Audiamus jam Bellarminum. Ille de Justif. lib. V. cap. 17.[x] hanc quæstionem proponit discutiendam: " Utrum opera bona

[x] [Op. vol. IV. p. 1309.]

" sint meritoria ex condigno, ratione pacti tantum? " an ratione operis tantum? an ratione utriusque?" Deinde ad quæstionis determinationem progreditur his verbis? " Nobis media sententia probabilior esse " videtur, quæ docet, opera bona justorum meri- " toria esse vitæ æternæ ex condigno, ratione pacti " et operis simul; non quidem quod sine pacto vel " acceptatione non habeat opus bonum proportio- " nem ad vitam æternam; sed quia non tenetur " Deus acceptare ad illam mercedem opus bonum, " quamvis par et æquale mercedi, nisi conventio in- " terveniat. Quam sententiam conformem esse non " dubitamus concilio Tridentino, &c." Unde liquet, juxta Bellarminum (quocum sentit Suarez[y]) rationem meriti condigni duobus compleri, nempe intrinseca dignitate operis, et accedente promissione Dei; ita ut opus bonum, prout fit ab operante, cum habeat sufficientem proportionem et valorem respectu præmii, egeat tamen Dei promissione tantum ad inducendam obligationem ex justitia, ex qua illi debeatur præmium. Res hoc exemplo illustrari poterit. Fac aliquem alterius prædium emere voluisse, ipsique justum et condignum ejus pretium obtulisse; nequaquam teneretur possessor de jure suo cedere, absque libera aliqua ipsius pactione et conventione interveniente. Hanc genuinam esse Bellarmini sententiam, tum ex loco allato, tum ex iis, quæ alibi passim apud ipsum occurrunt, nimis manifestum est. Jam vero doctorem pudeat dixisse, videri sibi, Bel-

[y] " Debitum fidelitatis uititur promissionis veritate: at debitum, " de quo modo agimus, quamvis requirat promissionem, et in ea " potissimum fundetur, tamen operibus commensuratur et propor- " tionatur." *Suarez. in* 3. *Thom.* tom. I. disp. 4. sect. 5. sect. *Quod si*, &c.

larmini meritum a jure, quod operibus bonis tribuit Harmonista, nihil discrepare. Magis vero ipsum pudeat affirmasse generatim, (quod facit cap. 11.)
65 nos cum pontificiis, (ne exceptis quidem rigidissimis,) in hac de merito quæstione omnino conspirare. Nam Bellarminus (a quo tamen longe dissentimus) modestus ac temperatus fuit in hac controversia præ aliis pontificiis. Neque enim desunt in ecclesia Romana doctores (pudeat matrem tales filios nutriisse) qui confidenter decernunt, valorem et dignitatem vitæ æternæ, absque ullo pacto Dei aut favore, operibus nostris ascribendam esse; ac proinde nec merita Christi, nec promissionem Dei nec ullum aliud pactum seu favorem ad ipsam rationem meriti pertinere. Scil. hanc sententiam aperte et acriter propugnat Vasques in 1. 2^ae. qu. 114. Disp. 214. cap. 4. et pro eadem sententia allegantur ab ipso Bellarmino Cajetanus, Dominicus a Soto, et alii.

SECTIO IX.

AD DISSERTATIUNCULAM DE SENTENTIA PAULINA ROM. VII. A COMM. 14.

1. RESTAT D. Tullii Dissertatiuncula, de sententia Apostoli Pauli in cap. vii. ad Romanos, a nobis accuratius examinanda. Hic quidem de eo, quod præstitit, mire gloriatur; et ipse sibi malo more palmam adjudicat. Sed adagium, quo utitur[z], merito ipsi reponendum videtur; *Qui induit loricam, ne glorietur, ut is qui exuit.* In ipso Dissertatiunculæ ingressu Harmonistam arguit ingentis confi-

[z] Dissert. p. 2.

dentiæ, quod ausus fuerit dicere, sententiam illam, quæ statuit, Paulum de se loqui Rom. vii. a comm. 14. non modo gravibus incommodis, sed etiam absurditatibus plane palpabilibus laborare. Sed judicet æquus lector, an quicquam hic dixerit Harmoniæ author, quod non liquido probaverit.

2. Verum ut nostræ affirmationi apud imperitos invidiam conciliaret, ita pergit[a]: " Primum autem, " utinam serio secum ante perpendisset (si tamen, " quod puto, novit) in quot et quanta nomina gra- " vis hujus invidiæ procella præceps decidat. Quid " enim si unum forte aut alterum theologum neo- " tericum, (quanquam et eximium,) nonnullos etiam " ex veteribus, sibi suffragantes habeat? An ergo " tot reliquos (doctrina, judicio, pietate pares sal- " tem) ea statim cranii teneritudine affectos seque- " tur, ut absurditatibus plane palpabilibus labo- " rent?" Mox addit, " Inter harum scil. absurdi- " tatum patronos, post excitatam a Pelagio curam " et ἀγχίνοιαν, omnes reperiri Patres, et potissimum " Latinos, (adjuncto etiam Hilario ante Pelagium,) " valde suspicor." Scilicet persuadere hic voluit credulo lectori, 1. Harmoniæ authorem non admodum multos ex veteribus sibi suffragantes habere; unde et postea[b] diserte affirmat, multo plures esse, inter ecclesiæ sanctos notosque doctores, dissentientes: 2. Harmonistæ adversari pene, si non plane, omnes Patres post Pelagium: 3. Unum tantum et alterum theologum neotericum eximium sententiæ nostræ favere. Quam vero liquido falsa sint hæc omnia, nunc ostendendum est.

3. Ad primum quod attinet, contra doctorem affirmo, longe maximam partem antiquiorum Patrum

[a] Pag. 1, 2. [b] Pag. 5.

interpretationi, quam propugnamus, adstipulari. Allegantur pro nostra sententia a doctissimo et fidelissimo scriptore Gerardo Vossio[c] Irenæus lib. III. cap. 22.[d] Tertullianus lib. de Pudicitia cap. 17. Macarius Homil. I. Basilius in Psal. i. et Exhort. in Baptismum, cujus lemma, "Quod instruendi mo-" nendique sunt ad baptismum venientes:" Cyrillus contra Julianum lib. III. et Epist. ad Successum, et lib. I. de recta fide ad Reginas: item Origenes, Chrysostomus, Theodoretus, scriptor commentariorum Ambrosio tributorum, et Theophylactus notis in cap. vii. ad Rom. Afferuntur ab aliis, nec minori fide, Cyprianus, aut alius scriptor antiquus, prologo de Cardinalibus Christi Operibus. Paulinus in Epist. II. ad Severum Sulpitium. Damascenus de Orthodox. Fide, IV. 23. Additur ab ipso Estio[e], qui tamen interpretationi nostræ adversatur, inter Græcos Œcumenius, inter Latinos Sedulius; quibus a Grotio[f] annumeratur Maximus. Ad cumulum adjiciam e spicilegio meo testimonia nondum, quod sciam, ab aliis observata, sex veterum doctorum; quorum unus omnium fere antiquissimus; alius antiquissimis proximus; cæteri omnes satis antiqui et in ecclesia Christi probati scriptores.

66 4. Justinus Martyr Epistola ad Zenam et Serenum[g]: Σάρκες γὰρ ἀκμὴν ἐσμεν, καὶ οὐδὲν ἡμῖν ἀγαθὸν ἐνοικεῖ. Παρακλητέον οὖν τὸν ἰατρὸν πρὸς τὴν θεραπείαν. Ὁ γὰρ οὕτω διακείμενος ἰαθήσεται, καὶ τὴν νόσον φεύξεται· i. e. "Caro enim prorsus sumus, neque quidquam in no-" bis inhabitat boni. Advocandus igitur ad curam

[c] Hist. Pelag. lib. II. part. 1. thes. 2. p. 148.

[d] [c. 20. §. 3. p. 214.] [e] In Rom. vii. 14.

[f] Discuss. p. 192. [g] Pag. 506. edit. Paris. 1636. [p. 410. sed hæc Epistola a criticis recentioribus Justino prorsus abjudicatur.]

" medicus. Et qui ita animatus fuerit, sanabitur, " et morbum effugiet." Respicere hic beatissimum martyrem locum Paulinum in capite vii. ad Romanos, nemo non videt. Scil. ipsissima fere capitis verba ver. 18. hic recitantur; et satis clara paraphrasi exprimuntur verba ver. 14. *Ego sum carnalis.* Neque minus perspicuum est, accommodare Justinum ista apostoli verba ad hominem non renatum, sive extra statum gratiæ ac salutis existentem. Nam primo verba illa apostoli, *Ego sum carnalis*, ita paraphrastice exponit; Σάρκες ἀκμήν ἐσμεν, i. e. *Prorsus, omnino, summe caro sumus.* Nam ea est vis vocis ἀκμήν. Sic Isocrates ad Demonicum; Ἀκμὴν φιλοσοφεῖς, *Summo studio philosopharis.* Quis hæc de homine per Spiritum Christi renato dici existimet? Deinde diserte loquitur de iis, qui nondum Christum Medicum advocaverint, hoc est, qui extra Christum sunt. Denique de morbo et vitio expresse loquitur, a quo, quicunque Christum Medicum advocarunt, liberantur. Clarum est igitur Justinum Martyrem, qui in prima apostolorum διαδοχῇ floruit, nostræ interpretationi omnino consensisse. Clemens Alexandrinus, doctor ecclesiæ eruditissimus, qui sæculo secundo vixit, et magni illius Pantæni discipulus fuit, Strom. III. postquam verba Platonis citaverat dicentis, " Philosophi animam corpus maxime " vilipendere, et ab eo fugere, et secum seorsim esse " quærere," hæc subjicit [h]: Καὶ μή τι συνᾴδει τῷ θείῳ ἀποστόλῳ λέγοντι, Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; εἰ μὴ τὴν ὁμοφροσύνην τῶν εἰς κακίαν ὑποσεσυρμένων, σῶμα θανάτου τροπικῶς λέγει· i. e. " Nunquid autem consentit cum divino apo- " stolo, qui dicit, *Infelix ego homo, quis me liber-*

[h] Pag. 433. [p. 518-19.]

" *abit a corpore mortis hujus?* Nisi forte eorum " consensionem, qui in improbitatem trahuntur, cor- " pus mortis dicit tropice." Quærit, an locus iste Paulinus quicquam faveat isti Platonis sententiæ; et corrigit errorem, adhibita catholica expositione; nempe, " *Corpus mortis* tropice ibi dici de eorum " consensione, qui in improbitatem trahuntur;" quibus verbis status hominis nondum renati, adeoque improbi, clare exprimitur. Accedit, quod dicit, *consensionem eorum*, non *suam;* manifeste indicans, apostolum ibi aliorum personam sustinere. Marcus Eremita[1] de Baptismo interrogationem quorundam sic proponit[k]; Οὐκοῦν ὁ Παῦλος μετὰ τὸ βάπτισμα ἥμαρτεν, ὅτι ἑκουσίως ἐνηργεῖτο; λέγει γὰρ, ὅτι βλέπω ἕτερον νόμον ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου· i. e. " Nun- " quid igitur Paulus post acceptum baptisma pec- " cavit, quia sponte agitabatur? Ait enim; *Video* " *enim aliam legem repugnantem legi mentis meæ.*" Interrogationi autem sic respondet; Οὕτω καὶ τὰς λοιπὰς γραφὰς οἱ κακῶς νοοῦντες διαστρέφουσι, καὶ πλανῶνται. ἀνάλαβε γὰρ ἄνωθεν τὸ κεφάλαιον τοῦτο, καὶ εὑρήσεις, ὅτι ὁ ἅγιος Παῦλος οὐ λέγει περὶ ἑαυτοῦ μετὰ τὸ βάπτισμα, ἀλλὰ τὸ τῶν ἀπίστων Ἰουδαίων πρόσωπον λαμβάνει, πείθων αὐτοὺς, ὅτι χωρὶς χάριτος Χριστοῦ διὰ τοῦ βαπτίσματος δεδομένης ἀδύνατον περιγενέσθαι τῆς ἁμαρτίας· i. e. " Hunc " in modum reliquas Scripturas male sentientes per- " vertunt, et errant. Repete capitulum istud e su- " perioribus, et reperies, sanctum Paulum non loqui

[1] [Dubitandum est utrum opera, quæ Marci Eremitæ nomine edita sunt, Marco qui sæculo quarto vixit, an alteri qui quingentis ferme annis posterior fuit, tribuenda sint: forsan neutri; opus enim multas continet sententias a rectæ fidei regula exorbitantes, ut monuit editor.]

[k] Bibliothec. Patr. tom. I. p. 921, 922. Paris. 1624.

" de seipso post acceptum baptisma; sed infidelium " Judæorum assumere personam, persuadentem illis, " non posse fieri, ut sine gratia Christi, quæ per " baptismum confertur, superetur peccatum." Ubi et eos, qui locum Paulinum aliter exponunt, una cum heterodoxis male sentientibus et S. Scripturas pervertentibus, annumerat. Beatus Dorotheus [1] Doctrina 1. Ἀνενέωσεν αὐτὸν πεσόντα ἄνθρωπον γενόμενος ἄνθρωπος· τὸν καταδουλωθέντα τῇ ἁμαρτίᾳ ἐλευθέρωσε, τὸν βίᾳ ὑπ' αὐτῆς κρατούμενον. Βίᾳ γὰρ καὶ τυραννίδι ἤγετο ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ ὁ ἄνθρωπος· καὶ σχεδὸν καὶ οἱ μὴ θέλοντες ἁμαρτῆσαι βίᾳ ἡμάρτανον, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος ἐν προσώπῳ ἡμῶν· Οὐ γὰρ ὃ θέλω ἀγαθὸν, τοῦτο ποιῶ, ἀλλ' ὃ οὐ θέλω κακὸν, τοῦτο πράσσω. Γενόμενος οὖν ὁ Θεὸς ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς ἐλευθέρωσε τὸν ἄνθρωπον τυραννίδος τοῦ ἐχθροῦ· i. e. " Renovavit ipsum lapsum hominem homo factus (Dei " Filius:) et peccato servientem et vi ab ipso subactum manumisit. Violentia enim et tyrannide " peccati sub jugo trahebatur ab hoste infelix homo; " invitusque et nolens fere peccare cogebatur; ut " ait de seipso apostolus sub nostra persona, *Non* " *enim quod bonum volo, hoc facio; sed quod nolo* " *malum, id operor.* Deus igitur factus homo propter nos hominem a tyrannide inimici liberavit." Lege, si vacat, quæ ibidem sequuntur. S. Pacianus episcopus Serm. de Baptismo [m]: " Quæ igitur spes " homini? sine lege ideo periit, quia peccatum vi- " dere non potuit; et in lege ideo, quia in id ip- " sum, quod videbat, incurrit. Quis eum ab interitu " potuit liberare? Audite apostolum; *Miserrimus*

[1] Bibliothec. Patr. tom. I. p. 750.

[m] Bibliothec. Patr. tom. III. p. 76. [Bibl. Patr. Cpl. Agrip. 1618. vol. IV. p. 247.]

" *ego homo! quis me liberabit a corpore mortis*
" *hujus? Gratia* (inquit) *per Dominum nostrum*
" *Jesum Christum.*" Ennodius Epistolarum lib. II.
67 Epist. 19. ad Constantium[o]: " *Velle adjacet mihi,*
" *perficere autem non invenio.* Quid est aliud, nisi
" dicere: Novi dextrum iter eligere; sed nisi in-
" gredientem juverit gratia superna, lassabor?"

5. Viginti et duos probatos ecclesiæ doctores pro nostra sententia confirmanda adduximus. Jam D. Tullius *conscribat et lustret* (ut cum ipso[p] loquar) exercitum suum, et cum nostro conferat. Ex Patribus, qui tribus primis sæculis floruerunt, quorumque scripta hodie extant, pro D. Tullii interpretatione (quanquam non ab ipso) unus affertur Methodius, qui tertio sæculo vergente floruit. Et tamen ipse locum exposuit longe aliter, quam ab iis, quos sequitur D. Tullius, factum est, uti fuse ostendit Grotius[q]; ut liquido affirmare possimus, nostram Paulini hujus loci interpretationem in primæva ecclesia (quæ sine dubio optime intellexit sacrorum oraculorum δυνάμτα, recens derivata scil. ab ipsis apostolis veri sensus traditione) communiter receptam atque approbatam fuisse. Ante Augustinum quatuor omnino ecclesiæ doctores a nostris in hac causa adversariis, pro sua expositione confirmanda, allegantur; nempe Methodius, quem modo commemoravimus; Hilarius, Gregorius Nazianzenus, et Ambrosius. Sed de Gregorio Nazianzeno nondum mihi constat, ipsum de homine vere regenito locum controversum intellexisse: certe id non probat testimonium ex ipso allatum ab Au-

[o] Bibliothec. Patr. tom. XV. p. 240. [vol. VI. p. 205. ed. 1618.]
[p] Pag. 9.
[q] Discuss. p. 250. et seqq. [vol. III. Op. p. 743.]

gustino lib. II. contra Julian. cap. 3.[r] Imo alicubi in Carminibus (si memini) contrariam interpretationem non obscure tradit. Sic ibidem pro se allegat Augustinus Cypriani locum, de oratione Dominica; ubi constat, non agere beatissimum martyrem de cap. vii. ad Romanos, sed de v. ad Gal. ver. 17. inter quæ duo loca latum esse discrimen, alicubi clare ostendi.[s] Ad Ambrosium quod attinet, cum is de sententia Paulina in ver. 15. et seqq. idem quod Augustinus senserit, id tamen nobis largitur, unde Augustiniana interpretatio funditus evertatur. Nimirum exponit verba illa ver. 14. *Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato*, de homine improbo. Sic enim ille lib. de Isaac. et anima cap. 2.[t] " Ubi anima pro ho-
" mine ponitur, significatur Deo adhærens, non cor-
" pori; ut est illud, *Anima benedicta omnis sim-*
" *plex*. Ubi autem caro pro homine nuncupatur,
" peccator exprimitur; ut est illud, *Ego autem car-*
" *nalis sum, venundatus sub peccato*." Sed demus quatuor illos scriptores de interpretatione hujus capitis idem plane cum Augustino sensisse; qualem quantumque istis paucis catholicorum doctorum exercitum opponimus! nempe Justinum Martyrem, Irenæum, Clementem Alexandrinum, Tertullianum, Cyprianum, Origenem, Macarium, Basilium magnum, Cyrillum, Chrysostomum, Scriptorem commentariorum Ambrosio tributorum, S. Pacianum, &c. qui omnes ante Augustinum floruerunt. Ad Augustinum vero quod spectat, ipsi opponimus ipsum, antequam a Pelagiano conflictu incalesceret: et obnixe rogamus lectorem, ut ea, quæ de hoc loco, com-

[r] [§. 7. vol. X. part. 2. p. 530.]

[s] Harmon. Apost. Diss. Poster. IX. 23. seqq. [p. 170.] GRABE.

[t] [Vol. I. p. 357.]

munem priorum Patrum sententiam secutus, scripsit quæst. 66. lib. LXXXIII. Quæstionum[u], et in Quæstionibus expositis Epistolæ ad Romanos[x], nec non quæst. 1. ad Simplicianum[y], libero judicio conferat cum interpretatione, quam post exortam Pelagii hæresim quæsivit, et rationibus, quibus persuasus fuerit, ut eam amplecteretur, ab ipso expositis lib. I. Retractationum cap. 23. et 26. et lib. II. 1. Quod si fecerit, nulli dubitamus, quin Antepelagianum hic Augustinum, (si ita loqui fas sit,) Augustino Antipelagiano longe præpositurus sit. Vere dixit vir magnus, "Familiare fuit Augustino mutare sententiam, et non semper in melius. Olim negaverat, "Deum corporis clarificati oculis videri posse; contra sensit postea, et in ea sententia est mortuus."

6. Illud mantissæ loco hic addendum (quod a viris doctis observatum fuit) interpretationem hodiernorum theologorum, quibuscum D. Tullius sentit, a sensu et mente ipsius Augustini longissime distare. Nimirum isti bonum illud, quod apostolus ait velle se quidem at non facere, et illud malum, quod nolle se dicit at facere tamen, interpretantur de malo et bono actuali: malum explicantes factum ipsum, quod ex concupiscentia carnis contra Spiritus concupiscentiam, voluntate consentiente, patratur; bonum vero itidem de ipso facto explicantes, quod quis secundum Spiritum quidem facere concupiscit, sed, impediente carnis concupiscentia, actu ipso non præstat. Contra Augustinus aperte docet, locum apostoli, si de actualibus peccatis explicetur, non posse de regenito intelligi; si vero de regenito explicandus sit, necessario de concupiscentiæ tantum internis acti-

[u] [Vol. VI. p. 44, &c.]
[x] [Vol. III. p. 909, &c.]
[y] [Vol. VI. p. 81, &c.]

bus, quibus homo non consentiat, intelligendum esse. Sic enim ille lib. *de Nuptiis et Concupiscentia* cap. 31.[z] " Subjungit autem apostolus, et dicit: *Igitur ego* " *ipse mente servio legi Dei, carne autem legi pec-* " *cati;* quod sic intelligendum est: *Mente servio legi* " *Dei,* non consentiendo legi peccati; *carne autem* " servio *legi peccati,* habendo desideria peccati, qui- " bus etsi non consentio, nondum tamen penitus " careo." Idem lib. I. contra duas Epist. Pelag. cap. 10.[a] " Atque inde concludit, *Igitur ipse ego* " *mente servio legi Dei, carne autem legi peccati;* 68 " carne scil. legi peccati, concupiscendo; mente au- " tem legi Dei, eidem concupiscentiæ non consen- " tiendo." Idem adversus Julian. V. 5. " Noli ergo " facere quod pati non vis, et dicere, quod invitemus " ad dulcia facta, quibus apostolum recitamus dicen- " tem, *Scio quia non habitat in me, hoc est, in* " *carne mea, bonum.* Etsi enim non hoc perficiant " bonum quod volunt, ut non concupiscant, faciunt " tamen bonum, ut post concupiscentias suas non " eant." Ad eundem modum et alibi passim. Poterit ergo aliquis D. Tullii interpretationem absurditatis damnare, salvo Augustini honore. Neque tamen defuere viri doctissimi, et Augustino quod satis est tribuentes, qui ejus expositionem libera censura perstrinxerunt. Sic magnus Erasmus in Rom. vii. 25. " Certe," inquit, " hoc agit Augustinus adversus duas " Epistolas Pelagianorum I. 8. et aliquot sequenti- " bus, ut totus hic locus competat Paulo vel puero, " vel sub lege peccati, vel sub gratia sentienti motus " affectuum, licet non assentienti; sed adeo dure " multa torquens, ut magis conveniat, Paulum hu-

[z] [§. 36. vol. X. part. 2. p. 297.] [a] [ib. p. 421. §. 21.]

" mani generis personam in se recipere, in qua est " Ethnicus exlex, Judæus carnalis sub lege, et spi- " ritualis per gratiam liberatus." Ac sane (ut quod res est dicamus) quid ista interpretatione durius aut coactius, quæ phrases apostolicas, *carnalem esse et peccati vernam, operari malum, ad faciendum quod bonum est esse inhabilem, a lege peccati captivum duci, legi peccati servire,* accommodat homini sub gratia quidem sentienti motus affectuum, sed ipsis nullatenus assentienti? Neque tamen D. Tullio suisque magnopere repugnaremus, si Augustiniana interpretatione (quæ ut satis absurda sit, per se tamen est innoxia) contenti essent; sed illi nimirum existimasse videntur, interpretationem istam (ut cum D. Tullio[b] loquar) " ad fidelium solamen haud " permagni referre."

7. Ad secundam doctoris sive assertionem, sive suspicionem pergamus; nempe, post Pelagium omnes Patres, potissimum Latinos, a partibus suis stare. Quam longissime hoc a vero abest! Nam Græci doctores, etiam post Augustinum et Pelagium, constanter adhæsere primitus receptæ atque approbatæ in ecclesia catholica interpretationi: quod satis testantur Theodoretus, Theophylactus, Œcumenius, Damascenus et alii. Scilicet Græcis illis vel non tam nota, vel tanta admiratione non excepta fuere Augustini scripta: cujus doctoris eximii nimia veneratio (cogimur verum fateri) multos in ecclesiis Latinis a priorum Patrum communiori sententia, tum in hac re, tum in aliis, ad placita ipsius fere peculiaria amplexandum abduxit. Neque tamen vel illud verum est, Patres omnes Latinos post Augustinum ipsum secutos esse. Ennodium et Sedulium jam

[b] Dissert. p. 1.

ostendimus a partibus nostris stare. Primasius et Haimo utramque interpretationem, nempe Augustini et vetustiorem, miscent, notante Estio. Beda quoque dubius est, et nescius utram expositionem certo amplectatur. Sic enim scribit in vii. ad Rom. ad verba illa, *Scimus quia lex spiritualis est;* "Forte "ergo alius est aliquis, forte tu es; aut tu es, aut "ego sum. Si ergo aliquis nostrum est, ipsum quasi "de ipso audiamus, et non irati corrigamus nos. Si "autem ipse est, non sic intelligamus, quod dixit, "*Non quod volo, ago, sed quod odi, illud facio,* "tanquam vellet esse castus, et esset adulter; aut "vellet esse misericors, et esset crudelis; aut vellet "esse pius, et esset impius. Sed ad quid? volo non "concupiscere, et concupisco[c]." Ex posterioribus, qui tamen Neotericis non solent annumerari, nostri sunt, fatente Estio, Lyranus et Carthusianus.

8. Restat tertia atque ultima doctoris assertio a nobis paucis expedienda. Ait, unum tantum et alterum theologum Neotericum eximium interpretationi nostræ favere. Quid hoc, si verum sit? Certe in Scripturis interpretandis ecclesiæ primitivæ consensum, Neotericorum omnium, quotcunque quanticunque sint, judicio longe præferendum esse, palam ac libere profitemur. Sed et illud quoque a vero longe abest. Nostræ enim interpretationi favent non modo Faber Stapulensis, Erasmus, Isidorus Clarius, Zegerus, Cardinalis Toletus, aliique multi in Romana ecclesia doctissimi interpretes; sed et inter nostros Castellio, Wolfgangus Musculus, Bucerus, (qui hactenus saltem nobiscum consentit, ut Paulum in vii. ad Rom. de se loqui omnino neget,) Grotius, Vossius,

[c] [Hæc verba in Bedæ Commentario non reperio.]

Amyraldus, et qui ipsi in Gallicana ecclesia reformata adstipulati sunt, nec pauci, nec minimi: atque inter nostrates doctor profundus, Jacksonus, clarissimus Hammondus, maximi ingenii, eruditionis, et pietatis præsul Tailerus, Farindonus οἱ μακαρίται, et innumeri theologi eximii, qui hodieque ecclesiæ Anglicanæ ornamento sunt, simulque ab ipsa merito suo ornantur.

9. Quod posthæc a D. Tullio subjicitur, de catechismo Tridentino, ad nos nihil attinet. Illud tantum dicimus, vetus adagium hic locum habere, *dignum patella operculum*. Sane enim optime convenit interpretatio illa loci Paulini catechismo, in quo, præter alia dogmata Christianæ pietati noxia, clarissime docetur [d], veram de peccatis contritionem non esse omnibus necessariam; imo paucos admodum Christianos illam assequi, ideoque ad defectum ejus supplendum, ex summa Dei indulgentia, substitutum
69 esse Absolutionis sacramentum, quo scil. *faciliori ratione communi hominum saluti consuleretur*.

10. Ad ea vero, quæ de sanctæ ecclesiæ Anglicanæ judicio mox ab ipso annectuntur [e], omnino attendendum. Sed illud hic cogimur præfari: doctoris haud ferendam esse temeritatem, pro ecclesiæ Anglicanæ decretis placita sua fere omnia venditantis. Non licet nobis, vel de unius locis Scripturæ interpretatione ab ipso diversum sentire, quin mox voci ecclesiæ nostræ obstrepamus. Quasi vero mitissima mater in ejusmodi pistrinum filios suos coegisset, ut integrum non ipsis esset, ad sensum locorum S. Scripturæ difficiliorum investigandum, quid sense-

[d] Vid. Catechis. Trident. part. II. cap. 5. *de Pœnitentia*. n. 29—32. coll. n. 24—27.

[e] Dissert. p. 7. et seqq.

rint vetustissimi probatissimique in ecclesia doctores, libere disquirere, eorumque consensum sequi. Imo certe hoc nos jubet, hoc in mandatis dedit, uti supra ostensum est. Sed nimirum per totum librum suum id unum agit D. Tullius, ut adversarius suus, quo jure quave injuria, pro hoste pariter ecclesiæ Anglicanæ habeatur: ad id torquere articulos, pervertere Homilias ipsi visum est. Utinam vero secum ante serio perpendisset, (ut ipsius utar verbis,) in quot et quanta nomina gravis hujus invidiæ procella præceps decidat. De Harmonista quidem, nullius pretii homunculo, haud multum solliciti sumus: sed quid fiet de theologis, quos modo commemoravi, maximis ecclesiæ nostræ luminibus et ornamentis, quibuscum et in hac re et in aliis ille sentit, si iste D. Tullii spiritus prævaleat? Nunquid et ipsi, ut spurii, immorigeri et matri suæ obstrepentes filii rejiciendi? Sane id si unquam obtigerit, (quod omen avertat Deus,) nescio, unde tantum ecclesiæ damnum resarciri possit, aut ubi mater dilectissima filios magis genuinos et se dignos inventura sit. Verum ad rem ipsam accedamus. Argumenti, quo probare nititur, nos in expositione loci Paulini ecclesiæ Anglicanæ contradicere, hæc summa est. In articulo nono hæc observanda: 1°. Peccatum originis depravationem esse naturæ ab Adamo propagatæ cujuslibet hominis. 2°. Per hanc depravationem hominem ab originali justitia quam longissime distare. 3°. Ipsammet hanc depravationem manere in renatis. 4°. Hoc fateri apostolum, nempe Paulum. 5°. Ad illud probandum citari quidem verba tantum Epistolæ ad Galat. v. 17. sed hoc nihil obstare; siquidem constat locum apostoli in Epist. ad Gal. v. 17. ejusdem plane sententiæ esse cum cap. vii. Epist. ad

Rom. ver. 19. Atque hinc tandem efficitur, ecclesiæ Anglicanæ Patres sensisse, verba apostoli in cap. vii. ad Rom. a ver. 14. de homine regenito omnino intelligi debere. Scilicet vis lepidi hujus argumenti hoc uno fundamento nititur, locum apostoli in Epist. ad Galat. v. 17. ejusdem omnino sententiæ esse cum cap. vii. Epist. ad Rom. ver. 19. Sed hoc fundamentum jam a nobis eversum est Harm. Apostol. Diss. Post. IX. 23, 24, 25. [p. 170.] ubi clare ostendimus, loca ista convenire quidem in hoc, quod in utroque lucta quædam in homine describitur; at luctam istam longe diversissimam esse, seu luctatores, seu luctæ et certaminis eventum respiciamus. Quid vero ad ista D. Tullius? ne γρὺ quidem. Hoccine est candidum atque ingenuum disputatorem agere? sed viderit D. Tullius, ne hoc argumentum in caput ipsius recidat. Si Patres ecclesiæ nostræ credidissent, locum apostoli ad Rom. vii. de homine regenito omnino exponendum esse, certe istum imprimis locum citassent ad probandam conclusionem suam, nempe concupiscentiam etiam in renatis manere; siquidem locus ille ita intellectus ad eam thesim confirmandam omnium appositissimus sit. Atqui plane aliter faciunt; omisso loco isto, altero ex Epist. ad Galat. utuntur, quem omnes de homine sub gratia evangelii constituto exponunt. Jam ad ea omnia, quæ D. Tullius, sive ex Patribus, sive ex ecclesiæ Anglicanæ articulis, contra nostram capitis vii. Epist. ad Rom. interpretationem attulit, satis, ut arbitror, responsum est. Judicet vero tandem lector cordatus, annon liceat mihi verba doctoris[f] ipsi hic regerere: "Nunc autem satis "constare puto, quam periculosum sit ut in re

[f] Dissert. p. 9.

" magna triumphos quis agat, priusquam exercitum " conscripserit, simul et lustraverit."

11. Ab authoritatibus et suffragiis doctorum tandem ad loci ipsius considerationem progreditur D. Tullius. Integrum autem mihi esset, quæ hic ab ipso dicta sunt, omnino prætermittere, atque lectorem ad Harm. Apost. Diss. Post. IX. remittere. Certe enim quisquis attente et absque partium studio caput illud nostrum legerit, et cum iis, quæ a doctore in Dissertatiuncula sua contra afferuntur, contulerit, is per se facile perspecturus, (nisi vehementer fallor,) argumentis meis nullatenus satisfactum esse; solutiones vero meas ad partis adversæ argumenta etiamnum intactas atque inconcussas manere. Verum ne tergiversari videar, quæ ab ipso objiciuntur, singula breviter perstringere non gravabor. Harm. Apost. Diss. Post. IX. 8. [p. 151.] contra eam, quam D. Tullius amplectitur, interpretationem ita argumentor: " Primo supponit" interpretatio illa, " apostolum sermonem hic interserere plane ἀπροσδιό- " νυσον, et ab instituto suo remotissimum. Etenim " luce clarius est, ipsum circa initium capitis loqui " de inefficacitate legis ad homines a peccati do- " minio liberandos; imo ostendere, tantum abesse, " ut lex id præstet, ut contra vim pravæ cupiditatis " irritet atque augeat. Ex ea doctrina, non ex ulla 70 " alia, nascuntur objectiones, quas apostolus ver. 7. " et 13. discutiendas suscepit. Est autem omnino " absurdum atque abhorrens, apostolum objectionibus " ex legis inefficacitate in iis, qui gratia evangelii " carent, descriptione et repræsentatione status sui " sub evangelio respondere." Ad hæc D. Tullius, postquam parum civiliter et acerbe nimis Harmonistæ rursus juvenilem ætatem exprobraverat, ita

respondet[h]: "Qui, quæso, potuit apostolus homines "ἐργομανοῦντας (licet omnis veræ pietatis expertes) ad "evangelii gratiam et justitiam efficacius invitare, "quam suo ipsius exemplo? qui cum ipse olim sub "lege fuerat, nihil profecit, donec in gratiam evan- "gelii per fidem reciperetur." Miror tale responsum viro docto excidere potuisse, quod nodum adeo non solvit, ut ne attingat quidem. Præterea huic responsioni id subest, quod manifeste falsum est; nempe apostolum ver. 14. et seqq. statum hominis describere, qui ad id jam per evangelii gratiam proficiat, quod prius per legem præstare non poterat, peccati scil. jugum excutere, ejusque dominium frangere. Nam contra in versibus illis diserte describitur status hominis, qui etiamnum carnalis sit et peccato venundatus, cui bene agendi facultas longissime absit, qui legi peccati captivus ducatur, eique serviat. Ejusdem monetæ est, quod mox subjicit: "Quod de statu militiæ suæ contra carnem annec- "titur, cum certa tamen spe victoriæ, id magis facit "ad pugnam strenue subeundam, cum, quod ineffi- "cax legis rigor non potuit, potest efficacissima "evangelii gratia." Nam 1°. sermo apostoli ver. 14. et seqq. non tantum annectitur superioribus, ut sermo scil. ab ipsis non prorsus alienus; sed directa responsio est ad objectionem, quæ ver. 13. continetur. Jam vero objectio ibi proposita erat, Rem esse miram, ut lex ea, quæ sua natura sancta est et bona, eis, qui sub ipsa sunt, causa mortis esse possit. Iterum autem quæro, ad eam objectionem dissolvendam quid faciat, quod versibus sequentibus comprehenditur, si apostolus ibi de regeneratione sua loquitur; siquidem in statu regenerationis suæ non am-

[h] Dissert. p. 10.

plius sub legis dispensatione constitutus est, neque quicquam commercii cum ipsa habet, nedum ipsi lex ista causa mortis est, aut esse potest? Ad hanc quæstionem D. Tullii responsum frustra expectamus. 2°. Nescio qua veri specie dixerit D. Tullius, ver. 14. et seqq. luctam hominis contra carnem describi, quæ cum certa spe victoriæ conjuncta sit. Contra enim pugna ibi manifeste describitur hominis, cui nihil certius expectandum sit, quam ut a carne vincatur, atque peccato captivus abducatur; hoccine vero multum facit ad pugnam strenue subeundam?

12. In eadem sectione, interpretationem, quam D. Tullius sequitur, a scopo et contextu apostoli prorsus alienam esse hoc altero evidentissimo argumento probaveram[h]: "Deinde cum in confesso sit "apud omnes, apostolum a ver. 7. usque ad ver. 14. "loqui de statu hominis, qui est sub lege; quænam, "obsecro, idonea ratio vel fingi potest, cur statua- "mus, eum in versu decimo quarto et decimo quinto "mutare institutum? præsertim cum verba versus "decimi quarti manifestam antedictorum rationem "contineant, ut ex causativa particula γὰρ, qua ver- "sus iste superioribus connectitur, clare liquet." Quid ad hoc argumentum D. Tullius? scommate, pro suo more, præmisso, ita respondet[i]: "Quid cla- "rius, quam apostolum in toto sermone ab initio "Epistolæ ad finem capitis septimi id unum (aut "inprimis) agere, ut peccatores a se ad Christum "abducat, a sua operum justitia ad illam, quæ est "per fidem in Christo? Quod ut felicius expediret, "ostendit 1°. legis eum esse rigorem, ut nulla ad

[h] Harm. Apost. p. 183, 184. [IX. 8. p. 152.]

[i] Dissert. p. 11.

" salutem admittat opera, quibus vel minima peccati " labes adhæret; frustra itaque ex lege sperari vi- " tam. 2°. Eam quoque vim legis esse lethalem, " non quidem ex natura sua, sed ex vitio omnibus " innato, &c.—Hoc vero cum in omnibus innasca- " tur, et inhabitet tam in Paulo regenito, quam in " Christum furibundo, (etsi eandem in fidelibus ty- " rannidem per gratiam Christi minime exerceat,) " quid, quæso, erit ἀπροσδιόνυσον, Paulum idem pro- " bare diversis mediis, quorum alterum a se nondum " regenito, alterum ex regenito usurpaverit?" Quid vero aliud hic agit D. Tullius, quam ut verborum ambagibus lectorem suum fallat, atque a re ipsa abducat? Ita argumentamur: Particula rationalis γὰρ in ver. 14. ejus connexionem manifeste indicat cum superioribus: quæ connexio ostendit hic agi de eadem re, quæ ante tractata est; et pronomen *ego* de eodem homine intelligendum esse, qui antea per idem pronomen est significatus. Actum autem est antea (omnium consensu) de homine sub lege existente, et pronomen *ego* hominem sub lege existentem antea denotavit; ergo et hic, ubi causa redditur ejus quod superius dictum est, agitur de homine sub lege existente: secus sunt meræ scopæ dissolutæ. Sic argumentum illud nostrum aliis verbis formavit theologus quidam doctissimus. Jam ad hanc objectionem solvendam, quid, quæso, facit omnis ille D. Tullii sermo? Ut res tota clarius elucescat, paraphrasim instituemus ver. 13. et 14. ad eorum hypo-
71 thesim accommodatam, qui sentiunt, apostolum ver. 14. incipere de se regenito agere.

TEXTUS.

Ver. 13. *Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? absit; sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem: ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum.*

PARAPHRASIS.

An ergo lex bona mihi (scil. legis quidem cognitione instructo, sed nondum per gratiam evangelii renato) facta est causa mortis? dictum abominor. Sed peccatum et vitiosi in me affectus, occasione bonæ legis magis (ut dixi ver. 8.) irritati et accensi, vere ac proprie causa fuere mortis illius; ut hinc appareat natura peccati, et quam scelerata res sit (ut ita dicam) ipsum peccatum, quod optimum Dei donum in perniciem meam converterit.

Ver. 14. *Scimus enim, quia lex spiritualis est; ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato.*

Ut causam hujus rei apertius dicam, constat, inter meam et legis naturam maximum esse dissidium. Quippe lex, a Deo, Spiritu puro, profecta, spiritualem vivendi rationem præscribit; ego vero (scil. ipse Paulus, jam ad fidem evangelii conversus, Spiritu Christi donatus, adeoque ad summum Christianæ virtutis fastigium evectus) carnalis sum ingenii, spirituali legi repugnantis, et vitiosis affectibus mancipatus. Hinc illa mihi incumbit legem transgrediendi, ac proinde mortem legis transgressoribus intentatam subeundi infelix necessitas; ut manifestum sit, quod mihi per legem mors contingat, id nequaquam ex legis ipsius vitio accidere, sed ex depravato ingenio meo.

Quod hic in paraphrasi versus decimi quarti parenthesi includitur, cum necessario ex D. Tullii hypothesi inserendum sit, quam insulsa tamen, incongrua et absurda oratio per illam parenthesim divino apostolo affingatur, nemo non videt. Sed omissa illa parenthesi, et pronomine *ego* ver. 14. de homine intellecto, qui significabatur eodem pronomine ver. 13.

et præcedentibus, (quod fieri debere nos contendimus,) sermo apostoli clarus est et perspicuus, sibique consentaneus, ut nihil supra. Si autem causetur D. Tullius, inconcinnam istam paraphrasim sibi injuria a nobis tribui, ipsum obnixe rogamus, ut aliam proferat, quæ neque verbis et scopo apostoli, neque hypothesi suæ repugnet: quod si fecerit, herbam illico porrigemus.

13. Sed instat D. Tullius[k]: "Cur autem," inquit, "amicus Harmonista transitum talem ab unò statu "ad alterum rem adeo absurdam pronuntiaret, non "video, ni seipsum ejusdem absurdi damnare velit, "qui partem priorem istius capitis comm. 25. ad "Paulum regenitum accommodat, quod æque absur-"dum." Respondeo: Dico quidem apostolum Paulum, postquam versibus præcedentibus miserrimum hominis statum, sub lege constituti et evangelii gratia destituti, fuse descripserat, tandem initio ver. 25. (brevi parenthesi inserta) gratiam Dei per Christum celebrare, qua sola a statu illo deplorando tum ipse liberatus fuerit, tum aliis liberationis via et facta fuerit et patefacta; deinde ad institutum suum redire. An hæc parenthesis mea (neque mea tamen, quippe quæ ab antiquioribus doctoribus miro consensu apostolo tribuatur) æque absurda sit atque ista D. Tullii paraphrasis, judicent cordati omnes. Sed hac de re plura dicemus in sequentibus.

14. Pergit D. Tullius[l]: "Quam," inquit, "repe-"riet cohærentiam in versu proxime sequenti viii. "1. *Nulla igitur est condemnatio iis, qui sunt in* "*Christo Jesu?* cum secundum ipsum nulla talium "occurrit mentio in toto capite præcedente, nisi "tantum in brevi ista particula commatis postremi,

[k] Dissert. p. 12. [l] Dissert. p. 13.

" *Ago gratias Deo*, &c. Cum autem nobis objece-
" rit particulam suam causativam γὰρ, quid faciet
" istis viii. 1. Ἄρα νῦν, *Nulla nunc igitur condemna-*
" *tio? Nunc igitur!* cur quæso? unde hoc infer-
" tur?" &c. Quas vero hic in sudo facit tenebras vir reverendus! Respice, lector, analysim nostram cap. vii. ad Romanos, Harm. Apost. Diss. Post. IX. 4, 5, 6. [p. 458.] ubi cohærentiam apostolici sermonis in toto capite septimo, simulque capitis octavi cum septimo clare explico. Summa ejus analysis hæc est; 1°. Versibus quatuor prioribus cap. vii. docet apostolus, Judæos, qui Christi fidem amplexi sunt, non amplius obligari vinculo legis per Mosem datæ; sed ab ea obligatione perinde liberos esse, ac mulier libera est a matrimonii vinculo, mortuo marito. 2°. Ut quale quantumque sit hoc beneficium intelligerent Judæi, docet Paulus ver. 5. quam plane miser sit eorum status, qui sub lege sunt; contra ver. 6. ostendit felicem eorum conditionem, qui a legis vinculo per Christum liberantur; ut aperte falsum sit, quod D. Tullius fidenter affirmat, juxta nostram interpretationem, nullam fieri regenitorum mentionem in 72
toto capite vii. nisi tantum in brevi ista particula commatis postremi. Nam fatemur, adeoque contendimus, de regenitis agere apostolum ab initio capitis usque ad ver. 7. 3°. Cum apostolus ver. 5. non contentus dicere, legem non valuisse ad pravos hominum affectus tollendos, rem in contrarium deduxisset suo more, affirmando non solum legem ad auferendas malas cupiditates non profuisse, sed et per accidens iis excitandis atque inflammandis inserviisse; ne hoc dictum Judæis odiosum videretur, iisque ansam præberet cavillandi, quasi doceret apostolus legem esse causam peccati, atque ob id malam, ideo ver. 7. ob-

jectionem hanc prudenter anticipat, et in sequentibus fuse refellit. 4°. In solutione hujus objectionis ver. 7. propositæ, et alterius ab ipsa natæ ver. 13. immoratur apostolus usque ad finem capitis septimi; quid hoc manifestius? 5°. Denique apostolus initio capitis 8. repetit ea quæ dixerat in versibus sex prioribus capitis septimi, (unde usque ad istud initium capitis viii. ad respondendum objectionibus manifestam digressionem fecerat,) nempe, tum vinculum legis Mosaicæ solutum esse, neminemque propter non observatas ejus cæremonias damnatum iri, qui viam illam vitæ spiritualis in evangelio præscriptam incedat ver. 1. tum omnes vere Christianos per evangelium ab isto peccati dominio esse liberatos, a quo ut liberarentur per legem Mosaicam, nulla erat vel spes, vel possibilitas ver. 2, 3, 4. et seqq. Hac analysi sermonis apostolici si clariorem noverit D. Tullius, utinam candidus impertiat; sin minus, ipsa mecum uti ne dedignetur. Interim ex his satis videt lector cordatus, quanta fuerit doctoris præcipitantia, qui suam de cohærentia sermonis Paulini disputationem hoc sarcasmo (tanquam triumphans et victum adversarium irridens) clauserit, "Videat nunc Har-"monista, quo ipsius præcipitantia se duxerit."

15. Sectione nona objectioni adversariorum occurro ad hunc modum[1]: "Quod ergo objici solet de "mutatione temporis in ver. 14. adeo leve est, ut "merito pudeat viros graves tali argumento pugnare. "Quid enim? quia apostolus a tempore præterito ad "præsens transiit, ideone statuendum erit, ipsum "etiam a proposito suo in materiam ab eo remotissi-"mam recessisse? quis nescit, hanc temporum mu-"tationem, vel in eodem orationis contextu, omni-

[1] Harm. Apost. p. 184. [p. 152.]

" bus fere scriptoribus satis familiarem esse? maxime " cum res, de qua agitur, eadem quæ erat adhuc " maneat." Ad hæc D. Tullius [m]; " Itane vero? " hem! an quenquam pudere debeat tempus præ- " sens a præterito separare, maxime ubi res ipsa " postulat?" Respondeo, minime certe. At propter solam temporis mutationem, sermonem gravissimo et divino apostolo affingere ab instituto ejus longe remotissimum, adeoque incongruum et absurdum, hoc, inquam, viros graves minime decet. Pergit D. Tullius; " Imo," inquit, " rationis ullam vel " umbram ostendat, cur Paulus a præterito ad præ- " sens delaberetur, ubi nihil prorsus ad institutum " fecit. Si enim de se irregenito sermonem dein- " ceps continuat, quid opus erat, ut tempus muta- " ret?" Respondeo: Plusquam rationis umbram aliquam ostendi, cur Paulus de eodem homine irregenito adhuc agens a præterito ad præsens delaberetur. Audi, lector, verba mea, non ut a D. Tullio, pro more suo, misere truncata et mutilata citantur, sed integra. " Quid," inquam [n], " quod ratio hujus mu- " tationis ex ipso contextu satis manifesta sit? apo- " stolus enim ver. 9. hominem hic repræsentatum con- " sideraverat in eo statu, quo erat priusquam legem " accepisset. Deinde in sequentibus usque ad ver. " 14. eventum ostendit, qui homini isti post accep- " tam legem contigit; quod scil. et majoris culpæ " reus et graviori pœnæ obnoxius per legem factus " fuerit. Hucusque igitur par erat, ut apostolus " præterito tempore uteretur. At ver. 14. causam " ostendit, cur ex lege aliud in homine consequatur, " quam id, quod per se lex propositum habet. Alia,

[m] Dissert. p. 14.

[n] Harm. Apost. p. 185. [p. 153.]

" inquit, est natura legis, alia hominum, qui sub lege " sunt, &c. Non autem conveniebat, ut apostolus " causam præsentem commonstrans in tempore lo- " queretur præterito, aut diceret, *Lex erat spiri-* " *tualis, sed ego eram carnalis;* quin dicendum " erat potius in præsenti, *Lex est spiritualis, sed* " *ego sum carnalis;* ut cuivis rem attendenti facile " liquebit." Quid ad hæc D. Tullius [n]? " Ita certe," inquit, " (quod priorem attinet sententiæ clausu- " lam,) non conveniebat Paulum nugatorie loqui, " cum lex non *erat* modo, sed semper *sit* spiritualis. " Nemo hominum, nisi nugator, dicet, Ego *eram* " homo; satis tamen conveniebat Paulum dicere, " Ego *sum* carnalis; quia πῶς et aliquo sensu talis " semper extitit, de quo statim." Itaque fatetur D. Tullius, rationem esse evidentem, cur Paulus de legis natura agens tempore uteretur præsenti, imo ipsum non potuisse nisi nugatorie aliter loqui. In responsione vero de posteriori sententiæ clausula, quam misere (quod pace ejus dixerim) nugatur ipse! Scilicet non hic quæritur, quo sensu Paulus perso-
73 nam ibi descriptam dixerit *carnalem;* (ea de re postea agitur;) sed cur apostolus in utraque clausula tempus mutaverit, et in *præsenti* nunc loquatur. Rationem satis evidentem hanc afferimus, quia non conveniebat, ut apostolus causam præsentem commonstrans tempore uteretur præterito; quin omnino oportebat, ut in præsenti loqueretur. Ob hanc solam rationem contendimus, Paulum dixisse, non, Lex *erat*, sed *est* spiritualis, et ob eandem rationem, non, Ego *eram*, sed *sum* carnalis, et similiter in sequentibus. Ad hanc rationem enervandam quid attulit D. Tullius? οὐδὲ γρύ.

[n] Pag. 14. 15.

16. Ejusdem capitis sectione 10. altero argumento eorum sententiam convello, qui caput vii. ad Rom. a ver. 14. exponunt de ipso Paulo, eoque regenito; quod nempe ista sententia sermonem affingat apostolo prorsus contrarium ac repugnantem. Hanc generalem rationem multis instantiis illustro et confirmo, quarum prima hæc est: "De homine hic de-"scripto dicitur, *Ego sum carnalis*, ver. 14. At "de regenito dicitur, quod *non secundum car-*"*nem ambulet, sed secundum spiritum*, viii. 1." Ad hoc ita respondet D. Tullius: "Quasi vero," inquit, "*carnalem esse*, (sive carnem habere, sensu "apostolico,) et *secundum carnem ambulare*, idem "sonarent, quæ δὶς διὰ πασῶν dissonant. Iterum "τὸ ἐν ἀρχῇ. Apostolus secundum carnem minime "ambulavit; vere tamen dixit, *Ego sum carna-*"*lis*. Ostendam quomodo, adhibita distinctione "necessaria, eaque satis perspicua. Carnalis enim "dicitur aut interpretatione legis, aut evangelii. "Priore modo etiam sanctissimus in terra erit car-"nalis, quia quantacunque polleat sanctitatis gratia, "minime assurgit ad spiritualitatem (ut ita loquar) "legis, quæ peccatum omne procul abigit, et *car-*"*nem* pronuntiat." Quibus regero 1°. Differunt quidem *carnalem esse*, et *secundum carnem ambulare*; sed ita tantum, ut illud habitum carnalitatis (ut sic dicam) significet, hoc vero actiones et facta carnalia magis respiciat. Quisquis autem carnalis est, is secundum carnem ambulat, et vice versa. 2°. Facile est doctori distinctiunculas pro libitu suo cudere, quæ sibi perspicuæ videantur, et revera ipsi necessariæ sint ad hypothesim suam tuendam. Sed nos phrases Scripturæ ex Scripturis, non ad ipsius arbitrium et usum, exponendas contendimus; pro-

inde quærimus, ubi in S. literis homo vere pius, nedum sanctissimus, qualis sane Paulus erat, *carnalis*, nempe respectu affectuum, appelletur? Carnales quidem dicuntur ab ipso Paulo Corinthiorum plerique ratione imperfectioris scientiæ, et quod rudes fuerint in cognitione mysteriorum evangelii, 1 Cor. iii. 1. (quæ significatio ab hac quæstione aliena est,) plerique etiam ob carnales affectus in ipsis prædominantes; ut sane semper fuere, eruntque semper, sub ipsa lege spiritus vitæ, nimium multi carni servientes. Tales omnino videntur fuisse ex Corinthiis illi, qui ab apostolo capitis citati ver. 3. reprehenduntur: *Cum enim*, inquit, *sint inter vos æmulatio, et contentio, et schismata, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis?* Ἔρεις, ζήλους et διχοστασίας (ipsa vocabula, quibus hic utitur) alibi numerat apostolus inter opera carnis, quæ hominem certo excludunt a regno cœlorum, Gal. v. 20; itaque probatio hoc in loco est ab effectis. Nam cum sint carnis fructus æmulatio, contentio, schisma, ubicunque spectantur, certum est, radicem illic vigere. Regnabant hæc mala apud Corinthios plerosque; hinc apostolus convincit, eos esse carnales. Fuere etiam inter Corinthios, qui ob alia carnis opera meritissimo jure carnales dici poterant: utpote qui ebrietati, (idque in sacra synaxi) 1 Cor. xi. 21. et scortationi aliisque nefandis immunditiis, 2 Cor. xii. 20, 21. impense addicti fuerint. Verum demus, a Paulo Corinthios quosdam vere pios, sed in gradu pietatis infimo constitutos, carnales ratione affectuum dictos fuisse; adhuc tamen locum Scripturæ quærimus, ubi vox *carnalis* eo sensu accipitur, quo ipsi Paulo eximiæ sanctitatis viro (qui Corinthios eo nomine acriter reprehenderit, quod carnales fuerint) conveniat. Contendit quidem

D. Tullius, in hoc loco, quo de agitur, vocabulum eo sensu accipiendum, ex ipso textu liquere. Nam ex istis apostoli verbis, *Lex est spiritualis, ego autem carnalis*, ita argumentatur: " Carnalitas ista, quam " ibi loquitur, palam opponitur spiritualitati, sive (ut " Latinius dicam) perfectioni legis. Et quotusquis- " que, obsecro, ab ista carnalitate, dum in terris de- " git, immunem se profiteri audeat? cum legem il- " lam, sua puritate usque adeo tremendam, intue- " tur, quis cum sanctissimo apostolo non statim ex- " clamabit, *Ego sum carnalis?*" Verum hic iterum D. Tullius, plane pro libitu suo, nullius textus S. Scripturæ, nullius veteris ecclesiastici scriptoris authoritate fretus, novam interpretationem voci πνευματικὸς tribuit, ut vocabulo σαρκικὸς sensum, nullo itidem exemplo fultum, affingat. Quis enim unquam legerit vocem illam ab idoneo aliquo authore eo sensu usurpatam, quo legis ἀκρίβειαν, hoc est, *rigorem* significet? lex sine dubio hic dicitur πνευματικὴ, *spiritualis*, quod spiritualem vivendi rationem præscribat, sive quod postulet, ut secundum Spiritum ambulemus, carnem vero ejusque desideria et affectus 74
mortificemus et crucifigamus, ut Scripturam Scripturæ phrasibus exponam: unde et opponitur lex spiritualis homini carnali, i. e. homini carnis affectibus dedito. Quæ oppositio inter hominem carnalem et legem spiritualem mox a Paulo clarius explicatur viii. 7. his verbis: *Quoniam studium carnis inimicitia est cum Deo; legi enim Dei non subjicitur, neque subjici quidem potest.* Nemo non videt, loca esse plane gemina; ut enim hic φρόνημα σαρκὸς, *studium carnis*, sic in loco, de quo quæritur, *homo carnalis*, ob carnis studium ita appellatus, omnino opponitur legi Dei. Atque ut exactam locorum

convenientiam perspicias, sicut quod dicitur Rom. viii. 7. nempe, *studium carnis inimicitiam esse cum Deo, neque legi Dei subjici posse*, rationis loco additum est ei, quod præcesserat ver. 6. nempe, *studium carnis mortem esse;* ita prorsus verba illa Rom. vii. 14. *Lex est spiritualis, ego carnalis sum*, annectuntur versui 13. ut ratio ejus, quod ibi dictum fuerat, nempe, *Bonam legem mortem factam fuisse*, sive *mortem per peccatum effecisse*. Utrobique sensus apostoli manifestus idem est: Nempe, magnam partem hominum mortem lege intentatam incurrere non legis culpa, sed vitio suo, ideo scil. quia carnales sint, atque ejusmodi ingenii, quod legi spirituali plane repugnet, ipsique subjici omnino nequeat. Quid his clarius? itaque, ex ipsa oppositione inter legem spiritualem et hominem carnalem argumentum hoc contra adversarios ἀκατάλυτον formamus: Homo, de quo agit apostolus ver. 14. cap. vii. ad Rom. ideo *carnalis* dicitur, quod ejusmodi ingenii sit, quod repugnet plane spirituali illi vivendi rationi, quam lex præscribit, sive quod legi Dei, talem vivendi rationem præscribenti, subjici nequeat; unde et mortem sibi conscivisse dicitur: sed hæc in hominem regenitum, seu vere pium neutiquam competunt; ergo in commate isto non agitur de homine regenito, seu vere pio.

17. In eadem sectione, ex eodem ver. 14. ita argumentor: Homo ibi descriptus dicitur *peccato venundatus*, ducta metaphora ab iis, qui venditione toti traduntur in Domini alicujus imperium et potestatem, et phrasi plane eadem, quæ in Scripturis usurpatur de Achabo regum et mortalium pessimo, 1 Reg. xxi. 20. ubi LXX interpretes habent, ἐπράθη ποιῆσαι τὸ πονηρόν. At de regenito affirmatur, quod *liberatus a peccato servus factus sit justitiæ*, Rom.

vi. 18. Quid ad hæc D. Tullius? Summa ejus responsionis huc redit[o]: "Distinguendum omnino esse "inter servum voluntarium et coactum; aliud esse "peccato vendi, aliud se vendere." Miserrimum sane κρησφύγετον. Quasi scil. quisquam peccati servus fieri posset, voluntate sua renitente. Certe ut nullum peccatum nisi voluntarium, ita nemo peccati verna, nisi qui talis voluntario fiat: nemo peccato venditus, qui se non vendidit. Pulchre rem explicat Damascenus, de hoc loco disserens, lib. IV. Orthod. Fid. cap. 22.[p] Ἡ προσβολὴ δὲ τοῦ πονηροῦ, τουτέστιν ὁ νόμος τῆς ἁμαρτίας, ἐπιβαίνων τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ἡμῶν, δι' αὐτῆς ἡμῖν προσβάλλει. ἅπαξ γὰρ παραβάντες ἑκουσίως τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν προσβολὴν τοῦ πονηροῦ παραδεξάμενοι, ἐδώκαμεν αὐτῇ εἴσοδον, πραθέντες ὑφ' ἑαυτῶν τῇ ἁμαρτίᾳ· ὅθεν ἑτοίμως ἄγεται τὸ σῶμα ἡμῶν πρὸς αὐτήν· i. e. "Suggestio maligni, hoc est, lex peccati, adve-"niens membris carnis nostræ, se per hanc nobis "immittit. Nam semel transgredientes voluntarie "legem Dei, et suggestionem maligni admittentes, "dedimus illi ingressum, venundati a nobis ipsis "peccato: unde prompte ducitur corpus nostrum "ad illud." Quibus gemina sunt, quæ habet Basilius, Moral. Reg. 23.[q] Ὅτι ὁ ἄκων ἑλκόμενος ὑπὸ ἁμαρτίας ὀφείλει γνωρίζειν ἑαυτὸν ὑφ' ἑτέρας προενηναρχούσης κρατούμενον ἁμαρτίας, ᾗ ἑκὼν δουλεύων ἄγεται λοιπὸν ὑπ' αὐτῆς καὶ ἐφ' ἃ μὴ θέλει· i. e. "Quod qui præter animi sui vo-"luntatem trahitur ad peccatum, is intelligere de-"bet, se ab alio, a se prius commisso, peccato con-"strictum teneri: cui ultro inserviens de cætero "ducitur ab ipso etiam ad ea, quæ minime vult." Ad regulam probandam ἀμέσως affert Basilius verba

[o] Dissert. p. 16. [p] [Vol. I. p. 292.]

[q] Tom. II. p. 433. edit. Paris. 1637. [vol. II. p. 255.]

apostoli Rom. vii. *Scimus enim, quod lex spiritualis est; ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato,* &c. Itaque frustra est D. Tullius, cum de discrepantia inter 70 senes et textum Hebræum in loco 1 Reg. xxi. 20. nobis tradendo tam serio monet lectorem, meque loci ejusdem haud bona fide citati arguit his verbis[r]: "Locum hunc a Dissertatore huc "trahi (licet a paucis quoque aliis) mirum est. Nam "etsi 70 senes ita verterant, ἐπράθη *venditus est*, "qui fontem tamen Hebraicum inspexerit, התמכר, "videbit cum nostra versione Anglicana consentire, "*He sold himself;* quod a viro veritatis studioso "minime clam prætereundum erat; hoc enim sapit "umbratilis magis victoriæ, quam divinæ veritatis "curam." Equidem utcunque Harmonistam juvenem contempserit, putarim tamen, versionem 70 senum, duobus præsertim ad numerum additis, (qui certe fontem Hebraicum non indiligenter inspexerunt,) apud ipsum aliquid momenti habiturum. Sed quantus hic clamor de re quantula, imo nihili! scil. *peccato vendi* et *se vendere* (ut diximus) eodem re-
75 cidit. Verum si D. Tullius postulaverit a nobis locum, ubi *venditus peccato* (phrasi passive accepta) nostro sensu usurpetur, adeat, si lubet, 1 Maccab. i. 15. ubi author de sceleratissimis quibusdam Judæorum sic loquitur, "Et facientes sibi ipsis præ"putia abscesserunt a fœdere sancto, et conjuncti "gentibus *venditi fuerunt ad faciendum malum.*" Nihil refert, quod liber sit apocryphus; cum in quæstione de genuino sensu phraseos apud Hebræos usurpatæ, quin author Hebræus, Hebraice (Hieronymo teste) scribens, antiquus, in ecclesia Christiana veteri magno in pretio habitus, imo a veterum mul-

[r] [Pag. 16.]

tis in ipso Scripturæ canone repositus, pro judice competenti haberi debeat, nemo sanus negaverit. Ex hoc autem loco coll. 1 Reg. xxi. 20. apparet, veteres Judæos phrasi illa, *peccato venditum esse*, sive *peccato se vendere*, tanquam proverbiali locutione, profligatissimum peccatorem designare solitos fuisse. Quis itaque credat, (nisi qui facile credat, quicquid voluerit,) apostolum Paulum Judæum, et Judaico more ubique loquentem, in sermone ad Judæos directo ver. 1. phrasi eo sensu usum fuisse, quo homini regenito et vere pio, adeoque sanctissimo competeret? Certe hic merito reponuntur D. Tullio ipsius verba[s]: "Scrutemur Scripturas, et caveamus, "ne rebelles inveniamur adversus lucem."

18. Vides, lector, quam invicta argumenta ex hujus capitis ver. 14. ad nostram sententiam confirmandam adduximus. Istis autem illud pro coronide adjiciam; Ipsum Calvinum, et post ipsum, Bezam, aliosque multos inter reformatos theologos, qui Calvinum secuti sunt, quanquam de interpretatione versuum sequentium cum D. Tullio consentiant, tamen rei ipsius evidentia convictos fateri, totum comma 14. de homine non regenerato exponendum esse: ac proinde sermonem apostoli de se regenito a ver. 15. incipere. Sic enim Calvinus ad locum, "Nunc," inquit, "propius committere inter se legem et hominis "naturam incipit, ut clarius intelligatur, unde mor-"tis vitium emergat. Deinde exemplum proponit "hominis regenerati." Et mox, "Nudam naturæ et "legis comparationem proponit: quum nullum sit "in rebus humanis dissidium majus, quam spiritus "et carnis. Lex spiritualis est; homo carnalis. Quæ "igitur convenientia naturæ hominis cum lege?

[s] Dissert. p. 30.

" nempe, quæ luci cum tenebris." Et rursus, " Caro " vocantur homines, quales nascuntur, et quamdiu " suum ingenium retinent: quia ut vitiosi sunt, ita " nihil sapiunt vel spirant, nisi crassum et terrestre." Denique verba illa, *venditus sub peccato*, sic exponit, " Hac," inquit, " particula declarat, quid valeat " per se caro. Natura enim non minus servus est " peccati homo, quam empta mancipia, quibus heri, " non secus ac bobus vel asinis, pro libidine abutun- " tur, &c. Coactionem semper excipio: sponte enim " peccamus, quia peccatum non esset nisi voluntа- " rium. Quare hæc similitudo non coactam (ut lo- " quuntur) astrictionem sonat, sed voluntarium obse- " quium." Quid contra doctoris lepidam distinctionem, inter servum peccati voluntarium et coactum, expressius dici potuit? Ad comma vero 15. ita scribit idem Calvinus; " Nunc descendit ad exemplum " magis particulare hominis jam regenerati," &c. Similiter Beza in notis brevioribus ad locum, " Causa " hujus rei hæc est, quod lex cœlestem puritatem " flagitet; homines autem, quales nascuntur, sint " corruptionis mancipia, cui sponte serviunt." Idem ad com. 15. ita scribit: " A versu 7. usque ad hunc " 15. legis usum docuit in non regeneratis." Ad eundem modum (ut alios taceam, qui Calvinum secuti sunt) Aretius locum interpretatus est; qui et verba illa apostoli, *venditus sub peccato*, exponit per *illius plenum mancipium*. Certe autem ob easdem rationes, quibus illi moti fuerunt, ut ver. 14. de homine non regenerato interpretarentur, debuerant etiam sequentia ad eundem hominis statum referre. Nimirum cogebantur fateri, apostolum in ver. 14. de homine non renato agere, 1°. quod verba commatis illius annectantur versui 13. et causam ejus, quod

ibi dictum est, manifeste contineant; ibi vero apostolum de homine non regenerato agere palam sit. 2°. Quod phrases istæ, *carnalem esse*, et *peccato venundatum*, juxta usum Scripturæ, ad hominem regenitum neutiquam accommodari possint. Jam, inquam, quomodo non viderunt, iisdem argumentis omnino evinci, etiam sequentia de homine non regenerato exponi debere? Nam primum verba ver. 15. manifeste connectuntur per eandem rationalem particulam γὰρ cum ver. 14. Deinde phrases istæ, quæ de homine in sequentibus descripto usurpantur, nempe quod *carne legi peccati serviat*, ver. 25. quod *legi peccati captivus ducatur*, ver. 23. nonne idem sonant, quod *carnalem esse*, et *peccato venundatum*? Illud præterea addendum, argumentum D. Tullii, ad sententiam suam confirmandam a mutatione temporis a præterito in præsens ductum, quod ille tanti facit, ut ausit pronuntiare[t], " Adver-
" sarios ipsum suo pondere non premere solum, sed
" opprimere," etiam judicio Calvini, Bezæ, et aliorum reformatorum theologorum, nullius esse ponde- 76
ris. Nam illa temporis mutatio primum fit in ver. 14. quem tamen theologi illi de homine non renato omnino exponendum contendunt.

19. Sectione duodecima argumenta pro contraria sententia, a Paræo in explicatione capitis vii. ad Rom. sedulo collecta, propono discutienda[u]. Eorum hoc primum est, " Manifestum est," inquit, " de se,
" non de alio loqui apostolum, quia continuat quere-
" lam de se in prima persona per totos duodecim
" versus, *Ego sum carnalis*," &c. Respondeo: Neminem, nisi qui in Paulinis Epistolis plane hospes sit, nescire, hunc μετασχηματισμὸν, quo in sua per-

[t] Dissert. p. 14. [u] Harm. Apost. p. 187. [p. 155.]

sona, quæ ad alios pertinent, exprimere gaudet, esse figuram apostolo satis familiarem. Atque ad illud probandum cito loca, 1 Cor. iv. 3, 4. coll. ver. 6. Rom. iii. 7. 1 Cor. vi. 12, 15. et x. 23, 29, 30. Gal. ii. 18. Quid hic D. Tullius? rhetoricationibus quibusdam, pro more suo, præmissis, ita tandem rem ipsam aggredi videri voluit, " Perpendat vero," inquit [u], " lector, et memoria teneat, quam in se susce-
" pit provinciam, *Paulum scil. aliis locis de se in*
" *prima persona loqui, quæ multum abest ut viro*
" *sancto conveniant.* Hoc illi onus incumbit. Con-
" sulamus itaque loca, et vel lippi videant quam
" belle respondeant." Sed nescio unde id jus in Harmonistam habet D. Tullius, ut onera ipsi pro libitu suo imponat. Nam ubi, quæso, apud Harmonistam ista reperiuntur, (quæ tamen, ut ipsissima ejus verba, distincto charactere designat D. Tullius,) " Paulum aliis locis de se in prima persona loqui,
" quæ multum abest ut viro sancto conveniant?" Verba mea, ut vides, hæc sunt: " Μετασχηματισμὸν,
" quo in sua persona, quæ ad alios pertinent, expri-
" mere gaudet, esse figuram apostolo satis familia-
" rem." Nonne vero hoc probant loca a me citata? Certe, vel ipso D. Tullio fatente. Interim certissimum est, in uno saltem locorum allatorum, de se Paulum in prima persona loqui, quæ multum abest ut viro sancto conveniant. Sic enim loquitur Rom. iii. 7. *Si enim veritas Dei in meo mendacio abundavit in gloriam ipsius, quid adhuc et ego tanquam peccator judicor?* Mendacium vocat *infidelitatem*, sive incredulitatem Judæorum, de qua locutus fuerat, ver. 3; dixit autem *mendacium*, ut recte notat Estius, propter antithesim cum *veritate* Dei.

[u] Dissert. p. 18.

Abundare in gloria, est *clariorem fieri*. Sensus totius versus est, Si veritas Dei, per meam, qui infidelis Judæus sum, incredulitatem clarior et illustrior facta est, (nempe in vocatione gentium,) quo jure mea ista infidelitas a Deo punietur? Itaque apostolus (ut in cap. vii. ad Rom. ita) hic Judæorum personam sustinet, et de se in prima persona loquitur, quod multum abest ut viro sancto conveniat. Quippe loquitur in sua persona de infidelitate Judæorum, a qua tamen ipse longissime abfuit. Sed D. Tullius, ad scopum et contextum loci minime attendens, sensisse videtur, vocem *mendacium* hic proprie et stricte sumi pro ejus, quod falsum est, deliberata enuntiatione, et Pauli adversarios ejuscemodi mendacii ipsum falso accusasse. Merum somnium.

20. Proxima sectione[x], ad id, quod urget Paræus, " Reperiri quidem in Scripturis personarum enalla-
" gen; sed eam quovis loco ex textu facile liquere,
" hic vero nullo modo liquere," his verbis respondeo,
" Imo vero, inquam ego, si ullo in loco liquet, certe
" hic liquido liquet. Ut enim taceam allata jam ar-
" gumenta, quæ hanc figuram plane neeessario postu-
" lant; cum apostolus satisfacere vellet isti objec-
" tioni, legem esse causam peccati, atque respon-
" dere, tantum abesse ut peccati causa sit, ut ea
" sola peccati naturam accurate solideque demon-
" stret; ait se, *absque lege esset, quid sit concupis-*
" *centia nunquam fuisse cogniturum*, et *olim cum*
" *esset χωρὶς νόμου, sine lege, eam a se minime fuisse*
" *cognitam*, ver. 9; equidem illud, *esse χωρὶς νόμου*,
" in apostoli scriptis gentilium statum et conditio-
" nem significat, vel eorum, qui lege scripta carent,
" ut opponitur eorum conditioni, qui vivunt sub

[x] Harm. Apost. p. 188. [p. 156.]

" œconomia legali. Vivere enim χωρὶς νόμου, et ἀνόμως " vel ἄνομον idem significant; vide Rom. ii. 12. 1 Cor. " ix. 20, 21. Nunquam autem certe apostolus eo " modo sine lege fuit; siquidem Judæus erat ge- " nere, a teneris unguiculis Gamalielis discipulus, " qui legis doctrinam una cum lacte suxerat. Ne- " cesse est igitur, ut statuamus, apostolum in sua " persona voluisse repræsentare statum Judæorum; " primo quales fuerint χωρὶς νόμου, *ante legem latam;* " deinde quales facti sint ἐλθούσης τῆς ἐντολῆς, *post-* " *quam lex data esset.* Quod si sermonem ab hac " personarum enallage auspicatus est, quæ ratio nos " eo inducat, ut credamus eum ab illa destitisse in " versibus sequentibus?" Integrum attuli paragraphum, quo lector clarius perspiceret, quam manifeste hic tergiversetur D. Tullius. Quid enim ille ad hæc respondet? " Locus," inquit[x], " fateor, sub- " obscurus, (in qualibus ludere solent curiosorum in- " genia,) et suo per me sensu abundet unusquisque, " modo ne trahatur ad excludendum Pauli de se " sermonem; nulla enim hoc postulat necessitas." Quod tantundem est, ac si dixisset, Fateor quidem me nihil certi habere, quod ad hoc argumentum re-
77 spondeam; sed nunquam fatebor tamen, Paulum in hoc capite de se non loqui. Vere dixit vir optimus, *Nulla tam misera, tam addicta servitus est, quam* δουλεύοντος τῇ ὑποθέσει. Sed loci obscuritatem obtendit D. Tullius; nimirum ut in tenebris, quas ipse offudit, elabatur. Equidem ipse sol meridianus illi obscurus est, qui oculos claudit ac videre nolit; alioqui nescio, quid in hoc loco obscurum sit. An obscurum est, quid Paulo sit *esse* χωρὶς νόμου, *sine lege?* Constanter apud ipsum phrasi illa significatur eorum

[x] Dissert. p. 19.

status, qui lege scripta carent, ut ex locis allegatis patet. Nunquid obscurum est, utrumne ipse Paulus scripta unquam lege caruerit? minime gentium; nam sub lege natus fuit, et una cum lacte legis doctrinam (ut diximus) suxerat. Quid vero ex his tam manifestis sequitur? nempe, apostolum hoc in loco de se non loqui, sed alienam personam sustinere; ὅπερ ἔδει δεῖξαι. Verum mox animum recipit D. Tullius, et loci subobscuri explicationem aggredi audet his verbis; " Ego quidem (bona cum doctio-
" rum venia) ad eorum sententiam accedo, qui non
" de lege simpliciter, sed κατά τι, i. e. de lege apud
" irregeniti conscientiam minime efficaci, nec sensu,
" quo debuit, intimo et spirituali intellecta; hoc
" enim æquivalenter idem est, ac non esse legem;
" non quod nulla sit formaliter, sed quod vim suam,
" quasi revera non esset, haud exerceat." Ut crassissimum in his verbis solœcismum (ex nimia, ut puto, festinatione ortum) præteream, certe candorem doctoris omnino desideraverim. Ipsissimum hic Paræi responsum affert, quod nescire non poterat irrefragabilibus a me argumentis refutatum esse Harm. Apost. Diss. Post. IX. 14; [p. 157.] lege paragraphum, quisquis veritati studes, et penes te esto judicium. Itaque ipse D. Tullius, huic interpretationi diffidens, rursus monet lectorem, ut illud argumentum nostrum susque deque habeat, atque hanc conclusionem, Paulum etiam hic de se loqui, mordicus teneat. Sic enim responsum suum claudit; " Certe (præsens
" quod attinet institutum) de loci sententia non
" magnopere laborandum videtur, modo, uti dixi-
" mus, Paulum de se loqui inconcussum tueamur."
Contra adversarium vero, in hypothesim suam ita

quasi juratum, quorsum attinet argumentis pugnare? fruatur judicio suo.

21. Ad ea, quæ sectione 15. et 16.[x] contra Paræum disserui de phrasibus ab apostolo usurpatis, nempe, *velle bonum*, et *nolle malum*, tam nullius momenti sunt quæ respondet D. Tullius, ut vix operæ pretium sit istis immorari. Judicem rursus appello cordatum lectorem, qui nostra cum iis, quæ hic ab ipso reponuntur, conferre non gravabitur; itaque ista leviter perstrinxisse sufficiat. 1°. Negat[y] D. Tullius voluntatem, quamvis absolutam, vehementem et constantem, necessario secum trahere actionem; imo illud quotidiana refutari experientia dicit. Post tot paradoxa theologica, quale hic habemus portentum philosophicum! si enim actiones respiciamus, quæ sunt ἐφ' ἡμῖν, (de quibus solis quæstionem moveri sanus quisque videt; siquidem in iis, quæ non sunt nostra in potestate, non præstitisse quod volumus, in vitio non ponitur,) nulla est in universa philosophia hac propositione certior: "Voluntas absoluta et constans necessario secum "trahit actionem." Quippe voluntas totius hominis vires regit; proinde quicquid facere possumus, et volumus voluntate absoluta et constanti, id omnino necessario facimus. Quod de Petro subjicit, vanum est. Petrus cum Christum negaret, non voluit voluntate absoluta Dominum non negare; certe enim tum neutiquam negasset; sed ea de re mox plura. 2°. Ab eo, quod dixeram, volitionem boni, quam Paulus tribuit homini in vii. ad Rom. descripto, non certum animi decretum ac propositum significare, sed tantum velleitatem quandam, sive leve et evani-

[x] Harm. Apost. p. 191. et seqq. [p. 159.] [y] Dissert. p. 20.

dum boni desiderium, quale in nimium multis, qui boni non sunt, reperiri solet, dissentire se profitetur D. Tullius[z]. Esto: atqui illud ratione satis evidenti ibidem confirmo, quod scil. apostolus homini a se descripto ita volitionem boni tribuit, ut ipsi facultatem τοῦ κατεργάζεσθαι, *operandi* bonum omnino detrahat ver. 15, 18. Quo posteriori in loco notavi antithesim in verbis apostoli, *Velle quidem mihi* παράκειται, *adjacet; quomodo autem bonum faciam* οὐκ εὑρίσκω, *non invenio;* q. d. Mihi, legis cognitione imbuto, et de justa ejus obligatione persuaso, in proclivi quidem est velle bonum illud quod lex præscribit; at facultas id ipsum faciendi ita longe a me abest, ut, quo pacto illud perficiam, plane non inveniam; lege scil. peccati in carne, cujus sub imperio sum, me perpetuo in contrarium abripiente, ver. 21. Hoccine appellaveris bonum faciendi certum propositum ac decretum? nunquid talis boni volitio pro hominis regeniti nota characteristica habenda est? Hæc revera est responsio nostra ad Paræum, cui frustra expectamus dum solidi quicquam D. Tullius reponat. 3°. Mira plane sunt, quæ apud D. Tullium continuo sequuntur; "Quod," inquit[a], "ait, *velle* et *perficere* inter se opponi, non capio; "ni forte subordinata malit opponi; (hoc autem si "vult, nunquam sane perficiet;) sic enim sequeretur, "perfici opus bonum sine voluntate, cum tamen "voluntas sit omnis actionis moralis radix et prin- "cipium. *Velle* itaque et *perficere* non possunt "esse opposita;" et mox, "Si *velle* et *perficere* 78
"oppositis accensenda, neque Paulus ipse unquam "perficeret bonum; obstaret enim (quod mirum est) "ipsa perficiendi voluntas; cum oppositorum uno

[z] Dissert. p. 21, 22. [a] Pag. 22, 23.

" dato, tollatur alterum." Papæ! quomodo ex verbis meis (seu potius Amyraldi, ad quem in margine lectorem remitto) stupendas hasce consequentias elicere potuit? Verba hæc sunt; " Apostolus dis-
" crimen hic statuit inter duo illa, τὸ θέλειν et κατερ-
" γάζεσθαι καλὸν, *velle bonum*, et *bonum perficere*,
" ver. 18. Quum autem duo ista sic distinguuntur
" et opponuntur inter se, adeo ut facultatibus nostris
" attribuatur quidem τὸ *velle*, τὸ *perficere* haudqua-
" quam; *velle* significat inclinationem quandam ac
" propensionem duntaxat, non autem voluntatem
" definitam, vehementem, absolutam et constantem;
" talis enim certe voluntas actionem post se neces-
" sario trahit." Scilicet hoc unum dicimus, apostolum hæc duo τὸ *velle* et τὸ *perficere* bonum, *sic* inter se distinguere et opponere, ut illud quidem homini, quem describit, concedat, hoc vero ipsi prorsus detrahat; indeque omnino sequi contendimus, Paulo *velle* bonum esse *inefficaciter* bonum velle, sive ita bonum velle, ut ipsum non perficias. Hoc autem nihil clarius; jam quis cordatus, quis sanus hinc istam sententiam mihi tribuerit, *velle* bonum, et ipsum *perficere*, simpliciter et per se esse opposita, idque eo sensu, quo opposita a logicis dicuntur; ita nempe, ut qui vult bonum, propterea ipsum non perficiat; qui vero bonum perficit, nolens, sive, ut loquitur D. Tullius, sine voluntate illud perficiat? et tamen hæc ille absurda mihi affingit. Equidem cæca sit illa charitas, necesse est, quæ credat doctorem, dum ista scriberet, veritati et candori serio studuisse.

22. Ad ea, quæ ibidem de odio peccati adversus Paræum dissero, D. Tullius hæc reponit[b]. Primum

[b] Dissert. p. 24.

rejicit exemplum Medeæ, inter alia a me allatum, ut probem, aliquale odium peccati etiam in pessimis reperiri posse; " Constat enim," inquit, " mulier- " culam istam sceleribus suis maxime infamem fu- " isse; et quamvis levi aliquo conscientiæ singultu " per intervalla laborabat, (quod in flagitiosissimis " subinde reperitur,) in istam tamen, quam patravit, " immanitatem plenis quasi velis provectam, ex " Euripide et Seneca tragœdo notissimum." Constat, fateor; sed nonne etiam constat, istiusmodi plane hominem ab apostolo in hoc capite describi? certe; nam dicitur homo ille *peccato venundatus*, quæ phrasis non nisi de sceleratissimis peccatoribus in S. literis usurpari solet, uti supra ostensum est. Verum instat D. Tullius: " Hoc vero," inquit, " de " se inficiatur apostolus, (et merito,) cum negat se " esse, qui malum istud, quod minime vult, facit, " sed peccato in se habitanti tribuit, ver. 17, 20;" scilicet videtur V. R. sensisse, ista ver. 17, 20. ab apostolo in excusationem hominis, quem describit, dici. Sed in eo multum fallitur; nam Paulus de peccatoribus quibusvis, nedum de se excusando minime laborat; sed totus hic sermo ejus omnino pertinet ad justificationem ipsius legis, atque ad probandum, quod lex per se non sit causa peccati et mortis, sed justa, bona et sancta, uti patet ex scopo loci, et imprimis ex ver. 16. *Quod si id facio, quod nolo, consentio legi quod bona sit.* Sane autem validissimum est argumentum ad sanctitatem legis vindicandam, quod ipsimet mali homines, ejus cognitione instructi, ipsam cum transgrediantur, approbent tamen, ipsique obedire aliquatenus velint, conscientia etiam sua, ob peccata contra eam admissa, ipsos surdis verberibus flagellante, ut in Harmonia

observavi. Itaque sensus apostoli in ver. 17, 20. hic manifestus est; Cum homo carnalis, legis cognitione imbutus, contra legem peccat, non tam peccat ipse homo, h. e. mens hominis, (scil. mens cujusque est quisque,) quam τὸ θηριῶδες, (ut loquuntur stoici,) sive *brutum* in homine, peccato mancipatum, quæ *lex peccati in membris* dicitur ver. 23. Unde sequitur, judicio etiam pessimorum hominum, (qua homines proprie sunt, et judicio pollent,) legem Dei omnino justam, bonam et sanctam esse; quod demonstrandum susceperat apostolus.

23. Deinde apud D. Tullium hæc verba sequuntur[c]: " Unde parum movebunt cordatos istæ, quæ " sequuntur, ad populum phaleræ, ubi sic modu- " latur" (O quam facete dictum!) " Harmonista; " *Egregiam vero laudem, sic esse regeneratum,* " *ut malum odio habeamus, cum nulla nos pertur-* " *batio, nulla appetitus commotio ad id perpetran-* " *dum impellit; id vero, statim ac mali commit-* " *tendi occasio se obtulit, nosque ad id perpetran-* " *dum sollicitat aliqua cupiditas, ex animo dili-* " *gamus.* Totum descripsi, ne forte læsæ sententiæ " litem intenderet. Quam vero invidiosa et ἀσύ- " στατα omnia, utinam de integro expenderet." Age itaque, monente viro reverendo, omnia de integro expendamus. Interrogat primo D. Tullius: " Quæ " verba Paulina hominem probent ibi descriptum " taliter affectum?" Respondeo, id probant verba illa Paulina, quibus dicitur homo ibi descriptus, *cum peccatum odio habeat, peccatum tamen perpetrare, legi peccati in carne captivus duci, adeoque peccato venditus.* Hinc enim in Harmonia[d] ita ratiocinamur; " Nemo malum odit eo momento, quo id per-

[c] Dissert. p. 24, 25. [d] [Pag. 160.]

" petrat. Omne igitur istud odium, quo homo hic
" repræsentatus malum prosequebatur, spectat ad 79
" illud tempus, quo concupiscentia vel nondum in
" ipso objectorum præsentia commota erat, vel non-
" dum rationis repugnantiam superaverat. Post-
" quam concupiscentia prævaluit, prorsus necesse
" fuit, ut toto illo tempore, quo rationem subjectam
" tenuit, odium illud mali cessarit." Posthæc se-quuntur verba a D. Tullio citata; " Egregiam vero
" laudem, &c." Judicent vero eruditi, an hæc, tanquam ad populum phaleræ, doctoris risum et contemptum mereantur. Sed in mentem hic videtur D. Tullio venisse illud Quinctiliani rhetoris monitum; " Hucusque simulatio procedit, ut quæ di-
" cendo refutare non possumus, quasi fastidiendo
" calcemus." Mox carpit et vellicat ista verba mea, " Ex animo diligamus;" mirum vero syllogismum, quem hic mihi affingit, prætereo, quod (ut vere dicit ipse) " nulla sit talis dialecticæ contrectatio." Quod de Petro subjicit, considerationem meretur; " Cum Petrus," inquit, " ter abnegavit Dominum,
" an triste facinus ex animo dilexit?" Respondeo, Certe. Petrus, cum Christum abnegaret, ex animo dilexit triste facinus, non qua triste facinus erat, (nemo vel pessimus peccatum ut peccatum diligit,) sed ut medium, quam timebat mortem effugiendi, vitamque suam conservandi. Rem erudite explicat Bucerus in Enarratione capitis vii. Epistolæ ad Romanos[c], ubi post alia lectu digna, ita de Petro disserit; " Petrus cum perculsus metu ex appellatione
" mulieris negavit Christum Servatorem, duæ ver-
" sabantur in animo ejus sententiæ; *Fugiendum*
" *est periculum vitæ;* et, *Fugiendum est negare*

[c] Pag. 368. edit. Basil.

" *Christum*; in illo autem valebat sensus et cupi-
" ditas naturæ; in hoc sensus ac voluntas legis et
" Spiritus divini. Ubi ergo destituit eum vis Spi-
" ritus divini, prævaluit consideratio periculi instan-
" tis, et depulsa est consideratio negationis Christi;
" ruit ergo in negationem. Ad illam enim, *Fugi-*
" *endum est periculum vitæ*, assumpsit, *Negatione*
" *Jesu hoc instans modo periculum vitæ effugies*;
" conclusit itaque, *Ergo negandus Jesus est*; et
" negavit. Brevis quidem deliberatio fuit; metus
" enim violentior eam excludebat: qua tamen mens
" celeritate est, non potuit ei non occurrere et hæc;
" *Negare Christum, id est, Servatorem et Filium*
" *Dei, exitiosum est.* Si jam potuisset Petrus per-
" stare in consideratione, fugiendam esse negatio-
" nem Christi Servatoris, facile assumpsisset, *Hic*
" *Jesus Christus Servator tuus est*; indeque firm-
" atis præmissis etiam conclusisset, *Ergo Jesus*
" *hic meus Magister minime negandus est*; et sic
" in confessione ejus perstitisset. Et hic ergo fecit
" tam quod noluit, quam quod voluit; quod noluit,
" priusquam perculsus adeo metu impendentis peri-
" culi decidisset a consideratione hujus, quid sit
" negare Christum, et cum ea ipsi consideratio fuit
" restituta, aspiciente eum Domino; mox enim amа-
" rissime flevit; quod voluit, cum actu definiret,
" quid responderet mulierculæ; tum enim prævaluit
" illa, *Præsens periculum fugiendum est*, et sub
" hac assumptio, *Negatione Jesu illud effugies*;
" conclusit itaque, *Negandus ergo Jesus est*; et
" negavit eum." Nescio autem, quid sibi velit D.
Tullius, cum posthæc me tam serio reprehendit [c],
quod " de peccato inhabitante tam contemptim lo-

[c] [Pag. 25.]

" quar, ut apud me *aliqua* tantum *cupiditas* audiat." Loquor de actuali peccato, ab actuali concupiscentia per objecta commota et excitata; ubi dicendum mihi erat vel cupiditas indefinite, vel aliqua cupiditas, vel omnis cupiditas, vel nulla. Sed virum reverendum hanc tantam dicta mea omnia, etiam innocentissima, carpendi pruriginem ubique prodidisse, non possum non ex animo dolere.

24. Ad ea, quæ responderam Paræo objicienti, quod consentire legi Dei, et in ea delectari, sit renatorum proprium, nihil reponit D. Tullius, quod alicujus momenti sit, nisi quod litem mihi intendat de significatione vocis *συνήδομαι*· " Συνήδομαι," inquit[f], " Paulo dignius aliquid sonat, quam nudum *σύμφημι*, " neque voces istas ante Harmonistam probatus au- " thor Græcus confudit unquam." Verum ad hoc facilis responsio. Phrasis *συνήδεσθαι τῷ νόμῳ* est in Scripturis *ἅπαξ λεγόμενον*· apud profanos vero Scriptores nusquam, quod sciam, reperitur. Sed verbum *συνήδομαι*, cum aliis nominibus junctum, Græcis familiare est, et significat *una cum alio voluptate affici*, sive *gaudere*; ideoque a Latino interprete non male vertitur, (novo vocabulo ad vim vocis exprimendam efficto,) *condelector*. Itaque *συνήδεσθαι τῷ νόμῳ* (si proprietatem verbi *συνήδομαι* tenere volumus) necessario hic significat conjunctum gaudium, sive voluptatem legis et hominis qui sub lege est. Certe autem legi non nisi improprie tribuitur gaudium, sive voluptas. Quid ergo? lex dicitur iis gaudere ac delectari, quæ bona judicat, et facienda præscribit; homo vero legi condelectari, cum judicio legis consentit, hoc est, ea judicat bona et facienda, quæ lex ut bona et facienda ipsi commendat. Si *ἐφήδομαι τῷ*

[f] Dissert. p. 26.

νόμῳ dixisset apostolus, doctoris interpretationi magis favisset. Nulla itaque ratio est, quæ nos eo inducat ut credamus συνήδομαι τῷ νόμῳ, ver. 22. dignius aliquid significare, quam σύμφημι τῷ νόμῳ, ver. 16. Hinc
80 ipse Calvinus verba apostoli ver. 22. juxta nobiscum vertit, *consentio legi secundum interiorem hominem*. Sed non opus est, ut de significatione vocis συνήδομαι cum D. Tullio contentionis serram reciprocemus. Probavi et ratione, et disertis Scripturæ testimoniis, aliqualem in lege Dei delectationem etiam non renatis competere. Iis vero, qui dicunt, in locis istis Scripturæ non veram ac solidam in lege Dei delectationem intelligi, sed fluxam atque evanidam, hæc regessi [f]: "Cur non vident isti, eandem respon-
" sionem æque, imo multo magis, huic loco accom-
" modam esse? Certe enim homini hic repræsentato
" non firmam et constantem in lege Dei delectatio-
" nem tribuit Paulus, sed ejusmodi, quæ, cum offerant
" sese carnis illecebræ, ab iis adeo vincitur atque ab-
" sorbetur, ut miser homo tandem lege peccati, quæ
" est in membris, plane captivus abducatur, ver. 22,
" 23. Hujusmodi autem legi divinæ condelectationem
" homini irregenito quis invideat? quis tribuat re-
" genito?" Ad hæc totus silet D. Tullius.

25. Progreditur hinc D. Tullius ad ea, quæ disputavi adversus Paræum de *homine interiori*. "Quod," inquit [g], "de homine interiori et novo, tanquam
" adeo diversis, arguit, in eo magni nominis theo-
" logos sibi adversantes nescire non potest." Verum permirum videtur, nescivisse ipsum, multo plures, eosque majoris nominis theologos mecum hic consentire. Nam certum est, veteres pene omnes, et permultos theologos recentiores sensisse, per *interiorem*

[f] [Pag. 163.] [g] Dissert. p. 27.

hominem omnino significari *mentem* sive animam rationalem. Id fuse ostensum est a J. Arminio in Dissertatione sua de cap. vii. ad Rom. Imo ipse Estius, qui alioqui D. Tullii interpretationi astipulatur, hac ex parte nobiscum consentit. Sic enim ille in loc.[h] "*Interiorem hominem* interpretor *mentem*, "non autem hominem novum aut renovatum. Non "enim apostolo idem est homo interior et novus; ut "nec idem homo exterior et vetus. Nam et in "peccatoribus est interior homo, sed nondum reno- "vatus. In justis autem interior homo cum novo "homine coincidit." Ubi vult interpres eruditus, hoc quidem in loco interiorem hominem coincidere cum novo, ex hypothesi nempe sua, qua statuit agi hic de homine regenito, cujus interior homo sit per Spiritum Sanctum renovatus; sed fatetur tamen, *interiorem hominem* per se nihil aliud significare, quam *mentem*, ac proinde peccatoribus et justis æque competere. Itaque neutiquam cum D. Tullio et Paræo sensit Estius, ex eo quod personæ, in hoc capite descriptæ, interior homo tribuatur, firmum argumentum deduci posse ad probandum, agere hic apostolum de homine regenito. Cæterum validissimis quoque rationibus probavi, *interiorem hominem* hoc in loco idem esse, quod est *mens*, sive anima rationalis. Cur ad ista nihil respondet D. Tullius? in proclivi est causam conjicere. Sed quanquam vir reverendus nihil habuerit, quod ad nostra argumenta responderet, non defuit tamen ipsi objectio aliqualis, quam nostris opponeret. Sic enim pergit[l]: "Eum certe interiorem hominem (quicunque de- "mum fuerit) carni opponit apostolus et legi in "membris, ver. 18, 22, 23. Per carnem autem sæ-

[h] Pag. 66. et seq. [p. 102. ed. 1614.] [l] Dissert. p. 27, 28.

" pissime totam hominis naturam, qua depravatam " ex primo lapsu, intelligi in Scripturis, qui illas " serio et reverenter consulit, vix in dubium vocare " poterit." Respondeo: Per *carnem* non raro in Scripturis intelligi totam hominis naturam, qua ab Adamo derivatur, ultro fatemur. Sed in hac latiore significatione *caro* opponitur, non interiori homini, sed spiritui; ut in loco, cujus verba a D. Tullio citantur, nempe, Joan. iii. 6. *Quod genitum ex carne, caro est; et quod genitum ex Spiritu, spiritus est. Interior* autem *homo* ab apostolo hic opponitur *membris* suis, nempe corporeis, et affectibus, qui ex iis nascuntur. Nam verbis illis, *condelector*, sive *consentio legi Dei secundum interiorem hominem*, ver. 22. mox hæc subjicit apostolus ver. 23. *sed video legem aliam in membris meis.* Quid hic D. Tullius? " Frustra autem," inquit, " erit (Har- " monista,) si per *membra* hoc loco intelligat tantum " corporea; sic enim metonymice dicuntur cupidi- " tates quæcunque legi contrariæ, quarum veluti " corpus est peccatum originale, cum eis utatur quasi " corporis membrorumve ministerio." Sed frustra plane est hic D. Tullius; quanquam enim non diffiteamur, alibi ab apostolo totam peccandi consuetudinem *corpus*, et partes singulas *membra* dici; tamen omnino negamus, hoc in loco istiusmodi locutionem figuratam obtinere. Nam primum membra, de quibus hic loquitur, apostolus *sua* vocat, non peccati; ait enim, ἐν τοῖς μέλεσί μου. Deinde manifestissima est hic antithesis inter duplicem legem, et utriusque legis sedem. Legi Dei opponitur lex peccati; lex Dei collocatur in homine interiori, sive in mente hominis; unde et *lex mentis* appellatur: lex peccati in membris statuitur. Itaque membra hic non consti-

tuunt totum hominem depravatum, sed eam tantummodo hominis partem, quæ a mente ejus distinguitur, hoc est, corpus et affectus corporeos. Denique quisquis sensum apostoli cupit certo intelligere, et, quid ipsi sit *lex peccati in membris*, scire, adeat ille ver. 5. hujus capitis, et capitis vi. ver. 12, 13, 14. 81
Res tam manifesta est, ut hic iterum habeamus ipsum Estium nobis adstipulantem. Sic enim ille ad hujus capitis ver. 23. "Experior aliam legem in "membris meis, id est, in corpore meo et in toto "homine exteriore, qui durante hac vita non reno-"vatur, sed corrumpitur, 2 Cor. iv. 16; ideo autem "dicit, *in membris*, quia in membris quibusdam, "quæ pudor nominari vetat, maxime percipitur et "apparet rebellio, quam excitat lex ista peccati, de "qua sermo est." Quæ deinde subjicit D. Tullius contra Harmonistam, exponentem luctatores in hoc capite de appetitu sensitivo, et ratione sive intellectu cognitione legis imbuto, ea facile ex iis, quæ jam diximus, refelluntur; ut non opus sit istis lectorem morari.

26. Mira vero sunt, quæ responsioni meæ ad quintum Paræi argumentum, ex ver. 24, 25. desumptum, reponit D. Tullius[k]. Nam primum ridiculos, nescio quos, paralogismos mihi affingit: ut, "Qui ea facit, aut dicit, quæ homini plane regenito "possunt convenire, is pro irregenito habendus est: "ita descriptus Rom. vii. Ergo." Rursus: "Persona "a Paulo descripta ingemiscit de peccatis, &c. vir "aliquis irregenitus ingemiscit de peccatis: ergo ir-"regenitus aliquis est ea persona." Sed ubi habet Harmoniæ authorem tam inepte disputantem? inspice, lector, paragraphum libri mei[l], quem hic per-

[k] Dissert. p. 30. et seqq. [l] Harm. Apost. Diss. Post. IX. 19. [p. 166.]

stringit D. Tullius, et miraberis, unde vir tantæ gravitatis ansam arripere potuerit in re seria istos ludos faciendi. Sed hoc parum est. Mox dum Harmonistam ἀντιλογίας crassissimæ studet arguere, manifestæ falsitatis ipse convincitur. "Prætereundum "vero," inquit, "non est, quod ab Harmonista inge- "ritur, εὐχαριστίαν illam, ver. 25. homini irregenito "bene convenire: *Gratias ago Deo per Jesum* "*Christum*, &c. Sed paulo post corrigit sententiam "cum mira sua (nec sua tamen) παρεθήκῃ ad Pau- "lum regenitum transferenda." Nam ubi, quæso, dixit Harmonista, εὐχαριστίαν in ver. 25. homini irregenito bene convenire? en, lector, verba mea! "Apo- "stolus ver. 24. addit exclamationem, sive ταλαιπωρὸν "homini, qualem in versibus præcedentibus descrip- "serat, convenientem; miserum et, si legem spectes, "plane deploratum ejus statum ostendens. Deinde "ver. 25. gratiam Dei per Christum celebrat, qua "sola a miserrimo hoc statu tum ipse liberatus fu- "erit, tum aliis liberationis via et facta fuerit et "patefacta. Quæ εὐχαριστία per παρεθήκην est le- "genda." Hic dico quidem, ταλαιπωρὸν in ver. 24. homini, quem in superioribus descripserat Paulus, convenientem esse: sed εὐχαριστίαν in ver. 25. omnino per παρεθήκην legendam, atque ad Pauli personam referendam esse contendo. Post has ambages tandem D. Tullius ad argumentum pro sententia nostra ex ver. 24, 25. desumptum, quod ego invictissimum appellaveram, accedit. Argumentum hoc syllogismo comprehenditur: "Status hominis in hoc "capite descripti est status miseriæ, status peccati "ac mortis, status denique, a quo quicunque Christi "sunt, liberantur: at status renatorum non est hu- "jusmodi; ergo status renatorum non est status ho-

" minis in hoc capite descripti." Quid hic D. Tullius? primum pro more suo ridet argumentum nostrum [m]; deinde sic breviter respondet, " Tota pro-" positio nihil aliud est, quam petitio principii." Itane vero? nonne propositio disertissimis Pauli verbis in ver. 24, 25. confirmatur? certe. Nam homo in superioribus descriptus dicitur a Paulo ver. 24. ταλαίπωρος ἄνθρωπος, *homo infelix*, sive *miser*: idem ibidem dicitur *corpori mortis*, i. e. peccati dominio, atque ob id morti *subjectus*. In versu 25. celebratur Dei per Christum gratia, qua sola ab ista miseria et corpore mortis liberatio homini contingat. Quid his clarius? sed instat D. Tullius: " An nega-" bit," inquit, " ipse se peccatorem esse, isto etiam " nomine miserum, et mortem quoque in statu quo " est indies, imo et in horas, commeritum?" concludit: " In hoc itaque suæ saltem parcat modes-" tiæ." Respondeo; Fateor lubens coram Deo et hominibus, me olim gravissimum peccatorem, eoque nomine miserrimum fuisse: quin et etiamnum me in multis offendere agnosco. Sed me nunc peccatorem esse, quo sensu peccator in Scripturis dicitur, aut sub corpore mortis, de quo loquitur apostolus, eoque nomine miserum esse, spero me per Dei gratiam negare posse, salva modestia mea. Sed quicquid de me sit, (quem vellem V. R. permittat Domino meo stare aut cadere,) omnino nego, hominem regenitum, seu vere pium, uspiam in Scripturis dici ταλαίπωρον ἄνθρωπον, *hominem infelicem*, seu *miserum*, nedum hoc nomine miserum, quod corpori mortis, de quo loquitur apostolus, subjectus sit. Locum ejusmodi e sacris literis proferat D. Tullius, si poterit. Sed contra universa Scriptura, prophetica, evange-

[m] Dissert. p. 32, 33.

lica, apostolica talem hominem beatum et felicem ubique pronuntiat. Cæterum utcunque D. Tullius hoc argumentum nostrum contempserit, novimus virum doctissimum, qui aliquando erroneam, quam ipse amplectitur, hujus capitis interpretationem mordicus tenuit, sed postea hoc uno argumento attentius considerato convictus veritati victas manus dedit. Is fuit Nicolaus Zitinius, qui cum pensum sibi a suis impositum explicandi caput vii. ad Rom. juxta hypothesim eorum, qui sentiunt ibi a ver. 14. Paulum loqui de se regenito, suscepisset, remque strenue aggressus esset, tandem ad verba veniens ver. 24, 25. *Miser ego homo! quis me liberabit a corpore mor-*
82 *tis hujus? gratias ago Deo per Dominum nostrum Jesum Christum*, hæsit attonito similis; mox vero ad se rediens in hæc verba erupit: " Ecqua " vero ista liberatio? ecquod beneficium illud, quod " tantas apostolo grates expressit? an quod in tanta " eum peccati servitute detineri necesse fuit? hoc " vero mihi equidem probari nullo pacto potest. Ego " igitur pariter ingentes Patri luminum ago gra- " tias, quod mihi nunc ab errore liberato veritatis " suæ lucem adoriri voluit." Utinam tantum D. Tullius imitaretur exemplum.

27. Mox de eo quod dixi, verba illa ver. 25. *gratias ago Deo*, &c. per παρενθήκην, tanquam ab apostolo in sua ipsius persona dicta, legenda esse, iterum paratragœdiat D. Tullius [n]. Dixerat et antea, παρενθήκην illam nostram miram esse. Sed cur isthoc tam mirum, quod apostolus, postquam in præcedentibus miserum hominis statum sub lege existentis descripserat, paucis verbis, brevi parenthesi inclusis, significet ista ad se non pertinere, quin et misero

[n] Dissert. p. 34.

isti homini desperationis ansam præscindat, ostendendo, non plane deploratam esse ipsius sortem, imo certum ipsi remedium præsto esse, si modo Christi gratiam amplectatur: deinde ad institutum redeat ver. 26. et quasi epilogo brevissime summam totius præcedentis sermonis repetat? An illud tam absurdum videri debet, ut propterea sermonem apostolo affingere ἀπροσδιόνυσον, revera absurdum et repugnantem, (qualem per D. Tullii interpretationem apostolo tribui supra abunde evicimus,) et phrases ab apostolo usurpatas a ver. 14. ad ver. 25. a manifesto et ubique alias in S. Scripturis usitato earum sensu detorquere necessum habeamus? sed neque deest exemplum similis παρενθήκης in simili μετασχηματισμῷ, ab ipso Paulo, idque in hac ipsa Epistola ad Romanos, adhibitæ; locus est Rom. iii. 5, 6, 7. ubi ver. 5. hæc Paulus, Judæorum personam sustinens, (consentientibus doctissimis interpretibus,) loquitur: *Si autem iniquitas nostra justitiam Dei commendat, quid dicemus? Nunquid iniquus est Deus, qui infert iram?* deinde per parenthesim in sua persona hæc dicit, κατ' ἄνθρωπον λέγω, *secundum hominem loquor*, &c. Tum denique ad cœptam objectionem redit, atque iterum infidelium Judæorum personam assumit, ver. 7. *Si enim veritas Dei in meo mendacio abundavit in gloriam ipsius*, &c. Vide Grotium in locum.

28. Ultimo in loco illud D. Tullio displicet, quod in responsione ad ultimum Paræi argumentum obiter dixerim, non necesse esse, ut verba illa ver. 26. αὐτὸς ἐγὼ, reddantur, *ipse ego*; cum melius verti possint, *ille ego*. Hoc quoque mirum ipsi videtur. Sed quid rursus isthuc tam mirum sit? an mirum et novum ipsi videtur, apostolum quasi in sua per-

sona, adhibito pronomine ἐγὼ, illud dicere, quod non ad se, sed ad alios pertinet? clare ostendi (quicquid contradicat D. Tullius) istum metaschematismum alibi ab apostolo usurpatum esse; imo ejusmodi figuram in hoc ipso capite, nempe ver. 9. omnino admittendam, nisi vim apostoli verbis manifestam facere velimus. Nunquid mirum ipsi videtur, quod αὐτὸς reddiderim *ille*? at norunt omnes, qui Græcas literas vel a limine salutarunt, istam vocabuli acceptionem Græcis perquam familiarem esse. Unde ante Hugonem Grotium Jacobus Capellus (qui certe Græcæ linguæ haud ignarus fuit, et alioqui cum D. Tullio in hujus capitis interpretatione consensit) verba apostoli, Ἄρα οὖν αὐτὸς ἐγὼ, &c. sic paraphrastice reddit: "Gratias ago, quod ille ego, qui natura mea "peccati servus eram, &c." Sunt, qui αὐτὸς ἐγὼ hic vertunt, *idem ego*; ac si dicat apostolus, *Ego unus idemque mente quidem servio legi Dei; carne autem legi peccati:* quæ versio cum nostra sententia optime congruit. Sic Erasmus, Bucerus, Hammondus noster, et dudum ante ipsos interpres Arabs. Sed non hic sitæ sunt fortunæ Græciæ. Neque necesse est, (Doctore ipso fatente,) ut grammaticam istam litem ulterius prosequamur, modo solidis argumentis, e re ipsa petitis, probaverimus, apostolum a ver. 14. hujus capitis statum hominis sub lege constituti, et gratia evangelica destituti, describere. "De "hoc autem" (ut D. Tullii verbis Apologiam meam claudam) "æqui judicent et cordati lectores."

FINIS.

INDEX

LOCORUM S. SCRIPTURÆ

QUI IN VOL. III. ET IV. HUJUS EDITIONIS EXPLICANTUR VEL ILLUSTRANTUR.

Deut. vi. 5. III. 131.
——— xxix. 1. III. 198.
——— xxix. 4. III. 200.
——— xxx. 6. III. 197.
Joshua xxiv. 3. III. 229.
1 Reg. xxi. 20. IV. 514.
Job xxxviii. 7. III. 261.
Prov. xvi. 6. III. 37.
Isai. i. 16—18. III. 18.
Ezek. xviii. 5. III. 28.
—— xxxiii. 14–16. III. 18, 35.
Daniel iv. 27. III. 22.
Matt. v. 21, 22. III. 267.
—— xi. 28, 29. III. 19.
—— xii. 37. III. 5, 16.
Marc. vii. 3. III. 272.
Luc. xiii. 24. IV. 161.
—— xviii. 13, 14. IV. 61.
Joan. i. 16. III. 203.
—— i. 17. III. 196.
—— v. 39. III. 193.
—— xiv. 21. III. 19.
Act. x. 34, 35. III. 19. IV. 41.
—— xiii. 38, 39. III. 6. IV. 58, 242.
—— xv. 10. IV. 256, 257.
—— xxvi. 17, 18. IV. 61.
Rom. ii. 13. III. 97.
—— ii. 16. III. 99.
—— iii. 7. IV. 518, 537.
—— iii. 9. III. 135.
—— iii. 20. III. 8, 139, 144. IV. 238.
—— iii. 23. III. 137.
—— iii. 25. IV. 194.
Rom. iii. 27—30. IV. 124, 125.
—— iii. 28. III. 68.
—— iii. 31. III. 241.
—— iv. 1. III. 219.
—— iv. 2. III. 221, 237.
—— iv. 3. III. 224. IV. 33.
—— iv. 4. III. 227.
—— iv. 5. III. 68.
—— iv. 6—8. IV. 60, 116.
—— iv. 13—16. IV. 246.
—— iv. 25. III. 12.
—— v. 16—18. III. 5. IV. 35.
—— v. 18. IV. 108.
—— v. 19. IV. 106.
—— v. 20. III. 157.
—— vi. 7. III. 12.
—— vi. 16. III. 100.
—— vii. 5, 6. III. 148, 179. IV. 22.
—— vii. 13—25. III. 152. IV. 484.
—— vii. 25. IV. 534, 536.
—— viii. 1, 2. III. 239. IV. 504.
—— viii. 2. III. 195.
—— viii. 3. III. 146, 178.
—— viii. 7. IV. 511.
—— viii. 33. III. 5.
—— x. 3. III. 31.
—— x. 6. III. 105, 198.
—— x. 11—14. III. 103.
—— xi. 6. III. 216.
—— xiv. 23. III. 66.
—— xv. 18. III. 95.

1 Cor. i. 30. IV. 112.
—— iv. 4. III. 5, 57.
—— vi. 11. III. 6.
—— vii. 19. IV. 126.
—— xiii. 2. III. 48, 49.
—— xiii. 13. III. 27.
2 Cor. i. 6. IV. 22.
—— iii. 3. III. 195.
—— iii. 6, 7. III. 179, 194.
—— iv. 12. IV. 22.
—— v. 19. IV. 110.
—— v. 21. IV. 109.
Gal. iii. 2. III. 206.
——iii. 10. III. 127, 141, 271.
——iii. 12. III. 179.
——iii. 14. III. 196, 203.
——iii. 15. III. 181.
——iii. 18. III. 110.
——iii. 20. IV. 251.
——iii. 21. III. 32. 180. IV. 252.
——iv. 24. IV. 278.
——v. 6. III. 51. IV. 21, 22 126.
——v. 16. III. 172.
——v. 17. III. 170, 172. IV. 498.
Eph. ii. 8—10. III. 215.
——ii. 12. III. 188.
——iii. 20. IV. 23.
Phil. ii. 12, 13. III. 312.
—— iii. 6. III. 264.
—— iii. 8. III. 278.
—— iii. 9. III. 32, 212.
—— iii. 10. III. 213.
Col. i. 29. IV. 23.
1 Thess. ii. 13. IV. 23.
2 Thess. ii. 7. IV. 23.
2 Tim. i. 10. III. 187.
Tit. iii. 5, 6. III. 209, 213.
Heb. vi. 4—6. IV. 235.
——vii. 18. III. 147.
——vii. 19. III. 180.
—— viii. 7. III. 147.
—— ix. 9. III. 143.
—— ix. 12. IV. 185.
—— x. 14. III. 20.
—— x. 26, 27. IV. 235.
Jac. i. 13—18. III. 259.
——ii. 10. III. 128.
——ii. 10, 11. III. 270.
——ii. 14. III. 75.
——ii. 18. III. 72.
——ii. 24. III. Diss. I.
——ii. 26. III. 82.
——v. 16. IV. 23.
1 Pet. i. 2. III. 20, 21. IV. 45, 46.
—— i. 3. III. 109.
—— ii. 22—25. III. 11.
—— iii. 21. IV. 360, 361.
2 Pet. i. 4. III. 109.
—— ii. 20—22. IV. 426.
—— iii. 16. III. 92. IV. 11.
1 Joan. i. 7. III. 20.
——— i. 9. IV. 348.
——— ii. 1, 2. IV. 232.
——— iii. 7. III. 29.
——— v. 3—5. III. 106.
Apoc. ii. 20—22. IV. 233.
—— xxii. 11. III. 9.

INDEX

RERUM PRÆCIPUARUM,

QUÆ IN VOL. III. ET IV. HUJUS EDITIONIS CONTINENTUR.

ABRAHAM, quomodo fide justificatus est. III. 73, 218, 224, 232, 236, 237.
——— ante vocationem impius erat. III. 229.
——— cur a Jacobo et Paulo pro exemplo sumitur. III. 231. IV. 16.
Absolutio liturgica, qua conditione pronunciatur. IV. 409.
Adamus divino Spiritu donatus fuit. IV. 211.
Althamerus Jacobi Epistolam rejecit. III. 2.
Ἁμαρτίαν ἔχειν, ἁμαρτίαν ποιεῖν. III. 138.
Anabaptistæ negant semel justificatos posse amittere Spiritum Sanctum. III. 305.
Animæ immortalitas a Judæis credebatur. IV. 280.
Antinomi. III. 10, 41, 297. IV. 97, 100, 107, 108, 112, 118, 121, 128.
Antitheses S. Scripturæ non rigide urgendæ sunt. IV. 106, 107.
Antithesis Pauli et Jacobi. III. 71.
Arausicana Synodus. III. 309. IV. 213.
Argentinensis Confessio. IV. 403.
Aristotelis silentium de immortalitate animæ. III. 188.
Articuli noni Ecclesiæ Anglicanæ explicatio. IV. 497.
——— undecimi explicatio. III. 297. IV. 284, &c. 372.
Assensus solus non sufficit. III. 48.
Astrologorum vanitas. III. 258.
Attritio, qua differt a pœnitentia. IV. 28.
Augustana Confessio nobilissima et antiquissima. III. 283. IV. 144, 394, 431.
——— in Articulis Ecclesiæ Anglicanæ expressa. IV. 394.
Augustinus fidem et opera conjunxit. IV. 364.
——— ante et post controversiam Pelagianam diversa scripsit. IV. 491.
Αὐτὸς ἐγώ, quomodo phrasis ista Latine vertenda. IV. 537.
Baptismi in vetere ecclesia forma. IV. 361.
——— gratiam, quid requiritur ad percipiendam. IV. 411.
Baptismo, error Joviniani de. IV. 440.
Baptismus, ubi haberi potest, necessario requiritur. IV. 360.

Bohemica Confessio. IV. 434.
Buceri moderatio laudatur. III. 87.
Cæremoniæ legis institutæ, ut Judæos ab idololatria arcerent. III. 201.
Calvini doctrina reprobatur. IV. 307, 416, 466, 473.
——— dogmata distant a quibusdam Ecclesiæ Anglicanæ. IV. 308.
Cameroni respondetur. III. 48, 64, 65, 84.
Carnalis quis, et quomodo dicitur. IV. 509.
Caro et mens, Caro et Spiritus, quomodo differunt. III. 171. IV. 532.
Catechismus Tridentinus pietati noxia docet. IV. 496.
Charitas fidei justificantis forma. III. 51. IV. 21.
——— cæteras omnes virtutes pervadit. III. 66. IV. 25, 88.
——— a vera fide separari non potest. III. 97. IV. 25.
Christi Divinitas. IV. 317.
——— Satisfactio jus ad Salutem non *absolute* impetrabat sed certa conditione. IV. 345.
Christus pro *omnibus* mortuus est. IV. 102, 445.
Circumcisio ad Justificationem non necessaria. III. 242. IV. 43.
——— cordis. III. 244.
Cognitio, quid significat. III. 104.
Cognoscere Christum, quid significat III. 213.
Conditio Evangelii, quid significat. IV. 51, 345.
——— ad jus aliquod obtinendum refertur. III. 69. IV. 51.
Confessio Argentinensis. IV. 403.
——— Augustana. III. 283. IV. 144, 394, 431.
——— Bohemica. IV. 434.
——— Saxonica. IV. 432.
Cornelius proselyta portæ erat. IV. 42.
——— Deo fuit acceptus etiam ante Petri prædicationem. IV. 44.
Corpus aliquo sensu animæ cooperatur. III. 83.
Credere *Deo* et *in Deum*. IV. 156.
Crispi Conciones. IV. 97, 99.
Diffidentia et Incredulitas idem sunt. IV. 147.
Dignitatis vocabulum non probat meritum proprie dictum. IV. 464.
Δικαιῶν, an significet *a vitiis purgare*. III. 5, 11.
——— pro *justum censere* sive *pronunciare* adhibetur. III. 4, 13.
——— quo sensu usurpatur a Jacobo. III. 4, 7, 15.
Δικαιοῦσθαι, quo sensu adhibetur. III. 8, 9, 75.
Δικαίωμα, quid significat. III. 240.
Dordracena Synodus. III. 210. IV. 307.
Ebion Jesum Mosi posthabebat. III. 196.
Ecclesia Anglicana ad exemplar veteris ecclesiæ conformata. IV. 308—312.
——— Justificationem per solam fidem non docet. IV. 373.

Ecclesia Anglicana operum meritum damnat. IV. 385.
——— Pœnitentiam ad Justificationem necessariam esse docet. IV. 407.
——— ejus doctrina de satisfactione Christi. IV. 445.
Ecclesiæ Reformatæ Bullo consentiunt. III. 61, 62. IV. 4.
——— de Justitia Christi imputata nihil dicunt. IV. 94.
Electio absoluta et irrespectiva respuitur. IV. 143, 345.
Electionis causa misericordia Dei in Christo. IV. 453.
Eleemosynæ quantum valent. III. 22, 37.
——— exigebantur in vetere Ecclesia ἀγαθοεργίας nomine. III. 23.
Ἐνεργεῖσθαι in Scripturis ut plurimum passive sumitur. IV. 22.
Epicurus vitam futuram deridet. III. 188.
Epistola ad Hebræos a Paulo scripta. IV. 245.
Esseni, qualem vitam futuram somniarunt. III. 191.
——— Schismatici fuerunt. III. 251.
Evangelium et Lex Mosis collata. III. 7, 145, 180, 182, 194, 195, 203, 239, 241.
——— nusquam νόμος, nedum ὁ νόμος a Paulo appellatur. IV. 203.
——— nihil præcipit, quod per gratiam non potest impleri. IV. 216.
——— Mosis. IV. 280.
Ἐξ ἔργων, quomodo a Jacobo usurpatur. III. 10, 16, 64.
Familistæ. III. 41.
Fatum. Quid de Fato senserint Pharisæi et Sadducæi. III. 255.
Fellus, J. laudatur. IV. 4.
Fidei tres actus, Notitia, Assensus, Fiducia. III. 47. IV. 129.
Fides non est instrumentalis causa Justificationis. III. 25. IV. 79, 84, 379.
—— omnia Christianæ pietatis opera comprehendit. III. 27, 94, 101. IV. 128, 198.
—— sola sine operibus neminem justificat. III. 47, 54, 62, 67, 286, 297. IV. 9, 79, 85, 172, 346.
—— an *quæ* viva, an *qua* viva requiritur ad justificationem. III. 62.
—— et opera cooperantur. III. 64, 85, 303. IV. 13, 379.
—— quomodo perficitur operibus. III. 65.
—— mortua. III. 82.
—— informis et formata. III. 86. IV. 20.
—— an a charitate separari possit. III. 97. IV. 199, 478.
—— obedientiam complectitur. III. 97, 101, 215.
—— cur a Paulo pro conditione salutis nominatur. III. 104. IV. 81, 82.
—— meritum excludit. III. 107, 112, 226.
—— est bonum opus. III. 233.
—— omnis non est fiducia. IV. 156.
—— et Fiducia quomodo differunt. IV. 159.

Fiducia fidem sequitur. III. 49. IV. 152.
——— est vel conditionata, vel absoluta, sed neutra justificat. III. 50, 53. IV. 139.
——— specialis misericordiæ, quid significat. IV. 141.
——— et Fides, quomodo differunt. IV. 159.
——— Evangelica bonorum promissorum desiderium complectitur. IV. 161.
Fœdera duo æternæ vitæ Deus cum hominibus inivit. IV. 214.
Fœdus Mosaicum differt a fœdere cum Abrahamo inito. III. 198.
——— vitæ cum Adamo initum posteris etiam ejus irritum fuit per ipsius peccatum. IV. 207, 274.
——— operum, quomodo explicatur. IV. 255.
——— nullum æternæ vitæ Deus inivit nisi in Christo. IV. 214. 274.
Futura vita, quid de f. v. veteres philosophi sentirent. III. 188.
Gataker, Thomas. IV. 55, 175, 195.
Gnostici. III. 277.
Gothescalcus, Prædestinatianus. IV. 441.
Gratia et opera, quomodo pro oppositis habentur a Paulo. III. 216.
——— ad Justificationem necessaria. III. 308. IV. 3, 329, 337.
——— divina et voluntas humana cooperantur. III. 313. IV. 330.
——— præveniens et cooperans. IV. 337.
Gratiæ indeficibilitas rejicitur. IV. 416, 436.
Grotius, opinio ejus de Justificatione. III. 4, 7.
——————— Fide. III. 101.
——— Socinismi fautor. IV. 197.
Habitus fidei et aliarum virtutum, an simul infunduntur. IV. 335.
Harmonia Apostolica, quando scripta, et a quo approbata. IV. 470.
Hominis *interioris* et *novi* differentia. III. 164. IV. 530.
Hookeri triplex Justitia. IV. 377.
Imputatio, quid significat. III. 8, 15, 299. IV. 71, 390.
Imputatur nobis Justitia Christi, quo sensu. III. 46, 299. IV. 71, 94, 113, 115, 118, 389.
Incredulitas et Diffidentia idem sunt. IV. 147.
Infusio virtutum omnium instantanea rejicitur. IV. 335.
Invocatio divini nominis idem quod divini numinis cultus. III. 103.
Jacobi Epistolæ authoritas a nonnullis rejicitur. III. 2. IV. 9.
——— sermo clarus, perspicuus disertus. IV. 7.
Jacobus non loquitur de Justificatione tantum coram hominibus III. 72. IV. 7.
——————— Fide falsa et fucata. III. 78. IV. 9, 477.
——— quales adversarios habuit. IV. 188.
Joannis Epistola prima adversus Simonem Magum directa. III. 30.
Jovinianus indeficibilitatem gratiæ tenebat. IV. 440.
Judæi quare Evangelium rejiciebant. III. 114, 115.
—— meliores futuram vitam expectabant. III. 184. IV. 280.

Judæi libero arbitrio nimis tribuebant. III. 245.
—— obedientiæ negativa acquiescebant. III. 265.
—— in externis tantum justitiam quærebant. III. 266.
—— cæremoniis justitiam statuebant. III. 271. IV. 261.
—— qualem Messiam expectabant. III. 273.
Judaizantes Christiani. III. 115. IV. 187.
Judicii futuri ratio. III. 56, 58, 59. IV. 165, 204.
Jus omne fundatur in titulo. IV. 51.
Justificatio, quo sensu a Jacobo adhibita. III. 4, 75. IV. 182.
————, quid est, ut in Evangelio prædicata. III. 6, 9, 38, 93, 298. IV. 31.
———— per fidem. III. 8, 10, 13, 61, 285. IV. 86.
———— ex operibus. III. 10, 15, 16, 28, 30, 56. IV. 86.
———— duplex, quoad culpam et quoad pœnam. III. 14, 43.
———— sanctificationem sequitur. III. 20, 37, 308. IV. 265, 337.
———— per solam fidem rejicitur. III. 23, 42, 47, 54, 62, 67. IV. 79, 412.
———— ex fide sine operibus a nemine præterquam Paulo prædicatur. IV. 18.
———— per solam fidem, quo sensu dici potest. III. 289, 293, 94, 302. IV. 191, 285, 375, 379, 381, 387.
———— gratis datur, quomodo, III. 32, 33, 217, 283, 291.
———— futuro judicio respondet. III. 55. IV. 162, 168.
———— non est actus instantaneus. III. 73, 76, 234. IV. 337.
———— non debet dividi in primam et secundam. III. 88.
———— includit præmii imputationem. IV. 31, 35.
———— evangelica remissionem peccatorum includit. IV. 55—75, 80, 244, 343.
———— proprie sumpta remissionem peccatorum per se non significat. IV. 65.
———— cur a Paulo ita constanter pro absolutione ponitur. IV. 81, 83.
———— vitæ, quid significat. IV. 36.
———— ex fœdere Evangelico includit jus ad omnia beneficia in illo contenta. IV. 37.
———— quotuplex. IV. 56.
———— sub quibus conditionibus donatur. IV. 345.
Justificationis continuatio ex conditione operum pendet. IV. 415.
Justitia Christi nobis quomodo imputatur. IV. 94—113, 115—18, 389.
——— Christianorum triplex, imputata, habitualis, actualis. IV. 377.
Lapsu primi hominis vires nostras amissas esse non efficienter sed meritorie. III. 125.
Latro, quomodo justificatus est. III. 302. IV. 150.
Legis moralis duplex est observatio, altera voto et animi proposito, altera actu. IV. 122.
Lex, quomodo causa peccati. III. 150.

Lex qualis est, per quam judicandi sumus. III. 39.
—— imposita est in Christianos a Christo. III. 41, 42. IV. 90—92, 120.
—— secundum literam et spiritum. IV. 259.
—— in Epistolis Pauli simpliciter posita legem Mosis significat. IV. 203.
—— Christi non mandat impossibilia. III. 43. IV. 216.
—— Dei, quid significat in Psalmis. IV. 279.
—— Fidei, qualis est ut a Paulo laudata. IV. 126.
—— Libertatis. III. 39.
—— Mosis et Evangelium collata. III. 7, 145, 180—82, 194–95, 203, 239, 241.
———— promissiones temporales dabat. III. 175, 178, 182, IV. 246.
———— nullam veniam peccatoribus promisit. III. 122, 139. IV. 253, 258.
———— non præcipiebat impossibilia. III. 123, 130. IV. 258.
———— perfectam obedientiam non exigebat. III. 123, 126, 130. IV. 201, 206.
———— nullam gratiam spiritualem donabat. III. 146, 194, 197, 202, 241.
———— nonnunquam accipitur sensu spirituali. IV. 258.
———— ingenium humile generabat. III. 176. IV. 275, 472.
———— precationem non universaliter præscripsit. III. 178.
———— quare dicitur *caro*. III. 179.
———— ab operum fœdere distinguitur. IV. 255.
———— scripta et oralia. III. 186.
—— naturæ virtutem absolutissimam nequaquam præscribebat. IV. 210.
—— operum a Paulo rejecta est lex Mosaica carnaliter spectata. IV. 124, 242–43.
Libertati Christianæ non repugnat Christianum divino præcepto obstringi. IV. 464.
Libertini. III. 39, 41. IV. 97, 112, 123, 128.
Liberum arbitrium. III. 210, 245, 260, 310.
Λογίζεσθαι, quid significat. III. 225.
Lutheranæ ecclesiæ respuunt dogma de absoluta electione. IV. 144.
Lutheri de lege Christi error. III. 40.
Maimonidis error de libero arbitrio. III. 246.
Manichæi liberum arbitrium tollunt. III. 310.
Melanchthon Augustanæ Confessionis auctor. IV. 394, 432.
Mercedem imputari aliud ex debito, aliud ex gratia. IV. 34.
Meritum bonorum operum nullum est. III. 58, 210–11, 217, 280, 306. IV. 2, 44, 95, 165, 385, 480.
———— obedientiæ nostræ assignant Pontificii. IV. 194.
Novatiani. IV. 231. 235.
Novatores, quinam sint habendi. IV. 312.
Obedientia, an plena et perfecta sub lege Mosis exigebatur. III. 123, 126. 130. IV. 201, 206.

Obedientia Christi nobis sola salutem patefecit. IV. 2, 96, 115.
——— quomodo nos juvat. IV. 71.
Omnes sub peccati dominio fuisse. III. 134.
Opera bona ad justificationem obtinendam necessaria. III. 17, 21, 28, 30, 63, 68, 70, 238, 243, 274, 289, 297, 306. IV. 2, 13, 86.
——— non sunt tantum signa fidei. III. 58, 91. IV. 167, 340.
——— per se non sunt meritoria. III. 58, 210–11, 217, 280, 287, 306. IV. 2, 95, 165, 192, 380, 385, 480.
——— præcedere possunt justificationem. III. 233.
——— interna et externa. III. 300, 306. IV. 170.
——— qualia sunt fructus fidei. III. 301.
——— a justificatione excludit Paulus. III. 113, 120, 208, 212, 213, 216, 217, 232, 235, 279. IV. 192, 263, 472.
——— supererogationis. IV. 224.
Opiniones cuique sæculo suæ sunt. IV. 416.
Originale peccatum solum non excludit a promisso. IV. 453.
Paræi errores refutantur. III. 80, 154, 157, 233. IV. 517, 524.
Patres non docebant fide sola justificari homines. IV. 352, 486.
——— indeficibilitatem gratiæ. IV. 436.
Patrum scripta diligenter legenda. IV. 275, 310.
Pauli Epistolæ prave interpretatæ. III. 92. IV. 8.
——— obscuræ. IV. 10, 14.
Paulus a Jacobo interpretandus est. III. 92. IV. 7, 15.
——— de aliis in sua persona loquitur. III. 155–56, 168. IV. 517.
——— non excludit opera ex gratia Evangelii profecta. III. 279.
——— et Jacobus conciliantur. III. 279.
——— quales adversarios habuit. IV. 184—187.
Peccantes Deus non statim deserit. IV. 420.
Peccata graviora ab iis nonnunquam commissa fuisse, quibus inculpata legis observatio tribuitur. III. 137.
——— omnia non sunt mortalia. IV. 224, 227.
——— veniam impetrare possunt. IV. 231.
——— quotidianæ incursionis Spiritum S. non excutiunt. IV. 429.
Peccati Deus non est causa. IV. 452.
Peccatorum remissio perfecta lege Mosaica non promittitur. III. 139.
——— spiritualis per Jesum tantum. III. 145.
——— discrimen, IV. 433.
Πειράζεσθαι. III. 259.
Pelagiani. III. 132, 196, 197, 308. IV. 3, 213, 218, 271, 273, 494.
Perseverantia in gratia non certa et infallibilis. IV. 436.
Petri secunda Epistola adversus Simonem Magum scripta. IV. 11.
Pharisæi animæ immortalitatem credebant. III. 189.
Pharisæi legis corruptores. III. 118, 272.

Pharisæi annon liberum arbitrium tollebant. III. 252, 256.
——— fato et astris omnia deferebant. IV. 266.
Philosophorum opiniones de animæ immortalitate variæ. III. 188.
Pietas ad salutem necessaria nomine *cognitionis* denotatur. III. 104.
——— genuina, in quibus consistit. IV. 277.
Placæi methodus Paulum et Jacobum conciliandi rejicitur. III. 90. IV. 174, 179.
Pœnitentia ad justificationem necessaria. III. 21, 24, 234, 283, 293, 300. IV. 17, 49, 53, 77, 81, 85, 173, 346, 393, 395, 400, 403, 406.
——— multa alia opera complectitur. III. 22.
——— peccata etiam gravissima diluere potest. IV. 231.
——— de peccatis mortalibus perfecta esse debet. IV. 236–37.
——— vera post fidem poni debet. IV. 349.
——— in contritionem et fidem ab Augustanis divisa. IV. 398.
——— non est neganda lapsis post baptismum. IV. 416.
Pœnitentiæ opera duplicia, interna et externa. IV. 77, 170.
——— partes quatuor. IV. 407.
Possibilitas implendæ legis dogma patrum primitivorum. III. 132.
Prædestinatianorum hæresis. IV. 105, 440.
Prædestinationis dogma refutatur. IV. 143, 430, 460.
——— quæstiones curiosæ vitandæ sunt. IV. 457.
Precatio a lege Mosis non universaliter præscripta. III. 178.
Proselytus portæ, et proselytus justitiæ. IV. 43.
Rabanus Maurus. IV. 442.
Reconciliatur Deo, quicunque justificatur. IV. 54.
——— Deus cum hominibus, quo sensu. IV. 111.
Redemptio universalis propugnatur. IV. 102, 447.
Reditionis ad Deum sive resipiscentiæ nostræ modus. IV. 407.
Reformati a Solifidianismo purgantur. IV. 411.
Reformationis Anglicanæ authores Calvinum non sunt secuti. IV. 460.
Remissio peccatorum justificationis notionem ingreditur. IV. 55, 65.
——— non solum fidei sed et aliis operibus, præsertim pœnitentiæ tribuitur. IV. 81.
Remissionis et justificationis Evangelicæ conditio eadem. IV. 75.
——— peccatorum conditiones. IV. 345.
Reprobationis causa peccatum est. IV. 426.
Restitutio, ubi facultas suppetit, necessaria ad pœnitentiam. III. 22.
Resurrectio obscure a Judæis expectata. III. 184, 190.
——— Philosophis ignota. III. 189.
Sacrificia Mosaica temporalem tantum remissionem dabant. III. 142–43.
Sadducæi negabant immortalitatem animæ. III. 189, 192.
——— prophetarum libros non rejiciebant. III. 190.
———, eorum error de libero arbitrio. III. 251.

Salutis impetratio et applicatio, quomodo differunt. III. 299.
Sanctificatio et Justificatio res sunt distinctæ sed inter se connexæ. IV. 264.
Σὰρξ, quid significat apud Paulum. III. 179, 220.
Satisfactio Christi et Gratia Dei conciliantur. IV. 74–75.
——————— pro *omnibus* facta est. IV. 102.
——————— doctrina Catholica de hac re. IV. 321.
Satisfactionis Christi beneficii amittendi causa non in Deo sed in hominibus est. IV. 445.
Saul et Judas, an unquam fuere sancti. IV. 423.
Saxonica Confessio. IV. 432.
Scripturæ autoritas. III. 1.
Simonis Magi de bonis operibus error. III. 30, 77. IV. 12, 187–88.
Sociniani satisfactionem Christi depravarunt. IV. 73, 196, 318.
——— Christum merum hominem esse docent. IV. 316.
Socinismi falso accusatus Bullus. IV. 193, 268, 316, 322.
——— duo capita. IV. 316.
Solifidiani. III. 10, 41, 49, 243, 275, 297. IV. 360, 466.
Spes charitatem involvit. IV. 27.
——— justificationem sequitur. IV. 151.
Spiritus Sancti promissum, Evangelii privilegium. III. 195, 199.
——— Sanctus, an datus fuerit V. T. temporibus. III. 202.
——————— quomodo et cur in N. T. sæpius ponitur post fidem. III. 207. IV. 338.
——— qui justificationem sequitur, a gratia præveniente differt. IV. 337.
Συνήδομαι τῷ νόμῳ, quid significat. IV. 529.
Supererogationis opera. IV. 224.
Synodus Arausicana. III. 309. IV. 213.
——— Dordracena. III. 210. IV. 307.
Τελειῶν, quid significat. III. 20, 65, 180.
Testamentum Vetus in duas partes distinguitur. III. 182, 197. IV. 268.
Theologiæ studiosis datæ directiones. IV. 309.
Timor Dei servilis et filialis. IV. 28, 399.
Traditio vitæ futuræ inter Judæos. IV. 280.
Trumannus. IV. 212.
Tullii *Justificatio Paulina*. IV. 331.
Tullius Homiliam Ecclesiæ Anglicanæ torquet et depravat. IV. 384.
——— multa Ecclesiæ Anglicanæ doctrinæ repugnantia docet. IV. 406.
——— apertus est Solifidianus. IV. 466.
——— Calvinismum sequitur. IV. 473.
——— Pontificiis pejus errat. IV. 476.
Valentiniani indeficibilitatem gratiæ tenebant. IV. 438.
Velle et perficere, apud Paulum quomodo sibi opposita. IV. 523.
Venditus peccato, quid significat phrasis. IV. 513.

Veterum scripta præ cæteris legenda. IV. 4, 308.
Virtus languescit, si desit præmium sufficiens. III. 175.
Virtutis Christianæ habitus sunt partim infusi partim acquisiti. IV. 335.
Vita æterna, Dei donum mere gratuitum. III. 124. IV. 208.
Vitæ æternæ promissum, an in V. T. omnino extet. III. 182. IV. 268, 270.
Vitam et immortalitatem Christus in lucem produxit, quo sensu. III. 187.
Voluntas absoluta et constans necessario secum trahit actionem. IV. 522.

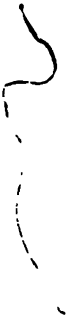

ORK PUBLIC
RENCE DEPARTMEN

nder no circumstances
n from the Building